ID = 51203986-1

ODBOR ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

Anka Berus, dr Pero Damjanović, Radivoj Davidović, Raif Dizdarević, Stane Dolanc, Veselin Đuranović, Slavko Janevski, Lazar Koliševski, Nandor Major, Petar Matić, Lazar Mojsov, dr Miroslav Pečujlić, dr Ivan Perić, Mitja Ribičič, dr Pavle Savić, Petar Stambolić, Lidija Šentjurc, Franc Šetinc, dr Mijat Šuković, Ali Šukrija, dr Marko Šunjić, dr Stipe Šuvar, dr Arif Tanović, Fabijan Trgo, Danilo Vasić, Vidoje Žarković, *predsjednik,* mr Branka Kolundžija, *sekretar*

REDAKCIJA ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

David Atlagić, dr Dušan Bilandžić, dr Drago Borovčanin, dr Milovan Bosić, Slobodan Bosiljčić, dr Pero Damjanović, Fidančo Dimitrov, dr Tone Ferenc, Ljubomir Jakimovski, dr Petar Kačavenda, dr Danilo Kecić, Milivoje Maksić, dr Milan Matić, Pero Morača, dr Lazar Pajić, dr Ivan Perić, dr Branko Petranović, dr Fehmi Puškoli, dr Miljan Radović, dr Stanislav Stojanović, Vitomir Sudarski, Fabijan Trgo, Radmilo Trojanović

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
dr Pero Damjanović

SEKRETAR REDAKCIJE
dr Enes Milak

NAUČNA PRIPREMA
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU
BEOGRAD

TOM 29.

*Istraživanja, napomene, hronologija
i priprema za štampu*
MILOVAN DŽELEBDŽIĆ

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

TOM DVADESET DEVETI

7. JUL – 30. NOVEMBAR 1945.

IZDAVAČKI CENTAR KOMUNIST
BEOGRAD 1989.

O načelima na kojima treba nastaviti priređivanje Titovih djela iz poslijeratnog perioda raspravljali su ne samo priređivači tomova iz dosadašnjih perioda, članovi Redakcije i naučno-stručni saradnici Instituta za savremenu istoriju (kao nosioca istraživačke i stručno naučne djelatnosti u vezi s Titovim djelima), nego i veći broj učesnika posebnih naučno-stručnih savjetovanja koja su u tom cilju održana. Osnovno opredjeljenje pomenutih skupova je: nastavljanje priređivanja »Sabranih djela« po dosad prihvaćenim načelima. Jer time se, između ostalog, postižu neophodna jedinstvenost i kontinuitet u priređivanju ovog izvanredno značajnog i velikog naučnoistraživačkog i izdavačkog poduhvata. U tim načelima je i Odbor Predsjedništva CK SKJ za izdavanje »Sabranih djela« Josipa Broza Tita zaključio da je neophodno održati kontinuitet u naučnoj pripremi ovog izdanja za cjelokupni period Titovog stvaralaštva. Odbor je zaključio da je neophodno i uvažavanje svih specifičnosti koje proizlaze iz svakog od navedena tri perioda, koji su odlučujuće uticali i na karakter Titovih djela. To potvrduju i stavovi u pomenutom redakcijskom »Predgovoru cjelokupnom izdanju«.

»Osnovna načela« za izdavanje »Sabranih djela« Josipa Broza Tita su glavno metodičko uputstvo i u daljem radu na priređivanju i ostalih tomova ovog cjelovitog izdanja.

Međutim, dosljednost u primjeni »Osnovnih načela« na kojima se zasniva ovo izdanje ne znači da nema potrebe za promjenama i u nekim od koncepcijskih pitanja i vrsta rada prilikom priređivanja tomova iz poslijeratnog perioda. Takav stav nameće se prije svega iz korjenito promijenjenih uslova koji su nastali poslije pobjede revolucije i prelaska na izgradnju novog društvenog i državnog sistema, što je bitno uticalo i na Titovu cjelokupnu djelatnost.

U prethodnim periodima, naročito kada je KPJ djelovala u ilegalnosti, da bi se, na primjer utvrdilo autorstvo pojedinih tekstova, trebalo je vršiti sistematska i detaljna istraživanja putem analize sadržaja, stila, kao i releventnih okolnosti u kojima su radovi nastajali, pri čemu je otkriće svake, pa i najmanje autorske oznake bilo dragocjeno za otkrivanje autorstva.

Za razliku od toga, u poslijeratnom periodu imamo sasvim druge probleme prilikom utvrđivanja autorstva. Tito je, obavljajući više funkcija, često bio u situaciji da potpisuje i dokumente čiji sadržaj nije zahtijevao njegovo lično učešće u izradi teksta (proglašavanje zakona, donošenje uredbi i slično) i dokumente protokolarne prirode, u kojima takođe nema uvijek nekih posebnih autorovih stavova (zahvalnice, pozdravi, čestitke i dr.). U svim takvim slučajevima vršiće se stroža selekcija, naravno uz obavezu priređivača da obavi stručnu analizu svakog takvog dokumenta. Jer ponekad i neka obična čestitka može da izražava značajan stav.

Postoje i drugi primjeri kada će se u izvjesnoj mjeri primijeniti metod selekcije. Riječ je o dokumentima (neki Titovi govori, istupanja i slično) u kojima se ponavljaju isti stavovi, ocjene, analize, na primjer u toku Titovih istupanja na više mjesta o istim temama u jednom danu, ili uzastopna ponavljanja istih misli i ocjena (u toku predizbornih kampanja itd.). U takvim slučajevima će se primijeniti i princip eliminacije ponovljenih izlaganja ili skraćivanja takvih mjesta uz zadržavanje onih dijelova teksta u kojima se razrađuju ili upotpunjavaju pojedini stavovi, ocjene, ili se daju analize s nekog drugog aspekta. U svim takvim slučajevima priređivači će biti obavezni da iznesu razloge za takav postupak, da upozore na ta ponavljanja i upute na izvore za svaki takav cjelovit tekst.

Prilagođavanjem »Načela« osobenom poslijeratnom periodu Titovog stvaranja ni najmanje se na narušava jedan od osnovnih principa na kojima se zasniva ovo izdanje, a to je maksimalna kompletnost Titove pisane zaostavštine.

Da bi se kompletirali Titovi radovi, zadaci Instituta, Redakcije i svih priređivača su da nastave istraživanja u arhivskim institucijama i pojedinim zbirkama arhivske građe u zemlji i u inostranstvu (Titovo učešće na međunarodnim skupovima, mnogobrojne posjete drugim zemljama, susreti s državnicima, naučnicima, kulturnim radnicima, novinarima i dr.). Sva ta istraživanja obogatiće naša saznanja ne samo o Titovoj djelatnosti nego i o novim, dosad nama manje poznatim ili još nepristupačnim dokumentima.

U vezi s kompletiranjem Titove izvorne misli poseban je problem uključivanje takozvanih »sjedničkih« materijala u ovo izdanje.

Kada je riječ o Titovim istupanjima na pojedinim kolektivnim tijelima (na sjednicama vlade, Politbiroa odnosno Izvršnog komiteta ili kojeg predsjedništva, na sastancima aktiva, u razgovorima s delegacijama itd.), ona su uvijek izvorna, tj. to su njegova neposredna reagovanja u kojima on daje ocjene, zaključne stavove, svoje komentare. Stoga je korišćenje takozvanih sjedničkih materijala za Titova »Sabrana djela« od neprocjenjivog značaja. U obzir dolaze ne samo Titova uvodna ili završna izlaganja ili neke veće cjeline (o čemu je već postignuta načelna saglasnost), nego je isto tako neophodno uključivanje i svih iole cjelovitijih Titovih intervencija u takvim razgovorima, koje su imale usmjeravajući značaj. Razumije se da uvrštavanje ovakvih spisa u njegova autorska djela (ukoliko su u pitanju stenogrami), odnosno u »Priloge« (ukoliko se radi o zapisima takvih istupanja), pretpostavlja i obavezu priređivača da upozore i na sve tekstove odnosno sporna mjesta u izlaganjima drugih učesnika tih razgovora na koje se odnose Titovi komentari i reagovanja. Po potrebi, odnosna mjesta valja donijeti i u fusnotama uz Titove tekstove, s neophodnim objašnjenjima.

U toku dosadašnjeg rada na pripremanju ovog izdanja kao jedno od krupnih načelnih pitanja iskrslo je pitanje autentičnosti nekih Titovih tekstova. Naime, u dokumentacionoj izvornoj građi koja se uvrštava u Titova »Sabrana djela« ispoljile su se često objektivne razlike, na primjer razlike između usvojenih tekstova određenog referata ili izvještaja na nekom forumu i u Titovom javnom istupanju, u stvari u štampanju, ili pak razlike u nekim tekstovima u dosadašnjim izdanjima Titovih djela koja su objavljivana u toku njegovog života, imajući u vidu da ih je on i autorizovao. Pored ovakvih primjera, ima i slučajeva da su neki njegovi radovi nastali u ratnim ili nekim drugim okolnostima koje su iziskivale brzo reagovanje odnosno objavljivanje, pa je prilikom novog objavljivanja autor našao za potrebno da izvrši izvjesne ispravke i intervencije, te su i tu nastale razlike.

U svim ovakvim slučajevima postavlja se pitanje koji tekst treba smatrati autentičnim i potom ga uzeti kao osnovu prilikom obrade i pripremanja ovog naučnokritičkog izdanja.

Naša dosadašnja iskustva iz rada na ovom izdanju pokazuju da se treba orijentisati na prvobitno objavljeni i autorizovani Titov tekst. Ukoliko se tom prilikom utvrde izvjesne razlike u pogledu izostavljanja ili eventualnog dodavanja nekih činjenica u odnosu na prvobitni tekst, priređivač je obavezan da u fusnoti navede sve takve razlike. Isti metod mora se primijeniti i u slučaju razlika u naknadnim autorizovanim izdanjima u odnosu na prvobitno objavljivanje. Tako su, na primjer, uočene razlike između nekih Titovih tekstova koji su svojevremeno objavljivani početkom 50-ih godina – u vrijeme otpora Staljinovom hegemonizmu i u poznatom izdanju njegovih djela koja su izašla u izdanju »Naprijeda« i »Kulture« 1959, a izlazila su i tokom 60-ih godina. Riječ je o tome da su u ovom naknadnom izdanju ponekad vršena izostavljanja pojedinih dijelova tekstova, uglavnom političke prirode, na što autor, naravno, ima puno pravo (izostavljanje izvjesnih ocjena o SSSR-u i drugim istočnoevropskim zemljama, ili ocjena politike pojedinih komunističkih i drugih radničkih partija itd.). Iz tih razloga to izdanje Titovih djela, mada je autorizovano, ne može se uzeti kao osnova za ovo naše izdanje, utoliko prije što ovo naučnokritičko izdanje Titovih »Sabranih djela« svoju posebnu vrijednost mora da ispolji kompletnošću Titovog cjelokupnog stvaralaštva, bez ikakvog skraćivanja ili izostavljanja, o čemu je, uostalom, i sam Tito zauzeo jasne stavove u svom znamenitom predgovoru uz ovo izdanje.

Stoga u svim ovakvim i sličnim slučajevima priređivač je obavezan da se orijentiše na prvobitno objavljene i autorizovane tekstove, a po potrebi da upozori na razlike ukoliko se osvrće na ova naknadna izdanja. U pojedinim slučajevima moraće izostavljena mjes-

ta posebno navesti u fusnotama. Propusti ove vrste već su uočeni i u pripremanju pojedinih predratnih i ratnih tomova, jer se priređivači ponekad nisu pridržavali svih navedenih metodoloških uputstava, tj. nisu upozoravali na nastale razlike u određenim tekstovima i na to zašto je do njih došlo.

Pošto su istraživanja cjelokupnog Titovog stvaralaštva nastavljena i poslije izlaska iz štampe pojedinih tomova njegovih »Sabranih djela« i s obzirom na činjenicu da nam pojedini arhivski fondovi nisu bili dostupni u vrijeme priredivanja pojedinih tomova ovoga izdanja, konstatovali smo da već ima izvjestan dio Titovih spisa koji nisu ušli u odgovarajuće tomove ovog izdanja. Na taj način se otvorio problem pripremanja dopunskih tomova, o čemu je Redakcija već zauzela načelne stavove, to jest da se objave naknadni tomovi za predratni i ratni period. U tim naknadnim tomovima upozoriće se i na sve propuste i greške koje su se desile bilo prilikom rada priređivača ili prilikom štampanja. Takođe će se ispraviti i izvjesni propusti koji su se desili prilikom autorizacije tekstova, tj. da se u vrlo rijetkim slučajevima tekstovi drugih autora objave kao Titovi.

Svrha ovih nastojanja jeste da se održi koherentnost u primjeni osnovnih načela kako bi se obezbijedila jedinstvenost ovog naučnokritičkog izdanja, a pored toga da se uz akceptiranja osobenosti Titovog stvaralaštva obezbijedi što bolji kvalitet cjelokupnog izdanja njegovih »Sabranih djela«.

U Beogradu,
kraj aprila 1989. godine

Redakcija

PREDGOVOR

Titovi radovi koji se objavljuju u ovom tomu nastali su od 7. jula do 30. novembra 1945. godine. U to vrijeme bilo je prošlo već dva mjeseca otkako su prestala sva ratna dejstva na evropskim ratištima. Nacistička armija hitlerovske Njemačke položena je na koljena – 9. maja 1945. stupio je na snagu akt o bezuslovnoj kapitulaciji svih njemačkih snaga na evropskim ratištima, a time i na jugoslovenskom ratištu kao dijelu opšteg ratišta antifašističke koalicije. Doduše, rat u Jugoslaviji je trajao još sedam dana zbog toga što je njemačka Grupa armija »E« sa svojim saveznicima: ustašama, domobranima i četnicima, željela po svaku cijenu da izbjegne zarobljavanje od strane jedinica Jugoslovenske armije i nastojala je da se probije preko jugoslovenskog ratišta kako bi se predala zapadnim saveznicima. Međutim, samo manjim dijelovima tih snaga je to pošlo za rukom, dok su glavne snage uništene ili zarobljene na krajnjim sjeverozapadnim granicama Jugoslavije.

Drugi svjetski rat ipak još nije bio završen. Vrlo teške i odlučujuće borbe vođene su na Dalekom istoku i Pacifiku protiv japanskih militarističkih armija, koje su se grčevito borile za svako ostrvo i za svako parče zemlje u nastojanju da izbjegnu sudbinu svog saveznika iz Trojnog pakta – nacističke Njemačke. I pored snažnog otpora koji su Japanci pružali snagama antifašističke koalicije, a na prvom mjestu Američkoj armiji koja je nosila teret rata na Dalekom istoku i Pacifiku, front se sve više približavao Japanu.

Borbe na ostrvu Okinavi, gdje je Japanska armija imala oko 110 000 poginulih, zvanično su prestale 2. jula. Takođe su prestale borbe i na većem dijelu Filipinskih ostrva, kao i na nekim ostrvima Malajskog arhipelaga.

Šestog avgusta bačena je prva atomska bomba na japanski grad Hirošimu. Dejstvo je bilo strahovito – poginulo je 79 400 i ranjeno oko 65 000 lica, a od 75 000 zgrada potpuno razoreno 6 820, dok je u požaru izgorelo 56 000. Druga atomska bomba je bačena tri dana kasnije – 9. avgusta – na drugi japanski grad Nagasaki s isto tako stravičnim ljudskim i materijalnim žrtvama.

U međuvremenu je Sovjetski Savez, na osnovu Trojnog protokola potpisanog za vrijeme Krimske konferencije Ruzvelta, Staljina

i Čerčila, 8. avgusta 1945. objavio rat Japanu; sutradan su njegove trupe s motomehanizovanim jedinicama napale Japansku armiju u Mandžuriji, napredujući dnevno od 20 do 70 kilometara. Slom Japana bio je na vidiku – 21. avgusta kapitulirala je Japanska armija u Mandžuriji.

Drugog septembra 1945. na američkom bojnom brodu »Misuri« potpisan je akt o bezuslovnoj kapitulaciji Japana, pa je 3. septembar – dan stupanja tog akta na snagu – proglašen Danom pobjede nad Japanom. Time su prestala sva ratna dejstva u drugom svjetskom ratu, u kome je poginulo u taboru antifašističke koalicije oko 41 milion ljudi, a u fašističkom bloku oko 9 miliona – ukupno oko 50 miliona ljudi, ne računajući ogromnu materijalnu štetu.

Dok je rat još trajao na Dalekom istoku i Pacifiku, u Potsdamu, predgrađu Berlina, sazvana je za 17. jul treća i u ratu posljednja po redu konferencija šefova savezničkih država: Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije (prva konferencija je održana u Teheranu, a druga u Jalti na Krimu). Delegacije velikih sila predvodili su: Hari Truman (nasljednik umrlog predsjednika SAD Franklina Delana Ruzvelta), Josif Visarionovič Staljin i Vinston Čerčil (od 28. jula Klement Atli). Na 12 plenarnih sjednica koliko ih je bilo do završetka konferencije 2. avgusta 1945, razmatrani su problemi Njemačke poslije njene kapitulacije, kao i zaključivanja mirovnih ugovora s Bugarskom, Finskom, Italijom, Mađarskom i Rumunijom kao zemljama koje su se u toku drugog svjetskog rata borile na strani nacističke Njemačke, odnosno članica Trojnog pakta.

Dok je tako u svijetu nastao opšti mir poslije tolikih godina rata, na jugoslovenskim granicama nije bilo mirno. Na jugoslovensko-grčkoj granici učestali su incidenti koje su izazivali vojnici monarhističke vojske protiv pripadnika jugoslovenske 5. armije. Pored toga, teror nad stanovništvom makedonske nacionalnosti na području Egejske Makedonije besnio je punom žestinom. Prvo, vlada generala Papandreua, a zatim admirala Vulgarisa, te Sofulisa, preduzimale su drastične mjere protiv Makedonaca s tog područja. Progoni, teror, zlostavljanja i ubistva bili su svakodnevna pojava koju su grčki vojnici nemilosrdno sprovodili uz patronat britanskog Ekspedicionog korpusa pod komandom generala Ronalda Skobija. Uzaludni su bili i protesti lidera grčkih opozicionih partija, jer su se i njihovi pripadnici često nalazili pod udarom, a naročito pripadnici grčkog Narodnooslobodilačkog fronta (EAM-a). Zbog takve situacije u Egejskoj Makedoniji vlada Demokratske Federativne Jugoslavije, na čijem se čelu nalazio Josip Broz Tito kao predsjednik Ministarskog savjeta, uputila je 18. jula 1945. notu vladi Sovjetskog Saveza povodom povreda principa međunarodnog prava od strane grčke

vlade, a takođe je i poslanstvo DFJ u Atini uputilo 22. jula notu Ministarstvu spoljnih poslova Grčke povodom progona Makedonaca u Egejskoj Makedoniji. Međutim, ni te ni kasnije note nisu urodile plodom, jer su desničarski krugovi nastavili s obračunavanjem u Egejskoj Makedoniji kako s Makedoncima tako i s demokratskim snagama u Grčkoj uopšte.

U Mađarskoj se još uvijek dešavalo da mađarski fašisti nasrću na pripadnike srpske i hrvatske nacionalnosti u Bajskom trokutu, ali su mađarske vlasti sa svoje strane činile što su mogle u još nesređenoj situaciji u Mađarskoj, u kojoj su se do njenog oslobođenja više od dvije decenije nalazili na vlasti fašisti.

U Austriji, posebno u Koruškoj i dijelu Štajerske, gdje živi dobrim dijelom stanovništvo slovenačke nacionalnosti, stanje još nije bilo sređeno. Zabilježeni su i ispadi nacionalističkih i nacističkih elemenata.

Najteža situacija je bila ipak u Julijskoj krajini i Trstu, gdje su zapadni saveznici poslije preuzimanja vojne uprave u takozvanoj Zoni »A« na osnovu Beogradskog sporazuma od 9. juna 1945. suspendovali narodnooslobodilačku vlast i uveli zakone koji su važili do 8. septembra 1943, tj. do kapitulacije Italije, a to znači zakone koji su važili za vrijeme italijanskog fašističkog diktatora Benita Musolinija. Vremenom su zapadni saveznici ovu oblast podijelili i na zone koje su odgovarale italijanskim fašističkim prefekturama, čime je učinjeno nesnošljivo stanje za pripadnike slovenačke nacionalnosti. To je ozakonjeno i savezničkom naredbom br. 11 od 11. avgusta 1945, uslijed čega je došlo do velikih demonstracija u Julijskoj krajini i Trstu i to se stanje nije stišavalo.

U takvoj situaciji odvijala se u Jugoslaviji vrlo živa državnička i politička djelatnost. Rat je bio već dva mjeseca završen. Bilo je potrebno što prije udariti političko-pravne i društvene osnove Demokratske Federativne Jugoslavije u uslovima kada su pojedini građanski političari u Narodnom frontu Jugoslavije i Privremenoj narodnoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije pokušavali da vrate točak istorije nazad.

Pred velikim silama – Sjedinjenim Američkim Državama, Sovjetskim Savezom i Velikom Britanijom, vlada Demokratske Federativne Jugoslavije bila je obavezna da do kraja sprovede preporuke velike trojice iz Jalte: Franklina Delana Ruzvelta, Josifa Visarionovića Staljina i Vinstona Čerčila o proširenju AVNOJ-a poslanicima Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije izabranim na posljednjim parlamentarnim izborima u decembru 1938, a koji se u toku drugog svjetskog rata nisu kompromitovali saradnjom s okupatorima i njegovim pomagačima. Pored toga, bilo je potrebno sprovesti i zaključke Beogradskog sporazuma Tito–Šubašić od 1. novembra

1944. o izborima za Ustavotvornu skupštinu DFJ koja će odlučiti o društvenom uređenju zemlje, tj. riješiti pitanje da li će nova Jugoslavija, rođena u vatri revolucionarnog i oslobodilačkog rata jugoslovenskih naroda biti republika ili će zadržati, od većine jugoslovenskih naroda omrznuti monarhistički sistem.

Pored tih osnovnih pitanja koja su stajala pred jedinstvenom (privremenom) jugoslovenskom vladom i Privremenom narodnom skupštinom moralo se raditi paralelno i s donošenjem brojnih zakona i uredbi koji su trebali da budu suštinska osnova političko-pravnog i ekonomskog sistema nove Jugoslavije. Zbog toga se intenzivno radilo prije svega na izradi najvišeg zakona u zemlji – ustava nove Jugoslavije, kojim bi bili postavljeni temelji za razvitak socijalističkih društvenih odnosa u novoj državi.

U rješavanju ovih pobrojanih problema velika uloga je bila namijenjena III zasijedanju AVNOJ-a koje je trebalo sazvati u što skorije vrijeme. Ono je trebalo ne samo da potvrdi ranije odluke nego i da svojim zakonodavnim aktima kao Privremena narodna skupština (koja je nastala preimenovanjem i proširenjem AVNOJ-a 10. avgusta 1945, tj. na njegovom III zasijedanju, a prema već pomenutim preporukama velike trojice donijetim na konferenciji u Jalti), otvori put novim društvenim procesima i pripremi uslove za izbor i rad Ustavotvorne skupštine.

Na Trećem zasijedanju AVNOJ-a koje je otpočelo s radom 7. avgusta 1945. u Beogradu, tj. po završetku rada Prvog kongresa Narodnog fronta Jugoslavije, donesena je odluka da se 10. avgusta 1945. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) konstituiše u Privremenu narodnu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije. Skupština je zasijedala do 26. avgusta 1945. i tom prilikom su usvojeni, i pored opstrukcije opozicije koja se konstituisala u toku rada Privremene narodne skupštine, mnogi zakoni, među kojima Zakon o Ustavotvornoj skupštini, Zakon o izboru narodnih poslanika, Zakon o biračkim spiskovima, Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, Zakon o državljanstvu, Zakon o dopuni Zakona o zamjeni okupacijskih novčanica, Zakon o štampi, Zakon o udruženjima, zborovima i drugim javnim sastancima, Zakon o ustrojstvu i nadležnosti vojnih sudova, Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države i Zakon o uređenju narodnih sudova.

Nakon toga, 26. oktobra 1945. Privremena narodna skupština usvojila je i slijedeće zakone: Zakon o dopuni Zakona o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu, Zakon o izmjeni i dopunama Zakona o radničkim povjerenicima, Zakon o demobilizaciji starijih godišta, žena i hranilaca u JA i Mornarici, Zakon o demobilizaciji najmlađih godišta obveznika, hranilaca i svih žena iz JA i mornarice, Zakon o sedmogodišnjem osnovnom školovanju, Zakon

o ukidanju građanskih škola, Zakon o konvenciji o čuvanju prava na penziju radnika koji migriraju i Zakon o uređenju sudova socijalnog osiguranja i Vrhovnog suda socijalnog osiguranja.

Tako se postepeno uobličavao političko-pravni i ekonomski sistem nove Jugoslavije, čime je polako, ali sigurno dovršavan krov nove društveno-političke zajednice ravnopravnih jugoslovenskih naroda i narodnosti.

U takvoj situaciji razvijala se vrlo dinamična i plodonosna Titova aktivnost na državničkom, političkom, partijskom i vojnom planu.

Težište Titove aktivnosti je bilo prije svega na obezbjeđenju nezavisnosti i učvršćenju položaja Demokratske Federativne Jugoslavije i na daljem razvijanju tekovina oslobodilačke i revolucionarne borbe jugoslovenskih naroda i narodnosti. Suočen s tim zadacima, Tito je svakodnevno bio u pokretu i veliki dio njegove aktivnosti bio je povezan na prvom mjestu s održavanjem predstojećih izbora za Ustavotvornu skupštinu (Konstituantu), koji su imali da se održe na osnovu Beogradskog sporazuma Tito–Šubašić od 1. novembra 1944. godine.

U najvišem državnom i političkom rukovodstvu Demokratske Federativne Jugoslavije nije bilo nimalo sumnje kako će se narod izjasniti na tim izborima, tj. da li će glasati za republiku, za nove društveno-političke odnose, ili će se pak odlučiti za stari i preživjeli društveni sistem. Međutim, iako se znalo za raspoloženje najvećeg dijela širokih narodnih masa, ipak se taj dan izbora zakazanih za 11. novembar 1945. željno iščekivao kako bi se konačno i jednom zauvijek raščistilo s monarhijom i nametnutim u neku ruku formalnopravnim dualizmom vlasti na osnovi Viškog i Beogradskog sporazuma Tito–Šubašić i preporuka konferencije šefova savezničkih država i vlada iz Jalte.

Razvojem situacije u Jugoslaviji i raspoloženjem širokih narodnih masa u zemlji neki konzervativni krugovi na Zapadu nisu bili zadovoljni, pa su se činili i pritisci na vladu DFJ, a naročito vlada Sjedinjenih Američkih Država, koja je u svojoj noti od 6. novembra 1945. izrazila nezadovoljstvo zbog toga što se, po njenom mišljenju, u Jugoslaviji ne sprovode odluke Beogradskog sporazuma Tito–Šubašić i preporuke »velike trojice« iz Jalte, Ruzvelta, Staljina i Čerčila. Tito se nije žurio da na ovu američku notu koju mu je lično uručio 6. novembra američki izvanredni i opunomoćeni ambasador u Beogradu Ričard Peterson, već je sačekao rezultat izbora i odgovorio na svaku tačku pomenute note. Tito je u to vrijeme, kao što je poznato, vršio i dužnost ministra inostranih poslova poslije Šubašićeve ostavke od 8. oktobra 1945. Taj Titov odgovor objavljuje se u ovom tomu.

Tito je u ovom periodu posjetio Kosmaj, Belu Crkvu, Novi Sad, Skoplje, Sarajevo i u tim mjestima je održao velike i vrlo značajne govore, koji se objavljuju u ovom tomu.

Na Kongresu Narodnog fronta Jugoslavije Tito je održao takođe jedan, u stvari dva govora. Posebno je bio važan njegov ekspoze na III zasijedanju AVNOJ-a u Beogradu.

Prvi predizborni govor Tito je održao 12. septembra preko Radio-Beograda u vrijeme kada je opozicija u vladi i u Privremenoj narodnoj skupštini DFJ već uveliko, pod uticajem konzervativnih krugova sa Zapada, pokušavala da zaustavi hod istorije i onemogući ostvarenje revolucionarnih tekovina jugoslovenskih naroda stečenih u njihovom oslobodilačkom i revolucionarnom ratu. Prvo je Milan Grol, potpredsjednik Ministarskog savjeta DFJ, podnio ostavku 20. avgusta, a onda su to učinili 8. oktobra dr Ivan Šubašić, ministar inostranih poslova u vladi DFJ, i dr Juraj Šutej, ministar bez portfelja. Grol i njegovi istomišljenici su odlučili da bojkotuju izbore, jer su bili svjesni da na njima neće uspjeti. Medutim, da bi se i ovaj zakulisni potez onemogućio, Privremena narodna skupština je odlučila da se uvede kutija bez liste (tzv. »crna kutija« koju je narod prozvao i »ćorava kutija«), kako bi se pružila mogućnost svakom biraču da izrazi svoje slobodno opredjeljenje, tj. da glasa za listu Narodnog fronta Jugoslavije čiji je nosilac bio Tito, ili protiv nje.

Izbori su održani 11. novembra i oni su označili veliku pobjedu kandidata Narodnog fronta Jugoslavije (NFJ). Od 8 383 469 upisanih birača na izbore je izašlo 7 432 469 birača ili 88,06%. Za saveznu kandidacionu listu NFJ glasalo je 6 775 047 birača ili 90,48%, a za kutiju bez liste 707 422 birača ili 9,52%. Slično je bilo i na izborima za Skupštinu naroda.

U ovom periodu Tito je primio i brojne delegacije iz zemlje: omladinske, sa sela, iz fabrika i institucija, zadržavao se s njima u dužim razgovorima i održao pri tom kraće ili duže govore, koji se objavljuju u ovom tomu.

Tito je takođe imao na diplomatskom polju više susreta s članovima američkog Kongresa i britanskog parlamenta (Donjeg doma). Takođe je primio u audijenciju jednom ili po više puta pojedine ambasadore (opunomoćene ministre) akreditovane u Beogradu i s njima vodio duže ili kraće razgovore.

Treba reći da je u ovom periodu Tito primio i dva vrlo visoka odlikovanja: sovjetski Orden pobjede i poljski Krst Grunvalda I reda (Grunvaldski krst) kojima je odlikovan za zasluge u drugom svjetskom ratu u borbi protiv fašizma.

Visoki katolički kler koji je većim dijelom u drugom svjetskom ratu stajao na strani okupatora i domaćih izdajnika, nije prestajao sa svojom antinarodnom djelatnošću ni onda kada je rat u Jugos-

laviji bio završen. Vjerni svojim tradicijama, crkveni prelati (velikodostojnici) Katoličke crkve izabrali su 20. septembar 1945. da na taj dan upute svojim vjernicima tzv. Pastirsko pismo koje su potpisali svi biskupi s opšte biskupske konferencije. U pismu se nipodaštava oslobodilačka i revolucionarna borba jugoslovenskih naroda i narodnosti. Tito je na ovo pismo odgovorio 25. oktobra i taj odgovor je štampan kao uvodni članak u svim dnevnim listovima u zemlji pod naslovom »O pastirskom pismu«, čime je zadat još jedan udarac neprijateljski raspoloženom dijelu klera.

U ovom tomu nalazi se i više kraćih radiograma koje je Tito upućivao u Moskvu na adresu »Djeda«, tj. CK SKP(b). Ti se radiogrami uglavnom odnose na pitanja prebacivanja španskih revolucionara, oružja i municije za Jugoslovensku armiju, školovanja kadrova na partijskim institucijama u Moskvi i sl. Pored toga, tu se nalaze i radiogrami koje je Tito o sličnim pitanjima upućivao Staljinu. Neke radiograme je slao i na adresu general-lajtnanta Rudolfa Primorca, šefa Vojne misije JA u Moskvi, ili na ime Borisa Ziherla, koji se u Moskvi nalazio kao delegat Centralnog komiteta KPJ.

U ovom periodu Tito je obilazio i neka veća gradilišta, kao izgradnju mostova na rijeci Savi kod Beograda, na Dunavu kod Pančeva i kod Novog Sada koje su podizali naši graditelji uz pomoć sovjetskih stručnjaka, a koje su nacisti porušili prilikom povlačenja na zapad.

Tito takođe nije propustio priliku da odgovori i na brojne pozdravne telegrame koji su mu upućivani s raznih skupova u zemlji, kao i da prisustvuje nekim sportskim manifestacijama ili priredbama umetničkih grupa iz inostranstva.

Titovi susreti s novinarima iz zemlje i inostranstva (čehoslovačkim, poljskim, britanskim, francuskim i drugim) bili su vrlo česti i razgovori su obuhvatali široku lepezu pitanja.

Od značajnih vojnih dokumenata treba pomenuti dvije Titove naredbe – jednu o uvođenju i proslavi Dana Mornarice, i druge o osnivanju lista »Narodna armija«, organa Jugoslovenske armije.

Vrlo značajna je bila Titova inicijativa u vezi s opštom amnestijom koju je Predsjedništvo AVNOJ-a usvojilo na osnovu njegovog prijedloga od 3. avgusta 1945. godine.

U Hronologiji koja se objavljuje u ovom tomu zabilježene su i sve sjednice Savezne vlade odnosno Ministarskog savjeta, održane pod predsjedništvom Tita, ali bez nekih detaljnijih podataka. Pored toga, u Hronologiju su unijete i sjednice proširenog Politbiroa CK KP Jugoslavije, čime se upotpunjava partijska djelatnost ovog izvršnog organa CK KPJ.

[GOVOR ODRŽAN NA KOSMAJU 7. JULA 1945][1]

Braćo i sestre, drugovi i drugarice!

Poslije četiri godine teških borbi mi smo se ponovo sastali ovdje na ovom historijskom mjestu, jednom od historijskih mjesta Srbije, gdje su se 1941. godine, poslije porobljavanja naše otadžbine, sakupili najbolji sinovi srpskog naroda. Evo ovdje, na domaku Beograda sakupili su se oni koji nisu htjeli da budu robovi, nego su sebi stavili zadatak da se bore do posljednje kapi krvi za slobodu svoje otadžbine. Ovdje, pod nosom njemačke okupatorske sile, ovdje pod nosom njenih kvislinga, najprije Aćimovića, pa onda Nedića itd. zavjerili su se srpski sinovi da neće položiti oružje dok ne izvojuju slobodu svome narodu.

Danas na ovaj veliki historijski dan, dan ustanka srpskog naroda[2], mi možemo kazati da su sinovi srpskog naroda ostali dostojni tradicija njihovih predaka, koji su se borili vjekovima za slobodu Srbije, za slobodu srpskog naroda. (*»Tako je!«*) Ja ovdje danas mogu da kažem da je srpski narod u ovoj veličanstvenoj borbi zapisao najljepše stranice u svojoj historiji.

Srpski narod bio je taj, njegovi najbolji sinovi bili su ti koji su pokazali primjere ostalim narodima Jugoslavije kako treba da se bore protiv zajedničkog neprijatelja. I ova borba, i ovaj ustanak srpskog naroda imao je odjeka u svim pokrajinama naše zemlje, kod svih naroda koji sačinjavaju Jugoslaviju. Ustanak iz Srbije odjeknuo je širom naše Jugoslavije i počela je borba u čitavoj Jugoslaviji protiv zajedničkog neprijatelja.

U tome je historijski značaj ustanka Srbije što je ona prva digla ne samo svoj glas nego i pušku protiv onoga koji je htio da je porobi i uništi.

Godine 1941. izdaja bivših glavešina, generala i svih koji su uzeli sebi pravo da odlučuju sudbinom naše zemlje bolno je odjeknula u srcima naših naroda i u srcima onih boraca, onih vojnika koji su obukli vojničku odjeću da bi išli u borbu za slobodu svoje otadžbine. Ali ova sramota, ova kapitulacija, koja je značila ne samo sramotu svih naroda Jugoslavije nego koja je značila ujedno mrak i ropstvo našeg naroda, nije mogla ostati neosvećena. Ona je bila i osvećena i oprana s imena srpskoga naroda, kao što je ona oprana i s imena drugih naroda naše zemlje.

Najbolji sinovi Srbije, ovdje na Kosmaju, u Rađevini i tamo na Timoku i Toplici, svuda gdje je kucalo junačko srce mladih ljudi, kao i onih poodmaklih u godinama, digli su se i pošli u borbu. Mi smo rukovodili ovom borbom iz Beograda, pred nosom njemačke vojne sile, pred nosom njemačkog generaliteta.[3] Mi smo slali ovamo

na Kosmaj i druge, naše najbolje sinove iz Beograda, radnike i inteligenciju, dakle iz svih slojeva one koji su htjeli da se bore. I ovdje na Kosmaju prvi put u historiji naših naroda počeli su da se stvaraju bratstvo i jedinstvo seljaka i radnika i poštenih intelektualaca. (*»Živelo jedinstvo radnika i seljaka!«*)

Godine 1941, kad su se pojavili naši prvi partizanski odredi, njemački okupator je vidio da neće moći izići sam na kraj s našim narodima. On je našao izdajnike u redovima srpskog naroda. Prvo je bio Aćimović s takozvanim komesarijatom,[4] koji je htio da se dodvori njemačkom okupatoru vješanjem na kandelabrima u Beogradu najboljih sinova srpskog naroda.[5] Došao je poslije njega Nedić,[6] drugi izdajnik (*»Dole izdajnici!«*) s ulogom koju je imao Aćimović. On je došao pod maskom tobože da spasava srpske glave, ali on nije htio da spasava glave srpskih rodoljuba, nego je došao da spasava glave srpskih reakcionara, glave izdajnika pred osvetom naroda koji se digao za slobodu i svoja prava. (*»Dole reakcija!«*)

Naša zemlja, naši narodi koji su u procesu ove borbe sve više stvarali bratstvo i jedinstvo, dočekali su taj veliki dan da su vidjeli pobjedu nad onom silom koja je onda izgledala mnogim reakcionarima nepobjediva. Sam narod nije vjerovao u to da je ta sila nepobjediva, jer je njemu bilo jasno, kada smo ušli u borbu, da smo se digli protiv te sile, da na drugoj strani postoji jedna druga sila, a to je veliki Sovjetski Savez. (*Gromoglasno klicanje*: *»Živio Sovjetski Savez!«*) To je bila zemlja za koju smo duboko vjerovali da će pobjediti ovu silu. Ta vjera nam je ulivala snage da istrajemo u svim teškoćama i opasnostima i da dočekamo ovaj veliki dan oslobođenja.

Ovaj veliki dan oslobođenja danas se manifestuje i ovdje, na ovom jednom uporištu, gdje su partizani Srbije otpočeli rušenje pruga, uništavanje saobraćajnih sredstava, uništavanje žive sile neprijatelja i žive sile izdajnika koji se našao u srpskom narodu.

Jugoslavija je izišla iz ove velike borbe, poslije onoga tamnog mraka, poslije onih tamnih noći koje su se nadvijale nad njom, kao pobjednica, i zauzela jedno od prvih mjesta u redovima Ujedinjenih nacija[7] koje su se borile protiv fašističke Njemačke.

Jugoslavija danas stoji drukčije u međunarodnim odnosima. Sjetimo se šta je bilo prije ovoga rata. Prijašnje glavešine i vođe Jugoslavije, koje su se nazivale same vođama, vodile su našu zemlju iz političkog poraza u politički poraz. Vodile su je čas u jednom čas u drugom pravcu. Najprije su uništile saveze koje su imali, kao što su Mala antanta, pa onda Balkanska antanta, dok nisu najzad našu zemlju predali u naručje Hitlera, najvećeg neprijatelja Slovenstva.[8]

Danas je Jugoslavija u redove Ujedinjenih nacija stala kao dostojan član te zajednice, sa svojim dubokim uvjerenjem da je dala

sve što je potrebno za slobodu ne samo svoje zemlje nego i za zajedničku savezničku stvar.

Danas Jugoslavija ima nerazrušiv savez sa Sovjetskim Savezom.[9] (*Burni poklici*; *»Živeo Sovjetski Savez!«*) Danas Jugoslavija nije više usamljena kao što je bila 1941. godine. Danas ona ima svoju veliku sestru Sovjetsku Rusiju kao svoju saveznicu. Ima i ugovor o uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj saradnji na kulturnom i ekonomskom polju sa SSSR-om. Jugoslavija danas ima vrlo tijesne odnose s drugom svojom slovenskom braćom, s Poljskom, sa Čehoslovačkom, s Bugarskom i Albanijom.[10] Ti odnosi obećavaju da će doći do toga stepena da će to biti nerazrušiva veza Slovenstva i brana protiv svih katastrofa i svih opasnosti kao što su se dogodile u 1941. godini

Jugoslavija danas na Balkanu važi kao faktor mira, koji jamči da neće moći više doći do sličnih krvavih razmirica kao što su se nekada događale, koje su bile potpirivane iz inostranstva i od strane raznih reakcionara koji nisu željeli da na Balkanu žive narodi u slozi.

Jugoslavija ima tijesne, bratske, drugarske odnose s Bugarskom. Skršene su one barijere koje su stvarane ne od bugarskih seljaka ili radnika, ne od jugoslovenskih radnika, i seljaka, nego od bugarske i jugoslovenske reakcije i od inostranih imperijalista. Ta je pregrada srušena. I danas Jugoslavija i Bugarska stoje na putu potpunog jedinstva protiv svih onih koji bi se usudili da se dignu protiv njihove slobode i nezavisnosti.

Mi želimo i stojimo već na putu da naši odnosi, odnosi Jugoslavije s Rumunijom, našom susjednom zemljom, budu najprijateljskiji, da se uspostave i ekonomske i kulturne veze kako bi ove dvije zemlje živjele u miru, jer se nalaze u bliskom susjedstvu. To zahtijevaju interesi i našeg naroda i rumunskog naroda.

Mi stojimo na putu da uspostavimo dobre prijateljske odnose s Mađarskom, novom Mađarskom, koja ima danas svoju narodnu vladu.

Dakle, mi stojimo na putu da uspostavimo dobre i prijateljske odnose, pa čak i savezničke odnose sa svima onim zemljama koje žele nama dobro, koje žele s nama sarađivati.

Ovako stoji s ovim zemljama. Jedino, na žalost, stoji loše s našim susjedom Grčkom. U Grčkoj, prema kojoj naši narodi gaje najveće simpatije jer je grčki narod u nizu godina isto tako kao i narodi Jugoslavije pokazao besprimjerno herojstvo u borbi protiv onih koji su ga htjeli porobiti – protiv njemačkih i talijanskih osvajača,[11] grčki narod je imao tu nesreću da su na njegovu šiju ponovo zasjeli razni reakcionari, koji proganjaju ne samo slovenski živalj u Makedoniji nego koji proganjaju i grčki narod.[12] (*»Dole reakcija!«*)

Neki dan je grčki ministar unutrašnjih poslova izjavio kako nije istina da je ijedan Grk ili Sloven u Grčkoj prekoračio granicu da bi pobjegao u Jugoslaviju. Ja ovdje danas pred vama svima i pred čitavim svijetom kažem da ima hiljade i hiljade ne samo Makedonaca koji su pobjegli u Jugoslaviju nego i pravih Grka, Helena, koji danas žive u Vojvodini, gdje smo ih smjestili da bismo ih što bolje mogli prehraniti, jer su pobjegli do terora grčke reakcije. Dakle, ja demantujem činjenicama izjavu toga ministra koji hoće da zavara svijet o toj stvarnosti.[13]

Ja mogu ovdje danas da vam kažem da uprkos svim našim željama da ostanemo u najboljem prijateljstvu, u najboljim odnosima s Grčkom, na granici Grčke, bez svakog povoda, grčki provokatori i reakcionari, EDES-ove[14] trupe pucaju iz bacača i mitraljeza preko naše granice kako bi nas provocirali. Na sve ovo mi gledamo mirno. Nijednim metkom nije naš vojnik još odgovorio. Mi se ne podajemo provokacijama reakcionara i ne odgovaramo na to, jer znamo da grčki narod nije iza njih, da ih Grčka prezire, da ih grčki narod ne voli. I vjerujem da će grčki narod izvojevati svoju slobodu (*Burno odobravanje.*) Mi nećemo da podliježemo nikakvoj provokaciji, i ta provokacija ne predstavlja nikakvu opasnost, nego pokazuje samo to kakva u Grčkoj vlada demokratija i ko je zajašio na grbaču naroda. Eto, to je ono što oni pokazuju tim svojim provokacijama.

Prema tome, kada govorim o odnosima s drugim zemljama onda se jasno vidi da je Jugoslavija stekla mnogo i mnogo prijatelja kojih nije imala do ovoga rata i da će Jugoslavija nastaviti tim putem i učvrstiti te odnose. Naročito Jugoslavija hoće da živi u najboljim odnosima s našim velikim saveznicima, s Engleskom i Amerikom. (*»Živeli Saveznici!«*) Ti su narodi isto tako pokazali ogromne primjere upornosti i požrtvovanja u borbi za oslobođenje čovječanstva od najvećeg neprijatelja – njemačkih fašističkih osvajača. S tim zemljama nas vezuju i ratne tradicije, jer s njima mi smo se zajednički, rame uz rame, borili. Oni su nam u toj borbi i pomogli. I zato što nas vezuju te tradicije i veze, mi želimo i hoćemo da i ubuduće imamo prijateljske veze u saradnji, u mirnoj izgradnji.

Ja sam uvjeren da će oni elementi koji predstavljaju ogromnu većinu u tim zemljama, da će oni onemogućiti svakog onoga u svojoj zemlji koji bi pokušao da Jugoslaviji nanese bilo kakvu štetu, bilo kakvo zlo. Ja sam uvjeren i vjerujem u engleski narod, u američki narod, u progresivne elemente i rukovodioce Engleske i Amerike da oni neće dopustiti da se dira u one tekovine koje su izvojevane u ovoj borbi i da naši narodi kod njih neće naići na teškoće, nego samo na pomoć. To ja poručujem našim velikim saveznicima. To što poručujem, to je poruka i vas ovdje. Jer i vi tako mislite. (*»Tako je!«*).

Sada nekoliko riječi o našoj unutrašnjoj politici. Mi smo vodili ovaj rat bez potrebnih sredstava, rat koji je uglavnom ležao na teretu našeg malog čovjeka, na leđima seljaka i radnika. Taj rat mi smo završili pobjedom. Izvojevali smo velike tekovine, a to su bratstvo i jedinstvo naših naroda, to je nova narodna vlast, koju mi danas imamo. (*»Živela narodna vlast!«*)

Razumije se da niko ne može poreći da je Jugoslavija dala u ovom ratu relativno, u odnosu prema broju stanovništva i svojim nacionalnim mogućnostima, najveće žrtve u Evropi.[15] E, baš to što je Jugoslavija dala takve žrtve nas obavezuje da mi koji smo na čelu ove države učinimo sve da te žrtve ne budu uzaludne, a to je da sačuvamo tekovine koje smo izvojevali, za koje su dale živote desetine i stotine hiljada najboljih sinova našeg naroda. (*»Tako je!«*)

Imade kod nas netrpeljivih ljudi, imade netrpeljivih ljudi ne među nama, nego među onim ranijim rukovodiocima, koji su nekad vodili Jugoslaviju i doveli je u propast. Mi koji smo vodili ovaj rat želimo da sada u mirnoj izgradnji izvedemo Jugoslaviju iz ove teške razorenosti, to jest da pobijedimo i na ekonomskom polju, kao što smo pobijedili i u ratu. Prema tome, razne mjere koje se ovdje preduzimaju imaju jedino taj cilj da nam omoguće tu izgradnju, da nam omoguće izvršiti taj svoj zadatak prema našoj zemlji, to jest da je čim prije oslobodimo, da čim prije uspostavimo transporte, zasijemo polja i pomognemo našeg seljaka i radnika osposobljavanjem naših fabrika. Sa strane tih ljudi gleda se tako da smo mi primili magacine, pune magacine, čitave fabrike i transporte sa svim onim što je potrebno za jednu zemlju, za život jednog naroda. Svega toga nema, mi smo primili u zaostavštinu jednu razorenu zemlju, čemu su krivi baš oni koji danas od nas zahtijevaju da preko noći stvaramo čuda. Mi čuda stvarati ne možemo. Mi smo navikli da počnemo postepeno i da postignemo ono što smo sebi postavili za cilj. (*»Tako je!«*)

Mi smo postavili cilj izgraditi naša sela, izgraditi naš transport, izgraditi naše fabrike, izgraditi sve one zgrade i državne ustanove koje su porušene u toku ovog rata i proizvesti ono što je potrebno seljaku: plugove, motike, ašove, odijelo i obuću.

Braćo i sestre, to se ne može preko noći, to je nemoguće izvršiti preko noći, za to treba vremena. Ali mi već danas pristupamo tome zadatku da stvorimo ono što je potrebno seljaku i radniku za njegov život. Jer, zaista, mi još vama ništa nismo dali. Ne zato što imamo u magacinima, pa nećemo da otvorimo te magacine (*Poklici: »Doneli ste nam slobodu!«*). Ali ja obećavam da ćemo ih mi isto tako napraviti u izgradnji kao što smo ih napravili na bojnom polju, uz najveće napore, skoro svuda gdje smo od malih partizanskih odre-

da stvarali nepobjedivu armiju, pa ćemo i u ekonomskom pogledu izgraditi moćnu Jugoslaviju. (*»Tako je«*)

Dozvolite mi da se osvrnem s nekoliko riječi na one prigovore koji dolaze sa strane. Kaže se da kod nas nema demokratije i da nije još data sloboda, da još postoji strah. Ja sam rekao da strah postoji kod jedne male grupe ljudi. Ogromna većina naroda nema više nikakvog straha. Ona je bila u strahu prije toga rata, od onih žandarma koji su bili na svakom koraku i iza svakih leđa. Onda je narod osjećao strah, a danas osjećaju strah oni koji su navikli da drmaju narodom. (*»Tako je!«*)

Dakle, ja to smatram i mi posmatramo demokratiju tako da imaju najšire mase radnog naroda sela i grada slobodu i vlast u svojim rukama, a da nema više vlast jedna klika, naročito ona koja je nekada tu slobodu osporavala narodu. (*»Tako je!«*) Oni nam prigovaraju, a ti prigovori potiču ne samo od njih u zemlji nego i iz inostranstva, od reakcije. Šta mislite, da je reakcija skrstila ruke? Poslije pobjede nad fašizmom ona je preuzela svoju staru ulogu. Danas ta reakcija hoće da nametne našim narodima jedan takav režim koji odgovara njoj.

Dakle, mi, razumije se, ne možemo se složiti s takvim tipom demokratije kao što je u nekim drugim zemljama,[16] jer mi smatramo da ovakva demokratija kao što je mi imamo – da je to demokratija višeg tipa, da je to demokratija radnih masa: radnika, seljaka i poštene inteligencije. Ne jedne male klike, nego najširih masa, koje predstavljaju 90% stanovništva naše zemlje. Takvu demokratiju mi hoćemo i nikakvu drugu. Nećemo da popuštamo pred savjetima i prijetnjama onih koji hoće da u Jugoslaviji bude demokratija grčkog tipa, da se borci trpaju u zatvore i da bježe preko granice. Ovdje je demokratija narodnog tipa, gdje imaju slobode oni koji su se borili za slobodu i koji hoće baš takvu Jugoslaviju.

Nama se prebacuje da nismo dovoljno ekspeditivni kada se radi o dozvoli da partije otvore svoje dućane. Ja sam već više puta rekao da nismo protiv partija, tim prije što neke već korisno sarađuju u Narodnom frontu, a onima van Fronta treba dati i s formalne strane dozvolu da rade, jer one ionako rade. Ko su te partije? Grupe ljudi koji su bili ranije vođe. Oni misle da taj narod koji je išao s njima da ih čeka da se oni samo pojave, ali oni zaboravljaju da mogu ostati generali bez vojske! Ja mislim da će doći vrijeme kada će se u to ubijediti. Biće to vrijeme i nemamo ništa protiv toga, neka rade, pa ćemo vidjeti ko će ići s njima. Oni se sastaju, imaju sastanke i konferencije, ali pred međunarodnom javnošću prikazuju nas da smo zabranili partije, što nije istina. Neka zatraže da otvore svoje dućane i mi ćemo im dati dozvolu da ih otvore. Nećemo mi

da nam iko prebaci kako to ne damo. Mi se njih ne bojimo jer ih dobro poznajemo, a dobro ih poznaje i narod.

Ima glasova da je svršen rat, da treba raspustiti vojsku, da treba likvidirati Oznu.* Jasno! I ja sam nekada želio da se likvidira žandarmerija. *(Smeh i poklici: «Tako je!«)* Ali, neka se zanose takvim iluzijama. Narodna zaštita jeste uistini onaj organ bezbijednosti naroda koji je potekao iz naroda. Ako ovi organi tjeraju strah u kosti nekima tamo, mi nismo krivi. Naprotiv, to je još pozitivna stvar. Ako oni tjeraju strah u kosti onima kojima se ne sviđa takva Jugoslavija to je onda na korist našeg naroda. Nikada mi to nećemo učiniti i nikada nećemo poslušati takve savjete.

Draga braćo i sestre, ja bih vrlo rado čim prije naše borce pustio kućama da idu na polja, da rade na izgradnji naše zemlje, kada bi bilo mogućno. Ali tako dugo dok stoje razne vojske, tako dugo mora stajati još i naša vojska. Dok neće biti potpuno zagarantovana prava naših naroda i svih naroda Jugoslavije, naša vojska ne može ići kući. Mi ćemo djelimično izvršiti demobilizaciju koliko je to potrebno i koliko je to pravedno, ali vojska – to je faktor koji treba da obezbijedi, koji treba da čuva tekovine izvojevane od našeg naroda.

I takvi prigovori, kao što vidite, padaju, a ja poručujem danas ovdje svima da mi idemo svojim putem; mi ne pravimo nikakva vrdanja ni lijevo ni desno. Mi imamo određeni put i jedan određeni program, taj da ovu Demokratsku Federativnu Jugoslaviju učvrstimo i da izgradimo našu zemlju.

Zato treba da učvrstimo bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije kao osnovnu garanciju snage naše zemlje. Preko svojih pravih predstavnika, putem izbora i Konstituante treba da potvrdimo ono što smo do sada učinili i da dopunimo ono što još nismo učinili, kao i da ostvarimo zakone koji su potrebni i da definitivno kažemo svoju riječ o obliku države, da li ćemo republiku ili monarhiju. *(Poklici: »Hoćemo republiku!«)*

Dakle, mi nismo protiv onih osnovnih demokratskih načela da sami narodi rješavaju svoju sudbinu, da sam narod da riječ o obliku svoje države. Mi smo za to, i to još jedanput pred svima vama i svima onima koji to traže potvrđujem.

Dakle, tim putem mi idemo. To je naš program i niko nema prava da nam diktira tempo. Niko nema prava da nam diktira kojim ćemo tempom sprovoditi u djelo ove naše odluke, ovaj naš program.

Biće skoro izbori** i mnogi od njih koji strahuju da ti izbori neće biti slobodni – a ja ovdje kažem da će to biti najslobodniji

* *Ozna* je skraćenica za Odeljenje zaštite naroda obrazovano po Titovoj odluci od 13. maja 1944 (vid. u tomu 20. Titovih *Sabranih djela*, str. 90–93).

** Potpunije o tim izborima održanim 11. novembra 1945. za Ustavotvornu skupštinu DFJ govori se u nap. 324.

izbori kakve je ikad vidjela Jugoslavija – uvjeriće se u to. To će biti izbori na kojima će svaki građanin moći da kaže svoje: da ili ne. To će biti izbori ne Dontovog sistema[17] kakvi su bili izbori Stojadinovića, jer bismo po tome mi vladali, to bi bilo samo na njihovu štetu, jer mi smo sada gore, a oni dolje. Mi nećemo takav sistem. Mi hoćemo pravi demokratski sistem gdje će narod kazati svoju riječ, jer znamo i uvjereni smo da kod naroda vlada zdrav razum i znamo da će on znati cijeniti i naše teškoće.

Draga braćo i sestre, želim da na ovaj današnji dan pomislite o tim naporima koje ste vi izvršili do danas u ovim najtežim godinama, što su i kako urodili ti napori i šta bi bilo da nije pobijedila Narodnooslobodilačka vojska, šta bi bilo od naše zemlje. Pomislite dobro, draga braćo i sestre, i vi ćete vidjeti da bismo mi bili u jednom strašnom haosu, u jednom bratoubilačkom ratu, u jednoj zemlji koja ne bi bila više Jugoslavija, nego sklop malih državica, koje bi se tukle i uništavale. Ali, takvo nešto neće naš narod.

Mi smo izvojevali te tekovine. Mi ćemo ponekad i griješiti, ali vjerujte da sve te greške nisu hotimične, one potiču više iz neznanja, pa ih treba popraviti. Kazao sam već mnogo puta da nije štetna pozitivna kritika. Pozitivna kritika je korisna i mi se takve kritike ne bojimo. Nemojte misliti da ja ovamo dolazim zato da govorim o slobodnoj kritici, a onda da vam neko kaže: nemaš pravo i da strpa u zatvor. Ja vas upozoravam, ako bi se našao neko ko bi tako što zamjerio, bio to narodni odbor ili kakav drugi organ narodne vlasti ili vojnik, on tada čini bezakonje. Oni moraju biti kažnjeni. Vi imate pravo da kritikujete, da kažete šta ne valja. U vašem selu i odboru vi imate pravo da smjenjujete one ljude za koje znate da ne valjaju. Takvu vlast mi hoćemo. Nama nije važno kako se ko zvao i koje je partije bio. Nama je važno to kako ko radi danas, da li je na liniji narodnooslobodilačke borbe, odnosno Narodnooslobodilačkog fronta. Ako neko radi protiv takvih interesa i tekovina narodnooslobodilačke borbe, onda je on vaš neprijatelj i imate pravo da ga smijenite i ne može više da ostane na svom mjestu. Razumije se, nezdravu kritiku i kritiku iz zlobe, da bi se prikazalo nešto da je gore nego što jeste, takvu kritiku treba suzbijati, a zdravu kritiku treba cijeniti, jer ona pomaže.

Drugovi i braćo, ja ovdje danas na ovom historijskom mjestu još jedanput želim mnogo sreće u vašem radu. Još jednom pozivam vas sve da isto tako kao što su se vaši borci na Kosmaju i u drugim krajevima požrtvovano borili, da se i vi isto tako pokažete požrtvovanim na radu, na izgradnji naše zemlje. Mi ćemo učiniti sve što je u našoj moći, da bismo dokazali da činimo samo ono što je u interesu naroda. Takvi hoćemo da budemo i nikako drukčiji.

Želim mnogo uspjeha u vašem radu i da ova veličanstvena pobjeda koju je srpski narod izvojevao donese i korisne rezultate.

Neka živi sedmi juli, dan ustanka Srbije za slobodu naših naroda!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

»Политика«, 9. jul 1945.

[GOVOR ODRŽAN U BELOJ CRKVI 7. JULA 1945]

Draga braćo i sestre, drugovi i drugarice,

Pozdravljam vas i čestitam vam sedmi juli, dan kada je prije četiri godine pukla prva puška na mjestu gdje se mi danas nalazimo.[18] *(»Živeo 7. juli!«)*

Pozdravljam vas, predstavnike iz čitave Srbije, koji se nalazite ovdje. Ustanak koji je buknuo u Rađevini i odjeknuo i razvijao se dalje prema unutrašnjosti Srbije našao je svoga odjeka u svim dijelovima ne samo Srbije, nego i u čitavoj Jugoslaviji.

Mnogo onih junaka, onih heroja koji su bili ovdje glavna lica u tome historijskom momentu kada je počeo narod da oružjem odgovara na njemačko porobljavanje, nema, na žalost, danas među nama. *(Slava im!)* Dozvolite mi da vas pozovem da odamo poštu jednom minutom ćutanja onim herojima koji su pali ovdje u Rađevini i onima koji su pali kasnije na svim bojištima Jugoslavije za veličanstvenu pobjedu i za bolju i srećniju budućnost. *(»Slava palim borcima!«)*

Prije četiri godine mi smo odredili da se ova teritorija, zapadna Srbija, pretvori u bazu jedne nemilosrdne, nepoštedne borbe protiv ugnjetača koji su porobili našu zemlju, koji su onda bili porobili Srbiju. Mi smo ovaj ustanak koji je buknuo ovdje pripremali još davno prije. A izvođenje predato je u ruke narodu ovdje i sinovi Rađevine, kao i sinovi svih ovih krajeva, sinovi Kosmaja, sinovi Valjeva, sinovi Timoka, sinovi Toplice, sproveli su u djelo taj naš plan i stoprocentno ga izvršili, jer je, evo, pobjeda izvojevana.

Vi znate, teške su onda bile borbe. Mnogo je bilo žrtava. Sjećate se prve ofanzive.[19] Ovdje su se vodile borbe kod Mojkovića, na Jadru, na Pocerini i svugdje po čitavoj ovoj teritoriji do Šapca. Mi smo poslije duge i krvave borbe morali da odstupimo, jer je neprijatelj bio mnogo jači no što smo bili mi, jer je neprijatelj imao mnogo jača tehnička sredstva no što smo imali mi. Ali, drugovi, kad se ja danas sjetim onih dana i kad se sjetim čime smo mi raspolagali, kad se sjetim da je naše najteže oružje bio teški mitraljez,

a protiv nas su išle »štuke«,[20] protiv nas su išli tenkovi, protiv nas su išla sva moderna tehnička sredstva kojima je neprijatelj raspolagao. Ali, iako je čak i brojno jači bio neprijatelj, ipak smo ga mi prvi put odbili, ipak smo ga mi zaustavili u prvoj ofanzivi na ovoj teritoriji. I ne samo da smo ga zaustavili nego smo mu zadali i vrlo teške gubitke.

Kad se organizovao ustanak i kad je počela borba za oslobođenje zapadne Srbije, sjećate se koliku smo mi onda važnost polagali na to da se ovaj ustanak pomogne i iz ostalih krajeva, koji mnogo bolje stoje ekonomski nego ovaj kraj. Mi smo tada bili naredili da se žito na daje Nijemcima i iz čitave Mačve i Posavine počelo je žito da stiže ovamo u Rađevinu, i to ne samo za prehranu naših partizana, ne samo za siromašno stanovništvo, nego i za one koji su bježali pred njemačkim hordama da bi našli skloništa u ovim brdima zapadne Srbije. To je bila već tada tačno proračunata organizovana sila naroda, koja je kasnije nastavila svoju borbu. Jasno je da smo se mi morali povući, neprijatelj je bio nadmoćan. Ali da je bilo manje izdajnika u srpskom narodu, da nije bilo Aćimovića, Ljotića i Nedića *(»Dole!«)*, da nije bilo kasnije Draže Mihailovića *(»Dole!«)*, naša bi borba bila mnogo uspješnija i mi vjerovatno ne bismo trebali da se povlačimo s ove svete teritorije, koja je zalivena krvlju najboljih sinova srpskog naroda. Ali, šta ćete, u svakoj pšenici ima kukolja, pa je tako bio slučaj i ovdje.

Ove zloguke ptice iz Beograda i Ravne gore proricale su nama kroz čitave četiri godine propast. Koliko puta su vam govorili da je ta i ta srpska brigada potpuno uništena, da je više nema i da je nestala negdje tamo u Bosni ili u crnogorskim brdima. Stotinu puta su to pričali, a vaše srpske brigade, brigade sastavljene od partizana iz Rađevine, iz zapadne Srbije, iz Šumadije, iz Timoka i svih krajeva Srbije, s Kosmaja, iz Beograda itd. prešle su jedan slavan put, koji je zabilježen u historiji zlatnim slovima, put sijanja bratstva i jedinstva među narodima Jugoslavije, put nepoštedne borbe protiv zajedničkog neprijatelja.[21]

I dok smo mi po dolinama i brdima Bosne kršili neprijateljsku snagu, dok smo mi oslobađali grad za gradom, selo za selom, dok smo mi ulagali sve sile da spriječimo međusobni rat i pokolj, a da sijemo bratstvo i jedinstvo, dotle su ovdje vas lagali da nas više nema. Ali nas je bilo i evo, 1944. godine, pojavile su se trupe koje su vas dobro iznenadile kada ste vidjeli u šta je narasla ona partizanska vojska koja je negda brojala jedva par hiljada, a sada se vratila s desetinama hiljada boraca naoružanih najboljim ratnim sredstvima.[22] To je bila ona uloga koju su srpski sinovi odigrali. U ostalim krajevima kojima su prolazili bili su istinski nosioci jedinstva i bratstva. Među njima nije bilo ni trunke mržnje prema onima koji

nisu bili krivi, ali na koje se bacila ljaga da su krivi za pokolje Srba u Hrvatskoj. Njima je bilo jasno da hrvatski narod nije kriv što su ustaški zlikovci počinili tolike zločine, da slovenački narod nije kriv za ono što su radili domobranski zlikovci* i da srpski narod nije kriv za zločin raznih Nedićevih i Dražinih zlikovaca.

Ja ovdje danas govorim otvoreno i kažem: ja ne okrivljujem one koji su bili silom natjerani u te jedinice kojima je komandovao Nedić ili Draža Mihailović. Ja vrlo dobro poznajem uslove pod kojima se ovdje razvijala borba. Ja sam ovdje bio i odavde sam pisao pismo u vrijeme prve neprijateljske ofanzive Draži Mihailoviću u Struganik i pozivao ga da ide u borbu kad su nas Nijemci napadali.[23] Ja sam ga pozivao mnogo puta u borbu i izvijestio ga da su neki odredi pod komandom Martinovića i našeg ministra Zečevića zajedno s nama otpočeli bitku protiv zajedničkog neprijatelja.[24] Ali on je odgovarao da još nije vrijeme. I onda nam je u najsudbonosnijem momentu udario u leđa. To je bilo u novembru 1941, kada su htjeli da nam oduzmu izvore oružja kojim smo naoružavali ne samo srpske partizane nego i one u drugim krajevima naše otadžbine.[25]

Ta izdaja nije uspjela. Mi smo ga [Mihailovića] razbili i pokazali smo još jedanput da nismo mi ti koji nosimo razdor, nego on. A i onda kad smo ga razbili bili smo spremni da pružimo ruku pomirnicu i da idemo u zajedničku borbu.[26] No on to nije htio. Nije htio s nama. Pošao je s Nijemcima i završio je tamo gdje su završili Nijemci. *(Dugo odobravanje).*

Danas ovaj naš veličanstveni zbor znači praznovanje onoga slavnog dana koji će ući u historiju srpskog naroda kao jedna od najsvjetlijih točaka, gdje je srpski narod još jedanput pokazao kako je on vjeran slavnim tradicijama svojih predа. Kad ja na ovaj dan, 7. jula, vidim predstavnike iz cijele Srbije meni je to još jedanput potvrda da je Srbija s nama, da je Srbija bila s nama ne samo u borbi nego i u izgradnji naše nove Demokratske Federativne Jugoslavije.

Draga braćo i sestre, slavimo tu pobjedu ponosni što smo zauzeli mjesto u redovima onih sila, onih naprednih demokratskih sila koje su se borile od početka do svršetka da bi skršile moć najvećeg neprijatelja čovječanstva – njemačku fašističku mašinu. Mi smo ponosni što se nalazimo u tim redovima. Mi smo ponosni i na naše ogromne žrtve koje smo dali. Jugoslavija je do danas dala, iako je bila mala, zaista ogromne žrtve. Od 16 i po milijuna koliko je imala prije rata, ona danas ne broji više od 14 i po milijuna. Šta to znači? Znači da je blizu dva milijuna naših građana manje u toku ove četiri godine. *(»Slava im!«)* Mi smo imali, kad se procijeni, baš najmanje žrtava u borbi kad smo stojali lice u lice s puškom u ruci

* Misli se na pripadnike slovenačke Bele i Plave garde (vid. nap. 199).

protiv nadmoćnog neprijatelja. To dokazuje da bismo mi, da se nismo latili oružja, da se nismo aktivno branili bili izgubili ne samo svoj obraz, svoju čast, nego mnogo više stanovništva, jer je bio cilj neprijatelja da nas uništi. Punili bismo one logore u Njemačkoj, logore smrti u Majdaneku, Dahau,[27] Jasenovcu* i druge koji su proždirali cvijet Slovenstva, koji su proždirali desetine milijuna najboljih sinova čovječanstva. Tamo bismo mi bili, tamo bi bila naša djeca, tamo bi bile naše žene, tamo bi bili naša braća i sestre. *(»Tako je!«)* Ali s puškom u ruci mi smo branili naš narod, mi smo prikrivali neprijatelja ovdje, na svojoj teritoriji i tu smo ga pobijedili. U tome je suština naše borbe, u tome smo mi imali pravo što nismo čekali, nego smo se borili.

Danas nema niko više smjelosti da tvrdi da mi nismo bili u pravu kada smo otkrivali jednu igru ludaka koji će upropastiti srpski narod. Ko je htio da upropasti srpski narod? *(»Izdajnici!«)* Ko je htio nego izdajnici! Zar je Nedić išao za tim da spase srpski narod? Ne, on je išao za tim da spase srpsku reakciju i onu protivnarodnu kliku koja je u predratnoj Jugoslaviji držala vlast u rukama. To je htjela i ostala reakcija. A mi to nismo htjeli. Mi smo htjeli spasti srpski narod. I on je spasen! *(»Tako je!«)* A danas? Danas je srpski narod gospodar, svoj gospodar na svome

Danas je došlo novo vrijeme. Vrijeme koje nije ništa manje teško, ako ga ozbiljno shvatimo, no što je bila borba na bojnom polju. Ovo vrijeme zahtijeva isto takvo jedinstvo i monolitnost kao što je tražila borba na bojnom polju da bismo mi lakše izvršili naše zadatke. *(»Izvršićemo! Hoćemo, hoćemo!«)* Ja sam siguran u to, jer da se mi nismo oslanjali na narod, nas bi otpirili kao vjetar pahuljicu. Ali zato što smo imali korijen u narodu, mi smo se održali. Zato ćemo mi i samo pomoću čitavog naroda moći da izgradimo našu zemlju. Zato mi danas ovdje dovikujemo svima onima koji spekulišu sada kada je rat svršen i govore: Dajte sada da radi svak ko šta hoće! – Ne, mi danas treba svi da radimo ono što treba, a ne ko šta hoće.

Mi se nismo borili za to da bi tekovine naše borbe, onu prolivenu krv koja je pala, one žrtve koje su date, drugi upropastili, kao što su upropastili tekovine prošlog rata, kada su se stalno busali Kajmakčalanom i Solunom, a oni koji su dali svoju krv tamo nisu imali ništa od toga, već su od toga imali koristi samo oni koji su sjedili po kafanama.[28] *(»Tako je!«)* Svim tim ljudima koji misle da će nas ili prevariti ili silom prisiliti, ili prijetnjama nekim izvana natjerati da podemo putem kojim su oni išli prije rata, starim – do-

* Opširnije o logorima smrti (koncentracionim logorima) u *Majdaneku* i *Jasenovcu* govori se u nap. 279 i u tomu 28, nap. 63 i 64.

vikujemo im da mi nikad više nećemo taj put. *(»Nećemo!« Dugo odobravanje).*

Mi smo stupili na jedan nov put, na put stvaranja nove federativne bratske zajednice naroda Jugoslavije u kojoj će svaki narod biti gospodar na svome, a svi mi zajedno u jednoj jedinstvenoj Jugoslaviji moćna zajednica koju će poštovati svi naši susjedi i svi slobodoljubivi narodi svijeta. Takvu mi Jugoslaviju hoćemo stvoriti, i to je naš osnovni zadatak. Onaj ko drugačije misli nije prijatelj naroda, nije vaš prijatelj. On je vaš neprijatelj, on gleda kako bi se opet dočepao da sjedne na grbaču naroda. *(Odobravanje).*

Mi, braćo i sestre, pozivamo i pozivali smo već ne jedanput i na djelu smo pokazali da svako ko pošteno misli treba da dođe u naše redove. Neće ni sada baš biti tako lako; još će biti neko vrijeme teško, ali perspektiva je tu – najbolja perspektiva ljepše i srećnije budućnosti. Borimo se za nju, jer nju treba postići, treba raditi. Mi pozivamo sve one koji nisu bili u našim redovima, koji su se kolebali, koji su bili zavedeni: dođite i radite. Nemojte gajiti stare misli da se može nešto izmijeniti, nego s takvim mislima kao što su naše stupite na nov put, počnite rad zajedno s nama i sve će vam biti oprošteno. Jer narod nije zlopamtilo. Narod zna da cijeni svakog onog koji doprinosi svoj dio općemu dobru.

Draga braćo i sestre, kad govorim o našim novim zadacima, o novim našim teškoćama, ja tu ništa ne pretjerujem, ne izmišljam te zadatke. Vi vidite da nemamo ni mostova, da nemamo ni željeznica koje mogu normalno da funkcionišu, vi vidite da naše fabrike ne izrađuju dovoljno ono što je potrebno i da one još ništa nisu izradile za našeg seljaka: obuću, poljoprivredni alat i sve ono što je potrebno za život. Vi vidite da je masa selâ razrušena, a naročito u Bosni i drugim krajevima. Sve to treba izgraditi. To su naši zadaci. Te teškoće mi vidimo i na te teškoće mi pozivamo da bismo ih savladali.

A onima koji bi sada htjeli da mi demobilišemo ne samo našu vojsku nego da se demobilišemo i politički, pa da pustimo njima kormilo u ruke da rade šta hoće, poručujemo da mi to nećemo. Nemojte misliti da je nama lako. Teško je. A ima i mnogo nepravilnosti. Mnogo se radi i griješi. Čine se greške iz neznanja. Mi vidimo da ljudi rade kako mogu i znaju, ali je nemoguće odjednom nekoga naučiti kako treba. I onaj koji griješi misli da radi dobro, ali on radi loše, radi protiv sebe, a i protiv vas. Takve treba naučiti, treba im pomoći. Ali treba ih i skinuti ako ne valjaju. Treba skinuti, ma ko to bio, bez razlike, ako ne valja. Ako neko ne zna, treba reći: idi i uči negdje gdje nećeš štetiti narodu. Tako treba raditi i pomagati.

A greške, ovakve greške naši neprijatelji iskorišćuju, njih iskorišćuju čak i oni koji se čine našim prijateljima, koje mi računamo

da su naši prijatelji i mislimo na njih da će nam pomoći. Oni iskorišćuju te greške da bi prikazali kako je ono staro bilo bolje. Mnogi će nam kazati sada: e pa, kad je bila stara Jugoslavija imali smo svega, imali smo opanaka, soli, odjeće i svega drugog. Neka kažu samo još šta smo mi naslijedili, kakva je Jugoslavija izišla iz ovog rata, ko je ovaj rat vodio, sa čim ga je vodio, da li su bili magazini ili fabrike, ili je sve uzimano s leđa seljaka. Neće oni to da kažu. Oni to rade pakosno, s jednom namjerom da unesu smutnju u narod. Ne dajte se zavesti pričanjima, nego ukažite na ono gdje treba pomoći, pa ako se može pomoći, pomoći će se, a ako se ne može – onda treba tačno da se razjasni da će to biti postepeno sređeno. Ja znam da vi nemate soli i da svega malo imate. Ja znam da vi hodate polugoli i bosi. Ja znam da nemate mnogo štošta što bi vam trebalo. Sve je to teret koji nas muči noć i dan i jedino se vodimo mišlju kako bi vam to dali. Ne zato da vas kupimo, nego zato jer na to imate pravo, jer vam je to potrebno, jer je to naša dužnost da vam damo. *(Odobravanje).*

A sada nekoliko riječi o unutrašnjem uređenju naše zemlje. Vi znate, mi smo našli jedini ispravni put, stvaranje jugoslovenske federacije, u kojoj bi svi narodi bili zadovoljni i gospodari na svome. To neće štetiti nijednom Srbinu ako su Hrvati gospodari na svome. Neće štetiti nijednom Slovencu ako su Hrvati gospodari na svome. Neće štetiti nijednom Hrvatu ako će Srbi biti potpuni gospodari tamo gdje oni žive, to jest na svome. Nikome neće to ništa štetiti, jer mi ne stvaramo granice u Jugoslaviji koje bi razdvajale i stvarale nove države, nego smo izvršili ovakvu podjelu samo zato da bi se riješilo nacionalno pitanje, koje nije bilo riješeno u staroj Jugoslaviji, da bi narodi mogli potpuno da se razviju i kulturno i politički izjednače u pravima. S tim da niko na drugog ne vrši pritisak, a u isto vrijeme da njegov razvitak i njegov progres ima pozitivan uticaj na ostale narode, to jest narode ostalih federativnih jedinica. A svi mi zajedno smo Jugosloveni. Neka si izbije iz svoje glave ko misli da će biti nekog parčetanja. Mi idemo po liniji da jedanput budemo ponosni građani nove Jugoslavije koja se stvara. To mi hoćemo. A ne da stvaramo mnogo malih državica. Mi hoćemo da stvorimo jedan složniji poredak da niko nikoga ne ugnjetava i da svaki narod bude potpuno slobodan. Takvu Jugoslaviju mi hoćemo. Vi znate, mi smo kazali nekoliko puta: ne granice razdvajanja, već granice spajanja. Tamo gdje su tobožnje granice, to treba da budu karike koje vežu ta dva naroda. Takvu Jugoslaviju mi hoćemo, to će učvrstiti našu državu i učiniti da je njeni narodi vole i brane.

Mi stvaramo tu federaciju koja ima preduslov da bi se apsolutno sprječavao svaki šovinizam, svaka međusobna mržnja. Mi ćemo se boriti svim sredstvima protiv takvih pojava šovinizma. Nećemo

ga dozvoliti. Bratstvo i jedinstvo su preduslov za jednu snažnu Jugoslaviju. Mi imamo zadatak da narodnu vlast koja je izrasla iz ove borbe, iz krvi i kostiju naših najboljih sinova, da tu narodnu vlast njegujemo, da je usavršavamo i da ona bude istinski narodna, da bude zaista predstavnik i zastupnik interesa naroda. Ukoliko će se tu i tamo naći grešaka, treba ih ispravljati. Mi ćemo urediti i naš unutrašnji život kad budu izbori koji nisu daleko – tokom ove jeseni, kad ćete svi vi imati potpuno pravo da kažete kakav hoćete unutarnji uređaj, republiku ili monarhiju. *(Snažno klicanje: »Republiku, republiku!«)* To je na vama. Šta većina odredi, to će i biti. *(»Tako je!«)*

Treba da vam ukažem i na to šta nam je pomoglo da dovršimo ovaj rat jednom ovakvom pobjedom. Narodni front. U Narodnom frontu nisu samo komunisti. Tamo su i nekadašnji pripadnici svih ostalih partija. Ujedinili smo se u taj Narodni front, jer smo došli do ubjeđenja da samo jedna takva monolitna organizacija može s uspjehom da izvrši sve narodne zadatke. Mi smo ga stvorili u vrijeme borbe i uvjereni smo da bez takvog monolitnog Narodnog fronta ne može biti brze izgradnje naše razorene otadžbine. Mi hoćemo da se održi front i u miru, kao što se održao u ratu. A onome ko neće u Front, ko hoće svoju partiju, poručujemo neka ide, neka je stvara. Mi mu nećemo smetati, a ja mislim da nećemo teško prebrojati njegove pristalice. *(Odobravanje.)*

Sve što pošteno misli i što hoće da radi za dobro ove zemlje ima tu da bude, jer to je općenarodni front. Svaki prema svom poštenju i zaslugama ima da bude nagrađen. Ali ako neko misli da će nas time zaplašiti, ako traži da mu dozvolimo partije, ljuto se vara.

Mi samo imamo dužnost da objasnimo narodu šta znače partije za nas, kad danas svi imamo isti posao, kad imamo svi jedan isti program, kad svi znamo šta nam treba. Partijska borba koja bi se sad razvila u selima donijela bi i međusobnu mržnju, donijela bi i šovinizam, dovela bi do slabljenja naših narodnih snaga i oslabila bi opće narodne napore. Da bi narod mogao da izvrši svoje zadatke treba da se koncentriše u Narodnom frontu, sve pojedinačne snage u jednu snažnu motornu snagu, koja će samljeti sve pred sobom. To je potreba današnjice. To je potreba i sutrašnjice. Ja apelujem na vas: ne dajte se zavesti, idite putem na koji ste stali, putem izgradnje naše bolje i srećnije domovine.

Ja vam ne obećavam zlatna brda. Ja vam obećavam samo da ćemo učiniti sve da što prije zaliječimo rane koje je nanio rat. Kada će to biti, ne možemo reći. Ali ne možemo dozvoliti da nam se diktira sa strane kad ćemo sprovesti tu i tu mjeru. Mi radimo jednim određenim tempom. Mi radimo onako kako mislimo da je najbolje. Ali uvjeravam vas da ćemo učiniti sve. I što smo mi izdržali u

ovom ratu, što smo mi ostali vjerni tradicijama naroda, što smo ostali vjerni sinovima naroda, neka vam bude garantija da ćemo biti vjerni sinovi i u svim teškim časovima u izgradnji naše zemlje.

Neka živi Demokratska Federativna Jugoslavija! *(»Živela!«)*

Neka živi naš veliki saveznik Sovjetski Savez sa svojim genijalnim vođom koji nam je veliku pomoć dao i daje nam je za izgradnju naše zemlje! *(»Živeo!«)*

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

»Политика«, 9. jul 1945.

[POZDRAVNA RIJEČ ODRŽANA U BEOGRADU 10. JULA 1945. NA PRVOM KONGRESU ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE BALKANA][29]

Dragi drugovi i drugarice omladinci!

Nemojte danas ovdje očekivati da ću vam mnogo štošta kazati, jer sam vidio i pratio vaš rad na Kongresu i primijetio sam da ste vi odlično obuhvatili sve probleme koji danas stoje pred omladinom. Ja sam došao ovamo samo zbog toga da vas vidim, da vas pozdravim i da vam poželim mnogo uspjeha u vašem daljem radu. Jedino bih vam mogao da kažem da je omladina na Balkanu danas na najboljem putu ostvarenja svih davnašnjih težnjâ jedinstva i bratstva balkanskih naroda, čemu je mnogo doprinijela baš omladina Balkana ne samo svojom krvlju u ovom ratu nego još i prije ovoga rata, kada su se okupljali mladi antifašisti da bi spriječili najveću katastrofu koja je zadesila naše narode. Ali, šta ćete, mi to nismo mogli spriječiti, nije krivnja za to na omladini, ni na onim progresivnim elementima koji su ukazivali na tu opasnost.

Danas, kada je završen rat u Evropi,* rat koji je koštao žrtava svaki narod posebice, a od koga su naročito stradali narodi na Balkanu, sada je jasno da pred omladinom stoji zadatak da se založi svim svojim silama, u svakoj zemlji posebice i u svim zemljama na Balkanu, da se nikad više ne ponovi ona tragedija do koje je došlo 1941. godine. Omladina treba da bude jedan od glavnih stubova mira, treba da tijesno sarađuje, da produbljuje bratstvo i jedinstvo naroda na Balkanu koji se već ostvaruju, ona treba – što je vrlo važno i što je istovremeno i preduslov za očuvanje tih tekovina – da vodi nemilosrdnu borbu protiv reakcije koja je glavni nasljednik fašista, odnosno ne nasljednik, nego je ponovo preuzela u svoje ru-

* O završetku rata u Evropi vid. u 28. tomu.

ke ulogu da po svršetku pobjede nad fašizmom spriječi progresivne elemente da ostvare slobodu i socijalnu pravdu naroda na Balkanu i u svijetu.

Omladina treba da bude ta koja će sijati bratsvo među narodima, koja će spriječiti sijanje šovinizma, mržnje jednog naroda prema drugom, koja će spriječiti reakcionarne elemente da ostvare svoje paklene planove: da ponovo zavade narode i da ponovo dođe do katastrofe i krvoprolića.

Opasnost od reakcije je velika. U svakoj zemlji posebice opasnost od reakcije postoji, ali ja sam uvjeren da bi se svaka naša zemlja na Balkanu sama obračunala sa svojom reakcijom kad ta reakcija ne bi imala podrške iz inostranstva, podrške međunarodne reakcije. *(Jednodušni povici: »Tako je!«. Burno odobravanje).*

Zato omladina Balkana, čiji se predstavnici danas nalaze ovdje da bi utvrdili smjernice svog daljeg i budućeg rada, ta omladina pozvala je ovamo, na ovaj kongres, predstavnike svih ostalih naroda Evrope i svijeta, predstavnike svih progresivnih zemalja da bi s njima zajedno osjetili i čuli kako diše naša omladina, kako ona želi da živi u bratstvu i slozi sa svim ostalim narodima.

Mir na Balkanu ne može postojati ako nema mira u ostalim dijelovima Evrope. Mir na Balkanu ne može postojati ako će reakcija biti jaka u ostalim zemljama Evrope. Prema tome, jasno je što omladina Balkana traži od svojih mladih drugova u ostalim zemljama da isto tako vode nepoštednu borbu protiv reakcionara koji ponovo hoće da bace svijet u nove suze i krv. *(Jedinstveni povici: »Tako je!« »Opšte odobravanje«).*

Vi ste na najboljem putu da ostvarite te težnje, koje su istovremeno težnje i naroda kojima vi pripadate, a to je učvršćenje mira i izgradnja vaših zemalja. Prema tome, ja posmatram vaš kongres ne samo kao manifestaciju, ne samo da on ima deklarativan značaj, nego i kao dogovor mladih generacija kako će ubuduće raditi i kako će se boriti za očuvanje mira, za napredak, za bolju budućnost i sreću mladih naraštaja svake zemlje posebice. *(Složni uzvici: »Tako je!« i dugo pljeskanje).*

Eto, to sam vam imao kazati. Sve ostalo vi ste i sami ovdje pretresali. Želim vam mnogo uspjeha u daljem radu. Ponesite u svoje zemlje moje pozdrave mladim generacijama koje ovdje predstavljate.

Da živi Prvi kongres Balkanske antifašističke omladine!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

(Burno i dugotrajno pljeskanje i jednodušni povici i skandiranje: »Heroj Tito! Tito je naš – mi smo Titovi!«)

»Политика«, 11. jul 1945.

ODJELJENJU ZA MORNARICU GENERALŠTABA [JA]

10. jul 1945.
Beograd

I pored već izdatih naređenja kakvi treba da budu odnosi naših štabova i pojedinih pripadnika naše armije prema sovjetskim vojnim savjetnicima i instruktorima, i dalje se u tome pogledu dešavaju nepravilnosti.

Nepravilni postupci od štete su po opšti cilj izobražavanja naše armije u pogledu njene organizacije i savremenog ratovodstva, a mogu naškoditi i bratskim odnosima između naše i Crvene armije.

Sovjetski vojni instruktori[30] nalaze se kod nas po našoj molbi kao instruktori i savjetnici za izgradnju naše armije. Oni neumorno i nesebično prenose na našu mladu armiju dragocjena znanja i iskustva najmodernije i najmoćnije vojske svijeta. Daleko od svoje zemlje i svojih porodica i poslije teško provedenih ratnih godina i pobjedonosno završenog rata,[31] oni su i nadalje ostali kod nas da nam pomognu, radeći požrtvovano pod teškim prilikama uslovljenim samim razvojem naše mlade armije i ne poznajući naše prilike i naš jezik. Oni zato treba da osjete na svakom koraku i u svakoj prilici naše poštovanje i našu zahvalnost.

Naši štabovi i svaki pojedini pripadnik naše armije dužni su da primaju savjete, sugestije i zahtjeve sovjetskih vojnih savjetnika i instruktora s uvažavanjem i razumijevanjem. Instruktori i savjetnici su odabrani i iskusni vojni stručnjaci i naši mladi rukovodioci moraju biti svjesni da u pogledu vojnih znanja i ratnih iskustava daleko zaostaju za njima. Baš zbog toga treba da koriste svaku priliku da bi od njih što više naučili i time koristili sebi i našoj armiji.

Stoga

NAREĐUJEM:

1) Štabovi armija odnosno najviši odgovorni štabovi i komande nastojaće da se savjetnici i instruktori najpravilnije i najkorisnije upotrebljavaju i da se u potpunosti postigne cilj zbog kojeg se oni kod nas i nalaze.

2) Odnosi naših štabova i pripadnika naše armije prema sovjetskim vojnim savjetnicima i instruktorima da budu u punom smislu bratski i prijateljski, s dužnim poštovanjem i istinskim uvažavanjem.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Predsjednik Ministarskog savjeta
ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
J. B. Tito

Dostavljeno:
Štabu I–VI i I tenk[ovske] armije, Komandi mornarice, Komandi vazduhoplovstva, Komandi artiljerije, Komandi inžinjerije, Komandi veza, Komandi pozadine MNO, Nastavnom odeljenju Generalštaba, Odeljenju za mornaricu Generalštaba, Političkom odeljenju MNO.

Arhiv Vojnoistorijskog instituta (u daljem tekstu: A–VII), k. 21, reg. br. 14–1/1.

[ŠTABU 5. ARMIJE JA]

1. Najhitnije prikupite podatke detaljno o pripucavanju s grčke teritorije na našu granicu, navodeći tačno mjesto i vrijeme kada se to dogodilo. Radi provjere podataka pošaljite nekoga iz vašeg štaba. Navedite sve dosadašnje takve slučajeve.[32]

2. Sutra dolaze kod vas tri Rusa po istoj stvari. Izađite im u susret u svemu i omogućite im da odu do granice gdje oni budu htjeli. Hitno je!

Potvrdite prijem depeše br. 74.*

11. jul 1945.** Tito
[Beograd]

A–VII, k. 48, reg. br. 8–4/1.

* Nije se moglo ustanoviti o kojoj je depeši riječ.
** Ova depeša je primljena u Štabu 5. armije JA 12. jula 1945.

[ČESTITKA NARODNOJ VLADI CRNE GORE POVODOM DANA USTANKA 13. JULA 1941][33]

Dragi drugovi,

Dozvolite mi da preko vas izručim crnogorskom narodu najljepše čestitke povodom četvorogodišnjice ustanka, koji je imao veliki značaj za oslobodilačku borbu svih naroda Jugoslavije.

Trinaesti juli će za Crnu Goru ostati veliki historijski datum koji će budućim pokoljenjima kazivati o divnom herojstvu i požrtvovanosti koje su pokazali najbolji sinovi Crne Gore u toj veličanstvenoj oslobodilačkoj borbi. Malena Crna Gora dala je svoj veliki doprinos u krvi ne samo za svoju slobodu već i za slobodu svih naroda Jugoslavije.

Važni državni poslovi sprečavaju me da budem na taj veliki dan s vama i da zajedno s vama dijelim radost koju je herojski narod Crne Gore s punim pravom zaslužio.

Živio 13. juli! Živjela Demokratska Federativna Jugoslavija!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

12. jul 1945. Maršal Jugoslavije
Beograd Josip Broz Tito

»Борба«, 14. jul 1945.

ŠTABU 4. ARMIJE [JA]

Od feldmaršala [Harolda] Aleksandera dobijeno je pismo* u kome se iznosi da naše straže ometaju njihov saobraćaj Pula–Trst i da su čak zaustavili automobil jednog generala i prijetili mu revolverom. Izvijestite u čemu je stvar. Nikakvi incidenti ne bi smjeli da se događaju. Skrenite stoga pažnju svima. Potvrdite prijem depeše.[34]

14. jul 1945. Tito
[Beograd]

A–VII, k. 47, reg. br. 2–2.

* To pismo feldmaršala Harolda Aleksandera, vrhovnog savezničkog komandanta na Sredozemlju, nije pronađeno.

[GOVOR NA VELIKOM NARODNOM ZBORU ODRŽANOM U NOVOM SADU 15. JULA 1945][35]

Građani i građanke, drugovi i drugarice!

Vojvodina je preko svojih hrabrih sinova, onih slavnih boraca koji su sačinjavali naše prve odrede i koji danas sačinjavaju vojvođanske divizije *(»Živele!«)*, koji su, da vam pravo kažem, i na moje iznenađenje pokazali u onim neprolaznim bosanskim brdima nevjerovatna čuda herojstva i izdržljivosti[36] – Vojvodina je baš preko tih boraca ušla među one pokrajine naše zemlje koje su vrlo mnogo dale za slobodu koju mi danas imamo. One, ti borci naši mnogo su doprinijeli svojom krvlju i svojom upornošću i borbom da smo se mi danas, evo poslije četiri godine, mogli srećno sastati u Novom Sadu. Ja sam danas imao prilike, isto tako slučajno, da pozdravim jednu od najslavnijih naših divizija, XVI vojvođansku diviziju *(»Živela!«)*, da je pozdravim na dvogodišnjicu njenog osnivanja.[37] Ja sam gledao ljudstvo, te mladiće, danas poslije svih teških iskušenja i borbi, te prekaljene mladiće koji svakome ulivaju nadu da će ne samo da se sačuvaju tekovine koje smo mi izvojevali, za koje smo se borili, nego da će se izgraditi naša srećnija i bolja budućnost, obnoviti naša zemlja.

Ja sam do sada postavljao pred građane, pred seljake i radnike zadatak da prionu na posao, da dadu sve od sebe u izgradnji naše razrušene domovine. Sada sam postavio zadatak pred našu armiju ne samo da čuva mirnu izgradnju naše zemlje nego i da učestvuje u samoj izgradnji. Kao vrhovnom komandantu naše Jugoslovenske armije *(»Živela!«)* meni je bila dužnost da pozovem naše borce da i oni treba da dadu sve od sebe kako bismo mogli izgraditi ono što je razrušeno, kako bismo mogli izgraditi bolju budućnost.

Ja sam uvjeren da će oni izvršiti svoje zadatke. Ja vidim to po raspoloženju naše omladine, naših seljaka, naše poštene inteligencije, naših žena i svih onih koji vole svoju zemlju. Vidim da neće biti baš tako težak zadatak da ponovo izgradimo svoju zemlju, ne samo da izgradimo ono što je bilo nego i mnogo bolje. *(»Tako je!«)*

Danas su svi naši narodi ravnopravni članovi jedne zajednice, u kojoj neće biti međusobne mržnje i nacionalnog šovinizma, nego će svako moći s ponosom da kaže: »Ja sam građanin nove Demokratske Federativne Jugoslavije, koja je sebi izvojevala jedno od prvih mjesta medu rodoljubivim narodima i to krvlju svojih sinova, svojih najboljih sinova. *(Gromko skandiranje: »Bratstvo i jedinstvo!«)* Ovo što ste vi uzviknuli, »bratstvo i jedinstvo«, veoma je važno. To je važno i treba vas opet upozoriti: čuvajte i gajite ovo bratstvo i jedinstvo, koje je izvojevano s tolikom krvlju. *(Burni uzvici: »Živeli bratstvo i jedinstvo!«)*

Naša zemlja je, doduše, razorena,[38] ali ja sam imao prilike da čujem ljude iz drugih zemalja, dobronamjerne državnike naših susjednih zemalja, kako se dive što je Jugoslavija, poslije silne bure koja je bješnjela nad njom, uspjela da izađe ovako očišćena kao zlato iz vatre, s narodom jedinstvenim i spremnim na sve teškoće i na svaku žrtvu, spremnim da sebi izgradi bolju budućnost. Mi na ovo možemo biti ponosni. Nije slučajno da danas mnogi susjedni progresivni narodi, uopšte svi progresivni elementi svijeta i naši saveznici nama ne zavide, nego se dive kako smo mogli izdržati i danas biti tako jaki kao što smo jaki.

Mi smo danas jaki zbog toga *(gromko skandiranje: »Tito nas vodi!«)* što smo ušli u borbu jaki duhom, spremni da radije poginemo u borbi nego da živimo u ropstvu i sagnemo šiju. Jaki smo zbog toga što smo, vjerujući da ćemo pobijediti, zaista pobijediti ropstvo našom nadom i tom našom dubokom vjerom. Naša vjera u pobjedu zasnivala se ne samo na našoj sopstvenoj snazi. Mi nikada nismo svoju snagu precjenjivali, a nismo ni neprijatelja nikada potcjenjivali. Naša snaga se zasnivala na vjeri u našeg velikog saveznika – Sovjetski Savez *(poklici: »Živeo Sovjetski Savez!«)* i genijalnog vođu velikog Sovjetskog Saveza generalisimusa Staljina *(oduševljeni poklici: »Živeo Staljin!«),* na vjeri u snagu naših velikih saveznika. Sovjetski Savez ulijevao nam je vjeru u našu sopstvenu snagu. I mi se nismo prevarili. Mi smo i diplomatskim formalnostima izdržali. Danas, šta ćete više, mi smo krvni savez izvojevan na bojnom polju sasvim učvrstili i sa svim diplomatskim formalnostima. Mi imamo danas nerazrušivi savez sa Sovjetskim Savezom.* To je garancija u mirnoj izgradnji koja nam ulijeva vjeru da ćemo isto tako moći izvojevati i onu drugu veliku pobjedu, to jest potpunu obnovu naše zemlje, izgradnju bolje i srećnije budućnosti novim pokoljenjima. *(»Tako je, obnova zemlje!«)*

Ne treba da dobijemo vrtoglavicu od uspjeha koje smo postigli, jer ti uspjesi su zaista vrlo teško izvojevani. Ne treba da dobijemo vrtoglavicu, nego nam to treba da bude podstrek da još više, još energičnije prionemo na rad, da sve naše pozitivne snage usmjerimo u jednom pravcu, i to u pravcu ostvarenja i dovršenja onih ideja za koje su se borili najbolji sinovi naših naroda, ideja za koje su išli u boj prvi partizanski odredi u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni, Dalmaciji, Slovenačkoj, Hrvatskoj, Vojvodini itd. Odredi još mali, slabi, nenaoružani, koji su išli tako reći da jurišaju na neku nesavladljivu stijenu s vjerom da će pobijediti, išli i širili tu svoju vjeru u mase, u one koji su već bili izgubili vjeru da će ikada biti slobodni.

---

* Misli se na sporazum o uzajamnoj pomoći, prijateljstvu i saradnji između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza sklopljen 11. aprila 1945. u Moskvi (vid. nap. 236).

Narod je bio onaj koji nam je omogućio ovu pobjedu, omogućio nam da izdržimo sve teškoće.

Zato su smiješni prigovori i nada onih koji misle da je ovo danas jedna tvorevina koju je isto tako lako promijeniti kao što je propala stara Jugoslavija. Smiješno, vidi se da ne razumiju stvarnost. Često se čudim ljudima za koje smo smatrali da su pametni i za koje smo mislili da su u ratu nešto naučili, kako se ignorantski pitaju: šta se to dogodilo kod nas? Kod nas je u srcu naroda i u duši naroda nastao preokret. Gledajte naše Bosance, iz naših najzaostalijih krajeva, skoro nepismene ljude, kako danas s ponosom govore o tome koliko su doprinijeli ovome što danas imamo. Oni su potpuno svjesni onoga što su doprinijeli. Oni su daleko od toga da bi se dali zavoditi od kakvih bilo agitatora koji bi se usudili da napadaju naše tekovine. To znači čitav preokret; to je revolucija u duši naših naroda. *(Burno odobravanje i skandiranje: »Titova vlada sve će da savlada!«)* Moram odmah da odgovorim na ove vaše uzvike.

Da, sve će da savlada. Narodna vlada, istinska narodna vlada, sve će da savlada. Ali sama Titova vlada ne može sve da savlada. Tu joj morate i vi pomoći. Možda još naše narodne vlasti u mnogim mjestima nisu takve kakve bi trebalo da budu, istinske, narodne vlade. Nisu, ja to znam. Ne treba mi to ni pričati. *(Aplauz. »Heroj Tito!«)* Mi ćemo ih ispraviti, a ako neće da se isprave, mi ćemo ih najuriti. *(Uzvici: »Tako je!«)* Ja vam obećavam da će moja vlada sve teškoće da savlada, mi ćemo, ili ću ja i moji najbolji saradnici biti beskompromisni i natjerati svakoga da vrši svoju dužnost. *(Burno odobravanje).* Ja nerado govorim o teškoćama, ali ja ih uvijek iznosim i sada ih iznosim. Ima raznih teškoća, ali mi smo navikli da gledamo stvarnosti smjelo u oči. Nema ništa gore nego kada jedan čovjek ili oni ljudi koji se nalaze na čelu države ili na čelu kolektiva obmanjuju narod, koga obmanuti ne mogu. Ne mogu ga dugo varati. Jednog dana dođe djelo na vidjelo. No onda jao si ga njima!

Ja iznosim činjenice. One su surove i teške, ali mi smo spremni da uložimo sve snage da ih savladamo, a pozivam i vas da nas u tome pomognete.

Nedavno su bili izbori u Vojvodini.[39] Ja sam ugodno iznenađen. Izbori su odlično uspjeli. Možda nije bilo sve kako treba, uvijek fali nešto, ali oni su dali dobre rezultate, a to je za početak odlično. Doći će i slijedeći izbori, zemaljski izbori.* Nemojte misliti da ja već držim predizborni govor. *(Veselje)* Doći će i ti izbori i tada će svaki građanin ove zemlje kazati vrlo teške riječi: da ili ne. Ako ne budemo radili kako treba, ja ovo govorim svima onima koji su na izvjesnim funkcijama, paziti da narod ne kaže »ne«! Jer, jao si ga vama, jer neće biti kriv narod, krivi će biti oni koju su sjedeli na odgovornim mjestima.

* Odnosi se na izbore za Ustavotvornu skupštinu (Konstituantu) Demokratske Federativne Jugoslavije. Opširnije o njima govori se u nap. 324.

Mi još nismo dovršili našu državnu zgradu.[40] Jugoslavija još nije potpuno šlifovana onako kako treba. Mi smo postavili čvrste temelje. Sad treba da dogradimo krov. Na tim izborima će se izgraditi krov. Reći će se definitivno riječ o obliku naše države, odlučiće se: republika ili monarhija. *(Burni poklici i oduševljeno skandiranje: »Hoćemo republiku!«)* Danas se ne radi o tome hoće li biti Titova vlada ili ova ili ona. U pitanju je budućnost naše zemlje, da li će ona bolje prosperirati i bržim tempom ući u dalju izgradnju ovim ili onim putem. To je važno. I tu narod treba da izabere svoj put *(»Tito će voditi! Tito će voditi!«)*

Ima ljudi koji nam nisu naklonjeni, koji zlurado uživaju u našim pogreškama, koji govorkaju: «Ovi rade to i to, ne znaju da rade, tu vlada diktatura«. *(Burni usklici: »Dole reakcija!«)* Takvih »građana« ima, ali, drugovi i drugarice, građani i građanke, pitam vas ko može u takvim uslovima da vrši svoje funkcije tako da ne pravi nikakve greške?

Mi [ni]smo preokrenuli sve tumbe, nismo mi nego je Nijemac rušio, a mi sad moramo da izgrađujemo. Mi smo utoliko preokrenuli tumbe ukoliko više nismo htjeli da uspostavimo ono staro, nego smo počeli graditi sve iznova. Ne razlikuje se to tako mnogo po formi koliko se razlikuje po sadržaju. I zato nam mnogo prebacuju i kažu: »Niste trebali sve da odbacite, niste trebali sve da odstranite. Ti ljudi imaju iskustva, bili su u prošlosti i takvi specijalisti« i slično. Da, sve je to lijepo, znam. Ja znam da nama treba specijalista, iskusnih činovnika, dapače i političara koji su na našoj liniji i nisu protiv naših tekovina.

Nama trebaju takvi specijalisti koji će raditi, a ne rušiti. Ove druge mi ne trebamo. *(Burno odobravanje)* Ne trebaju nam takvi činovnici koji će stalno uzimati narodne pare, a ništa korisnog neće raditi. A svakog onog koji hoće da radi, bio to činovnik, intelektualac, bilo kakve profesije, pripadao on ne znam kojoj partiji u prošlosti, svakoga mi primamo i moći će da primi dostojno mjesto, jer ima mjesta za sve.

Zato kažem da mi imamo na mnogo mjesta ljude poštene i po srcu i mozgu su uz nas, ali ne znaju da se snađu u toj situaciji i prave greške. Biće potrebne godine, i dvije i tri dok na kraju dođu k sebi. Ali je jasno ako neko namjerno učini takve greške i neće da ih uviđa, nego i dalje srlja, mi ćemo ga ukloniti. *(»Hoćemo!«)*

Bila bi naša sreća kad bismo mogli čitav stari državni aparat upotrijebiti. U tom slučaju ne bismo doveli na položaj partizane, koji su išli u borbu ne znajući ni čitati ni pisati, a mi danas moramo njih da postavljamo na odgovorna mjesta, iako nisu stručnjaci. Mi bismo partizanima, razumije se, dali mjesta koja im odgovaraju. Ali mi nemamo dovoljno stručnih ljudi. U tome je naša slabost. A

tu slabost iskorišćavaju neprijatelji naše zemlje, neprijatelji našeg naroda, i to, na žalost, i u našoj sredini.

Mnogi će od vas kazati: »Nećete se moći vi uvijek izgovarati na neznanje«. I ja se slažem s tim. Mogu ja doći pred vas za dva ili tri mjeseca, pa se opet izgovarati da prave greške jer ne znaju. Na nama, na nama na vrhu je da učinimo sve i da dovedemo ljude koji će vršiti svoju dužnost. Ali mi sami ne možemo, a narod može i mora da nam pomogne.

Apelujem na vas da birate iz svoje sredine onoga za koga vidite da je pošten, koji je za ovu zemlju, koji je za naše tekovine. Nećete se prevariti. Taj će biti dobar. Ništa drugo ne tražim ni od koga nego da sprovodi liniju Narodnog fronta, da sprovodi onaj program koji smo postavili još 1941. godine, koji smo krvlju pisali kroz četiri godine. A ko hoće da ga sprovodi, alal mu vjera, mi ćemo ga postaviti na svako mjesto na kome će moći da koristi.

Eto nekoliko riječi o našim teškoćama.

Znam, očekujete da kažem štogod o takozvanoj višoj politici. Ne volim da pričam sad o tome. Samo ću nekoliko riječi da kažem, kao što sam i u Srbiji rekao,* da se naši odnosi svakog dana sve bolje učvršćuju sa susjednim zemljama, sa zemljama koje danas imaju narodnu vladu. S tim zemljama uspostavljamo najtješnji kontakt, hoćemo da budemo čvrsto povezani, da ekonomskom i političkom saradnjom još više ojačamo našu zemlju, da još više poraste ugled naše zemlje u čitavom svijetu. Mi nikada nećemo ići za izolacijom, pa makar ko šta govorio. Mi ćemo uvijek biti za to da naša zemlja ima što više prijatelja, a što manje neprijatelja. Mi ne zveckamo oružjem, mi se ne busamo u prsa da možemo ovo ili ono. Ne zbog toga što smo suviše slabi, nego što znamo koliko je teška jedna borba, koliko je strašan jedan rat. Ali kad se radi o pitanju jedinstva naše zemlje, kad se radi o odbrani tekovina naše borbe, kad se radi o tome da li će Jugoslavija moći mirno, bez svakog miješanja sa strane, da gradi svoju budućnost u onom pravcu u kome je počela, u tom smo mi beskompromisni, i to ćemo braniti do zadnje kapi krvi.

Želim vam mnogo uspjeha u radu.
Da živi bratstvo naroda Jugoslavije!
Da živi Demokratska Federativna Jugoslavija.
Da živi naš veliki saveznik Sovjetski Savez!
Da žive naši veliki saveznici!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

»Политика«, 16. jul 1945.

* Vid. na str. 5.

[KOČI] POPOVIĆU, MOSKVA[41]

Zamolite sovj[etsku] vladu da nam ustupi sljedeće zavode i radionice koje se nalaze u sovjetskoj okupacionoj zoni [u Austriji i Nemačkoj]:

1. Fabriku trotila i amonita – Šprengštof fabrika – akc[ionarskog] društva »Bobnau«.
2. Artiljerijske radionice s pomoćnim materijalom, Grosmitelj.
3. Zavod municije za pješadijsko oružje Gustlof–Verke, Hirtenverk.
4. Trideset vagona amonijeve šalitre.
5. Dvjesta vagona baruta i eksplozivnih stvari.

Pomenuta preduzeća i materijal neophodni su nam za početak proizvodnje municije.

18. jul 1945. Tito
[Beograd]

A– VII, k. 57–4, reg. br. 6–32/1.

[KOČI] POPOVIĆU, MOSKVA

Preduzmite potrebne korake kod sovj[etske] vlade da bi nam bili poslati traženi specijalisti za proizvodnju municije i oružja sa svim tehničkim podacima, podrobnim i detaljnim, saglasno s poslatim projektom.*

18. jul 1945. Tito
[Beograd]

A–VII, k. 57–4, reg. br. 6–1.

* Nije poznato o kakvom se projektu radi, ako to sa sobom nije ponijela jugoslovenska delegacija prilikom svog odlaska za Moskvu oko 20. juna 1945. Međutim, pomenute stručnjake Tito je tražio i 13. maja 1945 (vid. tom 28, str. 38).

GENERAL-LAJTNANTU [RUDOLFU] PRIMORCU, MOSKVA

Potrebno je preduzeti korake za repatrijaciju porodica vojnika – dobrovoljaca iz Irana za otadžbinu.

Osigurajte put i staranje na putu za porodice vojnika.*

20. jul 1945. Tito
[Beograd]

A-VII, k. 57-4, reg. br. 6-1.

[ŠTABU 5. ARMIJE JA]

Vaši podaci o incidentima na grčkoj granici su nepotpuni preko depeša.** Hitno pošaljite pismeni izvještaj i opširan o svim provokacijama.*** Potvrdite prijem.

21. jul 1945. Tito
[Beograd]

A-VII, k. 48, reg. br. 8-5/1.

ANTIFAŠISTIČKOM KONGRESU ŽENA HRVATSKE, ZAGREB

Neodložni državni poslovi sprečavaju me da prisustvujem [I] kongresu [AFŽ Hrvatske][42] i da zahvalim hrabrim ženama Hrvatske – Hrvaticama i Srpkinjama za junaštvo, upornost i požrtvovanost koje su pokazale u ovom velikom oslobodilačkom ratu. Ja sam uvjeren da ćete vi žene, antifašistkinje Hrvatske, znati sačuvati ono za što ste se borile zajedno s vašim drugovima na bojnom polju i u po-

* Više o tim porodicama i vojnicima – dobrovoljcima iz Irana vid. u tomu 25, str. 190.

** Vid. u nap. 32.

*** Pismeni izveštaj nije pronađen.

zadini. A to ćete uspjeti samo na taj način ako uložite sve svoje snage i napore za izgradnju naše zemlje, za učvršćenje naše narodne vlasti, za podizanje naše privrede, za podizanje kulturnog nivoa našeg naroda, za pravilno vaspitavanje naše djece, za očuvanje krvlju najboljih sinova naše zemlje stečenog bratstva među našim narodima. Obratite na ovu tekovinu najveću pažnju jer će nju još dugo vremena ugrožavati neprijatelji naše nove Jugoslavije.

Želim vam mnogo uspjeha u vašem radu. Neka vaš kongres bude novi, snažni podstrek za ispunjavanje vaših zadataka na sreću naše uže domovine Hrvatske, na sreću naše šire domovine nove Demokratske Federativne Jugoslavije.

Da živi Antifašistički kongres žena Hrvatske!

21. jul 1945. — Maršal Jugoslavije
[Beograd] — Josip Broz Tito

A–VII, k. 41, reg. br. 3–22/2.

NARODNOM VIJEĆU AMERIČKIH HRVATA, PITSBURG

Zahvaljujem na toplim pozdravima poslatim mi s vaše plenarne sjednice u Pitsburgu.[43]

Mi u domovini radosni smo i ponosni na svaki glas koji nam stigne s one strane Okeana jer svakom takvom prilikom još jednom dobijamo potvrdu o rodoljubivosti naših iseljenika, o njihovoj stalnoj brizi za rodnu grudu i najzad o tome kako je ovaj put kojim smo pošli jedini ispravni put koji vodi u srećnu budućnost sve naše bratske udružene narode u novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Naša napaćena zemlja s pravom računa na vašu pomoć, koju ste vi uvijek obilato znali pružiti kad god je zemlja bila u nedaćama. Danas pogotovo kada smo uslijed okupatorske bestijalnosti i rada njihovih pomagača – domaćih izdajica, mobilisali sve svoje snage i sredstva da je obnovimo, dužnost je svakog patriote da dâ sve što može od sebe da bi svoju domovinu čim prije učinio srećnom, doprinoseći što skorijem brisanju tragova rata.

Hrvatski narod ostvario je svoje vjekovne težnje u novoj Jugoslaviji i postavljajući temelje svoje državnosti[44] čvrsto se zbio uz svu ostalu braću. Jačajte i vi jedinstvo i bratsku ljubav isto tako kako su u domovini to naši narodi jednom zauvijek učinili.

Da živi naša slobodna domovina!

21. jul 1945. Maršal Jugoslavije
Beograd Josip Broz Tito

»Борба«, 22. jul 1945.

UJEDINJENOM ODBORU AMERIKANACA JUGOSLOVENSKOG POREKLA, OHAJO

Primio sam vaše bratske pozdrave s proslave koju ste održali 10. juna u kantonu Ohajo[45] i na njima vam srdačno zahvaljujem u ime vlade i svih naših naroda.

Za nas u slobodnoj domovini velika je radost kada vidimo kako je borba naših naroda za slobodu i ljepšu budućnost naše zemlje imala tako velikog odjeka kod naše braće koja su, iako daleko od svoje domovine, razumjela da je federativna Jugoslavija našla spasonosni put kojim će u budućnosti, kao istinski demokratska zemlja, biti stub mira na Balkanu i branilac svojih, skupom krvlju stečenih tekovina naše četvorogodišnje narodnooslobodilačke borbe.

Naša herojska armija, stvorena kroz natčovječansku borbu naših naroda protiv okupatora i domaćih izdajnika, glavni je oslonac naše bezbjednosti, a nerazrušivo bratstvo skovano među narodima Jugoslavije garancija je da ćemo našu razorenu zemlju udruženi nesebičnim naporima cjelokupnog jugoslovenskog naroda učiniti ljepšom, naprednijom i srećnijom nego što je ikada bila.

Za nas u zemlji biće velika radost da i vi daleko od domovine po našem primjeru ostvarite bratstvo i jedinstvo i da svakim danom svojom mišlju i djelom učestvujete u obnovi naše domovine. Svi vaši napori u materijalnom i moralnom pogledu značiće izgradnju novih domova, cesta, škola u Jugoslaviji, značiće brisanje rana nanesenih nam u svetom oslobodilačkom ratu i ispunjavanje duga prema palim herojima.

Da živi slobodna Demokratska Federativna Jugoslavija!

Živjeli naši rodoljubivi iseljenici u Americi!

21. jul 1945. Maršal Jugoslavije
Beograd Josip Broz Tito

»Борба«, 22. jul 1945.

PREDSJEDNIKU ČEHOSLOVAČKE VLADE GOSPODINU Z[DENJEKU] FIRLINGERU

Vrlo sam dirnut odlukom vaše vlade da pošalje 50 vagona šećera za našu djecu.* Taj dar, prije kratkog vremena oslobođene Čehoslovačke[46] jak je dokaz bratskih osjećaja, koji su još više očvrsnuli u zajedničkim stradanjima naroda obiju zemalja.

U ime svoje i naroda Jugoslavije srdačno zahvaljujem vašoj vladi na poklonu, koji u isto vrijeme predstavlja dragocjenu pomoć za našu djecu.

Primite ovom prilikom izraz mog poštovanja.

[22. jul 1945,
Beograd]**

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 23. jul 1945.

[KOČI] POPOVIĆU, MOSKVA

Zamolite sovj[etsku] vladu da nam dozvoli uzeti rezervne dijelove dizel-motora »cimers«, »junkers«. Riječ je o motorima koje je ranije imala Jugoslov[enska] mornarica. Potrebno bi bilo odobrenje jednom našem delegatu za posjetu Glavnoj upravi za raspodjelu motora »junkers« u Hecnice-Saksen da bi uzeo neophodne podatke.

27. jul 1945.
[Beograd]

Maršal Tito

A–VII, k. 57–4, reg. br. 6–33/1.

---

* Predaja pošiljke šećera izvršena je 14. avgusta 1945. u prisustvu poslanika DFJ u Čehoslovačkoj u krugu fabrike šećera u Dobrovcima kod Mlade Boleslave; prva pošiljka od 30 vagona je upućena istog dana u Jugoslaviju.

** Tito je ovo pismo uputio Firlingeru vjerovatno 22. jula 1945.

TITO NA KOSMAJU 7. JULA 1945.

TITO SA SVEČANE TRIBINE GOVORI OKUPLJENOM NARODU POVODOM PROSLAVE ČETVRTE GODIŠNJICE USTANKA NARODA SRBIJE (BELA CRKVA, 7. JUL 1945)

ПОЛИТИКА

ВЛАДИСЛАВ РИБНИКАР, ОСНИВ…
ДАРКО РИБНИКАР, УРЕДНИК
Др. СЛОБОДАН РИБНИКАР, ДИРЕ…
Директор: ВЛАДИСЛАВ СЛ. РИБНИ…

БЕОГРАД, СРЕДА 11 ЈУЛ 1945
Број 12029 — Година XLI

ЛИСТ ИЗЛАЗИ СВАКОГ ДАНА СЕМ УТОРКА
ПРЕТПЛАТА СЕ ЗАСАДА НЕ ПРИМА
ПОШТ. ФАХ 124

ПРВИ КОНГРЕС БАЛКАНСКЕ ОМЛАДИНЕ

МАРШАЛ ТИТО У СВОМ ПОЗДРАВНОМ ГОВОРУ УКАЗАО ЈЕ НА ЗАДАТКЕ БАЛКАНСКЕ ОМЛАДИНЕ

„Омладина треба да буде та која ће сејати братство међу народима, која ће спријечити сејање шовин… мржње једног народа према другом, која ће спријечити реакционарне елементе да остваре своје пакл… планове: да поново завађе народе и да поново дође до катастрофе и крвопролића" — рекао је маршал Т…

FOTOKOPIJA PRVE STRANE *POLITIKE* OD 11. JULA 1945. POSVEĆENE ODRŽAVANJU PRVOG KONGRESA BALKANSKE OMLADINE U BEOGRADU

TITO GOVORI NA I KONGRESU NARODNOG FRONTA JUGOSLAVIJE (BEOGRAD, 7. AVGUST 1945)

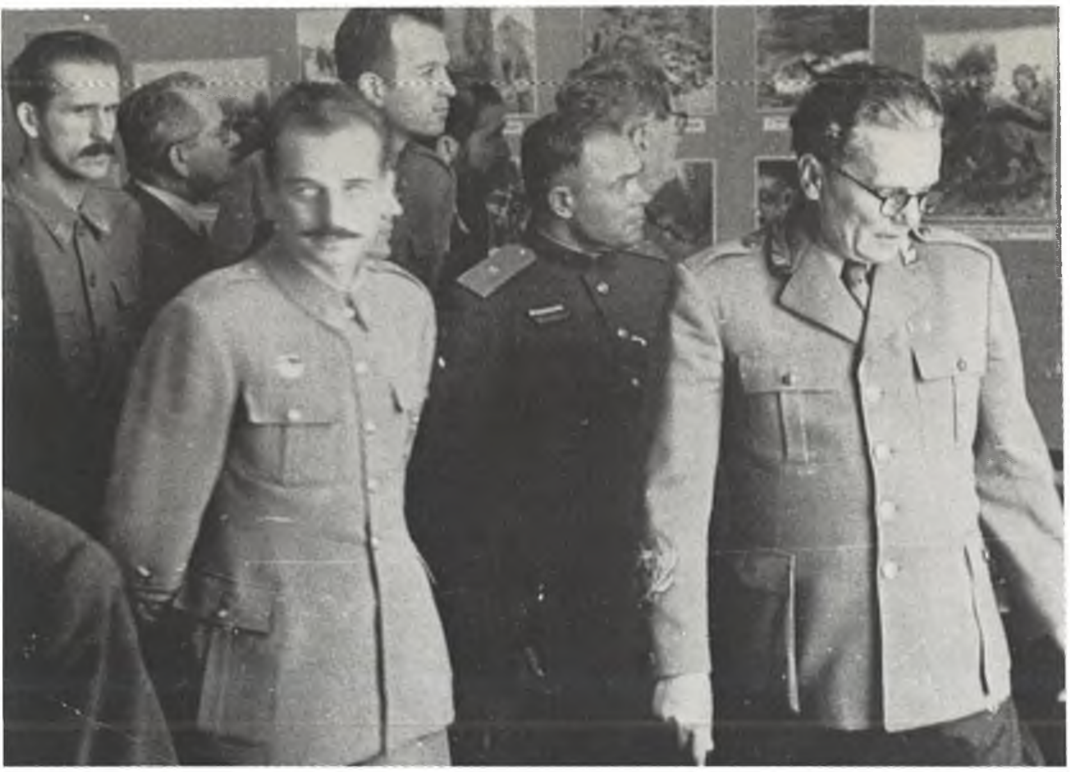

TITO RAZGLEDA IZLOŽBU FOTOGRAFIJA I DOKUMENATA IZ NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA (NARODNI MUZEJ U BEOGRADU, 13. SEPTEMBAR 1945)

TITO NAKON PRIJEMA ORDENA POBEDE KOJIM GA JE ODLIKOVAO VRHOVNI SOVJET SSSR-a 9. SEPTEMBRA 1945; LEVO OD NJEGA JE DR IVAN RIBAR, A UNIFORMISANA LICA SU ČLANOVI SOVJETSKE AMBASADE U BEOGRADU

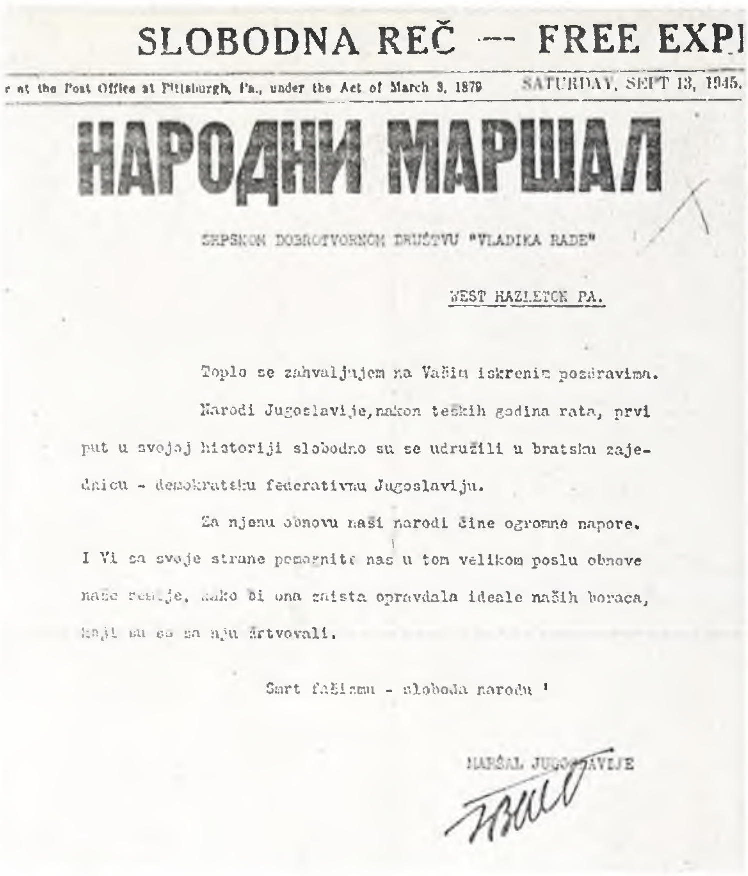

SLOBODNA REČ — FREE EXP

... at the Post Office at Pittsburgh, Pa., under the Act of March 3, 1879 SATURDAY, SEPT 13, 1945.

НАРОДНИ МАРШАЛ

SRPSKOM DOBROTVORNOM DRUŠTVU "VLADIKA RADE"

WEST HAZLETON PA.

Toplo se zahvaljujem na Vašim iskrenim pozdravima.

Narodi Jugoslavije, nakon teških godina rata, prvi put u svojoj historiji slobodno su se udružili u bratsku zajednicu - demokratsku federativnu Jugoslaviju.

Za njenu obnovu naši narodi čine ogromne napore. I Vi sa svoje strane pomognite nas u tom velikom poslu obnove naše zemlje, kako bi ona zaista opravdala ideale naših boraca, koji su se za nju žrtvovali.

Smrt fašizmu - sloboda narodu !

MARŠAL JUGOSLAVIJE

Tito

KSEROKS KOPIJA DELA PRVE STRANE ISELJENIČKOG LISTA *SLOBODNA REČ* IZ PITSBURGA OD 13. SEPTEMBRA S TITOVOM PORUKOM SRPSKOM DOBROTVORNOM DRUŠTVU »VLADIMIR RADEC«

НАРОДНА АРМИЈА

ОРГАН ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АРМИЈЕ

У ИМЕ ВРХОВНОГ СОВЈЕТА СССР АМБАСАДОР САДЧИКОВ ПРЕДАО ЈЕ МАРШАЛУ ТИТУ ОРДЕН ПОБЕДЕ

ОРДЕН ПОБЕДЕ

FOTOKOPIJA PRVE STRANE PRVOG BROJA *NARODNE ARMIJE* OD 2. OKTOBRA 1945. S TITOVIM UVODNIM ČLANKOM O ZNAČAJU I ZADACIMA ARMIJSKOG LISTA

TITO GOVORI OKUPLJENOM NARODU PRILIKOM PROSLAVE PRVE GODIŠNJICE OSLOBOĐENJA KRAGUJEVCA (21. OKTOBRA 1945.)

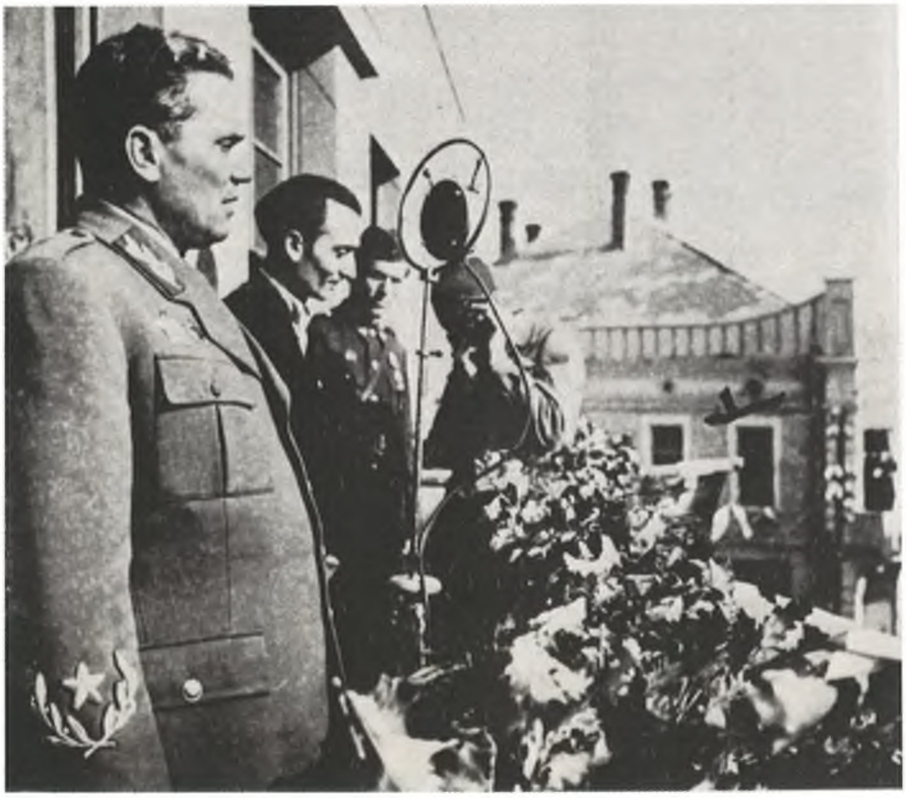

[ČESTITKA METODIJU ANDONOVU ČENTU, PREDSJEDNIKU NARODNOG SOBRANJA MAKEDONIJE, POVODOM ILINDENA – PRAZNIKA MAKEDONSKOG NARODA]

Povodom velikog praznika makedonskog naroda Ilindena, godišnjice ustanka,[47] šaljem makedonskom narodu moje najsrdačnije čestitke i pozdrave. Poslije mnogih vjekova svoje teške istorije makedonski narod zasluženo praznuje svoj Ilinden – slobodan i ravnopravan u porodici naroda nove Demokratske Federativne Jugoslavije. Ovu svoju slobodu makedonski narod izvojevao je u teškoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja s ostalim narodima Jugoslavije i to je ona neraskidiva veza koja ga vezuje s ostalim narodima.

Nekad je neravnopravna i porobljena Makedonija bila objekt svih mogućih kombinacija za sukobe među narodima na Balkanu, podstrekivane sa strane zainteresovanih imperijalističkih sila.[48] Danas je slobodan makedonski narod snažan subjekt ne samo mira na Balkanu nego i čvrsta veza bratstva između naroda Jugoslavije i Bugarske, koji podjednako žele da makedonski narod bude objedinjen u svojoj bratskoj ravnopravnoj zajednici.[49]

1. avgust 1945.
Beograd

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 2. avgust 1945.

[POZDRAVNA RIJEČ ODRŽANA U BEOGRADU 6. AVGUSTA 1945. NA I KONGRESU NARODNOG FRONTA JUGOSLAVIJE][50]

Drugovi i drugarice!

Kada već tražite da vam štogod rečem, govoriću, ali ću biti kratak, jer mislim da se javim za riječ na završetku. Danas samo toliko da sam srećan što mogu ovdje da pozdravim predstavnike Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, predstavnike Srbije, Makedonije i Crne Gore, koji su se sakupili da krunišu rezultate izvojevane u ovoj borbi, prije svega – jedinstvo naroda Jugoslavije.

Ja sam, s vremena na vrijeme, kad god sam imao nekoliko slobodnih časaka, slušao preko radija referate pojedinih delegata. Stekao sam opći utisak, utisak koji me je prožeo radošću, da je ovdje

došlo do izraza ono za čim smo mi težili u ovoj borbi – da je došlo do izraza duhovno jedinstvo svih naroda Jugoslavije. Ovdje je izražena u punoj mjeri ona naša težnja, težnja onih poznatih i nepoznatih junaka, onih koji su poginuli na bojnom polju i onih koji su ostali živi – da naš narod bude objedinjen u jednoj novoj Jugoslaviji, srećnijoj nego što je bila prije rata. I možete razumjeti koliko je to drago baš nama, koji smo vidjeli sva nastojanja zakletih neprijatelja našeg jedinstva da u naše narode unesu sjeme razdora, razdora koji bi onemogućio stvaranje ove veličanstvene tvorevine, tj. jedinstvene federativne jugoslovenske zajednice ravnopravnih naroda. Baš zato što smo to vidjeli, što smo na svojim zastavama uvijek nosili parolu jedinstva i bratstva, baš zato se mi i više radujemo izrazu duhovnog jedinstva jugoslovenskih naroda u jugoslovenskom Beogradu, danas zaista jugoslovenskom, što svjedoči vaše prisustvo ovdje.

Jedinstveni front naroda Jugoslavije okupljao je u svoje redove sve ono što diše mišlju slobode, demokratije i ravnopravnosti. U njemu je i naša slavna Armija, koju imam čast da predstavljam. Ona nije izvan Fronta; to nije više armija-instrument neke klike ili nekog režima, nekog monarha ili ma kog ugnjetača naroda; to je armija-narod, samo u uniformi, s oružjem u rukama. Ona je jedinstvena, prožeta ovom idejom koja je došla do izraza na ovom veličanstvenom kongresu i zato je ona neslomljiva snaga našeg Jedinstvenog fronta.

Ovdje je, koliko sam čuo, bilo mnogo riječi, i to lijepih riječi, iskrenih riječi. Bilo je riječi samokritike, što je glavna pozitivna osobina jedne organizacije koja treba da djeluje jedinstveno. Samokritika neka ostane i dalje u Narodnom frontu najvažnija osobina, jer ćemo samo na taj način moći ispravljati greške do kojih će neminovno dolaziti htjeli mi ili ne htjeli, jer samo onaj koji ništa ne radi može da nikad i ne pogriješi. To treba da shvatite.

Ovdje na ovaj kongres došli su predstavnici gotovih narodnih frontova, koji postoje još od 1941. godine. To znači da mi nismo ovdje stvorili Narodni front, da nismo stvorili ovu organizaciju sada, nego smo, sada kada su stvoreni potrebni uslovi, došli da se objedinimo i krenemo na posao za ostvarenje velike zadaće izgradnje naše zemlje i očuvanja naše tekovine – Demokratske Federativne Jugoslavije. To su misli koje sam htio da kažem, i koje nisu nove – mnogi od vas su ih već sami izrazili, a osjećate ih svi vi.

Naš Narodnooslobodilački front značajan je ne samo za našu zemlju. Vi ste vidjeli da je borba u Jugoslaviji imala odjeka u mnogim zemljama u Evropi, u nekima ranije, u nekima kasnije. Naš Narodni front je pokrenuo mnoge ljude u drugim zemljama da se zamisle zašto je taj front, zašto je borba protiv takvog nadmoćnog neprijatelja u Jugoslaviji bila uspješna. Oni su osjetili da je glavni

rezultat te borbe, rezultat borbe Narodnog fronta – narodna vlast, da je to onaj faktor koji je omogućio da naši borci izdrže sve teškoće i, zajedno s Crvenom armijom, izvojuju pobjedu. Mi vidimo da se u drugim zemljama stvaraju, možda malo drukčijim metodama, narodni pokreti; unose se, isto tako, reforme i stvara se narodna vlast; skupljaju se one demokratske snage koje osjećaju da mogu raditi zajedno, da mogu stvarati zajedno – snage koje osjećaju da baš one moraju da ponesu odgovornost pred narodom. Dakle, naš Narodni front ima međunarodni značaj, što se pokazalo u mnogim zemljama. Mi na to možemo biti ponosni.

Ne bi trebalo da se ovdje shvati, ili da neko, saslušavši deklaracije pojedinih predstavnika pojedinih partija, može shvatiti kao da su u ovaj Front danas umarširale partije koje su bile izvan njega. Ne. U ovome Frontu ništa se nije promijenilo, osim što su mnogi rukovodeći ljudi došli ondje gdje su bile njihove mase. *(Složni i jednodušni usklici: »Tako je!«. Aplauz).* A to treba pozdraviti. Jer ko ne bi tako postupio, on bi ostao izoliran od masa. Naše su se narodne mase: radnici, seljaci, poštena inteligencija, građani, već odavno svrstale u jedan front. Bilo je samo objektivnih razloga što se taj front nije mogao proširiti toliko koliko se proširio danas. Čim su stvoreni uslovi, on je, evo, dostigao razmjere koje vidimo danas.

Ja ne bih htio duljiti, nego vam – kako je to rekao moj stari drug Babić[51] – stavljam na srce da biti u Narodnom frontu znači unositi u mase duh Narodnog fronta, biti ubilježen u programu Narodnog fronta, koji je pisan od 1941. godine pa naovamo. Taj duh treba unositi u svaku kolibu, u svako selo, a suzbijati onaj zli duh koji je unosio neprijatelj naroda, neprijatelj naše zemlje, neprijatelj jedinstva, neprijatelj demokratije.

Dakle, ovaj Front je, kao što mnogi rekoše, borbeni front, i što bude borbeniji i što bude aktivniji, to će biti brži proces izgradnje naše zemlje, to će brže biti krunisane težnje naših naroda. To treba da je osnovno i to treba da imamo u mislima.

Da živi veliki Narodni front objedinjavanja svih naroda Jugoslavije, duhovno preporođenih! *(Buran i dugotrajan aplauz sa složnim i jednodušnim usklicima: »Živio maršal Tito!«)*

Tekst preuzet iz edicije: Josip Broz Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, Beograd, »Kultura«, 1948, latinično izdanje (u daljem tekstu: J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije), str. 89–91. Tekst je autorizovan na osnovu govora objavljenog u »Borbi« (u daljem tekstu: »Borba«) od 7. avgusta 1945.

[GOVOR ODRŽAN U BEOGRADU 7. AVGUSTA 1945. NA I KONGRESU NARODNOG FRONTA JUGOSLAVIJE]

Drugovi i drugarice,

Moram najprije da zahvalim na ovom velikom povjerenju koje vi danas ovdje dadoste meni i ostalim drugovima iz predsjedništva.[52]

Želio bih da se ne shvati kao neskromnost s moje strane ako i ja ovdje kažem nekoliko riječi po nekim pitanjima koja su već vrlo lijepo iznesena kako u referatu druga Kardelja tako i u ostalim referatima i u diskusiji. Prema tome, nemojte ni očekivati da ću vam ja iznijeti nešto novo, već želim samo da podvučem ono što je po mome [mišljenju] najbitnije za Narodni front u sprovođenju njegovih zadataka u život.

S ovim kongresom, na kome prisustvuju predstavnici svih federalnih jedinica,[53] završen je s objedinjavanjem jedan proces političkog diferenciranja u našoj zemlji. Bez sumnje da je Narodni front Jugoslavije, kao borbeno političko objedinjenje, po svojoj formi i po svojoj sadržini duboko 'različit ne samo od svih prošlih koalicija u Jugoslaviji nego i od narodnih frontova koji su postojali u drugim zemljama. Zašto je to bilo moguće kod nas ostvariti takovo objedinjenje, u koje su ušle pojedine grupacije i partije,[54] dobrovoljno spremne da rade na ostvarenju jednog zajedničkog programa kako političkog tako i privrednog? To je bilo moguće zbog toga što je taj program, iako je sada napisan, već odavna postojao u srcima i mozgu širokih narodnih masa, a naročito onih koji su išli u borbu 1941. godine ne samo da se bore za istjerivanje okupatora iz naše zemlje nego i za bolji poredak, za bolju Jugoslaviju no što je bila prije rata. To znači da je taj program postao već odavna stvarnost, da se on već odavna počeo sprovoditi, a sada je on samo u pismenom vidu akceptiran od predstavnika pojedinih partija i grupa koje su učinile samo ono što su morale učiniti i što im je bila dužnost, a to je da budu tamo gdje su i njihove mase koje su nekada sačinjavale te partije. Moram u isto vrijeme ovdje da naglasim da ja ni u kojem slučaju ne potcjenjujem s tim svojim navodima značaj ulaska u Narodni front rukovodilaca raznih grupa i partija.[55] Naprotiv, ja tome pridajem veliki značaj jer u tome vidim zalogu brze konsolidacije i unutarnjeg smirenja koje je neophodno nužno za brzo liječenje rana koje nam je zadao ovaj veliki oslobodilački rat. Ja u tome gledam činjenicu da su ovim svojim ulaskom rukovodeći ljudi nekih grupa i partija preuzeli na sebe pred narodom jedan dio obaveza, preuzeli na sebe dužnosti koje nisu lake i za njihovo izvršenje iziskuju se veliki napor i samoodricanje. *(Dugotrajno odobravanje)*

S nacionalnog stanovišta, objedinjavanje narodnih frontova pojedinih federalnih jedinica s jedinstvenim rukovodstvom bez sumnje

predstavlja faktor od ogromne važnosti za učvršćenje bratstva, za uklanjanje lokalnog patriotizma, za sprečavanje nacinalnog šovinizma itd. S državnog stanovišta Jedinstveni narodni front Jugoslavije predstavlja snažan stub odnosno snažan politički faktor na koji se naša država u svakom pogledu može osloniti i koji u našoj zemlji daje pečat unutar sredene države. *(Aplauz)*

Sa stanovišta izgradnje naše zemlje, kao što je već u svim referatima i diskusiji podvučeno, Jedinstveni narodni front Jugoslavije predstavlja snažnu polugu ka brzoj i lakšoj izgradnji naše razorene zemlje. Rijetko je neko objedinjenje bilo sastavljeno iz tako jakih konstruktivnih snaga kao što je to Narodni front Jugoslavije. Uzmimo samo Antifašistički front žena,[56] uzmimo samo Ujedinjeni savez omladine Jugoslavije,[57] uzmimo samo radničke i namješteničke sindikate,[58] uzmimo samo naše seljaštvo, ako ne stoprocentno sve, a ono ogromnu većinu, i onda vidimo da se u Frontu nalaze najkonstruktivnije snage naše zemlje, a to je nekoliko milijuna članova, i ako još dodamo tome da se u Frontu nalazi i naša slavna Armija Jugoslavije *(dugotrajno aplaudiranje)*, vjerni čuvar tekovina velike oslobodilačke borbe, onda vidimo da taj Front predstavlja impozantnu nesalomljivu silu koja je sposobna izvršiti sve zadatke koji su ocrtani u programu.

Eto, to su realne činjenice nad kojima bi se trebali zamisliti neki reakcionari u našoj zemlji *(»Dole reakcija!«)*, a tako i oni koji se nalaze u inostranstvu koji još sanjaju da će bilo na koji način ponovo da se vrati ono staro, to jest da se vrate da sjednu na grbaču naroda, jer im i sama pomisao da su izgubili svoje pozicije zauvijek natjerava panični strah u kosti i životinjsku bjesnoću protiv postojećeg stanja u Jugoslaviji. Nad time bi se trebao zamisliti mnogi reakcionar iz drugih država, koji potpomaže te naše reakcionare kako u zemlji tako i one u inostranstvu, i da se uvjeri da je sav njihov posao jalov, jer će dobiti samo taj rezultat da će izgubiti svoje živce i navući mržnju naših naroda, koji žele da ih se pusti na miru graditi svoju bolju budućnost. Mnogi naši drugovi kada čitaju razne klevete i gadosti pojedinih reakcionarnih piskarala u inostranstvu, koji se nabacuju blatom na našu zemlju i izvrću činjenice, negoduju protiv toga čudeći se kako uopće može biti tolike pokvarenosti u svijetu. Na ovo bih ja mogao odgovoriti slijedeće: ma šta se pisalo, ma šta se pričalo i ma kako se izvrtale činjenice, to je samo znak bespomoćnosti onih čiji su se planovi za Jugoslaviju izjalovili, odnosno pretrpjeli krah. Onaj ko je izgubio onaj se i ljuti. Mi treba da idemo svojim putem, ne obazirući se na te klevete i na izvrtanje činjenica. Sjetimo se samo perioda od 1941. godine kada smo počeli borbu, pa do 1943, koliko laži, koliko kleveta, koliko izvrtanja činjenica je bilo primjenjeno prema našim partizanskim odredima i

kasnije prema našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci i našem Narodnooslobodilačkom frontu.[59] Ali mi se na to nismo mnogo obazirali. Mi smo tukli okupatora i pobjedivali. Mi smo tukli i sluge okupatora – ustaše, ljotićevce, slovenačke domobrane, četnike i izdajice Draže Mihailovića, i to tukli smo ih tako, bez obzira na svu dernjavu u inostranstvu, da su skupa s okupatorom razbijeni i uništeni. Kada su naši neprijatelji, odnosno reakcija u inostranstvu, vidjeli da s klevetama i laži nije moguće pobijediti i uništiti jedan pokret koji se borio za slobodu svoje zemlje na strani Saveznika onda su oni okrenuli privremeno leđa onima koje su dotad šakom i kapom pomagali. Od tada su primjenjivane bile protiv naše oslobodilačke vojske druge metode koje isto nisu dale nikakvog rezultata, jer smo mi izašli pobjednici na dva fronta, kako na frontu iznutra tako i na frontu prema vani. Prema tome, nije nikakvo čudo što danas vidimo da svakog dana bjesni sve žešća kampanja protiv našeg oslobodilačkog pokreta i rukovodilaca toga pokreta.[60] Još više, ja sam uvjeren da će biti još veće planske hajke protiv naše zemlje sa strane međunarodne reakcije, ali mogu već danas da kažem da će i ta posljednja ofanziva laži skrahirati i da će sve ono blato koje se nabacuje na našu zemlju i na naš pokret ostati na onima koji su ga upotrebljavali.

Ima prigovora kako od strane nekih neprijatelja fronta unutar zemlje tako i van zemlje da kod nas zapravo postoji jednopartijski sistem, odnosno Narodni front zlonamjerno se identifikuje s Komunističkom partijom.[61] Ja mislim da bi oni u inostranstvu koji to prigovaraju vrlo rado imali jedan takav sistem, ali tko će da složi rogove u vreći, zato je to njima nerazumljivo odnosno neće da razumiju. Ako bi se malo zamislili kad ovu besmislicu govore ili pišu, onda bi ih sigurno uhvatila jeza, jer bi vidjeli da ta jedna partija predstavlja nekoliko milijuna članova.

Ti ljudi su nama predlagali i još uvijek predlažu da mi uzmemo za uzor njihovu demokraciju, ali da najprije dozvolimo da uskrsnu sve one stare partije, one reakcionarne partije koje su nekad postojale, jer da su samo one sposobne stvoriti demokraciju njihovoga tipa. *(Glasovi: »Dole s njima!«).* Ja se slažem da je to točno da bi te partije uspostavile demokraciju njihovoga tipa, odnosno objesile bi firmu iza koje bi se sakrivala diktatura jedne manjine. Ali, šta ćete, naš narod neće takve demokracije. *(Burno odobravanje, aplauz i poklici: »Tako je!«).* Naš narod je shvatio da nije baš najbolja demokracija ona koja se izražava samo u kuglicama za vrijeme glasanja, nego da je bolja ona demokracija koja ima dubokog smisla za ravnopravnost, socijalnu ravnopravnost masa. *(Burno odobravanje).* Demokracija bez krupnih socijalnih reformi nije demokracija. *(Burno odobravanje).*

Naš narod izvojevao je sebi svoj tip demokracije, gdje postoji puna sloboda za ogromnu većinu narodnih masa, a u isto vrijeme za jednu neznatnu manjinu postoje samo izvjesna ograničenja, takva ograničenja koja im onemogućavaju da rade što hoće, a ta ograničenja sastoje se u tome da oni nemaju vlast u rukama i, prema tome, ne mogu ništa da rade. *(Odobravanje i aplauz).* Dalje, naš narod je našao za pametnije da se razne grupe i partije, kojima je zbilja na srcu demokracija – narodna demokracija – ujedine, kao što, evo, dokazuje ovaj naš Narodni front Jugoslavije. Naši narodi smatraju da je u današnjoj situaciji postojanje mnogih partija izoliranih jedna od druge s raznim programima, koje bi se medusobno klale i nadmudrivale i te kako štetno, te zbog toga i neće da slušaju takove savjete. Onaj tko sluša i tko će slušati takove savjete vjerojatno bi prošao rdavo, jer bi mogao, dakako, da prebroji svoje pristalice. *(Aplauz).*

A sada nekoliko riječi o pitanju našeg unutrašnjeg uređenja. Kada smo mi 1944. godine načinili sporazum s gospodinom Šubašićem,[62] predsjednikom kraljevske jugoslovenske vlade u Londonu, o izvjesnoj saradnji između gospodina Šubašića i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, što je kasnije dovelo i do stvaranja jedinstvene vlade,[63] kao što je vama poznato, mi smo se tada složili da pitanje kralja ostane otvoreno do Konstituante. Ali danas, kada se približava dan izbora,[64] kada je i na ovom kongresu od strane mnogih predstavnika dodirnuto pitanje monarhija ili republika i unijeto to u program, to i ja želim s nekoliko riječi osvrnuti se na to pitanje.

Kada smo mi ušli u borbu za oslobođenje ove zemlje i između ostaloga postavili parolu »staro ne smije više nikad da se vrati«, onda ne samo da nije bilo nijednog borca nego i ostalih pristalica Narodnog fronta koji bi bili mislili da se može stvoriti novo na čelu s kraljem. Tim više što je od samog početka oslobodilačkog rata pa do 1944. godine Draža Mihailović pa i Nedić[65] *(glasovi: »Dole s njima!«)* sva svoja izdajnička djela radio u ime kralja. *(Poklici: »Dole!«).* Da li je on radio bez znanja kralja i onih rekacionarnih vlada koje su bile za tog vremena? Po mom dubokom uvjerenju, ne! Ne samo po mom uvjerenju, nego nitko od naših nije nikad sumnjao u to, tim više kad je vidio da poslije svakog većeg napada četnika zajedno s okupatorom na našu oslobodilačku vojsku i partizanske odrede, poslije svakog većeg pokolja partizanskih porodica,[66] Muslimana[67] itd. bivaju nagrađivani ordenima sa strane kralja razni oficiri i podoficiri, koljači Draže Mihailovića, koji su izvršavali takova zlodjela. Evo, kad ništa više ne bi bilo nego to, bilo bi dovoljno da se kralju spriječi dolazak u zemlju, na osnovu čega je i AVNOJ donio odluku o zabrani njegovog dolaska do Konstituan-

te.[68] Ali ja postavljam pitanje monarhije ili republike s drugog stanovišta. Ne sa stanovišta ličnosti, već sa stanovišta sistema i postavljam odmah pitanje je li moguća monarhija u sadašnjim okolnostima, odnosno u novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji? *(Burni i složni usklici: »Dole kralj!«).* Ona nije moguća iz više razloga. Prvi i najvažniji razlog jeste federacije Jugoslavije. Makedonci, Slovenci, Hrvati, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i uvjeren sam velika većina u Srbiji ne žele monarhiju *(burno i dugotrajno pljeskanje)* ne iz nekog kaprica, nego zbog toga što je to nespojivo s ovakvom federacijom kao što je kod nas, jer bi se pod monarhijom nacionalnosti koje su u ovom ratu došle do svoga oslobođenja i ravnopravnosti osjetile ponovo ugrožene.

Drugo, postojanje narodne vlasti u Jugoslaviji nespojivo je s monarhijom, jer bi se narodne mase koje su s toliko krvi izvojevale sebi tu vlast osjetile ugrožene u monarhiji, i s pravom, jer bi monarhija, prije ili kasnije, nastojala sebi stvoriti aparat koji bi odgovarao monarhističkom sistemu. *(Buran aplauz i složni usklici: »Tako je!«.)*

Treće, takova demokracija kao što je naša, narodna demokracija, nespojiva je s monarhijom, kako ono jučer reče drug Tuna Babić, jer je našim narodima vrlo svježa u svijesti ona »demokracija« koja je bila pod monarhijom od 1920. do 1941. godine. Eto, sve to govori protiv monarhije, a za republiku. *(Burno i dugotrajno pljeskanje.)*

Prema tome, Narodnooslobodilački front Jugoslavije ima od sada pravo da se bori za republiku. *(Jednodušni složni usklici: »Tako je!«).* Ima pravo da unosi u mase taj svoj zahtjev kao političko objedinjenje koje je zasnovano ne samo na demokratskim nego i republikanskim principima. *(Aplauz.)*

Daljnji zadaci Narodnog fronta Jugoslavije. Ja sam ovdje jučer čuo od strane delegata, čini mi se iz Kruševca, kako bi svi članovi Narodnog fronta trebali da se zalažu za likvidaciju raznih odmetničkih grupica. Po ovom pitanju ja moram da kažem nekoliko riječi. Tačno je da postoje razne grupice, terorističke grupice u nekim krajevima naše zemlje, o čemu može da vam posvjedoči rezultat ovoga procesa protiv Nacionalnog komiteta Draže Mihailovića i kompanije.[69] Tačno je, kako pričaju i kako pokazuju dokumenti kod današnjih optuženih na tome procesu, da su Nijemci poslali terorističke grupe u Srbiju s određenim zadacima, ali sada više nema Nijemaca, a tko onda podupire te bande?[70] Na ovo nije teško odgovoriti. Te bande i prije nisu imale samo potporu od Nijemaca, nego i od strane raznih reakcionarnih elemenata, domaćih i stranih, koji žele na taj način da stvore nesigurnost u našoj zemlji. U Srbiji su te terorističke bandice sastavljene iz četnika Draže Mihailovića

i ljotićevaca, u Bosni su te bandice sastavljene od četnika Draže Mihailovića i od ustaša Pavelića,[71] u Hrvatskoj su te bandice sastavljene od ustaša, u Sloveniji su te bandice sastavljene od Rupnikovih[72] domobrana, a glavni šefovi od Pavelića, Rupnika, Nedića, Draže Mihailovića i tako dalje sjede u inostranstvu i, na žalost, iako su to najkrvaviji i ratni zlikovci, naša vlada još nije uspjela kod Saveznika da se nama ti zlikovci i njima slični izruče.[73] S ovim bandicama u Jugoslaviji mi ćemo svršiti, a da bi taj posao bio čim prije gotov, da bi te bande bile onemogućene da ugrožavaju naša mirna sela, da ubijaju seoske odbornike ili obične seljake na najzverskiji način i time stvaraju nesigurnost u zemlji, dužnost je svih članova Fronta da pomognu organima vlasti da se ti zlikovci pohvataju. Dalje, članovi Narodnog fronta dužni su objašnjavati i pobijati razne fantastične vijesti koje dopiru iz inostranstva, koje pothranjuju te zavedene ljude da je sve to izgubljena stvar, da su sve te vijesti izmišljene i da ne vjeruju više takvim vijestima raznih koljača, koji žele na štetu izvjesnih zavedenih ljudi produžiti sebi svoj život. Mi smo dali već dvije amnestije, i to vrlo široke amnestije.[74] To je dokaz naše snage, to je dokaz toga da mi želimo omogućiti raznim zavedenim ljudima da se ponovno vrate narodnoj zajednici i konstruktivnom radu na sreću naše zemlje. Neka se nitko ne vara da je to odraz naše slabosti, jer teško si ga onome tko će poslije ove amnestije ponovo slušati glasove neprijatelja naše zemlje i poći putem zločina i protunarodne djelatnosti.

U stvari izgradnje naše zemlje pred Frontom stoji ogroman zadatak. Šta znači sprovoditi program Fronta? Program Fronta znači zasijati stoprocentno naša polja na jesen i u proljeće. Sprovoditi program Fronta znači izgraditi puteve i željeznice, znači izgraditi fabrike i povisiti proizvodnju, znači učiniti krajnje napore na snabdijevanju naših gladnih krajeva u Bosni i Hercegovini, u Dalmaciji, Lici, Gorskom kotaru, Crnoj Gori itd. To je hitan posao, koji ne trpi odlaganja, jer je zima blizu i tada će biti zbog smetova to onemogućeno.

Program Fronta znači striktno sprovođenje socijalnih mjera na ublažavanju bijede kod najsiromašnijih slojeva naroda i zbrinjavanje naših invalida koji su dali svoje zdravlje u borbi za današnju novu Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

Program Fronta znači suzbijati nacionalni šovinizam i širiti i učvršćivati bratstvo i jedinstvo naroda.

Program Fronta znači suzbijati bezdušnu špekulaciju, koja stvara teške uslove života onih siromašnih dijelova naroda.

Program Fronta znači osposobljavati i učvršćivati našu narodnu vlast.

I, na koncu, program Fronta znači čuvati tekovine ove velike borbe kao zjenicu svoga oka. *(Burno pljeskanje).*

Najzad, program Narodnog fronta znači dovršiti djelo uništenja ostataka fašizma u našoj zemlji. *(Burno odobravanje).*

To su, po mojem [mišljenju] glavni zadaci koji iziskuju maksimalni napor svih snaga da bi se oni mogli izvršiti.

Meni nije potrebno više podvlačiti ogromni značaj, historijski značaj ovoga kongresa, jer je o tome govoreno već dosta, nego pozivam vas sve da pođete u narod i da presadite sve one misli koje su izražene ovdje u dušu naših naroda, jer to je onda garancija da ćemo brzo ostvariti naš cilj koji stoji pred nama. *(Buran aplauz).*

Zatim maršal Tito zauzima predsjedničko mjesto, ponovo pozdravljen burnim aplauzom i složnim, dugo ponavljanim poklicima: »Živeo maršal Tito! Tito! Tito!«

Zatim pristupa Maršalu jedna omladinka i uz kratak pozdrav predaje mu buket cvijeća. (Oduševljene ovacije maršalu Titu).

Predsjednik Narodnog fronta Jugoslavije maršal Josip Broz Tito [ponovo uzima riječ]:

Dragi drugovi i drugarice, poslije ono nekoliko napomena koje sam vam malo prije izložio, ja izražavam ovdje, pred svima vama, moju duboku vjeru da će naš narod, da će rad našega Fronta, u kome su danas ovdje afirmirali svoje jedinstvo svi narodi Jugoslavije, koji su izvojevali svoju nacionalnu slobodu, i u kome su se ujedinile i sve demokratske snage naših naroda – da će rad toga našeg Fronta biti od velike koristi za izgradnju velike i srećne budućnosti naše zemlje. Pozdravljam vas sa željom da imate mnogo uspjeha u vašem radu. *(Buran, dugotrajan aplauz i složni, gromki poklici: »Živeo maršal Tito! Tito! Tito!«.)*

(Time je rad ovog kongresa zaključen. Ponovne burne i dugotrajne ovacije pri odlasku maršala Tita iz dvorane.)

Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (u daljem tekstu: A-CK SKJ), Fond Narodnooslobodilačkog fronta Jugoslavije, k. 2.

»Борба«, 8. avgust 1945.

[EKSPOZE ODRŽAN U BEOGRADU 8. AVGUSTA 1945. NA TREĆEM ZASIJEDANJU AVNOJ-a][75]

Podnoseći pred ovim visokim predstavništvom ovaj izvještaj, smatrao sam za potrebno da u njemu obuhvatim u najkraćim crtama period od Drugog zasijedanja AVNOJ-a 29. novembra 1943. godine pa do danas.

To je bio vrlo značajan period naše oslobodilačke borbe ne samo po vojnim nego i po političkim događajima.

Drugo zasijedanje AVNOJ-a održano je u vrijeme kada je u našoj zemlji bjesnjela borba svom žestinom.[76] Tek su se [bile] svršile dvije velike neprijateljske ofenzive – četvrta[77] i peta[78] koje su bile od svih najžešće i imale za cilj da unište našu Narodnooslobodilačku vojsku i uguše čitav oslobodilački pokret, – [i] već je bila započela šesta neprijateljska ofenziva.[79] U takvoj situaciji, na Drugom zasijedanju AVNOJ-a, osim donošenja niza vrlo važnih odluka,[80] bio je obrazovan i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije,[81] koji je dobio karakter privremene vlade, sa zadatkom preduzimanja svih mjera radi daljnjeg uspješnog vođenja rata, učvršćivanja narodnih vlasti i pravilnog funkcionisanja istih, radi organizacije privrede na oslobođenoj teritoriji, radi preduzimanja svih mjera za odbranu tekovina narodnooslobodilačke borbe, radi preduzimanja mjera za ublaženje bijede u krajevima koje je oslobodila Narodnooslobodilačka vojska, radi uspostavljanja veza s našim velikim saveznicima i traženja priznanja postojećeg stanja u Jugoslaviji, odnosno narodnooslobodilačkog pokreta i odluka AVNOJ-a na Drugom zasijedanju.

Razumije se, rad Nacionalnog komiteta Jugoslavije bio je vrlo otežan zbog rascjepkanosti slobodne teritorije i zbog nestabilnosti iste. Neprijatelj je uvijek upravljao glavne udarce na teritoriju i na mjesto gdje je bilo sjedište Vrhovnog štaba, a pošto je to obično bilo i sjedište Nacionalnog komiteta i AVNOJ-a, to je neprijatelj činio još veće napore da nas ne samo istisne iz dotične teritorije ili mjesta nego i da nas uništi. Takav je slučaj bio s napadom neprijatelja na zapadnu Bosnu, odnosno na Jajce, u vrijeme šeste ofenzive[82] i, kasnije, u sedmoj ofenzivi, na Drvar.[83] Pod takvim okolnostima jedan dio članova Nacionalnog komiteta i AVNOJ-a morao je otići na slobodnu teritoriju Hrvatske i Slovenije,[84] gdje je mogao ipak da vrši koristan rad na uspostavljanju i učvršćivanju narodne vlasti.

Istom poslije napada na Drvar, kada se Vrhovni štab preselio na otok Vis,[85] mogao je i Nacionalni komitet da se okupi na Visu i pristupi efikasnijem izvršavanju svojih zadataka.

U to vrijeme Saveznici nisu priznavali Nacionalni komitet, već samo Vrhovni štab. Prema tome, ja sam u svojstvu vrhovnog ko-

mandanta mogao rješavati sa Saveznicima mnoga krupna pitanja, kao što će se vidjeti iz ovog izvještaja. Ta pitanja rješavana su preko savezničkih vojnih misija koje su bile kod Vrhovnog štaba,[86] a isto tako i preko naše vojne misije koja se nalazila kod savezničkih komandi u Kairu,[87] Italiji i poslije u Engleskoj.[88] Tako smo, pomoću Saveznika, prebacili iz Italije u Afriku preko 25 hiljada izbjeglica s djecom.[89] Osim toga, pomoću aviona prebačeno je u Italiju i na Maltu[90] preko 10 hiljada naših ranjenika. (Danas je velika većina tih izbjeglica i ranjenika prebačena u domovinu.) U sporazumu sa Saveznicima stvorili smo u Bariju svoju vojnu bazu[91] koja je, osim rada na snabdijevanju naših vojnih jedinica, svršavala i naprijed navedene poslove. Sada je baza u Bariju u likvidaciji, jer je prestala potreba njenog postojanja u Italiji.

S odlaskom naše misije na čelu s general-majorom Velebitom, najprije u Kairo, pa onda u London, bio je uspostavljen prvi kontakt s političkim krugovima u savezničkim zemljama.[92] Preko te naše vojne misije mi smo uspjeli da savezničku javnost u velikoj mjeri upoznamo sa stvarnošću u Jugoslaviji. Osim toga, to je omogućilo sastanak s gospodinom Šubašićem, mandatarom kralja za sastav nove vlade u Londonu. Sastanak je održan na otoku Visu 16. juna 1944. godine, gdje je sklopljen sporazum o saradnji vlade gospodina Šubašića s Nacionalnim komitetom i o ulasku u njegovu vladu trojice ministara iz zemlje.[93]

Poslije sastanka s gospodinom Šubašićem ja sam u Italiji imao sastanak sa savezničkim vrhovnim komandantom gospodinom Vilsonom[94] i nekim drugim rukovodećim ljudima[95] po vojnim pitanjima i tom prilikom sastao sam se i s gospodinom Čerčilom.[96] Taj sastanak s gospodinom Čerčilom bio je u vezi s ubrzanjem stvaranja jedne jedinstvene vlade i pretresana su neka pitanja u vezi s koordinacijom operacija.[97] Tom prilikom bilo je isto tako riješeno pitanje predaje ratne mornarice Jugoslaviji, ali, na žalost, taj sporazum, krivnjom nekih ljudi koji nam nisu naklonjeni, mogao je biti realizovan tek prije par dana. Prije par dana to pitanje je definitivno skinuto s dnevnog reda, jer je naš predstavnik u Italiji uspio na pregovorima sa savezničkim vojnim vlastima postignuti da jugoslovenska ratna mornarica odmah pređe u naše luke. Posadama na brodovima ostavljeno je da biraju ili da s brodovima dođu u Jugoslaviju ili da ostanu u inostranstvu. U tom slučaju Saveznici su se obavezali da će ih internirati u logore.[98]

U septembru 1944. godine ja sam otputovao u Moskvu s ciljem da tražim pomoć radi bržeg istjerivanja okupatora iz naše zemlje.[99] Pošto je Crvena armija već skoro bila stigla na granicu naše zemlje,[100] bilo je potrebno da se sporazumijemo o koordinaciji operacija, a osim toga ja sam zamolio sovjetsku vladu da trupe Crvene armije

pređu preko granice u istočnu Srbiju i da našim snagama pomognu osloboditi Srbiju i Beograd.

Nijemci su u to vrijeme imali vrlo jake svoje i kvislinške snage u Jugoslaviji, s kojima smo mi vodili neprekidno teške borbe.[101] Osim toga, Nijemci su još imali jake snage u Grčkoj i na otocima, koje su trebale da se povlače preko Jugoslavije.[102] Sve to iziskivalo je temeljitu pripremu u vojnom pogledu kako bi se naša zemlja čim prije oslobodila i kako bi neprijatelj bio spriječen da potpuno uništi ne samo naše komunikacije nego i fabrike i gradove pri svojem povlačenju.

Naročito je bilo važno da čim prije oslobodimo Beograd i na taj način stvorimo uslove kako za rad Nacionalnog komiteta tako i svih drugih organa vojnih i civilnih vlasti. To je bilo potrebno i radi efikasnijeg vođenja rata i bržeg oslobođenja naše zemlje. Sporazumjeli smo se da jače snage Crvene armije pređu preko Dunava u istočnu Srbiju i da u zajednici s našim snagama oslobode Beograd.[103] Osim toga, Sovjetski Savez dao je veliku količinu naoružanja svih vrsta, od pušaka do tenkova i avijacije, za našu armiju, kojim smo mogli naoružati mnogo naših divizija.[104] Pomoću slavne Crvene armije brzo su oslobođeni Beograd i Srbija, a uz pomoć bugarske armije oslobođena je Makedonija.[105]

S oslobođenjem Beograda mi smo došli u mogućnost da izvršimo sve pripreme za vojne operacije većeg zamaha, jer je sada naša armija, blagodareći pomoći Sovjetskog Saveza, bila tehnički silno ojačana, a isto tako mogli smo izvršiti mobilizaciju novoga ljudstva.

Osim naprijed navedene pomoći, Sovjetski Savez nam je preko svoje rječne flotile[106] omogućio snabdijevanje Beograda gorivom i namirnicama, tako da su osvjetljenje, voda i ishrana Beograda bili osigurani. Najzad, sovjetska vlada nam je dala 50 hiljada tona žita za prehranu ne samo Beograda nego i nekih drugih krajeva.

S druge strane, i naši saveznici Engleska i Amerika činili su velike napore u snabdijevanju naših trupa, osobito u Dalmaciji, Sloveniji i Bosni. Tu pomoć doturali su avioni, najčešće noću. Ja smatram svojom dužnošću da odam priznanje i zahvalnost svim onim engleskim i američkim avijatičarima koji su pod najvećom opasnošću, danju i noću, letjeli i snabdijevali naše borce ratnim materijalom i namirnicama. *(Aplauz.)* Ja odajem priznanje svim onim sovjetskim avijatičarima koji su, ne štedeći svoje živote, nosili ratni materijal našim borcima danju i noću i tako pomagali našu tešku borbu. *(Aplauz.)*

Da, naši veliki saveznici pomagali su nam u borbi i mi smo im na tome zahvalni. To je bila pomoć zaslužena natčovječanskim naporima i žrtvama za zajedničku savezničku stvar, jer smo mi kroz dvije i po godine vodili beskompromisnu borbu protiv okupatora,

bez ičije pomoći. To je bila opravdana pomoć, jer su se odgovorni ljudi velikih savezničkih zemalja uvjerili da je u Jugoslaviji samo narodnooslobodilački pokret – pokret beskompromisnog otpora protiv okupatora, a sve drugo je bila laž kojom su Draža Mihailović i njegovi istomišljenici u inostranstvu varali svijet.

Dok smo mi do oslobođenja Beograda imali uglavnom dobrovoljačku vojsku, koja je u to vrijeme brojala oko 350 hiljada boraca, to smo odmah poslije oslobođenja Beograda počeli s redovnom mobilizacijom, tako da se taj broj podvostručio.[107] Organizovali smo pomoću sovjetskih instruktora jaku artiljeriju,[108] odličnu avijaciju[109] i tenkovske jedinice.[110] Sve to nam je omogućilo da u proleće ove godine preduzmemo na čitavom frontu od Srijema pa do Dalmacije energičnu ofanzivu, koja se svršila našom potpunom pobjedom i izbijanjem na Soču i Karavanke.[111] U toj konačnoj ofanzivi potpuno je razbijena ne samo njemačka nego i Pavelićeva vojska, koja je brojala preko 200 hiljada vojnika. Uslijed jakog otpora uništen je ogroman broj Nijemaca i ustaša, a preko 200 hiljada je zarobljeno, zaplijenjena je ogromna količina ratne spreme: na hiljade kamiona i topova, svakovrsnog oružanja, municije i tako dalje.[112]

Važno je pri tom spomenuti da se neprijatelj nije htio predavati ni kapitulirati ni poslije kapitulacije Njemačke.[113] Svaku stopu naše zemlje, sve do granice, naše jedinice morale su svojom krvlju osvajati, dok neprijateljske snage, koje su htjele da se predaju samo snagama Saveznika, nisu bile u Sloveniji opkoljene i uništene.[114]

To je bila slavna i zaslužena pobjeda naše u borbi stvorene narodne armije. Tu pobjedu izvojevala je armija koja se iskovala u procesu borbe od 1941. godine i koja je narasla do velike, dobro naoružane armije pobjednice i vjernog čuvara onih tekovina za koje su ginuli najbolji sinovi naših naroda. Toj armiji biće zahvalna buduća pokoljenja za svoju sreću. *(Aplauz.)*

Prvog novembra 1944. godine došlo je do novog sastanka s gospodinom Šubašićem na našoj teritoriji, gdje smo se sporazumjeli o sastavu jedinstvene vlade.[115] Sedmog marta 1945. godine obrazovana je u Beogradu naša jedinstvena vlada u koju su ušli članovi Nacionalnog komiteta i članovi vlade gospodina Šubašića.[116] U svojoj deklaraciji vlada je označila smjernice svoje politike demokratizacije i obnove zemlje, koje je do danas striktno provodila kao i savjete velike trojice s konferencije na Jalti,[117] o čemu najbolje govore dosadašnje mjere i projekti zakona koje vlada podnosi na odobrenje zasijedanju proširenog AVNOJ-a.

Zadaci koji su stajali pred Nacionalnim komitetom poslije dolaska u Beograd i pred jedinstvenom vladom koja je stvorena [bili] su vrlo teški. Trebalo je stvarati iznova skoro čitav državni aparat, jer je stari aparat bio razbijen od okupatora ili je služio okupatoru.

Organizacija ministarstava i poslanstava nije, zbog pomanjkanja savjesnih i rodoljubivih činovnika i stručnjaka do danas završena ili još nije na onoj visini koja bi odgovarala potrebama pojedinih resora za pravilno vršenje svih poslova na korist države. Isto je tako bilo i u svim federalnim vladama i nižim nadleštvima, kao i u mnogim državnim i privatnim poduzećima. Okupator i narodni izdajnici ostavili su duboke tragove u svim oblastima našeg društvenog života: privrednog, kulturnog i političkog.

Vlada je činila i čini ogromne napore da sve te nedostatke ukloni i da čim prije osposobi državni aparat i aparat narodne privrede za pravilno funkcionisanje. Mnogi zlonamjerni ljudi nisu razumjeli i još uvijek neće da razumiju ili ne mogu razumjeti sve teškoće s kojima ova vlada mora da se bori. Naprotiv, te teškoće zlonamjerni ljudi iskorišćavaju u svoje reakcionarne ciljeve protiv narodnooslobodilačkih vlasti i pokreta.

U svom nastojanju da što prije obnovi privredni život vlada je, zbog haosa u novčanom sistemu koji je okupator stvorio, morala da pristupi razmjeni raznovrsnih novčanica – okupatorskih i kvislinških – za novi dinar Demokratske Federativne Jugoslavije.[118] To je bio i još uvijek jeste vrlo složen posao. U toj operaciji ima izvjesnih nedostataka, naročito u Bosni, Hrvatskoj i Sloveniji. Ti nedostaci izgledaju kao izvjesna nepravda prema pomenutim federalnim jedinicama, ali oni nemaju subjektivni već objektivni karakter, i vlada nastoji da ih ispravi i ispraviće ih.

Na obnovi naše industrije i stavljanju iste u pogon, kao i na obnavljanju naše privrede uopće i našeg saobraćaja, učinjeni su, pomoću federalnih vlada, ogromni napori i postignuti su vrlo lijepi rezultati. Najbolji rezultati postignuti su na uspostavljanju saobraćaja: na izgradnji mostova, popravci željezničkih linija i drumova. Najveća zahvalnost za sve te uspjehe ide našoj omladini, našim radnicima, našim ženama, našim vojnicima koji su radili i rade, najčešće besplatno, s neviđenim elanom i željom da se naša zemlja čim prije podigne iz ove razorenosti. Mase najboljih rodoljuba uložile su mnogo truda na dobrobit čitave zajednice i to mora da služi kao primjer svima onima koji stoje po strani skrštenih ruku i samo kritikuju, a neki i direktno sabotiraju.

Veliki je napor učinjen u prehrani stanovništva u opustošenim krajevima u Crnoj Gori, Dalmaciji, Gorskom kotaru, na Kordunu, u Bosni i Hercegovini, u Sloveniji itd. U tome smo postigli dobre rezultate, uprkos pomanjkanju saobraćajnih sredstava. Do sada je raspodijeljeno razne hrane i drugih predmeta potrebnih za život preko 400 hiljada tona; skoro jedna četvrtina od toga dobijena je od Unre.[119]

Problem prehrane postaje, uslijed velike suše u pomenutim krajevima, još više aktuelan i iziskuje ogromne napore da bi se onamošnji narod spasio od gladi. Te krajeve moramo snabdjeti potrebnom hranom do zime, dok ne zapadnu veliki snjegovi, kad će biti svaki transport nemoguć. Vlada čini velike napore da te krajeve snabdije također sitnom i krupnom stokom, te je u tu svrhu dala kredit od 50 000 000 dinara za nabavku 200 000 komada, i već je otkupljeno preko 100 000 komada sitne i krupne stoke u Makedoniji, Srbiji i Bugarskoj. Osim toga, naša vojska stavila je na raspolaganje privredi oko 45 hiljada konja.

Iz svega toga jasno se vidi da naša država podnosi velike terete i napore da čim prije zaliječi rane koje nam je zadao okupator.

Naša je zemlja strahovito opustošena i opljačkana. Glavni krivci za to pustošenje su Njemačka i Italija.[120] Oni nam do sada ništa nisu vratili od onoga što su izvezli i opljačkali iz naše zemlje, a kamoli nadoknadili učinjenu ratnu štetu. Jedino je do sada Mađarska, na račun 70 miliona dolara reparacije koliko je pripalo Jugoslaviji, počela izvršavati svoje obaveze prema nama.[121] Opća cifra sveukupne štete koju je pretrpjela Jugoslavija u toku ovoga rata procijenjena je na 61 milijardu dolara.[122] Razumije se, jedan dobar dio toga otpada na Italiju, i baš zato čovjeka mora da iznenadi drskost onih reakcionarnih elemenata u Italiji koji se danas iz krivca pretvaraju u tužitelja i klevetnika naših naroda, kojima su baš oni zadali toliko zla i pustošenja. Nama je jasno da one desetine hiljada naših žena, djece i ljudi, poklanih i postrijeljanih od talijanskih fašista u Sloveniji, Dalmaciji, Crnoj Gori, Hercegovini, Lici itd., nikad više ne mogu biti nadoknađeni, ali ona popaljena sela i razoreni gradovi i sve ono što je opljačkano u tim krajevima mora biti nadoknađeno na teret tih reakcionara, a za to treba da se pobrine talijanski narod. *(Burno odobravanje.)*

Pitanje plaćanja reparacija od strane Njemačke stvar je za našu zemlju vrlo hitna. Gledajući realno, naša zemlja može dobiti samo naknadu u naturi za učinjenu štetu i to uglavnom tako da naša zemlja dobije iz Njemačke čitave fabrike, potrebne za obnovu. Takav zahtjev naša delegacija će staviti pred Saveznike.

Kako Nacionalni komitet tako i jedinstvena vlada nastojali su i nastoje da naši odnosi sa Saveznicima budu čim bolji. Još više, u interesu uklanjanja svega onoga što je bilo negativno u vanjskoj politici naše zemlje u prošlosti, mi smo čvrsto riješili da pružimo ruku pomirnicu susjednim zemljama koje su bile uvučene u rat protiv naše zemlje od strane profašističkih vladajućih krugova u tim zemljama. Ja sam još prošle jeseni, na sastanku u Krajovi, učinio jedan sporazum s predstavnicima Bugarske o prijateljstvu, bratstvu i saradnji i zajedničkom vođenju rata protiv Njemačke.[123] Taj prvi naš

korak urodio je dobrim plodom, to je primljeno i kod našeg i kod bugarskog naroda s velikim simpatijama. Otečestvenofrontovska Bugarska, po vlastitoj inicijativi, počela nam je u raznim oblicima pomagati, iako se sama nalazila u dosta teškom ekonomskom položaju. A bugarska armija zajednički je s našom vojskom oslobađala Makedoniju. Sve to svakog dana učvršćuje bratstvo obiju zemalja i uklanja onaj jaz koji su nekad umjetno stvarali reakcionarni upravljači Bugarske i Jugoslavije. I danas već imamo normalne diplomatske odnose i ekonomsku i kulturnu saradnju s otečestvenofrontovskom Bugarskom. Još više, danas su ti odnosi takvi da narodi obiju zemalja mogu mirno gledati u svoju srećnu budućnost, sigurni u ostvarenje svojih vjekovnih težnji.[124] *(Aplauz)*

Zajednička borba i patnja albanskog naroda i našeg naroda za svoju slobodu tijesno su povezale naše dvije zemlje. Odnosi Jugoslavije i Albanije su vrlo srdačni i svi pokušaji raznih neprijatelja da pomute te odnose ostaju uzaludni. Mi smo prvi priznali demokratsku albansku vladu, uspostavljajući s njom normalne diplomatske odnose. Naše zemlje sarađuju na ekonomskom i kulturnom polju. Od okupatora razorena albanska zemlja i osiromašeni albanski narod zaslužio je, svojim žrtvama i doprinosom u borbi, najveće simpatije i svaku pomoć koju mu naši narodi mogu pružiti, tim više što su se neke albanske jedinice poslije oslobođenja Albanije pridružile našoj vojsci i zajednički se borile za istjerivanje okupatora iz Crne Gore i Sandžaka. Ova zajednička borba stvorila je nerazorive veze između demokratske Albanije i Demokratske Federativne Jugoslavije.[125] *(Aplauz)*

Najznačajniji vanjskopolitički akt u historiji nove Jugoslavije izvršen je 11. aprila 1945. godine u Moskvi potpisivanjem Ugovora o uzajamnoj pomoći, prijateljstvu, ekonomskoj i kulturnoj saradnji sa Sovjetskim Savezom.[126] Ovaj veliki historijski čin svi naši narodi pozdravili su sa oduševljenjem. Ovome aktu težili su dugo i uporno svi naši narodi. Ali tek sada, 26 godina poslije postanka Jugoslavije, poslije ove velike katastrofe koja je zadesila našu zemlju 1941. godine, tek pošto su narodi Jugoslavije u oslobodilačkoj borbi uzeli svoju sudbinu u svoje ruke i uklonili sve one koji su ometali zbliženje s bratskim sovjetskim narodom – tek poslije svega toga konačno su ostvarene vjekovne težnje naših naroda i uspostavljena nerazoriva veza sa Sovjetskim Savezom, koja će biti garancija naše sigurnosti i velika korist za razvitak naše zemlje. *(Buran aplauz.)*

Što se tiče Poljske, Jugoslavija je bila jedna od prvih zemalja koja je pozdravila privremenu demokratsku vladu Poljske i uspostavila normalne odnose s njom.[127] Ovaj akt naše vlade bio je radosno primljen od našeg naroda, jer on želi da živi sa bratskim po-

ljskim narodom čija je sudbina bila slična našoj sudbini u najboljim odnosima i bratskoj saradnji. *(Aplauz)*

S bratskom Čehoslovačkom naši odnosi nisu pretrpjeli nikakvih bitnih promjena. Oni su ponovo normalizirani s oslobođenjem Čehoslovačke i još će se više učvrstiti i produbljivati na korist obiju zemalja. Sada se radi na tome da se obnovi ekonomska i kulturna saradnja s bratskom Čehoslovačkom, prema kojoj naši narodi gaje duboke simpatije.[128] *(Aplauz)*

Što se tiče naših velikih saveznika Amerike i Britanije, s njima naša zemlja ima također normalne diplomatske odnose.[129] Vjerujem da izražavam misli svih vas ako kažem da mi želimo i da ćemo nastojati da naša saradnja i veze sa ove dvije velike zemlje budu isto tako čvrste i u miru kao što su bile i u ratu. I više od toga, mi želimo da one budu još srdačnije. Neki reakcionarni elementi iz pobijeđenih zemalja pokušavaju da putem kleveta izazovu neraspoloženje naših saveznika prema Jugoslaviji. Patnje i žrtve i doprinos naroda Jugoslavije općoj savezničkoj stvari toliko su veliki i nepobitni da mi na osnovu toga duboko vjerujemo da naši opravdani zahtjevi neće biti na mirovnoj konferenciji osporavani. *(Burno odobravanje)*

S oslobođenom Francuskom naša vlada sada uspostavlja normane diplomatske odnose. Ništa ne stoji na putu da se između slobodoljubivog francuskog naroda i naroda Jugoslavije uspostave najprijateljskiji odnosi, kulturna i ekonomska saradnja na dobro obiju zemalja.[130] *(Aplauz)*

Sa susjednim zemljama Rumunijom i Mađarskom, koje sada imaju demokratske vlade, mi smo već uspostavili izvjesne odnose i to dobre odnose koji će se još više produbljivati. Pomirljivi i prijateljski stav Jugoslavije prema narodima tih zemalja, koji su bili uvučeni u rat na strani Njemačke protiv svoje volje, radosno se prihvata u tim susjednim zemljama i stvara uslove za odnose koji će biti trajna garancija da se više neće moći ponoviti žalosna historija iz prošlih vremena.[131] *(Aplauz)*

Dakle, u periodu od 20 mjeseci, uz ogromne napore, postignuti su kako na bojnom polju tako i na polju izgradnje naše zemlje lijepi rezultati. Najveći i najteži zadatak izvršila je naša slavna armija, koja je po cijenu ogromnih žrtava oslobađala našu zemlju i konačno je oslobodila, uz materijalnu pomoć naših saveznika i uz vojnu i materijalnu pomoć slavne Crvene armije.

Na polju organizacije i učvršćenja narodne vlasti postignuti su veliki uspjesi iako ima još mnogo slabosti. Naročito kad se uzme u obzir vrlo kratak period otkako je naša zemlja potpuno oslobođena.

U pogledu organizacije i funkcionisanja državnog aparata učinjeno je također mnogo, iako još mnogo šta ne klapa i treba ispraviti.

U pogledu obnove naše zemlje postignuti su tako veliki uspjesi da nam pružaju najoptimističkiju perspektivu za daljnju izgradnju.

U pogledu odnosa naše zemlje s drugim državama mi danas stojimo bolje no što je ikad stajala [stara] Jugoslavija. Blagodareći žrtvama koje su dali naši narodi za zajedničku stvar pobjede nad neprijateljem, mi danas imamo više prijatelja u svijetu nego [što] ih je ikada imala naša zemlja. *(Burno odobravanje)*

Naša zemlja, iako je iz ovog rata izišla razorena i osiromašena materijalno,[132] izišla je u isto vrijeme duhovno preporođena, spremna na najveće stvaralačke napore. Izišla je ujedinjena i u bratstvu smirena, nova, Demokratska Federativna Jugoslavija.

I na koncu, neizmjerne žrtve i patnje naših naroda u toku ovoga rata nadoknađene su najvećim tekovinama koje su naši narodi ikada izvojevali: uništen je pakleni plan okupatora i domaćih izdajnika da sijanjem međusobne mržnje spriječe stvaranje snažne Jugoslavije; stvoreno je nerazorivo bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije; stvorena je narodna vlast koja je garancija pravednog socijalnog poretka i demokratije; stvorena je snažna državna zajednica ravnopravnih naroda Jugoslavije. *(Burno i dugotrajno odobravanje)*

Josip Broz Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 100–110.
»Борба«, 9. avgust 1945.

[NAREDBA ZA PROSLAVU 10. SEPTEMBRA 1942. KAO DANA JUGOSLOVENSKE MORNARICE]

Na dan 10. septembra 1942. godine po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ formiran je u sastavu Četvrte operativne zone u luci Podgora na Jadranu Prvi mornarički odred. Tim danom počinje slavna, junačka i patriotska borba Jugoslovenske mornarice[133] u narodnooslobodilačkom ratu.

U nepoštednoj borbi protiv okupatora i svih neprijatelja naše zemlje, mornari, podoficiri, oficiri i politički rukovodioci Jugoslovenske mornarice dokazali su svojom ljubavlju za slobodom i domovinom da su dostojni sinovi jugoslovenskih naroda.

Da bi uspomena na taj slavni početak bila Jugoslovenskoj mornarici trajan vodič u njenom daljem razvitku i radu, naređujem:

Da se 10. septembar slavi kao godišnji praznik Jugoslovenske mornarice pod nazivom Dan mornarice.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[10. avgust 1945.
Beograd]

Predsjednik Ministarskog savjeta
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
J. B. Tito

»Борба«, 18. avgust 1945.

[RAZGOVOR SA STRANIM NOVINARIMA ODRŽAN U BEOGRADU 10. AVGUSTA 1945][134]

Pitanje Ane Lujze Strong, američke novinarke: Šta maršal Tito smatra najvećim doprinosom Jugoslavije općoj stvari Saveznika?

Odgovor: Jugoslavija je jedina zemlja koja je poslije kapitulacije Francuske[135] pružila oružani otpor zajedničkom neprijatelju. U Jugoslaviji nije bilo moguće odmah poslije sloma stare države podići opći ustanak, jer je zemlja bila preplavljena njemačkim trupama. Ali čim je Hitler napao Sovjetski Savez, prebacivši veliki dio svojih trupa na Istočni front, Jugoslavija se digla na oružje.[136] Uništavanjem komunikacija i njemačkog transporta naše su trupe onemogućavale Nijemcima da šalju pojačanja u Afriku i na Istočni front i na taj su način angažovale veliki broj njemačkih trupa koje bi inače bile bačene u borbu protiv Saveznika.[137]

Pitanje Dankana Hupera, engleskog novinara: Kakvo je mišljenje maršala Tita o izjavi kralja Petra?

Odgovor: Izjava kralja Petra nije za nas ni od kakve važnosti.[138] On se tom izjavom u stvari stavio u vrlo nezgodan položaj. On nije imao nikakve zakonske osnove da bi mogao lišiti namjesnike njihove dužnosti. Kralj Petar je, prema sporazumu sklopljenom između Šubašića i mene, potpisao ukaz kojim se postavlja namjesništvo, i on je to potpisao u saglasnosti sa Saveznicima. On je prenio svoja kraljevska prava na namjesništvo.[139] On je, prema tome, samo privatno lice koje nije imalo nikakvog prava na ovakav postupak.

Pitanje Žorža Sorijea, francuskog novinara: Na koji će se način riješiti pitanje da li će Jugoslavija biti monarhija ili republika?

Odgovor: To će pitanje biti riješeno Ustavom koji će donijeti Ustavotvorna skupština.[140]

Pitanje Šapira, američkog novinara: Ima li ičeg tačnog u mnogobrojnim pričanjima o balkanskoj federaciji ili konfederaciji?

Odgovor: To pitanje nije danas aktuelno. Danas je važno da između balkanskih naroda postoje dobri susjedski odnosi.[141]

Pitanje Devisa, kanadskog novinara: Mogu li Saveznici pomoći Jugoslaviji u njenoj obnovi i bezbjednosti?

Odgovor: Na prvom mjestu Saveznici nam mogu pomoći na taj način da Jugoslavija dobije reparacije za svu štetu koju su joj nanijeli njeni neprijatelji.[142] Drugo, Saveznici mogu pružiti materijalnu pomoć kao što je pomoć Unre,[143] koju primamo i koja je sada veća nego što je bila u početku. Ta materijalna pomoć će ublažiti bijedu u opustošenim krajevima, kojima prijeti glad.

Što se tiče bezbjednosti Jugoslavije – to je međunarodno pitanje koje zavisi na prvom mjestu od velikih saveznika. Konferencija u San Francisku[144] već je donijela dobra rješenja u vezi s tim i Jugoslavija ima puno povjerenje u te odluke.

Pitanje A. L. Strong: Ima li maršal Tito konačne nade u vezi s Trstom?

Odgovor: Da, mi imamo konačne nade, jer smatramo da imamo etničko i ekonomsko pravo na tu teritoriju.[145]

Pitanje A. L. Strong: Da li Jugoslavija namjerava da ujedini cijelu Makedoniju?

Odgovor: To pitanje nije aktuelno. Naravno, mi ne možemo gledati sa simpatijama na progone i zlostavljanja slovenskog življa u Jegejskoj Makedoniji, niti na današnje držanje grčke vlade.[146]

Pitanje Gibonsa, engleskog novinara: Šta maršal Tito misli o verzijama izvjesnih inostranih krugova da je ovdašnja vlada komunistička?

Odgovor: Ja ne znam kako su došli do takvog zaključka. Svakome je dobro poznato da je ovo vlada Narodnog fronta koji okuplja sve demokratske snage u našoj zemlji. To su potvrdili i kongres Narodnog fronta i proširenje AVNOJ-a.[147] Komunistička partija nastoji da se sve demokratske snage ujedine u jedan širok front, koji bi obuhvatio sve napredne demokratske snage čiji je cilj stvaranje ovakve Jugoslavije kakvu danas stvaramo.

Pitanje Gibonsa: Da li se može govoriti o mjerama socijalizacije?

Odgovor: Mi nismo do sada sproveli nijedan korak čiji bi karakter dao osnova takvom mišljenju. Mi nismo sproveli kolektivizaciju; privatna imovina se poštuje. Mi smo do sada preduzeli niz

socijalnih mjera koje u drugim zemljama niko ne naziva socijalizacijom. Mi smo konfiskovali imovinu naših narodnih neprijatelja. Takve mjere se poduzimaju i u drugim zemljama.

Pitanje A. L. Strong: Koji je najveći broj neprijateljskih vojnika vezala Jugoslavija za vrijeme rata?

Odgovor: Za vrijeme najvećih neprijateljskih ofanziva na našu vojsku, to jest u toku šeste[148] i sedme ofanzive,[149] učestvovalo je oko pola miliona neprijateljskih vojnika. U Jugoslaviji je, međutim, za sve vrijeme trajanja rata bilo mnogo više neprijateljskih vojnika.[150]

Pitanje Ž. Sorijea: Za vrijeme našeg boravka u Jugoslaviji primijetili smo da ličnost maršala Tita uživa ogromnu popularnost u čitavom narodu. Kako se to objašnjava?

Odgovor: Ja ne volim govoriti o popularnosti kada sam ja ličnost o kojoj se radi. Ali što se tiče tvrđenja u nekim savezničkim krugovima, kao na primjer u izjavi maršala Aleksandera,[151] da naše mjere podsjećaju na totalitarnu Njemačku, moram objasniti da je ogromni elan koji naš narod pokazuje u izgradnji svoje zemlje spontan izraz njegovih osjećanja. Naš narod zna, naš je narod svjestan da može i da mora sam sebi pomoći. Kult ličnosti kod nas ne postoji. Naš narod voli one svoje ljude koji su mu ostali vjerni, koji su u najteže vrijeme ostali s njim i svojim djelima doprinijeli izvojevanju pobjede. A takvih ljudi ima kod nas mnogo.

Pitanje Šapira: Da li će rezultati izbora u Velikoj Britaniji donijeti promjenu britansko-jugoslovenskih odnosa?

Odgovor: Ti odnosi nisu ni do sada bili rđavi. Kao što sam već nekoliko puta rekao, mi smo imali dobre odnose za vrijeme rata i mi želimo da oni budu još bolji za vrijeme mira.[152]

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 112–115.
»Борба«, 13. avgust 1945.

SRPSKOM DOBROTVORNOM DRUŠTVU »VLADIKA RADE«, VEST HEJZLTON, PENSILVANIJA

Toplo zahvaljujem na vašim iskrenim pozdravima.[153]

Narodi Jugoslavije nakon teških godina rata prvi put u svojoj historiji slobodno su se udružili u bratsku zajednicu – Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

Za njenu obnovu naši narodi čine ogromne napore. I vi sa svoje strane pomozite nas u tom velikom poslu obnove naše zemlje, kako bi ona zaista opravdala ideale naših boraca, koji su se za nju žrtvovali.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 13. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 13. avgust 1945.

HRVATSKO-AMERIČKO-JUGOSLOVENSKOM KLUBU »PARTIZAN«, ČIKAGO

Zahvaljujem na pozdravima poslatim našim narodima i meni s vašeg velikog skupa povodom posvećenja zastave nove slobodne Federativne Jugoslavije.[154]

Pod zastavom nove Demokratske Federativne Jugoslavije hiljade sinova naše domovine ginuli su za njenu slobodu u borbi protiv fašističkih okupatora. Pod tom zastavom stvoreno je bratstvo i jedinstvo naših naroda i sada u razorenoj zemlji naprežemo sve snage radi njene obnove kako bi našim narodima obezbijedili ljepšu i sretniju budućnost.

Naši narodi očekuju i vašu bratsku pomoć da bi što prije savladali ogromne teškoće koje stoje pred nama.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 13. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 13. avgust 1945.

ODBORU AMERIKANACA JUŽNOSLOVENSKOG POREKLA, PITSBURG

Na vaše bratske pozdrave sa skupštine u Pitsburgu, najtoplije vam zahvaljujem.[155] Narodi Jugoslavije u svojoj teškoj i slavnoj četirigodišnjoj borbi imali su iskrenu podršku svoje braće iz Amerike i uvjereni su da će i ubuduće njihovi napori za izgradnju Demokratske Federativne Jugoslavije – snažne i srećne zajednice jugoslo-

venskih naroda – nailaziti uvijek na vašu bratsku ljubav i razumijevanje.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 13. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 13. avgust 1945.

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b), MOSKVA]

Italijanski drugovi Cereti i drugi srećno su stigli u Bari (Italija) 13. ovog mjeseca. Od Barija do Rima oni će se mnogo lakše prebaciti.[156]

14. avgust 1945.
[Beograd]

Valter

A–CK SKJ, Komisija za međunarodne odnose i veze, SSSR, reg. br. IX, 1–II/17, str. 12.

MINISTARSTVU POLJOPRIVREDE DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE LIČNO MINISTRU DR VASI ČUBRILOVIĆU*

Pojedina ministarstva i ustanove ministarstava upućivali su u inostranstvo svoje službenike po državnom poslu u vidu komisija i delegata bez znanja i prethodnog odobrenja Predsjedništva Ministarskog savjeta, uslijed čega smo imali neprijatnosti u inostranstvu, a mogle su nastati i veće štete zbog ovakvog nekontrolisanog i samovoljnog slanja komisija i delegata. Često je za izvjesne delegate koji su po važnim poslovima privrednog, reparacionog i dr[ugog] karaktera upućivani u inostranstvo, Predsjedništvo saznavalo posrednim putem, a često i sasvim slučajno.

Mada je po ovom pitanju bila već nekoliko puta skrenuta pažnja ministarstvima od strane Predsjedništva da se prekine s ovakvom praksom, neka ministarstva su i nakon toga prešla preko tih

* Ovaj akt je u vidu okružnice (raspisa) upućen svim ministarstvima vlade DFJ, ali je od svih tih raspisa pronađen samo ovaj upućen Ministarstvu poljoprivrede.

uputstava i slala službenike u inostranstvo, uslijed čega sam prinuđen da Vam najozbiljnije skrenem pažnju da se ubuduće za svakog delegata ili komisiju koja bi odlazila u inostranstvo mora pribaviti prethodna saglasnost i izričito odobrenje Predsjedništva za njegovo putovanje, obrazlažući u traženju cilj i potrebu putovanja i prilažući provjerene karakteristike službenika koji putuje.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

15. avgust 1945.
Beograd

Predsjednik Ministarskog savjeta
ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

Arhiv Jugoslavije, Savet za poljoprivredu i šumarstvo vlade FNRJ, 4–2–27.

UDRUŽENJU SLOBODNIH STRELACA I FRANCUSKIH PARTIZANA OBLASTI BUŠ DI RON, MARSELJ

Primio sam pozdravnu rezoluciju s vašeg I kongresa i zahvaljujem vam u ime Jugoslovenske armije.[157]

Partizani su u ovom ratu protiv fašističke agresije prvi put uzeli osvetničku pušku u ruke i svojim smjelim akcijama dali primjer kako se treba boriti za slobodu svih potlačenih i porobljenih naroda.

Nakon oslobodenja nema nikakvih smetnji da prijateljstvo naših naroda još više produbimo i učvrstimo.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 18. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito, *s.r.*

»Борба«, 18. avgust 1945.

SAVEZU KANADSKIH HRVATA, TORONTO

Zahvaljujem na pozdravima vaše II konvencije u Vindzoru,[158] koji su pravilno ocrtali put našeg rada na jedinstvu i bratstvu naših iseljenika i pomoći domovini.

Žalim da uslijed neuređenog saobraćaja nisam bio u mogućnosti da ranije saznam za vaša rodoljubiva nastojanja.

Nadam se da ćemo u budućnosti imati redovitije i čvršće veze. Srdačno vas pozdravljam.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 18. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 18. avgust 1945, broj 19.

LIČANIMA VANKUVERA, KANADA

Primio sam vaše bratske pozdrave i sa svoje strane vas srdačno pozdravljam.[159]

Vaša braća u domovini, a naročito u Lici, koja su se nesebično borila protiv neprijatelja naše domovine, s pravom očekuju vašu svesrdnu pomoć. Vi ćete na taj način najbolje ispuniti svoj dug prema svojoj braći – narodima Jugoslavije, i pripomoći da se ujedinjena bratska zajednica naših naroda Jugoslavije što prije izgradi i izbrišu tragovi teškog rata.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 19. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 19. avgust 1945.

SAVEZU ČEŠKE OMLADINE U DOBROVICI, ČEHOSLOVAČKA

Primio sam vaše pismo upućeno našem poslaniku u bratskoj Čehoslovačkoj i izručio vaše tople pozdrave predstavnicima naše omladine.[160]

Avangarda u borbi naših naroda protiv mrskog fašizma bila je naša herojska omladina. Ona je dala najviše žrtava u otadžbinskom ratu i njenom se poletu i požrtvovanju, kako u ratu tako i sada u izgradnji zemlje, ima zahvaliti da je naša zemlja iz ruševina izrasla u državu mira i napretka.

Živjela herojska omladina Čehoslovačke, koja je također dala dokaza velike ljubavi prema svojoj domovini i požrtvovanosti slavenskom bratstvu.

[Oko 19. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 19. avgust 1945.

UJEDINJENOM MAKEDONSKOM DRUŠTVU, TORONTO

Zahvaljujem na vašim lepim željama povodom mog rođendana.[161] Makedonski narod, koji se hrabro borio protiv okupatora, uz svesrdnu pomoć ostalih naroda Jugoslavije, ostvario je svoje vekovne težnje, priznanje svog nacionalnog individualiteta i ravnopravnosti s ostalim narodima u novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji i sada u slobodnoj domovini izgrađuje svoju demokratsku vlast.

Mi smo već čuli o vašim naporima da pomognete svojoj braći u domovini, što je najbolji dokaz vašeg istinskog rodoljublja.

[Oko 20. avgusta 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 21. avgust 1945.

OBRAZLOŽENJE PREDLOGA ZAKONA O RATIFIKACIJI POVELJE UJEDINJENIH NACIJA I STATUTA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE

(24. avgust 1945)

Čast mi je uputiti Privremenoj narodnoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije, radi ozakonjenja, Povelju Ujedinjenih nacija i Statut Međunarodnog suda pravde sa slijedećim obrazloženjem.

Demokratska Federativna Jugoslavija uzela je učešća na Konferenciji Ujedinjenih nacija za međunarodnu organizaciju, koja je održana u Sjedinjenim Američkim Državama, u gradu San Francis-

ku, od 25. aprila do 26. juna o.g.[162] Na Konferenciji su, u njenim početnim fazama, uzele učešća još sljedeće države: Republika Kina, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, Sjedinjene Američke Države, Francuska, Australija, Kraljevina Belgija, Bolivija, Brazilija, Kanada, Čile, Kolumbija, Kostarika, Kuba, Čehoslovačka, Dominikanska Republika, Ekvador, Egipat, Salvador, Etiopija, Grčka, Gvatemala, Haiti, Honduras, Indija, Irak, Iran, Libanon, Liberija, Veliko Vojvodstvo Luksemburg, Meksiko, Kraljevina Nizozemska, Novi Zeland, Nikaragva, Norveška, Panama, Paragvaj, Peru, Filipinska Zajednica, Saudijska Arabija, Sirija, Turska, Južnoafrička Unija, Urugvaj i Venecuela.

U docnijim fazama pozvane su i prisustvovale su i slijedeće države: Argentina, Bjeloruska Socijalistička Republika, Danska i Ukrajinska Sovjetska Socijalistička Republika.

Zadatak Konferencije u San Francisku bio je da izradi jedan opći međunarodni ugovor kojim će se, putem medunarodne saradnje, moći ostvariti ona visoka načela i ciljevi za koje su se Ujedinjene nacije borile u minulom ratu, a prije svega da organizuje trajni međunarodni mir i bezbjednost i ostvari uslove u kojima će se svi miroljubivi narodi svijeta moći posvetiti izgradnji svog privrednog, društvenog i svakog drugog napretka. U izvršenju ovog svog zadatka Konferenciji je takođe bilo povjereno da organizuje jedan međunarodni sud koji će se raspravljati i rješavati međunarodne pravne sporove.

Ujedinjene nacije na svom sastanku u San Francisku imale su pred sobom obiman materijal kojim su već bile postavljene glavne osnove buduće međunarodne organizacije. S jedne strane, četiri velike sile: Kina, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države izradile su jedan detaljan projekt ove organizacije na konferenciji koju su održale u mjestu Dumbarton–Oksu, blizu Vašingtona u Sjedinjenim Američkim Državama, u jesen 1944. godine.[163] Ovaj projekt dopunjen je u izvjesnim svojim odredbama na Konferenciji u Jalti.[164] Pored toga, gotovo sve ujedinjene nacije uputile su Konferenciji u San Francisku i svoje izmjene i dopune na projekt ugovora koji je bio predložen od četiri velike sile. S druge strane, uoči Konferencije u San Francisku zasjedavao je jedan poseban odbor pravnih stručnjaka, koji je izradio projekt Statuta budućeg međunarodnog suda, služeći se Statutom ranijeg Međunarodnog suda pravde u Hagu. U radu ovog odbora uzele su učešća sve ujedinjene nacije, pa i Demokratska Federativna Jugoslavija.

Konferencija u San Francisku, poslije napornog dvomjesečnog rada, postigla je sve ciljeve radi kojih se sastala. Konferencija je iz-

radila, uz punu saglasnost svih prisutnih zemalja, Povelju Ujedinjenih nacija,[165] kao i Statut Međunarodnog suda pravde.[166]

Povelja i Statut izrađeni su na pet jezika – na engleskom, francuskom, ruskom, španjolskom i kineskom, koji su svi mjerodavni. Oba ova akta čine jedan jedinstveni međunarodni ugovor, koji su potpisale sve zemlje koje su prisustvovale Konferenciji u San Francisku. Mogućnost je ostavljena da ovaj ugovor potpiše još i Poljska. Zemlje koje su ugovor potpisale ili koje će ga potpisati postaju članovi osnivači Organizacije ujedinjenih nacija, u čije članstvo mogu naknadno i pod izvjesnim uslovima biti primljene i druge države.

Povelja Ujedinjenih nacija i Statut Međunarodnog suda pravde stupaju na snagu kad ih ratifikuju pet velikih sila – Kina, Francuska, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države i većina ostalih zemalja.[167]

Ciljevi kojima Organizacija ujedinjenih nacija teži jesu ciljevi za koje su i naši narodi, tokom ovog rata, založili svoje najbolje snage i u kojima i oni gledaju najbolju garantiju za održanje mira i bezbjednosti i izgradnju bolje i srećne privredne i socijalne budućnosti svoje i cjelokupnog čovječanstva.

Prema tome, savezna vlada Demokratske Federativne Jugoslavije moli Privremenu narodnu skupštinu da Povelju Ujedinjenih nacija i Statut Međunarodnog suda pravde, čiji se propisno ovjeren tekst nalazi u prilogu ovog akta, izvoli hitno ozakoniti.[168]

23. avgust 1945.[169]

Predsjednik Ministarskog savjeta
Josip Broz Tito

Tekst je preuzet iz knjige Tito u Skupštini socijalističke Jugoslavije, Skupština SFRJ, Beograd, 1979 (u daljem tekstu: Tito u Skupštini), str. 29–30.

OBRAZLOŽENJE PREDLOGA ZAKONA O USTROJSTVU I NADLEŽNOSTI VOJNIH SUDOVA U JUGOSLOVENSKOJ ARMIJI

[24. avgust 1945.[170]
Beograd]

Po svom postupku i razvoju, karakteru i ustrojstvu, vojni sudovi slijede put naše narodne vojske – Jugoslovenske armije. U surovoj borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika za slobodu naroda i nezavisnost domovine nikle su iz narodnog krila prve partizanske

grupe, koje su se u toku borbe razvile u savremenu armiju. Unutar te armije nastali su i razvili se današnji naši vojni sudovi. Njihov zadatak bio je da štite tekovine i interese narodnooslobodilačke borbe i ustanovljeni poredak u vojsci kažnjavanjem ratnih zločinaca, neprijatelja naroda i štetočina svake vrste. U svom početku vojni sudovi nisu imali karakter stalnosti, nego su se formirali od slučaja do slučaja iz redova boraca i vojnih i političkih rukovodilaca. Međutim, već koncem 1942. godine ukazala se potreba za jedinstvenim i stalnim uređenjem vojnih sudova, pa je to i učinjeno Uredbom o vojnim sudovima Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29. decembra 1942. godine.[171] Dalji razvoj vojnih sudova izražen je u Uredbi o vojnim sudovima Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24. maja 1944. godine, koja je do danas ostala na snazi.[172] Ova uredba, pored organizacionih propisa (članova 1–11), sadrži u općim potezima i materijalno-pravne propise o ratnom zločinu (član 13), izdaji (član 14) i vojnokrivičnim djelima (član 15). Ona propisuje vrste kazni i zaštitnih mjera (član 16) i kriterij o odmjeravanju kazni (član 17). Konačno, ta uredba ukratko je normirala i propise o postupku i izvršenju kazni (članovi 18–30). U cilju postizanja jednoobraznosti u postupku vojnih sudova i dopunjavanja postupovnih propisa izdalo je Vojnosudsko odjeljenje Ministarstva narodne odbrane.[173] Uputstvo o poslovanju vojnih sudova (Poslovnik) od 8. novembra 1944. godine, kao i veći broj drugih uputstava i naređenja. Eto, to su pisani pravni izvori našeg dosadašnjeg vojnokrivičnog zakonodavstva.

Naravna je stvar da ovo nekoliko pisanih propisa i uputstava ne bi dostajalo da reguliše rad vojnih sudova. Trebalo je i drugih pravnih izvora. Valja istaći da su vojni sudovi borbeni organi, a iz toga nužno izlazi i to da je osnovni zakon koji je vojne sudove rukovodio u njihovom radu bio opći zakon oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, tj. nemilosrdna borba protiv okupatora i domaćih izdajnika. Tom osnovnom zakonu bilo je podvrgnuto cjelokupno djelovanje vojnih sudova. Drugi opći izvor vojsnosudskog prava bilo je narodno pravno shvatanje i, konačno, treći izvor bili su općeusvojeni principi krivičnog prava. Tako je vojnosudska pravna zgrada i pored sve oskudnosti pisanih propisa do danas uglavnm zadovoljavala.

Vojni sudovi imaju narodni karakter, i to ne samo po svom zadatku nego i po svom sastavu. Vojne sudije su ljudi iz naroda, to su borci Jugoslovenske armije. Daleko pretežna većina njih nisu pravnici po struci, već radnici, seljaci i napredni intelektualci. Manji broj predstavljaju pravnici po struci. Međutim, kako se razvijala narodnooslobodilačka borba i kako su se stalno oslobadale pojedine pokrajine, poslovi vojnih sudova su rasli, a to je iziskivalo više stručnog znanja, organizovanosti i ekspeditivnosti u radu, pa, prema

tome, i veći broj stručnih pravnika u vojnim sudovima. Danas mi imamo u svim vojnim sudovima, pa i prvostepenim, bar po jednog pravnika po struci.

Vojni sudovi razvijali su svoj rad pod stalnom kontrolom naroda, o čemu svjedoči velik broj širom zemlje održanih javnih pretresa, na kojima je narod cijenio rad svojih sudova i, možemo reći, ocijenio ga je kao pravilan. Neobično je velik interes naroda za rad vojnih sudova, što je sasvim razumljivo. Narod hoće i traži da se kazne ratni zločinci, izdajnici, ubice i palikuće. Kažnjavanje tih zločinaca u našoj državi nije bilo samo obećanje, nego stvarnost.

Danas se nalazimo na prelazu iz ratnog u mirnodopsko stanje, nalazimo se u periodu izgradnje naše ratom opustošene zemlje, u izgradnji organa državne vlasti, među njima i sudova. Nalazimo se u periodu izgradnje našeg novog zakonodavstva. Ovakvo stanje izaziva potrebu razgraničenja redovnih narodnih sudova, s jedne strane, i vojnih sudova, s druge strane, tj. ono traži tačno određivanje zadataka i djelokruga jednih i drugih sudova. Dalje, naša armija razvila se u savremenu armiju, te zaštita unutrašnjeg poretka u toj armiji i zaštita narodne odbrane uopće danas zahtijevaju da se vojni sudovi posvete isključivo vršenju toga zadatka. U tu svrhu valjalo je donijeti nove propise o ustrojstvu i nadležnosti vojnih sudova. Te propise sadrži predloženi projekt.

Prema predloženom projektu (član 3), zadatak je vojnih sudova da štite unutrašnji poredak u vojsci i najneposrednije interese narodne odbrane primjenom kazne prema onima koji krivičnim djelom naruše taj poredak odnosno slabe narodnu odbranu i izdaju vojne tajne. Vojni sudovi moći će odgovoriti ovom svom zadatku samo striktnom primjenom zakona nove, Demokratske Federativne Jugoslavije. Zato član 4. projekta propisuje da su vojne sudije dužne suditi po zakonu. Te zakone valja donijeti i oni se izrađuju

U projektu normirana organizacija vojnih sudova omogućiće izvršavanje njihovih gore navedenih zadataka, kao i održavanje striktne zakonitosti. To tim prije što se vojnosudska organizacija stalno razvijala i vojni sudovi predviđeni u projektu uglavnom već postoje i funkcionišu. U tom pogledu projekt predstavlja u stvari zakonodavno učvršćenje već postojećeg organizacionog stanja vojnih sudova.

Vojnosudska organizacija u našoj armiji postavljena je na jedinstvenu osnovu. To proizlazi iz jedinstva same armije. Jedinstvena armija – jedinstveno vojno sudstvo.

Prema projektu, naše vojno sudstvo karakterišu ova osnovna načela:

1) Ono je dvostepeno:

U svim stadijumima postupka i za sva lica, osim generala, projekt je usvojio dvostepeno suđenje. Suđenje u prvom stepenu vrše vojni sudovi obrazovani kod divizija i drugih jedinica njima ravnog

ranga. U drugom stepenu sude vojni sudovi armija, mornarice i samostalnih korpusa, a kao najviši sudski organ biće Vojno vijeće Vrhovnog suda Demokratske Federativne Jugoslavije.

2) Ono je kolegijalno:

Vojni sudovi prema projektu sude u vijeću od tri sudije, od kojih je jedan, i to redovno predsjednik, pravnik po struci, a druga dvojica prisuditelji iz redova Armije.

Predsjednici i njihovi zamjenici u svim vojnim sudovima su po struci pravnici, a ostale sudije su iz reda vojnih lica, dok su svi članovi Vojnog vijeća Vrhovnog suda pravnici.

Projekt predviđa i vojni sud za grad Beograd, koji sudi u prvom stepenu borcima i podoficirima i oficirima Beogradskog garnizona, te, prema tome, ima rang vojnog suda Armije.

3) Ono je izborno:

Saglasno demokratskom karakteru naše narodne vlasti u svim njenim oblicima i stepenima, sve sudije vojnih sudova su izborne. Njih bira narod preko svojih predstavničkih tijela, i to stručne sudije-pravnike bira Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, a prisuditelje izborna tijela saveznih zemalja. Na isti se način sudije i prisuditelji i smjenjuju sa svojih položaja.

4) Ono je nezavisno i potčinjeno jedino zakonu:

Saobrazno istom načelu, sudije su nezavisne i dužne su da sude po zakonu. One se ne mogu ni na odgovornost uzeti za krivična djela dok za to ne dadu dozvolu i odobrenje nadležni izborni organi čijim su izborom naimenovani na svoje položaje.

5) Vojni sudovi sude za krivična djela vojnih lica:

Saglasno svome osnovnom i glavnom cilju da posluže našoj armiji u učvršćivanju njene izgradnje i njenog daljeg razvoja, prema projektu vojni sudovi sude samo za krivična djela vojnih lica. To je njihova osnovna nadležnost. Nju karakteriše slijedeće:

Borcima i podoficirima u prvom stepenu sude vojni sudovi divizija, područja i pomorske flote, a u drugom stepenu vojni sudovi armija i mornarice.

Oficirima sude u prvom stepenu sudovi armija i mornarice, a u drugom stepenu Vojno vijeće Vrhovnog suda.

Generalima u prvom i posljednjem stepenu sudi Vojno vijeće Vrhovnog suda, koje razmatra u drugom i posljednjem stepenu sve presude vojnih sudova kojima je izrečena smrtna kazna.

Razlog za ovakvo određivanje nadležnosti dala je u prvom redu hijerarhija u Armiji. Osim toga, to je neposredno produženje dosadašnje prakse vojnih sudova, koja je dala pozitivne rezultate i pokazala se pravilnom.

U prvom redu, nespojivo je s principom hijerarhije u Armiji da krivice oficira raspravljaju borci koji su potčinjeni tim oficirima i

kojima ovi komanduju. A u pogledu ispravnosti i objektivnosti suđenja, sasvim je sigurno da divizijski sudovi, s obzirom na svoj sastav, kada su u pitanju oficiri, nemaju one mogućnosti da sagledaju cjelinu i pojedinosti interesa koji su u pitanju kada se radi o krivici jednoga starješine u Armiji, kakve imaju vojni sudovi armija. Uslijed toga su svi oficiri stavljeni pod nadležnost vojnih sudova Armije odnosno drugostepenog suda, da im sudi u prvom stepenu.

Suđenje generalima stavljeno je s tog razloga u isključivu nadležnost Vojnog vijeća Vrhovnog suda, koje im sudi u prvom i posljednjem stepenu. Činjenica da se jedan general stavlja pod sud, može se reći da je stvar koja se tiče cijele Armije. Ona treba da bude tako i posmatrana, ocijenjena i presuđena. Sigurnu mogućnost za to može pružiti jedino suđenje u Vrhovnom sudu. Jedino se pred njim može kako treba ocijeniti ne samo krivica dotičnoga nego i interes koji treba zaštititi. To su razlozi za ovu ustanovu.

Izuzetno vojni sudovi sudiće i nevojnim licima kada izvrše krivična djela u zajednici s vojnim licima, kao i za krivična djela upravljena na slabljenje narodne odbrane i izdavanje vojnih tajni.

6) Projekt predviđa obavezni nadzor viših sudova nad radom nižih sudova:

Saglasno s ovim, sve smrtne presude podliježu razmatranju Vojnog vijeća Vrhovnog suda i ne smiju se izvršiti prije njegovog odobrenja. Tako je u oblasti najtežih krivičnih djela, ali i najtežih kazni, osigurana puna kontrola najvišeg sudskog organa. Razloge i za ovu ustanovu pružila je u prvom redu praksa, koja je u dosadašnjem radu sudova dala najbolje rezultate kako u pogledu jednoobraznosti suđenja tako i u pogledu korigiranja rada pojedinih vojnih sudova.

U prelaznim naređenjima date su mogućnosti da se, u granicama zakona, sudovi, njihov broj i nadležnost saobraze praktičnim potrebama.

U slučaju izuzetnih prilika ili u ratu i opasnosti za mir i poredak u zemlji, ovlašćena je savezna vlada da stavi pod nadležnost vojnih sudova sva lica za sva ili određena krivična djela na određenoj teritoriji.

Iskustvo je pokazalo ne samo u ratu nego i u miru i u mnogim zemljama da može da dođe do takvih poremećaja i događaja koji nameću potrebu da se izvjesne teritorije radi pojačanja sigurnosti stave pod vojnu upravu. Sasvim je prirodno da se to učini i u oblasti vojnog sudstva i da se proširi njegova nadležnost. To je mnogo prirodnije nego za takve slučajeve stvarati specijalne sudove.

To bi uglavnom bila osnovna načela nove vojnosudske organizacije prema projektu. Iako su prema njemu vojni sudovi čisto vojne ustanove, organizovane u prvom redu da posluže najbitnijim in-

teresima Jugoslovenske armije, oni su zadržali, preko biranja i naimenovanja vojnih sudova, potpuni narodni karakter. To su, uostalom, dalje, čisto principijelne posljedice izloženog načela demokratskog karaktera naše narodne vlasti, koji se na taj način ogleda i u organizaciji vojnih sudova, a to je, s druge strane, isto tako posljedica one ukorijenjene povezanosti naše armije sa svojim narodima i njene najpotpunije odanosti njima i njihovim interesima. Iz istih razloga sasvim prirodno opravdana je i ustanova Vojnog vijeća Vrhovnog suda kao najvišeg sudskog organa u Jugoslovenskoj armiji u kojoj se to jedinstvo najpotpunije odražava.

Predsjednik Ministarskog savjeta
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

Tito u Skupštini, str. 31–34.

PREDSJEDNIKU NARODNE VLADE BOSNE I HERCEGOVINE DRUGU RODOLJUBU ČOLAKOVIĆU, SARAJEVO

Iz sredstava Jugoslovenske armije šaljemo stanovništvu Kozare, Drvara i Janja u znak iskrene pažnje i dubokog poštovanja 50 vagona u hrani, tekstilu, posuđu itd.

Ovaj skromni poklon uslijedio je kao izraz neizmjerne zahvalnosti naše Armije prema stanovništvu pomenutih krajeva.

Ni ja, ni moji saradnici, ni naši borci nikada ne možemo zaboraviti požrtvovanost i nesebičnost naroda Bosanske krajine, koji je davao sve od sebe za narodnu borbu: živote i dragocjenu krv svojih najboljih sinova, hranu i odjeću našim borcima i ranjenicima.

Ta nesebična i plemenita djela davala su našim borcima još više snage i morala za daljnju borbu protiv neprijatelja otadžbine.

Ime Kozare, Drvara i Janja ući će u historiju naših naroda kao najsvetliji momenti narodne borbe za njihovu slobodu i za stvaranje narodne države – Jugoslavije.[174]

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Beograd [oko 25.] avgusta 1945.

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 26. avgust 1945.

NJEGOVOJ SVETOSTI PATRIJARHU SRPSKOM GOSPODINU GAVRILU [DOŽIĆU]

Pozdravljam Vašu odluku da se nakon tolikih patnji i stradanja vratite u svoju domovinu Jugoslaviju.

Mi smo i očekivali takvu Vašu odluku, iako su neprijatelji naše zemlje uporno širili suprotne vijesti.

Preporođena Jugoslavija, koja iznad svega cijeni slobodu savjesti i mišljenja, prima Vas s velikom zahvalnošću.[175]

S odličnim poštovanjem.

30. avgust 1945. Maršal Jugoslavije
Beograd J. B. Tito

A-CK SKJ, Fond Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (u daljem tekstu: *Fond CK KPJ*), *Zbirka depeša CK KPJ, depeša br. 7.*

PREDLOG O RASPISIVANJU IZBORA ZA USTAVOTVORNU SKUPŠTINU

[31. avgust 1945]

Privremena narodna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije je na svom Trećem zasjedanju[176] donijela tri zakona koji sadrže sve potrebne zakonske i pravne uslove za obavljanje izbora za Ustavotvornu skupštinu. Zakon o biračkim spiskovima utvrduje osnov našeg biračkog prava i obrazuje novo demokratsko izborno tijelo naših naroda. Rad na sastavljanju biračkih spiskova se sprovodi u cijeloj državi i prve će biračke spiskove narodni odbori završiti 1. septembra ove godine. Druga dva zakona, Zakon o Ustavotvornoj skupštini i Zakon o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu su odredila neophodnu organizaciju narodnog predstavništva, koje će donijeti Ustav i utvrditi načela i postupak za vršenje izbora narodnih poslanika za oba doma Ustavotvorne skupštine.[177]

S obzirom na razvoj našeg unutrašnjeg političkog života, koji traži donošenje suverenih odluka o konačnoj formi i organizaciji naše državne zajednice, a u skladu s našim sporazumima zaključenim u toku 1944. godine[178] i preporukama naših velikih saveznika donijetim na Krimskoj konferenciji,[179] Ustavotvorna skupština treba da se sastane krajem ove godine.[180] Da bi se Ustavotvorna skupština mogla sazvati u ovom roku, potrebno je pristupiti raspisivanju iz-

bora. Imajući u vidu klimatske uslove u našoj zemlji, gdje bi snijeg i nevrijeme za vrijeme zime mogli da ometaju slobodno obavljanje izbornih radnji, kao i slobodno kretanje kandidata i birača, krajnji rok za održavanje izbora ne bi smio da pređe početak mjeseca novembra. Međutim, Zakon o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu određuje u svom članu 2, stav 3 da se ukaz o raspisivanju izbora ima donijeti »najmanje dva mjeseca prije dana određenog za izbore«.

Na osnovu svega toga, a da bi se Ustavotvorna skupština morala sastati krajem ove godine i da bi se izbori mogli pravilno i nesmetano obaviti, a u smislu člana 2. Zakona o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu, podnosim Predsjedništvu Privremene narodne skupštine prijedlog da se izbori za narodne poslanike u Ustavotvornu skupštinu (Saveznu skupštinu i Skupštinu naroda) raspišu za nedjelju 11. novembra 1945. godine.[181] Ukaz koji na osnovu člana 2, stav 2 Zakona o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu Predsjedništvo Privremene narodne skupštine donosi na prijedlog Predsjedništva Ministarskog savjeta savezne vlade treba, prema tome, da bude objavljen u saveznom «Službenom listu« najdocnije 11. septembra 1945. godine kao danom obnarodovanja.

Predsjednik Ministarskog savjeta
i ministar narodne odbrane
Josip Broz Tito

Tito u Skupštini, str. 31.

[ZDRAVICA ODRŽANA NA SVEČANOM RUČKU U BEOGRADU 31. AVGUSTA 1945. U ČAST AMERIČKIH KONGRESMENA][182]

Dozvolite mi da podignem ovu čašu u zdravlje predstavnika američkog naroda, američkih parlamentaraca, koji su nam danas ovdje vrlo dragi gosti. Naša je želja da se američka demokratska javnost svojim očima uvjeri o prilikama u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji, da vidi kakve su sve naše teškoće, sa čim imamo da se borimo i šta nam je sve potrebno da bi prebrodili te teškoće u koje nas je bacio naš zajednički neprijatelj. Ja mislim da će posjeta američkih parlamentaraca imati za nas veliki značaj, jer sam uvjeren da su američki predstavnici naroda bez ikakvih zadnjih misli, jer oni nisu došli kao žurnalisti ili kao profesionalni političari koji bi pripadali jednoj ili drugoj političkoj struji, već sam uvjeren da je njihova želja da se objektivno uvjere o našim prilikama.

Mi u Jugoslaviji ne želimo kriti ništa što se kod nas događa. Ako se realno posmatraju stvari, vidjeće se da sav naš narod, bez obzira na razlike u demokratskom političkom uvjerenju, bez obzira na nacionalne, vjerske i druge razlike, da cio naš narod radi na tome da se što prije izvuče iz teške situacije u koju nas je bacio rat. Naša je želja da nas naši saveznici, a u prvom redu Amerika, u tome pomognu. Mi nismo nikada kazali da nama ta pomoć neće biti potrebna. To bi bilo nerealno. Nama je pomoć potrebna i mi želimo da živimo s našim saveznicima u najboljim odnosima. Nije istina da mi ne želimo da i dalje prijateljski sarađujemo s našim saveznicima s kojima smo se zajedno borili u ovom ratu. Istina je da mi želimo s njima punu ekonomsku saradnju, jer je to u interesu kako naše zemlje i našeg naroda tako i u interesu mira.

Živjela naša velika saveznica Amerika! Živjeli naši gosti američki parlamentarci!«[183]

»Борба«, 1. septembar 1945.

[LIGI KANADSKIH SRBA U TORONTU]
ONTARIO (KANADA)

Povodom vaše konvencije u Vindzoru šaljem vam srdačne pozdrave.[184]

Raduje nas da naša braća u Americi nisu zaboravila svoju staru domovinu i da su pravilno shvatila narodnooslobodilačku borbu naših naroda i na vrijeme nas pomagala u nastojanjima da istina o novoj Jugoslaviji prodre s druge strane Okeana usprkos lažima neprijatelja nove Jugoslavije.

Sada, kada je naša zemlja oslobođena, pred nama su teški zadaci obnove naše okupatorom razrušene domovine. U svojim nastojanjima za čim bržu izgradnju zemlje, naši narodi s nadom gledaju moralnu i materijalnu pomoć svoje braće.

Moja želja je da naša braća Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci, Crnogorci u svojoj novoj domovini – budu jedinstveni u bratskoj saradnji poput naših naroda u novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Želim vam uspjeh u radu.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 3. septembra 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 3. septembar 1945.

[KONGRESU SLOVENACA U SADBERIJU] ONTARIO (KANADA)

Saznavši za održavanje vašeg kongresa, upućujem vam tople pozdrave i želim vam uspjeha u radu.[185]

Najljepše stranice u svojoj historiji ispisao je slovenački narod u toku svoje četverogodišnje borbe u zajednici sa svim narodima Jugoslavije i s punim pravom očekuje da će ovi napori biti krunisani ujedinjenjem svih Slovenaca u okviru Demokratske Federativne Jugoslavije.

Pozdravljajući vas želim da vaš kongres bude daljnji korak na učvršćenju vašeg jedinstva i još većim naporima za pomoć vašoj staroj domovini.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 3. septembra 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 3. septembar 1945.

[LIGI AMERIČKIH MAKEDONACA U DETROITU, SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE]

U toku četverogodišnje narodnooslobodilačke borbe makedonski narod u zajednici s ostalim narodima Jugoslavije, junačkom borbom protiv okupatora ostvario je svoje vjekovne ideale: priznanje nacionalnog individualiteta i ravnopravnost s bratskim narodima Jugoslavije, i sada učešćem čitavog naroda obnavlja svoju zemlju od ratnih pustošenja.

Makedonci u Americi, koji su među prvima svojom pomoći domovini dali dokaza o svojoj visokoj svijesti i slobodoljubivosti, uvjeren sam da i ubuduće neće žaliti sredstava da pomognu izgradnju Jugoslavije – bratske zajednice jugoslovenskih naroda.

Želim vam potpun uspjeh u vašem radu.[186]

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

[Oko 3. septembra 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 3. septembar 1945.

GOVOR ODRŽAN PREKO RADIO-BEOGRADA 12. SEPTEMBRA 1945. POVODOM IZBORA ZA KONSTITUANTU[187]

Jedanaestog novembra ove godine izvršiće se izbori za Konstituantu*. To su najdemokratskiji izbori za koje je znala Jugoslavija. Oni se razlikuju od svih dosadašnjih izbora i po tome što će na njima prvi put učestvovati najšire narodne mase, učestvovaće prvi put žene Jugoslavije koje su to pravo stekle svojom borbom i radom u velikom oslobodilačkom ratu. Učestvovaće prvi put i vojska, narodna vojska, koja je to pravo stekla svojom herojskom borbom za oslobođenje naše zemlje. Učestvovaće svi oni, bez razlike na starost, koji su se borili aktivno u redovima partizanskih odreda i Narodnooslobodilačke vojske. Punu slobodu na biralištima narodu garantuje najpravedniji i najdemokratskiji zakon o izborima koji je ikada postojao u Jugoslaviji, a koji je donijela naša Privremena narodna skupština.

Na izborima neće imati pravo da glasaju samo izdajnici svoje domovine, otvoreni saradnici okupatora, tj. samo oni koji su u najkritičnijem času historije naših naroda izdali svoju zemlju. Na sreću, takvih je vrlo malo i to je najpravednije rješenje i najpravednija osuda kojom naši narodi oduzimaju pravo učestvovanja u rješavanju konačne sudbine naše zemlje onima koji su je izdali.

Narodni front, u kome su ujedinjene sve demokratske snage Jugoslavije, odnosno sve demokratske partije, grupacije i pojedinci, istupiće na izborima s jedinstvenom listom. Sve mogućnosti učestvovanja na izborima ima i opozicija izvan Fronta, kojoj se daje puna mogućnost da slobodno istupi pred narod koji će slobodno moći da odluči kome će dati svoje povjerenje.

Narodnooslobodilački front Jugoslavije mora da se spremi za ove izbore sa svom ozbiljnošću koju mu diktira današnje stanje u našoj zemlji, na koju ga obavezuju bezbrojne žrtve i stradanja naših naroda u toku narodnooslobodilačkog rata, na koju ga obavezuju vanredno teški zadaci u obnavljanju naše razorene zemlje. Baš ovih dana, kad će narodi Jugoslavije birati svoje predstavnike za Konstituantu, svaki rodoljub mora imati pred očima one dane u prošlosti, one crne dane aprila 1941. godine, kada se naša zemlja u najvećoj opasnosti našla napuštena od onih koji su njome do tada upravljali, a koji se danas ponovo nude narodu, prisvajajući sebi monopol demokratije. Svaki rodoljub mora ovih dana, kada se definitivno rješava sudbina tekovina narodnooslobodilačke borbe, da se sjeti onog mučnog i sramnog perioda kroz koji je Jugoslavija prošla od

* Vid. nap. 324.

svog stvaranja pa do aprilske katastrofe 1941. godine. Svaki rodoljub mora da se sjeti onog slavnog perioda od narodnog ustanka 1941. godine do veličanstvene pobjede 1945. godine. Treba da se sjeti onog herojskog perioda kada su najbolji sinovi naših naroda golim rukama otimali oružje od okupatora, borili se i krvarili kroz četiri godine ne samo da bi zemlju oslobodili od okupatora nego i da bi omogućili stvaranje jedne bolje i srećnije Jugoslavije – nove, Demokratske Federativne Jugoslavije. Svaki rodoljub treba da se sjeti onih neizmjernih patnji koje su pretrpjeli naši narodi od okupatora i domaćih kvislinških izdajnika Pavelića, Nedića, Rupnika, Draže Mihailovića itd. u toku ovog oslobodilačkog rata. Svaki istinski rodoljub treba da pamti da se danas ti isti znani i neznani izdajnici okupljaju pod plaštom tzv. demokratije, oslanjajući se na međunarodnu reakciju, s ciljem da po svaku cijenu spriječe normalni razvitak – kako politički, tako i ekonomski – u našoj zemlji, s ciljem da po svaku cijenu ponište tekovine velike oslobodilačke borbe za koje su stotine hiljada najboljih sinova Jugoslavije dobrovoljno položili svoje živote.

Prema tome, sve ovo obavezuje svakog istinskog rodoljuba, svakog pravog demokratu da na izborima kaže odlučno »ne« svima onima koji se danas izvan Fronta prikrivaju demokratskim plaštom s ciljem da zavedu mase s pravog puta.

Šta je Narodnooslobodilački front? Narodnooslobodilački front Jugoslavije nije jedna privremena, predizborna koalicija, koalicija za postignuće samo izvjesnih političkih ciljeva; ne, Narodnooslobodilački front formirao se kroz jedan dugi period. Počeo se formirati još prije rata, protiv unutrašnje reakcije, protiv najveće opasnosti koja je prijetila Jugoslaviji – fašizma, njemačkih i talijanskih imperijalista koji su se već tada uz pomoć naše pete kolone, odnosno reakcije, spremali da porobe Jugoslaviju. Narodni front odigrao je historijsku ulogu u oslobođenju naše zemlje i izišao je ne samo kao pobjednik iz ovoga rata nego je postao glavni temelj bratstva i jedinstva naših naroda. Oni koji sačinjavaju taj Narodni front, to su radnici, seljaci i poštena inteligencija, to su komunisti, pristalice zemljoradničkih partija,[188] veliki dio pristalica Demokratske partije,[189] pristalice Samostalno-demokratske partije,[190] pristalice republikanaca,[191] pristalice nekadašnje HSS (danas HRSS),[192] pristalice muslimanske partije,[193] pristalice skoro svih partija u Sloveniji[194] – to su narodi Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Makedonije, odnosno ogromna većina svih naroda Jugoslavije. Oni su ušli u borbu objedinjeni, s jednim jasno određenim programom, a to je: voditi bespoštednu borbu protiv okupatora do njegovih istjerivanja iz naše zemlje, boriti se protiv svih unutrašnjih izdajnika i reakcije, a za istinsku demokratizaciju naše zemlje, boriti

se za jednu novu i bolju Jugoslaviju, bratsku zajednicu ravnopravnih naroda. Taj svoj plan je Narodni front izvršio. Okupator je istjeran iz naše zemlje. Zemlja je oslobođena. Kvislinške, izdajničke vojne formacije su razbijene i uništene. Narodni front je s natčovječanskim naporima u toku tog teškog perioda uspio da stvori iz predratne versajske tvorevine Jugoslavije, Jugoslavije neravnopravnih naroda, razarane iznutra socijalnom i nacionalnom nepravdom – novu Jugoslaviju, Jugoslaviju ravnopravnih naroda, Jugoslaviju bratstva i jedinstva, koje predstavlja njen osnovni temelj. Narodni front je u procesu borbe stvorio svoju istinsku narodnu armiju, koja je iznijela glavni teret oslobođenja naše domovine. Narodni front je odmah u početku ustanka udario temelj pravoj narodnoj vlasti, koja omogućava učestvovanje najširih narodnih masa u upravljanju državnim poslovima.

Poslije oslobođenja svih dijelova naše zemlje, uz vojničku i materijalnu pomoć Sovjetskog Saveza i materijalnu pomoć Engleske i Amerike, Narodni front se proširio, a isto tako i dopunio svoj program novim teškim zadacima, a to su: obnova naše razorene zemlje, donošenje raznih zakona preko svojih predstavnika u Privremenom parlamentu i uspostavljanje državnog aparata. Dakle, osim vojnih i političkih zadataka koje je imao Narodni front u svom programu za vrijeme rata, sada se njegov program proširuje i ekonomskim zadacima, koji nisu ništa lakši i zahtijevaju mobilizaciju svih narodnih pozitivnih snaga za njihovo izvršenje.

Razumije se, Narodni front je svjestan toga da sve te zadatke može ostvariti samo na taj način ako se ostvari takav unutarnji poredak kakav je predviđen u programu Narodnog fronta, tj. republikanski oblik, zasnovan na federativnoj zajednici potpuno ravnopravnih naroda Jugoslavije, na istinskoj demokratiji koja se temelji na socijalnim i političkim pravima najširih narodnih masa. A o tome će odlučiti sam narod na izborima za Konstituantu.

U ovom kratkom periodu otkako je oslobođena naša zemlja Narodni front je postigao ogromne rezultate. Uspostavljen je željeznički i drumski saobraćaj, gdje je uz pomoć Armije sagrađeno oko 1700 većih i manjih mostova, tako da su danas sve oblasti naše zemlje povezane željezničkom mrežom. Osposobljeno je i stavljeno u pokret stotine fabrika i preduzeća, otvorene su škole i razne kulturne institucije. Izvršeni su natčovječanski napori u snabdijevanju najgladnijih krajeva kao što su Bosna i Hercegovina, Dalmacija, Kordun, Lika i Gorski kotar, Crna Gora i Makedonija. Proljetos je zasijano blizu milion hektara zemlje koja je bila napuštena u Vojvođini i Slavoniji. Krajevi koji su u toku ovoga rata najviše stradali, kao Bosna i Hercegovina, Crna Gora, a također i Lika, snabdijevaju se sitnom stokom koju je država kupila u Srbiji, Makedoniji i Bu-

garskoj. Porušena sela u Bosni, Crnoj Gori i drugim krajevima počela su se obnavljati uz pomoć narodnih vlasti. Čine se ogromni napori da, u prvom redu svojim vlastitim snagama, izvučemo našu zemlju iz ove razorenosti. I baš ti ekonomski zadaci imperativno traže da Narodni front bude jedinstven, da bude trajan, da bude u njemu okupljeno sve što pošteno misli i što voli svoju zemlju, jer će trebati još godine i godine liječiti rane koje nam je zadao ovaj rat, trebaće još čitav niz godina da se naša privreda uspostavi u punoj mjeri. Još više, Narodni front mora postojati i dalje u budućnosti, da bi podigao našu zemlju na viši privredni stupanj, da bi stvorio u njoj blagostanje, da bi stvorio ono o čemu su sanjali oni koji su ginuli za novu Jugoslaviju. To je naš dug prema njima, to je naš dug prema našim budućim pokoljenjima. Kad ovo govorim, imam u vidu to da u Jugoslaviji nema nijedne druge sile, nijedne druge partije ili organizacije van Fronta koja bi imala i najmanje šanse da izvrši zadatke koji su naprijed navedeni.

Ako u ovom kratkom periodu otkako je oslobođena naša zemlja nije postignuto više na obnavljanju naše razorene zemlje, nijedan pošten čovjek za ovo ne može kriviti današnju vlast. Nijedan pošten čovjek za ovo ne može nas okrivljavati da nismo učinili sve što je bilo moguće u vršenju svoje dužnosti na obnavljanju naše zemlje i ublažavanju, barem donekle, bijede koju je prouzrokovao okupator. Neka svako samo pogleda unazad što su bivši upravljači Jugoslavije, od kojih se danas neki nalaze u opoziciji, učinili kroz 22 godine na privrednom podizanju zemlje, a što je učinjeno danas kroz svega nekoliko mjeseci, i odmah će se vidjeti ogromna razlika. Ovo govori najrječitije protiv svakog kritizerstva i podmetanja. Ovo govori o velikoj inicijativi narodnih masa koje su okupljene u Narodnom frontu. Ovo govori o velikoj stvaralačkoj sposobnosti naših naroda, na šta mora biti ponosan svaki pošten građanin ove zemlje.

Narodni front izlazi na izbore pred narod i sa znatnim uspjesima koje je njegova vlada postigla u vanjskoj politici. Koliko je trebalo napora dok smo uspjeli objasniti javnosti u inostranstvu istinu o tome ko vodi borbu protiv okupatora u Jugoslaviji, dok smo uspjeli raskrinkati najvećeg varalicu koga je historija naših naroda zabilježila – Dražu Mihailovića, glavnu nadu jugoslovenske reakcije. To je bio težak posao, jer se jugoslovenska reakcija u zemlji i inostranstvu svim silama trudila da klevetama ocrni našu borbu, da klevetama iznakazi ulogu Narodnooslobodilačkog fronta, da saradnike okupatora prikaže kao rodoljube, a heroje i borce protiv okupatora kao bandite koji hoće samo prigrabiti vlast. Neka gospoda iz današnje opozicije i tada kao i danas plašili su svijet baukom komunizma, sovjetiziranjem Jugoslavije itd. Oni su to činili s jasno određenim ciljem da našu borbu i novu Jugoslaviju prikažu u sasma kri-

vom svjetlu kako bi omeli izgrađivanje nove Jugoslavije i kako bi je izolirali.

No herojska borba naših naroda, uspjesi koji su postignuti u ratu i sada na polju izgradnje naše zemlje, kao i mnoge progresivne mjere i zakoni koji su doneseni – sve je to steklo našoj zemlji veliki ugled u demokratskom svijetu. Vlada Narodnog fronta odlučno je pošla putem čvrste i dosljedne vanjske politike, odbacivši metode kolebljivosti kojom su vlastodršci prije rata doveli Jugoslaviju u katastrofu. Ugovor o uzajamnoj pomoći, kulturnoj i ekonomskoj saradnji i prijateljstvu s velikim bratskim Sovjetskim Savezom jeste veliki uspjeh za našu zemlju i dokaz dosljednosti naše vanjske politike.[195]

Sa svim slovenskim državama vlada Narodnog fronta uspostavila je bratske i srdačne odnose i saradnju. Sa susjednim zemljama Albanijom, Bugarskom, Rumunijom itd. postoje najbolji odnosi i međusobno razumijevanje, što predstavlja garanciju protiv uspjeha svih intriga izvana koje imaju za cilj da skrenu ovu zemlju s puta kojim je pošla u svojoj unutarnjoj konsolidaciji. S našim velikim saveznicima Engleskom, Amerikom i Francuskom odnosi se sve više stabiliziraju i dobijaju karakter ekonomske i kulturne saradnje, koja je naročito važna za obnovu naše razorene zemlje. To isto mogu kazati za mnoge druge savezničke i neutralne zemlje u ovom ratu. Sve to svjedoči da je nova Jugoslavija našla pravilan put u vanjskoj politici, put koji našim narodima osigurava bezbjednost i omogućava mirnu izgradnju naše razorene zemlje. Postoji samo šaka izbjeglica, reakcionara u inostranstvu i ovih u zemlji koji rade svim silama da pomute naše odnose s našim velikim saveznicima. Širenjem kleveta i laži trude se ova protunarodna gospoda da prikažu novu federativnu Jugoslaviju pred vanjskim svijetom u najcrnjem svjetlu. No mi vjerujemo da ćemo uspjeti raskrinkati i ovog puta tu gospodu pred vanjskim svijetom, kao što smo to uspjeli i u prvim godinama rata.

A sada nekoliko riječi o opoziciji.

Kad sam govorio o Narodnom frontu, o njegovoj ulozi i uspjesima, ja nisam govorio o izvjesnim nedostacima koji su, prema onome što je učinjeno, beznačajni. Nisam govorio ni o izvjesnim greškama narodnih vlasti odozdo prema gore, koje mi nikada nismo zataškavali, nego smo se uvijek trudili da ih ispravimo, priznajući ih samokritički. Mislim da dijelim gledište svih rukovodilaca u Narodnooslobodilačkom frontu ako kažem da bi naša najveća želja bila da tih grešaka bude što manje, jer je to u interesu opće stvari za koju se borimo. Sada se postavlja pitanje kakva je to opozicija izvan Fronta, iz čega se ona sastoji? (Vidjeli smo iz čega se sastoji Narodni front). Da li je to opozicija prema greškama koje se prave

ili je to opozicija prema programu Narodnog fronta? Vođe te opozicije kažu da se oni ne slažu s načinom kako se sprovode izvjesni zakoni, odnosno da se oni bore protiv tih grešaka, za neku tobožnju »demokratizaciju«. Ali ja znam da to nije tačno, jer se opozicija ne bori protiv grešaka, već se mi, unutar Fronta, borimo, nekad s više nekad s manje uspjeha, protiv grešaka, a opozicija jedva čeka da se takve greške prave da bi mogla iskoristiti u svoje tamne ciljeve, tj. u borbi protiv programa Narodnog fronta, protiv široke narodne demokratije, protiv pozivanja neprijatelja naroda i izdajnika na odgovornost, jednom riječi protiv ekonomske i političke koncepcije Narodnog fronta. Interesantno je bilo posmatrati stav opozicije u Privremenom narodnom parlamentu. Njezin stav bio je besprincipijelan, jer i po onim pitanjima gdje, u suštini, nisu imali šta da prigovore, nisu zauzeli pozitivan stav. Dok je svaki pristalica Narodnooslobodilačkog fronta u parlamentu izražavao brigu o narodnim interesima i potrebama, iznosio teškoće na koje se nailazi itd., opozicija nikada ni riječi nije o tome govorila, nego je stalno tražila neku slobodu od straha neku demokratiju njihovog tipa, koja nije nikakva demokratija, neka prava za one koji nisu zaslužili da ih imaju itd. Prema tome, jasno se vidi šta ta opozicija predstavlja. Gdje je njezin program po svim pitanjima koja su naprijed navedena? Mi bismo htjeli vidjeti taj program, odnosno narod bi trebalo da vidi taj program. Treba da se vidi šta je u tom programu naprednije nego u programu Narodnog fronta i šta bi više koristilo našoj zemlji. Svaku tačku koju bi opozicija iznijela, a koja bi bila korisna i naprednija za narod, uvjeren sam da bi svaki pristalica Narodnog fronta objeručke prihvatio. Šta i kako opozicija radi? U ovom kratkom periodu otkako je opozicija dobila mogućnost da slobodno djeluje, svaki korak koji je preduzimala bio je u suprotnosti s interesima naroda. Sve teškoće koje postoje u našoj zemlji zbog ratnog pustošenja opozicija želi iskoristiti u svoje partijske svrhe, ne vodeći računa o interesima naroda. Jedan od glavnih ciljeva opozicije jeste da razbije Narodni front. Pošto se našla, po svojoj reakcionarnoj koncepciji, izvan Narodnog fronta, opozicija radi svim silama na tome da izvjesne ličnosti iz nekih partija koje se nalaze u Narodnom frontu pridobije na svoju stranu – da iziđu iz Narodnog fronta, odnosno da ga oslabe. U vrijeme do Berlinske konferencije izvjesni reakcionarni krugovi iz inostranstva radili su svim silama preko opozicije da izazovu krizu u vladi. Zašto? Zato da bi pomoću krize vlade mogli na Potsdamskoj konferenciji[196] podići optužbu protiv vodstva Narodnog fronta, odnosno, bolje reći, protiv onih članova vlade koji sačinjavaju većinu i koji su proizišli iz borbe u zemlji. Htjelo se na svaki način intrigama pocijepati vladu na pristalice Šubašića i na pristalice Tita. Tako bi međunarodna reakcija

mogla kazati: evo, u Jugoslaviji nema reda, u Jugoslaviji treba da se umiješaju Saveznici. Taj plan opozicije i međunarodne reakcije u inostranstvu nije uspio, ali to ne znači da opozicija sama miruje, već znači da ona i dalje radi uporno svim silama na postizanju svoga cilja. Dalje, bez obzira na sve vanjske okolnosti, kada se u inostranstvu u nekim savezničkim zemljama radi da Jugoslavija ne dođe do svojih prava po pitanju opravdanih teritorijalnih zahtjeva, opozicija radi punom parom da na bilo koji način izazove krizu, omete izbore, pozivajući pri tome izvjesne savezničke sile da se umiješaju i spriječe konsolidaciju naše zemlje. Šta to znači? To znači da opozicija objektivno radi protiv interesa naše zemlje, ne vodeći ni o čemu drugome računa nego kako bi se – bilo čijom pomoći, bilo kako – dočepala vlasti u Jugoslaviji, pa makar kakve teritorijalne ili druge štete naša zemlja pretrpjela. A šta treba međunarodnoj reakciji? Njoj treba da Jugoslavija bude u ovoj situaciji što manje otporna, što nesposobnija da zaštiti svoje interese. A tome treba da posluži opozicija. Opoziciju nije briga da li će ove zime naš narod u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, u Lici, Dalmaciji i Kordunu imati hljeba i krova nad glavom ili ne. Njoj nije važno da li će se ove jeseni zasijati naša polja, da bi slijedeće godine bilo dovoljno hljeba. Njoj nije važno da li će naše fabrike uspjeti da se toliko poprave kako bi izradile potrebnu odjeću i poljoprivredni materijal za široke narodne mase. Njoj nije važno da li će naši mostovi, koji su sada drveni, biti gvozdene konstrukcije ili ne. Njoj je važno da, po svaku cijenu i pomoću međunarodne reakcije, iskoristi sve teškoće kako bi se dočepala vlasti, kako bi poništila tekovine narodnooslobodilačke borbe i uspostavila ono što je prije ovog rata bilo.

Eto, to hoće opozicija.[197] A na koga se uglavnom oslanja u tim svojim težnjama? Osim izvjesnih kolebljivih elemenata, koji su u poslednje vrijeme prišli Narodnom frontu, opozicija se uglavnom oslanja na ostatke [Milana] Nedića, na ostatke Draže Mihailovića u Srbiji, na one protunarodne elemente u provinciji koji su na bilo koji način za vrijeme rata sarađivali s okupatorom. U Hrvatskoj se opozicija oslanja na ustaše koji danas viču »živio kralj«, na one protunarodne izdajničke elemente iz HSS-a[198] koji su sarađivali s okupatorom na bilo koji način. Ona se u Sloveniji oslanja na ostatke bjelogardejštine.[199] Jednom riječju, ona se oslanja na sve ono reakcionarno i protunarodno što baca svoje poglede unazad, što neće ovakvu snažnu, novu, federativnu Jugoslaviju. Na takve se sile opozicija oslanja, samo na takve sile opozicija može da računa ako najšire narodne mase budu potpuno shvatile ulogu opozicije. Tako je to i nikako drugačije. Tako je to objektivno, ma kako izvjesne vođe opozicije sujbektivno mislili.

Ispočetka je opozicija tvrdila da nema kod nas slobodne štampe. Tu svoju tvrdnju prenijela je u inostranstvo, i medunarodna reakcija je i danas iskorišćava protiv naše zemlje. Još prije nego što su doneseni zakoni, opozicija je mogla bez svake opasnosti da izdaje svoje listove. Danas je to i Zakonom o štampi[200] osigurano. A zašto neće opozicija da izdaje svoju štampu? Ona se izgovara da nema materijalnih uslova, da nema papira itd. A koja zemlja u Evropi pa i u Americi ima dužnost da osigurava opoziciji papir za štampu? Pa ipak u Jugoslaviji i u tome se pruža mogućnost opoziciji. Znači, opozicija nema nikakvog prava da se poziva na to, ali ona ipak to radi, jer ne želi da izdaje konstruktivnu štampu, jer bi onda izgubila jedan argument više za to da kod nas nema demokratije i slobodne štampe. Dalje, opozicija se stalno pozivala na to da nisu dozvoljene partije. Iako su opozicione partije još davno prije donošenja Zakona o zborovima i udruživanju[201] vrlo aktivno radile, ipak još nijedna od tih opozicionih partija, ni pošto je donesen taj – najdemokratskiji – zakon, nije prijavila djelovanje svoje partije. A zašto? Zato da bi u izbornoj kampanji mogla dati međunarodnoj reakciji oružje u ruke u borbi protiv naše zemlje, zavaravajući međunarodnu javnost da kod nas ne postoji sloboda udruživanja itd. Zašto opozicija igra tako dvoličnu ulogu? Zato jer se boji da će imati vrlo malo uspjeha u narodu, te bi se na taj način raskrinkala pred našom i svjetskom javnošću.

Neka gospoda iz opozicije se zanose mišlju ne bi li bilo bolje, pod bilo kakvim izgovorom, ne poći na izbore i izazvati na taj način bilo kakvu intervenciju nekih savezničkih velesila u korist opozicije, odnosno, bolje reći, reakcije u Jugoslaviji. Takvi se ljudi zavaravaju izvjesnim događajima u nekim susjednim zemljama, i to ih jako golica.[202] Oni zaboravljaju jednu stvar, koja igra i te kako važnu ulogu, a to je: Jugoslavija je nezavisna država, koja je tu svoju nezavisnost izvojevala kao ravnopravna saveznica na strani Ujedinjenih nacija, plativši tu svoju slobodu i nezavisnost potocima krvi i stotinama hiljada žrtava. Osim toga, tu slobodu i nezavisnost izvojevali su oni protiv kojih se bori opozicija. A gdje je bila u to vrijeme opozicija i šta je u vrijeme tih borbi radila, naši narodi vrlo dobro znaju.

Da mi nećemo dozvoliti miješanje u naše unutrašnje stvari – to mora biti svakome jasno. Mi smo znali da se borimo i spasimo zemlju od propasti i znaćemo i sami riješiti svoja unutrašnja pitanja i sada u doba mira.

Građani i građanke, iz naprijed izloženoga vidi se ko sačinjava Narodni front i šta je on učinio do sada. Vidi se također koga predstavlja opozicija i šta ona hoće. I prema tome nije potrebno naročito naglašavati gdje je mjesto svakom istinskom demokrati i ro-

doljubu. Narodni front mora obezbijediti krvavo stečeno bratstvo i jedinstvo. Narodni front mora obezbijediti sve te tekovine narodnooslobodilačke borbe. Narodni front mora osigurati mirnu izgradnju naše zemlje i demokratska prava našim narodima. S puta tih zadataka i njihovog izvršavanja ne smije nas skrenuti nikakva sila. Ne smijemo dozvoliti nikome iznutra da nam to onemogući, ne smijemo pustiti onima izvana da se miješaju u naše unutrašnje stvari u korist protunarodnih elemenata, u korist onih koji nemaju nikakve kvalifikacije da govore u ime naše nove Jugoslavije.

Ako bi se našlo u Narodnom frontu kolebljivaca koji bi se dali nagovoriti ili zastrašiti te da pođu putem kojim ide i opozicija, putem koji neće ogromna većina našega naroda, onda će oni dijeliti sudbinu opozicije, jer sam duboko uvjeren da će na ovim izborima pobijediti zrela svijest naših naroda, kao što je pobijedila i u velikoj oslobodilačkoj borbi.

Naši su ciljevi jasni i oni su razumljivi svakom ispravnom građaninu ove zemlje. Mi nikada nismo obećavali, niti sada obećavamo narodima brda i doline. Mi uvijek upozoravamo na teškoće koje stoje pred nama. Mi govorimo o onome što možemo postignuti uz velike napore i upornost, jer vjerujemo u stvaralačku moć naših narodnih masa, jer smo se u to ubijedili za vrijeme četvorogodišnje natčovječanske borbe, u kojoj su naši narodi pokazali ne samo čuda herojstva i upornosti nego i stvaralačke sposobnosti, organizujući svoju vlast i privredu pod najtežim uslovima. Kada sam naprijed govorio da je potrebno prići pripremama za izbore s najvećom ozbiljnošću, mislio sam i na to da se doneseni zakoni po pitanju izbora moraju najstrože poštovati. Svaki prekršaj tih zakona od strane organa vlasti donio bi nam samo štete, a nimalo koristi. Nama nije potrebno da se služimo raznim sredstvima koja su bila svojstvena tzv. demokratima prije rata, jer smo mi sigurni u pobjedu naroda koji zna šta hoće.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 116–127. (lat.)
»Борба«, 13. septembar 1945.

[KONGRESU HRVATSKE REPUBLIKANSKE SELJAČKE STRANKE

16. septembar 1945.
Beograd]

Svim učesnicima Kongresa Hrvatske republikanske seljačke stranke[203] šaljem moje najtoplije pozdrave. Želim da ovaj vaš današnji kongres bude ne samo manifestacija jedinstva hrvatskog seljaštva, radništva i poštene inteligencije, nego i snažan podstrek ka daljnjim naporima u izgradnji i obnavljanju Hrvatske.

Uvjeren sam da će na ovom kongresu dobiti odlučan odgovor svi oni koji i danas, zbog svojih ličnih interesa ili interesa reakcije, žele da pocijepaju hrvatsko seljaštvo, žele da ga skrenu s pravilnog puta kojim je ono pošlo onog momenta kada se počelo svrstavati u redove boraca protiv okupatora i njegovih pomagača u zemlji.

Iskustva iz prošlosti i katastrofa koju je doživjela naša zemlja, a u prvom redu Hrvatska, moraju biti opomena da samo savez radnoga naroda sela i grada može osigurati svojoj zemlji bolju budućnost i spriječiti slična iskušenja kroz koja smo prošli. U isto vrijeme to je i opomena da radni narod sela i grada ne smije više prepustiti sudbinu iz svojih ruku u ruke izvjesne pokvarene gospode – kao što su nekad govorili pokojna braća Radići[204] – koja danas ponovo oblijeću ne bi li dobili povjerenje naroda.

Želim da Hrvatska republikanska seljačka stranka bude snažan stub u Narodnom frontu, koji predstavlja veliku tekovinu narodnooslobodilačke borbe.

Neka živi Narodni front Hrvatske!

Neka živi Hrvatska republikanska seljačka stranka!

Neka živi Narodni front Jugoslavije, snažan faktor bratstva i jedinstva naroda naše zemlje!

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 17. septembar 1945.

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b), MOSKVA]

Drug Lister[205] nam je poslao telegram iz Pariza s molbom da počnemo kampanju povodom hapšenja Santjaga Alvareza i Sebastijana Sapiranija* u Španiji.[206] Molimo da nas obavijestite o svom

* Tako piše u dokumentu; treba: Zapirain.

mišljenju da li da počnemo kampanju i da li je ona već počela u drugim zemljama.

Molimo za hitan odgovor.[207]

21. septembar 1945. Valter
[Beograd]

A-CK SKJ, Komisija za međunarodne odnose i veze, SSSR, reg. br. IX. 1–II/17.

MINISTRU DR JOSIPU SMODLAKI [RIM]

Dragi gospodine,

Primio sam Vaše pismo od 24. XI[208] i ja se sa sadržajem Vašega pisma potpuno slažem i raduje me što Vi imate volju da sami otputujete u Italiju ne gledajući na svoje slabo zdravlje.

Pregovori u Londonu tekli su prilično dobro za nas, ali su Englezi i Amerikanci, izgleda, riješili da Trst ne dobije Jugoslavija, nego da to bude internacionalna luka. Mi se s time nećemo složiti, niti ćemo potpisati takav sporazum.[209] Prema tome, Vaš put u Italiju biće koristan; ako ništa drugo barem ćete moći saznati definitivno mišljenje po tom pitanju naprednih italijanskih krugova.

Od internacionalizacije Trsta ne bi imala koristi ni Jugoslavija niti Italija, već neko treći. A ipak bi Trst ostao kao sporno pitanje i stalna smetnja za dobre odnose s Italijom.

Vama je sigurno iz štampe poznato da smo mi pošli tako daleko da dajemo Trstu čak i pravo federalne jedinice u sklopu Jugoslavije ako bi pripadao nama. Razumije se da će italijanski živalj u Istri i Slovenskom primorju, odnosno na teritoriji koja će pripasti Jugoslaviji, imati svoja nacionalna prava, kao što smo se već s Vama dogovorili.

Prema tome, Vi u Rimu postupite kako najbolje znate i molim da saopštite Vaše Rezultate. Neka Vaši razgovori imaju više informativni karakter, pa onda, kada se bude vidjelo kako stvari stoje u pogledu mogućnosti direktnih razgovora, možemo razgovorima dati oficijelan karakter.[210]

Želim Vam uspjeha i srdačno Vas pozdravljam

27. septembar 1945. Vaš,
Beograd [J. B. Tito]

Arhiv Josipa Broza Tita

[GOVOR PRILIKOM PRIJEMA SOVJETSKOG ODLIKOVANJA ORDENA POBEDE U BEOGRADU 29. SEPTEMBRA 1945]

Gospodine ambasadore,[211]
Gospodo predstavnici Sovjetskog Saveza,
Gospodo oficiri Crvene armije,
Drugovi!

Primajući ovaj visoki orden kojim me je nagradio Prezidijum Vrhovnog sovjeta, izražavam svoju veliku radost i ponos, jer u njemu vidim izraz velikog priznanja što ga Sovjetski Savez daje našoj vojsci i našim narodima za njihove napore i žrtve koje su oni dali u ovoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Tako su to shvatili i naši narodi, što najbolje potvrđuju stotine i stotine telegrama i pisama koje dobijam iz svih krajeva Jugoslavije od najviših do najnižih državnih institucija, od najviših do najnižih vojnih institucija, od boraca i oficira, od društvenih organizacija i pojedinaca, a u kojima se izražavaju velika ljubav i zahvalnost prema Sovjetskog Savezu, koji je još jednom odao veliko priznanje našoj zemlji i našim narodima za njihove napore.

Neka ovo visoko odlikovanje bude još jedan jasan dokaz čvrstog bratstva i jedinstva između naroda Jugoslavije i naroda Sovjetskog Saveza.

Da živi veliki Sovjetski Savez!
Da živi njegov vođ Staljin!
Da žive prijateljstvo i savez Sovjetskog Saveza i Jugoslavije![212]

»Борба«, 30. septembar 1945.

KONGRESU SRBA U HRVATSKOJ, ZAGREB

Učesnicima kongresa[213] šaljem svoj srdačan pozdrav i mnogo želja za uspjeh vašeg kongresa u korist bratstva i punog međusobnog razumijevanja Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

Samo međusobna ljubav i jedinstvo Hrvata i Srba u Hrvatskoj mogu osigurati bolju i srećniju budućnost sadašnjoj i budućim generacijama i spriječiti zauvijek slične katastrofe kao što nas je zadesila 1941. godine. Suzbijajte svaki pokušaj sijanja šovinizma, sijanja međusobne mržnje izmedu Srba i Hrvata. Neka nam strašna prošlost bude zauvijek opomena. Čuvajte teško i s tako mnogo žrtava stečeno bratstvo i jedinstvo u Hrvatskoj. Čuvajte tekovine ove

velike oslobodilačke borbe koje predstavljaju garantiju ravnopravnosti i bolje budućnosti svih naroda u Jugoslaviji.

[29. septembar 1945.
Beograd]

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 1. oktobar 1945.

DRUGU STALJINU [JOSIFU VISARIONOVIČU, PREDSJEDNIKU SAVJETA NARODNIH KOMESARA SSSR–a]

Dozvolite mi u prvom redu da Vam zahvalim za pomoć i Vaše lično zalaganje po pitanju izgradnje mosta preko Dunava.

Kao što sam već izjavio Vašem ambasadoru drugu Sadčikovu, ja sam potpuno saglasan u pogledu Vašega predloga izgradnje mosta. Za nas je to sasma dovoljno i od ogromne koristi ako nam taj privremeni most posluži nekoliko godina, jer ćemo u međuvremenu nastojati da pripremimo potreban materijal za željezni most.

Mi već preduzimamo sve potrebne mjere da budu rukovodioci i inžinjeri koje Vi šaljete dobro smješteni, a isto tako i sav ostali personal. Radnike ćemo mi plaćati i opskrbljivati hranom, a isto tako su već poduzete mjere da se pripremi sav materijal koji će Vaši stručnjaci tražiti da bi gradnja mogla nesmetano da ide.*

Primite izraz mog dubokog poštovanja.

[Kraj septembra 1945,
Beograd]

[Tito]

Arhiv Josipa Broza Tita

* Ovo pismo je Titov odgovor na jedan Staljinov telegram bez datuma, verovatno napisan krajem septembra 1945. U njemu je Staljin predložio da se izradi jedan privremeni zaobilazni železnički most, »koji može da posluži osam godina«, da se materijal i druga sredstva i usluge daju bez nadoknade i da bi »bilo poželjno da jugoslovenska vlada obezbedi plate našem personalu i radnicima«.

Staljin je na ovo Titovo pismo odgovorio jednim telegramom, takođe bez datuma, i najverovatnije upućenom u prvoj polovini oktobra 1944. U njemu je Staljin ponovio da sovjetska vlada stoji na stanovištu da treba izgraditi privremeni most i da u pogledu »stavke telegrama« o plaćanju građevinskog personala i radnika od strane jugoslovenske vlade treba tumačiti tako da jugoslovenska vlada treba da isplaćuje samo novčani iznos, a sovjetska vlada će obezbediti opskrbljivanje odećom i hranom i da je za rukovodioca izgradnje postavljen general Golovko.

RAZGOVOR S POLJSKIM NOVINARIMA [ODRŽAN U BEOGRADU 2. OKTOBRA 1945]

Pitanje: Željeli bismo da nam gospodin maršal kaže svoje mišljenje o saradnji slovenskih zemalja.

Odgovor: Ja mislim da slovenski narodi, ovoga puta više nego ikad u historiji, moraju izvući pouku da jednom zauvijek onemoguće sve ono što bi moglo izazvati nesuglasice i dovesti do toga da jedan slovenski narod digne ruku protiv drugog. Jer, u historiji je uvijek bilo nekoga ko je iskoristio slovenske međusobice u svoje svrhe. U konkretnom slučaju, kroz vjekove, kroz historiju, to je bio njemački osvajač, njemački imperijalizam. On je u ovom ratu bio došao dotle da je sebi postavio konkretan zadatak: ostvariti plan potpunog uništenja Slovena, naročito nas malih naroda, u prvom redu ovdje na Balkanu. Mi ne vidimo drugog načina da se u budućnosti spriječi takva katastrofa nego jedino da slovenski narodi ostave na stranu one sitnice koje bi ih mogle razdvajati i da gledaju samo svoje krupne zajedničke interese, da budu duhom ujedinjeni i da budu u najtješnjoj kulturnoj saradnji, što će biti od koristi svima zajedno. To znači da se svi zauvijek usmjerimo u pravcu jedne tijesne kulturne, ekonomske i uopće sveslovenske saradnje.

Još su svježi tragovi crne prošlosti. U svakoj našoj zemlji, kao i u zapadnim zemljama, bilo je upravljača koji nisu slušali glas naroda i koji su se vezali s izvjesnim elementima u državama nenaklonjenim slovenskim narodima. Razumije se, to je, u krajnjoj liniji, vodilo onome do čega je i došlo, to jest do katastrofe, do toga da smo bili razjedinjeni, prepušteni na milost i nemilost osvajačkoj armiji Hitlera i Musolinija. Sjetimo se samo šta je bilo s Malom antantom.[214] Nijemci su punom parom radili da je razbiju, to jest da odvoje slovenske narode jedan od drugog. Zatim je došao red na Balkanski blok. Stalno su traženi i stvarani uzroci za razdor između češkog i poljskog naroda, između poljskog i ruskog naroda, između jugoslovenskog i bugarskog naroda. Uvijek su neprijatelji Slovenstva tražili načina da među slovenskim narodima sa zajedničkom granicom stvore jednu branu, jedan jaz koji bi ih razdvajao kako bi oni poslije lakše mogli ostvariti svoje planove.

Ja mislim: Slovenstvo je danas na dobrom putu da se takve stvari više ne ponove. Već su postignuti vrlo lijepi rezultati sveslovenske saradnje i ja mislim da tome mnogo doprinosi činjenica što su u slovenskim zemljama, manje-više, uklonjeni svi anacionalni elementi i što su na upravu došli ljudi iz naroda. A to je jak dokaz i garancija da smo na dobrom putu i da ćemo tim putem i dalje produžiti, na sreću i blagostanje slovenskih naroda.

U inostranstvu izvjesni ljudi mnogo govore da je sada došla slovenska era. Oni to govore i misle u jednom negativnom smislu; oni misle na imperijalističke tendencije. Ja sam duboko uvjeren da svi vi dijelite moje mišljenje da je to jedan apsurd, jer Sloveni ne teže podjarmljivanju drugih naroda. Oni suviše mnogo cijene slobodu, jer su se u svojoj historiji dugo morali boriti za slobodu i samostalnost. Oni cijene slobodu i svoju i drugih naroda i nemaju nikakve težnje da ugnjetavaju druge narode. Naprotiv, slovenska era može se tumačiti samo u pozitivnom smislu, tj. da Sloveni, ujedinjeni duhovno, predstavljaju jednu snažnu branu od srednjovjekovnih pohoda protiv kulture i čovječanstva. Slovenska kompaktnost znači jednu snažnu i jaku garanciju ne samo za bezbjednost Slovena nego i protiv svih pokušaja novih avantura kakva je bila avantura Hitlera i Musolinija. U tome je misija Slovenstva: da bude nosilac mira, nosilac sigurnosti u Evropi, a ne nosilac nekog imperijalizma.

Na osnovu čega ovi ljudi u inostranstvu dolaze do takvih zaključaka? Na osnovu toga što Sloveni sada traže ono što je po svakom čovječanskom pravu njihovo, što traže da njihovi do sada odvojeni dijelovi budu ujedinjeni s njima. Nekada su Sloveni, kad su bili slabi i kada su ih napadali jači – Germani, Venecijanci i drugi – izgubili izvjesne djelove svojih naroda i teritorija, i sada, kad traže svoje, kad traže da se ujedine sa svojom braćom, smatra se da je to imperijalizam. Razumije se, s tim se ne mogu složiti nikakav zdrav razum i logika.

Ja mislim da je saradnja slovenskih zemalja jedna krupna, jedna velika stvar, i da svi oni koji se za nju zalažu i na tome rade vrše veliku historijsku misiju. Zato smatram da je dužnost svih nas koji se u pojedinim slovenskim zemljama nalazimo na rukovodećim mjestima da bez svake rezerve radimo i srcem i dušom na toj stvari. To je naša dužnost pred budućim pokoljenjima, pred historijom.

U historiji bilo je kod nas i negativnih i pozitivnih momenata. Mi smo mnogo griješili; skoro sve slovenske zemlje su griješile. Ali, u našoj historiji ima i pozitivnih momenata koji nas čine onim što sada jesmo – pozitivnim faktorom u svijetu. To treba da bude svima nama Slovenima zajedničko. Nas treba da raduje uspjeh svake slovenske zemlje posebno, jer takav uspjeh je i naš uspjeh. Uspjeh Poljske je i naš uspjeh, i mi se njemu radujemo. Uspjeh velikog Sovjetskog Saveza, uspjeh koji je on postigao u periodu od svršetka prošlog rata do početka ovoga rata, bio je stavljen ne samo u službu naroda SSSR-a, nego i u službu Slovenstva i svega čovječanstva. Dakle, uspjesi koje mi postižemo jesu općeslovenski i općečovječanski. Tako ja gledam na misiju Slovenstva i na produbljivanje i proširenje odnosa slovenskih zemalja.

Pitanje: Jugoslavija sprovodi politiku konsolidacije i obnove. Kakav je u tom pitanju odnos između vaše vlade i vaše opozicije?

Odgovor: Mi se, poslije oslobođenja zemlje, trudimo svim silama da što prije obnovimo ono što je razrušeno u toku rata. Jugoslavija je tome poslu pristupila svom energijom. Na dnevnom redu su, prije svega, ekonomska pitanja. Ona apsorbuju najveći dio naših snaga. Neću vam govoriti o detaljima. Vi ste prošli kroz Jugoslaviju, vidjeli ste u kakvom je stanju naša zemlja sada, i možete sebi predstaviti u kakvom je stanju bila neposredno poslije oslobođenja, kad je sve bilo razoreno. Saobraćaj nije funkcionisao, nije bilo mostova, željeznice nisu radile itd. Ja mislim da mi možemo biti zadovoljni rezultatima koje smo dosad postigli vlastitim oskudnim sredstvima. Sve što je postignuto, postigao je sam naš narod, bez ičije pomoći. Mi zato možemo biti zadovoljni i ponosni. Ovoga puta, sav narod, ogromna njegova većina, s najvećim elanom i požrtvovanošću prionuo je na posao, pomaže i radi. Mi smo sve porušene mostove izgradili besplatno. Do sada je podignuto 1700 mostova, malih i velikih, popravljeno hiljade i hiljade kilometara željezničke linije, a vi znate da su Nijemci prilikom povlačenja sve odnosili, čak su orali i pruge za sobom. Tako mi danas imamo uspostavljen saobraćaj po cijeloj zemlji, od Đevđelije do Trsta. I ne samo to. Popravljaju se putevi, podižu se i čiste porušeni gradovi. Ako ste letjeli avionom, vi ste imali prilike da vidite obnovljena mjesta, nove krovove na kućama. Sve je to izgradio narod sam, tako reći bez ičije pomoći. Narod sam, svojim sredstvima i svojim rukama, gradi i popravlja, i baš taj stvaralački elan daje nam prilično optimističku perspektivu i garanciju da ćemo savladati sve teškoće. Baš to što nas narod pomaže s ovakvim elanom dokazuje da je narod uz nas, s nama, da narod nije za opoziciju.

Mi smo u Jugoslaviji pošli novim putem, putem pravednijeg unutrašnjeg poretka, putem stvaranja istinske narodne demokratije, socijalne pravde i nacionalne ravnopravnosti. To su temelji na kojima počiva naša nova država. Razumije se, to je iz osnova dijametralno suprotno onome što je nekada bilo.

Opozicija predstavlja sve ono staro, ono što je nekada bilo na vlasti. Opoziciju sačinjavaju oni koji su, kad su bili na vlasti, ugnjetavali pojedine narode Jugoslavije, onemogućavali socijalnu pravdu, tlačili radne mase. To su ljudi iz opozicije. A mi smo u dobrom položaju, jer nosimo progres. Narod je za taj progres, narod je za novu Jugoslaviju, onakvu kakvu mi stvaramo. A opozicija hoće ono staro, ono što je nekad bilo u staroj Jugoslaviji. U novoj Jugoslaviji, međutim, ima vrlo malo ljudi koji hoće opet ono staro.

Ja ovu našu »opoziciju« ne nazivam opozicijom. Opozicija u jednoj državi ne slaže se s izvjesnim taktičkim stvarima, hoće nešto

bolje, ona zauzima opozicioni stav prema režimu ili prema vladi. Kod nas opozicija nije takva. Ona nije dala nijednu ideju koja bi bila bolja od onoga što smo mi dali u programu Narodnog fronta. Ona uopće i nema programa. To nije opozicija. To je onaj stari lager neprijatelja naroda, koji vuku točak historije natrag, a točak ih okreće oko sebe i, razumije se, smrviće ih.

Kada se jedna zemlja nalazi u situaciji u kakvoj se nalazi Jugoslavija, razorena kao i mnoge druge zemlje, kada sve snage treba uložiti da bi se zemlja što prije podigla, da se ljudi i djeca ne bi zimi smrzavali, da bi poslije ovog strašnog perioda nastali bolji dani, »opozicionare« to ne zanima. Njih zanima samo to da li će ponovo doći na vlast.

Međutim, narod ne gleda tako. »Opozicija« je u zabludi ako misli da narodne mase samo na nju čekaju. I to nije slučaj samo kod nas nego i u drugim zemljama. Samo, slučaj u Jugoslaviji je markantan. Za nas opozicija ne predstavlja neki naročiti problem. Ona je neznatna i ne može da smeta.

Neki dan bilo je kod mene oko 36 delegata Demokratske partije.[215] A voda te partije, kao što vam je poznato, jeste Grol [Milan], koji se odvojio od svojih pristalica. Kod mene su bili ljudi seljaci, nekadašnji poslanici, sastavni dio Demokratske stranke. Oni su imali u Beogradu zemaljsku konferenciju i poslije toga su došli k meni. Ja sam dva sata razgovarao s njima i nisam vidio nikakve razlike između njih i nas. I oni i mi smo u Narodnom frontu. Oni rade u narodnim odborima, rade na obnovi naše zemlje. Pitao sam ih da li ima pogrešnih postupaka od strane naših narodnih vlasti. A oni kažu: ima, ali to nije iz zle namjere, nego iz neznanja. Kod tih demokrata nisam vidio ono što vidim kod Grola i njegove male grupice.[216] »Demokrati« oko Grola neće da vide ništa što je pozitivno. Oni vide samo negativne stvari i tim negativnim stvarima stalno bombarduju. A pravi demokrati vide ono što je pozitivno i razlikuju pozitivno od negativnog i za negativno kažu da ćemo zajednički ukloniti i popraviti.

Grolova »opozicija« može da živi samo dok se hrani iz inostranstva, a kad joj inostranstvo otkaže pomoć, ona će nestati sama od sebe. Dakle, ona za nas nije problem.

Ja znam da se za stranca, kad dode u Beograd i ne ide u druga mjesta naše zemlje, prilijepi kao čičak sve ono što ne valja. I onda, ako stranac gleda s uskog horizonta, ako neće da vidi više, da vidi stvarnost, on će vidjeti samo to što se za njega lijepi. To onda treba da bude opozicija u Jugoslaviji. Međutim, treba gledati naš narod. A to znači vidjeti da ćemo mi, ako se ne bi ometala konsolidacija naše zemlje i ako mi današnjim tempom nastavimo s njenom obnovom – svoju zemlju, uz pomoć koju će predstavljati reparacije,

brzo izvući iz ove razorenosti i brzo postići predratni nivo, pa zatim brzim tempom krenuti k jednom višem nivou.

Pitanje: Kakvo je Vaše mišljenje o mogućnostima poljsko-jugoslovenskog zbliženja i političke, kulturne i privredne saradnje izmedu naših naroda?

Odgovor: Što se tiče političke, kulturne i ekonomske saradnje između Jugoslavije i Poljske, ja mislim da na tome putu nema baš nikavih zapreka. Odnosi između poljskog i našeg naroda bili su uvijek dobri. Zajedničke patnje i žrtve u toku ovoga rata još su nas više zbližile.

Što se tiče privrednih odnosa, ja se nadam da će Poljska biti u mogućnosti da Jugoslaviji, gdje je industrija manje razvijena i prilično razorena, pomogne u tom pogledu. Treba da uspostavimo međusobnu razmjenu dobara i proizvoda. Naša vlada ima namjeru da učvrsti odnose u prvom redu sa slovenskim zemljama, konkretno s Poljskom. Preduslov svih političkih veza jeste učvršćenje ekonomskih odnosa. Ne može biti dobrih političkih odnosa, čvrstih političkih veza, ako su ekonomski odnosi labavi.

Sada se uveliko radi na tome da se kulturne veze između Poljske i Jugoslavije prodube i prošire.

Toliko bih vam mogao reći po ovom pitanju, a samo unutrašnje uređenje Jugoslavije i Poljske danas je takvo da omogućava jačanje ekonomskih, kulturnih i političkih veza.

Pitanje: Šta nam možete reći o stavu Jugoslavije po pitanju Trsta i Julijske krajine?

Odgovor: Ja mislim da vam je donekle poznato naše gledište na Trst i Julijsku krajinu, koje smo izložili pred konferencijom ministara spoljnih poslova u Londonu.[217] Mi ostajemo čvrsto na stanovištu da Trst treba da pripadne pod suverenitet Jugoslavije. Ako se pogleda geografska karta i ako se zna etnički sastav okoline Trsta i cijele ove teritorije, onda se vidi da je Trst jedna oaza među slovenskim stanovništvom. Tačno je da je u Trstu većina talijanskog življa. Slovenskog stanovništva ima 40 hiljada. Međutim, ekonomski interesi Jugoslavije imperativno nam nalažu da se borimo za Trst.

Talijani su svoje pravo na Trst zasnivali na tvrđenju da je Austrija u svoje vrijeme radila na sloveniziranju Trsta kako bi uklonila talijanski uticaj. Ja lično znam da to nije istina. U Trstu je Austro-Ugarska radila na tome da talijanizira slovenski živalj. Tada se postepeno, na štetu Slovena, povećavao u Trstu talijanski živalj. I zato ovo talijansko tvrđenje ne može da bude nikakav razlog niti mjerilo pri donošenju odluke o sudbini Trsta. Osim toga, i samo stanovništvo Trsta, ono stanovništvo koje na stvari gleda realno, i talijansko i slovensko stanovništvo, hoće da Trst bude prisajeđinjen

Jugoslaviji. Ono zna da Trstu bez pozadine nema prosperiteta. Trst je jedva vegetirao pod Italijom. Tim više sada, kad je Italija pobijedena zemlja, on ne bi mogao da ima u Italiji ni onoliko ekonomskog zamaha koliko je imao poslije prošlog rata. Ako bi Trst pripao Italiji, to bi bio vječiti kamen smutnje. Zato ja smatram da je najpravilnije rješenje da Trst bude naš. Mi Trstu čak dajemo federalni položaj u Jugoslaviji. Time bi se jednom zauvijek riješio jedan krupan problem, koji nije samo jugoslovensko-talijanski nego medunarodni.

Jugoslavija se nikada neće složiti ni dati svoj potpis na rješenje kojim bi bili okrnjeni njeni opravdani interesi. Italija nema nikakvih prava na Trst. Govori se, doduše, o internacionalizaciji Trsta. Ja mislim da se može govoriti o izvjesnoj medunarodnoj upotrebi luke. Jugoslavija se u tome pogledu pokazuje potpuno spremna da primi takvo rješenje, i ona je tako i formulisala svoj stav. Takvim rješenjem bi se omogućila upotreba tršćanske luke za Češku, Poljsku, Mađarsku, Austriju i druge države.

Mogu vam reći jedno: bez obzira na to što u Londonu po ovom pitanju još nije doneseno definitivno rješenje, mi ostajemo čvrsto pri svom prvobitnom zahtjevu da cijela teritorija do Soče bude priključena Jugoslaviji.

Vi znate pod kakvim smo okolnostima mi Jugosloveni u prošlom ratu izgubili Istru, Slovenačko primorje, Trst, Zadar, Rijeku itd.[218] Kad se raspala Austrougarska Monarhija tada je Italija dobila plijen na račun Slovena. To je bila cijena koja je isplaćena Italiji što je stupila u rat. Tu cijenu su platili naši narodi.

Ovoga puta situacija je drukčija. Italija je pobijeđena zemlja, a mi smo ravnopravni saveznici s pobjediocima. Mi ne možemo dozvoliti više da se bilo kakvi računi isplaćuju Italiji na našu štetu. Uostalom, ovog puta nema Italiji šta ni da se plaća, jer je ona bila u protivničkom taboru.

Zato se mi ne možemo složiti s bilo kakvim rješenjem koje bi išlo na štetu interesa naših naroda. Mi ćemo energično tražiti da nam naši saveznici priznaju naša prava.

Mislim da je pitanje donošenja pravilnog rješenja po ovoj stvari na dobrom putu. Saveznici su sve više skloni da donesu onakvo rješenje kakvo je u interesu Jugoslavije kao saveznice.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 132–139.
»Борба«, 3. oktobar 1945.

ZADACI LISTA »NARODNA ARMIJA«*

Pokazala se neophodna potreba za izlaženjem jednog vojnog lista, na čijim bi se stranicama tretirala sva ona pitanja koja se nameću u vezi s usavršavanjem naše mlade Jugoslovenske armije, u vezi s vaspitanjem rukovodećih kadrova itd.

Vrlo je dobro poznato ne samo našim vojnim rukovodiocima nego i borcima partizanskih odreda i Narodnooslobodilačke vojske kakvu je važnu i veliku ulogu odigrao »Bilten Vrhovnog štaba«, koji je počeo izlaziti u avgustu 1941. godine u Beogradu.[219] »Bilten« je, s malim iznimkama, izlazio prilično redovno sve do svršetka rata, i to pod najtežim okolnostima. Zadatak »Biltena« nije bio samo da registrira pojedine akcije partizanskih odreda i, kasnije, jedinica Narodnooslobodilačke vojske. On je imao i mnoge druge zadatke, vrlo važne u narodnooslobodilačkoj borbi. Naročito je bila važna uloga »Biltena« u procesu stvaranja naše Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, u koordinaciji i centralizaciji rukovođenja narodnooslobodilačkom borbom, u učvršćivanju discipline itd.

Sa svršetkom rata i stvaranjem savremeno naoružane, nove Jugoslovenske armije bilo je nužno pokrenuti ovaj list koji treba da odgovara svojim zadacima u novim uslovima, i to mnogo boljim uslovima od onih u kojima je izlazio »Bilten«. On ima veliki i važan zadatak da što više doprinese vaspitanju i usavršavanju vojnih kadrova naše mlade Jugoslovenske armije, da doprinese njezinom jedinstvu.

Naša mlada armija snabdjevena je danas najsavršenijom tehnikom, ali tu tehniku treba do tančina upoznati i znati njome rukovati u svakoj situaciji. Mi smo ratovali preko tri godine s oskudnim tehničkim sredstvima i tek pod kraj rata, blagodareći pomoći SSSR-a,[220] mogli smo snabdjeti našu vojsku modernim i takvim rodovima oružja kakvih mi do tada nismo imali. Prema tome, razumije se, vojnostručna pitanja biće najvažnija tema našeg novog vojnog lista. U vezi s tim savremenim naoružanjem moramo se služiti iskustvom velikih modernih armija, a u prvom redu iskustvom nepobjedive Crvene armije, koja je, budući naoružana sjajnom ratnom tehnikom i majstorski vladajući njome, savladala njemačku ratnu mašinu – njemačku vojsku, također naoružanu savremenim naoružanjem, kako njemačkim tako i zaplijenjenim od pobijeđenih evropskih država. A da je Crvena armija mogla pobijediti do tada nepobjedivu hitlerovsku vojsku, jedan od glavnih razloga je to što je

* Prvi broj lista »Narodna armija« izašao je 2. oktobra 1945; list izlazi sedmično (četvrtkom).

Crvena armija imala bolje rukovodstvo i što je bolje znala iskoristiti savremenu ratnu tehniku. Dakle, šta se iz toga vidi? Iz toga se vidi da naši vojni rukovodioci moraju mnogo i uporno učiti i opet učiti kako bi znali majstorski rukovoditi jedinicama naoružanim savremenom ratnom opremom.

Jasno je da postoje i drugi važni faktori koji utiču na borbenu sposobnost jedne savremene armije. Ja ću ovdje navesti samo nekoliko primjera iz našeg oslobodilačkog rata koji pokazuju da i tehnički nadmoćno naoružan neprijatelj nije nas mogao savladati. Naši su partizanski odredi, a kasnije Narodnooslobodilačka vojska, bili slabo naoružani, a ipak su se borili s uspjehom. Kako je to bilo moguće? To je bilo moguće zato što su naši borci bili prožeti duhom upornosti, visoke svijesti i vjere u opravdanost svoje borbe za slobodu i nezavisnost, samodisciplinom i spremnošću na najveće žrtve, a sve je to izviralo iz bezgranične ljubavi prema svojoj porobljenoj otadžbini i iz neodoljive mržnje prema porobljivačima naše zemlje. Važnu je ulogu odigrala i činjenica što su borci naših partizanskih odreda i Narodnooslobodilačke vojske bili čvrsto povezani s narodom, što su crpli svoju snagu iz uvjerenja u pobjedu i iz te povezanosti. Šta to pokazuje? To pokazuje da je zadaća ovog vojnog lista da prenosi primjere herojske borbe naših partizanskih odreda i Narodnooslobodilačke vojske na našu mladu Jugoslovensku armiju. Ne samo sadašnji borci i rukovodioci nego i buduće generacije moraju se služiti tim primjerima ljubavi prema slobodi, primjerima upornosti, discipline i spremnosti na svaku žrtvu, jer samo ona savremena armija koja posjeduje takva svojstva može biti nepobjediva. S odlaskom boraca Jugoslovenske armije u kasarne ne smije se prekinuti ta živa veza s narodom, ne smije izblijediti svijest da je vojska radi naroda i da mora služiti narodu, da je njegov sastavni dio koji ima specijalne zadatke. Naprotiv, ta se veza mora još više učvršćivati, a to će se postići na taj način što će se u našoj mladoj Jugoslovenskoj armiji intenzivno raditi politički i kulturno, što je svakako velika i odgovorna zadaća ovoga lista.

Kulturno-politički rad od ogromne je važnosti u jednoj pravoj narodnoj armiji, koja ima zadatak ne samo da čuva granice svoje zemlje, nego i da čuva tekovine narodnooslobodilačke borbe, narodna prava stečena u toj borbi. Nasuprot praksi bivše jugoslovenske vojske, vojnici i starješine današnje Jugoslovenske armije nisu, ni za vrijeme svog vojnog roka, lišeni svojih političkih prava, i oni mogu i treba da budu uvijek informirani o svim političkim i drugim problemima; još više, oni treba da učestvuju u rješavanju tih problema ukoliko im to dozvoljava vršenje njihove vojne dužnosti.

Za vrijeme služenja vojnog roka svaki borac i starješina mora imati pune mogućnosti svestranog kulturnog razvitka. Kasarne mo-

raju postati škole gdje će se mladi sinovi sela i grada, osim u vojnim znanjima, vaspitavati da budu korisniji gradani u civilu. Kasarna ne smije biti omražena kuća, iz koje vojnici jedva čekaju da pobjegnu svojim kućama kako je to bilo nekada. Rok vojne službe ne smije se više shvatati kao teret koji pada samo na jedan dio građana, nego kao veliki i častan poziv kojim treba da se ponose mladi sinovi nove Jugoslavije. I u tim pitanjima biće vrlo važna uloga ovoga lista, na čijim stranicama treba stalno da se nalaze članci o raznim problemima kulturnoga rada u vojsci.

O vaspitanju naših vojnih kadrova moraju da se brinu više vojne instancije, moramo da se brinemo mi, ali u isto vrijeme moramo podvući potrebu samovaspitanja vojnih kadrova. Tim više što je ogromna većina naših vojnih starješina izrasla u procesu borbe iz redova seljaka, radnika i poštene inteligencije. Oni su prošli surovu ratnu školu, imaju mnogo ratnog iskustva, ali mnogima manjka elementarno, osnovno vaspitanje, koje je preduslov za dalje usavršavanje rukovodilaca vojnih jedinica, naoružanih savremenom ratnom tehnikom. Prema tome, ovdje se ne može učiniti ništa drugo nego da rukovodioci uče, da rade na samovaspitanju isto onako uporno kao što su se uporno borili na frontu. To nijednog od njih ne smije uplašiti i obeshrabriti, jer to je potrebno, to je njihova dužnost, oni to mogu i moraju savladati. U tome ovaj list mora da pomogne, to je jedan od glavnih njegovih zadataka.

Historija naše borbe bogata je mnogim herojskim djelima pojedinaca i čitavih jedinica. Ali mnogo od toga nije nigdje napisano, mnoge epizode iz ovog rata nisu poznate širokoj javnosti. Poznata je donekle cjelina, ali nisu poznate pojedinosti iz kojih je stvorena ta cjelina, iz kojih se sastoji epopeja naše borbe. Ovaj list mora dati mogućnosti da se te stvari iznose na njegovim stranicama. Mnoge i mnoge ratne epizode mogu i moraju biti rasvijetljene na stranicama ovoga lista. To je nužno ne samo iz vojnohistorijskih razloga nego i da bi se ovjekovječile barem neke epizode iz herojske borbe naših naroda za pouku našim budućim pokoljenjima.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 128–131.
»Narodna armija«, 2. oktobar 1945.

[MINISTRU INOSTRANIH POSLOVA GOSPODINU DR IVANU ŠUBAŠIĆU]

Gospodine ministre,

Primivši danas Vaše pismo u kome mi obrazlažete zbog čega dajete ostavku moram Vam reći da me je taj Vaš postupak vrlo začudio.[221] Najviše sam se iznenadio Vašim obrazloženjem ostavke, jer kroz to obrazloženje ne mogu da shvatim koje su Vaše izjave tačne. Da li one koje ste davali čitavo vrijeme do Vaše bolesti, tvrdeći da se sporazum sprovodi, ili ove koje sad navađate u pismu da se sporazum nije sproveo u život i da zbog toga dajete ostavku.

Uoči ovih izbora,[222] kada se sva unutrašnja reakcija i neprijatelji u inostranstvu služe svim mogućim klevetama i lažima kako bi napakostili konsolidaciji naše zemlje i onemogućili sprovođenje izbora, ne može se ni dobiti utisak da je Vaša ostavka, a naročito obrazloženje te ostavke, potpuno u skladu s tom kampanjom u zemlji i u inostranstvu. Iz Vašeg postupka jasno se vidi kakva je pozadina toga i ujedno svodi na nulu sve vaše nekadašnje izjave o želji da doprinesete svoj dio novoj Jugoslaviji prema Vašim mogućnostima. Šta se iz našeg sporazuma nije izvršilo?

Prvo, stvorena je jedinstvena vlada, u koju su ušli svi oni ministri Vaše vlade iz Londona koje ste Vi predložili.[223]

Drugo, radi se svim silama na demokratizaciji zemlje, zbog čega su doneseni mnogobrojni zakoni u čijoj izradi ste i Vi učestvovali i za koje ste i Vi glasali. Dozvoljene su partije koje su već počele raditi. Postoji sloboda štampe, tako da i tzv. opozicija izdaje svoju štampu. Raspisani su izbori, za koje idu pripreme u najvećem redu. Znači, jednom riječju, izvršava se sve ono na što sam se ja obavezao u sporazumu s Vama i ono što Vam je bilo savjetovano s konferencije Velike trojice u Jalti. To što neće opozicija, a isto tako nećete ni Vi, da istupite na izborima, ne stoji krivica do nas već do opozicije i do Vas, koji niste htjeli da istupate. Prema tome, Vaše obrazloženje ostavke ni najmanje ne odgovara tačnosti i nijedan iskren i pošten čovjek ne može ga primiti kao takvo.

Zašto ste, gospodine ministre, izabrali baš ovaj čas da podnesete ostavku? Vi još bolesni ležite, niste još stupili na svoju dužnost, a ipak ste se požurili s ostavkom uoči izbora. Nije li to potpuno u skladu s onim prepričavanjima, s onim pripremama opozicije i Vaših krugova da se bilo na koji način stvori stanje u zemlji da bi se dalo povoda za stranu intervenciju. Moram da Vam kažem ovom prilikom da se te protunarodne težnje i fantazije neće ostvariti, jer će narodi Jugoslavije znati braniti svoju nezavisnost i slobodu da sami uređuju svoju kuću od svakog pokušaja miješanja sa strane. Čudi me da Vi to do danas još niste mogli potpuno shvatiti. Mislim

da bi Vaše obaveze prema našim narodima mogle biti jače od bilo kakvih obaveza izvan naše zemlje. To Vam govorim zbog toga što sam ja u vrijeme kada ste Vi predložili svoju saradnju odbacio sve ono što bi nas moglo razdvajati i prihvatio Vaše izjave i Vašu saradnju, duboko vjerujući da Vi želite svojim radom, na dobro naše razorene zemlje, ispraviti ono iz prošlosti što je u srcima naših naroda ostavilo duboki trag i što se ne može tako lako zaboraviti.

Prihvatajući Vašu ostavku izjavljujem da mi idemo nepokolebljivo i čvrsto putem koji su odabrali svi naši narodi i da se nećemo nikuda dati skrenuti s puta.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

9. oktobra 1945. god.

Predsjednik Ministarskog savjeta
Josip Broz Tito

»Борба«, 13. oktobar 1945.

[GOVOR ODRŽAN U SKOPLJU 10. OKTOBRA 1945. PRILIKOM PREDAJE ODLIKOVANJA NARODNOG HEROJA JUGOSLAVIJE MAJKAMA POGINULIH HEROJA][224]

Draga braćo i drugovi, palo mi je u čast da ovom prilikom, u ime predsjedništva Privremenog parlamenta, predam majkama palih heroja najviše ordene, Ordene narodnog heroja.

Obraćajući se majkama palih heroja maršal Tito je nastavio: Vaši sinovi, naša djeca dali su svoje živote za slobodu svoje domovine Makedonije. Njihova djela, njihova herojstva, njihova vjernost i odanost borbi služiće svim pokoljenjima, svim generacijama Makedonije kao primjer kako treba da se služi svome narodu i svojoj domovini. Makedonski narod i svi narodi Jugoslavije mogu da budu ponosni na te pale sinove, na te pale heroje, kojih danas nema, kojima ja ovdje ne mogu lično da predam ova najviša odlikovanja. Njih nema, no oni će živjeti u srcima sadašnjih generacija i budućih pokoljenja, živjeće kao primjer, jer su dali sve svome narodu, jer nisu štedjeli svoje živote da bi oslobodili svoju domovinu i da bi izvojevali svome narodu njegova prava. Neka bude vječna slava herojima koji su pali u borbi za slobodu svih naroda Jugoslavije. Neka je hvala majkama palih heroja, koje primaju u ime djece ova visoka odlikovanja.

Ova visoka odlikovanja – *rekao je na kraju maršal Tito,* koja se daju palim herojima primile su njihove majke, koje su, moram još jednom da podvučem, ponosne na svoju djecu odlikovanu od strane naših naroda preko najvišeg narodnog predstavništva. Neka bude mladim Makedoncima i sinovima ostalih naroda Jugoslavije ovo za primjer kako treba braniti i čuvati tekovine ove velike borbe, za koje su dali svoje živote desetine i desetine hiljada najboljih sinova naših naroda.

»Борба«, 11. oktobar 1945.

[GOVOR NA PROSLAVI DANA USTANKA MAKEDONSKOG NARODA, U SKOPLJU 11. OKTOBRA 1945][225]

Draga braćo, dragi drugovi i drugarice! Pozdravljam vas i raduje me što mogu biti u vašoj sredini kada slavite svoj praznik narodnog ustanka. Mnogi i mnogi, oni koji osporavaju pravo Makedoniji da sama odlučuje o svojoj sudbini, trebalo bi da vide ovaj duh koji danas provijava ulicama Skoplja i koji – uvjeren sam – provijava svakim makedonskim selom i čitavom Makedonijom. Makedonski narod je u ovoj velikoj oslobodilačkoj borbi stekao pravo na ovo što sada ima, to jest na svoju slobodu i ravnopravnost. Makedonski narod je pravilno shvatio historijski momenat kada se radilo da li će narodi Jugoslavije uopće postojati ili neće postojati; kada se nije radilo samo o tome da li će neki narod zadržati svoju nezavisnost i samostalnost koju je do ovoga rata manje ili više imao, nego prosto o tome da li će ga uopće biti ili ga neće biti. Makedonci su shvatili momenat i zajedno s ostalim narodima Jugoslavije pošli u borbu na poziv Komunističke partije. *(Narod oduševljeno kliče Partiji.)*

U toku ovoga rata, u Jugoslaviji se nije moglo kazati koji narod više daje i koji je spreman više dati za zajedničku stvar. Tu je bio i makedonski narod. On je dokazao da je kleveta ono što se prije rata govorilo kako Makedonci neće da budu u zajednici s ostalim narodima Jugoslavije. U ovom ratu makedonski narod je svojom krvlju i svojim žrtvama dokazao da hoće da živi u toj zajednici. *(Burno odobravanje i uzvici: »Tako je!«)* Ali, makedonski narod je dokazao i da hoće da živi kao ravnopravan član te zajednice.

Poslije dugih i dugih decenija, Makedonija je danas prvi put slobodno odahnula i ima sve mogućnosti za svoj nacionalni, kulturni i ekonomski razvitak. U Jugoslaviji nema više nikog ko bi Makedoniji to onemogućavao, a pogotovu nikog od strane onih koji

imaju pravo da govore u ime ostalih naroda Jugoslavije. Ako ima onih koji bi to htjeli, onda je to mala grupa, to je reakcija, to je ono staro.

Teško je kad moramo još i danas govoriti da ima takvih ljudi, poslije katastrofe koja je zadesila naše narode.[226] A ima ih ne samo u Jugoslaviji, gdje su malobrojni, nego i u inostranstvu. Evo, u bratskoj Bugarskoj se javljaju elementi koji govore da Makedonci nisu slobodni. Kažite im vi da li ste slobodni ili niste! Našli su se i pobornici »Velike Makedonije« koji su sebi uzeli pravo da govore u vaše ime, kao da vi nemate pravo da govorite. Zato vi treba da govorite. Vi treba da im kažete jeste li vi svojom krvlju izvojevali ovo što imate. Ima tamo u Bugarskoj sada ljudi koji sastavljaju neke memorandume i šalju ih velikim saveznicima tražeći tobože da se Makedonija ujedini, da se ujedine Pirinska, Jegejska i Vardarska Makedonija.[227] Pod čijim pokroviteljstvom? Pod pokroviteljstvom stranih sila. Kao da su nama potrebni pokrovitelji, kao da nismo zreli, kao da nismo punoljetni. Kao punoljetan narod, mi ćemo sebi izvojevati pravo da Makedonija bude ujedinjena.

Svi ti memorandumi i sve te akcije, sve je to maska. Laž je da oni hoće ujedinjenje Makedonije. To su mahinacije onih trećih, koji su uvijek gledali da na razdoru naroda na Balkanu osiguraju sebi svoj upliv na Balkanu.[228] U tome grmu leži zec. Jer oni hoće da razjedine balkanske narode da bi bilo kao što je bilo u prošlosti kada je Makedonija služila kao kamen smutnje među bratskim narodima na Balkanu, a na korist stranog imperijalizma. Sada su se odjednom našli oni da govore kako Makedonci nisu slobodni, kako bi Makedoniju trebalo ujediniti i kako bi joj trebalo stvoriti bolje uslove života. A isti ti ljudi bili su ovdje tri i po godine. I šta su učinili? Vi o tome imate sliku. Imate fotografije šta su učinili: iskasapljena tijela najboljih makedonskih sinova, opljačkani i popaljeni domovi. To su oni učinili. I oni danas imaju smjelosti da govore o slobodi i o tome kako bi Makedoniju trebalo izdvojiti iz federativne Jugoslavije i stvoriti neku novu, tobože slobodnu Makedoniju, koja će biti pod tuđim pokroviteljstvom. Mi vrlo dobro znamo ko im to šapuće na uho. Ko govori o potrebi izdvajanja Makedonije iz federativne Jugoslavije i o potrebi ujedinjenja Makedonije? To pišu u sofijskom listu »Svoboden narod« bugarski socijaldemokrati koji su izvan Otečestvenog fronta. Priznajem da mi to čak ni od njih nismo očekivali. Nismo očekivali takav odgovor na našu pruženu bratsku ruku. Ali, mi znamo jedno: bugarski narod ne misli tako. Mi znamo vrlo dobro da je bugarski narod za politiku koju smo zajedno počeli provoditi poslije istjerivanja okupatora, počevši bratski i iskreno govoriti. Ali, eto, našli su se izdajnici koji će i kod bugarskog naroda naići na istu takvu osudu kao što nailaze kod svih naroda Jugoslavije, a osobito kod makedonskog naroda.

Mi se nismo odrekli prava makedonskog naroda da se ujedini. Mi se toga prava nikada nećemo odreći. To je naš princip. A mi principe ne dajemo ni za kakve privremene simpatije. Ima braće Makedonaca u Jegejskoj Makedoniji i njihova sudbina nama nije ravnodušna. Mi ćemo ostati kod toga da svi Makedonci budu ujedinjeni u svojoj zemlji. Međutim, parolu o »Velikoj Makedoniji« bacaju baš oni koji, na drugoj strani, rade i rukama i nogama protiv ujedinjenja Makedonije. Njihovi memorandumi i sirenski glasovi, [229] njihove lažne simpatije prema makedonskom narodu, naići će na osudu svih Makedonaca. Mekedonski narod je u ovom ratu izvojevao svoju slobodu. Imate li vi danas oružje u svojim rukama? (*Oduševljeno klicanje: »Imamo!«*) Hoćete li vi tim oružjem braniti svoju slobodu? *(»Hoćemo!«)* Prema tome, ne treba da se bojite za slobodu makedonskog naroda. A i ostali narodi Jugoslavije – i Srbi, i Hrvati, i Slovenci, i Crnogorci, i narod Bosne i Hercegovine – isto tako žele da vi sačuvate tekovine koje ste izvojevali u zajedničkoj borbi protiv neprijatelja. To je u interesu ne samo naroda Makedonije već i svih ostalih naroda Jugoslavije. Ako smo se borili za oslobodenje Jugoslavije, ako su se svi narodi Jugoslavije borili za slobodu i izvojevali je, onda ćemo znati i u miru da izgrađujemo svoju bolju budućnost.

U ekonomskom pogledu mi stojimo slabo. Obnova zemlje je najvažniji problem, koji svi narodi Jugoslavije teže da riješe. Jugoslaviju su opljačkale četiri fašističke sile. Pljačkale su je četiri godine. I kad su fašističke sile u našoj zemlji harale i iz nje vukle na sve strane, kad su plamtjeli sela i gradovi u našoj zemlji, kad je okupator rušio i palio, kad su tu posljedice svega toga, onda je razumljivo što naše vlasti ne mogu da sve porušeno obnove za nekoliko mjeseci. Mi smo svi svjesni toga, i vi ste također toga svjesni. Zato iz svih vas, iz svakog pojedinca provijava taj isti duh, bez obzira na to da li su jedni bolji, a drugi slabije obučeni. Ja vidim da kod svakog pojedinca i svih vas zajedno postoji čvrsta vjera da će doći bolje, i to ne »bolje« iz predratnih praznih obećanja, nego stvarno bolje. Vi sami vidite da je danas bolje nego što je bilo prije dva ili četiri mjeseca, a prije četiri mjeseca bilo je bolje nego prije šest mjeseci. O prilikama pod okupacijom da i ne govorimo.

U pogledu naše obnove mi imamo ogromnih teškoća. Naši narodi neće vjerovati onima koji pričaju da bi obnova išla brže i da bi bila bolja kad bi oni bili na vlasti, jer narod je njih već vidio na vlasti. Oni su se na vlasti pokazali kao eksploatatori, kao ugnjetači naroda. Narod je njih vidio u odsudnom momentu kada je trebalo braniti domovinu, vidio ih je kako su se kukavički sabili u rupe ili pobjegli u inostranstvo ili se stavili u službu okupatora. Prema tome, jasno je da narod od njih ne može ništa očekivati. To je jasno

svakom poštenom rodoljubu, svakom Makedoncu, Srbinu, Hrvatu, Slovencu, Crnogorcu. Nama se, ne samo u zemlji nego i u inostranstvu, prave izvjesne smetnje i političke teškoće. Govori se da naša unutrašnja konsolidacija, odnosno obnova, sporo ide. Mi imamo ogromnih teškoća, i ja ću vam ukazati samo na neke. Mi smo ostali bez transporta, bez vagona, bez željeznica, bez rječnog i pomorskog brodovlja, skoro bez ikakvog saobraćaja. Za svaki naš brodić mi moramo moliti da nam se vrati.[230] Čini se sve moguće da nam se što kasnije vrate, iako bi nam oni krvavo trebali za prevoz žita opustošenim krajevima. Mi smo tražili da nam se vrati naša mornarica još kada smo bili priznati od strane Saveznika. Međutim, »umjesto da nam bude vraćena, ona je ostala na Malti i u drugim lukama. Mi smo tražili, oni su obećavali – i sve je ostajalo na obećanjima. Dobili smo je sada, kada je rat završen; dobili smo je sada, a ne onda kada su sinovi Dalmacije na drvenim čamcima i drvenim brodićima jurišali na čelične njemačke brodove. Kako nam je onda mornarica bila potrebna! Mi smo morali položiti deset puta više života nego što bismo položili da smo u ono vrijeme dobili našu mornaricu.

Pa onda drugo. Već je prošlo šest mjeseci od svršetka rata, a preko 200 naših rječnih brodova još uvijek leži u Lincu na Dunavu.[231] Mi ne možemo doći do tih naših brodova. Ja o tome nisam govorio javno i glasno. Danas govorim da čujete i vi i oni kojih se to tiče. Jasno je zašto nam ne daju te brodove. Takvih teškoća imate mnogo i mnogo. Ali, uprkos svemu, mi ćemo pobijediti, jer je narod s nama. Mi smo bili strpljivi dvije i po godine. Bili smo strpljivi kad nas nisu priznavali, jer smo znali da će jednoga dana da nas priznaju.[232] Mi smo i sada strpljivi; nećemo se nervirati i nećemo činiti nepromišljene korake, jer znamo da će nam jednoga dana oni to priznati. Što je najvažnije, mi znamo, imamo iskustva i čvrsto smo ubijeđeni da nas sve ovakve mahinacije ne mogu spriječiti da stvorimo snažnu Demokratsku Federativnu Jugoslaviju, jaku ekonomski i kulturno. Stvorićemo je jer to hoće čitav naš narod, hoće svi narodi Jugoslavije, Makedonci, Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci.

Oni s druge strane, reakcionari, kažu da smo nesposobni. Razumije se, to govore neprijateljski elementi. Oni kažu da smo nesposobni da obučemo narod, da mu damo cipele, odjeću i prehranu. Jednom riječi, bacaju na nas drvlje i kamenje.

U Jugoslaviji nije razorena samo jedna pokrajina. Suša ove godine nije vladala samo u Makedoniji nego i u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini itd. Rat je dugo trajao, okupator je izvukao sve što je mogao iz naših krajeva. Nije ostalo stoke za rad, nije ostalo fabrika za proizvodnju odjeće, obuće i druge robe. A recite vi meni šta bi se desilo u Jugoslaviji, u mirno doba, recimo dvadeset godina poslije

prošlog rata, kada se iz naroda crpla i poljednja kap znoja – šta bi se dogodilo da je one vlasti u staroj Jugoslaviji pogodio ovako težak problem kao što je nas pogodila suša? Šta bi se desilo njima kad ne bi imali ni magacina ni finansijskih sredstava? Oni ne bi bili sposobni da problem riješe. Naša nova država se danas brine za narod bez obzira na to što nema finansijskih sredstava, brine se da se ono što imamo pravilno rasporedi na sve krajeve zemlje. Makedonija još nije dobila skoro ništa. Ali će dobiti, jer mora da dobije. Dobiće i ostali krajevi. Radi se samo o tome da narod sam učestvuje u svim radovima na obnovi. Ova država nije neki instrumenat iznad naroda. Ona je narodna država, narodna vlast, sam narod.

Ako ima grešaka – ja sam mnogo puta rekao, ponavljam i ponavljaću: grešaka ima – greške se moraju popravljati. Onaj koji griješi nehotice, ako na to bude upozoren, on će se popraviti. Ako onaj koji sistematski griješi neće da se popravi, nego i dalje šteti, njega treba ukloniti. Mi moramo naše greške ispravljati, a ja vjerujem da će tih grešaka biti sve manje, jer većina griješi iz neznanja, jer su na rukovodeća mjesta došli ljudi koji nikada nisu bili ministri ili specijalisti za ovo ili ono. Mnogi od njih, ako i griješe, kada im se pomogne, kad im se ukaže na pogreške, ispravljaće se i radiće i srcem i dušom za dobro naroda. Zato i vi na ovim izborima birajte svoje prave predstavnike. Na izbore izlaze ljudi iz Narodnog fronta, na jedinstvenoj listi, iako u Narodnom frontu ima raznih partija. Narodni front je snosio odgovornost u ratu, on snosi odgovornost i u miru. Pojavila se i opozicija. Mi nismo imali ništa protiv toga da ona izađe na izbore, ali ona nije htjela. U početku se za to pripremala, ali je kasnije odustala, jer je svjesna kako bi na tim izborima prošla. A zašto ona nije htjela da iziđe na izbore? Zato što vidi ovaj duh koji provijava cjelokupnom zemljom, zato što uviđa da joj je nemoguće da se bori protiv njega. To su bile perspektive opozicije za izbore. Ona nema ničega s čime bi izišla pred narod, jer je narod poznaje iz prošlosti, poznaje njene predstavnike iz onih godina kad su sjedjeli i u parlamentu i u vladi. A šta su oni radili? *(Jednoglasan odgovor: »Pljačkali su!«)* Pljačkali su, tako je. Ugnjetavali su narod, produbljivali jaz između naših naroda, istrebljivali ih. Razumije se, njih niko nije volio. Zato im je bilo potrebno da pred međunarodnom javnošću šire famu kako u Jugoslaviji opozicija nema mogućnosti da slobodno govori i bira svoje predstavnike, i ta fama trebalo je da omogući bilo kakvu intervenciju. Kad opozicija ne bi gledala preko granica, ona bi kod nas bila manja od makova zrna, i to ne samo u prenosnom nego i u bukvalnom smislu.

Drugovi i drugarice! Pred nama stoje još veliki i teški zadaci. Mi smo uvijek ukazivali na teškoće koje stoje pred nama. Nismo ih nikada prećutkivali. Mi izlazimo i na ove izbore bez nekih na-

ročitih obećanja, kako je nekada bio običaj. Nekada je bio običaj da se razmile korteši i kandidati koji obećavaju sve i svašta, pa onda odu u parlamenat i ništa ne urade. Mi ne obećavamo. Mi ne možemo ništa obećati. Mi smo jednom zauvijek obećali sve kad smo pošli u borbu. Mi smo tada stvorili svoj program. Prvi dio toga programa mi smo iscrpli: oslobodili smo zemlju (*buran aplauz*); mi ćemo izvršiti i drugi dio programa – za to nam je garancija narod. (*Ponovno oduševljeno odobravanje*) Inače, šta mi možemo obećati? Narod će vjerovati onima koji su bili spremni da polože svoje živote za njegovu slobodu. Mi smo i sada spremni da uložimo ne samo svoje sile nego i živote, ako bude potrebno, da bi narod očuvao svoje tekovine. Mi smo uvijek izvršili ono što smo govorili, i ja vam ovdje svečano izjavljujem da ćemo mi to i dalje izvršavati.

U međunarodnoj politici, kao što je već mnogo puta podvučeno, Jugoslavija je stekla dobre pozicije. Ako se uporedi današnja Jugoslavija s versajskom Jugoslavijom,[233] vidjećete da je razlika ogromna. Simpatije ogromne većine naroda u svakoj savezničkoj zemlji na strani su nove Jugoslavije. Narodi savezničkih zemalja su se za vrijeme naše oslobodilačke borbe divili našoj požrtvovanosti, kao što se i sada dive požrtvovanju naroda Jugoslavije u radu na obnovi i izgradnji zemlje.

Danas su radnom narodu u našoj zemlji stvorene široke socijalne mogućnosti kakvih on nije imao nikada u prošlosti. Radnička klasa u Jugoslaviji ne mora više strepiti od žandarmskog kundaka ako nastoji da poboljša uslove života, jer naša nova država u punoj mjeri štiti interese radnog naroda. Seljaci ne moraju danas strahovati da će im doći pandur s bubnjem i prodati im kuću za naplatu poreza. Država treba da vodi računa o seljacima kao o jednom od najvažnijih stubova naše Demokratske Federativne Jugoslavije. Seljak neće biti protivu toga da daje ono što je potrebno da bi se država mogla razvijati. Kada on uvidi i kada se potpuno ubijedi da ta država čini sve da bi mu pomogla, onda će i on rado davati državi ono što je njoj potrebno. Danas mnogi kažu da se mi ne usudujemo ubirati poreze jer bi se seljaci pobunili. Ne, mi se toga ne bojimo. Mi poreze ne ubiramo jer znamo da ih seljaci ne mogu platiti. Kako će oni platiti poreze kada nemaju sredstava ni sami sebe da prehrane? Ali onaj koji može da plati, a naročito ko nije plaćao u toku ovog rata ni u novcu, ni u krvi – taj treba da plati. *(»Tako je! Tako je!«)*

Mi smo izvršili zamjenu valute, tj. onog papirnog okupacionog novca novim dinarom.[234] Jasno je, to se moralo izvršiti. Pri tome se udarilo po kesi ratnih bogataša koji su za vrijeme rata, pomoću okupatora, stekli bogatstva. Međutim, pri vršenju ove zamjene bilo

je i nepravilnosti. Naročito prema pojedinim pokrajinama. Mi nastojimo da te stvari popravimo.

Kod nas se već danas vidi da u novoj Jugoslaviji neće biti besposlice. Istina, naše fabrike još nisu počele da rade u punom opsegu, ali one već rade. Mi ćemo otvoriti nove i proizvoditi sve što je potrebno za narod. Do sada nismo mogli oblačiti ni vojsku, a sada ćemo početi oblačiti i narod. Mi ćemo postepeno činiti u tom pogledu sve što je moguće.

Kada je riječ o zakonima koji su doneseni, onda se vidi na šta se najviše bune naša reakcionarna opozicija i reakcija u inostranstvu. Naši su zakoni najdemokratskiji. Ja vas uvjeravam da će oni ubuduće biti još demokratskiji. Mi njih usavršavamo. U našim zakonima je utemeljen princip socijalne pravde. Te zakone mora čuvati u prvom redu sama vlast. Prema tome, mi smo u pogledu unutrašnjeg sređivanja i uspostavljanja vlasti učinili ogroman korak naprijed. Reakcionarnoj opoziciji i reakciji u inostranstvu to mnogo smeta. Što mi idemo brže naprijed, to su oni sve bješnji. Kada bi oni vidjeli da nam svakog dana ide sve gore, oni bi onda kazali: dobro je, oni će jednog dana propasti. A pošto vide da mi savlađujemo teškoće koje izgledaju nesavladljive, oni bijesne. Zato treba paziti da im se ne nasjeda.

Na ovim izborima neka narod još jednom pokaže šta hoće.[235] Tako ćemo savladati našu reakciju. Mi nećemo slušati nikakve sugestije iz inostranstva koje bi bile na štetu našeg naroda. Mi nećemo slušati takve sugestije, ali mi želimo da sa svakim, a osobito s našim saveznicima iz rata, uvijek živimo u najboljim odnosima. Jer, u mirnodopskoj izgradnji potrebna je tijesna ekonomska i kulturna saradnja između pojedinih zemalja. To je naša želja i mi ćemo ostati na toj liniji. Mi imamo savez s velikim bratskim Sovjetskim Savezom.[236] *(Dugotrajne i oduševljene manifestacije Sovjetskom Savezu, Crvenoj armiji i generalisimusu Staljinu)* Crvena armija borila se za slobodu ne samo svoje zemlje nego i za našu slobodu još kad je bila kod Staljingrada. Mi smo tu njenu borbu tako i shvatili. Svaki njen korak kada je gonila njemačke horde odjekivao je u našim srcima kao najljepša melodija. Očekivali smo je boreći se, i zajedno s njom oslobodili smo našu zemlju.[237] Sovjetski Savez i danas nam pomaže ekonomski koliko god mu je to moguće, jer je i on pretrpio ogromna pustošenja u ovome ratu. Imati takvog nesebičnog saveznika kao što je Sovjetski Savez, imati i moralnu i materijalnu podršku tako velike bratske zemlje, znači imati sigurno zaleđe za pun razvitak, prosperitet i razmah naše zemlje.

Mi imamo dobre i vrlo dobre odnose sa slovenskim zemljama Češkom, Poljskom i Bugarskom; imamo dobre odnose s Albanijom; imamo dobre odnose s velikim savezničkim državama iz rata; ima-

mo dobre i sve bolje odnose s Mađarskom. To dokazuje da narodi tih država imaju puno povjerenje u Jugoslaviju i da ovo što se dešava u Jugoslaviji ima snažnog odjeka i u drugim zemljama. Mi sami sebi kujemo svoju sudbinu i ne damo da nam se drugi miješaju u naše unutrašnje stvari.

Mi smo se u Londonu borili za naša prava u pogledu Trsta.[238] Iznijeli smo tamo mnoge činjenice koje su iznenadile čak i one koji su protiv naših prava. Mnogi nisu htjeli da znaju šta se tamo događa. Mnogi nisu bili obaviješteni. Sada su obaviješteni. Mi smo na najboljem putu da postignemo poštovanje svojih prava. Ta naša prava su nepobitna i niko ih ne može osporiti. Mi ćemo ih uporno braniti. Još nismo dobili nikakvu naknadu za štetu koju su fašističke zemlje nanijele Jugoslaviji.[239] Baš to otežava našu obnovu. Mi tražimo da nam se ta šteta nadoknadi, tražimo da nam se vrati ono što je izvučeno iz naše zemlje. Tražimo da nam fašističke države isplate reparacije za štetu koju su nam nanijele, i to što prije. Kada to ostvarimo, biće nam lakše izvršiti našu zadaću u pogledu obnove. Razumije se, ako dobijemo reparacije – a dobićemo ih – s njima se neće desiti ono što se desilo kad su Njemačka i Austrija plaćale odštetu staroj Jugoslaviji. U Jugoslaviji se to nije ni poznalo ni osjetilo – to je poznala i osjetila samo jedna klika koja je reparacije i odštetu strpala u svoje džepove. Sada neće više biti tako. Sada će reparacije ići u korist čitavog naroda – za izgradnju kuća, fabrika, puteva, mostova itd. Država i sada nastoji da i bez reparacija, samo iz svojih oskudnih sredstava, popravi ono što je porušeno. Kod nas se pojavila jedna nezapamćena samoinicijativa u obnovi zemlje, u izgradnji mostova, puteva, fabrika itd. Neka ostane taj elan! Neka se on poveća! Jer, ukoliko više izgradimo zajedničkim snagama, utoliko će izgradnja biti brža.

Draga braćo i sestre Makedonci i Makedonke! Pozivam vas da stojite čvrsto na braniku tekovina koje je donijela ova borba. Kao zjenicu oka svoga čuvajte slobodu koju su svojom krvlju i životima platili najbolji sinovi Makedonije. Pozivam vas da svi zajedno, kao jedan čovjek, pregnete na posao da izgradimo našu novu, zajedničku, Demokratsku Federativnu Jugoslaviju, u kojoj će svaki narod biti potpuno slobodan u svom nacionalnom, individualnom, kulturnom i ekonomskom razvitku, a svi ćemo zajedno predstavljati prema vani jednu snagu koju će svi respektirati. Pozivam vas da se ne date zavoditi od onih koji žele da unose smutnju i remete naš normalni razvitak, izgradnju i unutrašnje sređivanje. Ako budemo kompaktni kao što smo bili u ratu, ako budemo kompaktno stajali jedan uz drugog, ja vas uvjeravam da ćemo izvojevati još jednu sjajnu pobjedu. Tu pobjedu mi ćemo dočekati, jer vjerujem u stvara-

lačku moć narodnih masa. Kada se seljaci i radnici danas natječu ko će više da radi i uradi, kada se poštena narodna inteligencija u radu na obnovi ne izdvaja od svoga naroda, onda je to snažan dokaz da ćemo pobijediti.

Neka živi slobodna, ravnopravna Makedonija u bratskoj zajednici naroda Jugoslavije!

Želim vam da Makedonija bude, da svi Makedonci budu jednoga dana ujedinjeni u svojoj jedinstvenoj Makedoniji!

Neka živi Demokratska Federativna Republika Jugoslavija!

Neka živi bratstvo svih slovenskih naroda na Balkanu!

Neka živi veliki Sovjetski Savez na čelu sa svojim genijalnim vođom Staljinom!

Neka žive bratstvo i kulturna i ekonomska saradnja naroda koji su se u ovom ratu zajednički borili protiv zajedničkog neprijatelja!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 140–150.
»Борба«, 12. oktobar 1945.

DR JOSIPU SMODLAKI, RIM

Dragi druže ministre,

U Londonu je naš definitivan stav bio: Jugoslaviji sva teritorija do reke Soče uključujući i Tržič (Monfalkone).

Trst – sedma federalna jedinica u sklopu Jugoslavije. Luka Trst – glavni dio internacionalan, a jedan dio samo za Jugoslaviju.

Na samoj konferenciji uspjeli smo Vilsonovu liniju skinuti s dnevnog reda i ne dolazi više u obzir. Rijeka, Pola (Pula) i sva pozadina Trsta priznaje se i nije bilo u tome diskusije.[240]

[15. oktobar 1945.
Beograd]

Sa štovanjem
J. B. Tito

Arhiv Josipa Broza Tita

GOVOR ODRŽAN U ZEMUNU 16. OKTOBRA 1945. NA KONFERENCIJI ANTIFAŠISTIČKOG FRONTA ŽENA ZEMUNA

Drugarice antifašistkinje,

Moram da vam kažem da me je ovaj vaš doček vrlo dirnuo.[241] Danas, kad treba da se riješi definitivno sudbina onih tekovina koje smo izvojevali, potrebno je bez oklijevanja napregnuti sve sile da izvojujemo i tu pobjedu, onako kako smo izvojevali pobjedu u ovom teškom i krvavom ratu.

Mi se nalazimo pred izborima za Konstituantu, koja će odlučiti o obliku unutrašnjeg uređenja, o obliku vladavine u Jugoslaviji. Ona ima da riješi hoće li Jugoslavija biti republika ili monarhija. *(Jednoglasno klicanje: »Hoćemo republiku!, Živjela republika!«)* Pitanje republike nije iskrslo kao neki uzgredan problem koji bi htjeli ovi ili oni da nametnu narodu, nego se pitanje republike nameće kao životna potreba, neophodna za očuvanje tekovina za koje smo se borili. Jedanaestog novembra kazaćete vi, žene Jugoslavije, koje ste stekle pravo da rješavate sve unutrašnje političke i ekonomske probleme na ravnoj nozi s muškarcima, kazaćete svoju riječ. A ja ne sumnjam u vašu riječ. Ja ne sumnjam da će ona biti onakva kakva odgovara ovoj herojskoj borbi, kakva odgovara držanju žena u toku ovoga rata.

Htjelo bi se ometati ovaj naš veliki cilj, ovaj naš historijski cilj. Ali nemojte slušati nikakve glasove s bilo koje strane a koji misle da smo mi slabići i da se damo pokolebati. Nas još mnogi ne poznaju. Nas niko neće moći pokolebati. *(Oduševljeno i dugotrajno odobravanje i klicanje: »Živeo drug Tito!«)* Daje ovaj ostavku, daje onaj ostavku, i onda se prave kombinacije: sada će se ovi preplašiti i mi ćemo doći na vlast.* *(Jednodušno klicanje: »Nećemo se nikad preplašiti!«)* Zato se nećemo ni mi preplašiti, što se vi, narod, ne plašite. Varaju se svi oni koji tako misle. Jako se varaju. Mi ne možemo da skrenemo s toga puta, jer je taj put udaren s toliko krvi, s toliko žrtava naših naroda da bi bio najveći zločin od svakoga onoga koji bi s toga puta skrenuo. Mi moramo ići tim putem i mi ćemo tim putem ići, iako je još trnovit. Mi ćemo, kako kažu Rusi, izgraditi jednu široku darogu, jedan široki put k srećnijoj i boljoj budućnosti naših naroda. *(Oduševljeno klicanje: »Tako je! Živeo maršal Tito!«)*

Izvjesni ljudi govore da treba da dođe neko sa strane da nam pomogne da promenimo tok ili pravac svoga puta. *(Uzvici: »Ne treba!«)* Ja bih bolje rekao da je to ogromna rijeka u koju su sliveni

* Potpunije o tim ostavkama govori se u nap. 197.

svi potoci naše zemlje, potoci naroda. I kao što se ne može skrenuti sa svoga puta gorski potok i natjerati da teče natrag, tako se ne može skrenuti sa svoga puta ni ova rijeka naroda, s puta kojim je pošla. *(Dugotrajno odobravanje.)* Ja znam da još mnogo štošta treba. Mi nismo mnogo učinili. Ali, šta dokazuje da mi hoćemo da ostvarimo naš plan na izgradnji naše zemlje? Dokazuje ta volja, dokazuje taj heroizam koji je naš narod u toku rata i od oslobođenja naovamo pokazao. Naš narod je pokazao kolika je njegova stvaralačka moć, kolike su čvrstina volje i upornost ljudi u njemu. To dokazuje da ćemo mi brzo ostvariti i ono za čim su težili i naši slavni heroji koji su pali i za čim težite i vi, narod. Ja moram da kažem da vjerujem da će jedanaesti novembar biti velika smotra svijesti svih žena Jugoslavije. *(Jednoglasno: »Biće!«)* Jedanaestog novembra žene će pokazati ša one hoće. Hoće li ono staro, koje je njih držalo u potčinjenosti, ili ono novo, koje je ženi pružilo najbolje perspektive.

Dozvolite mi na kraju da vam kažem da ja danas, isto onako kao što sam za vrijeme borbe tražio da borci vrše svoju dužnost prema svojoj domovini, tražim i danas od svih pravih rodoljuba i članova Fronta da vrše svoju dužnost prema našoj zemlji. *(»Hoćemo!«)*

S dubokom vjerom u pobjedu pravedne narodne stvari, ja vam želim mnogo uspjeha u daljem radu.

Da živi Demokratska Federativna Jugoslavija! *(Živjela!)*

Da živi republika federativna Jugoslavija! *(Dugotrajno klicanje: »Živjela republika! Tito, Tito, Tito!«)*

»Борба«, 17. oktobar 1945.

[GOVOR NA MITINGU BIVŠIH AKTIVNIH OFICIRA – ZAROBLJENIKA, ODRŽAN U ZEMUNU 16. OKTOBRA 1945][242]

Drugovi oficiri!

Vi ste došli iz zarobljeništva, gdje ste pokazali da ostajete vjerni svome narodu i svojoj zemlji koja se borila na život i smrt protiv neprijatelja u čijim ste se kandžama vi nalazili. Ja bih htio da vam kažem ovom prilikom da između vas koji ste bili u njemačkom zarobljeništvu, u onom njemačkom paklu, i između ovih boraca ovdje nema razlike. Vi ste 1941. godine pošli u borbu riješeni da date i svoje živote za stvar svoje otadžbine. Nije bila vaša krivica što su se našle neznalice koje nisu znale, a većinom izdajice koje nisu htjele da brane zemlju od njemačkog, talijanskog, mađarskog i drugog neprijatelja. Vama je poznata situacija u ono vrijeme, vama je sigurno poznat veći dio onoga što se poslije događalo u Jugoslaviji.

Ja bih htio samo da se ponovo s nekoliko riječi osvrnem na period od 1941. godine, kada je naša zemlja bila preplavljena osvajačkim hordama, razoružana i lišena svega što bi joj omogućilo da dâ otpor. Onda je narod, vidjevši izdaju koja je nad njim izvršena, riješio da sam uzme svoju sudbinu u svoje ruke. Zar bi partizanski odredi, kojima smo rukovodili mi, mogli izdržati da to nije želio čitav narod i da nas on nije podupirao? Vi znate i sami šta to znači rvati se s onako velikim hordama, do zuba naoružanim i fanatizovanim, koje su imale cilj da nas unište.

Naša snaga bila je u narodu. Naša snaga nije bila samo u jednoj grupi ljudi, nego baš u čitavom narodu. To je bila ona snaga koja nas je nosila, to je bila ona snaga koja nas je održavala, koja nam je ulivala vjeru u nepobjedivost.

U Jugoslaviji je 1941. godine, u Srbiji, bilo ljudi koji su htjeli da na jeftin način steknu lovorov vijenac, pa su otišli u šume i tamo sjedjeli mirno, čekajući da se svrši rat, pa da se oni pojave kao oslobodioci. Na čelu tih, u to vrijeme takozvanih heroja, stajao je po zlu poznati Draža Mihailović. Ja sam, drugovi oficiri, razgovarao s njim 1941. godine. Otišao sam k njemu onda kada smo mi već bili razvili široke operacije protiv velikih snaga okupatora u velikom dijelu zapadne Srbije. On je tada išao slobodno po našoj oslobođenoj teritoriji od sela do sela i stvarao svoje četničke odrede. Mi onda nismo pravili razlike između nas i četnika. Govorili smo: ko hoće u četnike, neka ide, ko hoće u partizane, neka dođe k nama. Oni su, međutim, govorili: ko dođe u četnike, neće trebati da ratuje; ko hoće u partizane, moraće da stegne kaiš i da se bori. Ja sam u Struganiku htio da mu pružim ruku, razgovarali smo mnogo, ali nisam uspio da ga pridobijem za akciju.[243] Neki u inostranstvu još i danas govore da je Draža Mihailović prvi otišao u šumu.[244] Da, Draža Mihailović je prvi pobjegao u šumu, a mi smo ostali u gradovima, u kojima je bio gro stanovništva i njemačkih snaga. Tu smo mi stvarali planove za buduće operacije. Razlika je medu nama bila u tome što je on prvi otišao u šumu da se sakrije. A mi smo išli u šumu sa stvorenim planom, s riješenošću da odande počnemo operacije. Ja sam mu rekao: »Ne valja čekati jer će nas okupator istrijebiti«. On je odgovorio: »Ne valja ići u rat protiv onakve sile koja je preko noći srušila Francusku, Poljsku, Čehoslovačku i druge. Ako ćemo se odupirati, istrijebiće srpski narod«. Na to sam mu ja kazao: »Srpski narod moći će se spasti samo ako će se boriti«. I, nismo se složili. A nekoliko dana prije našeg susreta, kako su to izjavili nedavno njegovi ljudi na sudu, dolazio je kod njega neki gestapovac,

predstavnik njemačke komande.[245] Ja za to nisam znao, inače ne bih ni išao. Mi smo nastavili borbu, oslobodili smo Krupanj, Loznicu, Užičku Požegu, Užice, Čačak, Gornji Milanovac i dalje jednu veliku teritoriju sve do Sandžaka.[246] Poslije toga je sam ponovo htio da se sastanem s Dražom. Naime, ja sam ga pozvao da radi toga sastanka dođe bliže, na kraj njegove teritorije, koja je obuhvatala tri do četiri sela i Ravnu goru. Njegovi su se izgovarali da je Draža bolestan. A mene su naši drugovi odvraćali od toga da idem tamo, jer su već u ono doba četnici bili počeli s ubijanjem naših drugova.[247] Ja sam rekao: »Ja tamo idem, jer moram ići i još jednom pokušati da spriječim bratoubilačku borbu, da spriječim da Draža ode kod Nedića«. Nisam ni znao da je on već tada bio otišao kod Nedića.[248] Prilikom toga sastanka ja sam mu obećao 25.000 metaka i 500 pušaka iz naše užičke fabrike. Dobio je sve to. Nije htio da primi sve naše tačke, koje su vam sigurno poznate.[249] On je htio samo da dobije puške, municiju, novac i da napravimo sporazum da se međusobno ne napadamo. I kad smo se vratili s pregovora, četnici su nas otvoreno napali. Šta se tada dogodilo? Razbili smo njihovu bradatu vojsku u paramparčad kod Užičke Požege i gonili Dražu na Ravnu goru. Da nije tada njihov predstavnik Mitić došao u štab da nas moli i preklinje, mi bismo Dražinu vojsku još tada likvidirali.[250] Pogriješili smo što to nismo učinili.

Dakle, drugovi oficiri, mi smo učinili sve da do međusobne borbe ne dođe. Nismo krivi mi, već su krivi oni koji su se dali voditi od onih koji su pobjegli iz zemlje i od drugih koji su imali izvjesne račune u našoj zemlji i koji su sjedjeli u našoj zemlji i sarađivali s okupatorom.

Vi, manje ili više, znate kako se dalje razvijala naša borba. Vi znate da je ona prva njemačka ofanziva protiv naše vojske skrahirala kod Krupnja.[251] Ali Nijemci su tada nastavili da vrše ofanzive nadmoćnim snagama, tako da smo mi u novembru 1941. morali pod žestokim borbama napustiti srpsku teritoriju. Bile su to žestoke borbe i srpski narod će biti vjekovima ponosan na ona herojska djela koja su njegovi sinovi izvršili na bojnom polju. Imali smo nešto topova i tenkova, ali sve je to bilo sasvim slabo prema onoj dobro naoružanoj njemačkoj elitnoj vojsci, s kojom su se zajedno borili protiv nas i hrvatske ustaške jedinice i nedićevske i ljotićevske bande i Dražini oficiri i četnici, koji su nam zabijali nož u leđa. Mi smo se morali povući iz Srbije. Izdržali smo poslije sedam velikih ofanziva[252] i stotine manjih borbi. Umjesto da nas bude manje, nas je svakog dana bilo sve više. Slivali su se novi potoci boraca u veliku rijeku, koja danas sačinjava novu Jugoslovensku armiju.

Mi smo imali malo oficira, iz stare jugoslovenske vojske. Izvjestan broj tih oficira stupio je u našu vojsku, ali to je bilo malo. Oni koji su došli k nama bili su zaista vjerni svome narodu i izdržali su sve patnje i teškoće. Na žalost, veliki dio oficira koji nisu otišli u ropstvo, ili su kasnije iz ropstva bili pušteni da bi stupili u borbu protiv nas, nalazio se s onu stranu fronta, u borbi protiv Narodnooslobodilačke vojske. U našoj vojsci su se tada stvarali novi oficiri, regrutovani odozdo, od seljaka, radnika i poštene inteligencije. Mnogi od njih pokazali su se kao sjajni vojni i politički rukovodioci. Mnogi od njih stekli su visoke i odgovorne položoje i dobili velika priznanja. S novom armijom stvarao se i stvara se i novi oficirski kadar. Ali, sve je to premalo da bi zadovoljilo potrebe pred kojima se mi nalazimo. Prema tome, vaša vjernost narodu i riješenost da služite u našoj narodnoj armiji, kao pravi i iskreni narodni oficiri, može se samo pozdraviti. Ja tu vjernost i riješenost primam s velikom radošću.

U našoj Jugoslovenskoj armiji ne smije biti kategorija, ne smije se dijeliti na one koji su bili na frontu i one koji su bili u zarobljeništvu. I vi u zarobljeništvu bili ste na frontu. Vi ste i tamo vršili svoju dužnost, samo što ste bili onemogućeni da je vršite s oružjem u ruci. Ali vi ste ostali vjerni novoj, demokratskoj, federativnoj Jugoslaviji.

Mi stvaramo, usavršavamo i još ćemo usavršavati našu novu, Jugoslovensku armiju. Mi hoćemo da stvorimo armiju koja će biti sposobna da brani slobodu i tekovine koje je naš narod izvojevao u ovoj borbi, da brani granice naše Demokratske Federativne Jugoslavije, armiju koja će biti dostojan saveznik velike i slavne Crvene armije. *(Buran aplauz i uzvici: »Živela herojska Crvena armija!«)*

Počeli smo od ničega. Danas imamo veliku armiju, dobro naoružanu. Još imamo teškoća u snabdijevanju odjećom. Jer mi smo našli razorenu Jugoslaviju, dobili smo u ruke zemlju koja je sva opljačkana i iz koje je sve izvučeno, a veći dio fabrika onesposobljen. Treba te fabrike osposobljavati i treba povećati proizvodnju. Te teškoće onemogućavaju nam da brzo snabdijemo našu armiju svim što je potrebno. Mi imamo dovoljno oružja, imamo jaku avijaciju, najbolje topove, avione kakvih Jugoslavija nikad nije imala, mi imamo najbolje tenkove koji su se pokazali nadmoćnim prema njemačkim tenkovima. Ali, mi imamo još nešto što je rijetko kod drugih: gvozdeni duh, koji provijava ne samo kroz vojsku nego kroz čitav narod. Mi imamo neviđenu riješenost da obnovimo našu zemlju, riješenost da branimo tekovine ove velike oslobodilačke borbe. Biće i odjeće i obuće, biće i novih kasarni, biće škola, biće visokih vojnih učilišta u kojima će se usavršavati nove generacije koje će biti sposobne i dostojne da budu rukovodioci Jugoslovenske armije.

Vi, drugovi oficiri, bićete raspoređeni u svoje jedinice. Nosite i dalje duh otpornosti koji ste pokazali u zarobljeništvu. *(Burno klicanje: »»Hoćemo!«).* Znajte da je naša Armija narodna, Armija koja nikad ne smije da se odvoji od naroda. Naša Armija nije instrument za ugnjetavanje naroda, nego je instrument naroda protiv svih pokušaja nanošenja štete interesima naših naroda i naše zemlje. Onaj kontakt koji je postojao u toku oslobodilačke borbe, kontakt između naroda i vojske, mora i dalje postojati. U našoj vojsci treba da vlada gvozdena disciplina. Za vrijeme dok su postojali partizanski odredi kod nas, vladala je u njima disciplina koja se zasnivala na samosvijesti svakog pojedinog borca. Svaki borac je znao šta mu je dužnost i tada je lako bilo. Ali sada smo vojsku brojčano ojačali i u nju se slilo mnogo i mnogo novih boraca sa svih strana naše zemlje; tu, uporedo sa samosviješću, treba održavati i gvozdenu disciplinu. Bez jake discipline vojska ne može biti valjana vojska. Ali ta disciplina ne smije biti slična disciplini njemačke fašističke vojske. Kod nas mora postojati savjesno vršenje dužnosti uz gvozdenu disciplinu. Za vrijeme kada ne vrše svoju dužnost, mora biti prisno drugarstvo između mlađih i starijih oficira i između oficira i boraca.

Ja znam da mnogi od vas možda i sumnja da li će moći da se sraste s novim ljudima i novom okolinom, s oficirima Narodnooslobodilačke vojske. Ja smatram da takvoj bojazni nema mjesta. Mi želimo da svaki građanin ove zemlje, koji voli svoju domovinu i svoj narod, koji ima jednaka prava i jednake dužnosti, da svaki vojnik koji voli svoju zemlju i svoj narod, da svaki oficir, da svi oni budu jednodušni i jedinstveni u jednome: da u našim vojnim jedinicama i svuda gdje postoji vojna organizacija vlada duh drugarstva. Nema prvostepenih i drugostepenih. Svi moraju imati jednake dužnosti i svi moraju imati jednaka prava. *(Buran aplauz i odobravanje.)* Onaj koji nije za federativnu Jugoslaviju, ko ne želi dobra ovoj zemlji i svome narodu, ko nasjeda nekim došaptavanjima sa strane, ko ima izvjesne zadnje namjere, kao što se to već događalo nedavno, razumije se da ne može imati ni prava niti može ostati u našoj vojsci. Ja pred vama ovdje, drugovi oficiri, moram otvoreno da kažem da mnogi od onih oficira koji su došli iz zarobljeništa na potpis Nedića i u njegovu službu, a mi ih kao pokajnike primili u vojsku, nisu ostali vjerni datoj riječi i počeli su ponovo da rade protiv naše zemlje.[253] Takve ljude ne smijemo trpjeti u našoj sredini; oni moraju napolje iz vojske, i mi ćemo njih očistiti.

Ja želim da vi, oficiri bivše jugoslovenske vojske, oficiri današnje Jugoslovenske armije, budete dostojni rukovodioci naše vojske. Mi vam dajemo u ruke kadrove, ljude koji su prošli kroz mnoge i mnoge borbe. Postupajte s njima čovječanski. Održavajte disciplinu

i budite uvjereni da ćete naići na priznanje. Budite uvjereni da će ova zemlja uvijek voditi računa o vama i da će znati nagraditi svakoga po njegovoj zasluzi. *(Buran aplauz.)*

Eto, drugovi oficiri, to sam htio da vam kažem. Mi ćemo se još češće viđati. Viđaćemo se u raznim prilikama, i ja sam duboko uvjeren – vidim to i po vašem oduševljenju – da ćete vi čim stupite na dužnost i na rad pokazati vjernost svome narodu i uložiti u rad sve svoje sposobnosti.

Ja vas, drugovi oficiri, srdačno pozdravljam.

Da živi naša Demokratska Federativna Jugoslavija, srećna domovina svih naroda naše zemlje!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 151–156.
»Борба«, 17. oktobar 1945.

CENTRALNOM IZVRŠNOM ODBORU SVESLAVENSKOG SAVEZA AUCKLAND – NEW ZEALAND

[Okland – Novi Zeland]

S velikom radošću pročitao sam o vašim brigama za svoju domovinu, iako ste udaljeni od nje.

Pozdravljam vašu inicijativu i vaš rodoljubivi rad upravljen za ukazivanje pomoći našoj napaćenoj zemlji, koja, zahvaljujući samopožrtvovanom radu svih naroda Demokratske Federativne Jugoslavije, brže se oporavlja od posljedica okupacije i tvrdo korača naprijed obezbjeđujući svijetlu budućnost našim narodima.

U skoro vrijeme mi ćemo imenovati našeg konzula u Novoj Zelandiji prema vašim željama.

Za sve poštene rodoljube vrata naše domovine su široko otvorena i vama će se dati mogućnost za povratak s vašim porodicama i obezbjeđenje zemlje ili rada u našoj industriji.

Također sam primio pismo preko druga Josipa Alača.[254]

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

17. oktobar 1945. god. — Maršal Jugoslavije
Beograd — J. B. Tito

Ivo Smoljan, »Tito i iseljenici«, str. 132, *Zagreb, 1984.*

[IZ RAZGOVORA S DELEGACIJOM VLAHA IZ OKRUGA ZAJEČARSKOG ODRŽANOG U BEOGRADU 18. OKTOBRA 1945]

Vama je svakako poznato da država vrši otkup žitarica u Vojvodini radi ishrane pasivnih i postradalih krajeva. Mi moramo prvo da otpremimo hranu u Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru, Liku i druge krajeve, u koje je preko zime to nemoguće učiniti, a vama ćemo Dunavom, pošto je on plovan i u toku decembra, dostaviti potrebne količine za sjeme i ishranu po određenoj cijeni. S druge strane, vaše proizvode, vino, moći ćemo da plasiramo u Sovjetskom Savezu, Čehoslovačkoj i Poljskoj, kojima je potrebno. Ja ne bih htio da vam činim nikakva obećanja u pogledu podizanja željeznice, drumova i mostova, da vas to ne bi podsjećalo na prazna predizborna obećanja u staroj Jugoslaviji, ali ja znam da vi vidite i vjerujete u naš rad na svima poljima.

Što se tiče vašeg stava prema ljudima koji su bili protiv narodnooslobodilačke borbe i koji sada ustaju protiv tekovina te borbe, on je pravilan. Mi smo do sada dali dvije amnestije u Srbiji i svima krajevima Jugoslavije. To nije bila mjera učinjena iz straha, jer samo onaj ko je jak može da pusti na slobodu svoje protivnike. Pa ipak, tu i tamo dešavaju se pojave koje ste mi i vi sada pomenuli. Taj banditizam nije odvojen od onih koji na političkom terenu hoće da napakoste Jugoslaviji, od onih koji su duhovni podstrekači zlodjela. Mogu da vam kažem da ćemo mi iznositi takve slučajeve i energično iskorijeniti takve zločinačke pojave. A onda će se vidjeti mnoge stvari čija je pozadina u želji da se prikaže kako u našoj zemlji tobože nema reda. Naše dosadašnje popuštanje nije naša slabost, već je izraz želje da svakome damo mogućnost da se popravi i nađe pravi put.[255]

»Борба«, 20. oktobar 1945.

ZAHVALNOST PREZIDIJUMU NR POLJSKE POVODOM ODLIKOVANJA ORDENOM GRUNVALDA I REDA [IZREČENA U VELIKOJ SALI PRIVREMENE NARODNE SKUPŠTINE U BEOGRADU 19. OKTOBRA 1945]

Gospodine ambasadore.[256]

Primite i predajte vašem Narodnom vijeću moju najtopliju zahvalnost za ovaj visoki orden,[257] koji mi je ono podijelio preko Vas.

U ovome ja vidim izraz velikih i toplih bratskih osjećaja Narodnog vijeća Poljske i naroda nove, obnovljene Poljske prema

narodima Jugoslavije, za naš doprinos u borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

Narod Poljske i narodi Jugoslavije imaju mnogo zajedničkog, a najviše su imali zajedničkog u ovom velikom ratu, jer su i jedni i drugi bili porobljeni od istog neprijatelja. I jedni i drugi su dali velike žrtve za svoje oslobođenje.[258] Ja sam uvjeren da će te zajedničke žrtve, ta zajednička borba, imati za najtešnje bratske veze ogromnog značaja u budućnosti.

Molim Vas, gospodine ambasadore, da izručite Narodnom vijeću Poljske i poljskom narodu najtoplije simpatije naroda Jugoslavije, koji žele da s poljskim narodom žive u najboljim bratskim odnosima. A Vi, gospodine ambasadore, primite moju zahvalnost za Vaše čestitke.

»Борба«, 20. oktobar 1945.

[ZAHVALNOST IZREČENA U BEOGRADU 19. OKTOBRA 1945. PREDSEDNIKU PRIVREMENE NARODNE SKUPŠTINE POVODOM ODLIKOVANJA ORDENOM BRATSTVA I JEDINSTVA I REDA I PARTIZANSKOM ZVEZDOM I REDA]

Druže predsjedniče,[259]

Drugovi potpredsjednici, drugovi ministri i generali,

Gospodo,

Ja sam iznenađen, jer nekako ne osjećam da je tolika darežljivost od strane naroda trebalo ovoga momenta da pripadne baš meni, a u isto vrijeme sam neizmjerno ponosan i sam sobom i svojim saborcima što narod baš preko mene tako obilato nagrađuje one žrtve koje smo mi zajedno podnijeli.

Orden Partizanske zvijezde simbolički predstavlja sve ono što je rukovodeći kadar, zajedno sa mnom, dao da bismo pobijedili neprijatelja u svakoj prilici, u svakom teškom položaju, Orden Partizanske zvijezde obavezuje me da ubuduće radim svim silama na učvršćenju naše odbrambene moći, na učvršćenju naše nove, mlade Armije, narodne armije Jugoslavije.

Orden bratstva i jedinstva simbolički predstavlja ono stvarno bratstvo i jedinstvo koje smo mi svi zajedno postigli u ovoj velikoj borbi. To bratstvo i jedinstvo je stvarnost i ja mislim da je najljepša pobjeda, pobjeda veća od vojničkih pobjeda nad neprijateljem. Ono je sada, kao što je bilo u vrijeme borbi, garancija naše pobjede. Bez toga bratstva i jedinstva među našim narodima ne bismo mogli biti pobjednici. I ne samo pobjednici, nego se ne bismo mogli ni održati

pred tako jakim neprijateljem. Ono ujedno predstavlja i garanciju da će naša nova Demokratska Federativna Jugoslavija, koja ima glavni oslonac u bratstvu i jedinstvu, baš zbog toga moći ne samo da se unutra učvršćuje i bude jedinstvena i snažna nego i da se punim zamahom razvija.

Vama, druže predsjedniče, i predsjedništvu još jedanput najsrdačnije zahvaljujem na ovim visokim odlikovanjima, za koja smatram se ponosnim što ih nosim, jer pripadaju svima onima koji su dali sve od sebe i koji i danas daju sve od sebe, i jer se ta odlikovanja mogu dobiti samo zato što smo imali takvu vojsku i ljude koji su dali sve za slobodu i čast svojih naroda.

Primite još jedanput moju najtopliju zahvalnost.

»Борба«, 20. oktobar 1945.

[ODGOVOR NA POZDRAV DELEGACIJE PROSVJETNIH RADNIKA FEDERALNE SRBIJE PRILIKOM PRIJEMA U BEOGRADU 19. OKTOBRA 1945]

Dragi prijatelji,

Ja sam vrlo zadovoljan što mogu da vas pozdravim ovde, u Beogradu.[260] Meni su poznate teškoće na koje vi nailazite danas u svom radu, u materijalnom pa i moralnom pogledu. No, te teškoće ne smiju biti zapreka da vi izvršavate do maksimuma svoju dužnost prema našoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Jer, vaša zadaća je velika i časna. Vi treba da vaspitavate nove naraštaje i da prevaspitavate one koji su vaspitani pod pređašnjim okolnostima, do rata, i pod okupacijom. Velika je i časna dužnost usađivati u dušu naše omladine one ideje koje su naši borci nosili kroz rat, ideje bratstva i jedinstva naših naroda, ideje stvaranja jedne snažne federacije ravnopravnih naroda, ideje socijalne pravičnosti, ideje demokratije, takve široke narodne demokratije koja nije samo na papiru nego se i na djelu, u stvarnosti, izražava kao takva, ne samo po formi, već i po svojoj sadržini. A glavna sadržina jeste socijalnost. Demokratija bez pune socijalne sadržine, demokratija koja svakome građaninu naše zemlje, bio on manuelni ili intelektualni radnik na bilo kome radu, ne pruža sve mogućnosti da ima život dostojan čovjeka i sve mogućnosti razvitka, to nije prava demokratija. Kad se to ostvari, tek onda demokratija dobija punu sadržinu. Ima mnogo ljudi koji fraziraju o demokratiji, o lažnoj demokratiji, u kojoj ima demokratije samo za manjinu, a ne i za široke radne mase koje nemaju mo-

gućnosti da se njome koriste. To je demokratija u kojoj nema socijalne pravde, i zato je ona samo fikcija. A mi hoćemo da stvorimo našu novu, pravu, savršenu demokratiju.

Vaspitavajući našu omladinu u novom duhu, vi treba da iskorenite sve ono što bi moglo da skrene s pravilnog i pravog puta naše mlade naraštaje. Njima treba dati mogućnost da se podignu, da razumiju današnje istorijske događaje. Treba dati maksimalne mogućnosti da bi mogli što bolje da koriste svojoj otadžbini, novoj Jugoslaviji.

Iako su u Jugoslaviji u toku velikog oslobodilačkog rata izvršene snažne revolucionarne promjene, progresivne promjene, mi nismo protiv toga da se očuvaju tradicije naših naroda. A tradicije naših naroda su slavne. U istoriji naših naroda ima velikih momenata. I sve što je pozitivno u prošlosti naših naroda treba da se usađuje u dušu mlađih naraštaja. Nasuprot tome, bilo bi poželjno, i mi to moramo postići, da sve ono negativno, ono čime naši narodi ne mogu da se ponose bude predato zaboravu, jer ćemo samo na taj način ukloniti sve one smetnje koje su bile na putu da se jednom zauvijek prestane s međusobnom mržnjom, s nipodaštavanjem jednih u odnosu na druge.

Sve je to velika zadaća vaša, jer vi počinjete s vaspitanjem mladih ljudi, mladih generacija, počinjete odande odakle je najlakše izgradivati, od materijala iz koga se dadu stvoriti ljudi kojima će naša zemlja biti ponosna.

Što se tiče teškoća, ja znam vrlo dobro da ih ima. Mnoge naše škole su porušene ili zauzete, često još nisu regulisana pitanja stanova nastavničkog kadra i njihovih plata. Vjerujte da ćemo mi ovo ispraviti. Nikada više ne smije biti ono što je bilo u prošlosti, da su baš učitelji i profesori bili najzapušteniji, da su premeštani po volji pojedinih ljudi na položajima, da im se kočila inicijativa, da nisu bili dovoljno nagrađeni za svoj rad, da, jednom riječju, nisu imali ono što im pripada kao uzgojiteljima naših mladih generacija. Naša Demokratska Federativna Jugoslavija sve će to da ispravi. Jasno je da od materijalnih mogućnosti zavisi kojom će to brzinom ići. Ali, to će biti izvršeno, jer mi hoćemo da se popravi položaj nastavnika naše nove generacije i on se mora popraviti. A mi znamo da ćete ih samo tada kad ćete biti sami obezbijeđeni, kad vas materijalne potrebe ne apsorbuju, duhovno moći potpuno da se posvetite svom radu za našu omladinu.

»Борба«, 21. oktobar 1945.

RAZGOVOR S DOPISNIKOM »KOMSOMOLSKE PRAVDE« [ODRŽAN U BEOGRADU 20. OKTOBRA 1945][261]

Pitanje: Molim maršala da dâ ocjenu učešća mladića i djevojaka u narodnooslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda protiv njemačkih zavojevača.

Odgovor: O tom pitanju se već pisalo u našoj i u svjetskoj štampi. Riječima se ne može ocijeniti uloga omladine, koju je ona odigrala u narodnooslobodilačkoj borbi. Ta uloga je neobično velika. I prije rata je naša omladina uzimala najaktivnijeg učešća u borbi protiv reakcije i fašizma, još onda kad su u Jugoslaviji postavljani temelji antifašističkog pokreta. To je bilo 1938–1940. godine. Omladina je do kraja ostala vjerna svojim principima u borbi protiv fašizma, i kada je Komunistička partija Jugoslavije pozvala sve rodoljube na otpor fašističkim zavojevačima, omladina se odazvala tom pozivu. Prvi partizanski odredi formirali su se od omladine gradova i sela. U toku čitave borbe naši odredi su se uglavnom popunjavali od omladine.

U borbi je omladina bila duša pokreta. Poznato je, na primjer, kakvu je ulogu u našoj borbi odigrala pjesma. I tu pjesmu donijela je u našu armiju omladina. Omladina je unijela u našu borbu svoju energiju, volju za životom, inicijativu, težnju za naprednošću. I taj polet obuzeo je i sve ostale, oduševljavao je borce naših partizanskih odreda. Sâm sam posmatrao kako su se mladići i djevojke držali u borbi pod okupacijom. Omladina je izvršavala svaki zadatak koji smo postavljali, ma koliko da je to bilo teško i opasno. Kao što je poznato, neprijatelji srpskog i svih jugoslovenskih naroda – četnici Draže Mihailovića – namjerno su puštali brade. To su sve bili ljudi u godinama. A naši borci su po pravilu bili bez brkova. Četnici su se u početku žalili: što ćemo mi da ratujemo s balavcima! Ali uskoro su osjetili na svojoj koži kako se dobro bore ti »balavci«, kako čvrsto i bez poštede uništavaju njemačke okupatore i njihove pomagače, izdajice naroda.

Isto se tako herojski držala omladina i u pozadini. Dok su se partizanski odredi borili protiv Nijemaca odbijajući njihove ofanzive i sami idući u ofanzive, omladina naše pozadine radila je, pomagala partizane i osiguravala im namirnice. U svim mjestima stvarane su omladinske radne brigade. Te brigade su zasijavale polja, sklanjale žetvu, radile udarnički, često pod neprijateljskom artiljerijskom vatrom, rizikujući život. Sjećam se koliko mi je bilo teško da gledam kako su sasvim mlade djevojke i mladići, u surove zimske dane i noći, vukli na sebi džakove žita za borce naših odreda, često po 20 i 25 kilometara daleko. Može se reći da je i prije i za vrijeme rata omladina bila u prvim redovima boraca protiv fašizma.

Poslije rata naša omladina ostala je vjerna samoj sebi. Ona aktivno učestvuje u radovima na obnovi zemlje. Ona svuda vrši svoju veliku dužnost, a Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije, koji ulazi u sastav Narodnog fronta, jedan je od bedema na koji se oslanja nova, demokratska Jugoslavija.

Pitanje: Kakve je osobine pokazala omladina u narodnooslobodilačkoj borbi i kako treba sada, poslije završetka rata, vaspitavati omladinu?

Odgovor: Ja sam u stvari već govorio o tome. Omladina je sjajno shvatila svoju ulogu u narodnooslobodilačkoj borbi. Ona je pošla zadovoljna u borbu protiv Nijemaca i njihovih pomagača. Kada smo prolazili kroz oslobođene gradove i sela, omladina je stupala u naše redove. Zbog toga, i pored velikih gubitaka naših jedinica u borbi, mi smo uvijek imali nove vrijedne i odane borce. Uvijek se broj naših jedinica povećavao, i to na dobrovoljnoj bazi, a ne na mobilizacionoj. Neobično visoku svijest pokazala je omladina Bosne i Hercegovine, Like i Korduna, Crne Gore i Dalmacije. Svojim oduševljenjem nadahnjivali su naši mladići i djevojke starije drugove i uživali su kod njih veliki autoritet. To je bila masovna pojava. Iz redova omladine ponikli su mnogi naši sadašnji rukovodioci, viši i niži, a naročito u vojsci. Naši oficiri i generali – sve je to omladina.[262]

Omladina je u borbi pokazivala naročitu odanost otadžbini, neobičnu čvrstinu u bitkama. Kada su to okolnosti zahtijevale, umirali su mladići i djevojke na hiljade, ali se nisu predavali neprijatelju. I sada treba kod mlade generacije odgajati te divne crte: odanost svojoj otadžbini, prekaljenost, čvrstinu u borbi i neprestanu težnju k boljoj budućnosti.

Mi imamo vrlo mali broj ljudi koji su dovoljno odlikovani za svoje zasluge pred otadžbinom. Međutim, postoji veliki broj onih koje bi trebalo odlikovati. To će morati da se popravi. Ja priznajem i sam da je to naš nedostatak. Naše heroje mi ne popularišemo dovoljno kod naroda i među omladinom. Zato su prije svega krivi rukovodioci naše omladine. To se dašava jer je za vrijeme narodnooslobodilačke borbe junaštvo izgledalo kao svakodnevna, obična pojava. Osim toga, mi imamo još malo ljudi koji umiju lijepo da napišu o čovjeku, da plastično prikažu njegove podvige. Mi bismo morali da iskoristimo sav materijal i da taj nedostatak otklonimo u najskorijoj budućnosti.

Pitanje: Kakvo učešće uzima inteligencija u vaspitavanju jugoslovenske omladine?

Odgovor: Naša inteligencija još uvijek nije onakva kakva je u Sovjetskom Savezu. Njen veliki dio bio je vezan s reakcijom i čak

je direktno ili indirektno sarađivao s Nijemcima. Ali kod nas se već iskristalizirala narodna inteligencija. Osim toga, naravno, treba iskoristiti i predstavnike stare inteligencije, na sve načine pridobijati ih za odgajanje omladine. Ali, na žalost, naša omladina još nije shvatila ovu važnu ulogu inteligencije. Kod nas se još često odnose prema tom pitanju sektaški. To je ozbiljan nedostatak u radu omladinskih organizacija.

Pitanje: Kakva politička prava ima omladina u demokratskoj Jugoslaviji i kako ih ona ostvaruje?

Odgovor: Prije rata jugoslovenska omladina nije imala nikakvih političkih prava. To je bila jedna od najozbiljnijih nepravdi stare Jugoslavije. Omladina se u borbi s neprijateljem pokazala dostojna najširih demokratskih prava. I zato smo mi u prvim odlukama narodne vlasti – na Prvom zasijedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije 1942. godine[263] i na Drugom zasijedanju 1943. godine – dali omladini sva politička prava.[264] Naši mladići i djevojke koji su navršili 18 godina imaju ista prava kao i odrasli i sada naša omladina aktivno učestvuje u izbornoj kampanji. Naša omladina je dobila također sve mogućnosti za svestrano obrazovanje. Mi ne pravimo razliku između gradske i seljačke omladine. Mi težimo da izdignemo omladinu, koja je odigrala veliku ulogu u narodnooslobodilačkoj borbi, u sve organe državne uprave, u kulturno-prosvjetne ustanove i organizacije.

Veliki dio naše omladine bio je prinuđen da za vrijeme rata prekine sa školovanjem. Sada je naš zadatak da nadoknadimo izgubljeno vrijeme. Zbog toga smo, na primjer, u Armiji stvorili naročite škole za one borce koji nemaju osnovnog obrazovanja da bi mogli da uče. Mi preduzimamo sve mjere da se omladina može kulturno i fizički razvijati. Naravno, mnogo zavisi i od materijalnih mogućnosti, ali to nas ne plaši.

Pitanje: Kakve mjere preduzima jugoslovenska vlada da bi pomogla djeci koja su stradala u ratu?

Odgovor: To je jako važan i težak problem za našu zemlju. Mi preduzimamo sve mjere, činimo sve što je moguće da bi djeca naših poginulih boraca i djeca čiji su roditelji ubijeni od okupatora i njihovih pomagača bila obezbijeđena. Djeca su za nas državni kapital i mi težimo da im damo sve kako bi mogla da se fizički i kulturno razvijaju. Za to dajemo ogromne sume – stotine miliona dinara. Mi imamo oko pola miliona djece o kojima mora da se brine država.[265] Sto hiljada je smješteno u dječje domove i internate. Sada je kod nas stvoren sistem dječjih domova u svakoj federalnoj jedinici. Nesreća je samo u tome što po dječijim domovima uglavnom rade nedovoljno dobri odgojitelji. Tu se mi ne možemo osloniti na profesionalne

odgojitelje. Ogromnu ulogu u poboljšanju rada dječjih domova mora odigrati naša javnost, a naročito omladinske organizacije.

Pitanje: Kakvi zadaci stoje sada pred omladinom Jugoslavije?

Odgovor: Zadaci omladine su sada neobično mnogostrani i veliki. Prvi zadatak je – nastaviti s aktivnim učešćem u obnovi naše zemlje. Vlada i lokalne vlasti stavljaju na raspolaganje sve mogućnosti kako bi omladina aktivno učestvovala u stvari obnove zemlje i kako bi pokazivala inicijativu. Taj zadatak omladina odlično rješava. Tako je bilo i za vrijeme sjetve i za vrijeme žetve – u selu; na pripremi ogrjeva za gradove; pri izgradnji mostova i drumova koje su porušili okupatori; pri čišćenju ruševina; pri obnovi škola, kulturno-prosvjetnih ustanova u gradovima, a naročito po selima. Omladina svuda uzima učešća i pokazuje veliki polet. Treba nastaviti s tim radom. Aktivno učestvovati u obnovi – to je veliki zadatak naše omladine.

Drugi zadatak je: odgajanje omladine. U toku četiri godine rata mi smo veoma zaostali u odnosu na omladinsko obrazovanje. Škole nisu radile. Mnoga djeca su zaostala. Istina, mi smo se i za vrijeme rata borili protiv nepismenosti – stvarali smo kurseve i škole u partizanskim odredima i u našoj pozadini. Ali sada se mi brinemo za to da obnovimo cjelokupan sistem prosvjete i sve škole. Stanovništvo uzima aktivnog učešća u tome. Često mi pričaju kako sami seljaci obnavljaju škole u selima. To je veoma česta pojava. Ali zlo je to što nam nedostaju učitelji. Taj nedostatak mi moramo popuniti i već se popunjava našom omladinom koja je završila gimnaziju.

Najzad, treći zadatak: fizičko vaspitanje naše omladine. Mi imamo namjeru da naširoko razvijemo fiskulturu i sport kako u gradu tako i u selu. Omladina mora imati sve mogućnosti za mnogostrani fizički razvitak. Zbog toga smo predvidali razne vladine mjere koje treba da osiguraju svestrani razvitak fiskulture i sporta u masama.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 164–168.
»Борба«, 23. i 30. oktobar 1945.

GOVOR NA PROSLAVI OSLOBOĐENJA KRAGUJEVCA ODRŽAN 21. OKTOBRA 1945.

Drugovi i drugarice, građani i građanke, seljaci Šumadije, omladino Šumadije! Pozdravljam vas na današnji veliki praznik oslobođenja[266] i pozivam vas da svi zajedno jednim minutom ćutanja odamo poštu žrtvama koje su u Kragujevcu pale još 1941. godine.[267] Slava palim žrtvama!

Drugovi i drugarice! Ovaj dan je zaista simboličan; 1941. godine Kragujevac je iskusio sav germanski bijes, sve metode njemačkih osvajača koje su oni počeli primjenjivati da bi istrijebili Slovene. Hiljade i hiljade građana, intelektualaca, radnika, omladine i seljaka strijeljali su, nadajući se da će time zaplašiti srpski narod da se ne bori za slobodu. Teške su i velike bile žrtve. Nas, koji smo se onda nalazili na bojnom polju, vijest o kragujevačkom stratištu duboko je potresla i porazila, ali je, s druge strane, još čvršće zbila naše redove – mi smo stisli zube i dali riječ da će njemački osvajači skupo platiti svoja zločinstva. I mi smo obećanje izvršili. Hiljade i desetine hiljada kostiju njemačkih osvajača pokrilo je naša polja u ovoj velikoj borbi. Njemački zločini nisu nas uništili, nego su nas očeličili. Pred najvećom opasnošću koja se ikada nadnijela nad našim narodima, mi smo shvatili historijski momenat, i to nam je olakšalo da pređemo preko svih nekadašnjih razmirica, da čvrsto, bratski zbijemo svoje redove u borbi za opstanak, za nezavisnost. Dragocjene žrtve koje su ovdje pale uzidane su u temelj naše bratske zgrade, nove, federativne Jugoslavije. Uspomena na te žrtve, na te heroje, živjeće vječito ne samo u srcima Šumadinaca nego i u srcima svih naroda Jugoslavije i čitavog poštenog čovječanstva.

Ovaj dan velik je po svom značaju jer je to datum definitivnog oslobođenja Šumadije, definitivnog oslobođenja Kragujevca. I u vezi s tim, sjećajući se s pijetetom svih žrtava koje su pale, mi vam danas dolazimo da vam, povodom predstojećih izbora, kažemo šta mislimo i da vas pozovemo da, odužujući se žrtvama koje su pale, zapečatite 11. novembra pobjedu koju smo postigli na bojnom polju, a za koju su pale i te žrtve. To je vaša dužnost, to je dužnost nas sviju. Oni koji su pali radovali bi se kada bi vidjeli našu pobjedu, ali oni su u nju vjerovali i umrli s tom vjerom. Ja znam da su kragujevačke žrtve išle s pjesmom u smrt. A zašto? Zato što su prkosile neprijatelju naših naroda, što su duboko vjerovale da će doći dan pobjede, da će doći dan osvete nad krivcima koji su ih lišili života.

Izbori koji se približavaju nisu obični izbori. Na izborima od 11. novembra ne ide se za tim da jedna partija nadmudri drugu ili da se na bilo koji način, pomoću gumenih kuglica, dočepa vlasti.

Na tim izborima treba da se pokaže jedinstvo naših naroda, da se još jedared manifestira rodoljublje naših narodnih masa, da se pokaže riješenost za odbranu tekovina velike oslobodilačke borbe. Na ove izbore mi idemo da bismo definitivno izvršili zavjet koji smo dali našim palim žrtvama, svima onima koji su izginuli za bolju i srećniju Jugoslaviju. Mi ne idemo na izbore s novim programom, ne idemo s naročitim obećanjima. Mi idemo s jednim davno izgrađenim programom koji se kroz četiri godine stvarao i na bojnom polju i u pozadini. Idemo na ove izbore da jedanput zauvijek likvidiramo famu da narodi Jugoslavije neće Jugoslaviju kakvu mi danas stvaramo, tj. Demokratsku Federativnu Jugoslaviju (*dugotrajno i burno: »Živela Demokratska Federativna Jugoslavija!«*), bratsku zajednicu ravnopravnih naroda. Mi moramo vječito pamtiti i našim novim pokoljenjima usađivati u dušu da niko nikad ne zaboravi šta je Jugoslavija pretrpjela za ove četiri godine, da niko ne zaboravi ogromne žrtve koje su naši narodi dali. Ako to budemo pamtili, onda je sigurno da niko više neće moći posijati sjeme razdora i srušiti ono za šta smo se borili. Mi, dakle, jedanaestog novembra idemo pred vas da kažete: da ili ne. Ja ne sumnjam u vaš odgovor. Vi znate šta je vaša obaveza, šta je vaša dužnost.

A sad nekoliko riječi o izvjesnim namjernim izvrtanjima činjenica u Jugoslaviji od strane nekih ljudi. Ja neću govoriti o opoziciji, jer bi riječ opozicija bila nepravilna, bolje je reći: štetočine koje neumorno rade da onemoguće ostvarenje narodnih ciljeva, da onemoguće konsolidaciju naše zemlje, ostvarenje onih ideja za koje su ginuli najbolji sinovi naroda Jugoslavije. Postoji jedna mala grupa ljudi koja nastoji da izvrtanjem činjenica zavede još neobaviještene. Oni se pozivaju na izvjesne greške koje se čine. Te greške su njima osnovno, iako su one u ovom slučaju sporedno, a ne najvažnije. A najvažnije je da smo mi oslobodili zemlju, da smo udarili temelje novoj, federativnoj Jugoslaviji, da smo udarili temelje bratstvu i jedinstvu naših naroda, da smo ni iz čega stvorili jednu slavnu armiju koja će braniti granice naše zemlje.

Dakle, mi smo ostvarili ono najglavnije, ono što nikada nismo imali. I to treba vidjeti, a ne samo one sitnice koje i mi želimo da iskorijenimo. Jasno je, grešaka ima, ali grešaka iz neznanja, a ne iz zlobe. No mi bismo ipak željeli da tih grešaka nema. Ja pozivam sve vas, i one u Narodnom frontu i one oko Fronta, sve vas koji želite ovoj zemlji dobra, da sada pustite sitnice na stranu. Danas se u svijetu događaju krupne historijske stvari. Danas se ponovo, iz rušenja koje je pogodilo čitav svijet i koje je donijelo milionske žrtve svim narodima, sastavlja ona cjelina koja se zove svjetski mir, tj. dobri odnosi između pojedinih naroda, dobri odnosi u svakoj zemlji,

odnosi bratstva, odnosi koji omogućuju miran kulturni razvitak svakoj zemlji posebice i svim zemljama zajedno.

Dakle, mi treba prije svega da gledamo na te krupne stvari, a ne na sitnice. Nemojte se dati zavarati pričama da je ovo privremeno, da će doći nešto novo. Nikada više u Jugoslaviji neće doći ono »novo« što se kod nas zove staro, a kod njih novo! (*Dugotrajno odobravanje: »Tako je!«)* Novo je došlo. Novo je došlo, usadilo se u srca ogromne većine naših naroda; ono stoji na čvrstim temeljima i ono će se sve više usavršavati i biće sve u redu. Eto, to je ono. Dakle, ne nasjedajte kojekakvim pričanjima, koja, istina, ne mogu da promijene postojeće stanje, ali mogu da smetaju našem brzom napretku. Mi činimo ogromne napore da bismo izgradili našu zemlju. Mi činimo ogromne napore da bismo prehranili naše gladne krajeve, narod koji je najviše patio u toku ovoga rata. Mi smo počeli da gradimo ni iz čega dok se još vodio rat. Kao što smo ni iz čega počeli borbu, osvajajući golim rukama od neprijatelja oružje, tako danas golim rukama naroda, njegovom ogromnom energijom i upornošću, dižemo našu zemlju ni iz čega, iz razorenosti u kojoj se nalazimo i, razumije se, treba podnijeti i žrtve, i samoodricanja, nestašicu. Bilo bi mnogo bolje, i ja bih bio najsrećniji kad bismo, poslije četiri godine patnji, mogli biti u stanju da vam damo sve što je potrebno. Ali, mi to ne možemo dati. Mi to možemo samo obećati. Mi ćemo to dati, ako ne za godinu, za dvije, a ono za tri i za četiri. (*Odobravanje*). Za par godina neka pogledaju oni koji danas ne vjeruju u naše riječi, pa da vide šta smo u stanju učiniti. Zašto smo mi to u stanju učiniti? Zato što narod to hoće, što narod tako hoće, što to sam narod stvara. Nije u pitanju pojedinac, ili neki nenadmašivi genije koji ni iz čega stvara čuda. Mi samo ukazujemo narodu put kojim se najlakše do toga može doći, put bratstva i jedinstva, put vjere u bolju budućnost.

I kad već govorim o ljudima koji se još kolebaju, koji ne vjeruju, ja neću da govorim o onima koji žele zlo ovoj zemlji, njih je malo, mi se njih ne bojimo, ni najmanje ne bojimo – ja želim da im kažem da je vrijeme da shvate ovaj veliki historijski momenat; da u Jugoslaviji ne može doći više ni do kakvog povratka na staro; da u Jugoslaviji svi narodi žive u sasvim drugim odnosima no što su živjeli do ovoga rata; da i Srbi i Hrvati, i Makedonci, i Slovenci itd. hoće da žive u zajednici, u novoj, federativnoj Jugoslaviji; da su svi oni spremni da dadu sve od sebe da izgrade zemlju. Opće je natjecanje od Makedonije pa tamo do Trsta; opće je natjecanje ko će više da dâ i u fabrikama, i u poljoprivredi, i na intelektualnom radu – svuda se ljudi takmiče i svuda su ponosni što se nazivaju građani nove Jugoslavije.

Došlo je vrijeme da se svaki narod u Jugoslaviji ponosi tradicijama, velikim slavnim tradicijama svoje braće – da se Hrvati ponose srpskim tradicijama, da se Srbi ponose hrvatskim i slovenačkim, da sve te tradicije, ta slavna prošlost bude svima zajednička. Šta vam je vrijedila versajska Jugoslavija[268] koja je postojala na papiru, i svako je u njoj vukao na svoju stranu i niko je nije volio. Voljeli su je samo nekolicina koji su ugnjetavali podjednako i srpski, i hrvatski, i slovenački i ostale narode. Oni su je voljeli jer su mogli u njoj najlakše prosperirati, a narodi koji nisu voljeli takvu Jugoslaviju nikad više neće htjeti da se ona vrati, jer su zavoljeli novu Jugoslaviju.

Mi smo, blagodareći bratstvu i jedinstvu koje je naša najveća tekovina iz ovog rata, uspjeli da svojim otporom, svojim žrtvama, svim onim čime se naši narodi, svaki posebice i svi zajedno, mogu ponositi – uspjeli smo da steknemo veliku popularnost i divljenje svih naroda, svih progresivnih naroda svijeta, a naročito našeg velikog bratskog saveznika Sovjetskog Saveza. *(Dugotrajno klicanje.)* Danas mi više nismo osamljeni kao što smo bili uoči ovog rata. Danas se nalazimo u velikoj porodici onih slobodoljubivih naroda koji su se borili protiv najvećeg neprijatelja čovječanstva – njemačko-fašističkih osvajača.

Danas mi imamo savez s najvećom zemljom na svijetu, sa Sovjetskim Savezom.[269] Taj savez, to nerazrušivo bratstvo iskovano je u četvorogodišnjoj borbi, temelji se na stotinama hiljada žrtava, na potocima krvi naroda SSSR-a i Jugoslavije, čvrsto je cementirano i nikakva ga sila na svijetu ne može razrušiti. To je vječito bratstvo koje nam omogućuje da ovdje na slovenskom jugu, u Jugoslaviji, u novoj, federativnoj Jugoslaviji, mirno izgrađujemo bolji život, bez ikakve bojazni i opasnosti za nezavisnost. Taj savez je čvrsta garancija da ćemo mi pobijediti i na tom polju i da ćemo uspjeti u planovima koje su narodi sami postavili.

Juče je u Beogradu proslavljena godišnjica oslobođenja prijestonice nove Jugoslavije.[270] Osim naše vojne sile, koja je danas takva kakva u Jugoslaviji nikad nije bila, vi ste u Beogradu mogli vidjeti i ono što ranije nikad niste: predstavnici svih naroda Jugoslavije došli su da se zajednički raduju s Beograđanima, voleći svoju prijestonicu, jer Beograd je, baš u toku ovoga rata, svojom otpornošću i žrtvama, postao istinska prijestonica svih naroda Jugoslavije. (*Dugotrajno odobravanje.*) Naše bratstvo i jedinstvo bilo je juče manifestirano na ulicama Beograda, kao što je bila manifestirana i moć naše zemlje, kao što je bilo manifestirano nerazrušivo bratstvo sa Sovjetskim Savezom, s velikom saveznicom naše Jugoslovenske armije, Crvenom armijom. Sve su to veliki i krupni događaji ovih dana. I ti dogadaji zasjenjuju one sjenke koje bacaju izvjesni ljudi

u nastojanju da vrate ono staro. I ja danas, na dan ove godišnjice koju vi proslavljate i u znak sjećanja na velike žrtve i kao godišnjicu oslobođenja ja vas još jedanput pozivam da čuvate tekovine za koje su naši narodi dali toliko žrtava, da ne dozvolite nikome i nikada da nam te tekovine ugrozi, da nam ih oduzme – to tražim od vas i ništa drugo. Mi moramo čuvati te tekovine, jer su samo one garancija bolje i srećnije budućnosti. (*Dugotrajni poklici: »Čuvaćemo tekovine!«*)

Želim u isto vrijeme da vas upozorim na jednu stvar na koju uvijek upozoravam, a to je da pred nama još uvijek stoje teški dani, iako više ne onako teški kao nekad, dani napora u izgradnji naše zemlje, dani kad se treba odricati mnogo čega na što ima pravo svaki građanin. Ali, istovremeno, još jedanput obećavam da će doći bolje vrijeme, da će doći bolja sutrašnjica. A da će doći, garancija je to što se svako od nas može uvjeriti da je danas bolje nego što je bilo odmah poslije rata. Imate narodnu vlast. Ona treba još da se uzdigne. Ona je poštena, istinska narodna vlast, no još nema iskustva, još nema dovoljno znanja. Od narodne vlasti nemojte se nikada odreći. Ako ima rđavih ljudi koji smetaju i koji pogrešno tumače narodnu vlast, njih treba ukloniti. Ona i jeste narodna jer narod može da je postavi i da je ukloni. Niko nije postavljen dekretom, no se bira. Birati treba poštene ljude, birati ljude koji po svom poštenju i po svojoj prošlosti daju garancije da će izvršavati ono što narod hoće, i treba biti uvjeren da će, ako takvi ljudi budu uvijek u odborima i u vlasti, pogrešaka biti sve manje i manje. Danas vam ne zapovijeda sreski načelnik ili žandarm. Sami seljaci zapovijedaju sobom preko organa koje oni biraju. To je ono osnovno u narodnoj vlasti. Takvu vlast mi stvaramo odozdo do gore i nema kod nas nikoga ko bi mogao da sjedi na grbači naroda, a da ga narod ne može da skine. Svakog narod može da skine; ako vidite da ne valja, ako vidite da ide pogrešnim putem – uklonite ga, metnite bolje. To nije demagogija, to je istinska činjenica, jer ako to tako ne bi bilo, onda ne bi mogla postojati ni nova, federativna Jugoslavija. Ona se zasniva na općem povjerenju širokih narodnih masa odozdo prema svojim rukovodećim organima gore. Ako oni gore ne valjaju, njih treba skinuti i metnuti bolje. Eto, to ja danas kažem, a vi 11. novembra recite svoje.

Neka živi nova, Demokratska Federativna Jugoslavija!

(*Burno i dugotrajno odobravanje, poklici i ovacije.*)

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 157–163.
»Борба«, 23. oktobar 1945.

DR JOSIPU SMODLAKI, RIM

Dragi ministre,

Ja sam primio Vašu depešu[271] u kojoj Vi predlažete tri varijante kao bazu sporazuma s Talijanima. Za sada mi se slažemo da Vi predložite prvu varijantu, tj. da Trst bude slobodan grad pod vrhovništvom naše države i u carinskoj vezi s Jugoslavijom. To bi svakako bilo bolje nego internacionalizacija Trsta, što bi škodilo nama i Talijanima.

Molimo Vas, saopštavajte redovno rezultate Vaših razgovora. Mi još nismo izgubili vjeru da ćemo ipak dobiti Trst.[272] Sve zavisi od međunarodnih okolnosti.

23. oktobar 1945.
u 12.30 čas[ova
Beograd]

Pozdravlja Vas
Tito

Arhiv Josipa Broza Tita

OBRAZLOŽENJE PREDLOGA ZAKONA O DEMOBILIZACIJI NAJMLAĐIH GODIŠTA I DRUGE PARTIJE STARIJIH GODIŠTA OBVEZNIKA HRANILACA I SVIH ŽENA JUGOSLAVENSKE ARMIJE I MORNARICE

[26. oktobar 1945]

Demobilizacija novih kontingenata obveznika je nov dokaz miroljubivosti naše države u spoljnopolitičkim odnosima, a ujedno i čvrstine i sigurnosti našeg unutrašnjeg poretka.

Ad. čl. 1) Pošto demobilizacija zbog saobraćajnih prilika i potrebe socijalnog zbrinjavanja demobilisanih ne može da se vrši odjednom, predviđeno je da se otpuštanje vrši u 2 ešelona.[273]

Prvi ešelon, koji bi se otpustio iz Armije u vrijeme od objave zakona do 15. novembra, obuhvata demobilizaciju najmlađih godišta, tj. mladića starih 17 godina i mlađih, da bi im se tako pružila prilika za produženje školovanja. Pošto su ovi mladići učestvovali u ratu iako nisu bili u vojnoj obavezi, predviđeno je da im se vrijeme provedeno u armiji i mornarici računa u obavezni rok službe, koji će biti naknadno zakonski propisan. Razliku, ukoliko bude postojala, imaće da nadoslužе kada bude regrutovano njihovo godište.

Drugi ešelon obuhvata obveznike koji imaju 26 godina i više. Sem toga, obuhvata i sve žene, pošto su bile do sada izuzete one koje su na službi u stalnim sanitetskim ustanovama i rukovodioci.

Demobilizacija oficira za sada se ne može još vršiti po jednom opštem pravilu, već je predviđeno da se njihovo otpuštanje vrši ukoliko to potrebe službe budu dozvoljavale.

Ad čl. 2) Od demobilizacije su izuzeti:

a) specijalisti, ukoliko nisu hranioci, koji su armiji i mornarici neophodni. Ovaj izuzetak je morao da bude učinjen pošto se osjeća vrlo veliki nedostatak, npr. šofera, mehaničara, sanitetskog i veterinarskog osoblja itd.;

b) izuzetak da mogu u armiji i mornarici da se zadrže oni koji to žele, a pokažu odgovarajuću sposobnost, učinjen je prvenstveno iz razloga socijalnog zbrinjavanja obveznika.

Ad. čl. 3) U odredbama predviđeno je da se novi demobilisani u pogledu materijalnog i socijalnog obezbjeđenja izjednače s onima koji su demobilisani po zakonu od 19. jula o. g.

Ad. čl. 4) Pošto se iz armije i mornarice otpušta i izvjestan broj lica koja ne pripadaju godištima na koja se odnosi zakon, ali se otpuštaju kao stalno i privremeno nesposobna, strani državljani koji odlaze u svoju otadžbinu, kao i oni koji se demobilištu kao neophodni stručnjaci u cilju obnove zemlje, to je bilo potrebno da se i na njih prošire odredbe Zakona o demobilizaciji, koje regulišu njihovo materijalno i socijalno obezbjeđenje.

Najzad, ovdje je predviđeno da pravo na materijalne prinadležnosti imaju i ona lica koja su demobilisana prije ovoga zakona.

Ad. čl. 5) Pošto je Zakon o demobilizaciji od 19. jula[274] predvidio da se demobilizacija u njemu predviđenih kategorija obveznika ima izvršiti u roku od dva mjeseca, to je bilo potrebno da se predvidi dalje otpuštanje hranilaca. Ovo naročito zbog toga što su odredbe za priznavanje hranilačkog svojstva proširene Prijedlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o demobilizaciji od 19. jula (član 2).

23. oktobar 1945.

Predsjednik Ministarskog savjeta i ministar narodne odbrane maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

Tito u Skupštini, str. 36–37.

O PASTIRSKOM PISMU

Takozvano pastirsko pismo,[275] potpisano od svih biskupa koji se nalaze u zemlji, na čelu s nadbiskupom Stepincem, svojom sadržinom jasno potvrđuje da su njegovi inicijatori duboko neprijateljski raspoloženi prema novoj, federativnoj Jugoslaviji. Sadržina pisma, i vrijeme u koje je ono izdano, također potvrđuje da je ono potpuno u skladu s planskom hajkom i napadima svih neprijatelja nove, preporođene Jugoslavije, tj. Federativne Demokratske Jugoslavije.

Dvije su stvari na koje se gospoda biskupi najviše pozivaju u svojoj poslanici: progon svećenika i agrarna reforma,[276] iako oni to ne nazivaju agrarnom reformom, već oduzimanjem imovine crkvi. U svojoj poslanici gospoda biskupi idu tako daleko da kažnjavanje krvoločnih ustaških koljača koji su bili svećenici identifikuju s progonom crkve. Gospoda biskupi se junače i govore kako su oni spremni na borbu, pa ma platili to svojim životima. Protiv koga su spremni na borbu? Razumije se, protiv narodne vlasti, protiv tekovina narodnooslobodilačke borbe, protiv nove, demokratske Jugoslavije – drugim riječima protiv ogromne većine naroda Jugoslavije.

Zašto gospoda biskupi nisu, recimo, izdali takvu poslanicu i čitali je u svim crkvama za vrijeme Pavelića i Nijemaca protiv onih strašnih klanja Srba u Hrvatskoj, gdje je izginulo stotine i stotine hiljada žena, djece i ljudi?[277] Zašto se nisu onda bunili protiv tih strašnih ustaških zločina koji su ušli za vječita vremena kao najveća mrlja u historiju hrvatskog naroda? Zašto gospoda biskupi nisu izdali takvu poslanicu i dali je čitati u svim crkvama protiv klanja i strijeljanja koja su vršili ustaše i Nijemci nad desetinama hiljada Hrvata, najboljih sinova hrvatskog naroda?[278] Zašto se nisu bunili protiv najstrašnije ljudske klaonice – logora u Jasenovcu,[279] gdje su ustaše podjednako uništavali i Srbe i Hrvate na desetine i stotine hiljada? Zašto onda nisu bili spremni dati svoje živote kao duhovni pastiri za stotine hiljada hrišćana, a sada izjavljuju da su spremni na svaku žrtvu zbog agrarne reforme i svojih ličnih interesa? Nije li to malo čudno i suviše prozirno? Znadu li ko su bili oni svećenici za koje se sada oni zauzimaju? To su bili okorjeli ustaše-koljači i duhovni inspiratori ustaških pokolja. Jesu li ikad ijednoga takvog zločinca osudili ili izopćili iz crkve? Nisu, već obratno. Oni hoće iz njih načiniti mučenike. Oni se zauzimaju za grobove onih zlikovaca, ustaških koljača, koje je dostigla ruka narodne pravde. A zašto se ne zauzimaju za grobove ustaških žrtava? Za grobove one sitne nevine djece koja su ginula od krvničkog noža na majčinim grudima? Jesu li ikad išli na grobove u kojima leže hiljade i hiljade

nevinih ustaških žrtava? Nisu. Šta to znači? To znači da su njima draži grobovi ustaških koljača nego grobovi nevinih žrtava.

Znadu li oni da su se u Širokom Brijegu u Hercegovini, zajedno s Nijemcima i ustašama, borili i mnogi fratri protiv naše oslobodilačke vojske?[280] Oni su tu, razumije se, izginuli zajedno s Nijemcima i ustašama, i ovi sada to nazivaju progonom crkve. Zašto je baš Hercegovina i Bosna dala najviše ustaških vođa i koljača? Krvnik Pavelić i mnogi njemu slični bili su đaci škola kojima su rukovodili redovnici. Redovničke škole i gimnazije u Bosni i Hercegovini bile su glavni rasadnik mržnje među Hrvatima protiv Srba i muslimana. Škole franjevaca i redovnika usadile su u srce hrvatskog naroda u Hercegovini i Bosni strašnu mržnju čiji su se rezultati ispoljili pod kriminalnim zlikovcem Pavelićem. Onaj divni narod u Hercegovini i Bosni bio je zaveden i bio je podstican na one strašne zločine, koje će naši narodi pamtiti dok bude svijeta. Mnogi od onih koji su ga zaveli umakli su ruci narodne pravde. Druge sada ovi hoće da zaštite.

Da bismo očuvali naše narode od sličnih katastrofa, mi smo dužni da preduzmemo sve da se onemogući ubuduće takvo sijanje mržnje među našim narodima. U vezi s time ja hoću ovdje da jasno istaknem svoju impresiju koju sam dobio čitajući to takozvano pastirsko pismo. Moj je utisak da kroz to pismo provijava onaj stari duh sijanja mržnje medu narodima. Ne samo protiv naroda druge vjere, nego i raspirivanje mržnje među samim hrvatskim narodom. Kuda to vodi? Nije li proliveno već dosta krvi kroz ove strašne četiri godine? Znate li vi da su se maleni ostaci ustaških grupica nazvali križarima i da pod tim imenom ubijaju mirne seljake i putnike? Oni pozivaju u svoje redove u ime boga, u ime Pavelića, u ime Mačeka itd., razne zavedene ljude. Pod čijim uticajem? Pod uticajem raznih starih, skrahiranih političara i propagande, slične pastirskom pismu. Takvu ulogu odigrava pismo, pa ma neki od gospode biskupa to i ne htjeli subjektivno.

Ja ne želim ovdje da okrivljavam sve one koji su potpisali to pismo, jer znam da su to neki učinili pod pritiskom discipline i da se u duši ne slažu sa sadržinom tog pisma, ali činjenica je da pismo postoji i da vrši destruktivnu ulogu. Ono smeta konsolidaciji naše zemlje. Ono sije mržnju među narodom, osobito kada ga tumače svećenici ustaški nastrojeni. Ono unosi onaj nemir u narod koji može dovesti do rđavih posljedica ako se na vrijeme ne spriječi ta štetna propaganda.

U pismu ima i dosta običnih neistina, i mene je, znajući da je pismo proizvod najviših crkvenih dostojanstvenika, najviše začudila neistina da se u Jugoslaviji progoni crkva. Ja ne mislim ovdje pobijati ta mjesta u pismu, već hoću da postavim pitanje: šta se misli

postignuti tim pismom? Ja ne vjerujem da bi velik dio nižih katoličkih svećenika pošao za pozivom u borbu protiv današnje narodne vlasti. Ja znam da ima mnogo nižih svećenika u svim krajevima Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Slovenije itd. koji ne misle onako kako govori pismo. Ja znam da su oni uvidjeli strašne zablude iz prošlosti i da smatraju da crkva, sada više no ikad, mora postati nosilac mira i bratstva medu narodima. Ja znam da se mnogih svećenika i redovnika duboko kosnula tragedija naših naroda i da oni žele da idu zajedno s narodom.

Iz izjava g. nadbiskupa Stepinca i nekih drugih crkvenih dostojanstvenika da su oni spremni ustrajati u borbi po cijenu ličnih žrtava, ja mogu izvući samo jedan zaključak: da su se svi oni mirili sa stanjem pod Pavelićem ne iz straha već iz ideoloških razloga, da su sada oni stupili u borbu protiv nove, Demokratske Federativne Jugoslavije po jednom odredenom planu, u zajednici s ostalom reakcijom Jugoslavije.[281]

Da u Jugoslaviji nema nikakvih progona crkve najbolji je dokaz to što se svi autori pisma nalaze na slobodi i niko ih do sada nije sprečavao u njihovom destruktivnom radu.

Kad sam u Zagrebu govorio s predstavnicima crkve,[282] ja sam izrazio želju za saradnjom i za lojalnošću crkve prema novoj Jugoslaviji. Pokazao sam spremnost da se sva pitanja između crkve i države rješavaju na miran način. Ja nisam obećavao nikakve koncesije crkvi na račun naroda ili ma šta što bi se kosilo s duhom Demokratske Federativne Jugoslavije. Ali sam podvukao da mi ostajemo vjerni svojoj politici: ne dirati slobodu vjeroispovjedanja i rada crkve u korist naroda. Ja sam u isto vrijeme očekivao da će gospoda biskupi prednjačiti u radu na smirivanju duhova, kako bi se, čim prije, oprali posljednji ostaci one sramote koju su ustaše nanijeli hrvatskom narodu. Ali u tome sam se prevario – dokaz za to je ovo pastirsko pismo.

Ne bih želio da se to shvati kao prijetnja, ali dužan sam upozoriti da postoje zakoni koji zabranjuju sijanje šovinizma i razdora i ugrožavanje tekovina ove velike oslobodilačke borbe. Te zakone mora poštovati svako ko želi dobra svojoj zemlji.

25. oktobar 1945.
Beograd

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 169–172.
»Борба«, 25. oktobar 1945.

TITO SE POZDRAVLJA S DELEGACIJOM I KONGRESA RATNIH VOJNIH INVALIDA; DESNO OD NJEGA, SA ŠTAKOM, JE PUKOVNIK PETAR BRAJOVIĆ (BEOGRAD, 30. OKTOBAR 1945.)

TITO S PREDSTAVNICIMA SOVJETSKE OMLADINE (BEOGRAD, 31. OKTOBAR 1945.)

TITO GOVORI NA VELIKOM PREDIZBORNOM NARODNOM ZBORU U SARAJEVU 5. NOVEMBRA 1945.

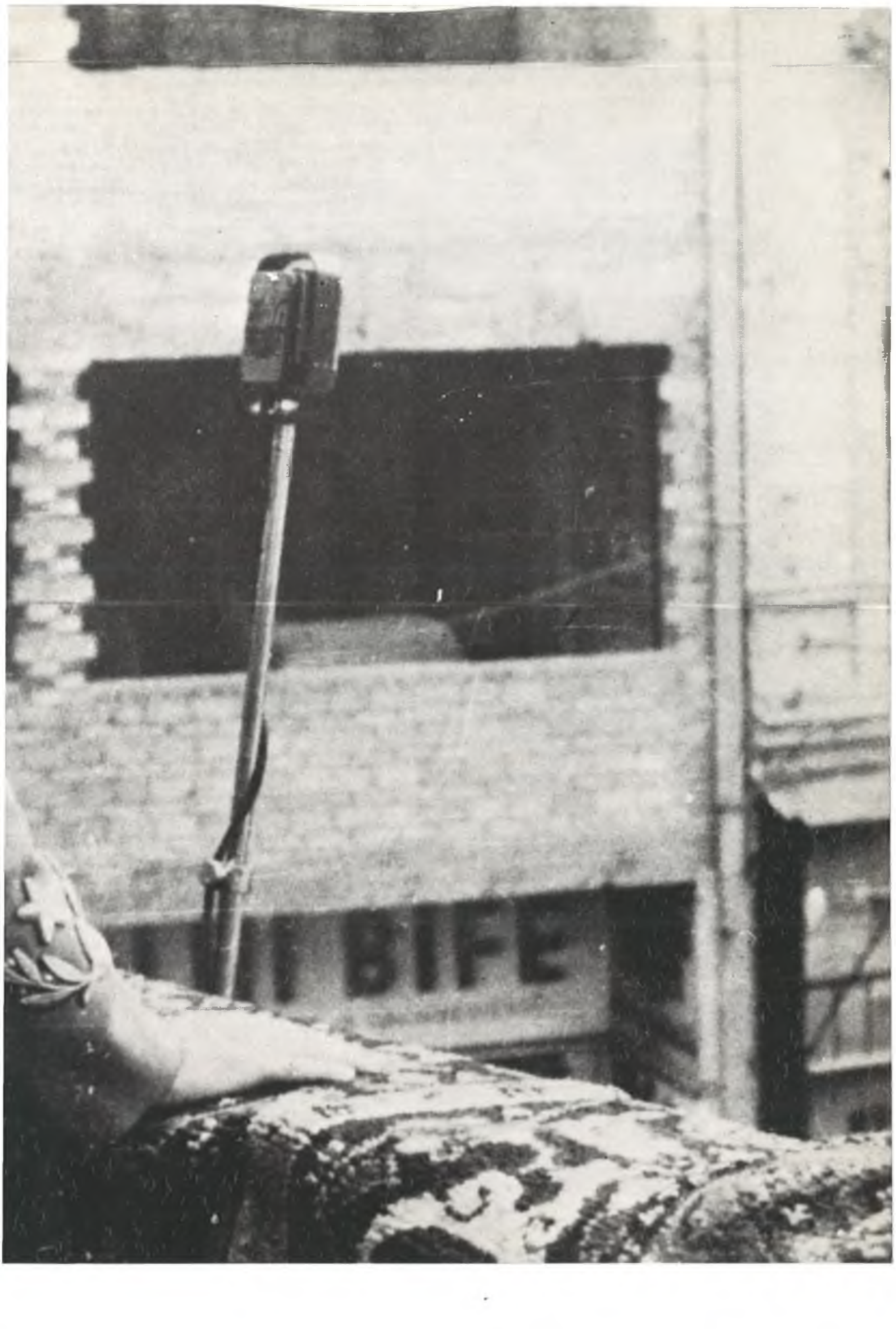
BIFE

U ISPUNJAVA SVOJE GRAĐAN DUŽNOSTI: TITO 45. BIRAČKOM ME VII REJONA NA D NJU (BEOGRAD, NOVEMBAR 1945.)

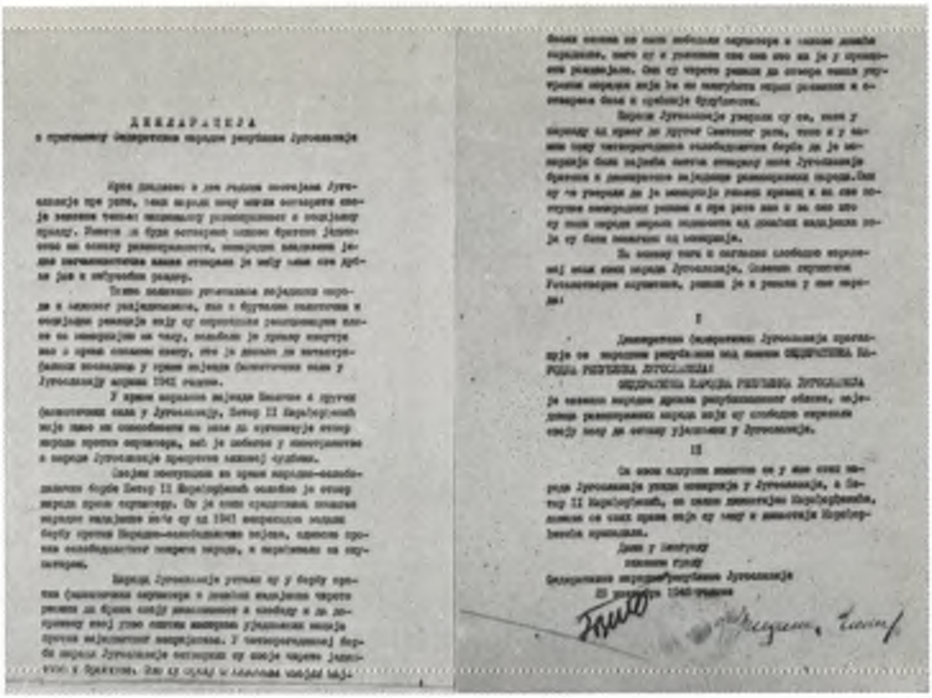

FOTOKOPIJA DEKLARACIJE O PROGLAŠENJU FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE U USTAVOTVORNOJ SKUPŠTINI 29. NOVEMBRA 1945.

PREDSJEDNIK MINISTARSKOG SAVJETA DFJ MARŠAL TITO POTPISUJE TEKST USVOJENE DEKLARACIJE O PROGLAŠENJU FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE 29. NOVEMBRA 1945; LIJEVO OD NJEGA JE DR SINIŠA STANKOVIĆ

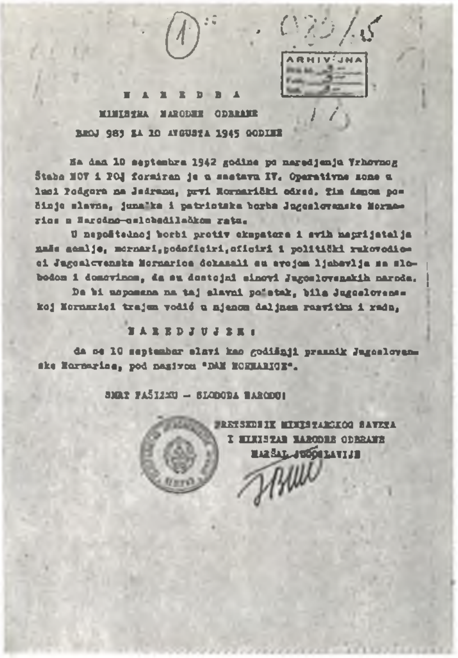

N A R E D B A
MINISTRA NARODNE ODBRANE
BROJ 983 ZA 10 AVGUSTA 1945 GODINE

Na dan 10 septembra 1942 godine po naredjenju Vrhovnog Štaba NOV i POJ formiran je u sastavu IV. Operativne zone u luci Podgora na Jadranu, prvi Mornarički odred. Tim danom počinje slavna, junačka i patriotska borba Jugoslovenske Mornarice u Narodno-oslobodilačkom ratu.

U nepoštednoj borbi protiv okupatora i svih neprijatelja naše zemlje, mornari, podoficiri, oficiri i politički rukovodioci Jugoslovenske Mornarice dokazali su svojom ljubavlju za slobodom i domovinom, da su dostojni sinovi Jugoslovenskih naroda.

Da bi uspomena na taj slavni početak, bila Jugoslovenskoj Mornarici trajan vodič u njenom daljnem razvitku i radu,

N A R E D J U J E M :

da se 10 septembar slavi kao godišnji praznik Jugoslovenske Mornarice, pod nazivom "DAN MORNARICE".

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

PRETSEDNIK MINISTARSKOG SAVETA
I MINISTAR NARODNE ODBRANE
MARŠAL JUGOSLAVIJE
Tito

FAKSIMIL TITOVE NAREDBE OD 10. AVGUSTA 1945. O PROSLAVI 10. SEPTEMBRA KAO »DANA MORNARICE«

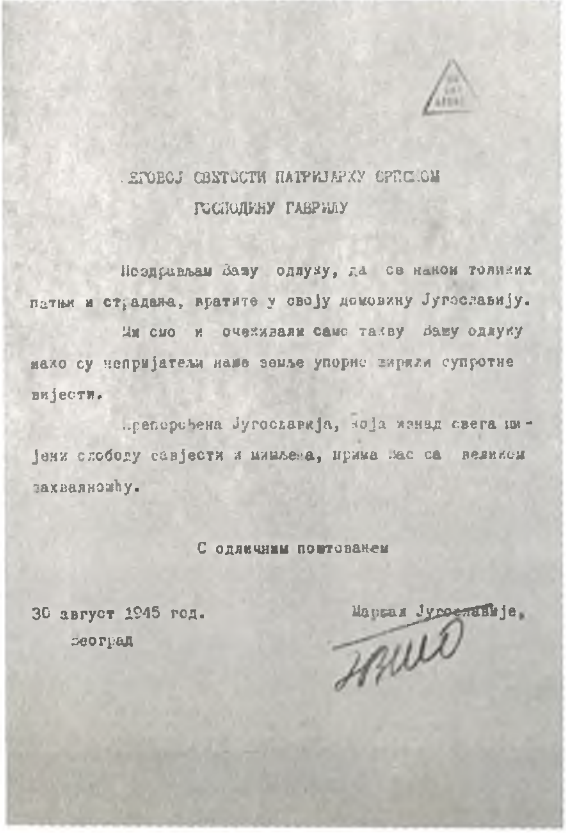

ЊЕГОВОЈ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ
ГОСПОДИНУ ГАВРИЛУ

Поздрављам Вашу одлуку, да се након толиких патња и страдања, вратите у своју домовину Југославију.

Ми смо и очекивали само такву Вашу одлуку мако су непријатељи наше земље упорно ширили супротне вијести.

Препорођена Југославија, која изнад свега цијени слободу савјести и мишљења, прима Вас са великом захвалношћу.

С одличним поштовањем

30 август 1945 год.
Београд

Маршал Југославије,
Тито

FAKSIMIL TITOVOG PISMA OD 30. AVGUSTA 1945. SRPSKOM PATRIJARHU GAVRILU DOŽICU

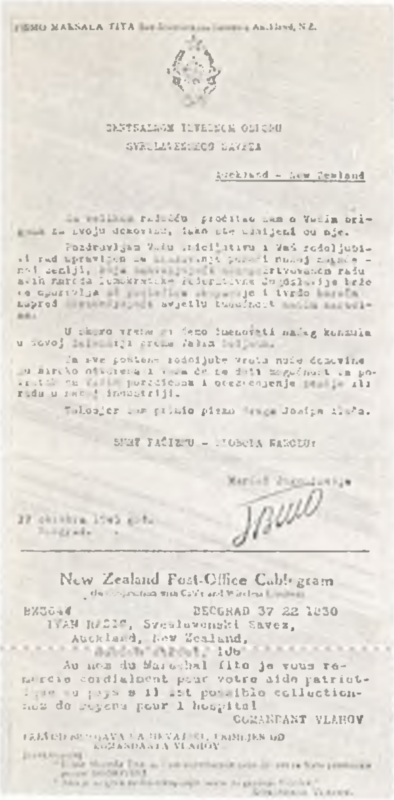

PISMO MARŠALA TITA [illegible] Auckland, N.Z.

CENTRALNOM IZVRŠNOM ODBORU
SVESLAVENSKOG SAVEZA

Auckland – New Zealand

[illegible] pročitao sam o Vašim [illegible] za svoju domovinu, iako ste udaljeni od nje.

Pozdravljam Vašu inicijativu i Vaš rodoljubivi rad upravljen za [illegible]

U skoro vrijeme ću [illegible] imenovati našeg konzula u Novoj Zelandiji prema Vašim željama.

Za sve poštene rodoljube vrata naše domovine su široko otvorena [illegible]

[illegible] sam primio pismo druga Josipa [illegible]

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

Maršal Jugoslavije

17 oktobra 1945 god.
Beograd.

New Zealand Post-Office Cablegram

[illegible] BEOGRAD 37 22 1830
IVAN [illegible], Sveslavenski Savez,
Auckland, New Zealand,
[illegible] 106
Au nom du Marechal Tito je vous remercie cordialement pour votre aide patriotique au pays [illegible] possible collectionnez des moyens pour l hospital
COMANDANT VLAHOV

FAKSIMIL TITOVOG PISMA OD 17. OKTOBRA 1945. CENTRALNOM IZVRŠNOM ODBORU SVESLAVENSKOG SAVEZA U OKLANDU

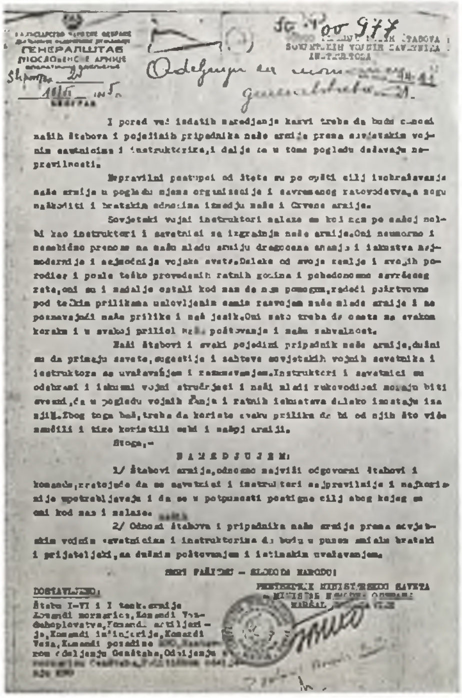

ГЕНЕРАЛШТАБ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АРМИЈЕ
Str. pov. br. [illegible]
1945
БЕОГРАД

Odeljenju za [illegible] Generalštaba

I pored već izdatih naredjenja kakvi treba da budu odnosi naših štabova i pojedinih pripadnika naše armije prema sovjetskim vojnim savetnicima i instruktorima, i dalje se u tome pogledu dešavaju nepravilnosti.

Nepravilni postupci od štete su po opšti cilj izobražavanja naše armije u pogledu njene organizacije i savremenog ratovodstva, a mogu naškoditi i bratskim odnosima izmedju naše i Crvene armije.

Sovjetski vojni instruktori nalaze se kod nas po našoj molbi kao instruktori i savetnici za izgradnju naše armije. Oni neumorno i nesebično prenose na našu mladu armiju dragocena znanja i iskustva najmodernije i najmoćnije vojske sveta. Daleko od svoje zemlje i svojih porodica i posle teško provedenih ratnih godina i pobedonosno završenog rata, oni su i nadalje ostali kod nas da nam pomognu, radeći požrtvovno pod teškim prilikama uslovljenim samim razvojem naše mlade armije i ne poznavajući naše prilike i naš jezik. Oni zato treba da osete na svakom koraku i u svakoj prilici naše poštovanje i našu zahvalnost.

Naši štabovi i svaki pojedini pripadnik naše armije, dužni su da primaju savete, sugestije i zahteve sovjetskih vojnih savetnika i instruktora sa uvažavanjem i razumevanjem. Instruktori i savetnici su odabrani i iskusni vojni stručnjaci i naši mladi rukovodioci moraju biti svesni, da u pogledu vojnih znanja i ratnih iskustava daleko zaostaju iza njih. Zbog toga baš, treba da koriste svaku priliku da bi od njih što više naučili i time koristili sebi i našoj armiji.

Stoga,–

N A R E D J U J E M:

1/ Štabovi armija, odnosno najviši odgovorni štabovi i komande, staraće se da se savetnici i instruktori najpravilnije i najkorisnije upotrebljavaju i da se u potpunosti postigne cilj zbog kojeg su oni kod nas i nalaze.

2/ Odnosi štabova i pripadnika naše armije prema sovjetskim vojnim savetnicima i instruktorima da budu u punom smislu bratski i prijateljski, sa dužnim poštovanjem i istinskim uvažavanjem.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

PRETSEDNIK MINISTARSKOG SAVETA
I MINISTAR NARODNE ODBRANE
MARŠAL JUGOSLAVIJE

DOSTAVLJENO:
Štabu I–VI i I tenk. armije, Komandi mornarice, Komandi Vazduhoplovstva, Komandi artiljerije, Komandi inžinjerije, Komandi Veza, Komandi pozadine [illegible], [illegible] odeljenju Genštaba, Odeljenju [illegible] Genštaba, Političkom odeljenju [illegible]

FAKSIMIL TITOVOG NAREĐENJA OD 15. JULA 1945. O ODNOSIMA PRIPADNIKA JUGOSLOVENSKE ARMIJE PREMA SOVJETSKIM VOJNIM SAVJETNICIMA I INSTRUKTORIMA

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)] ZA [BORISA] ZIHERLA

1) Spisak članova i kandidata CK KPJ i nacionalnih centralnih komiteta i oblasnih komiteta predati drugu Mošetovu.[283]
2) Radosavljević[284] i Stefanović[285] su članovi CK Srbije; ranije su bili instruktori CK KPJ.
3) Krsto[286] i Vlada[287] su samo kandidati za članove CK KPJ, izabrani na Petoj konferenciji.
4) Lazo Koliševski[288] je sekretar CK KP Makedonije.
5) O novom sastavu CK KP Srbije izabranom na Osnivačkom kongresu javićemo naknadno i poslati sve materijale.[289]

27. oktobar 1945. Valter
[Beograd]

A-CK SKJ.
Komisija za međunarodne odnose
i veze, SSSR, reg. br. IX, 1-II/17, str. 22.

[ZAVRŠNA RIJEČ U RAZGOVORU ODRŽANOM S DELEGACIJOM I KONGRESA RATNIH INVALIDA U BEOGRADU 30. OKTOBRA 1945]

Tridesetog oktobra 1945. maršal Tito primio je delegaciju kongresa ratnih invalida.[290] U razgovoru s delegatima drug Tito se interesovao za uslove života invalida iz narodnooslobodilačkog rata i za rad kongresa i izrazio je žaljenje što je bio spriječen da posjeti kongres i vidi svoje ratne drugove koji su se u ratu za slobodu zemlje nesebično žrtvovali.

Ističući neophodnost radikalnog rješenja svih pitanja koja interesuju invalide, drug Tito se obratio delegatima slijedećim riječima:

Vaša invalidska organizacija ima zaista ogromnu zadaću. Vaša centrala treba da nam bude od pomoći u vođenju brige o invalidima, a materijalna sredstva, razumije se, davaće država. Pitanje invalida iz narodnooslobodilačke borbe privremeno je riješeno tako da oni ostanu na brizi naše vojske sve dotle dok njihov položaj konačno ne bude uređen. Ja se nadam da su oni sadašnjim svojim stanjem zadovoljni. No ja sam, pored brige o njima, uvijek mnogo vodio računa i o tome šta će raditi invalidi iz prošlih ratova, mada su oni donekle zbrinuti.

Moje mišljenje uvijek je bilo da se vaše pitanje, drugovi, ne rješava samo time što će država podići invalidske domove i dati potrebnu pomoć. Potrebno je i to, ali pored toga treba drugovima invalidima stvoriti – a naročito težim invalidima – uslove pod kojima se oni neće osjećati nekorisnim članovima društva. O tom psihološkom momentu treba naročito voditi računa. Jer, važno je da svako od njih osjeća da je koristan. Inače, njih peče ako ne mogu da rade. Zato mi moramo stvoriti potrebne uslove za njihov dalji rad i razvoj, moramo organizovati takve invalidske domove u kojima će oni moći da se vaspitavaju i, ako im je nemoguće da se vrate svom starom poslu, da se prekvalifikuju i fizički dođu u mogućnost da rade drugi posao. Na taj način svakoga od njih učinićemo korisnim članom našeg društva.

Meni je poznato koliko se u prošlosti problem invalida u cijelom svijetu otezao. Stari invalidi znaju najbolje da taj problem nikad nije bio riješen.[291] Zar da sada opet dopustimo da oni koji su najviše trpjeli i lično stradali u ovom ratu, kao i u prošlim ratovima, i dalje trpe? Svakako, ne. Ja mislim, drugovi, da vjerujete da ćete u meni uvijek imati najboljeg invalidskog druga i zaštitnika vaših prava i vaših potreba. Jer, ja znam šta znači biti čovjek koji je izgubio zdravlje u ratu, kao što znam i da se s prestankom rata ne skida s dnevnog reda dužnost da se vodi briga o ljudima koji su žrtvovali sve za zajednicu.

Vi znate, drugovi, da je nama u ratu uvijek prva briga bio ranjenik.[292] Vi znate isto tako i to da su naši ranjenici toliko puta tražili iz bolnice, iako im je tamo bilo ljepše, da idu u jedinicu, u borbu. Za vrijeme najvećih nestašica hrane naši borci su davali i posljednji zalogaj ranjenicima. Tako se kod nas kroz ratno drugarstvo stvorio kolektivni duh, koji i dalje treba da se gaji prema onima koji su najviše dali u narodnooslobodilačkom ratu. Danas, kada treba raditi da se stvari normalizuju, potrebno je da vaša organizacija dâ izvjesne predloge šta bi mi trebalo da preduzmemo i šta bi bilo najnužnije. Samo, treba imati na umu da su naša sredstva još oskudna, da je naša država još dosta razorena i da sve moramo raditi iznova. Ali, znajte, da će se uvijek naći sredstva da se vama stavi na raspolaganje ono što je najnužnije. Ta sredstva će se naći tim više što i naš narod vodi brigu o tome. A vi znate da sam se ja uvijek učio od naroda i da sam smatrao da čovjek treba da se uči od naroda i da pri tome, razumije se, uzima ono što je najbolje. Jer, ako mi ne znamo šta treba raditi, šta narod želi da se radi, onda nećemo moći pravilno da radimo. Pravilno možemo raditi samo tada ako znamo i suštinu potreba i greške. Ja mislim da mi treba da radimo onako kako to zahtijevaju većina našeg naroda i naša demokratija. A prva karakteristika prave demokratije je pravilno rješavanje soci-

jalnih pitanja. Prave demokratije nema bez radikalnog rješenja tih pitanja.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1. str. 173–175.
»Борба«, 31. oktobar 1945.

[NAREDBA POVODOM SMRTI GENERAL-LAJTNANTA PETRA DRAPŠINA, KOMANDANTA I TENKOVSKE ARMIJE][293]

Danas, 2. novembra 1945. god. u 14,40 časova, poslije ranjavanja nesrećnim slučajem pri vršenju dužnosti i poslije teške operacije, preminuo je komandant I tenkovske armije general-lajtnant Petar Drapšin.

U ličnosti general-lajtnanta Petra Drapšina naša mlada armija i cio narod gubi primernog rukovodioca i vernog sina. Drug general-lajtnant Petar Drapšin bio je jedan od prvoboraca za slobodu naroda, hrabar vojnik i odličan komandant, koji je zajedno s našom vojskom i narodom prešao teški i slavni četvorogodišnji put krunisan punom pobjedom nad neprijateljem.

NAREĐUJEM:

1) Sve troškove oko sahrane preminulog general-lajtnanta Petra Drapšina snosi Ministarstvo narodne odbrane.

2) Ženi i djetetu preminulog general-lajtnanta Petra Drapšina dodijeliće se odgovarajuća stalna panzija.

3) U znak priznanja za velike zasluge odličnog komandanta Drapšina na stvaranju, organizovanju i vođenju tenkovskih jedinica Jugoslovenske armije, prvo tenkovsko učilište Jugoslovenske armije nosiće naziv Petar Drapšin.

4) Sahrana će se izvršiti u prestonici Demokratske Federativne Jugoslavije, Beogradu, 3. novembra o. g.

5) Radi ukazivanja počasti preminulom komandantu Petru Drapšinu, prilikom spuštanja njegovog tijela u grob izvršiće se počasna paljba u gradu Beogradu. Počasnim plotunima odaće poštu i gradovi Split, Mostar, Ljubljana i Rijeka koji su oslobođeni od jedinica pod smjelim umješnim rukovodstvom general-lajtnanta Petra Drapšina.

6) Organizaciju sahrane izvršiće načelnik Generalštaba Jugoslovenske armije.[294]

Predsjednik Ministarskog savjeta i vrhovni komandant Jugoslovenske armije maršal Jugoslavije.

Josip Broz Tito

»Борба«, 3. novembar 1945.

[ODGOVOR NA PISMO RUDARA ALEKSINAČKIH RUDNIKA]

2. novembar [1945]
Beograd

Dragi drugovi rudari, primio sam vaše pismo,[295] u kojem vi izlažete vaš uspješan rad u takmičenju s rudarima iz ostalih rudnika koji su se odazvali pozivu vrdničkih rudara. Ja vam čestitam i zahvaljujem na dosadašnjim uspjesima na osposobljavanju rudnika i dobijanju ugljena. Vaš rad je od ogromne važnosti za obnovu naše razorene zemlje. Čim više ugljena budete izvadili iz zemlje, tim će više naša fabrika proizvoditi razne robe potrebne za narod. Biće više tekstila, više raznog poljoprivrednog alata, više šećera itd. Jednom riječju, naše će fabrike moći raditi bez prekida, naše željeznice će prevoziti više žita i namirnica u krajeve kojima je potrebno, više putnika će prevesti, i električne centrale proizvoditi će više struje, a stanovništvo u gradovima biće bolje opskrbljeno toplinom u idućoj zimi. Prema tome, vidite šta sve zavisi od vas i kakvu važnost predstavljaju vaš rad i vaši uspjesi za našu zemlju.

Ja znam od kolike je važnosti i to da vaš rad bude pravilno nagrađen i uslovi pod kojima radite da budu čim bolji. To je naša briga i vi imate pravo tražiti sve to. Prema tome, ja vam savjetujem da vi i sami vodite brigu o tome da bi vaš rad u rudnicima bio po život i zdravlje čim sigurniji.

Svojim udarničkim radom vi stvarate i sebi i širokim narodnim masama bolje uslove života, a to i jeste naš glavni cilj.

Pozdravljam vas i želim mnogo uspjeha u radu.

Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 3. novembar 1945.

IZJAVA DOPISNIKU LISTA »IMANITE«[296]

Pitanje: Kakav karakter treba dati izborima[297] za Ustavotvornu skupštinu koji se održavaju iduće nedjelje?

Odgovor: Ovi izbori su logična posljedica nedavne prošlosti. Nastavlja se normalan razvoj našeg nacionalnog života. To su rezultati mjera koje su donijete u zemlji, ne samo poslije definitivne pobjede i sada, već i za vrijeme rata, na Drugom zasijedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje je održano u punom jeku narodnooslobodilačke borbe, u borbi za uskrsnuće zemlje.

Ovi izbori morali su se održati. Nismo mogli učiniti nikakav ustupak – bilo da se izmijene ili da se odlože izbori, jer su oni historijski.[298] Oni moraju obezbijediti budućnost zemlje. Predstavnički dom, koji će proisteći iz ovih izbora, mora definitivno da uspostavi naš poredak i naš unutrašnji život na potpuno legalnoj i političkoj osnovi. Mi smo htjeli da narod kaže slobodno i neopozivo svoje mišljenje o obliku unutrašnjeg uređenja naše države.

Pitanje: A opozicija?[299]

Odgovor: Bivši političari nisu mogli drugačije da postupe nego što su učinili. Oni su ostali pristalice starog. Oni su emigrirali dok se narod borio za slobodu. Oni su četiri godine spavali i nisu htjeli ništa ni da vide ni da čuju.

Ali historija ide naprijed.

Ovi ljudi nisu shvatili ono što se odigralo u Jugoslaviji za vrijeme njihovog odsustva. Na žalost, izvjesni krugovi u inostranstvu također nisu shvatili duboku promjenu koja se odigrala u narodnom, socijalnom i političkom životu naše zemlje. Što se nas tiče, mi ne možemo pristati ni na kakav kompromis s prošlošću.

Pitanje: Skupština će izraditi ustav – kakva će biti njegova suština?[300]

Odgovor: Ustav, to je vrlo ozbiljna stvar. Mi smo spremili nacrt projekta, koji još nije u potpunosti utanačen. Treba ga pažljivo i ozbiljno pripremiti. Treba da sȃm narod o tome prodiskutuje s Ustavotvornom skupštinom, koja će biti izabrana iduće nedelje. Preko štampe, na sastancima, građani će imati mogućnost da prouče ustav u svakom pogledu.

Ustav nove Demokratske Federativne Jugoslavije mora biti izrađen za čitave generacije. Mora biti dugotrajan. On mora garantovati sva demokratska prava, stabilnost i trajnost demokratske države; ali, mora također garantovati tekovine narodnooslobodilačke borbe, mora ozakoniti postignute rezultate u socijalnim, nacionalnim i privrednim pitanjima.[301]

Pitanje: Crkva se kod vas uznemiruje – šta treba zaključiti iz tog uznemirenja?

Odgovor: Treba najprije precizirati da kod nas postoje dvije crkve: pravoslavna, koja je najrasprostranjenija u zemlji, i katolička, čiji se uticaj osjeća naročito u Sloveniji i u Hrvatskoj.

Pravoslavno svećenstvo, u velikoj većini, vezano je za narod i ima lojalan i rodoljubiv stav. Jedan dio katoličkog svećenstva, naročito dio visokog svećenstva, crkvenih velikodostojnika, odigrao je nedoličnu ulogu za vrijeme rata.[302] Ovi ljudi su već prije rata bili nadahnuti čisto fašističkim tendencijama. Za vrijeme okupacije sarađivali su s okupatorom i paktirali protiv naroda. Izvjesni svećenici, u saradnji s okupatorom i ustašama, vršili su zločinačka djela, naročito nad pravoslavnim stanovništvom, Srbima, i rodoljubivim hrvatskim katolicima. O tome treba voditi računa.

Kod nas je katolička crkva jaka po svojoj organizaciji i ima potporu Vatikana. Ona je glavna snaga reakcije, jer je fašizam kod nas uništen.

Govori se o proganjanju crkve u Jugoslaviji. To je jedna besmislica. Poslije oslobođenja niko ovdje nije proganjao crkvu, niko nije proganjao ni svećenike ni vjernike. Ali, mi smo imali strog stav prema poznatim zločincima, prema onim svećenicima koji su izvršili ili rukovodili pokoljima Jugoslovena. Naš je zadatak bio da ih kaznimo. Uostalom, to je narod zahtijevao. Mi nismo dirnuli ni u jednog drugog svećenika, iako su, međutim, mnogi od njih radili u korist ustaša i blagosiljali koljačke fašističke bande. Mi smo proganjali samo one koji su se oružjem u ruci borili protiv naroda koji se borio protiv okupatora, za oslobođenje otadžbine.

Ja sam mislio da će poslije toga to svećenstvo – naročito biskupi – shvatiti narodne interese i da će i oni poći zajedno s narodom. Ja sam im na konferenciji s katoličkim svećenicima u Zagrebu rekao da bi trebalo tako da učine u interesu mira i jedinstva.[303] Ali, naprotiv, oni su se okrenuli protivu nas, protivu naših ustanova i naših demokratskih mjera. Skorašnje pastirsko pismo to dokazuje.[304] Ja sam im odgovorio mirno, ali odlučno. Odgovorio sam im preko štampe kako bih pokazao njihov prljavi rad, kako bi narod saznao sadržinu ovog pisma i ono što žele takvi katolički svećenici: da opravdaju zločince i da brane svoje materijalne interese, kao i da sačuvaju svoj autoritet. Mi ih nećemo proganjati. Mi hoćemo samo da ne stvaraju nered u zemlji, koja je već toliko propatila.

Pitanje: Postoje li konkretni simptomi aktivnosti u tom pravcu?

Odgovor: Da. Paralelno s pastirskim pismom otkrivaju se sada organizacije s terorističkim radom. Izvjesni svećenici su na čelu tih

organizacija. Ove bande su sastavljene od ustaša koji su promijenili ime: oni se zovu »križari«[305] – križari protiv demokratije, svakako. Otkrili smo ovu organizaciju, ona je pokušavala da se infiltrira. Otkrili smo upravu koja se nalazila među katoličkim svećenstvom. To je dokazano vezama svećenstva s tom organizacijom. Prema tome, pastirsko pismo bilo je neka vrsta zvaničnog poziva na borbu.

Pitanje: Da li će vlada reagirati?

Odgovor: Biće nam vrlo teško, žalićemo mnogo što ćemo morati reagirati, ali – radi bezbjednosti države – mi ćemo postupiti odlučno da bi se poštovao zakon.

Podvlačim, ne radi se o vjeri. Ništa u našem stavu, ništa u našem ustavu ne pogađa niti će pogoditi vjeru, niti slobodu vjeroispovjesti. Ali treba da znate da se katolička crkva, u svojoj akciji, stavlja potpuno na platformu protiv nove Jugoslavije: agrarna reforma pogodila je jake ekonomske pozicije biskupa, koji već vjekovima raspolažu ogromnim imanjima.[306] Ali, agrarna reforma je u korist naroda. Raspodjela velikih crkvenih imanja nailazi na veliko odobravanje kod naroda. Zato biskupi pokušavaju da upotrijebe provokatorska i izdajnička sredstva protivu agrarne reforme, jedne od demokratskih osnova naše zemlje. Međutim, gospoda biskupi se varaju ako misle da ćemo mi odustati od agrarne reforme. Mi moramo da zaštitimo naš narod i njegov mir. Mi ćemo ih odbraniti.

Pitanje: Želim da mi maršal kaže nešto o francusko-jugoslovenskim odnosima. Kako zamišljate uspostavljanje normalnih odnosa između naše dvije zemlje?

Odgovor: Ovdje vole Francusku. Ali ima jedna stvar koja treba da se precizira. Kaže se da treba da se ponovo uspostavi »tradicionalno prijateljstvo« između naše dvije zemlje. Postoji jedna nijansa, jedna netačnost. Ranije, prijateljstvo o kome se govorilo nije bilo između jugoslovenskog naroda i francuskog (u stvari ono je postojalo), to je bilo prijateljstvo između francuskih kapitalista i srpske reakcije. Dvadeset godina velikosrpska klika bila je u službi Francuske, tada pobjednice u ratu. Za mnoge rđave stvari koje su se desile u Jugoslaviji na štetu naroda bila je odgovorna francuska reakcija. Prema tome, ne može se u tom pravcu govoriti o jednom »tradicionalnom prijateljstvu« između Francuske i Jugoslavije.

Mi, svi naši narodi, želimo da uspostavimo duboko prijateljstvo između naša dva naroda. Jugoslovenske široke mase, omladina, naši intelektualci, imaju velike simpatije prema slavnom francuskom narodu, prema naprednim snagama kojima Francuska obiluje – ali nemaju nikakvih simpatija, na primjer, za kagulare.[307] Mi ne želimo staro »prijateljstvo«, koje je išlo na štetu interesa naših naroda. Mi

želimo istinsko prijateljstvo i plodnu saradnju za dobro sviju. Ova saradnja je isto tako korisna Francuskoj kao i Jugoslaviji.

Dirnuti smo i ne možemo odobriti podršku izvjesnih francuskih krugova jugoslovenskoj reakciji, ali znamo da francuski narod ne odobrava ovaj stav.

Naša je velika želja da uspostavimo privredne i kulturne veze s vašom zemljom. To treba uveliko da posluži zbliženju između nacija koje imaju zajedničke demokratske težnje i želju da sarađuju na općem miru.

[Početak novembra 1945,
Beograd]

*J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 184–188.
»Борба«, 18. novembra 1945.*

IZBORNI GOVOR [ODRŽAN NA VELIKOM NARODNOM ZBORU U SARAJEVU 5. NOVEMBRA 1945][308]

Drugovi i drugarice, građani i građanke!

Dozvolite mi da vas pozdravim u Sarajevu – glavnom gradu Bosne i Hercegovine. Želim ovom prilikom da uputim najtoplije i najsrdačnije pozdrave svim narodima Bosne i Hercegovine, našoj junačkoj i slavnoj Bosanskoj krajini, narodu u istočnoj i centralnoj Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina je zaista u toku ovoga rata dala sve od sebe što je mogla dati, dala je materijalno više nego što je bilo moguće dati za ovu veliku pobjedu, koju danas narodi Jugoslavije uživaju, i time je omogućila da u miru izgrađuju svoju zemlju. I, prema tome, naše obaveze prema Bosni i Hercegovini, obaveze savezne vlade, obaveze čitave naše zemlje, svih naših naroda su velike. U Bosni i Hercegovini je najviše porušeno sela i gradova, najviše je uništeno seljačkog inventara, najviše je uništeno narodne imovine, najviše je palo i žrtava na njenom tlu. To je ono što nas obavezuje da svi zajednički pomognemo Bosni i Hercegovini. Mi smo već počeli da pomažemo. To je još malo. Mi ćemo – jer smo na to obavezni – učiniti sve da bismo vam olakšali džinovske napore koje činite kako biste ponovo uspostavili svoju razorenu zemlju. Mi znamo i mi vidimo te vaše napore. A šta ti napori i ti uspjesi koje ste do sada postigli dokazuju? Oni dokazuju da je ovaj rat, da su žrtve u ljudima koje je dala Bosna i Hercegovina urodile plodom: stvoreno je bratstvo i jedinstvo naroda Bosne i Hercegovine, koje je osnovni temelj za snažnu Bosnu i Hercegovinu, za njezin brzi napredak, nje-

zin kulturni i ekonomski razvitak. To je vrlo skupocjena i dragocjena tekovina ove velike borbe za koju se lila krv po bosanskim brdima, šumama, selima i gradovima.

Ali ta najveća tekovina naroda Bosne i Hercegovine – bratstvo i jedinstvo, jeste i veliki faktor za čvrstinu i monolitnost čitave Jugoslavije. Bosna i Hercegovina je nekada bila sjeme razdora između hrvatskog i srpskog naroda. Gospoda u Zagrebu i gospoda u Beogradu brinuli su brigu o Bosni i Hercegovini – brigu o njezinom bogatstvu i brigu o tome da bi je što više izrabljivali, a nisu vodili brigu o narodima Bosne i Hercegovine. Oni su, da bi lakše postigli svoje ciljeve, huškali jedan narod protiv drugog, sijali zlu krv. Danas je tome kraj. Narodi Bosne i Hercegovine čvrsto su pošli putem da izgrade svoju sopstvenu federalnu jedinicu – ravnopravnu zajednicu muslimana, Srba i Hrvata. Ne može biti ni govora da bi sada jedan narod ugnjetavao drugi, da bi jedan izrabljivao drugoga, nego će svi zajedno, u bratstvu, graditi svoju bolju i srećniju budućnost. A takva Bosna i Hercegovina jeste zaloga za snažnu i veliku Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

Dozvolite mi, drugovi i drugarice, građani i građanke, da sad kažem nekoliko riječi o obnovi naše zemlje. To je sada najveći problem, najveći zadatak koji stoji pred svim narodima Jugoslavije, koji stoje osobito pred vama.

Šta znači obnavljanje naše zemlje?

O tome se mnogo govorilo. Mnogo se isticalo šta treba da bi se obnovila naša zemlja. Obnoviti našu zemlju, to znači ne samo uspostaviti ono što je bilo prije rata nego stvoriti nešto mnogo više; to znači – izgraditi naše rudnike, osposobiti ih da dadu rudu i ugljen za naše fabrike i za naše gradove; to znači osposobiti fabrike da bi mogle proizvoditi sve što je potrebno za široke narodne mase grada i sela, to znači izgraditi saobraćaj, osposobiti sve željezničke linije, sagraditi namjesto privremenih drvenih mostova željezne i betonske mostove; to znači opraviti i sagraditi desetine hiljada vagona; to znači izgraditi i popraviti stotine i stotine lokomotiva; to znači osposobiti naš potpuno razoreni rječni i pomorski saobraćaj; to znači dati našim seljacima poljoprivredni inventar; to znači nahraniti milione naših ljudi koji su u toku rata sve izgubili. I biće potrebno još dugo vremena da bi mogli sami sebi da stvore što im je potrebno za život; to znači da na svakog građanina Jugoslavije, i na sve narode u Jugoslaviji u cjelini, ubuduće pada ogroman teret; oni moraju izdržati dug tempo i napore za obnavljanje razorene Jugoslavije; to znači stvoriti preduslove za jedan, u historiji još neviđeni polet našeg kulturnog i ekonomskog razvitka; to znači stvoriti jednu veliku, snažnu Jugoslaviju – bratsku zajednicu naroda koju će poštovati svi naši prijatelji i neprijatelji. (*Oduševljeni poklici: »Tako je!«*)

Zašto ja vama to danas ovdje govorim? Zašto vam ne obećavam zlatna brda i doline, da sve bez muke dobijete, kao što biva obično uoči izbora?

Zato jer morate da znate istinu koja vas čeka, jer se prevarom ne može daleko doći. Nikada oni koji su varali narode nisu mogli daleko doći. A da nisu mogli daleko doći – evo sudbonosne historije naših naroda kroz četiri godine, evo 1941! Ja vam govorim zato da znate istinu, ali vam govorim i zato da znate da mi možemo sve to postići. Govorim vam zato da znate da se mi moramo u prvom redu osloniti na svoje sopstvene snage. (*Oduševljeni poklici: »Tako je!«*) Govorim vam zato da budete svjesni da u našim narodnim masama postoje neiscrpna snaga, energija i stvaralačka moć.

Evo šta smo mi već do sada stvorili skoro iz ničega: pogledajte ono natjecanje radnog naroda, radnika u fabrikama, da bi što više proizveli! Pogledajte šta se dogodilo: naš radnik, umjesto mržnje prema onoj mašini, prema fabrici, koju je nekada osjećao, jer su bili njegovi neprijatelji, on danas osjeća prema njima ljubav i hoće da ih stavi u službu društva, u službu svoga naroda. Pogledajte ono natjecanje kroz naša sela! Pogledajte na polju seljaka kako sije, kako želi da zasije svaki pedalj zemlje da bi naši narodi imali hljeba! Na svakom koraku sve novi i novi primjeri divnog stvaralačkog elana, natjecanja za dobro svoje zemlje. Neka to bude primjer za sve narode Jugoslavije kao cjelinu, da svi kao jedan počnemo da se natječemo ko će više, ko će bolje moći da stvara!

Ko može to da postigne, da to ostvari? Zar oni iz takozvane opozicije koji stalno jadikuju o nekim slobodama od straha? Zar oni mogu to učiniti?

Ne, ne mogu. Oni ništa drugo ne rade nego samo politiziraju, bave se sitnim politikanstvom. I stalno govore o tome kako će neko izvana doći da ih postavi na stara mjesta, na stara sjedišta. Oni to ne mogu. To mogu narodi Jugoslavije, koji su bili slobodni u najtežim danima historije i, slobodni od straha, uzeli pušku i borili se za svoju slobodu. Niko drugi to ne može učiniti *(Poklici: »Hoćemo Tita!«)*

Mnogo se prebacuje da još ne valja ovo ili ono. Ja sâm dobivam mnogo pisama, mnogi se žale. Moram da kažem ovdje otvoreno: mi još nismo sve učinili što bi trebalo učiniti ne zato što nismo htjeli, nego zato što nismo mogli. U jednom tako kratkom periodu nije bilo moguće ukloniti svu bijedu i sve zlo koji su se gomilali godinama i godinama. Nije bilo moguće, za to treba vremena. Ali jedno mogu da kažem – mi činimo sve da uklonimo sve nedostatke koji još postoje. Ima još ljudi koji nisu socijalno obezbijeđeni, a imaju pravo na to. Naša je želja i težimo tome da te nedostatke ispravimo. Sve ćemo mi to postepeno učiniti uz pomoć čitavog na-

roda. Trudimo se da to bude, jer zemlja u kojoj nema dovoljno socijalne pravde i jednakosti ne može biti jaka i moćna. I mi to vrlo dobro znamo, jer smo štošta naučili iz prošlosti, i to nam je danas ideja vodilja, to nam je put kojim idemo. Ja poručujem onima koji još nisu zadovoljni, jer zaista ima nepravednosti prema njima, da ta nepravednost nije subjektivnog, nego objektivnog karaktera. I baš zato što je objektivnog karaktera nju ćemo moći ukloniti.

Naši protivnici se žale da nema kod nas demokratije.

Koji su to protivnici?

To su oni koji su stajali na kormilu od onoga momenta kada je Jugoslavija stvorena, tj. od 1919. godine.[309] A da li je bilo demokratije u Jugoslaviji od 1919. pa do 1929.[310] godine – jer oni samo uzimaju da je nije bilo do 1929. godine, kada je Aleksandar učinio državni udar? Nije je bilo, draga braćo i sestre, ni do 1929. godine! To znamo mi koji smo čamili po tamnicama.[311] Mi znamo to. To znaju naši seljaci koji su na svojim leđima iskusili žandarmske i policijske kundake. Oni najbolje znaju kakva je to bila demokratija. Nije bilo ni slobode štampe. Bilo je slobode štampe samo za one koji su pisali u interesu one vladajuće klike koja je bila na vlasti, a radnička i seljačka štampa nije bila slobodna. Koliko smo mi raznih pokušaja činili da izdajemo štampu! Oni su gledali da nam to na svaki način onemoguće. Oni su imali zakone u kojima je pisalo da postoji sloboda zbora i udruživanja, a u praksi nisu to dozvoljavali. Evo na ovakvom skupu kao što je ovaj bila bi masa žandarma po kućnim ulazima, policajaca s kacigama, koji bi na prvi povik izletjeli i počeli da kundače i prave i krive. To je, vidite, bila njihova demokratija. (*Povici: »Živjela slavna Komunistička partija! Hoćemo novo – nećemo staro!«)*

Oni teže i danas za takvom demokratijom, ali takve demokratije neće više nikada biti.

Evo, uzmimo, na primjer, Šubašića i Mačeka. Oni su se sporazumjeli s Beogradom.[312] To je bio sporazum hrvatske gospode s velikosrpskom gospodom. Nije to bio sporazum između srpskog i hrvatskog naroda. To je bio sporazum o podjeli vlasti: mi ćemo žariti i paliti kod nas, a vi tamo kod vas. Da je to tako, evo vam dokaza: kada su Maček i Šubašić imali, štaviše, i svoju vojsku, takozvanu »zaštitu«[313], onda su išli u logore najbolji sinovi hrvatskog naroda. Stotine najboljih intelektualaca Hrvatske na čelu sa Adžijom, Pricom, Cesarcem itd., ostavili su u logorima da ih uzmu ustaše i da ih tamo strijeljaju kao zlikovce.[314] *(»Dolje izdajice!«)* Oni su bačeni u koncentracione logore u Kerestincu, Lepoglavi itd., onda kad je već na ulicama Beograda 27. marta bio povik »Bolje rat nego pakt«, »Nećemo s Nijemcima«. I ti ljudi pali su u ruke neprijatelja i stradali. Ko je kriv za to? Maček, Šubašić i njima slični!

Je li to bila demokratija?
Nije to bila demokratija.
Imaju li oni pravo da govore u ime domokratije?
Nemaju pravo da govore u ime demokratije.
Šta je suština naše demokratije, široke narodne demokratije?
I mi smo donijeli zakone, i u tim zakonima piše mnogo više i bolje nego što je bilo nekada u njihovim zakonima. Ali kod nas ne smije zakon da ostane mrtvo slovo na papiru. On se mora provesti u život. Naša demokratija se sprovodi u život mnogo prije nego što su ti zakoni napisani. Šta je to? Suština te demokratije jesu bratstvo, jedinstvo i ravnopravnost svih naroda Jugoslavije, pravo da sami sobom upravljaju. Suština te demokratije jesu socijalna jednakost, pravednost i obezbjeđenje, tj. da naši narodi, da naši siromašni slojevi budu glavna briga države. Agrarna reforma, briga o djeci, onemogućenje bezdušne eksploatacije radnika i svih trudbenika, sloboda udruživanja i zbora itd., narodna vlast – to su osnovi naše demokratije. Bez socijalne pravde i jednakosti nema demokratije. I nigdje na svijetu je nema nego tamo gdje postoji socijalna pravda i jednakost. Šta vrijedi nekima demokratija kada moraju gledati pune magacine, a ništa od toga ne mogu da dobiju? Ne vrijedi im ništa. Takvu demokratiju mi nećemo. Ali demokratija koju su naši narodi sebi izvojevali, koja počiva na bratstvu i jedinstvu, na nacionalnoj ravnopravnosti, na socijalnoj pravednosti i brizi, takva demokratija je prava, to je istinska narodna demokratija. Tu demokratiju mi ćemo čuvati protiv svih napada onih koji bi htjeli da uspostave ono staro.

Da je tačno ovo što govorim – da kod nas postoji puna sloboda i zbora i dogovora i sloboda štampe – to možete na djelu vidjeti i sami. Ali mi nismo krivi što i oni iz opozicije ne mogu da stvore nešto i za sebe. Narod je sam htio da bude jedinstven, monolitan, da bi ostvario svoj program, koji hoće ogromna većina naših naroda.

Narodni front[315] je ono tijelo, ona organizacija koja ujedinjuje sve one koji su pripadali ili pripadaju i drugim partijama. On ima najglavniji cilj da obnovimo našu zemlju, da spriječimo međusobne partijske trzavice koje bi išle na štetu naše izgradnje i na štetu našeg bratstva i jedinstva. To je naš narod htio. Niko to nije umjetno stvorio. To je stvarano krvlju i životima naših naroda u toku četiri godine, to je snažno cementirano našom krvlju i niko nam nikada neće moći to da razbije. Odlazak onih koji su ušli, eventualno iz špekulativnih razloga, ako hoće da odu – nikada neće oslabiti naše redove. Naši redovi će onda postati još čvršći, još jedinstveniji. Ja govorim to da bi znali oni koji pokušavaju, već danas, da oslabe Narodni front svojim rovarenjem iznutra. Kod nas je teško provući

trojanskog konja, jer ga vidimo skroz, kao kroz staklo koje izdaje šta je unutra u njemu. I zato nam oni ne mogu naškoditi.

Ja vas pozivam, dragi drugovi i drugarice, građani i građanke, da čuvate to jedinstvo kao zjenicu svoga oka! Čuvajte ga jer je to zaloga srećne i bolje budućnosti.

Nama podmeću i u inostranstvu pronose kako ćemo mi poslije izbora sasvim drugo raditi nego što danas govorimo, nego što radimo do izbora, tj. da imamo plan neke diktature, nekih progona i ne znam čega još. Nemamo mi nikakvih drugih planova, nikakvog drugog programa. Mi ćemo imati da ostvarimo glavni cilj, da ostvarimo program što smo ga odavno postavili i o čemu sam malo prije govorio. Neka se ne boje oni koji nisu slobodni od straha da ćemo protiv njih preduzimati neke naročite mjere poslije izbora. Ne. Ali imamo zakone i prinudićemo ih da poštivaju te zakone. Jasno je, nećemo dati rušiti ono što smo do sada stvorili. Svako može, u našim redovima Narodnog fronta, da dâ svoj udio u općem veličanstvenom djelu što ga naš narod sada čini, svako ko voli svoj narod, ko voli svoju zemlju. A one koji nisu slobodni od straha neće nikad više niko osloboditi od straha, jer su oni izgubili ono čemu teže.

Dakle, naš posljeratni program je jasan.

Naš program u pogledu naših vanjskih odnosa je prilično jasno obilježen. Mi ćemo ići putem zbliženja sa svim našim susjedima, uspostavljanja s njima najtješnje kulturne i ekonomske saradnje. Kod naših velikih saveznika nastojaćemo po svaku cijenu da uklonimo ono nepovjerenje koje kod njih postoji prema našoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Mi ćemo to učiniti lako, jer narodi u tim zemljama, slobodoljubivi narodi, znaju šta je nova Jugoslavija i šta njezini narodi hoće. Te sumnje ćemo ukloniti i to je naš cilj, to je naš zadatak, jer želimo s njima živjeti u najboljim odnosima, u ekonomskoj i kulturnoj saradnji. Mi ćemo nastojati da još više produbimo odnose s našim najvećim saveznikom Sovjetskim Savezom, našom velikom bratskom zemljom, koja nam je pomogla da oslobodimo našu domovinu, koja nas je pomagala u ratu i pomaže u miru, sa zemljom s čijim narodima nas vežu tolike i tolike tradicije, a osobito sada, u ovom ratu, u kome su oni prolili more krvi za slobodu svih Slovena i čovječanstva uopće. To ćemo produžiti i niko nema pravo da se ljuti ako mi imamo tako dobre odnose s njima, niko nema pravo da nam prigovori zbog toga, jer je to u interesu naše zemlje da bi se ona mogla mirno i bez opasnosti po svoju nezavisnost i slobodu izgradivati.

Dakle, to je naš budući program. Izvršenje tog programa, koje će trajati vjerovatno nekoliko godina, bez obzira na sve naše napore, znači ostvarenje jedne zaista nove, zaista snažne Jugoslavije, takve

Jugoslavije kojoj velike historijske oluje neće ništa smetati, koja će biti kao granit – jer će narodi biti obuhvaćeni u jednu cjelinu – takvu ćemo Jugoslaviju stvoriti – cvatuću, naprednu, demokratsku, bolju hiljadu puta nego što je bila versajska Jugoslavija, u kojoj se u toku 23 godine ništa nije poznalo – da li je korak učinjen naprijed ili nazad. A umnogome je otišla nazad umjesto naprijed.

Eto, to je naš program i taj program ja sam danas ovdje vama izložio, drugovi i drugarice, građani i građanke, i pozivam vas da se okupite svi kao jedan oko izvršenja ovog programa.

Da živi bratstvo naroda Bosne i Hercegovine! Da živi bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije! Da živi nova, Federativna Demokratska Jugoslavija! Da živi veliki bratski Sovjetski Savez na čelu s genijalnim generalisimusom Staljinom! Da žive naši veliki saveznici! Da žive naša slovenska braća!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 176–183.
»Борба«, 6. novembar 1945.

[RAZGOVOR ODRŽAN U BEOGRADU 12. NOVEMBRA 1945. S ČLANOVIMA BRITANSKOG PARLAMENTA I ENGLESKIM NOVINARIMA][316]

Pitanje poslanika [Normana] Dodsa: Zamolio bih maršala Tita da nam kaže šta misli o pitanju Trsta.

Odgovor: Pitanje Trsta iznijela je naša delegacija na konferenciji petorice ministara spoljnih poslova velikih sila u Londonu.[317] Na žalost, to pitanje stoji na mrtvoj tačci. Po mom mišljenju, odlaganje rješenja toga pitanja nimalo ne koristi rješenju pitanja mira u ovom dijelu Evrope, jer daje mogućnost svima subverzivnim elementima da ponovo pokušaju da unesu smutnju među Saveznike. Preko toga pitanja prelazi se, na štetu izgleda za poboljšanje odnosa – kao kad se radi o nekom teškom bolesniku. Ja smatram da je to pogrešno i nekorisno.

Pitanje poslanika [Koni] Zilijakusa: Šta gospodin maršal misli o mogućnosti stvaranja jedne balkanske federacije?

Odgovor: Pitanje balkanske federacije za sada je apsolutno nezrelo pitanje, jer je za ostvarenje balkanske federacije neophodno stvaranje izvjesnih preduslova. Prije svega bi trebalo ukloniti ono što je u prošlosti razdvajalo narode na Balkanu, stvoriti dobre pri-

jateljske odnose i ostvariti ekonomsku i kulturnu saradnju. To su tako reći glavni preduslovi, jer federacija koja bi bila stvorena samo deklarativno, bez tih uslova, ne bi imala nikakve snage. Mislim da sada to pitanje ne bi dolazilo u obzir.

Pitanje pukovnika [Lestera] Hačinsona: Govori se da se izvjesni Englezi i Amerikanci po odlasku iz Jugoslavije pridružuju reakciji. Zamolio bih za odgovor u vezi s tim pitanjem.

Odgovor: Naši ljudi posmatraju pitanje odnosa s izvjesnom zemljom kroz prizmu politike koju dotična zemlja vodi prema našoj državi. Ne odvajati čovjeka od državne politike nepravilno je. Naš narod je po svojoj suštini vrlo gostoljubiv i vrlo dobar. Ali, zbog nepravilnog postupka malog broja ljudi iz Engleske i Amerike, koji kod nas vide samo negativno i koji slušaju samo one koji ne žele ovakvu Jugoslaviju, stvara se nepovjerenje ogromne većine našeg naroda. Krivica leži na pojedincima koji nepravilno obavještavaju javnost svoje zemlje o prilikama u našoj zemlji.

Stvar treba gledati ovako: ne odobravaju svi ljudi u Engleskoj ovakvu politiku pojedinih ljudi i stav pojedinaca ne znači stav svih. Ja znam da ogromna većina engleskog naroda simpatiše narode Jugoslavije zbog njihove herojske borbe, zbog njihovih napora koje čine u obnovi i podizanju svoje zemlje, a i iz drugih razloga. To je osnovno. Zato uopće ne postoji problem prijateljstva ili neprijateljstva između naroda Jugoslavije i Velike Britanije. Potrebno je samo uspostaviti povjerenje i učiniti da se malo više pozivaju na odgovornost oni koji daju nepravilna saopćenja. Izvinite, ja govorim otvoreno i mislim da to može samo da koristi, a nikako da škodi.

Pitanje: Da li je u interesu rekonstrukcije i obnove Jugoslavije da se za politiku englesko-jugoslovenskog prijateljstva pridobiju i oni ljudi u inostranstvu koji sada zauzimaju neprijateljski stav prema režimu u Jugoslaviji?

Odgovor: Što se njih tiče, pridobijanje tih ljudi zavisi od njihove dobre volje, od toga da se ima više povjerenja i da se s manje sumnje gleda na naše dobre namjere. To ne zavisi samo od nas. A naša je želja da imamo što više prijatelja.

Pitanje: Da li je tačno tvrđenje da se ne viđaju dovoljno često, prilikom raznih manifestacija i svečanosti, engleske i američke zastave i slike Atlija[318] i Trumana[319]?

Odgovor: Dok je rat trajao mogli ste svuda vidjeti savezničke zastave i slike vodećih ličnosti savezničkih država. Nije bilo nijednog mjesta u kome to nije bio slučaj. Ali, poslije onog nesporazuma oko Trsta,[320] narod je sam prestao da ih ističe, jer on to čini po svojoj volji, a ne po kakvom dirigovanju. Kad narod vidi dobru volju i pravilan stav prema pitanjima koja nas interesuju, on će i

te kako srdačno manifestirati svoje osjećaje prema velikim saveznicima. Naš narod spontano daje oduške svome raspoloženju i ne voli oficijelnost.

Poslanik [Džon] Plets-Mils dodao je u vezi s ovim, da je on prilikom posjete jednom rudniku vidio pored jugoslovenskih i sovjetskih i engleske i američke zastave i slike Atlija i Trumana.

Pitanje g-đe Li Mening: Da li će studenti iz Jugoslavije odlaziti i sada na studije u Kembridž i Oksford?

Odgovor: Ja mislim da je to apsolutno potrebno, ali je pitanje odašiljanja naših studenata u inostranstvo pored današnjih naših ekonomskih prilika skopčano s velikim teškoćama. Čim budemo prebrodili finansijske probleme, mi ćemo gledati da što više ljudi pošaljemo u inostranstvo – u Ameriku, Englesku, Sovjetski Savez, da tamo što više nauče i da nam prenesu iskustvo koje budu tamo stekli.

Na pitanje poslanika Dodsa da li će biti potrebno da u Jugoslaviju dođe trgovinska misija radi obnove englesko-jugoslovenskog trgovinskog ugovora, maršal Tito je izjavio da između Engleske i Jugoslavije postoji stari trgovinski ugovor i da je potrebno samo da se on nastavi, da Jugoslavija daje ono što može, a da dobija ono što nema i što joj je potrebno.*

Poslanik g. Mekferson postavio je pitanje – ističući da je u Velikoj Britaniji za vrijeme rata postojao Narodni front koji se po završetku rata razišao – da li će i Narodni front u Jugoslaviji prestati da postoji kad bude postigao postavljene ciljeve. Drug Tito je dao slijedeći odgovor:

Kod nas je Narodni front stvoren još u vrijeme rata da bi se olakšalo samo vođenje rata i davanje otpora neprijatelju. Po svršetku rata Front se pokazao kao neophodan za brzu izgradnju i obnovu naše zemlje. Baš pitanja obnove naše zemlje i ujedinjenja svih naroda zahtijevaju da se Front održi. U Frontu, kao što vam je poznato, ima više partija, pa će se i u parlamentu, unutar Fronta, vjerovatno iskristalisati jedna opozicija. Ja sam uvjeren da će biti opozicije, i to dosta jake opozicije, ali ne ovakve kao što je bila. Što se tiče trajanja Fronta, ne može se predvidjeti kako će biti, ali je nesumnjivo da je on potreban za još nekoliko godina radi rekonstrukcije zemlje.

* Ima se u vidu ugovor koji je Kraljevina Jugoslavija potpisala 27. novembra 1936. s Velikom Britanijom i Severnom Irskom.

Pitanje poslanika G. [E.V.A.] Luisa: Da li je tačno da je zaplijenjen opozicioni list »Demokratija«?[321]

Odgovor: Tačno je. List je zaplijenjen zbog toga što je svojim pisanjem htio da unese duh razdora, nepovjerenja prema Armiji, a pored toga htio je da iznese čitav niz neistina vrlo destruktivnog karaktera. Dozvolite mi da vam povodom toga kažem da vrlo dobro znam da se redakcija »Demokratije«, da su se oni ljudi koji pišu u tom listu trudili svim silama da napišu nešto na osnovu čega bismo mi mogli zabraniti list, da bi oni zatim tu zabranu iskoristili za tvrđenje kako kod nas nema demokratije. A mi smo im pokazali da je kod nas demokratija i da ih možemo zaplijeniti. To su bile obične provokacije, a zapljena je osnovana na zakonu.

Poslanik Plets-Mils upitao je da li je urednik u zatvoru i zatim dodao da bi u Engleskoj svakako bio uhapšen. Maršal je potvrdio da bi po zakonu i ta mjera mogla da bude primijenjena, ali da to nije učinjeno jer se smatra da će i sama zapljena lista biti dovoljna opomena da se ubuduće pametnije piše.

Na pitanje poslanika g. [Stanlej] Tifenija da li će zadružni pokret u Jugoslaviji biti pomagan, maršal Tito je odgovorio potvrdno, ističući da će to biti činjeno svim silama i da se zadrugarstvo već do sada pokazalo od ogromne koristi u obnovi zemlje, a naročito pri raspodjeli namirnica.

Pitanje G. [V.H.] Oldfilda: Kakvo je vaše mišljenje o velikom utisku koji je u svijetu proizvela atomska bomba[322] i o budućoj upotrebi atomske energije?

Odgovor: Ja mislim da atomska energija mora da se iskoristi u korist čovječanstva, a ne za uništavanje čovječanstva. S iskustvom koje smo stekli u toku ovoga rata, mislim da bi pronalaženje novih oružja za uništavanje značilo propast čovječanstva. Ako se atomska energija bude stavila u službu čovječanstva, onda će to značiti ogroman napredak i brzo podizanje.

Novinar Sajers izjavio je da neprijatelji Jugoslavije u Engleskoj tvrde da se u Jugoslaviji progoni katolička crkva. Odbijajući ovakvo tvrđenje, maršal Tito je rekao:

Mogu da kažem da katolička crkva u Jugoslaviji nije progonjena, kao što nije progonjena nijedna druga crkva. A da je to tačno, dokaz je da se svi biskupi nalaze na slobodi i da pišu razna pisma.

Vjeronauk je u našim školama dozvoljen. Samo, kad bude primljen ustav crkva će biti odijeljena od države. To nam niko ne može zamjeriti, jer je to već davno urađeno u Francuskoj i Engleskoj.

Glavni i jedini razlog koji smeta katoličkoj crkvi jeste agrarna reforma, mada je ona dosta elastična kad je u pitanju crkva. Ona

predviđa kao najmanji posjed crkve 10 hektara, a raznim manastirima i drugim institucijama koje imaju historijski karakter ostavlja se i veća teritorija radi očuvanja spomenika itd. O tom pitanju rješavaće svaka federalna jedinica posebno, prema svom shvatanju. Na nas su se naljutili samo biskupi koji imaju velike komplekse zemlje koji padaju pod udar agrarne reforme. A niži svećenici ne ljute se na nas. Biskupi su sada pribjegli jednoj nimalo lijepoj metodi – da postavljaju nove župe, nove parohije, da bi na taj način izbjegli primjenu propisa Zakona o agrarnoj reformi. A naši seljaci se bune protiv toga.

I ovaj odgovor maršala Tita, kao i raniji, naišao je na potpuno razumijevanje i odobravanje engleskih gostiju.

Pitanje Džordža Bilinkina: Šta Vam predstavlja najveći problem a šta Vam pričinjava najveće zadovoljstvo kad pogledate na Jugoslaviju?

Odgovor: Najveće zadovoljstvo mi pričinjava kad vidim jednodušnost naroda u njegovim naporima da izgradi zemlju, kad vidim da smo mogli ujediniti sve nacionalnosti i spriječiti onu međusobnu bratoubilačku borbu. To mi pričinjava najveće zadovoljstvo i to je u isto vrijeme najveća tekovina. Najveću glavobolju pak pričinjava mi, mogu da kažem, to što smo morali mnogo starog odbaciti, a novi ljudi su još nedovoljno iskusni i što se ponekad prave greške. Glavobolja je naučiti ljude da znaju šta je primarnog, a šta sekundarnog karaktera, jednom riječju da znaju upravljati gospodarskim i političkim poslovima. Najteže je vaspitavati kadrove. No ljudi su dobri, pošteni.

Na ponovljeno isto pitanje g. Bilinkina, a u vezi s odnosima Jugoslavije prema inostranstvu, drug Tito je dao slijedeći odgovor:

Najviše mi je krivo kad vidim da se čine nepravde našoj zemlji, koja je dala od sebe sve što je mogla dati. To teško podnosim ne samo ja, nego i čitav narod.

A najveće zadovoljstvo će mi biti kad budemo dobili Trst i ostalo na šta imamo pravo.

Maršalu Titu je zatim postavljeno pitanje da li misli da bi bilo bolje da, poslije dolaženja do mrtve tačke na konferenciji ministara spoljnih poslova velikih sila u Londonu, postavljena pitanja rješavaju velika trojica ili jedan širi forum. Drug Tito je odgovorio:

Mislim da je bolje da ove probleme riješe velika trojica nego deset velikih i malih koji ne poznaju stvari i koji bi samo učinili da se stvari još više zapletu.[323]

Što se tiče učešća Jugoslavije, mislim da bi i ona trebalo da učestvuje, jer je tangirana.

Pitanje: Šta misli g. maršal o tipu demokratije kome pripada Jugoslavija, a koji nije ni britanski ni anglosaksonski?

Odgovor: Mi smo stvorili takav tip demokratije koji najbolje odgovara i mentalitetu naše zemlje i našim ekonomskim prilikama, jer nama zapadna demokratija ne odgovara u potpunosti. Mi suštinu demokratije vidimo u pravilnom rješenju socijalnog pitanja, u pravilnom nagrađivanju radnika za njihov rad. Osim slobode zbora, dogovora i udruživanja, mi vidimo elemente demokratije u pravilnom rješenju socijalnih pitanja, u pravilnom rješenju i utvrđenju nacionalnog pitanja, federacije, jer smatramo da demokratije ne može biti ako jedan narod bude ugnjetavao drugi, ako ne bude nacionalne ravnopravnosti i socijalne pravde.

Na kraju prijema u ime prisutnih članova britanskog parlamenta i engleskih novinara maršalu Titu zahvalio je poslanik g. Zilijakus kraćim govorom. Odgovarajući g. Zilijakusu, maršal Tito se oprostio s engleskim gostima slijedećim riječima:

Ja zahvaljujem na riječima g. Zilijakusa. Želio sam da napomenem jednu stvar. Mi se ne bojimo da se dođe u Jugoslaviju i da se vidi stvarnost. Samo, mi želimo da oni koji gledaju budu objektivni. Mi ni od koga ne tražimo da hvali i da kaže da je sve lijepo, da sve ide u redu, jer vrlo dobro znamo da još sve nije dobro. Ali jedno želimo: da nam se prizna da smo mi na putu da uklonimo nedostatke, da smo već prilično mnogo učinili u tom pravcu i da istinski želimo da učinimo naš narod srećnim i uklonimo sve što je negativno. Ako ne baš sve, ono da učinimo da postepeno tih negativnih stvari bude što je moguće manje, jer nikada ni u jednoj zemlji ne može biti savršenstvo, pa ni kod nas, naročito tako brzo poslije rata. I baš zato što sam vidio vašu dobru želju da se upoznate s našim prilikama i što vidim da znate cijeniti ono što je pozitivno, ja se vrlo radujem vašem boravku u našoj zemlji i, što se tiče nas, pružićemo vam i ubuduće sve mogućnosti da idete onamo gdje hoćete i da vidite što hoćete. Inače, da je neko od vas tražio da primimo kakvu oficijelnu kontrolu, mi na to nikad ne bismo pristali. Jer, naš narod je ponosan. A vas kao goste vrlo smo rado primili. Sada vi sami sudite i procijenite šta ste vidjeli u Jugoslaviji, pa to recite engleskom narodu. Ja sam uvjeren da će vaša pomoć i vaše obavještenje o tome šta ste vidjeli u Jugoslaviji mnogo doprinijeti uklanjanju onog nepovjerenja koje još možda postoji kod izvjesnih ljudi u Engleskoj.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije,
knj. II/1, str. 189–195.
»Борба«, 13. novembar 1945.

RAZGOVOR S ČEHOSLOVAČKIM NOVINARIMA [ODRŽAN U BEOGRADU 15. NOVEMBRA 1945]

Pitanje: Šta gospodin maršal misli o značaju izbora?

Odgovor: Ja mislim da su ovi izbori najbolji odgovor svima onima koji su govorili o teroru i o nedovoljnim slobodama.[324] Samim rezultatima izbora ja pridajem veliki značaj. Najvažniji momenat je u tome što se pokazalo da narodi Jugoslavije ne samo da nisu dozvolili da oslabi njihova kompaktnost, nego su je još više učvrstili, i to baš s ciljem da prebrode sve teškoće, da pređu preko svih sitnih stvari i da – radi bolje sutrašnjice – pred sobom vide samo ono što je bitno.

Za razliku od svih dosadašnjih izbora, mi smo na izbore izašli bez raznih obećanja da ćemo dati ovo ili ono i govorili smo samo o teškim problemima koje treba riješiti, šta treba raditi. I narod se pokazao potpuno jedinstven, spreman da se – realno posmatrajući stvari i ne čekajući pomoć sa strane – bori sa svim teškoćama.

Ovi izbori imaju isto tako veliki značaj i za političku konsolidaciju u zemlji, jer su rezultatima izbora zatvorene sve perspektive onima koji su mislili da u Jugoslaviji postoji neodređenost, koji su mislili – nadajući se da će iz toga izvući za sebe izvjesnu korist – da nije jasno kojim putem narod želi da ide. Izbori su definitivno pokazali da narod ide jasno određenim putem i da kod nas nema nikakvog kolebanja.

Sa spoljnopolitičkog stanovišta, ovi izbori imaju danas ogroman značaj, jer se i inostranstvu pokazalo kuda ide i šta hoće Jugoslavija. Prije izbora vjerovalo se, iz neobaviještenosti, da jedna grupa ljudi želi da nametne svoju volju i svoj program. Međutim, izbori su pokazali da narodi Jugoslavije imaju svoj određeni put prokrčen četvorogodišnjom borbom, i da s toga puta ne misle da skrenu, bez obzira na sve poteškoće.

Pitanje: U čemu su karakteristične crte jugoslovenske demokratije?

Odgovor: Karakteristične crte naše demokratije odražavaju se naročito u tome što u Jugoslaviji demokratija nije samo formalna demokratija, bazirana na tekstovima zakona o slobodi zbora i dogovora, udruživanja, izdavanja listova itd. Kod nas to nije primarnog karaktera. Naša demokratija izvire iz drugih osnova: u prvom redu iz ravnopravnosti naroda Jugoslavije i federacije, a zatim iz dubokih socijalnih reformi koje smo preduzeli. U novoj Jugoslaviji radni narod ima sva socijalna prava, koja nisu tek zakonima utvrđena, nego su stečena prije donošenja zakona. Naša demokratija je socijalna, jer demokratija bez dubokih socijalnih reformi nije demokratija.

Naša demokratija je vrlo široka. Prilikom izbora dobili su pravo glasa preko pet miliona lica, koja to u staroj Jugoslaviji nisu imala. Pravo glasa dobile su i žene i omladinci od 18 godina, a i mlađi koji su se borili. To znači pravednost za svakog pojedinca.

To bi uglavnom bili elementi iz kojih se sastoji naša demokratija. Razumije se, ona počiva na tome što sâm narod ima svoju vlast u svojim rukama. Narodni odbori su osnov naše nove demokratije.

Pitanje: Kako Jugoslavija rješava pitanje privredne obnove zemlje i kakvu ulogu u tome igraju nacionalizacija industrijskih preduzeća i agrarna reforma?

Odgovor: Jugoslavija je u poslijeratnom periodu dala tipičan primjer samopomoći u obnovi, uprkos pomanjkanju svih materijalnih sredstava. Mi smo mobilisali do maksimuma sve narodne snage, tako da je ogromna većina naroda uzela učešća u izgradnji puteva, mostova, fabrika itd. Razvio se jedan opći entuzijazam i stvaralački zamah. Mi nećemo dopustiti da on sada oslabi, nego ćemo ga još pojačati. Narod je shvatio da mora sam da uradi šta je potrebno, ne čekajući samo na pomoć sa strane. I mi smo dosadanje rezultate uglavnom postigli iz svojih vlastitih sredstava. Pomoć Saveznika došla je do izražaja u prehrani. A pomoć u svrhu obnove treba tek da dođe do izražaja. Mnogo nam je pomogao Sovjetski Savez, a sada već dolazi i pomoć za obnovu od Unre.*

Što se tiče napuštene i konfiskovane imovine, ona zahtijeva dobru upravu i rad, za koji smo mi mobilisali narod iz svih krajeva.

Agrarna reforma u sadašnjoj fazi neće donijeti naročitu materijalnu korist državi, ali će zato biti od ogromne socijalne koristi. Na taj način se vrši kompenzacija, koja i politički vrlo mnogo znači. Mi ne gledamo samo na materijalnu nego u prvom redu i na socijalnu i moralnu stranu. Pitanje agrarne reforme mi smo pokušali da riješimo radikalno. Država će nastojati da ljudi koji su dobili imanja ne budu prepuštani sami sebi, nego da ih država pomaže i utvrđivanjem plana i upućivanjem u savršeniji način obrade, koji mnogi od njih ne znaju. To je jedan ogroman posao, čiji će se rezultati vidjeti za par godina.

Pitanje: Kakva je bila uloga žene u narodnooslobodilačkoj borbi i kakva je sada u izgradnji nove Jugoslavije?

Odgovor: U narodnooslobodilačkoj borbi žene se niukoliko nisu razlikovale od najboljih boraca. One su išle u borbu s puškom u ruci i radile u pozadini. To su bile požrtvovane patriotkinje. A ženski pokret, sada u obnovi, predstavlja jednu veliku organizovanu

*Potpunije o Unri vid. u nap. 119.

silu, na koju se oslanja naša nova Jugoslavija. Zapostavljene u staroj Jugoslaviji, žene su danas svjesne svog zadatka.

Pitanje: Kakvo je učešće jugoslovenske omladine u borbi za izgradnju nove Jugoslavije?

Odgovor: Opće je poznata stvar da naša omladina pokazuje u mirnom periodu izgradnje isti onakav heroizam i elan kao i u jeku borbe za oslobođenje. O našoj omladini, koja je također jedan od stubova naše nove Jugoslavije, ja mogu samo najljepše da kažem.

Pitanje: Kakav je stav pravoslavnog i katoličkog svećenstva prema narodnooslobodilačkoj borbi i kakav je današnji stav države prema crkvi?

Odgovor: Jedan dio svećenstva – i katoličkog i pravoslavnog – bio je odmah uz narodnooslobodilačku borbu. Veći dio nižeg svećenstva bio je prijatelj narodnooslobodilačke borbe, za razliku od većeg dijela višeg svećenstva, koji nije bio prijatelj i koji je stajao ili pasivno ili uz okupatora. U našoj politici prema crkvi to neće igrati nikakvu ulogu. Mi smo svoj stav prema crkvi odredili već u toku prvih godina rata. Mi religiju i crkvu odvajamo od pojedinih ljudi, od toga kako se pojedini svećenici vladaju. Crkva kod nas nije bila, nije i neće biti proganjana. Svećenici imaju sve mogućnosti da vrše svoju službu. Ali, kad se radi o pitanju agrarne reforme, a to izvjesnom dijelu svećenstva smeta, mi ne možemo crkvu odvajati i favorizirati na račun drugih. Mi ne možemo trpjeti da crkva zadrži mnoga krupna imanja, a da seljaci gladuju. Tu smo mi došli u sukob s pojedinim visokim svećenicima.[325] Inače, drugih problema nema. Odnos crkve i države mi ćemo urediti malo savremenije, demokratskije, na taj način što će crkva biti odvojena od države. Vjeronauk u školama vjerovatno neće biti obavezan predmet.

Pitanje: Kakve su perspektive za zbliženje balkanskih naroda?

Odgovor: Demokratizacija pojedinih zemalja Balkana umnogome će doprinijeti zbliženju balkanskih zemalja i na ekonomskom i na drugim poljima, jer identični unutrašnji demokratski sistem uklanja sve elemente nepovjerenja. Odnosi između otečestvenofrontovske Bugarske i Jugoslavije i odnosi izmedu Jugoslavije i Albanije odlični su, bez obzira na pokušaje izvjesnih reakcionarnih elemenata u Bugarskoj da putem raznih provokacija ometu zbliženje. Bugarska je na putu unutrašnje demokratizacije i ona svakim danom ide dalje tim putem. Tako je isto i s Albanijom.

Unutar samog Balkana sada je, po mom mišljenju, uklonjeno ono što je nekada značilo »bure baruta«. To »bure baruta« uklonjeno je već samim tim što je svaki balkanski narod pošao putem demokratizacije zemlje i putem što jačeg zbliženja s drugim narodima. Zato unutar Balkana neće biti elemenata razdora, ako ne bi

bili ubačeni sa strane. Jugoslavija je u ostvarenju zbliženja balkanskih naroda i uklanjanju elemenata razdora igrala veliku ulogu i ona je nesumnjivo glavni faktor neutralizacije, važan elemenat umirenja.

Pitanje: Šta gospodin maršal misli o mogućnostima saradnje Jugoslavije i Čehoslovačke na ekonomskom, kulturnom i drugim poljima?

Odgovor: Odnosi između Jugoslavije i Čehoslovačke bili su i do rata dobri. U toku ovoga rata nisu stvoreni nikakvi elementi koji bi te odnose narušili. Naprotiv, baš zbog zajedničkog stradanja, stvoreni su uslovi za još jače zbliženje, jer su narodi Čehoslovačke i Jugoslavije iz ovoga rata izvukli velike pouke. Odnosi međusobnog prijateljstva i tijesne ekonomske i političke saradnje nisu uopće u pitanju i zato je dužnost vodećih ljudi Jugoslavije i Čehoslovačke da nastoje na očuvanju tih odnosa.

Pitanje: Kako Jugoslavija gleda na izmjenu stanovništva između Čehoslovačke i Mađarske?

Odgovor: Mi smo u Jugoslaviji još za vrijeme rata uzeli određen stav prema nacionalnim manjinama. Prema Nijemcima, kao glavnim krivcima, koji su počinili nevjerovatna zvjerstva u Jugoslaviji, mi smo postupali najstrože, dok smo prema madarskoj nacionalnoj manjini postupali blago i širokogrudo.[326] To nije bio izraz slabosti, već smo mi takav stav zauzeli baš zato što smo bili pobjednici.

U pogledu vaših mjera prema Mađarima mogu da kažem da mi u početku nije sve bilo jasno kao danas. Madari su u Čehoslovačkoj igrali drugačiju ulogu nego u našoj zemlji. Oni su tamo bili ekspanzivni i išli su za denacionalizacijom i asimilacijom slovenskog življa.[327] Tamo je historija u mnogo oštrijem obliku pokazala suprotnosti koje postoje između Mađarske i Čehoslovačke nego ovdje kod nas, tako da ja mislim da čehoslovačka vlada postupa pravilno tražeći izmjenu stanovništva. Jedino treba iz toga izuzeti antifašiste. Moram da kažem da iskustvo iz prošlosti pokazuje da se više ne smije praktikovati da se nacionalna manjina unutar jedne države po svojim postupcima smatra državljanima druge zemlje, a ne one u kojoj živi. To je u prošlosti bilo fatalno za Jugoslaviju, kao i za Čehoslovačku, i zato se to ne smije dozvoliti. Nova Jugoslavija nikada neće dozvoliti da u njoj postoje manjine koje će smatrati neku drugu zemlju, a ne nju, svojom domovinom.

Pitanje: Šta gospodin maršal misli o značaju ustanka slovačkog naroda u 1944. godini?

Odgovor: Značaj ustanka slovačkog naroda je u tom što se dogodio još u vrijeme dok je Hitlerova Njemačka u onim krajevima bila dosta jaka i što je značio rehabilitaciju slovačkog naroda, koji je time pokazao svoje pravo raspoloženje i zbrisao ljagu koju su na

njegovo lice bacili izdajnici slovačkog naroda. Mi smo ustanak u Slovačkoj pozdravili i znali smo ga ocijeniti, jer naši narodi znaju šta znači pod takvim okolnostima dići ustanak protiv okupatora.[328]

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 206–211.
»Борба«, 22. novembar 1945.

NJEGOVOJ EKSELENCIJI GOSPODINU RICHARDU PATTERSONU [RIČARDU PETERSONU], IZVANREDNOM I OPUNOMOĆENOM AMBASADORU SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA, BEOGRAD

Ekselencijo,

Primivši notu[329] koju ste meni predali 6. XI 1945, molim Vas isporučite vladi Sjedinjenih Američkih Država moj slijedeći odgovor:

1. Na preporuku šefova triju velikih sila – Engleske, Amerike i Sovjetskog Saveza s Konferencije u Jalti mi smo odmah pristupili izvršenju sporazuma načinjenog između mene kao predstavnika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i gospodina Ivana Šubašića kao predstavnika Kraljevske vlade u Londonu.[330]

a) Na bazi sporazuma stvorena je zajednička vlada iz članova Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i iz članova Kraljevske vlade Šubašića.[331]

b) AVNOJ je proširen ne samo iz članova parlamenta od 1938. godine, kako je to bilo preporučeno, već i iz svih demokratskih partija i grupa, tako da je u prošireni parlamenat ušlo novih 124 poslanika.[332]

c) Prošireni parlamenat donio je čitav niz demokratskih zakona, među kojima i izborni zakon, s ogromnom većinom glasova od preko 400 glasova prema 14 glasova opozicije, a neki zakoni bili su jednoglasno primljeni.[333]

d) Raspisani su izbori za Ustavotvornu skupštinu za 11. novembar o. g., za koji su izvršene sve pripreme u najvećem redu i u skladu sa zakonima, što je u punoj mjeri potvrđeno u toku samih izbora.

2. Iz gore izloženog se jasno vidi da su sporazum između mene i Šubašića i preporuke s Konferencije u Jalti u potpunosti izvršeni i mi ne možemo usvojiti prigovore u noti koji nemaju stvarne podloge.

3. To što su Šubašić i Šutej po svojoj volji izašli iz vlade, to je čisto njihova lična stvar, koja niukoliko ne mijenja činjenicu da je sporazum u potpunosti izvršen.[334] Tim više što to nije bio samo sporazum između mene i Šubašića, već između Nacionalnog komiteta i Kraljevske vlade Šubašića, od koje je većina i dalje ostala u vladi jer ne dijeli gledište Šubašića i Šuteja. Prema tome, sporazum nije vezan za izvjesna lica, niti se može identifikovati s njima.

4. Takozvana opozicija imala je sve mogućnosti da učestvuje na izborima, ali je u posljednjem času odustala iz čisto špekulativnih razloga.

5. Da bi se zbog apstinencije opozicije sačuvala stroga tajnost izbora, privremeni je parlamenat donio dopunu izbornom zakonu da se postavi posebna kutija bez liste u koju su mogli glasati svi oni koji su protiv liste Narodnog fronta.

Izjavljujući u ime moje vlade da smatramo sve naše obaveze na osnovu gore izloženog potpuno izvršenim, to samim time smatramo da su i savezničke vlade oslobođene svojih obaveza za koje su smatrale da ih imaju prema narodima Jugoslavije, što najbolje potvrđuje rezultat izbora 11. novembra, gdje je narod potpuno slobodno u ogromnoj većini izrazio svoje priznanje vladi, kojoj ja imam čast biti predsjednik, i Narodnom frontu.

Primite, Ekselencijo, i ovom prilikom izraz moga poštovanja,

16. novembra 1945. god.
U Beogradu

Predsjednik Ministarskog savjeta
i zastupnik ministra inostranih poslova
Maršal Jugoslavije

Arhiv Josipa Broza Tita

KONFERENCIJA S PREDSTAVNICIMA STRANE I DOMAĆE ŠTAMPE [ODRŽANA U BEOGRADU 16. NOVEMBRA 1945][335]

[1. IZJAVA O REZULTATIMA IZBORA OD 11. NOVEMBRA 1945]

Mislim da se svako mogao uvjeriti ovih dana – prije izbora i na samim izborima – koliko su bili netačni i zlonamjerni razni glasovi, kako u zemlji tako i van zemlje, o nasiljima i teroru državnih organa i narodnofrontovaca nad opozicijom radi toga da bi se dobila pobjeda na izborima. To su bili najdemokratskiji izbori kakvi nisu nikad održani u Jugoslaviji. Nikada u Jugoslaviji nisu nijedni izbori protekli u takvom redu, miru i dostojanstvu. Svako je mogao glasati i ne glasati. Svako je mogao slobodno glasati za ili protiv

liste Narodnog fronta. Da je to tačno vidi se i po tome što je svugdje u onim mjestima gdje ima najviše protivnika Narodnog fronta i nove Jugoslavije relativno najviše glasova palo u kutiju bez liste, kao na primjer u nekim mjestima Vojvodine, Srbije i Hrvatske.

Najviše moraju da se razočaraju oni koji su se nadali velikoj apstinenciji i oni koji su odvraćali narod od glasanja. Opozicija je u Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji i tako dalje činila velike napore da odvrati narod od glasanja. Plašila je narod intervencijom Saveznika, time da neće izbori biti priznati i tako dalje. Jednom riječju – služila se nečasnim sredstvima koja graniče s izdajom svoje zemlje. Manje četničke i ustaške grupice, koje se sakrivaju po šumama, upadale su još do izbora u neka sela i ubijale pristalice Narodnog fronta.[336] Kriminalnim terorom pokušalo se ponegdje zastrašiti narod, ali sve to nije moglo pokolebati narodne mase da ne izađu na izbore. Na birališta je izašao rekordan procenat glasača, oko 88% u svim federalnim jedinicama.

Narodni front je dobio ogromnu većinu od oko šest i po miliona, a kutija bez liste u koju su glasale pristalice opozicije dobila je oko sedamsto hiljada, prema do sada stiglim podacima koji još nisu potpuni.

Iznenadile su mnoge ljude velike pobjede kandidata Narodnog fronta u gradovima: Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani, Skoplju i Cetinju, a naročito u Beogradu i Zagrebu, gdje je opozicija smatrala da ima glavno uporište.[337]

Bilo bi pogrešno i nepravedno tvrditi da je izborna agitacija Narodnog fronta prekoračila dozvoljene granice, uobičajene u jednoj demokratskoj zemlji za vrijeme izbora, pa da se na taj način pokuša objasniti tako veliki rezultat kao što je procenat glasača za Narodni front. Mislim da je isto toliko važan u toj pobjedi visoki procenat svih glasača koji su izašli na birališe kao i procenat glasača za Narodni front.

Šta dokazuju ovi rezultati izbora?

1. Oni dokazuju da su narodi Jugoslavije čvrsto riješeni očuvati svoje jedinstvo u miru radi obezbjeđenja i učvršćenja u ratu izvojevanih tekovina.

2. Oni dokazuju da narodi Jugoslavije imaju povjerenja u svoje vlasti, odnosno rukovodioce i da su propale sve kombinacije onih koji su mislili da će ekonomske teškoće izazvane okupacijom i drugim skrenuti narodne mase u opoziciju.

3. Oni dokazuju da je program Narodnog fronta prihvaćen od ogromne većine naroda i da su široke narodne mase, kod sprovođenja toga programa u život, spremne poduprijeti svim silama svoje vlasti, bez obzira na sve teškoće.

4. Oni dokazuju da naši narodi odlučno odbacuju povratak na staro, kao što su uspostava monarhije i tako dalje, jer se na izbore išlo pod parolom – za federativnu republiku. To znači da je svršeno s monarhijom kao simbolom svega onoga staroga što je narodima naše zemlje u prošlosti donijelo samo razočarenje i konačnu tragediju 1941. godine.

5. Rezultati ovih izbora pokazali su da je ogromna većina naroda odobrila rad i politiku Narodnog fronta ne samo za vrijeme četvorogodišnjeg perioda rata nego i rad i politiku u poslijeratnom periodu kako u unutrašnjem tako i u vanjskopolitičkom pogledu. To karakteriše jaku političku zrelost naših širokih narodnih masa, koje vrlo dobro razlikuju bitno od sporednog, prolazne slabosti i greške ponekih organa vlasti od krupnih uspjeha na polju izgradnje, koji se svakog dana postižu, bez obzira na sve teškoće i slabosti koje postoje ponegdje u sistemu rukovođenja, osobito kod nižih organa vlasti, i pored toga što su to u većini slučajeva dobronamjerni i pošteni ljudi.

Ja mislim da su rezultati ovih izbora pokazali čitavom svijetu da nisu bili realni i pravilni izvještaji o stanju u Jugoslaviji koji su bili slati u inostranstvo ili se tamo konstruisali od ljudi nenaklonjenih nama, a što je stvaralo u tim zemljama nepovjerenje prema novoj Jugoslaviji koje nije imalo nikakvih osnova, već je počivalo na krivim obavještenjima. Takvo zatvaranje očiju pred stvarnim činjenicama ne može nikome koristiti, već samo štetiti.

6. Rezultati izbora i jedinstvo naroda Jugoslavije koje je na tim izborima manifestovano, veliki je prilog ne samo stabilizaciji mira na Balkanu već i u čitavoj Evropi.

Narodi Jugoslavije mogu biti ponosni na činjenicu što su se poslije tako strašnih ratnih pustošenja u kratkom periodu tako odlično organizovali i duhovno objedinili.

Mnogi prijatelji i oni koji nam nisu osobito naklonjeni izvan zemlje postavljaju sada pitanje kakav će biti kurs poslije pobjede Narodnog fronta.

Ja rado ovdje izjavljujem da nikakvog zaoštravanja kursa prema opoziciji neće biti ukoliko njeno djelovanje ostane u granicama zakonitosti. Još više, čim će biti malobrojnije pojave nezakonitih, destruktivnih djela protiv Demokratske Federativne Jugoslavije i narodnih tekovina, čim će biti manje pojava banditizma izvjesnih manjih četničkih i ustaških grupica koje se još uvijek tu i tamo pojavljuju i ubijaju nedužne stanovnike, tim će doći jače do izražaja puna sloboda za svakog građanina i smirenost u zemlji, tim će biti manje oštrih mjera i postupaka.

Svaka opozicija može da nesmetano djeluje ako se služi zakonskim i časnim sredstvima. Ali fašističkim elementima koji su se

kompromitovali saradnjom s okupatorima ne može biti dozvoljeno da nastave rad koji ugrožava demokratizaciju zemlje.

Nikakvih novih elemenata kako u političkom tako i u ekonomskom pogledu neće biti uneseno u naš program, koji je izlagan našim narodima pred izbore. Mi ćemo samo još energičnije pristupiti ostvarenju toga programa, naročito u pogledu planske obnove naše zemlje.

Isto tako u vanjskoj politici mi ćemo još jače nastaviti da radimo na uspostavljanju povjerenja i dobrih odnosa, u prvom redu sa savezničkim zemljama, pa onda i svim ostalim koje to same žele. Mi želimo da uspostavimo s prijateljskim zemljama dobru ekonomsku, kulturnu i političku saradnju.

Donošenje novog ustava[338] biće puna realizacija izbornih rezultata, jer će naši narodi dobiti vrlo demokratski ustav, koji će predstavljati snažan temelj Demokratske Federativne Jugoslavije. Prvi nacrt ustava je već načinjen. On će biti predložen na diskusiju Ustavotvornoj skupštini, koja se sastaje 29. novembra.

Ustavotvorna skupština će definitivno riješiti pitanje unutrašnjeg uređenja.[339]

S donošenjem ustava biće konačno dovršena državna zgrada i naši će narodi moći posvetiti sve svoje snage obnovi i izgradnji svoje zemlje.

[2. ODGOVORI NA PITANJA NOVINARA]

Pitanje: Čuli smo da je sindikat slagača odbio da štampa opozicioni list »Demokratiju«. Da li vlada misli da bi trebalo da sugerira sindikatu grafičkih radnika da bi bilo u interesu dobro organizovanog političkog života da štampaju opozicione listove, ukoliko oni pišu u okviru zakona?

Odgovor: Koliko je meni poznato, radnici su stupili u štrajk. Kod nas je sloboda štrajka. Radnici su stupili u štrajk zbog toga što je taj list napao i uvrijedio sindikate. Bilo je dosta protivzakonitosti u tom listu. Radnici su smatrali da ne treba da štampaju taj list. Oni imaju pravo štrajka i mi nemamo ništa u to da se miješamo. Mislim da vlada nema nikakvog moralnog prava da im sugerira da oni moraju taj list da štampaju.

Osim toga, to dokazuje da su radnici kod nas subjekti, a ne objekti. Oni sami mogu da utiču na izvjesne stvari.

Tu se ništa više ne može izmijeniti.

Pitanje: Može li gospodin maršal malo podrobnije da razradi pitanje monarhije? Da li je gospodinu maršalu nešto poznato o reagiranju kralja Petra poslije izbora?

Odgovor: Što se tiče monarhije i kralja Petra, ja nisam čuo ništa naročito. Čuo sam samo da je tamo kod njega bila nastala konsternacija. Zaprepastio se. Šta će on sada poduzeti, ja ne znam. No, što god on poduzeo, to će sve biti uzalud. Tu se ništa više ne može mijenjati. Narod je rekao svoje i, po mom mišljenju, bilo bi za kralja najbolje da se pomiri sa sudbinom.

Mislim da se sada pokazalo da je bilo pogrešno pridavati kralju neku primarnu ulogu kod čitave stvari. Njegova uloga bila je čisto sekundarnog karaktera. Proces koji se odvijao u toku čitavog rata i u periodu poslije njega morao je neminovno dovesti do ovakvog rezultata. Kralj se pokazao kao elemenat koji može samo da šteti i da koči razvoj Jugoslavije i narodi ga nisu htjeli više primiti i ne priznaju ga.

Pitanje: Gospodin maršal naglasio je u svojoj izjavi da rezultati izbora u Jugoslaviji znače doprinos miru na Balkanu i u Evropi. Da li bi gospodin maršal mogao nešto da kaže o rezultatima izbora u Mađarskoj?

Odgovor: Ja nerado govorim o razvoju bilo koje druge zemlje. No bio bih neiskren kada bih kazao da me ne interesuje kakav je razvoj u susjednim zemljama. Ja bih svakako želio da u susjednim zemljama bude razvoj u pravcu demokratije, jer demokratizacija u susjednim zemljama u prvom redu uklanja mnogo štošta što bi moglo dovesti do trvenja i nesporazuma i ona omogućava užu saradnju između Jugoslavije i dotične zemlje.

Ja ne znam kakva će biti politika mađarske vlade. Ako bi u Mađarskoj pošli u nedemokratskom pravcu, to bismo mi mogli samo žaliti, jer odnosi ne bi mogli biti tako srdačni kao kad bi tamo bila demokratska vlada koja bi imala puno razumijevanje za ono što se u Jugoslaviji događa.

Ovakvo svoje gledište moram da obrazložim. Poznata je stvar da u nedemokratskim zemljama postoje uvijek jaki elementi koji razvijaju iredentizam, a samim tim stvaraju se već i elementi za napade i sukobe.

Mi smo poslije ovoga rata, poslije svih strahota koje smo preživjeli – bez obzira na to što smo se našli na pobjedničkoj strani, bez obzira na to što smo pobjednici – mi smo, odmah u početku, svima zemljama koje su bile protiv nas pružili ruku pomirnicu, jer znamo da nikakva osveta, nikakav revanš ne mogu stvoriti trajne odnose u budućnosti. Zato smo mi pošli tim putem. Zato mi želimo demokratske vlade.

Pitanje rumunskog novinara: Kako gospodin maršal gleda na razvoj odnosa izmedu Rumunije i Jugoslavije u budućnosti?

Odgovor: Mi smo s Rumunijom tako reći već ponovo uspostavili dobre odnose. U poslijeratnom periodu ništa novo nije bilo između Rumunije i Jugoslavije što bi moglo ugroziti dobre odnose koji danas postoje između njih. Ja mislim da će odnosi između demokratske Rumunije i demokratske Jugoslavije biti sve bolji i da postoji puna mogućnost za tijesnu kulturnu i ekonomsku saradnju.

Pitanje predstavnice francuske štampe: Željela bih da znam šta gospodin maršal misli o tome kakvu će ulogu igrati Jugoslavija u učvršćenju mira uopće i u zbliženju između Istočne i Zapadne Evrope, kao i u pogledu saradnje između velikih sila.

Odgovor: Jugoslavija ima odlične odnose sa Sovjetskim Savezom. Jugoslavija želi – mi smo to mnogo puta izjavili, a to je i u našem programu – da ima najbolje odnose s našim zapadnim saveznicima. Poboljšanje tih odnosa biće veliki prilog zbliženju između Istoka i Zapada Evrope.

Pitanje: Da li se gospodin maršal slaže s mišljenjem javnog tužioca da je sedmi broj »Demokratije« prešao dozvoljene kritike od strane opozicije?

Odgovor: Slažem se potpuno.

Pitanje: Predsjednik talijanske vlade izjavio je 12. novembra da Italija želi da ima dobre odnose s Jugoslavijom; da li bi gospodin maršal želio da kaže nešto o tom pitanju?

Odgovor: Pitanje dobrih odnosa izmedu dviju zemalja ne može biti samo platonskog karaktera i ne može se izražavati samo u deklaracijama. Ono mora imati i neku realnu osnovu. Naša je želja da s talijanskim narodom imamo najbolje odnose. Mi ništa nemamo protiv talijanskog naroda. No, izvjesni talijanski krugovi u čitavom periodu trajanja rata, a naročito poslije rata, nisu uvidjeli i neće da priznaju ono što je Italija pričinila Jugoslaviji, već nastavljaju svoju kampanju protiv naše zemlje, kao da je 1941. godine Jugoslavija napala Italiju, a ne Italija Jugoslaviju. Mi nemamo ništa protiv toga da uspostavimo dobre odnose i mi hoćemo da uspostavimo te odnose. Ali, mi hoćemo i da naša prava budu zadovoljena. Ja mislim da već ima izvjesnih simptoma, da već postoji izvjestan kontakt, da bi se moglo reći da ćemo poći s talijanskom vladom u pravcu popravka tih odnosa.

Ja bih htio ovdje da navedem jedan vrlo interesantan primjer, koji javnosti nije poznat. Ja ga danas prvi put iznosim. Talijanska vlada postavila je, preko izvjesnih organa, pred jugoslovensku vladu zahtjev da Jugoslavija vrati nekih četiri hiljade Talijana, koji su navodno odvedeni iz Julijske krajine. O čemu se ovdje radi? Kad je sklapan sporazum o pitanju Trsta s maršalom Aleksanderom[340], u savezničkim zahtjevima bilo je navedeno da Jugoslavija treba da

vrati neke internirce koji su navodno bili odvedeni. Mi smo to odlučno odbili, jer mi za takve internirce ne znamo i nemamo ih. Mi imamo samo zarobljenike, koje smo u ratu zarobili i od kojih smo već mnoge pustili kući. Po mom mišljenju, veliki je skandal da ljudi u jednoj zemlji traže nešto čemu je apsolutno nemoguće da se udovolji, nešto što ne postoji. Da je u Julijskoj krajini, tamo gdje je bio voden partizanski rat, poginulo dosta fašista – to je tačno, jer tamo je dejstvovao čitav jedan naš korpus.[341] Da ih je poslije, kad smo zauzimali Julijsku krajinu i Trst, poginulo dosta – i to je tačno, jer su se tamo borili zajedno s Nijemcima. I sada se od nas traži da mi vratimo sve mrtve. A ko će nama vratiti one stotine hiljada žrtava koje su oni pobili u Lici, Dalmaciji, Crnoj Gori i ostalim krajevima Jugoslavije? Kad mi sastavimo taj spisak, to će biti jedna ogromna knjiga. Zato takav talijanski zahtjev predstavlja apsurd. Na osnovu takvog postavljanja stvari mi ne vidimo ništa drugo nego pokušaj da se Jugoslaviji napakosti i poslije rata. Takvi elementi ne doprinose poboljšanju, nego samo pogoršanju odnosa.

Pitanje: Da li je taj zahtjev bio zvanično postavljen?

Odgovor: Da, bio je postavljen oficijelno, preko izvjesnih zvaničnih organa.

Pitanje: Da li bi gospodin maršal mogao da kaže nešto povodom izbora u Francuskoj i o odnosima izmedu Francuske i Jugoslavije?

Odgovor: O francuskim izborima ne mogu reći ništa drugo nego da sam zadovoljan njihovim rezultatima. Smatram da je Francuska na putu da produži svoj unutrašnji demokratski razvoj i da ga još i produbi. Nas u Jugoslaviji, kao stare prijatelje i stare saveznike Francuske, mnogo raduje takav rezultat izbora u Francuskoj.[342]

Pitanje: Čuje se da u Hrvatskoj postoji neki pokret tzv. »križara«.* Može li nam gospodin maršal reći kakav je to pokret?

Odgovor: Sudeći po nazivu, moglo bi izgledati kao da je to neki religiozni ili možda klerikalni pokret. To nije nikakav religiozni pokret. To nije ni neka nova organizacija. To su one ustaše koji su za vrijeme borbi bili razbijeni i pobjegli u šume. Ima ih u grupicama od po pet, šest, do deset. Oni su uzeli sebi naziv »križari« da bi izgledalo kao da je to neki religiozni pokret. Mislili su da je pod tim nazivom lakše činiti zločine i vjerovali su da će ih narod pomagati. Međutim, narod ih odbacuje kao zlikovce i kao kriminalce. Oni su naoružani banditi, često vrše napade na istaknute narodnofrontovce ako ih negdje presretnu na cesti. To je običan kriminal.

* Vid. u nap. 305.

U Bosni zajednički rade četnici i »križari«. Bilo bi pogrešno misliti da je to neka snaga zato što ih ima po brdskim šumama. Međutim, oni predstavljaju elemenat kriminalnog terora u zabitim selima u planinskim krajevima i unose kod seljaka nesigurnost. Naše vojne vlasti moraće da se pobrinu da se naše šume u toku ove zime očiste od tih bandita. Po snijegu će im se lakše uhvatiti trag.

Pitanje: Da li vlada ima kakve informacije o tome gdje se nalazi Pavelić i u kakvom je stadiju postupak oko njegovog izručenja jugoslovenskim vlastima?

Odgovor: Mi imamo obavještenje da se Pavelić nalazi negdje oko Celovca u Koruškoj. Nekoliko puta su nam potvrđene informacije da se on tamo nalazi. Naša vlada je tražila njegovu ekstradiciju, jer je to najveći zlikovac koga naša historija pamti. On na svojoj duši nosi toliko ljudi da bi bila mala kazna ako bi mu se oduzelo i hiljadu života kad bi ih imao. Mi tražimo da nam se Pavelić izruči,[343] isto kao i Nedić.[344] Bila bi velika satisfakcija žrtvama koje su naši narodi dali ako ta zvijer bude privedena zasluženoj kazni. Trebalo bi njemu i Nediću suditi zajednički, na jednom procesu.

Pitanje: U Jugoslaviji se sprovodi agrarna reforma. Na koji način misli vlada da pomogne seljacima koji dobijaju zemlju, kad je poznato da je veći dio poljoprivrednog alata uništen za vrijeme rata?

Odgovor: Izvođenjem agrarne reforme dobilo se ovo: podmiren je zemljom veliki dio onih seljaka koji nisu imali svoje zemlje, a dodaće se onima koji su imali vrlo malo zemlje. No to ne znači da će se time površina zemlje povećati. Izvršiće se samo rasparčavanje krupnih posjeda. Rasparčavanjem ovih posjeda rješava se jedan važan socijalni problem, ali se smanjuju fiskalni prihodi države. Poznato je da krupni posjedi daju veći fiskalni prihod nego sitni. Mi se u sprovođenju agrarne reforme nismo rukovodili fiskalnim interesima države. Nama je bilo primarno da riješimo socijalni problem: dati seljacima zemlju bez obzira na to što će državi pri tome biti smanjeni fiskalni prihodi. Ali mi ćemo se potruditi da ta šteta ne bude velika. Mi ćemo nekoliko godina pomagati onim sitnim gazdinstvima na kojima rade ljudi koji nisu vješti u obrađivanju takve vrste zemlje kakva je u Vojvodini. To je slučaj s kolonistima iz južnih brdskih krajeva koje sada naseljavamo u Vojvodini.[345] Mi ćemo kod njih uticati na plansku proizvodnju, tako da i njima bude bolje, a da država ne šteti mnogo. Osim toga, mi posvećujemo veliku pažnju zadrugarstvu. Zadruge kod nas igraju vrlo veliku ulogu. One su poslije rata mnogo napredovale i mnogo koristile pri raspodjeli i nabavci namirnica, što znači da su napredovale i potrošačke i nabavljačke zadruge.

J. B. Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II/1, str. 196–205.
»Борба«, 17. novembar 1945.

MEMORANDUM [DOSTAVLJEN PRIVREMENOJ NARODNOJ SKUPŠTINI]

NAŠA VANJSKA EKONOMSKA POLITIKA[346]

Danas *naša vanjska ekonomska politika ne postoji* kao smišljena i organizirana akcija države za unapređenje naših ekonomskih interesa prema drugim državama i međunarodnim organizacijama.

Vanjskim ekonomskim odnosima bave se:

Ministarstvo unutrašnjih poslova
Ministarstvo vanjskih poslova
Ministarstvo finansija, Narodna banka
Ministarstvo trgovine i snabdevanja
Ministarstvo industrije
Ministarstvo rudarstva
Ministarstvo socijalne politike
Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona
Ministarstvo saobraćaja
Ministarstvo šuma
Ministarstvo zdravlja
Ministarstvo poljoprivrede
Ministarstvo narodne odbrane.

Država nema svog organa za vanjsku ekonomsku politiku koji bi ujedinjavao, koordinirao i kontrahirao akciju raznih državnih organa u inozemstvu i zemlji. Usled toga se gotovo redovno događa

1) da na mnogim međunarodnim sastancima nismo uopće zastupani, ili da naše zastupanje nije dovoljno ni po broju ni po kvalitetu ljudi;

2) da naše delegacije mahom odlaze u inozemstvo i zastupaju državu nedovoljno pripravne, bez direktiva i bez instrukcija.

Današnje stanje škodi nam ne samo materijalno nego i gubimo ugled koji smo uživali.

Međunarodnih pregovora i organizacija ima sve više i više i one postaju sve važnije za nas. Pogotovo u zadnje vreme stvaraju se organizacije Ujedinjenih naroda i njezinog Ekonomskog i Socijalnog savjeta, Međunarodnog monetarnog fonda i Banke, Evr[opske] organizacije za transport, Međunarodnog ureda za ishranu i poljodjelstvo. Pored toga, prestankom rata obnavljaju se međunarodne veze između država prekinute ratom.

Mišljenja sam da treba stvoriti službu koja bi s dovoljno autoriteta mogla da ukloni nedostatke. Sadašnja organizacija ekonomske službe u Ministarstvu vanjskih poslova ne samo da je slabija nego pre rata u staroj Jugoslaviji, nego po načinu organizacije zaostaje iza drugih država u svijetu.

Zato predlažem da se u Ministarstvu vanjskih poslova organizira ekonomska služba i to s:

1) jednim pomoćnikom ministra
2) koordinacionim odborom svih zainteresiranih
3) potrebnim brojem odjeljenja ekonomske službe
a) za međunarodne organizacije
b) za pojedine države.

Zadaća bi toj službi bila:

1) da usklađuje i koordinira akciju države u inozemstvu na ekonomskom polju;

2) da prati i ujedinjuje našu ekonomsku akciju prema raznim državama. Nijedna delegacija da se ne pusti u inozemstvo dok nije provjereno kako je spremna i da li ima dovoljne instrukcije.

Time bi se ujedno proveo princip jedinstva naše vanjske politike, kojoj je ekonomska politika važan dio.

16. novembra 1945. god.
Bgd [Beograd]

Arhiv Josipa Broza Tita

DJEDU [CENTRALNOM KOMITETU SKP(b)]

[MOSKVA]

Treba prethodno obavijestiti o slanju drugova koji se upućuju k nama, jer mi nismo unaprijed ništa znali o dolasku talijanskih drugova, što pričinjava razne teškoće povezane s njihovim dočekom, smještanjem u hotelu i daljim transportom.[347]

18. novembar 1945. Valter
[Beograd]

A-CK SKJ, Komisija za međunarodne odnose i veze, SSSR, reg. br. IX, 1-II/17. *Prevod s ruskog*

[ODGOVOR NA ZDRAVICU DR JOZEFA KORBELA, ČEHOSLOVAČKOG POSLANIKA U BEOGRADU][348]

[30. novembar 1945,
Beograd]

Gospodine ministre,[349]

Gospodine poslaniče,[350]

Gospodo!

Dozvolite mi da Vam se, gospodine poslaniče, najljepše zahvalim na Vašoj srdačnoj nazdravici u kojoj ste Vi izrazili tople simpatije i priznanje Vas i vaših naroda prema novoj, Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, kao i prema meni lično.

Uvjeren sam da dijelim gledište ne samo mojih drugova, koji su danas ovdje sa mnom vaši gosti, nego i naših naroda, ako kažem da nam je vrlo drago što smo imali prilike pozdraviti u svojoj sredini predstavnika Čehoslovačke Republike ministra gospodina Ripku baš u vrijeme naše opće narodne radosti.

Na historijski dan proglašenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Vi ste, gospodine ministre, mogli vidjeti ogromnu radost naših naroda koja proizlazi iz toga što su se ostvarile njihove vjekovne težnje.

Ako govorimo o našim dobrim odnosima, onda to nije iz kurtoazije već su oni stvarno takvi, oni su zaista bratski. Mi smo odvojeni samo teritorijalno. Naši odnosi politički, privredni i kulturni jači su nego da su povezani samo ugovorima. Čehoslovačka Republika i Republika Jugoslavija moraju ići ruku uz ruku u susret budućnosti, jer obje države su imale vjekovnog zajedničkog neprijatelja. Mi moramo da obezbijedimo našu zajedničku, političku, kulturnu i ekonomsku saradnju i budućnost naših zemalja.

Nedavno sam primio referat i dokumente od Lužičkih Srba,[351] u kojima su oni molili da se i naši ljudi zainteresuju za njihovu sudbinu i da oni žele živjeti u zajednici s bratskim čehoslovačkim narodima. Možete njima poručiti da će nama biti drago i da mi želimo da budu u zajednici s bratskom Čehoslovačkom Republikom. Mi sa svoje strane učinićemo sve što bude u našim silama da se te njihove želje ostvare.

Gospodine ministre, kada se budete vratili kući, pozdravite najtoplije narode Čehoslovačke i recite njima da narodi Jugoslavije mnogo misle na Čehoslovačku, koja je u prošlom ratu kao i Jugoslavija mnogo patila pod okupatorom i da žele da Republika Jugoslavija i Republika Čehoslovačka žive u najtješnjoj bratskoj saradnji.

Neka živi Republika Čehoslovačka!

Neka živi bratstvo Čehoslovačke Republike i Republike Jugoslavije!

Živjeli, gospodine ministre!

»Борба«, 1. decembar 1945.

NAŠI PRIJATELJI NA DUNAVU[352]

Jugoslovenski narod je dobio priliku da sudi o Vojnopomorskoj floti Sovjetskog Saveza i njenim slavnim djelima u vrijeme velikog oslobodilačkog rata: rame uz rame s borcima jugoslovenske vojske i Crvene armije mornari sovjetske Dunavske flotile borili su se u toku cijele borbe za Beograd. Oni su časno predstavljali i dalje predstavljaju Vojnopomorsku flotu SSSR-a na Dunavu.

Radujem se što mi se pružila mogućnost da preko časopisa »Краснофлотец« [»Crveni mornar«] izjavim da su u našim predstavama mornari-dunavci neraskidivo povezani s Crvenom armijom.

Oni su s njom dijelili sve napore i sve opasnosti, a zatim i slavu koja je pripala oslobodiocima Beograda. Podvizi sovjetskih ratnih mornara ušli su u istoriju oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije.

Kad to govorim, ja imam u vidu prije svega desante na prilazima Beogradu, borbu u samom Beogradu, u zidovima turske tvrđave*, zatim samopregorni rad sovjetskih minera na čišćenju plovnog dijela Dunava radi vraćanja u život jugoslovenskog glavnog grada, i najzad, likvidaciju posljednjeg neprijateljskog uporišta u rejonu Vukovara.

Mi smo posmatrali tri sjajne operacije iskrcavanja u Radujevcu,[353] Prahovu[354] i Smederevu[355] na Dunavu, koje su izvedene pod komandom heroja Sovjetskog Saveza Deržavina. Pomažući nam da se brže krećemo k Beogradu, sovjetski mornari su hrabro izvodili desant u dubinu njemačke odbrane, koju su razbijali iznutra i jednu za drugom rušili njemačke prepreke na Dunavu.

U prahovskom pristaništu, na primjer, Nijemci su imali 240 svojih brodova, među kojima i dvije flotile brzih desantnih čamaca, koji su nišanjenjem sipali artiljerijsku vatru po trupama 3. ukrajinskog fronta i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Tom čvoru odbrane trebalo je nanijeti udar s Dunava.

Mornari su nanijeli taj udar. Prodor u pristanište izvršen je po danu, jer su na prilazima Prahova Nijemci potopili veliki broj lađa,

* Misli se na tvrđavu Kalemegdan.

pa je to opasno mjesto bilo moguće minirati samo pri dnevnoj svijetlosti. Usred bijela dana oklopni motorni čamci hrabrog Barbotka[356] probili su se u pristanište, iznenadili neprijatelja svojom neočekivanom pojavom i iskrcali borce.

Nijemci su pružili snažan otpor.

Tada su mornari krenuli za desantom na obalu i nadahnuti plemenitom težnjom da se što brže probiju u pomoć Beogradu, borili se na obali dok u Prahovo nisu s druge strane ušle jedinice Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Iskrcavanjem je savladana važna neprijateljska linija na putu k Beogradu. Ali i više od toga. Za Nijemce je Prahovo postalo »dunavski kotao«. Ne uspjevši da iz pristaništa izvuku sve svoje brodove, oni su morali potopiti više od 200 brodova, među kojima i 33 brza desantna čamca. To je bio gubitak od kojega se prahovska dunavska flotila nije mogla oporaviti do samog svog kraja.[357]

Isto tako sjajno sovjetski mornari su se borili i neposredno u Beogradu.

Nekada, po svjedočenju naših historičara, ovdje su se bili utvrdili Zaporošci, koji su na svojim čamcima pošli od Crnog mora Dunavom i stigli do samih zidina Beograda. Podunavlje se tada nalazilo pod jarmom turskog sultana. Boreći se protiv njega zajedno sa Srbima, Zaporošci su svoje ostrvo pretvorili u nepristupačno utvrđenje i u njemu izdržali sve napade janjičara.[358]

Poslije nekoliko vjekova istim putem su došli u Beograd sovjetski mornari da bi učestvovali u njegovom oslobađanju od mrskog njemačko-fašističkog jarma. Ali je ovoga puta vojna nadmoćnost bila u potpunosti na njihovoj strani: oni se nisu branili, već su napadali.

Grupacije i jedinice Crvene armije koje su se odlikovale u oslobođenju Beograda po ukazu vrhovnog komandanta velikog Staljina dobile su naziv »beogradske«. Naš narod se ponosi time što je taj naziv dat i Barbotku. Tako u sastavu Vojnopomorske flote SSSR-a postoje brodovi koji nose ime jugoslovenskog glavnog grada.

Naš narod se ponosi time što je većina tih brodova došla na Dunav s Volge. Tamo su oni u svoje vrijeme učestvovali u legendarnoj odbrani Staljingrada[359], gdje je najveći vojskovođa čovječanstva generalisimus Staljin počeo razbijanje fašizma.

Nevidljive čvrste veze povezivale su i povezuju slovenski grad na Volgi sa slovenskim gradom na Dunavu. Beograd nikad ne bi bio oslobođen da Staljingrad nije izdržao. Mi smo se toga uvijek sjećali i iz riječi »Staljingrad« u najtežim danima partizanskog rata crpli smo bodrost duha i nove snage za našu borbu. Zato su borci Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije kad su prvi put ugledali

na Dunavu sovjetske ratne brodove i saznali da su oni došli od Staljingrada, te brodove oduševljeno dočekali kao vjesnike pobjede.

U danima oslobađanja Beograda mogao sam lično da se upoznam sa sovjetskim mornarima, jer sam se u Beograd vratio sovjetskim oklopnim čamcem.[360]

Ja i članovi Štaba koji su me pratili dosad smo znali te mornare samo po njihovom podvizima, po Radujevcu, Prahovu i Smederevu, što je, razumije se, njihova najbolja preporuka za svakog Jugoslovena. Sada nam se ukazala mogućnost da te divne ljude vidimo izbliza, da ih posmatramo u njihovom borbenom pohodu.

Na nas su učinili dubok utisak vojna vještina mornara s Dunava, njihova mornarska hrabrost i njihova nezadrživa težnja za novim ratnim podvizima koju su oni u svemu ispoljavali.

Pjesnička slika tog prelaska ostaće nam uvijek u sjećanju. Naokolo su bile rodne obale, Dunav je valjao svoje talase, a nađ glavama se vijorila vojnopomorska zastava SSSR-a, koja se, kako su nam objasnili, u vrijeme rata po tradiciji ne spušta ni danju ni noću.

Po povratku u Beograd jugoslovenska vlada se odmah suočila s teškoćama obnove njegove privrede.

Ekonomsko stanje njegovih stanovnika potpuno su razorili njemački fašisti i njihove sluge, koji su se brinuli samo o tome da izvezu što više dobara iz Beograda. Magacini su bili porušeni, nije bilo hrane, zaprijetila je glad. Grad je živio u mraku, jer su zalihe uglja u električnoj centrali bile iscrpene.

Bilo je nemoguće željeznicom i drumskim vozilima dovesti u Beograd sve što je bilo potrebno. Trupe su se neprekidno kretale k frontu, koji se tada nalazio još veoma blizu Beograda.

Preostajao je rječni put – Dunav.

Ali je ova rijeka bila minirana na dužini od nekoliko stotina kilometara od Moldava-Veka do Beograda. U vrijeme njemačke okupacije Englezi i Amerikanci bacali su mine iz aviona. Zatim, kad se Crvena armija približila granicama Jugoslavije, Dunav su minama pregrađivali Nijemci.[361]

Stanovnike oslobodenog Beograda trebalo je nahraniti i snabdjeti gorivom (samo za gradsku električnu centralu dnevno je bilo potrebno 400 tona uglja). To se moglo učiniti samo otvaranjem puta Dunavom za konvoje.

U tim uslovima sovjetski mornari su više puta ukazali Beogradu neprocjenjivu pomoć. Na smjenu Barbotkovim brzim oklopnim brodićima došli su Ohrimenkovi minolovci.[362]

S velikom vještinom i s velikom hrabrošću probijen je plovni put Dunavom.

Znajući za katastrofalno stanje Beograda, stanovništvo proiobalnih sela oduševljeno je dočekivalo sovjetske brodove, za kojima su

u dugom nizu plovili prepunjeni čamci.[363] Pored municije i ratne tehnike za front, na njima je bilo 50 000 tona žita, koje je dodijelila sovjetska vlada,[364] bilo je i soli i drugih neophodnih potrepština, u kojima su stanovnici Beograda krajnje oskudijevali.

Na putu sovjetskih mornara u Beograd njima su stvarno pomagali seljaci, upozoravali na minska polja i pružali svoje usluge kao kormilari.

Za prvim konvojem slijedili su drugi.

Put za plovidbu Ohrimenko je probio tako dobro da su naši mornari imali mogućnost da prevoze terete i u uslovima kretanja leda.

Georgiju Ohrimenku zbog njegovih izuzetnih zasluga za jugoslovenske narode dato je zvanje narodnog heroja Jugoslavije, koje nose samo Jugosloveni i Rusi.[365]

Narod Jugoslavije je ovjekovječio podvige sovjetskih minera na Dunavu nazvavši plovni put koji su oni probili kroz gustu minsku mrežu »Ruski plovni put«. Taj naziv je iz usta naroda prešao na naše karte i oznake za kormilarenje Dunavom.

Na Dunavu su se još vodile ratne operacije, a minolovci su već počeli plansko i sistematsko čišćenje jugoslovenskih teritorijalnih voda od mina. Uspostavljanje plovidbe na Dunavu ima prvorazredan značaj za našu narodnu privredu. Taj državni zadatak rješavaju radnici našeg rječnog brodarstva u najtješnjoj saradnji sa sovjetskim minerima i vojnim hidrografima.

Posljednjih mjeseci rata mornari sovjetske Dunavske flotile morali su izvršiti tri zadatka odjedanput. Mineri su čistili Dunav od mina, oklopni brodovi su nastavili da potpomažu trupe Crvene armije koje su nastupale k prilazima Bratislave i Beča. I, najzad, u aprilu je komandant Dunavske flotile viceadmiral Holostjakov[366] izdvojio jedan dio borbenih čamaca i monitora za učešće u likvidaciji njemačkog uporišta sjeverno od Beograda, u rejonu jugoslovenskog grada Vukovara.[367]

Nijemci su uspjeli da se tu održe od jeseni prošle godine. Na tom dijelu toka Dunav je kao i ranije bio pregrađen. Saobraćaj između Beograda i Budimpešte održavao se kanalima koji su zaobilazili Dunav i kojima su mogli prolaziti samo mali brodovi. Isukani mač je cijelo vrijeme visio nad glavnim gradom Jugoslavije. Nijemci su iz svog uporišta vršili ispade na Dunavu, postavljali plivajuće mine i ometali prevoz. Prema podacima obavještajne službe, oni su se u martu počeli pripremati za aktivne operacije, zanoseći se planovima za revanš.

To se moralo prekinuti. Za pomoć Narodnooslobodilačkoj vojsci, koja je držala front u Vukovaru, trebalo je izvršiti desant na desnu obalu Dunava, koju su Nijemci zaposjeli. Ta desantna operacija,

koju je izveo heroj Sovjetskog Saveza Deržavin, ima poseban značaj, jer je tu ostvarena najpotpunija međusobna borbena saradnja sovjetskih mornara i oružanih snaga jugoslovenskog naroda.

Ali ono što je glavno ne sastoji se u tome što je desant pomogao Narodnooslobodilačkoj vojsci da probije neprijateljski front, jer su sovjetski mornari slične zadatke izvršavali i ranije. Ono što je glavno sastojalo se u tome što su se u tom desantu prvi iskrcavali Jugosloveni, Druga pješadijska brigada, i što su u prebacivanju desanta učestvovali i naši motorni čamci.

Nijemci su brižljivo utvrdili strmu obalu Dunava. Na 60 i više kilometara pružao se lanac betonskih bunkera. Ali je heroj Sovjetskog Saveza Deržavin, u čijem je ratnom bilansu to bila šesnaesta desantna operacija, umio naći ranjivo mjesto u njemačkoj odbrani i u tri uzastopna prebacivanja postavio tamo brigadu majora Jova Miljevića.[368]

U isto vrijeme Narodnooslobodilačka vojska* je prešla u ofanzivu na frontu i koristeći se time što je njemačka pozadina bila dezorganizovana od strane desantnih jedinica, probila front.[369]

Zbog kombinovanih dejstava jugoslovenske vojske i sovjetske flotile Nijemci su poslije očajne borbe bili prisiljeni da polože oružje. Tako je bilo likvidirano posljednje neprijateljsko uporište na Dunavu,** koje je ugrožavalo Beograd i ometalo normalnu plovidbu cijelom dužinom Dunava.

Tako se od Radujevca do Vukovara u zajedničkim borbama protiv opšteg svirepog neprijatelja učvršćivalo i razvijalo borbeno prijateljstvo između sovjetskih mornara i naše vojske i flote. Ubijeđen sam da će to prijateljstvo još više jačati i razvijati se.

Hoću da napomenem sovjetskim čitaocima da je Jugoslavija pomorska država. Naša granica na obalama Jadranskog mora duga je preko 1000 kilometara. Mi tamo raspolažemo nizom prvoklasnih vojnopomorskih baza i brodogradilišta.

Naši preci su bili čuveni kao vješti moreplovci.

U 9. vijeku poslije pomorske bitke kod rta Mika hrvatski kraljevi su primorali gordu Veneciju da plaća danak za pravo plovidbe pored dalmatinske obale. Poslije nekoliko vjekova na obali se razvila slobodna republika – grad Dubrovnik, važan tranzitni punkt na putevima od istoka na zapad i centar slovenske kulture na Sredozemnom moru.[370] (Sada je to jedna od naših najvažnijih pomorskih baza.)

---

* Tada se Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije već nazivala Jugoslovenskom armijom (vid. u tomu 27, str. 3).

** Riječ je o Vukovaru; oslobođen je 12. aprila 1945.

Drugi dalmatinski grad, Perast[371] proslavio se svojom nautičkom školom za vrijeme Petra Velikog, u kojoj je učilo mnogo Rusa. Sa zadovoljstvom pominjemo i to da je Petar Veliki, pored drugih jugoslovenskih pomoraca, pozvao u Rusiju i kapetana [Matiju] Zmajevića, koji je služio u ruskoj floti kao instruktor i dobio visoke činove.[372] Njegov sin i njegov unuk su nastavili da vjerno služe ruskoj državi.

Dalmatinska obala je bila vraćena Jugoslaviji poslije prvog svjetskog rata, ali tadašnji podmitljivi i slabi upravljači nisu poklanjali potrebnu pažnju stvaranju jugoslovenske flote i njegovanju patriotskih osjećanja kod mornara. U mračno vrijeme izdaje nacionalnih interesa Jugoslavije 1941. godine ipak se i u floti našlo pravih Jugoslovena. Mi s uvažavanjem izgovaramo imena starijih poručnika jugoslovenske mornarice [Milana] Spasića i [Sergeja] Mašere, koji su digli u vazduh razarač »Zagreb« da ga ne bi predali fašistima i koji su zajedno s brodom raznijeli i sebe.[373]

Godine 1942. uslovi sve jačeg partizanskog rata prinudili su nas da pristupimo stvaranju mornarice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.[374] Bez obzira na to što smo tada imali male brodove, oni su odigrali svoju ulogu uspješno dejstvujući na neprijateljskim pomorskim komunikacijama, izvodeći diverzantske desante, a kasnije obezbeđujući prevoz morem municije i tehnike za partizane.

Ostrvo Vis u arhipelagu srednjodalmatinskih ostrva bilo je bedem partizanskog pokreta u primorskom dijelu Jugoslavije. Jedno vrijeme tu se nalazio čak i Štab Narodnooslobodilačke vojske.[375]

Godine 1945. Mornarica Narodnooslobodilačke vojske bila je preimenovana u Jugoslovensku mornaricu.[376]

Pred njom je velika budućnost. Mi imamo sve što je potrebno za stvaranje i razvijanje ratne mornarice, na koju Jugoslavija ima pravo kao sredozemna država. Ali je na tom putu najvažnije usaditi i njegovati pravi borbeni duh kod mladih mornara, udahnuti dušu ratnoj mornarici. Bez toga bi i najbolji brodovi bili samo metalne kutije s mrtvim mehanizmom.

Eto zašto će jačati veze između ratne mornarice Jugoslavije i ratne mornarice SSSR-a. Naši mornari će od sovjetskih mornara preuzimati njihova dragocjena borbena iskustva i njihove slavne pomorske tradicije. Ja mislim da je to jedinstvo duha kruna našeg borbenog prijateljstva koje se rodilo na Dunavu u godinama velikog oslobodilačkog rata.

»Краснофлотец«, januar 1946, br. 1. *Prevod s ruskog*

USTAVOTVORNOJ SKUPŠTINI FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Privremena vlada* kojoj imam čast biti predsjednik bila je stvorena u martu ove godine na osnovu sporazuma između Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i kraljevske vlade u Londonu.**

Jedan od glavnih njenih zadataka bio je da pripremi i sprovede izbore za Ustavotvornu skupštinu. Vlada je taj zadatak, kao i ostale zadatke izvršila, i ja molim ovaj visoki dom da primi ostavku vlade kako bi se čim prije omogućilo ovom visokom narodnom predstavništvu da izvrši dokraja sve zadatke koje ova Ustavotvorna skupština*** ima pred sobom.

30. novembra 1945.

Predsjednik Ministarskog savjeta
Demokratske Federativne Jugoslavije
maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito

»Борба«, 2. decembar 1945.

---

* Privremena jugoslovenska vlada, tj. Ministarski savjet Demokratske Federativne Republike Jugoslavije, obrazovana je 7. marta 1945. (vid. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 27. str. 12).

** Tito ima u vidu Beogradski sporazum Tito-Šubašić od 1. novembra 1944. (vid. nap. 62).

*** Ustavotvorna skupština izabrana je 11. novembra 1945. (vid. u ovom tomu nap. 324).

PRILOZI

NOTA VLADE DFJ VLADI VELIKE BRITANIJE O PITANJU CIVILNE UPRAVE U »ZONI A« JULIJSKE KRAJINE[377]

VERBALNA NOTA

Ministarstvo inostranih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije izražava svoje poštovanje britanskoj ambasadi i ima čast da joj u ime vlade Demokratske Federativne Jugoslavije saopšti sledeće:

Kao što je britanskoj vladi poznato, razgovori koji su vođeni u Devinu[378] na osnovu Beogradskog sporazuma od 9. juna 1945.[379] nisu doveli do sporazuma u pogledu gradanske uprave na teritoriji Julijske krajine koja je došla pod savezničku vojnu upravu i stvar je ostavljena za rešavanje diplomatskim putem.

Po čl. 3. Beogradskog sporazuma od 9. juna 1945. saveznička vojna uprava upotrebljavaće na teritoriji Slovenskog primorja i Trsta svaku već organizovanu građansku upravnu vlast, koja po mišljenju Vrhovne savezničke komande zadovoljavajuće radi.

Jugoslovenska vlada je uverena da se ova odredba ugovora može tumačiti samo tako da će saveznička vojna uprava koristiti postojeću građansku upravu i u toku rada u praksi videti da li ona na zadovoljstvo naroda koji ju je izabrao ispunjava postavljene joj upravne zadaće. Ukoliko vojna uprava stekne uverenje da neki organi građanske vlasti ne zadovoljavaju na svojoj dužnosti, ona ima pravo tražiti da se smene sa položaja predviđenom demokratskom procedurom.

Ovo svoje tumačenje vlada Demokratske Federativne Jugoslavije saopštila je usmeno u toku razgovora pre potpisivanja ugovora od 9. juna 1945. godine britanskom i američkom ambasadoru, a tako isto je predstavnik Generalštaba general-lajtnant. A. Jovanović na konferenciji u Devinu zastupao ovaj stav jugoslovenske vlade o tom pitanju.

To tumačenje izgleda logično, ako se imaju u vidu ove dve činjenice:

a) da je teritoriji koja je u pitanju priznat status oslobođene teritorije,

b) da su savezničke zemlje čije su vojske posele ovu teritoriju demokratske države.

Saveznička vojna uprava ne drži se odredaba ugovora sklopljenog u Beogradu 9. juna 1945. godine, što proizlazi iz sledećeg:

a) U svojoj prvoj proklamaciji[380] izričito je izjavila da ponovo stupaju na snagu svi zakoni koji su važili od 8. septembra 1943. god.[381] Budući da je organizacija vlasti također uređena zakonima, to se tom proklamacijom uspostavljaju sve po Musolinijevim zakonima, organizovane vlasti koje su postojale do septembra 1943. god.

na toj teritoriji. To ne znači ništa drugo nego formalno ukinuće onih građanskih vlasti koje nisu organizovane na osnovu Musolinijevih zakona, nego ih je stvorilo stanovništvo te teritorije u toku svoje demokratske borbe na strani Ujedinjenih naroda protiv fašističkih zakona i protivno obliku i suštini fašističkih vlasti.

Ako se htelo postupiti u saglasnosti s Beogradskim sporazumom bilo bi potrebno u proklamaciji naročito istaći da se svi zakoni o organizaciji civilne uprave i njenom funkcionisanju smatraju nevažećima, jer su civilnu upravu preuzeli narodni odbori, priznati od savezničkih vlasti.

b) Saveznička vojna uprava oduzela je narodnim sudovima pravo suđenja i izricanja presuda odmah čim je preuzela kontrolu teritorije. Vojna vlast po svom karakteru nije podesna da ispituje ličnosti sudija koji imaju poverenje ogromne većine žiteljstva nad kojom vrše sudsku vlast.

c) Saveznička vojna uprava nizom praktičnih mera potpuno je paralizirala Pokrajinski narodnooslobodilački odbor i sve niže njegove organe u njihovom radu.

Ministarstvo inostranih poslova ima čast skrenuti pažnju britanskoj vladi na činjenicu da je uspostava omrznutih zakona koji su važili do 8. septembra 1943. izazvala nezadovoljstvo i uzbuđenje kod naroda. Taj narod koji je ustao u borbu za svoja demokratska prava, podnosio teške žrtve u krvi i patnjama sa parolom ukidanja fašističkih zakona i uredaba, koji nisu ništa drugo nego instrumenti kojima fašizam ugnjetava narode i drži ih na uzdi, dočekao je da mu savezničke vojne vlasti vrate zakone koje je on borbom odbacio.

d) Saveznička vojna uprava je na početku svoje delatnosti ukinula i raspustila narodnu miliciju kao izvršni organ odseka za unutrašnje poslove postojeće građanske uprave.

Ovom naredbom je saveznička vojna uprava povredila sporazum sklopljen u Beogradu 9. juna 1945. god., jer nije imala vremena niti se trudila da vidi da li je rad narodne milicije zadovoljavajući ili ne; s druge strane potpuno je onemogućila uspešan rad narodnih vlasti, koje bez svog izvršnog organa nisu u mogućnosti da zadovolje zadatak koji im je poveren od naroda.

Slobodni smo da istaknemo da je time onaj deo teritorije Julijske krajine koji se nalazi pod savezničkom vojnom upravom stavljen u gori položaj od okupiranih neprijateljskih područja, gde postoje policijske formacije postojećih civilnih vlasti radi održavanja javnog reda i dozvoljava im se nošenje lakog oružja u službi.

Ministarstvo inostranih poslova u ime vlade Demokratske Federativne Jugoslavije primorano je da podvuče:

1) Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije veoma je interesirana životom i sudbinom naroda koji žive na teritoriji Julijske kra-

jine zato što su stanovnici te teritorije velikom većinom jugoslovenske narodnosti, dakle sunarodnici ne okupirane nego savezničke države Jugoslavije, a većina ostalog stanovništva vidi u novoj Jugoslaviji zemlju kojoj ekonomski i kulturno teži. To dokazuje i činjenica što je stanovništvo ove teritorije pod rukovodstvom Vrhovnog štaba NOVJ najaktivnije učestvovalo u borbi protiv italijanskog i nemačkog fašizma, u toj borbi dalo velike žrtve za pobedu slobodoljubivih naroda, te u samoj borbi izgradilo narodnooslobodilačke odbore kao jedine organe demokratske civilne vlasti, koja uživa svu podršku stanovništva.

2) Nepriznavanjem građanske uprave koja ima poverenje naroda, baš se to stanovništvo koje se borilo za savezničku stvar stavlja u gori položaj nego čak i stanovništvo neprijateljskih okupiranih zemalja, i time se izaziva nezadovoljstvo naroda na teritoriji Julijske krajine, a i naroda Jugoslavije, što može samo smetati dobrim savezničkim odnosima između naših zemalja, dok je najveća želja i nastojanje vlade Demokratske Federativne Jugoslavije da savezničke odnose produbi i učvrsti.

Ministarstvo inostranih poslova uvereno je da će britanska ambasada upoznati svoju vladu sa stanovištem vlade Demokratske Federativne Jugoslavije i da će britanska vlada dati posebne instrukcije svojim vojnim vlastima da tumače sporazum sklopljen u Beogradu 9. juna 1945. g. u tom duhu da vode računa o posebnom karakteru ove teritorije kojoj je priznat status oslobođenog područja u Memorandumu predstavnika Savezničke komande za Sredozemlje od 16. juna 1945, što je bila i tendencija Beogradskog sporazuma od 9. juna 1945.

Ministarstvo inostranih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije koristi i ovu priliku da ponovi britanskoj ambasadi izraze svog visokog poštovanja.[382]

Beograd, 17. jul 1945.

Preuzeto iz edicije Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Savezni sekretarijat za inostrane poslove, Centar za informaciono-dokumentacione poslove Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1984 (u daljem tekstu: Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ), 1945, str. 169–171.

NOTA VLADE DFJ VLADI SSSR-a[383] POVODOM POVREDA PRINCIPA MEĐUNARODNOG PRAVA OD STRANE GRČKE VLADE[384]

Br. 1907.

Jugoslovenska vlada smatra potrebnim da obavesti vladu Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika o brojnim i bezobzirnim povredama principa međunarodnog prava utvrđenih kao takvih u Atlantskoj povelji[385] u vezi s Deklaracijom Ujedinjenih naroda[386] te u Povelji Ujedinjenih naroda,[387] a koji se odnose na poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, naročito slobode od straha – povredama izvršenim sa strane grčke vlade, potpisnice kako Deklaracije Ujedinjenih naroda tako i Povelje Ujedinjenih naroda, a na štetu Makedonaca, naših sunarodnika, nastanjenih u Egejskoj Makedoniji (grčkom delu Makedonije).

Povreda tih principa vrši se ne samo tim što grčka vlada i njezini organi ništa nisu preduzeli i ne preduzimaju da spreče teror nezvaničnih organizovanih bandi fašista, bivših saradnika okupatora, protiv naših sunarodnika, već i tim što zvanična vlast te bande pomaže i što u vršenju terora uzima učešća i regularna grčka vojska, u koju su također ušli mnogi saradnici nemačkog okupatora, tako, npr. članovi rasformirane Nacionalne zaštite (Tagmata Asfalias), koju je bio organizovao Čolakoglu.[388]

Način vršenja terora i njegovu svrhu najbolje će prikazati nekoliko kratkih izvoda iz iskaza zvanično preslušanih izbeglica spomenutih krajeva:

Izbegli seljaci iz sela Sehovo, srez Gomendža, iskazuju da redovna grčka vojska i organizovana banda bivših saradnika okupatora sistematski upadaju u sela te Makedonce tuku, zatvaraju, pljačkaju i ubijaju. Takav teroristički odred od 50 vojnika iznenadio ih je na polju dana 19. juna 1945, te pucao za njima iz mitraljeza, kada su bežali. Istog dana su u selu zatvoreni Makedonci Atanas Slopliev, Magdeli Tanuleva i drugi.

U selu Papaždane sreza Lerinskog mučeni su koncem aprila makedonski seljaci po naoružanim bandama, a 26. maja zatvoreni su Risto Bakal, Mine Pengov, Dimitrije Rusev, Kire Dinakov, Talo Damovski, Stefo Gazelov i Dinko Bogdanov. Njihova dalja sudbina nije poznata. Oficijelna vlast ne preduzima ništa protiv terora, ima čak slučajeva kada su žalitelje zatvorili, tako da više i nitko ne traži zaštite od vlasti. Vlasti su zabranile da se govori makedonski, organi vlasti govore Makedoncima da treba da se isele jer za njih nema mesta u Grčkoj.

Selo Blaca, sreza Kosturskog, blokiralo je oko 60 vojnika u noći 11. juna, pretresli kuću po kuću i zatvorili 4 žene: Tana Canu, Vica Ključuva, Stilja Stumbula i jednu čije ime svedok ne zna, kao i 14-godišnjeg Kuzu Soleva. Teroristi su Makedoncima govorili da oni treba da se sele u Skoplje ili Sofiju.

Selo Sekulevo sreza Lerinskog blokirali su žandari iz Kalenika jednog jutra krajem maja, uhvatili Nikolu Todorovskog, Lambu Mihajlova Todorovskog, Vasila Karajanova, Petka Karajanova, Stefana Dafova, Dimu Georgivskog, Stevu Jadrova, Georgija Ričkova, Lazu Davkova, Dimitrija Markovskog, Kostu Markovskog, Aleksandra Nedelkova, Evropida Vešliova i Georija Vešliova, tukli ih, odveli u Lerin, odonud za Larisu, a za dalju sudbinu im se ne zna. Tom prilikom, budući da nisu našli kod kuće Mihaila Karadokofskog, uhapsili su njegovu snahu i držali je u zatvoru kao taoca dok im iz Lerina nije javljeno da je Mihail tamo uhapšen. Njega su prilikom hapšenja jako istukli. Sadanja vlast u selu zabranjuje da se makedonski govori i koga pri tom uhvate, jako ga kažnjavaju.

U selu Asanovo sreza Lerinskog žandarmi i fašisti zatvorili su Lazu Karakoleva, Ristu Kokomanova i još četiri Makedonca, tukli ih i posle pustili; 14. maja su zatvorili Živka Trokova, Pandu Maslova i još osam makedonskih seljaka, jako ih tukli, odveli ih u Lerin te im se o sudbini ne zna; 18. maja su isti teroristi silovali Mariju Cočevu te Floru Zabunovu i njezinu majku.

U selu Ali-Paša sreza Demirhisarskog uhvatili su teroristi krajem marta Zaora Calaševa i Borisa Georgijeva Božikova, tukli ih i oteli im novce. To su radili i s drugim makedonskim seljacima ovog sela.

U aprilu 1945. teroristi pod vodstvom Andona Cauša blokirali su selo Zrnovo sreza Dramskog, zatvarali su i pljačkali makedonske seljake, ubili su Petra Dimitrova Sakinova, Georgia Ivanova Bogoeva, Dimitra Avramova Caova, Panda Dimitrova Suliva i Angela Nikolova Pop Azova. Teror je bio takvih razmera da je celo stanovništvo tog čisto makedonskog sela, oko 3500 duša, bilo prisiljeno da napusti svoje domove i da izbegne. Za vreme noćnog pljačkanja teroristi su seljacima otvoreno rekli da ujutro moraju da se isele iz Grčke. Neke su teroristi na begu presreli i ponovo opljačkali. Tako je prošao npr. Evstati Popapostolov, pa Sotir Simeonov i drugovi, kojima su teroristi uzeli kola, volove i prtljag, jer nisu imali toliko novaca koliko su ti razbojnici tražili da bi ih poštedeli. Na neke se pucalo na begu, te su tom prilikom ranjeni Argir Angelov Maslov, Ivan Kostadinov Salov i drugi. Slično se postupa i s okolnim makedonskim selima Starčište, Kumanić, Trlis, Karagoj.

U selu Zelegože u srezu Kosturskom i u okolnim selima vršile su pljačke bande kapetana Andrea Papadopulo, te je svedok pred

njihovim terorom izbegao krajem maja. Vlasti teror pomažu. Zabranjeno je govoriti makedonski, koga pri tom uhvate strogo ga kažnjavaju.

Početkom maja o.g. oko 25 vojnika i 150 drugih terorista blokirali su selo Cetirok, sreza Kosturskog, zatvorili 7 Makedonaca, opljačkali selo, tako da su ostali sami goli zidovi. Oteli su oko 1000 glava stoke. Izvršili su masovno silovanje žena, među ostalim silovana je Marija A. Nikolova i Dina Krštovica. Ubijena je posle i Marija Filova. Selo je posle toga sasvim napušteno, seljaci lutaju po okolnim selima i planinama.

Pod sličnim okolnostima opustila su početkom juna ove godine sela Izglebi sreza Kosturskog i Papli sreza Lerinskog.

U selu Nestram sreza Kosturskog teroristi su 11. juna 1945. pohapsili 10 lica i na zverski način mučili.

Petog juna 1945. odveli su vojnici iz sela Koman sreza Kailarskog Noli Cakireva i za sudbinu mu se ne zna ništa. U selu fašistički elementi vrše pljačku. Kad su Timjo Mančev, Nasi Popov, Spiro Kristojanov i neki drugi Makedonci otišli kod vlasti u Kailari da traže zaštitu, organi vlasti su im rekli da beže iz sela, jer će ih inače zatvoriti.

Citirani su iskazi svedoka izbeglica iz raznih krajeva širom cele Egejske Makedonije. Upadljiva sličnost postupaka opisanih u iskazima svedoka iz raznih srezova, okolnost što i svi ostali zvanično preslušani i hiljade zvanično još nepreslušanih, ali informativno ispitanih svedoka–izbeglica iskazuju u bitnosti saglasno s gornjim iskazima, najzad činjenica, da je do sada iz Egejske Makedonije pred terorom moralo izbeći oko 20 000 seljaka Makedonaca, velikim delom žena i dece – jer su muževi, često, zatvoreni, internirani, otpre mobilisani, izbegli pred terorom u okolne šume, pa i ubijeni – i da još i danas traje bežanje tih ljudi, koji stižu u našu zemlju opljačkani, često bez i jedne košulje – ne može ostaviti nikakvu sumnju o tome da se u Egejskoj Makedoniji vrši jedan organizovani, sistematski teror fašističkog tipa: pretnjama, zabranom maternjeg jezika, zatvaranjem, odvlačenjem na nepoznato mesto, mučenjem, noćnim prepadima na sela, pljačkom, uzimanjem talaca, tučom, ubijanjem, silovanjem žena, protiv naših sunarodnika Makedonaca u cilju da se oni nateraju na iseljenje iz Egejske Makedonije, a ukoliko to ne bi hteli, da se istrebe.

Dostavljajući prednje, Ministarstvu inostranih poslova čast je izvestiti ambasadu da je istovremeno dostavljena nota istog sadržaja ambasadama Velike Britanije i Sjedinjenih Država Amerike, a jugoslovenskom poslaniku u Atini date instrukcije da skrene pažnju

grčkoj vladi na potrebu uklanjanja ove situacije, protivne principima međunarodnog prava.[389]

Ministarstvo inostranih poslova koristi i ovu priliku da sovjetskoj ambasadi ponovi izraze svog visokog poštovanja.

18. jul 1945.
Beograd

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1945, str. 171–174.

NOTA VLADE DFJ PREDSEDNIKU SAD-a HARIJU TRUMANU O PITANJU CIVILNE UPRAVE U JULIJSKOJ KRAJINI[390]

Dozvolite, Ekselencijo, da Vam se obratimo u vezi s pitanjem koje teško pritiskuje naše narode, uvereni da će ono privući Vašu pažnju.

Ministar inostranih poslova je 17. jula o.g., u ime vlade Demokratske Federativne Jugoslavije uputio verbalnu notu br. 1938 ambasadama Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu.[391] Nota se odnosi na civilnu upravu u onom delu Julijske krajine koji se nalazi pod savezničkom vojnom upravom.

U priloženoj noti je posebno naglašeno da sporazum od 9. juna 1945. godine[392] koji su u Beogradu potpisali ambasadori Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije i ministar inostranih poslova Jugoslavije, u članu 3. sadrži sledeću klauzulu:

»Upotrebiće se sva ona jugoslovenska civilna uprava koja je već uspostavljena, a koja po mišljenju savezničkog vrhovnog komandanta radi zadovoljavajuće«.

Navedena klauzula iz spomenutog sporazuma zasniva se na činjenici da je teritorija koja se sada nalazi pod savezničkom vojnom upravom oslobođena teritorija naseljena najvećim delom stanovništvom koje je pružilo dokaze o svojoj bezgraničnoj privrženosti savezničkoj stvari i da nije jednostavno samo okupirana teritorija. Uzvišeni principi koje su veliki saveznici proklamovali u toku rata nalažu ne samo poštovanje demokratskih institucija na oslobođenim teritorijama već i aktivnu pomoć Saveznika kako bi se uspostavile, a tamo gde već postoje, dalje razvile takve institucije.

U toku krvavog četvorogodišnjeg rata protiv fašizma, u kome su pored slovenačkog življa u velikom broju učestvovali i Italijani iz Julijske krajine, stvorene su i razvile se demokratske institucije

koje su dostigle svoj najviši nivo tek pošto je fašizam doživeo slom i narodu pružena mogućnost da izgradi sopstvenu demokratsku upravu.

Razne mere koje su preduzele savezničke vojne vlasti dovele su demokratski razvoj u Julijskoj krajini do zastoja. Ukidanjem pojedinih demokratskih institucija i obnavljanjem pravnog poretka koji je bio na snazi do 8. septembra 1943. godine,[393] dekreti koje su izdale savezničke vojne vlasti imali su za posledicu to da je uprava zasnovana na demokratskim principima zamenjena režimom u kome preovlađuju fašistički zakoni, fašističke institucije i fašistički organi uprave.

Savezničke vojne vlasti u Julijskoj krajini, ukoliko ne bi bile zadovoljne radom pojedinih organa demokratskih institucija, imaju demokratske procedure za menjanje tih organa i za postavljanje na odgovarajuće položaje, uz saglasnost naroda, takvih lica koja bi najtešnje sarađivala sa savezničkom vojnom upravom.

Stoga predlažemo da se u onom delu Julijske krajine koji se nalazi pod savezničkom upravom organizuju demokratski izbori, kako bi organi civilne uprave bili izabrani u skladu s demokratskim težnjama naroda.

S najvećim poverenjem očekujemo mirovnu konferenciju na kojoj treba da se donese konačna odluka o pitanju Julijske krajine. U međuvremenu, tumačeći želje stanovništva o kome je reč – kako Slovenaca tako i Italijana – želeli bismo da se tom napaćenom, herojskom narodu vrate one slobode koje je izvojevao podnoseći žrtve, i da mu se u očekivanju konačne odluke mirovne konferencije omogući da živi pod nacionalnom upravom koju sam izgradi po sopstvenom izboru tesno sarađujući sa savezničkom vojnom upravom.

Molimo Vas, Ekselencijo, da uzmete ovo pitanje u razmatranje i donesete takvu odluku koja bi bila zadovoljavajuća za narod Julijske krajine.

Molimo Vas, Ekselencijo, da primite (itd).

25. jul 1945. — J. B. Tito
Beograd — Dr Ivan Šubašić

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1945, str. 175–177.

SAOPŠTENJE VLADE DFJ NA TREĆEM ZASEDANJU AVNOJ-a POVODOM IZJAVE KRALJA PETRA II KOJOM OPOZIVA KRALJEVSKE NAMESNIKE[394]

Povodom izjave koju je kralj Petar II objavio putem radija u Londonu 8. ovog meseca, u kojoj opoziva kraljevske namesnike, vlada Demokratske Federativne Jugoslavije, na svojoj današnjoj sednici, donela je sledeći zaključak:

Na osnovu sporazuma između tadašnjeg predsednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršala Josipa Broza Tita, i predsednika kraljevske vlade dr Ivana Šubašića koji je zaključen u Beogradu 1. novembra 1944. godine,[395] a koji je u celosti prihvaćen kako od strane tri velike sile, Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, tako i od kralja Petra, kralj je preneo kraljevsku vlast na kraljevske namesnike odlukom Pov. broj 54 od 29. januara 1945. godine u Londonu.

Ova odluka glasi:

»Mi, Petar II, po milosti božjoj i volji narodnoj kralj Jugoslavije, rešili smo i rešavamo da donesemo sledeću odluku:

Želeći dati izražaja našoj odluci da narodi Jugoslavije slobodno i preko demokratski izabrane Ustavotvorne skupštine izraze svoju suverenu volju o konačnom uređenju države, odlučili smo da našu kraljevsku vlast, do odluke Ustavotvorne skupštine, prenesemo na kraljevsko namesništvo.

Ovu našu želju i odluku saopštili smo našoj kraljevskoj vladi, i kraljevska vlada ju je u celosti odobrila«.[396]

Na osnovu gornjeg akta, koji nosi potpis kralja Petra i premapotpise predsednika i svih članova tadašnje kraljevske vlade, celokupan Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije i celokupna tadašnja kraljevska vlada, na zajedničkoj sednici održanoj u Beogradu 26. februara 1945. godine, predložili su osobe kraljevskih namesnika i to: dr Srđana Budisavljevića, dr Antu Mandića i inž. Dušana Serneca za kraljevske namesnike.

Kralj Petar je prihvatio gornji predlog i potpisao ukaz o imenovanju namesnika u Londonu pod Pov. br. 96 od 2. marta 1945. godine,[397] a kraljevski namesnici odmah iza toga položili su svoju svečanu zakletvu i formalno preuzeli dužnost vršioca kraljevske vlasti.[398]

Prema tome, do konačne odluke Ustavotvorne skupštine[399] o formi države, kraljevski namesnici ostaju jedini nosioci i vršioci kraljevske vlasti, a do toga vremena kralj Petar II ne može ustavno i punovažno vršiti nikakvu državnu ni kraljevsku vlast, sem imeno-

vanja novih namesnika, kako to sporazum od 1. novembra 1944. godine predviđa, u slučaju smrti ili ostavke već imenovanih namesnika.

10. avgust 1945.
Beograd

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1945, str. 190.

MEMORANDUM VLADE DFJ O JULIJSKOJ KRAJINI SAVEZNIČKIM VLADAMA,[400] POVODOM PREDSTOJEĆEG ZASEDANJA SAVETA MINISTARA INOSTRANIH POSLOVA

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije obraća se vladama svojih velikih saveznika[401] i od njih stvorenoj konferenciji ministara spoljnih poslova u Londonu s molbom da nepristrasno ispitaju njena potraživanja.

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije očekuje da joj konferencija u Londonu[402] prizna pravo na svu etničku teritoriju njezinih naroda Slovenaca i Hrvata uz korekture koje su potrebne za normalan ekonomski i kulturni život njezinih zapadnih pograničnih predela i koje su potrebne za odbranu njene zapadne granice.

Pravo Jugoslavije na spomenute teritorije, koje je uobičajeno nazivati Julijskom krajinom, osniva se na neosporivim činjenicama. O tome neka svedoče dole izloženi podaci o teritoriji o kojoj je reč.

I

Stolećima jugoslovenski narodi borili su se za svoje oslobođenje i ujedinjenje. Slovenci i Hrvati, porobljeni od Austro-Ugarske, nikada se nisu pomirili s ovakvom svojom sudbinom. Zato je njihova borba protiv stare monarhije dobijala sve širi zamah, dok nije za vreme prvoga svetskoga rata dostigla svoj vrhunac u masovnim dezertacijama slovenačkih i hrvatskih vojnika, njihovim prelaženjem preko fronta u redove Antantinih snaga, te u otvorenim oružanim pobunama.

Kada je Austrija godine 1918. naporom Antantinog oružja[403] i pritiskom svojih potlačenih naroda iznutra prsnula te su se na njezinim ruševinama stvarale nacionalne države, svanula je i Slovencima i Hrvatima nada da se potpuno oslobode i ujedine.

Međutim, oni su baš u to doba pocepani granicama kao još nikada u istoriji. To se dogodilo jer je susednoj Italiji bilo izranije obećano i posle pobede priznato ustupanje delova neprijateljske austrougarske teritorije pa se pri tome nisu uzimale u obzir etničke granice od Austro-Ugarske ugnjetenih naroda – Slovenaca i Hrvata.[404]

Tako su ugovorima o miru dodeljeni Italiji: Slovenačko primorje, Trst, Istra, Rijeka, Zadar i ostrva Lastovo i Palagruž. A to su pokrajine i gradovi koji su etnički, prirodno i ekonomski sastavni delovi Slovenije i Hrvatske (s talijanskom manjinom u nekim nacionalno mešovitim gradovima).[405]

Zato su Slovenci i Hrvati produžili borbu za svoje ujedinjenje. Naročito je ta borba bila oštra u porobljenim predelima gde su Slovenci i Hrvati bili lišeni čak i svih manjinskih prava.

Došao je drugi svetski rat. Italija – u savezu s Nemačkom – napala je Jugoslaviju i okupirala još i druge jugoslovenske pokrajine.[406] Ovo je bio jedan razbojnički pohod. Talijanska okupaciona vojska pljačkala je prirodna bogatstva, lišila pučanstvo svih političkih prava, desetine hiljada otpremala u koncentracione logore, gde je velikim delom ostavljala živote, hiljadama ih streljala kao taoce, palila čitava sela.

Narodi Jugoslavije su se s istom odlučnošću borili protiv talijanskog kao i protiv nemačkog okupatora. Digli su se k oružju svi, pa i oni koji su bili otcepljeni od svoje matice već od versajskog doba.

Hrvatima i Slovencima je u ustanku lebdeo pred očima cilj: sloboda i ujedinjenje.

Danas, posle pobede Ujedinjenih nacija, došlo je vreme da jugoslovenski narodi ovaj svoj cilj ostvare. Oni su se kroz ceo rat borili na strani Saveznika i dali ogromne žrtve za njihovu zajedničku stvar. Samo ljudskih života oni su dali 1 700 000.

Ne bi bio pravedan mir koji bi tako dosledno slobodoljubivim narodima uskratio pravo da se ujedine.

II

Geografski je Julijska krajina krajnji deo dinarskog sistema na jugu i Julijskih alpi na severu, a ni u jednom svome delu ne pripada severoitalijanskoj nizini.

Etnografski ona je naseljena već 13 vekova ogromnom većinom Slovenaca i Hrvata, to jest Jugoslovena (blizu 70%), a talijanska manjina, nastala uglavnom italijanizacijom i doseljavanjem u novije vreme, živi isključivo u gradovima. U tim gradovima živi uz Talijane jedan veoma znatan deo Jugoslovena (bez talijanskih doseljenika u poslednjih 20 godina u Gorici preko 50%, u Trstu 40%, na

Rijeci oko 50%, u Zadru preko 50%). Gradovi nemaju teritorijalne veze s talijanskom etnografskom teritorijom.

Ukupni broj Slovenaca i Hrvata iznosi 650 000 od 970 000 stanovnika pokrajine.

III

Za ekonomiku Julijske krajine od najvećeg je značaja da se na njenoj teritoriji nalazi prirodna luka severne Jugoslavije i jedina luka federalne Slovenije – Trst.

Pristanište Trst s pozadinom, za koju je prirodna luka, nije povezano rekom koja bi omogućavala jeftin transport u unutrašnjost. Trst je vekovima bio sa svojom pozadinom vezan samo drumovima, a u sredini prošlog veka (1857. god.) dovršena je bila glavna tršćanska železnička pruga sa pozadinom (pruga Trst–Ljubljana–Maribor–Beč). Danas ga veže s pozadinom još pruga Trst–Gorica–Sv. Lucija–Jesenice–Beljak.

Ova specifičnost tršćanske veze s njegovom prirodnom pozadinom ima dve značajne posledice.

Prva posledica je tendencija da se u samom Trstu i uz pruge koje ga vežu s pozadinom razvije prerađivačka industrija sa zadatkom da sirovine uvezene morem a namenjene pozadini prerađuje u polufabrikate i jednostavne gotove fabrikate koji bi lakše snosili teret železničkih tarifa. Ova tendencija dovela je u vreme Austro-Ugarske, kada su veze Trsta s njegovom pozadinom bile slobodne i favorizirane »jadranskom tarifom«, do stvaranja prerađivačke industrije u samom gradu Trstu (fabrika železa, rafinerije nafte itd.), pa onda čitavog niza metalskih i tekstilnih preduzeća na celom području Slovenačkog primorja i današnje jugoslovenske Slovenije. Tu treba spomenuti industrijske centre Tržič (Monfalcone), Goricu, Ljubljanu, Jesenice, Kranj, Celje, Štore, Maribor i niz manjih industrijskih krajeva. Cela ova teritorija sačinjava s Trstom jednu tehničku celinu i može ju se nazvati tehničkom pozadinom Trsta.

Ova tehnička pozadina sudeluje u industrijskoj proizvodnji Trsta i u suprotnom pravcu. Ona je za Trst izvor sirovine kao što su drvo (cela šumovita Slovenija i ostala Jugoslavija); ugalj (Trbovlje), tehničko bilje itd. Ona je za Trst izvor namirnica i radne snage.

Druga posledica srazmerno skupe veze tršćanskog pristaništa s njegovom prirodnom pozadinom jeste uska povezanost ekonomske sudbine Trsta sa saobraćajnom politikom države kojoj pripada njegova pozadina. Trst može da prosperira ako je saobraćajna politika, a naročito politika železničkih tarifa, u njegovoj pozadini takova da Trst favorizira. Prirodno je, prema tome, da će Trst da prosperira samo onda dok je država kojoj pripada njegova pozadina zaintere-

sirana na njegovom prosperitetu. Pravilno rešenje, tj. državno vezivanje Trsta s njegovom tehničkom pozadinom od velikog je značaja i za one države koje se Trstom služe kao tranzitnom lukom. Ovim državama biće od koristi saobraćajna politika povoljna za Trst koju će pozadinska država u vlastitom interesu, tj. u interesu tehničke pozadine Trsta trebati da vodi.

U tom pogledu za poslednjih 20 godina Trst je isprobao šta za njegovu ekonomiku znači biti odrezan od većeg dela svoje tehničke pozadine. Italiji bogatoj lukama za sve svoje provincije, Trst u ekonomskom pogledu nije bio potreban. Za nju je bio Trst interesantan samo politički, samo kao polazna tačka za njezinu ekspanziju na Balkan i Srednju Evropu.

Razlika između Italije i Jugoslavije u pogledu Trsta baš je ta da Jugoslaviji trebaju tršćanska industrija i tršćansko pristanište, koje nijedno nije bilo potrebno Italiji, a Italija da je i htela ne bi mogla unaprediti tršćanski promet, pošto je glavni deo tršćanske arterije bio na jugoslovenskoj teritoriji.

Internacionalizacija Trsta nije nikakvo rešenje. Kontakt između podređenog tršćanskog i nadređenog jugoslovenskog industrijskog sistema ne bi se mogao uspostaviti i time bi se automatski nateralo Jugoslaviju na prometna rešenja van Trsta na svoju štetu, na štetu Trsta i na štetu država koje se Trstom služe.

Ne treba si praviti iluzija u pogledu mogućnosti vezivanja ugovorima zainteresovanih zemalja, navođenja jedne protršćanske saobraćajne politike, ako te zemlje same to ne bi činile iz sopstvene inicijative. U St. Germainu[407] i u Trianonu[408] zemlje naslednice obavezale su se da će održati stare austrijske »jadranske« tarife na tršćanskim arterijama, ali ove zemlje svoje obaveze nisu ispunile, pošto nisu bile neposredno zainteresovane na prosperitetu Trsta. Treba, dakle, gledati na problem realistički i priznati da je za Trst i za celu Julijsku krajinu i u ekonomskom pogledu jedino rešenje priključenje Jugoslaviji.

IV

Što je trebalo dokazati za Trst i Slovenačko primorje, to za Istru, Rijeku, Zadar i za ostrva u Dalmaciji ne treba ni dokazivati. Ove teritorije s Italijom nemaju skoro nikakve privredne veze. One su kako geografski tako i ekonomski jedna celina s Jugoslavijom. Učešće Italije u trgovini tih zemalja ne razlikuje se ni u čemu od njezinog učešća u trgovini Grčke, Turske ili ma koje druge sredozemne države.

V

Slovenci i Hrvati ovih krajeva besprekidno su se borili protiv italijanskih zavojevača i u toj borbi razvili jednu odlučnost koja je

težnju tog našeg stanovništva da živi slobodno i ujedinjeno sa svojom braćom u Jugoslaviji ispoljila na najodlučniji i beskompromisan način. U tom svom snažnom nacionalnom pokretu stanovništvo Julijske krajine s velikim je elanom učestvovalo u borbi jugoslovenskih naroda protiv osovinskih okupatora. U ovoj borbi dalo je znatan doprinos – prema svojoj brojčanoj snazi – pobedi savezničkog oružja i jasno pokazalo svoju volju za prisajedinjenje Jugoslaviji. Utoliko pre jer je narod tamo toliko stradao od italijanskih progona i nasilja da nema te sile koja bi ga natrag pod italijansku vlast povratila.

Ceo ovaj problem uopšte stvoren je usled italijanske agresivne politike prema svojim susedima Jugoslovenima. Italija je i kad je imala Trst, Istru i Julijsku krajinu sve ove porobljene jugoslovenske zemlje upotrebljavala samo radi podrivanja jugoslovenske državne zajednice i kao vojni i politički mostobran za dalju nasilnu penetraciju na Balkan i u Centralnu Evropu – penetraciju za čije je ostvarenje Italija najzad pribegla neizazvanom napadu i ratu protiv Jugoslavije. Njoj za neke druge ciljeve nisu ove teritorije niti trebale niti služile.

Prema tome, jedino racionalno i pravedno rešenje ovog problema je da se Julijska krajina u svojoj celini priključi Jugoslaviji i međunarodnopravno. Jedino takvo rešenje tzv. »julijskog problema« odgovaraće potrebama i željama stanovništva. Ovakvo rešenje biće korisno i za ostale zemlje srednje Evrope. Jedino ovakvo rešenje stvara potrebne uslove za trajan mir na Jadranu, koji jugoslovenski narodi iskreno žele; jedino ono biće pravedno za jednog vernog, oprobanog i teško napaćenog saveznika kakav je Jugoslavija bila, jedino ono ostaviće odgovorne tvorce novog međunarodnog poretka mirne savesti kako pred jugoslovenskim narodima tako i pred budućim pokoljenjima svih ujedinjenih nacija.

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije konkretizovaće svoje zahteve u okviru gore iznetih činjenica i podneti podrobnije dokaze.

Polazeći od ovih neoborivih postavki zahteva i nepokolebljivo verujući u nepristrasnost naših velikih saveznika, s kojima su narodi Jugoslavije, uključujući tu i narode Julijske krajine, zajednički prolivali krv u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, vlada Demokratske Federativne Jugoslavije čvrsto je uverena da će ovi pravedni zahtevi Jugoslavije biti u potpunosti usvojeni i da će se takvim pravednim rešenjem učvrstiti jedan od temelja svetskog mira.[409]

26. avgust 1945.
Beograd

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1945, str. 210–214.

[ŠTABOVIMA I, II, III, IV, V i VI ARMIJE JA[410]]

10. septembar 1945.
[Beograd]

Činjenica je da još danas imade invalida Jugoslovenske armije koji su gotovo nezbrinuti i bez najosnovnijih sredstava za život, govori da je staranje o našim invalidima nedovoljno.

Da bi se prednji nedostaci otklonili

NAREĐUJEM:

1) da staranje o invalidima Jugoslovenske armije, dok se njihovo pitanje zakonom ne riješi, vodi i dalje Ministarstvo narodne odbrane, da dužnost privremenog zbrinjavanja invalida na području armija vrše, s potrebnim personalom, invalidski odsjeci koji su formirani kod svakog armijskog štaba;

2) da se prikupi evidencija svih invalida Jugoslovenske armije kako bi se bez odlaganja moglo pristupiti njihovoj klasifikaciji odmah po prijemu »Pravilnika i Uputstva za pregled invalida Jugoslovenske armije«;

3) po izvršenoj klasifikaciji odmah pristupiti dodjeljivanju novčane pomoći invalidima Jugoslovenske armije;

4) svim invalidima koji nemaju gdje da žive i koji nemaju sredstava za život dati hranu, odjeću i smještaj u invalidskim domovima. U tu svrhu najhitnije organizovati potreban broj invalidskih domova;

5) sporazumno s federalnim organima za kolonizaciju invalida, pristupiti pripremama za izvršenje kolonizacije invalida i stvaranje invalidskih kolonija;

6) u saradnji s federalnim Ministarstvom socijalne politike organizovati produkciju ortopedskih aparata i voditi brigu o snabdijevanju invalida istima;

7) voditi brigu o liječenju invalida Jugoslovenske armije;

8) voditi brigu o reedukaciji i uposlenju invalida Jugoslovenske armije;

9) voditi brigu o invalidima u opštem pogledu (povlastice za vožnju, prvenstvo kod uposlenja koje invalidima kao takvim pripada itd.).

Potrebna uputstva i direktive za izvršenje prednjih zadataka daće Ministarstvo narodne odbrane.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Ministar narodne odbrane
M. P. maršal Jugoslavije
J. B. Tito

Dostavljeno:
štabovima armija I – VI.

A–VII, k. 21, reg. br. 39–1.

[INTERVJU DAT DOPISNIKU »TAJMSA« U BEOGRADU 15. NOVEMBRA 1945[411]]

Dopisnik Tanjuga iz Londona javlja:

Danas je maršal Tito primio dopisnika »Tajmsa« i proveo s njim jedan sat u razgovoru o budućnosti Jugoslavije i odnosima s njenim prijateljima. Ovaj razgovor održan je u kancelariji maršala Tita u Belom dvoru na Dedinju. Maršal Tito u uniformi bio je dobrog raspoloženja i ubrzo je iščezla svaka formalnost. Sastanku je prisustvovao još samo general Velebit, koji je početkom ove godine bio u Londonu. Za vreme razgovora stizale su s vremena na vreme vesti o novim uspesima kandidata Narodnog fronta. Maršal Tito je rekao:

»Program s kojim su stranke Narodnog fronta izašle na izbore* nije samo čista izborna stvar. To je isti program koji smo izradili 1942–43. godine, program koji smo imali u ratu i ne namjeravamo da ga izmijenimo. Dok smo se borili čekali smo da dođe mir kako bi nam se ukazala prilika da realizujemo ovaj program, i sada ne tražimo ništa bolje.

Činjenica da je naš Narodni front dobio izbore ne znači da ćemo mi sada prekinuti naš politički pravac. On ostaje kao što je i prije bio: izgradnja širokog demokratskog sistema u kome svaki pojedinac može da živi pristojnim životom. U ovome neće doći ni do kakvih promjena«.

Maršal Tito govorio je o programu izrađenom 1942–43. godine u Bihaću i Jajcu, kojim se uspostavlja federativna demokratska država, u kojoj će biti poštovane političke i verske slobode, kao i privatna svojina.[412]

* Odnosi se na izbore od 11. novembra 1945.

»Do sada smo morali da se zadovoljavamo«, rekao je maršal Tito, »privremenim izmjenama u našoj administraciji zato što smo morali da gradimo ni iz čega. Nismo znali čime možemo da računamo. Naša pobjeda na izborima znači da možemo otpočeti s planiranjem naše ekonomije na racionalnoj osnovi. Ako hoćete, to predstavlja veliku promjenu koju su donijeli naši izbori.

Neće biti nikakvih proganjanja onih koji nisu uz Narodni front, niti će biti donijete neke specijalne mjere protivu njih. Želio bih da naša opozicija vodi puni politički život. Ja očekujem kao izvjesno da će se iskristalisati opozicija iz mnogobrojnih stranaka koje će sačinjavati Narodni front u Skupštini,[413] jer mi ćemo morati da pristupimo rješavanju mnogobrojnih problema.

Narodni front obrazovan je kao najefektivnije oruđe za borbu protiv napadača, a sada vodimo novu borbu – borbu za obnovu. Prema tome, zemlji je potrebno jedinstvo Narodnog fronta u osnovnim stvarima, ali to ne znači da mi očekujemo automatski sporazum i slaganje svih njegovih članova. Ja ovdje mislim na one koji su u opoziciji časno, razumije se ne namjeravamo da damo slobodu onakvoj opoziciji koja je sada vrlo aktivna u inostranstvu i čiji je jedini cilj da uništi sve ono za što se naš narod borio u toku prošlih godina. Mi smo zaslužili pravo na mir i nezavisnost: ovdje nema mjesta onima, koji jedino mogu da ponude jalovu nadu u zapadnu intervenciju u njihovu korist i na taj način izglede za novi rat. Takvi ljudi isključeni su iz našeg političkog života.«

Maršal Tito je zatim rekao da se oni nadaju da će im Saveznici pomoći da obnove krajeve opustošene u partizanskom ratu u Jugoslaviji time što će pružiti zajmove koji će omogućiti Jugoslaviji da nabavi prerađevine, a naročito materijal potreban za obnovu zemlje, kao što su mašinerije, lokomotive, vagoni i brodovi.

»Jugosloveni pridaju«, nastavio je maršal, »veliku važnost skorom rješenju jugoslovenskih potraživanja u smislu reparacija od Njemačke i Italije, uključujući i reparacije iz britanske i američke zone u Njemačkoj, pošto bi ove reparacije smanjile materijalnu pomoć koja je Jugoslaviji potrebna iz inostranstva.[414] Brza pomoć je dvostruka pomoć« – dodao je on. »Do sada velika trojica još nisu donijela nikakvu odluku u pogledu reparacija koje potražuje Jugoslavija.[415] Jugoslavija nije dobila ništa od Njemačke i Italije, a od Mađarske samo jedan mali dio.«

Maršal Tito otvoreno je govorio o odnosima između Velike Britanije i Jugoslavije. Rekao je da smatra da ti odnosi nisu bolji sada nego što su bili za vreme rata, mada su onda problemi bili mnogo jasniji i lakše se rešavali nego što je to slučaj sada. Što ti odnosi nisu bolji, maršal Tito smatra da nije greška do Jugoslovena. Oni žele dobre odnose s Velikom Britanijom, a takođe i s Ameri-

kom i ostalim prijateljima. Na horizontu ima oblaka, ali on ne misli da će oni uroditi plodom. On smatra da je to više pitanje nedostatka poverenja od strane njihovih britanskih prijatelja, a ovaj pak nedostatak poverenja – po njegovom mišljenju – dolazi iz činjenice što u Engleskoj postoje ljudi koji nisu razumeli što se dogodilo u Jugoslaviji i pogrešno su predstavili situaciju engleskoj publici. Ovo nerazumevanje i nedostatak poverenja deo su iste stvari: oni su se pojavili zbog zabrinutosti kojim putem ide nova Jugoslavija.

»Mi želimo da načinimo Jugoslaviju demokratskom i nezavisnom državom«, produžio je maršal Tito, »i mi ćemo se postarati da sačuvamo tu nezavisnost. Ona je važna za nas i naš nacionalni razvoj, razvoj naroda federativne države. To je isto tako važno i za velike sile, jer samo prava nezavisna Jugoslavija može da izgladi sukobe na Balkanu, koji bi u protivnom izbili između velikih sila.

Istina je da narodi Jugoslavije gaje duboke simpatije, prijateljstvo i bratstvo prema narodima Sovjetskog Saveza. To je prirodno i tako je uvijek bilo, a za vrijeme zajedničke borbe ovo osjećanje je još više proživljeno, tako da je danas jače nego što je ikada bilo. Ali u ovome nema ničega isključivog što bi bilo protiv naše politike i naših želja. Dobri odnosi između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije i njihovo uzajamno prijateljstvo ne znače da će Jugoslavija izgubiti svoju nezavisnost i postati satelit Sovjetskog Saveza. Naprotiv. Mi želimo da održavamo što bolje odnose sa našim ostalim saveznicima.«

Govoreći o veličini Jugoslovenske armije, maršal Tito je rekao da glasovi o tome da se u Jugoslaviji drži pod oružjem veliki broj ljudi koji su mogli biti demobilisani nisu tačni. U Jugoslaviji se vrši demobilizacija u obimu koji je moguć.[416] Razlog što se ovo ne vrši brže je taj što se vojnici ne mogu jednostavno raspustiti, naročito oni koji su se dugo i teško borili i da ostanu nezaposleni, niti se mogu poslati kućama u krajeve koji skoro gladuju. Opšta demobilizacija sada bi ogromno otežala ionako tešku prehranu stanovništva i stvorila socijalni problem umesto da ga ukloni. I nestašica hrane koja vlada u zapadnim krajevima zemlje ne može se poboljšati na taj način što će se tamo stvoriti nova radna snaga. I sama vojska mnogo je doprinela obnovi zemlje; najmanje 80% drumskih i železničkih mostova izgrađenih do kraja rata delo je vojnih radnih četa. Isto tako vojnici su obavili veliki deo posla na popravci železnica. Vojska je očistila minska polja koja su postavili Nemci, a takođe ova je mnogo pripomogla i u poljoprivrednim radovima. Sada se dobro napreduje s demobilizacijom. Od kraja rata preko 70 000 demobilisano je, a namerava se da se do 1. januara demobiliše još 200 000 osoba. Računa se da će se do juna doći na mirnodopski broj. Rudari, železničari, studenti kao i druge specijalne kategorije

demobilisane su bez obzira na godište. Misli se da će se u normalno doba držati vojska od jednog i po godišta, izuzev regrutnog kadra.

Na pitanje o verskoj toleranciji, maršal Tito je rekao da ne postoji nikakva namera da se ograniče religijske slobode crkava u Jugoslaviji. Sveštenici neće biti proganjani. Ako više sveštenstvo katoličke crkve ne želi slobodu, on ne smatra da se razlog za to može svaliti na vladu. Činjenica je da su katolički biskupi – nasuprot nižem sveštenstvu – dali vrlo slab dokaz o patriotizmu za vreme okupacije. Pa ipak nijedan od njih nije sada uhapšen. Razume se da biskupi ne vole što im je oduzeta ogromna zemlja koju su imali, ali crkvena zemlja nije mogla biti izuzeta od novog zakona o agrarnoj reformi.[417] Međutim, ovaj zakon osigurava svakom svešteniku i crkvenoj ustanovi od 10 do 30 hektara. Maršal je rekao da će po novom ustavu sve crkve u Jugoslaviji biti odvojene od države.

Maršal Tito je zatim prešao na predmet koji je dominantan u odnosima Jugoslavije i ostalih zemalja i koji isto tako dominira svim ovdašnjim političkim diskusijama i predstavlja glavnu temu jugoslovenske sumnje o dubokoj antipatiji zapadnih država prema njima: sudbina Trsta. Maršal je ustao i prišao karti Jugoslavije kako bi pokazao ono što želi da kaže.

Govorio je vrlo toplo o feldmaršalu Aleksanderu,[418] koga, izgleda, naročito voli, ali je podvukao da nije bilo niti pismenog niti usmenog sporazuma po kome bi vojska – britanska ili jugoslovenska – napala, ušla ili okupirala Trst.

»Feldmaršal Aleksander rekao mi je da su mu pristanište i komunikacione veze iz Trsta potrebne za snabdevanje trupa na sjeveru, ali ništa nije rekao o tome ko će zauzeti i okupirati Trst. Ovo je ostavljeno samom razvoju kampanje.«

Zatim je maršal Tito opisao razne taktičke pokrete koje su jugoslovenske jedinice izvršile u toku operacija čišćenja Hrvatskog primorja kao i zauzimanja ostrva Lošinja po sporazumu između njega i feldmaršala Aleksandera u Beogradu i, najzad, borbu u Austriji protiv nemačke armije koja se borila u toj oblasti. Govorio je o velikoj pomoći koju su primili od Britanaca i o načinu na koji je feldmaršal Aleksander ispunio svoje obaveze. Ali začudilo ga je traženje savezničkih vlada za evakuaciju teritorije koju su oslobodile njegove trupe, i to pretrpevši znatne gubitke i gde je ogromna većina stanovništva za jugoslovensku orijentaciju. Nikada se nije javilo pitanje da on neće održati obećanja koja je dao feldmaršalu Aleksanderu u Beogradu, a ona su se sastojala u tome da se feldmaršalu Aleksanderu stavi na raspolaganje pristanište Trsta, kao i komunikacije k Austriji.[419] Evakuacija ove oblasti predstavljala je veliki udar prestižu Jugoslovenske armije. On nikada nije nameravao da reši

problem Trsta jednostranom okupacijom zato što je svestan potrebe da o ovom problemu treba iscrpno da diskutuju i reše ga velike sile – završava »Tajms«.

»Борба«, 17. novembar 1945.

[ŠTABOVIMA I, II, III, IV I V ARMIJE[420]]

27. novembar 1945.
Beograd

Dosadašnja organizacija vojnoteritorijalnih organa i vojnoteritorijalna podjela države stvorena u početnom periodu mirnodopske izgradnje naše Armije, koja je bila napredak prema prethodnoj organizaciji vojnoteritorijalnih organa i vojnoteritorijalnoj podjeli zemlje izvršila je namijenjeni zadatak i sada više ne odgovara potrebama.

Potreba za što boljom mobilizacijskom pripremom zemlje i nova administrativno-politička podjela države iziskuju reorganizaciju vojnoteritorijalnih organa i novu vojnoteritorijalnu podjelu kojom će se postići:

– Najuža saradnja vojnoteritorijalnih organa sa odgovarajućim ustanovama civilne vlasti u pogledu mobilizacijske pripreme zemlje.

– Puna podrška narodne vlasti u sprovođenju vojničkih mjera u zemlji radi što bolje mobilizacijske spremnosti naše Armije.

– Podizanje autoriteta vojnoteritorijalnih organa.

– Smanjenje kadrova i ljudstva u vojnoteritorijalnim organima.

U novoj vojnoteritorijalnoj podjeli zemlje treba strogo dijeliti teritoriju armije od operativnih zona koje armije mogu dobiti u pogledu dislokacije operativnih jedinica kao i za vrijeme vođenja operacija. Teritorija armije ostaje stalna, a operativne zone su promjenljive. Dislokacija operativnih jedinica (divizija) vrši se na osnovu operativnih potreba bez obzira na armijsku teritoriju. Na taj način štab armije može komandovati svojim divizijama koje su na teritoriji neke druge armije, ali nema pravo istovremeno komandovati tamošnjim vojnoteritorijalnim organima.

U cilju postizanja prednjeg

NAREĐUJEM:

Da se sprovede sljedeća vojnoteritorijalna podjela zemlje i organizacija vojnoteritorijalnih organa:

1) Ministarstvo narodne odbrane je najviša komandna i upravna vojna vlast za čitavu državnu teritoriju.

2) Cjelokupna državna teritorija u vojnom pogledu dijeli se na šest armijskih teritorija.

3) Na cjelokupnoj državnoj teritoriji formiraju se:

a) *Vojni okruzi:*

– Pri svakom administrativnom okrugu.

– Pri narodnom odboru većih gradova, koji vrše funkciju okružnih narodnih odbora (npr. za Beograd, Skoplje itd.).

– Pri autonomnoj oblasti Kosovo i Metohija.

– Pri zemaljskoj skupštini federalne Crne Gore i Boke.

Vojni okruzi podređeni su štabu armije na čijoj se teritoriji nalaze. Vojni okrug grada Beograda podređen je štabu I armije.

Vojni okruzi nose nazive prema svome sjedištu (npr. Cetinjski vojni okrug, Prištinski vojni okrug, Travnički vojni okrug, a u većim gradovima pri narodnim odborima: Vojni okrug grada Zagreba, Beograda itd.).

b) *Vojni odsjeci:*

– Pri svakom administrativnom srezu (kotaru, okoliju itd.).

– Pri svakoj administrativnoj ustanovi civilne vlasti koja odgovara srezu (npr. u većim gradovima rejon i sl.).

Vojni odsjeci nose nazive prema nazivu svoga sreza, kotara, odnosno rejona. (Npr. Vojni odsjek jablaničkog sreza, odnosno Vojni odsjek I rejona grada Beograda).

Vojni odsjeci podređeni su vojnom okrugu na čijoj se teritoriji nalaze.

4) Za vojne okruge i vojne odsjeke predviđeno je formacijom tri stepena s obzirom na raznolikost pojedinih administrativnih okruga i srezova po veličini i broju stanovništva.

Vojni okruzi I stepena biće jedino: Cetinjski, Prištinski, grada Beograda i Zagreba. Za određivanje stepena ostalim vojnim okruzima i vojnim odsjecima štabovi armija dostaviće obrazložen predlog do 30. decembra o.g. Generalštabu J.A. (Organizacijsko odjeljenje).

5) Štab armije je najviša komandna i upravna vojna vlast na svojoj teritoriji.

Štabovi armija obuhvataju sljedeću teritoriju:

Štab I armije: Srbiju bez autonomne oblasti Vojvodine.

Štab II armije: Hrvatsku.

Štab III armije: Autonomnu oblast Vojvodinu.

Štab IV armije: Sloveniju.

Štab V armije: Makedoniju.

6) Od komandi gradova predviđenih naređenjem str.pov.or. broj 175 od 31. V 1945. godine[421] postojaće sljedeće: Komanda grada Beograda, Zagreba, Ljubljane, Splita, Sarajeva i Skoplja.

Komanda grada Beograda podređena je neposredno Ministarstvu narodne odbrane.

Ostale komande gradova podređene su štabu armije na čijoj se teritoriji nalaze.

Komande mjesta koje se nalaze na teritoriji koju osiguravaju, odnosno na kojoj su dislocirane jedinice pojedine divizije, podređene su u pogledu obavljanja svoje službe štabu odgovarajuće divizije, a štab divizije štabu armije pod čijom je komandom.

Komanda mjesta u Zemunu je pomoćni organ Komande grada Beograda i podređena je komandantu grada Beograda.

Komandanti i politički komesari divizija mogu biti komandanti i politički komesari mjesta. Načelnici i politički komesari vojnih okruga kao i šefovi vojnih odsjeka ne mogu biti komandanti i politički komesari mjesta.

7) Vojna uprava obuhvata teritoriju; Istre, Julijske krajine, Slovenačkog primorja i Rijeke, a podređena je Ministarstvu narodne odbrane.

Vojna područja i njihove jedinice i ustanove. Mobilizacijski odeljci i mobilizacijski delegati.

8) Prema naprijed izloženoj novoj organizaciji vojnoteritorijalnih organa:

A) Ukidaju se i prestaju funkcionisati dosadašnje komande vojnih područja, a njihove kompetencije prelaze na štab armije i nove vojnoteritorijalne organe po sledećem:

a) Ukidaju se streljački bataljoni vojnih područja, a njihovu dužnost vršiće operativne jedinice armije, ukoliko to ne spada u nadležnost K.N.O.J-a.

b) Od vodova za vezu formirati jednu linijsku četu koja će ući u sastav T.T. bataljona brigade za vezu armije. Linijska četa imaće toliki broj vodova koliko štab armije ima divizija pod svojom komandom, a zadatak joj je održavanje stalnih T.T. linija na teritoriji armije.

c) Građevinske čete područja načelno rasformirati. No ukoliko još postoji potreba za njima, staviti ih pod rukovodstvo Građevinskog odjeljenja armije i upotrebljavati ih kao samostalne čete prema potrebama armije u cjelini.

d) Odjeljke intendantskog skladišta armije (intendantska skladišta područja) staviti u potpunosti pod upravu Intendantskog skladišta armije i svesti ih na najpotrebniji broj.

e) Auto-vozarske vodove rasformirati s tim što će se kola i konji predvidjeti za popunu formacijom predviđenih kola i konja u vojnim okruzima i vojnim odsjecima. Automobilske radionice ostaviti do daljnjega u njihovim dosadašnjim mjestima, a kamioni se stav-

ljaju privremeno na upotrebu armijama. Detalje po prednjem regulisaće posebnim naređenjem Komanda pozadine Ministarstva narodne odbrane.

f) Intendantske radionice rasformirati, a njihove poslove obavljaće armijske radionice i trupne radionice operativnih jedinica.

g) Bolnice, oporavilišta i dezinfekcione stanice prelaze potpuno pod upravu Sanitetskog odjeljenja armije. Nazive će nositi prema mjestu gdje su dislocirane npr. Armijska bolnica Split, odnosno: Armijska dezinfekciona stanica Sarajevo.

h) Skladišta ubojne i tehničke opreme prelaze pod upravu Komande artiljerije armije i svesti ih na najnužniji broj.

i) Baze I i II reda prelaze pod komandu Komande pozadine armije. Ukoliko ne postoji potreba za postojanjem pojedinih baza II reda, ukinuti ih i o njihovom ukidanju izvijestiti Generalštab J.A. (Organizacijsko odjeljenje).

Baza u Zemunu je organ Komande Baze grada Beograda i podređena je komandantu Baze grada Beograda.

j) Poslovi po pitanjima ratnih zarobljenika prelaze potpuno na odsjek za ratne zarobljenike Komande pozadine armije.

k) Poslovi po pitanjima ratnih invalida prelaze na odsjek za ratne invalide armije i djelimično na vojne okruge i vojne odsjeke, što će se regulisati posebnim naređenjem.

Da bi štab armije mogao preuzeti obavljanje gore navedenih poslova, biće proširen i nova formacija dostaviće se u najskorije vreme.

B) Mobilizacijski odeljci i mobilizacijski delegati preformiraju se u odgovarajuće vojne okruge, odnosno vojne odsjeke.

9) Kadrove, ljudstvo i materijalna sredstva rasformiranih vojnoteritorijalnih organa i njihovih jedinica i ustanova iskoristiti prvenstveno za formiranje vojnoteritorijalnih organa predviđenih ovim naređenjem i za popunu štaba armije prema novoj formaciji. Stručne kadrove i ljudstvo rasformiranih vojnoteritorijalnih organa iskoristiti za odgovarajuće im stručne poslove.

Za načelnike vojnih okruga predložiti Ministarstvu narodne odbrane (Personalno odjeljenje) više oficire – majore ili potpukovnike, a za šefove vojnih odsjeka načelno kapetane.

Dosadašnji mobilizacijski materijal (knjige, akta, dokumenta) vojnih područja preuzeće štab armije, a mobilizacijski materijal mobilizacijskih odjeljaka i mobilizacijskih delegata preuzeće vojni okruzi, odnosno vojni odsjeci, koji će se umjesto njih formirati.

Svu ostalu arhivu komande vojnih područja preuzeće štabovi armija na čuvanje i upotrebu.

Cjelokupnu primopredaju mobilizacijskog materijala i materijalnih sredstava izvršiti komisijski, a izvještaj dostaviti prvopretpostavljenom.

10) Štabovi armija za izvršenje ovog naređenja izradiće detaljan plan u kome predvidjeti:

– što sve treba rasformirati,

– što sve treba formirati,

– što će se i koliko od kadrova, ljudstva i materijalnih sredstava dosadašnjih vojnoteritorijalnih organa iskoristiti za formiranje novih i za proširenje štaba armije prema novoj formaciji,

– postupak s preostalim ljudstvom i sredstvima,

– red uspostave nove organizacije vojnoteritorijalnih organa i ukidanja stare,

– sve ostalo što je potrebno.

Pri izradi gore navedenog plana i sprovođenja istoga u djelo obratiti pažnju na postepenost u ukidanju vojnoteritorijalnih organa. Ne ukidati odmah one organe i službe u vojnim područjima koji su potrebni za što bolje i pravilnije izvršenje demobilizacije ljudstva i kadrova, a organi i službe koji nemaju uticaja na demobilizaciju mogu se odmah ukinuti.

11) Štabovi armija, od kojih pojedini dijelovi teritorije prema novoj vojnoteritorijalnoj podjeli prelaze pod komandu drugih štabova armija, izvršiće na toj teritoriji rasformiranje i preformiranje starih vojnoteritorijalnih organa i vojnoteritorijalne organe potpuno oformljene prema ovom naređenju predati odgovarajućim štabovima armija do 1. februara 1946. godine. (Npr. Kosovo i Metohija, pojedini dijelovi zapadne Bosne itd.).

12) Ukoliko se vojnoteritorijalna podjela predstavljena na skici ne slaže s administrativnom podjelom, istu prilagoditi potpuno administrativno-političkoj podjeli zemlje.

13) Rok za izvršenje svih poslova oko reorganizacije vojnoteritorijalnih organa prema ovom naređenju *1. februara 1946.* godine, a do 10. februara 1946. godine dostaviti Generalštabu J.A. (Organizacijsko odjeljenje) detaljan izvještaj po sljedećem:

– Što je sve formirano od vojnoteritorijalnih organa, u kojem opsegu i koliko su isti popunjeni prema formaciji.

– Dislokacija novih vojnoteritorijalnih organa sa skicom.

– Što je sve rasformirano.

– Na koji način se obavljaju poslovi koji su ranije bili u kompetenciji komandi vojnih područja.

14) Potčinjenim jedinicama, komandama i ustanovama dostaviti iz ovog naređenja samo ono što se na njih odnosi.

15) Dokidaju se sve tačke naređenja str.pov.or.br. 175 od 31. V 1945. godine koje su u suprotnosti s ovim naredenjem.*

*Uz ovo Titovo naređenje kao prilozi se nalaze: 1) Formacijski sastav vojnog odsjeka; 2) Formacijski sastav vojnog okruga; 3) Uredba o vojnoteritorijalnim organima Demokratske Federativne Jugoslavije i 4) Skica vojnoteritorijalne podele DFJ. Prilozi se ovde ne objavljuju; nalaze se u A–VII uz ovaj dokument.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Predsjednik Ministarskog savjeta
i ministar narodne odbrane
maršal Jugoslavije
M. P. J. B. Tito

A–VII, k. 25–A, reg. br. 5–1/21

DEKLARACIJA O PROGLAŠENJU FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE[422]

Kroz dvadeset i dve godine postojanja Jugoslavije pre rata, njeni narodi nisu mogli ostvariti svoje vekovne težnje: nacionalnu ravnopravnost i socijalnu pravdu. Umesto da bude ostvareno njihovo bratsko jedinstvo na osnovi ravnopravnosti, nenarodna vladavina jedne hegemonističke klike stvarala je među njima sve dublji jaz i međusobni razdor.

Takva politika ugnjetavanja pojedinih naroda i njihovog razjedinjavanja, kao i brutalna politička i socijalna reakcija koju su sprovodile reakcionarne klike s monarhijom na čelu, oslabila je državu iznutra kao i prema spoljnjem svetu, što je dovelo do katastrofalnih posledica u vreme najezde fašističkih sila na Jugoslaviju aprila 1941. godine.

Za vreme aprilske najezde Nemačke i drugih fašističkih sila na Jugoslaviju, Petar II Karađorđević nije imao ni sposobnosti ni volje da organizuje otpor naroda protiv okupatora, već je pobegao u inostranstvo, a narode Jugoslavije prepustio njihovoj sudbini.[423]

Svojim postupcima za vreme narodnooslobodilačke borbe Petar II Karađorđević oslabio je otpor naroda prema okupatoru. On je svim sredstvima pomagao izdajnike koji su od 1941. neprekidno vodili borbu protiv Narodnooslobodilačke vojske, odnosno protiv oslobodilačkog pokreta naroda, a sarađivali s okupatorom.

Narodi Jugoslavije ustali su u borbu protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika, čvrsto rešeni da brane svoju nezavisnost i slobodu i da doprinesu svoj udeo opštim naporima Ujedinjenih nacija protiv zajedničkog neprijatelja. U četvorogodišnjoj borbi narodi Jugoslavije ostvarili su svoje čvrsto jedinstvo i bratstvo. Oni su krvlju i životima svojih najboljih sinova ne samo pobedili okupatora i njihove domaće saradnike nego su uklonili sve ono što ih je u prošlosti razdvajalo. Oni su čvrsto rešili da stvore takav unutrašnji po-

redak koji će im omogućiti miran razvitak i stvaranje bolje i srećnije budućnosti.

Narodi Jugoslavije uverili su se, kako u periodu od prvog do drugog svetskog rata tako i u samom toku četvorogodišnje oslobodilačke borbe, da je monarhija bila najveća smetnja stvaranju nove Jugoslavije, bratske i demokratske zajednice ravnopravnih naroda.

Oni su se uverili da je monarhija glavni krivac i za sve postupke nenarodnih režima i pre rata kao i za ono što su naši narodi morali podnositi od domaćih izdajnika koji su bili pomagani od monarhije.

Na osnovu toga i saglasno slobodno izraženoj volji svih naroda Jugoslavije, Ustavotvorna skupština na zajedničkoj sednici Savezne skupštine i Skupštine naroda rešila je i rešava u ime naroda i na osnovu zakonskih odluka obadva doma.

I

Demokratska Federativna Jugoslavija proglašuje se narodnom republikom pod imenom Federativna Narodna Republika Jugoslavija!

Federativna Narodna Republika Jugoslavija je savezna narodna država republikanskog oblika, zajednica ravnopravnih naroda koji su slobodno izrazili svoju volju da ostanu ujedinjeni u Jugoslaviji.

II

S ovom odlukom konačno se u ime svih naroda Jugoslavije ukida monarhija u Jugoslaviji, a Petar II Karađorđević sa celom dinastijom Karađorđevića lišava se svih prava koja su njemu i dinastiji Karađorđevića pripadala.

Dano u Beogradu
glavnom gradu
Federativne Narodne Republike Jugoslavije
29. novembra 1945. godine

Predsedništvo
Skupštine naroda
Predsednik
Josip Vidmar

Predsedništvo
Savezne skupštine
Predsednik
Vladimir Simić[424]

Službeni list FNRJ, br. 93 od 30. novembra 1945.

NAPOMENE

[1] Tito je održao ovaj govor 7. jula 1945. u 10.30 časova na planini Kosmaju povodom četvrte godišnjice formiranja Kosmajskog posavskog NOP odreda. Govoru je prisustvovalo preko 50 000 Šumadinaca.

Kosmajsko-posavski NOP odred formiran je 7. jula 1941. na planini Kosmaju; tada je imao 15 boraca, da bi do kraja mjeseca narastao na oko 250 boraca. Pošto su posavske čete bile orijentisane prema Posavini, a kosmajske čete prema Beogradu, Podunavlju i Kosmaju, to su 31. jula od tog odreda i novopridošlih boraca formirana dva odreda: Kosmajski i Posavski NOP odred.

[2] *Sedmi jul* se slavi kao Dan ustanka srpskog naroda, tj. naroda Srbije. Tog dana 1941. godine komandir Rađevske čete Valjevskog NOP odreda Žikica Jovanović Španac ispalio je prve hice na žandarme – sluge okupatora u Beloj Crkvi i kao uspomena na taj događaj 7. jul se slavi kao Dan ustanka naroda Srbije

[3] Misli se na činjenicu da se u tim prvim ustaničkim danima Glavni štab NOP odreda Jugoslavije nalazio sa sjedištem u okupiranom Beogradu u Molerovoj ulici br. 43 u stanu bankarskog činovnika Voja Mrčarice u kojem je formiran Glavni štab NOPOJ 27. jula 1941. umesto dotadašnjeg Vojnog komiteta. Potom je Tito prešao u vilu porodice Nenadović na Dedinju, gdje je ostao do 16. septembra 1941. kada je napustio Beograd na putu za slobodnu teritoriju, tj. u selo Robaje kod Valjeva. U međuvremenu je 4. jula 1941. u vili Vladislava Ribnikara, u Botićevoj 5 u Beogradu, Tito sazvao proširenu sjednicu Politbiroa na kojoj je, pored ostalog, odlučeno da se od sabotaža i diverzija pređe na opšti ustanak

[4] Tačan naziv za ovu kvislinšku instituciju je Savjet komesara. Obrazovan je po naređenju njemačkog vojnoupravnog komandanta u Srbiji generala Helmuta Ferstera od 1. maja 1941. Na čelu tog savjeta nalazio se visoki policijski službenik u Kraljevini Jugoslaviji, upravnik grada Beograda, saradnik Gestapoa i ministar unutrašnjih poslova u Stojadinovićevoj vladi (od decembra 1938. do februara 1939) Milan Aćimović. Opširnije o njemu govori se u tomu 7.

[5] Sedamnaestog avgusta 1941. u Beogradu, na Terazijama o kandelabre (ulične svetiljke) obješeno je pet rodoljuba: dva radnika, dva zemljoradnika i jedan učenik kao akt odmazde i zastrašivanja njemačkog okupatora za pojačane diverzije i sabotaže u okupiranom Beogradu od strane udarnih grupa sastavljenih od pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta. Građani Beograda kao znak poštovanja prema obješenim rodoljubima podigli su spomenik u vidu stuba s bakro-reljefom nedaleko od mjesta gdje su oni obješeni.

[6] Armijski general Milan Nedić obrazovao je 29. avgusta 1941. u Srbiji kvislinšku vladu, čime je ukinut Savjet komesara. Vlada je obrazovana s ciljem da se pomoću izdajnika srpskog naroda uništi narodnooslobodilački pokret u Srbiji. Više o tome govori se u tomu 7.

[7] Deklaracija Ujedinjenih nacija potpisana je 1. januara 1942. u Vašingtonu od strane predstavnika 26 zemalja, među kojima je bila i Jugoslavija. Kasnije, od 25. aprila do 26. juna 1945. u San Francisku održana je konferencija organizacije Ujedinjenih nacija (OUN) u prisustvu 282 delegata iz 50 država, među kojima su bili i delegati Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ). Tada je posljednjeg dana Kon-

ferencije – 26. juna – usvojena i svečano objavljena u Domu veterana Povelja Ujedinjenih nacija s njenim sastavnim dijelom – Statutom Medunarodnog suda pravde. Povelja OUN je stupila na snagu 24. oktobra 1945, pošto ju je ratifikovalo više od polovine članica – osnivača OUN, među kojima i DFJ i taj se dan praznuje kao Dan Ujedinjenih nacija.

[8] Pod *Malom antantom* podrazumijeva se vojni odbrambeni savez koji su potpisale Čehoslovačka Republika i Kraljevina Jugoslavija 14. avgusta 1920, kome je malo kasnije (19. avgusta) pristupila i Kraljevina Rumunija. Kasnije, 9. februara 1934, u Atini je potpisan vojnoodbrambeni sporazum između Rumunije, Grčke, Jugoslavije i Turske poznat kao *Balkanski pakt* koji Tito naziva *Balkanskom antantom*, a 25. marta 1941. Kraljevina Jugoslavija pristupila je Trojnom paktu potpisivanjem Protokola u dvorcu Belvedere u Beču, čime je »predata u naručje Hitlera«.

[9] Ima se u vidu Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj saradnji između Jugoslavije i SSSR-a koji je Tito potpisao 11. aprila 1945. u Moskvi (vid. u tomu 27. *Sabranih djela*, str. 138).

[10] Poslije formiranja privremene jugoslovenske vlade 7. marta 1945. u Beogradu na čelu s maršalom Titom kao predsjednikom Ministarskog savjeta i ujedno ministrom narodne odbrane, vlada Demokratske Federativne Jugoslavije uspostavila je diplomatske odnose na nivou ambasada (poslanstava) s vladama Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije, Poljske, Čehoslovačke, Bugarske i Albanije.

[11] Tito ovdje ima u vidu prije svega grčko-italijanski rat koji je izbio 28. oktobra 1940. napadom fašističke Italije na Grčku bez objave rata i na napad nacističke Njemačke na Grčku 6. aprila 1941. U tim ratovima grčke oružane snage pružile su herojski otpor, a naročito italijanskom agresoru, koji je od 28. oktobra 1940. pa do 6. aprila 1941. pretrpio mnoge poraze na grčko-albanskoj granici.

[12] Misli se na monarhističke desničarske snage koje su došle na vlast u Grčkoj poslije njenog oslobođenja u jesen 1944. i koje su uz pomoć Britanaca, odnosno njihovog Ekspedicionog korpusa, vršile progone demokratskih snaga Grčke. Tom prilikom bježeći ispred desničarskih snaga mnogi grčki patrioti našli su utočište u Jugoslaviji (više o tome vid. u tomu 25, nap. 424).

[13] Za vrijeme progona naprednih i demokratski nastrojenih ljudi u Grčkoj od strane desničarskih snaga, kao i sprovođenja genocida nad makedonskim narodom u Egejskoj Makedoniji, desetine hiljada ljudi su izbjegle iz Grčke i emigrirale u Bugarsku, Rumuniju i Jugoslaviju. Za izbjeglice i prognanike, najviše za egejske Makedonce, bio je organizovan prihvatni logor u selu Buljkes u Bačkoj. U tom logoru je bilo smješteno 3800 ljudi, žena i djece, dok je u Egejskoj Makedoniji popaljeno stotine sela, a od januara do juna 1945. pobijeno preko 600 lica.

[14] *EDES* je skraćenica od grčkih riječi Etnikos Demokratos Hellenikos Stratos, što znači Grčka demokratska nacionalna vojska. U stvari to je vojska grčke desničarske i reakcionarne buržoazije koja se nalazila uz grčku monarhiju za vrijeme drugog svjetskog rata i sarađivala s njemačkim okupatorom u borbi protiv oružanih snaga Narodnooslobodilačkog fronta Grčke (EAM-a – Etnika Apeleftherotika Metopon), odnosno ELAS-a (Etnikos Laikos Apeleftherotikos Stratos – NOV Grčke).

[15] U drugom svjetskom ratu izgubilo je živote u SSSR-u 20 miliona (11,4), Poljskoj 6 miliona (17,31), Jugoslaviji 1,7 milion (11,2), Čehoslovačkoj 500 hiljada (3,3), Britanskoj Imperiji 534 hiljade (0,1), Francuskoj 358 hiljada (0,9), Sjedinjenim Američkim Državama 405 hiljada (0,3), Grčkoj 420 hiljada (7), Danskoj 4 hiljade (0,1), nacističkoj Njemačkoj s Austrijom 4,6 miliona (5,8), Bugarskoj 22 hiljade (0,3) ljudi itd. Broj u zagradama označava procenat u odnosu na ukupan broj stanovništva pre izbijanja drugog svjetskog rata.

[16] Tito ima u vidu, prije svega, zapadne kapitalističke zemlje s parlamentarnom demokratijom i višepartijskim sistemom.

[17] Riječ o izbornom sistemu nazvanom po imenu belgijskog profesora i matematičara V. Donta kao jednom od metoda za raspodjelu mandata radi postizanja

srazmjernog predstavništva svih političkih snaga koje učestvuju u izborima. Sistem je omogućavao da se primjenom metode tzv. »zajedničkog djelitelja« kandidatskoj listi s relativnom većinom biračkih (izbornih) glasova obezbijedi veći broj poslaničkih mjesta nego protivničkoj (opozicionoj) listi, čak i u onim mjestima gdje nije imala većinu. Tako je, na primjer, na izborima za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije održanim 11. decembra 1938. lista Jugoslovenske radikalne zajednice dobila 1 643 783 glasa (54,09%), lista Udružene opozicije 1 364 524 glasa (44,9%), a ipak je zahvaljujući Dontovom sistemu Milan Stojadinović, nosilac liste JRZ, dobio 306 mandata, a Vladimir Maček, nosilac liste Udružene opozicije, 67 mandata.

[18] Tito ovdje ima u vidu prve ustaničke pucnje koje je na kvislinške žandarme ispalio Živorad Žikica Jovanović Španac 7. jula 1941. u Beloj Crkvi, čime je označen ustanak naroda Srbije. Inače govor je održan pred više desetina hiljada ljudi u popodnevnim časovima u Beloj Crkvi, tj. po Titovom dolasku s Kosmaja.

[19] *Prvu neprijateljsku ofanzivu* preduzeo je okupator na području zapadne Srbije, Šumadije i dijela Pomoravlja, tj. »Užičke Republike« da bi uništio partizanske odrede u tom dijelu Srbije, čije je brojno stanje iznosilo oko 15 000 boraca, a od kojih su neki brojali od 2000 do 2500 ljudi. Ova njemačka ofanziva uz angažovanje njemačkih 113. i 342. pješadijske divizije, dijelova 704, 714, 717. i 718. divizije i 125. puka i kvislinga (nedićevaca, ljotićevaca, četnika i ustaša) počela je krajem septembra i trajala s kraćim prekidima skoro sve do polovine decembra 1941 (vid. i nap. 251).

[20] *Štukama* su nazivani njemački jednomotorni jurišni bombarderi s povijenim krilima i ugrađenim sirenama (YU–87) koje su stvarale zaglušujuću buku pri obrušavanju (pikiranju) sijući na taj način strah kod stanovništva izloženog bombardovanju.

[21] Tito ovdje misli na 1. proletersku brigadu u kojoj se nalazilo 6 bataljona: 2 formirana od pripadnika crnogorskih partizana i 4 bataljona obrazovana od partizana iz Srbije, kao i na 2. proletersku brigadu formiranu isključivo od partizana iz Srbije, a takođe i na 3. srpsku brigadu istog sastava. Te brigade (1. proleterska u sastavu 1. proleterske divizije, a druge dvije u sastavu 2. proleterske divizije NOVJ) prešle su svoj slavni put boreći se u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji.

[22] Krajem marta 1944. Vrhovni štab NOV i POJ shodno svojim planovima za prenošenje težišta dejstava svojih glavnih snaga u Srbiju, uputio je Udarnu grupu divizija (2. proletersku i 5. udarnu diviziju), preko Sandžaka u jugozapadnu Srbiju s ciljem da se spoji s jedinicama Glavnog štaba NOV i PO Srbije koje su se nalazile u njenom jugoistočnom dijelu kao i da se rasplamsa narodnooslobodilačka borba u Srbiji. Međutim, uslijed veoma jakih snaga njemačkog i bugarskog okupatora i kvislinga, to Udarnoj grupi divizija NOVJ nije pošlo za rukom. Tek sredinom ljeta, kada su prema Srbiji upućene daleko jače snage: Operativna grupa divizija NOVJ (2. proleterska i 5. i 17. udarna divizija), 1. proleterski udarni korpus NOVJ (1. i 6. proleterska udarna divizija) i 12. udarni korpus NOVJ (16. i 36. udarna divizija, a potom su u njegov sastav ušle 11. i 28. udarna divizija) postignut je odlučujući uspjeh u završnim operacijama za oslobođenje Srbije u kojima su učestvovale i jedinice Crvene armije i Bugarske narodne armije.

[23] Po dolasku iz Beograda 18. septembra 1941. na slobodnu partizansku teritoriju, Tito je iz sela Robaja uputio 18/19. septembra kurira u štab Dragoljuba Mihailovića Draže s predlogom da se sastanu i dogovore o zajedničkim akcijama protiv okupatora. Na sastanku održanom 19. septembra u selu Struganiku Tito i D. Mihailović su postigli sporazum da se partizani i četnici uzajamno ne napadaju, ali Tito tom prilikom nije uspio da privoli D. Mihailovića da stupi u borbu protiv okupatora. Za vrijeme prve neprijateljske ofanzive Tito je 20. oktobra 1941. napisao *pismo* za D. Mihailovića u kome je u 12 tačaka formulisao prijedlog sporazuma za zajedničku borbu protiv okupatora. U vezi s tim Tito se ponovo sastao s D. Mihailovićem 26. i 27. oktobra u selu Brajićima na Ravnoj gori, ali D. Mihailović ni tada nije prihvatio bitne prijedloge za saradnju i borbu protiv okupatora (vid. i nap. 243. i 249).

[24] Poručnik *Ratko Martinović*, oficir Jugoslovenske vojske, i pop *Vladimir Vlada Zečević* osnovali su ljeta 1941. vojnočetnički odred i učestvovali u prvoj neprijateljskoj ofanzivi zajedno s partizanima u borbi protiv okupatora i njegovih slugu, a potom su prišli Valjevskom NOP odredu s čijim su se dijelom prebacili marta 1942. u istočnu Bosnu. V. Zečević je u vrijeme ovog Titovog govora bio ministar unutrašnjih poslova u vladi Demokratske Federativne Jugoslavije, a R. Martinović istaknuti vojni rukovodilac JA.

[25] Tito ima u vidu izdaju četnika za vrijeme prve neprijateljske ofanzive kada su napali partizanske odrede kod Čačka, Ivanjice, Kraljeva i Užica, gdje se nalazila i partizanska fabrika oružja.

[26] Posle razbijanja četnika kod Užica i Čačka početkom novembra i stezanja obruča od strane partizana oko Ravne gore, Vrhovni štab je naredio 16/17. novembra da se obustave dalje borbe protiv četnika, pa se ponovo pristupilo pregovorima o saradnji, ali su i oni ostali bez rezultata (vid. i nap. 23).

[27] *Dahau* (Dachau) je bio jedan od najozloglašenijih nacističkih koncentracionih logora namijenjen za ubijanje protivnika Trećeg Rajha. Obrazovan je poslije Hitlerovog dolaska na vlast 1933. Kapacitet logora iznosio je oko 100 000 zatočenika, koji su bili izloženi najstrašnijim mukama od mučenja glađu do vivisekcije. Računa se da je kroz ovaj logor prošlo oko 230 000 lica i da je živote izgubila blizu jedna trećina, a od toga oko 6000 Jugoslovena. Logor su oslobodile savezničke jedinice 29. aprila 1945. i tom prilikom je spaseno oko 32 000 zatočenika, među kojima i 3080 Jugoslovena.

[28] U prvom svjetskom ratu 17. avgusta 1916. uspostavljen je *solunski front* napadom združenih njemačko-bugarskih jedinica koje su nastojale da probiju položaje koje je držala francuska, srpska i britanska vojska. Poslije prvih odbrambenih borbi i početnih uspjeha njemačko-bugarskih jedinica, 12. septembra srpska 1, 2. i 3. armija i francusko-ruska armija prešle su u protivofanzivu. Na pravcu glavnog udara (Gorničevo – Bitolj) 1. i 3. armija, u tzv. gorničevskoj bici, probile su bugarske položaje na Malka nidže (kod Gorničeva) i poslije 19 dana ogorčenih borbi prsa u prsa srpska Drinska divizija je uspjela da zauzme dva bastiona – Kajmakčalan, najviši vrh na planini Nidže (2521 m), i Starkov grob. Plato Kajmakčalan je bio prekriven leševima srpskih i bugarskih vojnika. Zauzimanjem Kajmakčalana srpska vojska je stupila na tlo svoje države. Dve godine kasnije, 14. septembra 1918, prešlo se u proboj solunskog fronta i to na frontu 1. srpske armije pod komandom vojvode Živojina Mišića. Ubrzo je front probijen, a Centralne sile su na svim frontovima bile poražene, čime je prvi svjetski rat zvanično završen 11. novembra 1918. U novostvorenoj državi Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca hrabrost jugoslovenskih naroda, a prije svega srpskog naroda, čiji su najbolji sinovi zajedno s dobrovoljcima iz drugih krajeva zemlje lili krv na Kajmakčalanu i solunskom frontu za jednu pravičnu državu, iznevjerene su sve njihove nade, jer je jugoslovenska buržoazija gradeći svoj položaj na izvojevanim pobjedama i stečenoj slavi iskoristila to u svoje ciljeve, pa se novostvorena država vremenom pretvorila u državu s nacionalnim i političkim bespravljem i dubokim socijalnim raslojavanjem.

[29] Prvi kongres antifašističke omladine Balkana održan je od 8. do 15. jula 1945. u Beogradu. Na njemu su učestvovali delegati omladine Jugoslavije, Albanije, Bugarske, Grčke i Rumunije. Na kongresu su podnijeti referati: »Učešće omladine Balkana u oslobodilačkom ratu protiv fašističkih okupatora«, »O borbi omladine Jugoslavije za oslobođenje svoje zemlje«, »O ekonomskom i socijalnom položaju balkanske omladine«, »O nauci, kulturi, zabavi i fiskulturi balkanske omladine«. Tito je svoj govor održao trećeg dana održavanja kongresa, tj. 10. jula 1945. Na kongresu su usvojeni Rezolucija i Proglas omladini Balkana, a izabran je Izvršni komitet Vijeća omladine balkanskih zemalja, koji je radio sve do objavljivanja Rezolucije Informbiroa 1948. Inače, ideja o održavanju kongresa javila se na Drugom kongresu Antifašističke omladine Makedonije održanom januara 1945. u Skoplju, kome su prisustvovali delegati i bugarske, grčke i albanske omladine. Na osnovama donete odluke od 11. ja-

nuara 1945. u Beogradu je potom održana konferencija od 18. do 22. maja 1945. za pripreme kongresa s čijim se odlukama naknadno saglasila i rumunska omladina.

30 Sovjetski instruktori za sve rodove i službe u Jugoslovenskoj armiji došli su u Jugoslaviju većim dijelom još u jesen 1944. u vezi sa sporazumom koji je Tito postigao sa sovjetskim državnim i vojnim rukovodstvom za vrijeme svog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. Poslije zaoštravanja odnosa sa zapadnim saveznicima Tito se ponovo obratio Staljinu 13. maja 1945. s molbom da se prema obećanjima datim u Moskvi upute sovjetski instruktori. Do nesporazuma s njima u pojedinim jedinicama JA dolazilo je zbog toga što dio rukovodećeg kadra Jugoslovenske armije izrastao u ratu nije mogao da se brzo prilagodi mirnodopskim uslovima života i izgradnji armije, s jedne strane, a s druge strane, vjerovatno je postojala i odgovarajuća krutost kod pojedinih sovjetskih instruktora, pa je dolazilo do zaoštravanja odnosa između pojedinaca i sovjetskih instruktora. Savjetnici (instruktori) su ostali u Jugoslaviji do proljeća 1948. Njihovo povlačenje iz Jugoslavije počelo je marta 1948. jednostranom odlukom sovjetske vlade s motivacijom da su u Jugoslaviji bili »okruženi neprijateljstvom«. Međutim, ta odluka sovjetske vlade je prethodila Rezoluciji Informbiroa, pa je taj potez bio u sklopu opšte kampanje koja je s objavljivanjem Rezolucije Informbiroa sprovedena u odnosu na KP Jugoslavije i Jugoslaviju uopšte.

31 Drugi svjetski rat u Evropi je završen 9. maja bezuslovnom kapitulacijom oružanih snaga fašističke Njemačke, dok je u Jugoslaviji trajao do 15. maja (vid. nap. 113). Međutim, za Crvenu armiju rat tada još nije bio završen, jer je na osnovu dogovora Ruzvelta, Staljina i Čerčila na konferenciji održanoj u Jalti od 4. do 12. februara 1945. riješeno da po završetku rata u Evropi Sovjetski Savez objavi rat fašističkom Japanu. Tako je poslije objave rata Japanu 8. avgusta 1945. od strane SSSR-a Crvena armija otpočela borbena dejstva na Dalekom istoku u Mandžuriji (Kini); 21. avgusta kapitulirala je japanska vojska u Mandžuriji i do kraja mjeseca poražene su japanske snage i na drugim područjima (Sahalin, Port Artur, Dajren); 2. septembra 1945. na palubi američkog bojnog broda »Misuri« potpisan je akt o bezuslovnoj kapitulaciji Japana.

32 Štab 5. armije JA postupajući po ovom Titovom naređenju obavijestio je 19. jula 1945. depešom Generalštab JA o svim incidentima na jugoslovensko-grčkoj granici od 8. juna do 18. jula 1945, u kojima je ranjen jedan vojnik JA. Te incidente su namjerno izazivali pripadnici grčke vojske zbog prijateljskog odnosa Demokratske Federativne Jugoslavije prema grčkom pokretu otpora predvođenom za vrijeme rata Komunističkom partijom Grčke, tj. prema EAM-u i njegovim oružanim snagama ELAS-u.

33 Tito ima u vidu 13. jul 1941, kada se crnogorski narod pod vođstvom Komunističke partije Jugoslavije digao na opštenarodni ustanak protiv italijanskog okupatora. Tada je uoči ustanka u Crnoj Gori bilo 1800 članova KPJ i oko 5000 članova SKOJ-a. Do početka ustanka formirano je oko 285 gerilskih odreda (kako su onda zvali partizanske odrede) s oko 6200 boraca. Prema postojećoj evidenciji raspolagalo se s oko 12 000 pušaka, 135 puškomitraljeza, 30 teških mitraljeza, 2 topa, 1 minobacačem i s oko 3 miliona metaka. Ustanak je najprije otpočeo u cetinjskom i barskom srezu, a sljedećih dana je obuhvatio cijelu Crnu Goru i tada je bilo u odredima oko 32 000 boraca. Oslobođena je bila skoro cijela Crna Gora osim nekoliko gradova u kojima su se nalazili jači italijanski garnizoni, tj. osim Podgorice (današnjeg Titograda), Cetinja, Nikšića i Pljevalja i većih mjesta u Crnogorskom primorju. Na oslobođenoj teritoriji uništena je okupatorska vlast i uspostavljena narodna vlast kao oslonac narodnooslobodilačke borbe.

34 Na ovaj Titov zahtjev odgovorili su 17. jula 1945. general-lajtnant Peko Dapčević, komandant, i pukovnik Boško Šiljegović, politički komesar 4. armije JA, depešom sljedeće sadržine: »Izvještaji poslati od feldmaršala Aleksandera nisu tačni, već obratno. Oni prave svakodnevne provokacije i odnose se svinjski prema našem odredu« (A–VII k. 47, reg. br. 3–16/2), to jest prema Jugoslovenskom odredu jačine od 2000 ljudi koji se nalazio u zoni savezničke vojne uprave.

[35] Tito je ovaj govor održao u Novom Sadu po povratku iz Subotice, gdje je izvršio svečanu smotru 16. vojvođanske divizije u pratnji general-lajtnanta Koste Nađa. Govor je održao s balkona zgrade Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine u 16,00 časova u prisustvu desetina hiljada Novosađana.

U toku narodnooslobodilačkog rata i revolucije od boraca iz Vojvodine formirane su tri divizije: 16, 36. i 51. vojvođanska NOU divizija. Sve tri divizije dočekale su kraj rata u sastavu 3. armije JA. Prve dvije divizije zbog postojeće situacije i jakih neprijateljskih snaga u Vojvodini formirane su krajem 1943. odnosno početkom 1944. u istočnoj Bosni, dok je treća (51. divizija) formirana u jesen 1944. u Bačkoj.

[36] Tito ovdje ima u vidu 16. i 36. vojvođansku NOU diviziju koje su od svog formiranja do početka septembra 1944. dejstvovale u istočnoj Bosni, dijelu Hercegovine i Crne Gore.

[37] Šesnaesta vojvođanska NOU divizija formirana je 2. jula 1943. u istočnoj Bosni od 1, 2. i 3. vojvođanske brigade. Tada je imala u svom sastavu oko 1.550 boraca i rukovodilaca. Kasnije, 7. oktobra iste godine, u njen sastav je ušla 4. vojvođanska brigada, a 17. novembra i 5. vojvođanska brigada, pa je krajem novembra 1943. u njenom sastavu bilo 6123 borca i rukovodioca. Divizija je 1. jula 1944. ušla u sastav novoformiranog 12. korpusa NOVJ; do tada je u operativnom pogledu bila potčinjena 3. korpusu NOVJ.

[38] U drugom svjetskom ratu Jugoslavija je podnijela velike žrtve i razaranja. Pored oko 1 700 000 poginulih ili ubijenih u zatvorima i u koncentracionim logorima, u Jugoslaviji je srušeno ili oštećeno 504 160 zgrada (20,7% svih zgrada); bez krova nad glavom je ostalo 3,33 miliona ljudi; uništeno je 289 000 seoskih gazdinstava s cijelim inventarom, 83,9% železničkog saobraćaja, 6478 (65%) osnovnih i srednjih škola itd. Pričinjena šteta se cijeni na 46,9 milijardi dolara. Po žrtvama i razaranjima Jugoslavija je bila odmah iza Sovjetskog Saveza i Poljske.

[39] Riječ je o izborima održanim 8. jula 1945. za mjesne i gradske odbore u Vojvodini. Na izborima je glasalo 83,02% birača, odnosno 735 049 od ukupno 884 638 upisanih. Na izborima su ogromnom većinom glasova pobijedili kandidati s liste Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta Vojvodine.

[40] Tito ima, pre svega, u vidu donošenje ustava nove Jugoslavije, kao i svih ostalih pratećih zakona kojima se reguliše društveno-politički sistem odnosno političko-pravna nadgradnja i njena osnovica – ekonomski sistem u zemlji.

[41] General-lajtnant Koča Popović otputovao je poslije 15. juna 1945. za Moskvu na čelu jugoslovenske delegacije koja je trebalo da prisustvuje 24. juna svečanoj paradi posvećenoj Danu pobjede nad fašističkim osvajačima i uspješnom završetku drugog svjetskog rata u Evropi. U delegaciji su pored Popovića bili general-lajtnant Mihailo Apostolski i general-majori Radovan Vukanović, France Pirc i Mate Jerković. Vjerovatno je delegacija tada dobila i zadatak da vodi i pregovore sa sovjetskom vladom i Vrhovnom komandom oko dodjele naoružanja i drugih potreba za Jugoslovensku armiju.

[42] Prvi kongres Antifašističkog fronta žena Hrvatske održan u Zagrebu od 21. do 23. jula 1945. Na kongresu su govorili, pored ostalih, i Vladimir Bakarić, predsjednik vlade Hrvatske, Vladimir Nazor, predsjednik ZAVNOH-a, i Spasenija Cana Babović, predsjednik AFŽ-a Jugoslavije. Na kongresu je izabran Glavni odbor AFŽ-a Hrvatske od 116 članica, a za predsjednika Maca Gržetić.

[43] Riječ je o plenarnoj sjednici Narodnog vijeća američkih Hrvata koja je održana 23. i 24. juna 1945. u Pitsburgu i s koje je upućen pozdravni telegram Titu.

[44] Temelji državnosti jugoslovenskih naroda postavljeni su u narodnooslobodilačkoj borbi na II zasjedanju AVNOJ-a na osnovu prethodno izražene suverene volje naroda Jugoslavije, a time i naroda Hrvatske na I i II zasjedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH-a).

Temelji državnosti naroda Hrvatske položeni su na Trećem zasjedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH-a) održanom u

Topuskom 8. i 9. maja 1944. Tada je ZAVNOH svojim ustavnim aktima postavio temelje državnosti Hrvatske u okviru jugoslovenske federativne zajednice. ZAVNOH je postao »jedini pravi državni sabor Hrvatske« i vrhovni organ državne vlasti, tj. »vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo Hrvatske i predstavnik suvereniteta naroda i države i Hrvatske kao ravnopravne federalne jedinice demokratske federativne Jugoslavije.« Od posebnog značaja je Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana Hrvatske, koja je usvojena na tom zasjedanju.

45 Tito ima u vidu pozdravnu depešu koju je Ujedinjeni odbor Amerikanaca jugoslovenskog porijekla uputio 10. juna 1945. sa svoje proslave u kantonu Ohajo (SAD). S te proslave posvećene oslobođenju Jugoslavije upućena je pomenuta depeša u kojoj je, pored ostalog stajalo: »Narodnooslobodilačka vojska pod Vašim genijalnim vođstvom pobjedonosno je završila svoju neuporedivu četvorogodišnju borbu. Njene slavne pobjede krunisane su osnivanjem nove, slobodne Demokratske Federativne Jugoslavije. Neka je vječna slava palim herojima za oslobođenje Jugoslavije!« (*Politika*, 21. jul 1945).

46 U oslobađanju Čehoslovačke učestvovali su 1, 2. i 4. ukrajinski front Crvene armije i I čehoslovački korpus. Krajem aprila 1945. bila je oslobođena cijela Slovačka, a 6. maja trupe Crvene armije s I čehoslovačkim korpusom prešle su u izvođenje praške operacije, dok su se prethodnog dana čehoslovački rodoljubi digli na ustanak u Pragu protiv njemačkog okupatora vodeći krvave borbe. Prag je potom oslobođen 9. maja, dok su njemačke jedinice, iako je tog dana stupio na snagu akt o bezuslovnoj kapitulaciji svih njemačkih snaga na evropskim ratištima, produžile s otporom s ciljem da izbjegnu zarobljavanje od strane Crvene armije i da se predaju zapadnim saveznicima. Tako su borbe u zapadnim krajevima Čehoslovačke trajale sve do 11. maja, kada su se trupe Crvene armije i zapadnih saveznika spojile s američkom 3. armijom u rejonu Karlovih Vari i Klatova.

47 Riječ je o ilindenskom ustanku makedonskog naroda protiv turske vlasti, eksploatacije, zuluma i nacionalnog ugnjetavanja koji je izbio na Ilinden 2. avgusta 1903. u tzv. Bitoljskom vilajetu, tj. na prostoru koji se protezao od Debra, Kičeva i planine Babune na sjeveru do Kostura i Vodena na jugu. Organizovala ga je Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija (VMRO), u kojoj je istaknutu ulogu imao Goce Delčev. U ustanku su masovno učestvovali seljaci. Oko 30 000 boraca naoružanih pretežno puškama, a dijelom i sjekirama otpočelo je paljenjem begovskih kula herojsku borbu protiv oko 200 000 turskih vojnika. Do sredine avgusta 1903. ustanici su osvojili planinska sela i tri gradića: Kruševo, Nersku i Klisuru. Ustanak je kulminirao u kruševskom srezu, gdje je socijalista Nikola Karev formirao vladu 3. avgusta 1903. Tako je nastala u narodu nazvana Kruševska Republika; postojala je samo 10 dana – do 13. avgusta, kada su Turci razbili ustanike. Borba je trajala potom s manjim intenzitetom do novembra iste godine, kada je ustanak potpuno ugušen. U tromjesečnim borbama poginulo je 948 ustanika i 1799 neboračkog stanovništva. Popaljeno je oko 200 sela s oko 10 000 kuća, dok je oko 50 000 ljudi ostalo bez krova nad glavom.

48 Tito ima u vidu na prvom mjestu sukobe u prošlosti između Srbije i Bugarske, kao i položaj Makedonije poslije prvog svjetskog rata u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije. Tito takođe ima u vidu i stalni sukob Istoka i Zapada oko prevlasti na Balkanu.

49 Krajem 1944. i početkom 1945. vođeni su razgovori u Beogradu i Sofiji o pristupanju Bugarske kao sedme federalne jedinice Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Međutim, tome su se usprotivili zapadni saveznici i to pitanje je skinuto privremeno s dnevnog reda. Trebalo je tada da se dva bugarska sreza Pirinske Makedonije priključe Makedoniji, a da dva sreza u Srbiji koji su bili u većini naseljeni Bugarima pripadnu Bugarskoj. Potpunije o tome govori se u tomu 25, nap. 284.

50 Tito je ovaj pozdravni govor održao na zahtjev delegata Prvog kongresa Narodnog fronta Jugoslavije, koji je počeo s radom 5. avgusta 1945. u Beogradu. Tito je na kongres došao drugog dana zasjedanja, a glavni govor je održao sutradan – 7.

avgusta 1945. U radu Prvog kongresa NFJ učestvovalo je 1186 delegata, i to iz Srbije 440, Hrvatske 261, Bosne i Hercegovine 200, Slovenije 160, Makedonije 100 i Crne Gore 35. Kongres je otvorio u velikoj dvorani Kolarčevog narodnog univerziteta u Beogradu dr Siniša Stanković, predsjednik Privremene narodne skupštine Srbije i predsjednik Akcionog odbora Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta.

Do prvog Titovog istupanja na Prvom kongresu Narodnog fronta Jugoslavije podnijeti su sljedeći referati – Edvard Kardelj: »O političkom položaju kod nas i u svijetu i o zadacima Narodnog fronta Jugoslavije«, dr Dragoljub Jovanović: »O programu Narodnog fronta Jugoslavije« i dr Zlatan Sremec: »O Statutu Narodnog fronta Jugoslavije«.

[51] *Tuna Babić* je u to vrijeme bio predsjednik Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS), tj. onog dijela Hrvatske seljačke stranke koji je prišao narodnooslobodilačkom pokretu i desolidarisao se s njenim vođom dr Vladimirom Mačekom.

[52] Posljednjeg dana zasijedanja Prvog kongresa Narodnog fronta Jugoslavije Tito je izabran za predsjednika Glavnog odbora, a za potpredsjednika dr Miloš Moskovljević, Franjo Gaži, Josip Vidmar, dr Vojislav Kecmanović, Dmitar Vlahov i Miloš Rašović. Pored Predsjedništva izabrani su Sekretarijat, Izvršni odbor i članovi plenuma NFJ.

[53] Potpunije o broju predstavnika federalnih jedinica Demokratske Federativne Jugoslavije govori se u nap. 50.

[54] U Narodnom frontu Jugoslavije u to vrijeme od društvenih organizacija nalazili su se Jedinstveni sindikati radnika i namještenika Jugoslavije, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije i Antifašistički front žena, a od partija: Komunistička partija Jugoslavije, Hrvatska republikanska seljačka stranka, Jugoslovenska republikanska demokratska stranka, dio Demokratske stranke, Zemljoradnička stranka, Narodna seljačka stranka i neke političke grupe (vid. i u nap. 61).

[55] Od pojedinih istaknutih rukovodilaca raznih građanskih stranaka Narodnom frontu Jugoslavije pristupili su: Jaša Prodanović (Jugoslovenska republikanska demokratska stranka), dr Dragoljub Jovanović (Narodna seljačka stranka), Aca Stanojević (Radikalna stranka), Milan Gavrilović (Zemljoradnička stranka), Franjo Gaži (Hrvatska republikanska seljačka stranka).

[56] *Antifašistički front žena Jugoslavije* konstituisan je na Prvoj zemaljskoj konferenciji žena Jugoslavije održanoj u Bosanskom Petrovcu od 6. do 8. decembra 1942. u prisustvu 166 delegata (žena) iz svih krajeva Jugoslavije, osim Slovenije i Makedonije, čije delegacije nisu mogle doći uslijed ratnih prilika na svojim područjima. Prvu konferenciju žena Jugoslavije pozdravio je Tito (vid. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 13, str. 67–70). Na konferenciji je izabran Centralni odbor AFŽJ, koji je na svojoj prvoj sjednici izabrao svoj Izvršni odbor na čelu s Katom Pejnović i članovima: Spasenijom Babović Canom, Mitrom Mitorović i Mirom Moračom i sekretarom Vandom Novosel.

[57] *Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ)* konstituisan je na Prvom kongresu Antifašističke omladine Jugoslavije održanom od 27. do 29. decembra 1942. u Bihaću u prisustvu 365 delegata, od toga 123 iz jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ). Prvi govornik na kongresu je bio Tito (vid. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 13, str. 123–126). Kongresu nisu prisustvovali delegati iz Slovenije, jer im je to onemogućila ofanziva okupatora, i Makedonije zbog velike udaljenosti. Prvi kongres je izabrao Zemaljski odbor kao jedinstveno centralno rukovodstvo omladine Jugoslavije; na svojoj prvoj sjednici kongres je izabrao izvršno i operativno tijelo – Sekretarijat USAOJ-a u sastavu: Stane Kavčič, Slavko Komar, Milijan Neoričić, Neda Marović i Grozdana Bjelić. Konstituisanje USAOJ-a predstavljalo je do tada najznačajniji događaj u istoriji omladinskog pokreta Jugoslavije.

[58] *Jedinstveni sindikati radnika i namještenika Jugoslavije* konstituisani su na Prvoj opštezemaljskoj konferenciji Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije održanoj od 23. do 25. januara 1945. u Beogradu (vid. u tomu 26. Titovih *Sabranih djela*).

[59] Tito ima u vidu radio-propagandu i pisanje u štampi zapadnih saveznika u vezi s borbom protiv okupatora u Jugoslaviji. Za jedan duži period od početka revolucionarnog i oslobodilačkog rata jugoslovenskih naroda zapadni saveznici pripisivali su sve uspjehe narodnooslobodilačke borbe četnicima Dragoljuba Draže Mihailovića, u vezi s čim je rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta ulagalo demarše.

[60] Kampanja koja se u to vrijeme preduzimala na Zapadu bila je u vezi s pravednim zahtjevima vlade DFJ po pitanju prisajedinjenja Trsta, Istre, Slovenačkog i Hrvatskog primorja i Koruške matici zemlji Jugoslaviji. Tako, ne samo da su pisanjem konzervativni krugovi na Zapadu napadali novu Jugoslaviju, već su učinjene i mnoge provokacije na granicama, kako na zemlji tako i u vazduhu preletanjem američkih i britanskih ratnih aviona preko granica DFJ. Tito takođe ovdje ima u vidu i istupanje feldmaršala Harolda Aleksandera, vrhovnog komandanta savezničkih snaga na Sredozemlju. (Potpunije o tome govori se u tomu 28, str. 62).

[61] *Narodnooslobodilački front Jugoslavije* (NOF) je bio masovna opštenarodna politička organizacija stvorena u toku narodnooslobodilačkog i revolucionarnog rata jugoslovenskih naroda. NOF je predstavljao značajan faktor u sprovođenju političke koncepcije Komunističke partije Jugoslavije u okupljanju širokih narodnih masa na platformi narodnooslobodilačkog pokreta za borbu protiv fašističkih okupatora i njegovih slugu. NOF je osim građana Jugoslavije starijih od 18 godina koji se nisu u toku NOR-a ogrešili kao ratni zločinci u borbi protiv NOP-a uključivao i društveno-političke organizacije, među kojima KPJ, AFŽ, USAOJ i dr. Iako je program NOF bio program KPJ koja je u NOR–u imala rukovodeću ulogu, on se ne može identifikovati s Partijom, jer je to bila milionska opštenarodna politička organizacija za razliku od kadrovske KPJ (vid. i nap. 50).

[62] Imaju se u vidu sporazumi koje je Tito potpisao s dr Ivanom Šubašićem, predsjednikom kraljevske jugoslovenske vlade u izbjeglištvu, 16. juna 1944. na Visu (Sporazum Tito–Šubašić) i 1. novembra 1944 (Beogradski sporazum), kao i anekse tog sporazuma potpisane takođe sa Šubašićem u decembru 1944. u Beogradu (vid. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 20, str. 250–251, tom 24, str. 162–163 i tom 25, str. 227 i 228).

[63] Riječ je o obrazovanju jedinstvene jugoslovenske vlade na osnovu Beogradskog sporazuma od 1. novembra 1944. Vlada je formirana 7. marta 1945. Na čelu Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije nalazio se Tito, dok je dr Ivan Šubašić bio ministar inostranih poslova. Potpunije o toj vladi govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 27. str. 12.

[64] Tito misli na izbore za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije koji su trebali da se održe 11. novembra 1945. Potpunije o tim izborima govori se u nap. 324.

[65] Armijski general Milan Nedić je bio za vrijeme rata predsjednik kvislinške vlade u okupiranoj Srbiji.

[66] Za vrijeme narodnooslobodilačkog rata četnici Dragoljuba Draže Mihailovića počinili su mnoge teške zločine nad porodicama pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta, a naročito u Srbiji. Kao primjer navodimo: 9. maja 1943. četnici su na zverski način zaklali Darinku Radović iz sela Kloke (posmrtno proglašenu za narodnog heroja Jugoslavije) s njenom četrnaestogodišnom kćerkom Stanom i dvadesetogodišnjom Radmilom; 25. maja su na zvjerski način ubili Živana Đurđevića ispekavši ga na ražnju pošto su mu prethodno zaklali sina; 20/21. decembra četnici su u selu Vranićima priredili pravu Vartolomejsku noć – poklali su 73 stanovnika, od toga devetoro djece od 5 mjeseci do 12 godina. Tada je zaklana i cijela porodica Pantić od 10 članova, od kojih je dvogodišnji Ljubomir bio izboden četničkom kamom na 20 mjesta; skoro u isto vrijeme poklano je u selu Baćevcima 11, u Barajevu 6, u Boleču 12, u Dražnju 8, u Baćincima 10 pripadnika NOP-a. U Valjevu su iz kuća izveli 23/24. decembra 9 lica, medu kojima i izbjeglice iz Slovenije, i poslije nekoliko dana svirepo pobili. Jagodina (današnje Svetozarevo) doživjela je svoj »krvavi februar«

kada su četnici priredili masovni pokolj 1. februara 1944. u samom gradu ubijajući na zvjerski način 22 pripadnika NOP-a pred očima njihove djece. U isto vrijeme zaklali su 12 pripadnika NOP-a u Ćupriji. To je samo mali broj zvjerstava pripadnika četničkog pokreta počinjenih ne samo u Srbiji već i van nje.

67 Tito ima u vidu pokolj Muslimana u Sandžaku koji su četnici izvršili kao odmazdu nad zločinima muslimanske ustaške milicije u tom kraju. Prvi pokolji su izvršeni krajem 1941. i početkom 1942. kao odmazda za zločine muslimanske ustaške milicije nad srpskim življem u jugoistočnoj Bosni i dijelu Sandžaka. Prvi masovni veliki pokolj izvršen je 5/6. januara 1943. u bjelopoljskom srezu kada je ubijeno oko 400 naoružanih Muslimana i oko 1000 žena i djece. Međutim, 5. februara četnici (oko 6000) izvršili su pravi masakr Muslimana i njihovih porodica, kada je ubijeno oko 200 pripadnika muslimanske milicije i blizu 8000 žena, djece, staraca, iznemoglih i bolesnih. Ovaj zločin četnika je izvršen pod komandom majora Pavla Đurišića, komandanta limsko-sandžačkih četničkih odreda, koji su 5, 6. i 7. februara 1943. u čajničkom, pljevaljskom i fočanskom srezu divljali na najsuroviji način paleći desetke sela po izvršenim zločinima.

68 Misli se na Odluku Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a) od 29. novembra 1943. o oduzimanju prava zakonite vlade Jugoslavije takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu i o zabrani povratka u zemlju kralju Petru II Karađorđeviću. Potpunije o toj odluci govori se u Titovim *Sabranim djelima,* tom 17, str. 294 i 295.

Ustavotvorna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije (Konstituanta) na svom prvom zasjedanju u Beogradu 29. novembra 1945. proglasila je Demokratsku Federativnu Jugoslaviju za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, čime je definitivno skinuto s dnevnog reda pitanje monarhije i povratka kralja Petra II Karađorđevića u zemlju.

69 Misli se na proces koji je održan u Beogradu 28. jula 1945. članovima Centralnog nacionalnog komiteta Draže Mihailovića, među kojima su se nalazili Mustafa Mulalić, Aleksandar Aca Aksentijević, Đura Đurović, četnički komandanti Vojislav Lukačević i Dragutin Keserović. Presuda je izrečena 9. avgusta i odnosila se na ukupno 22 četnička funkcionera kojima je tada suđeno za izdaju, stavljanje u službu okupatora i počinjene zločine u toku narodnooslobodilačke borbe.

70 Krajem 1944. otpočela je kod Beča i Graca priprema diverzanata koji su imali zadatak da operišu na oslobođenoj teritoriji Jugoslavije. Za diverzante Nijemci su prvenstveno regrutovali ljudstvo iz redova poraženog Srpskog dobrovoljačkog korpusa. Prva grupa takozvanih srpskih komandosa obučena je u jesen 1944. u šumi Kajzervald kraj Graca. Obuka je trajala oko tri mjeseca. Kroz školu komandosa u Nojšterlicu kraj Berlina prošla je grupa Boška Bećarevića, zloglasnog policijskog funkcionera u Beogradu, kao i Branka Gašparevića Gare, pripadnika Ljotićevog »Zbora« i SS-kapetana. Te grupe su upućivane u Srbiju u proleće 1945, ali su zahvaljujući pomoći naroda i jedinica Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ-a) mahom sve pohvatane. Na terenu, u nekim krajevima jugozapadne Srbije i jugoistočne Bosne i zapadnog Sandžaka ostale su manje četničke grupice, koje su počinile mnoge zločine nad narodom tih krajeva, a prvenstveno nad organima narodne vlasti. Tako je, na primjer, potporučnik Rajko Vuković Čelonja, zamjenik komandanta Vlaseničke brigade Romanijskog četničkog korpusa, likvidiran tek krajem januara 1947, dok je Savo Derikonja, komandant 1. sarajevske četničke brigade, kao odmetnik od 15. do 16. maja 1946, na putu od Alipašinog mosta do Semizovca ubio 33 odbornika i aktivista Narodnog fronta (uhvaćen je 10. juna 1947. i potom osuđen na smrt strijeljanjem). Potpukovnik Dragoslav Račić, poznati četnički komandant, ubijen je s dva svoja pratioca 27. novembra 1945. u selu Savkoviću, u srezu azbukovačkom.

71 Poglavnik *Ante Pavelić*, šef tzv. Nezavisne Države Hrvatske, tada se krio i nalazio u emigraciji na Zapadu. Ostaci (manje grupice) ustaških formacija nalazile su se uglavnom na teritoriji jugozapadne Hercegovine i u Slavoniji, ali su ubrzo i one likvidirane, mada je kasnije bilo pokušaja ubacivanja ustaških bandi iz inostranstva (sa Zapada).

72 *Leon Rupnik Leo*, general u vojsci Kraljevine Jugoslavije i šef kvislinške uprave u Sloveniji, za vrijeme njemačke okupacije bio je jedan od glavnih organizatora slovenačkog domobranstva (vid. nap. 73).

73 Od pomenutih ratnih zločinaca, Ante Pavelić nije nikada izručen Jugoslaviji. On je zahvaljujući određenim vezama uspio da se prebaci u Argentinu, kasnije u Španiju, gdje je živio pod zaštitom Frankovog režima sve do svoje smrti 1959. u Madridu. Leona Rupnika i Milana Nedića izručili su zapadni saveznici jugoslovenskim vlastima i suđeno im je u zemlji kao ratnim zločincima: *Leonu Rupniku* je s grupom ratnih zločinaca počelo suđenje 21. avgusta 1946. pred Vojnim sudom 4. armije JA (30. avgusta je osuđen na smrt); *Milan Nedić* je početkom februara 1946. iskoristio nesmotrenost stražara i izvršio samoubistvo u toku istrage; Dragoljub Draža Mihailović je uhvaćen od organa Ozne 13. marta 1946, izveden pred sud 10. juna i 15. jula iste godine osuđen na smrt strijeljanjem; kazna je izvršena 17. jula.

74 Predsjedništvo AVNOJ-a, na Titov prijedlog, donijelo je svoju prvu odluku o amnestiji četnika, slovenačkih i hrvatskih domobrana 21. novembra 1944. Potpunije o tome vid. u tomu 25, str. 31–34. i 220–221. Druga amnestija je sprovedena na osnovu Zakona o davanju amnestije koji je donijelo Predsjedništvo AVNOJ-a 5. jula 1945.

75 Treće zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije zakazano je na osnovu odluke Predsjedništva AVNOJ-a o njegovom sazivanju. Bilo je potrebno da se sazove AVNOJ kako bi se sprovela preporuka Krimske konferencije tzv. »velike trojice«: Franklina Ruzvelta, predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, Josifa Visarionoviča, predsjednika Savjeta narodnih komesara SSSR-a, i Vinstona Čerčila, predsjednika britanske vlade. Konferencija je održana od 4. do 11. februara u Jalti na poluostrvu Krimu (SSSR) i u preporuci je stajalo da se proširi AVNOJ onim narodnim poslanicima koji su izabrani na izborima u decembru 1938. za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije, a koji se nisu kompromitovali za vrijeme drugog svjetskog rata službom okupatoru ili u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Tako prošireni AVNOJ trebalo je da se konstituiše u Privremenu narodnu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije, koja bi pripremila izbore za Ustavotvornu skupštinu, tj. Konstituantu, pa je tako Treće zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije počelo u Beogradu 7. avgusta i trajalo je do 10. avgusta 1945.

Na ovom zasjedanju je 10. avgusta AVNOJ proglašen za Privremenu narodnu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije, koja je zasijedala sve do 26. avgusta 1945, Skupština je odobrila odluku Glavnog narodnog odbora Vojvodine od 31. jula 1945. o priključenju Autonomne pokrajine Vojvodine Federalnoj Srbiji. Doneta je rezolucija o odavanju priznanja Jugoslovenskoj armiji za pobjedu nad neprijateljem. Još jednom je potvrđena odluka AVNOJ-a o zabrani povratka kralja Petra II do konačne odluke Ustavotvorne skupštine DFJ. Usvojena je rezolucija o teritorijalnim pravima Jugoslavije na Trst, Istru, Slovenačko primorje i Hrvatsko primorje, tj. na sve one krajeve koji su poslije prvog svjetskog rata odlukom sila Antante bile ustupljene Kraljevini Italiji. Donijeto je takođe i više zakona: Zakon o Ustavotvornoj skupštini DFJ, Zakon o izboru narodnih poslanika, Zakon o biračkim spiskovima, Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, Zakon o državljanstvu, Zakon o dopuni Zakona o zamjeni okupacijskih novčanica, Zakon o štampi, Zakon o ustrojstvu i nadležnosti vojnih sudova, Zakon o udruženjima, zborovima i drugim javnim sastancima, Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države i Zakon o uređenju narodnih sudova. U toku svog rada Privremena narodna skupština je ratifikovala Povelju Ujedinjenih nacija i Statut Međunarodnog suda pravde.

Treba reći da je AVNOJ na svom Trećem zasjedanju proširen s 36 poslanika iz 1938, a da je dogovorom predstavnika građanskih stranaka koje su pristupile Narodnom frontu Jugoslavije, Predsjedništvo AVNOJ-a prošireno s još 82 lica, među kojima su bili Milan Grol, Sava Kosanović, Jaša Prodanović, Života Đermanović, dr Drago Marušič, dr Stevan Jakovljević, dr Aleksandar Belić, Đuro Salaj, Zaim Šarac, dr Vaso Čubrilović i dr.

[76] Tito ima u vidu početak neprijateljskih zimskih operacija 1943/1944, tj. tzv. šeste neprijateljske ofanzive, čija su prethodna dejstva počela u novembru 1943. u raznim krajevima zemlje. Potpunije o toj ofanzivi govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 18, nap. 30.

[77] *Četvrta neprijateljska ofanziva* ili operacija »Vajs« (»Weiss«) otpočela je 20. januara 1943. i trajala je oko dva mjeseca. Opširnije o njoj govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 14, nap. 1.

[78] *Peta neprijateljska ofanziva* ili operacija »Švarc« (»Schwarz«), odnosno bitka na Sutjesci, otpočela je 15. maja 1943. Potpunije o njoj vid. u Titovim *Sabranim djelima*, tom 15, nap. 151.

[79] *Šesta neprijateljska ofanziva* odnosno neprijateljske zimske operacije 1943/1944, otpočele su početkom decembra 1943. Operacije su se izvodile u izvjesnim vremenskim intervalima u raznim krajevima Jugoslavije i trajale oko dva mjeseca. Više o toj ofanzivi govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 18, nap. 30.

[80] Sve odluke Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije objavljuju se u prilozima Titovih *Sabranih djela*, tom 17, str. 292 – 300.

[81] *Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije* (NKOJ) obrazovan je Odlukom AVNOJ-a od 29. novembra 1943 (vid. Titova *Sabrana djela*, tom 17, str. 292 – 293). Za predsjednika NKOJ-a imenovan je maršal Josip Broz Tito.

[82] *Šesta neprijateljska ofanziva* počela je 4. decembra 1943. u zapadnom Sandžaku operacijom »Loptasta munja« (»Kugelblitz«), a zatim se prenijela u istočnu Bosnu (vid. nap. 79).

[83] *Sedma neprijateljska ofanziva* ili operacija »Konjićev skok (»Roesselsprung«), odnosno drvarska operacija otpočela je 25. maja 1944. njemačkim desantom na Drvar. Potpunije o njoj govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 20, nap. 203.

[84] Odnosi se na desetak članova Predsjedništva Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Nacionalnog komiteta oslobodenja Jugoslavije koji su napustili Drvar 10. januara uslijed njemačkih zimskih operacija i prispjeli na čelu s dr Ivanom Ribarom, predsjednikom Prezidijuma AVNOJ-a, i Edvardom Kardeljem, članom Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ, 13. januara u Otočac, sjedište Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Odatle su se 17. januara prebacili u Gorski kotar, gdje su se u Skradu podijelili na dvije grupe i krenuli prema Sloveniji. Obje grupe su se prikupile do 28. januara na Kočevskom rogu, gdje je bilo sjedište Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

[85] Uslijed teške situacije u kojoj se našlo rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta na čelu s Titom, ono je bilo primorano da 3/4. juna s aerodroma kod sela Bajramovci na Kupreškom polju odleti za Bari, gdje se nalazila Baza NOVJ. Odatle se Tito prebacio s britanskim razaračem »Blekmur« 6/7. juna na ostrvo Vis, koje je time postalo sjedište najvišeg rukovodstva NOP-a. Na Visu je Tito ostao do 19. septembra, kada je odletio preko Krajove u Moskvu. Potpunije o tome govori se u hronologijama Titovih *Sabranih djela*, tom 20. i 23.

[86] Pri Vrhovnom štabu NOV i POJ u junu 1944. nalazile su se sovjetska i anglo-američka vojna misija. Prva je u Vrhovni štab došla 17. septembra 1943. Anglo-američka vojna misija na čelu s brigadirom Ficrojem Maklejnom. Zatim je Vojna misija Sovjetskog Saveza stigla u Vrhovni štab 23. februara 1944. na čelu s general-lajtnantom Nikolajem Vasiljevičem Kornjejevom. Poslije sporazuma koji je Tito 11. avgusta 1944. postigao u Napulju s generalom Viljemom Donovanom, šefom američke vojno-obavještajne službe, u Vrhovni štab je prispjela 13. avgusta 1944. Samostalna američka vojna misija kod maršala Tita (kako su je Amerikanci nazivali) na čelu s pukovnikom Eleri Hantingtonom, šefom vojno-obavještajne službe 5. američke armije u Italiji.

[87] Prvobitno je bilo predviđeno da Vojna misija NOVJ pri savezničkoj Vrhovnoj komandi za Srednji istok, čije se sjedište nalazilo u Kairu, odleti 27. novembra 1943. na čelu s Ivom Lolom Ribarom, članom Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba

NOV i POJ. Međutim, pri poletanju s Glamočkog polja jedan njemački izviđački avion napao je i zapalio avion misije. Tom prilikom je Ivo Lolo Ribar poginuo. Umjesto njega za šefa Vojne misije NOVJ u Kairu određen je pukovnik Vladimir Velebit Vlatko, dotadašnji član iste misije. Velebit je za Kairo potom odletio 3. decembra s istog aerodroma jednim transportnim avionom u pratnji britanskih lovaca. Na aleksandrijski aerodrom se spustio 5. decembra, pa je misija umjesto da ode u Kairo ostala u Aleksandriji, jer se u Kairu nalazila kraljevska jugoslovenska vlada u izbjeglištvu, pa su Britanci željeli da izbjegnu bilo kakve konflikte.

88 U Italiji nalazila se Vojna misija NOVJ sa sjedištem u Rimu, dok je u London otputovao Vladimir Velebit, tada već general-major. On je prvo sredinom aprila 1944. stigao u Alžir, gdje je bilo sjedište Vrhovne savezničke komande na Sredozemlju na čelu s generalom Henrijem Mejtlendom Vilsonom. Odatle je krajem aprila odletio s misijom za London, gdje ga je 22. maja primio Čerčil u svojstvu britanskog ministra odbrane. Ova misija, poslije izvjesnih zatezanja, ipak je ostala u Londonu kao Vojna misija NOVJ, dok je u Kairu ostao jedan istureni detašman, na čijem se čelu nalazio Mato Jakšić.

89 Riječ je o izbjeglicama koje su pod terorom jedinica njemačke 2. oklopne armije za vrijeme šeste neprijateljske ofanzive bile primorane da napuste svoje domove i da se sklone na još neokupirana ostrva. Krajem decembra 1943. i u januaru 1944. britanski brodovi i brodovi Mornarice NOVJ prebacili su ovaj zbjeg u južnu Italiju, odakle je 26. januara počelo njihovo prebacivanje u britanski vojni logor u El Šatu, u Sinajskoj pustinji, a zatim su organizovani logori u El Katadbi i Tulmbatu. U njima se nalazilo oko 30 000 žena i djece i za borbu nesposobnih muškaraca.

90 U južnoj Italiji i na Malti nalazile su se savezničke vojne bolnice u koje su smještani bolesnici i ranjenici NOVJ. U njima su se pored savezničkih ljekara nalazili i ljekari NOVJ.

91 Odnosi se na Bazu NOVJ u Bariju. Formirana je u martu 1944. Na njenom čelu se nalazio Milentije Popović, koji je ujedno bio i zastupnik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

92 Za vrijeme svog boravka u Kairu, Alžiru i Londonu general-major Vladimir Velebit imao je sastanke s najvišim savezničkim vojnim rukovodiocima, te britanskim premijerom Vinstonom Čerčilom, njegovim zamjenikom Klementom Atlijem, državnim podsekretarom Ormom Sardžentom, kao i s dr Ivanom Šubašićem, predsjednikom kraljevske jugoslovenske vlade u izbjeglištvu.

93 Na osnovi Viškog sporazuma Tito – Šubašić od 16. juna 1944. dr Ivan Šubašić je 7. jula formirao novu vladu, koju je svojim ukazom potvrdio i kralj Petar II Karađorđević. U vladi su se nalazila i tri ministra koji su podržavali narodnooslobodilački pokret: Drago Marušič kao ministar saobraćaja i ministar pravde, Sava Kosanović kao ministar unutrašnjih poslova, ministar socijalne politike i narodnog zdravlja i ministar građevina, i Sreten Vukosavljević kao ministar poljoprivrede, ministar snabdijevanja i ishrane i ministar šuma i rudnika. Ostale portfelje zadržali su: Šubašić (koji je osim toga što je bio predsjednik vlade zadržao u svojim rukama ministarstvo inostranih poslova i ministarstvo vojske, mornarice i vazduhoplovstva), Juraj Šutej (bio je ministar finansija i ministar trgovine i industrije) i Izidor Cankar (bio je ministar prosvjete i ministar pošta, telefona i telegrafa). Prema tome, Šubašićeva vlada s njim zajedno brojala je šest ministara. Šubašić se nadao da će u kasnijim pregovorima i razgovorima s Titom uspjeti i njega da uvuče s nekim drugim rukovodiocima NOP-a u jugoslovensku kraljevsku vladu, ali mu to, kao što će pokazati događaji, nije pošlo za rukom, već je 7. marta 1945. obrazovana privremena i jedinstvena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije, u kojoj su većinu ministarstava u svojim rukama držali pripadnici NOP-a.

94 Tito je otputovao u Italiju na poziv generala Henrija Mejtlenda Vilsona 6. avgusta 1944. Tom prilikom je imao dva sastanka s Vilsonom – jedan 6, a drugi 10. avgusta 1944. u Kazerti.

95 Za vrijeme svog boravka u Kazerti i Napulju, Tito se 7. avgusta sastao s generalom Haroldom Aleksanderom, komandantom savezničke 15. grupe armija. Sa-

stanak je održan u Aleksanderovom štabu na obali jezera Bolseno (Bolcano). Zatim se 9. avgusta sastao s Haroldom Makmilanom, političkim predstavnikom britanske vlade pri Vrhovnoj savezničkoj komandi za Sredozemlje, Robertom Marfijem, političkim predstavnikom Franklina Ruzvelta, predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, takođe pri Vrhovnoj savezničkoj komandi za Sredozemlje, i general-lajtnantom Ajrom Ikerom, vrhovnim komandantom savezničkog vazduhoplovstva na Sredozemlju. Sutradan 10. avgusta, i dan kasnije – 11. avgusta – Tito je imao sastanke s generalom Viljemom Donovanom, šefom američke vojno-obavještajne službe, odnosno šefom Ureda za strategijske službe (Office of Strategical Services – OSS), kao i 12. avgusta s generalom ser Džemsom Gamelom, načelnikom Vilsonovog štaba odnosno Vrhovne savezničke komande za Sredozemlje. (Vid. i u tomu 22 Titovih *Sabranih djela).*

96 Tito je imao dva sastanka s Čerčilom – jedan 12, a drugi 13. avgusta 1944. u Napulju. Drugom sastanku je prisustvovao i dr Ivan Šubašić, predsjednik kraljevske jugoslovenske vlade u izbjeglištvu. Taj se sastanak naziva i jugoslovenskim sastankom utroje. Potpunije o ovim sastancima i o sastancima u prethodnoj napomeni govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 22.

97 Jedinstvena vlada obrazovana je 7. marta 1945 (vid. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 26), dok se pod koordiniranim operacijama podrazumijeva kombinovana operacija koju je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije izvodila zajedno sa savezničkom avijacijom na neprijateljeve komunikacije u Jugoslaviji od 1. do 7. septembra 1944. inače poznate u jugoslovenskoj istoriografiji kao operacija za rušenje komunikacija, šifrovano nazvana od Saveznika »Nedjelja pacova« (»Ratweek«). Dogovor je postignut za vrijeme razgovora s generalom Henrijem Mejtlendom Vilsonom, vrhovnim savezničkim komandantom za Sredozemlje, od 6. do 10. avgusta 1944. u Kazerti. Potpunije o toj operaciji govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 22. i 23.

98 Tito ima u vidu ulazak Mornarice Kraljevine Jugoslavije u sastav Mornarice NOVJ. Međutim, iako je načelan sporazum bio postignut u razgovorima s dr Ivanom Šubašićem 12. avgusta 1944. u Napulju, kao i s predsjednikom britanske vlade Vinstonom Čerčilom 13. avgusta, takođe u Napulju, brodovi kraljevske mornarice nisu poslije toga ušli u sastav Mornarice NOVJ, jer su oni poslužili kao pritisak od strane britanske vlade da bi se izborio što povoljniji položaj jugoslovenske monarhije poslije rata u Jugoslaviji. Tako je to pitanje skinuto s dnevnog reda tek početkom avgusta 1945, tj. poslije rata. Vid. i nap. 230.

99 Tito je u Moskvu otputovao s ostrva Visa 19. septembra 1944. Usputno se zadržao u rumunskom gradu Krajovi, gdje je vodio prethodne razgovore s nekim ekonomskim stručnjacima Sovjetskog Saveza i predstavnicima 2. i 3. ukrajinskog fronta Crvene armije. Iz Krajove je Tito otišao za Moskvu 21. septembra, gdje se zadržao do 28. septembra 1944. Tom prilikom Tito je vodio razgovore sa Staljinom i drugim najvišim državnim, partijskim i vojnim rukovodiocima Sovjetskog Saveza. Na kraju razgovora Telegrafska agencija Sovjetskog Saveza (TASS) objavila je zajednički komunike 28. septembra 1944 (koji je objavljen u Titovim *Sabranim djelima*, tom 23, str. 204). Kao što je poznato, u tom saopštenju TASS-a stajalo je da se sovjetska komanda obratila Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije i Vrhovnom štabu NOV i POJ »s molbom da dadu pristanak na privremeni ulazak sovjetskih trupa na jugoslovensku teritoriju koja graniči s Mađarskom«. To je u stvari bio taktički potez Tita i sovjetskog rukovodstva da bi se onemogućilo bilo kakvo iskrcavanje ili delatnost savezničkih trupa na jugoslovenskom tlu bez odobrenja NKOJ-a i Vrhovnog štaba, pa je zbog toga to saopštenje pogodilo zapadne saveznike. Vrhovni štab je o tome 1. oktobra 1944. obavijestio Tita u Krajovi jednim radiogramom u kome je stajalo i ovo: »Saveznički krugovi pogođeni sporazumom o ulasku Crvene armije u Jugoslaviju. Kažu da su Rusi genijalno izigrali dogovor na Teheranskoj konferenciji o neuplitanju u naša pitanja. Saveznicima je sada teško postaviti slična pitanja NKOJ-u, jer se boje da bi ih ovaj odbio, budući da ima dosta argumenata za to, i da bi to značilo

unekoliko i njegovo priznanje« (A–VII, k. 26, reg. br. 13–1/13). Prema tome, Tito je jasno ovim rekao ko je tražio pomoć i da su na kraju dejstva Crvene armije na tlu Jugoslavije bila od obostrane koristi. Stupanje Crvene armije na tlo Jugoslavije bilo je u skladu i s Titovim pismom od 5. jula 1944. koje je uputio Staljinu (vid. tom 21, str. 53–54).

100 Prije nego što su prethodnički dijelovi Crvene armije stigli na jugoslovensku granicu 6. septembra 1944, trupe 2. i 3. ukrajinskog fronta Crvene armije završavale su krajem avgusta 1944. uništenje i zarobljavanje krupnih snaga njemačke Grupe armija »Južna Ukrajina« (kasnije, u septembru, preimenovanu u Grupu armija »Jug«) u jaško-kišnjevskoj operaciji. Tek krajem septembra 1944. glavne snage pomenutih sovjetskih frontova izbile su na rumunsko-jugoslovensku i bugarsko-jugoslovensku granicu.

101 Krajem ljeta 1944. na tlu Jugoslavije od okupatorskih jedinica nalazile su se Grupa armija »F« (čija je komanda ujedno bila i Komanda Jugoistoka, tj. najstarija njemačka okupaciona komanda na Balkanu), dijelovi grupa armija »E« i »C«, mađarski fašistički okupacioni dijelovi i kontrarevolucionarne i kvislinške snage: ustaše, četnici, domobrani, ljotićevci, nedićevci i drugi, s ukupno oko 1 milion vojnika pod oružjem. U to vrijeme su se naročito teške borbe vodile u Srbiji, gdje se nalazilo preko 150 000 okupatorskih i kvislinških vojnika, zatim s njemačkim jedinicama Grupe armija »E« koje su se povlačile iz Grčke preko Makedonije, te s njemačkim okupatorom u Dalmaciji.

102 *U Grčkoj i na otocima* u Jonskom, Egejskom i Sredozemnom moru se nalazila glavnina njemačke Grupe armija »E« pod komandom general-pukovnika Aleksandera Lera. Tu je bilo oko 300 000 vojnika, dok se oko 50 000 vojnika iz te Grupe nalazilo u Albaniji i Crnoj Gori. Povlačenje dijela snaga Grupe armija »E« otpočelo je krajem avgusta 1944, tj. poslije istupanja Rumunije iz rata na strani sila Osovine. Glavnina Grupe armija »E« počela je s povlačenjem početkom oktobra 1944. Njemačke jedinice (glavne snage) povlačile su se kroz Makedoniju i preko Kosova i Sandžaka prema Drini, kao i dio Grupe iz Albanije i Crne Gore. Povlačenje je završeno do sredine januara 1945; do tada se dio jedinica Grupe armija »E« prebacio na sremski front, dio na front na reci Dravi, a jedan dio je zadržan u istočnoj Bosni držeći front u dolini Drine i istočno od Sarajeva, gdje su njemačke jedinice vodile veoma teške borbe s 2. armijom NOVJ i 2. udarnim korpusom NOVJ sve do sredine aprila 1945, kada su pod pritiskom 2. jugoslovenske armije i Grupe korpusa JA (2, 3. i 5. korpusa) odstupile prema Zagrebu.

103 Za oslobođenje istočne Srbije s jedinicama 13. i 14. korpusa NOVJ bile su angažovane snage ojačane sovjetske 57. armije s tri streljačka korpusa (64, 68. i 75). Pored toga, u drugom ešelonu nalazio se 4. gardijski motomehanizovani korpus 3. ukrajinskog fronta. Dejstva ovih krupnih sovjetskih snaga podržavala je jedna vazduhoplovna armija.Tako su Dunav kod Kladova krajem septembra 1944. prešle jedinice 75. streljačkog korpusa 57. armije, rijeku Timok, tj. bugarsko-jugoslovensku granicu – 64. i 68. streljački korpus 57. armije. Dejstva sovjetskih jedinica na Dunavu prema Beogradu podržavala je Dunavska ratna flotila Crvene armije.

Za oslobođenje Vojvodine bila je angažovana takođe jedna sovjetska armija – 46. armija – s tri korpusa uz podršku jedne vazduhoplovne armije. Tako je u operacijama za oslobođenje Srbije i Vojvodine bilo angažovano ukupno oko 414 000 sovjetskih vojnika, koje na frontu, a koje u pozadini.

104 Prema sporazumu koji je Tito postigao sa sovjetskom Vrhovnom komandom za vrijeme svog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. Crvena armija je dodijelila oružje i drugu opremu za naoružanje 12 pješadijskih divizija punog brojnog stanja (10 000–12 000 vojnika), jedne tenkovske brigade i dvije vazduhoplovne divizije. Tako je do kraja 1944. jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije dodijeljeno 96 515 pušaka, 20 528 pištolja, 68 423 laka i teška mitraljeza, 3797 protivtenkovskih pušaka, 712 protivavionskih mitraljeza, 3364 minobacača raznih kalibara, 170 protivavionskih i 895 artiljerijskih oruđa raznih kalibara, 1329 radio-stanica, 491 borbeni avion, 11 bolnica poljskog tipa i dr. Pored toga, za prehranu stanovništva ko-

jima je prijetila glad isporučeno je 50 000 tona žita. Primljeno naoružanje je upotrebljeno za preoružanje 1. proleterskog, 12. i 15. udarnog korpusa NOVJ i nekih divizija 2. armije NOVJ.

105 Prema sporazumu koji je Tito postigao s predstavnicima otečestvenofrontovske Bugarske 5. oktobra u Krajovi, u Rumuniji, u oslobođenju istočnih dijelova Makedonije s jedinicama pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Makedonije (15. i 16. udarnim korpusom NOVJ i Bregalničko-strumičkim korpusom NOVJ) učestvovale su i dvije bugarske armije.

106 Riječ je o Dunavskoj ratnoj (rječnoj) flotili koja je dejstvovala na Dunavu od Radujevca do Vukovara i Batine. Potpunije o njoj govori se u Titovom članku »Naši prijatelji na Dunavu«, koji se objavljuje u ovom tomu na str. 307.

107 Srbija, Vojvodina, Makedonija bile su veliki resursi za popunu jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, kao i za formiranje novih brigada i divizija. U Srbiji su jedinice pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Srbije više nego upetostručile svoje brojno stanje, kao što je bio slučaj i s 1. proleterskim udarnim korpusom NOVJ. Tako je kraj rata Jugoslovenska armija dočekala s oko 800 000 boraca pod oružjem.

108 Poslije popune naoružanja jedinica NOVJ primljenim od strane Crvene armije (vid. nap. 104), veći dio divizija u svom sastavu je imao artiljerijske brigade. To se prvenstveno odnosi na 1. i 2. armiju NOVJ i 16, 36. i 51. diviziju 3. armije NOVJ (od 1. marta 1945. Jugoslovenske armije). Pored toga sopstvenu artiljeriju su imale i brigade NOVJ. Za obuku starješina i boraca u artiljerijskim jedinicama i artiljerijskim centrima nalazili su se sovjetski instruktori.

109 Na osnovu sporazuma koji je Tito potpisao 15. novembra 1944. sa maršalom Fjodorom Ivanovičem Tolbuhinom, komandantom 3. ukrajinskog fronta, Vrhovnom štabu NOV i POJ predata je Vazduhoplovna grupa »Vitruk« od dvije divizije – jedne lovačke, a druge jurišno-bombarderske. Jugoslovenski avijatičari obučavali su se po sistemu »dubljoj«, tj. uza svaku sovjetsku posadu nalazila se u avionu i jugoslovenska posada, a uz svaki sovjetski štab – jugoslovenski štab. Te dvije divizije su potpuno prešle u ruke jugoslovenskih vazduhoplovaca u proleće 1945, kada je prestala funkcija Vazduhoplovne grupe »Vitruk«, nazvane po prezimenu njenog komandanta general-majora Andreje Nikiforoviča Vitruka, dvostrukog heroja Sovjetskog Saveza i narodnog heroja Jugoslavije. Kasnije smo, po završetku rata, dobili od Sovjetskog Saveza i jednu transportnu avio-diviziju.

110 Tito ovdje ima u vidu 2. tenkovsku brigadu koja se formirala u Sovjetskom Savezu; i upućena je na sremski front u martu 1945.

111 Prvo je u ofanzivu 21. marta 1945. prešla jugoslovenska 4. armija u pravcu Like, Gorskog kotara, Rijeke i Trsta, a zatim su početkom aprila prešle u proljećnu ofanzivu 3. armija na rijeci Dravi, 1. armija na sremskom frontu, a 2. armija iz istočne Bosne prema Karlovcu i Zagrebu.

112 U drugoj etapi završnih operacija Jugoslovenske armije poražene su, zarobljene ili uništene krupnije njemačke i kvislinške snage na zapadnim granicama Jugoslavije do 15. maja 1945, kada su prestala sva ratna dejstva u našoj zemlji. Tom prilikom je zaplijenjeno 173 662 puške, 24 454 automatska oruđa, 1520 topova raznih kalibara, 97 tenkova, 3751 kamion, 40 aviona i mnogo druge ratne opreme.

113 Predstavnici njemačkih oružanih snaga na čelu s general-feldmaršalom Vilhemom Kajtelom potpisali su 8. maja 1945. u Karlhorstu (predgrađu Berlina) akt o bezuslovnoj kapitulaciji svih njemačkih oružanih snaga na evropskim ratištima sa stupanjem na snagu 9. maja. Međutim, i pored toga što je takav akt stupio na snagu neposredno poslije ponoći 9. maja, njemačke jedinice su dijelom odbile da se predaju na jugoslovenskom ratištu, već su se borile sve do 15. maja, kada je skršen i poslednji njihov otpor na širem prostoru Celje–Dravograd.

114 Boreći se do poslednjeg časa njemačka Komanda Grupe armija »E« pokušala je da izvuče svoje jedinice iz obruča u kome su se našle krajem rata na krajnjim

sjeverozapadnim jugoslovenskim granicama i da se probijanjem preko Karavanki predaju zapadnim saveznicima u Koruškoj i Štajerskoj. To im, osim manjem dijelu, nije pošlo za rukom, pa su jedinice Jugoslovenske armije do kraja rata zarobile njemačku 22, 41, 181. i 237. pješadijsku diviziju, 104. lovačku diviziju, 188. brdsku diviziju, 11. vazduhoplovno-poljsku diviziju, 7. SS-brdsku dobrovoljačku diviziju »Princ Eugen«, 369, 373. i 392. legionarsku diviziju i dijelove 1. i 2. kozačke i 438. divizije za naročitu upotrebu. Pored toga, zarobljeno je više jedinica pukovskog ranga, a od viših štabova zarobljeni su Štab Grupe armija »E« i štabovi 21, 91. i 97. korpusa. Tada je ukupno zarobljeno oko 150 000 njemačkih vojnika.

115 Tito ima u vidu posljednji dan razgovora s dr Ivanom Šubašićem, kada je 1. novembra 1944. u Beogradu potpisan sporazum o obrazovanju kraljevskog namjesništva (regentstva) na koje je kralj Petar II imao da prenese svoju vlast dok se narod slobodnom voljom ne izrazi na izborima o društvenom uređenju zemlje, kao i o održavanju izbora i obrazovanju zajedničke, tj. jedinstvene jugoslovenske vlade. U stvari ti pregovori su počeli 23. oktobra u Vršcu, a nastavljeni su 30. oktobra u oslobođenom Beogradu i završeni, kao što je rečeno, 1. novembra potpisivanjem Beogradskog sporazuma Tito–Šubašić. Tekst tog sporazuma objavljuje se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 24, str. 162–163.

116 Jedinstvena jugoslovenska vlada obrazovana je u Beogradu, kao što je rekao Tito, 7. marta 1945. Vlada je formirana poslije većeg zatezanja od strane kralja Petra II oko imenovanja kraljevskih namjesnika i određivanja resora, mada je prvobitni sporazum o sastavu vlade postignut 7. decembra 1944. u Beogradu, ali je on 7. marta dobio konačan oblik. Tada je za predsjednika Ministarskog savjeta i ujedno i ministra narodne odbrane imenovan Tito, a Šubašić je dobio resor ministra inostranih poslova. Potpunije o obrazovanju jedinstvene jugoslovenske vlade govori se u tomu 27. nap. 21–24.

117 Na konferenciji velike trojice: Ruzvelta, Staljina i Čerčila, koja je održana od 4. do 12. februara 1945. u Jalti, na Krimu (Sovjetski Savez) na insistiranje Vinstona Čerčila, predsjednika britanske vlade, usvojena je preporuka da se proširi Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) i da se ono konstituiše u Privremenu narodnu skupštinu koja bi imala zadatak da sprovede izbore za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije.

118 Poslije komadanja Kraljevine Jugoslavije na osnovu Hitlerovih smjernica od 12. aprila 1941, u okupiranim dijelovima zemlje uvedene su kao sredstva plaćanja dinar, lev, kuna, lira itd. Bilo je potrebno da se taj haos u novčanom sistemu ukloni, pa su donijeti propisi po kojima je izvršena zamjena okupatorskih novčanica za dinar Demokratske Federativne Jugoslavije. Tako je, na primjer, 100 Nedićevskih dinara mijenjano za 1 dinar DFJ, a slično je bilo s kunama, platežnim sredstvom tzv. Nezavisne Države Hrvatske itd.

119 UNRA je skraćenica za: Administraciju Ujedinjenih naroda (nacija) za pomoć i obnovu (United Nation Releif and Rehabilitation Administration – UNRRA ili samo Unra). Osnovana je 9. novembra 1943. u Atlantik-Sitiju (SAD). Osnivači su bile 44 zemlje antifašističke koalicije, medu kojima je bila i Kraljevina Jugoslavija. Administracija je imala zadatak da pruža pomoć u hrani, odjeći, obući i drugim potrebama narodima i državama koje su stradale u drugom svjetskom ratu od fašističkih agresora.

120 Hitlerovska Njemačka napala je Kraljevinu Jugoslaviju 6. aprila 1941, a fašistička Italija nekoliko dana kasnije. Poslije 11 dana bezuslovno su kapitulirale oružane snage Kraljevine Jugoslavije, a zemlja je podijeljena na interesne sfere između pomenute dvije države. Za vrijeme okupacije uslijed oružanog otpora jugoslovenskih naroda pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije, okupatori su porušili mnoge gradove, sela i naselja, a pljačka narodne imovine sprovodila se sistematski kroz četiri godine okupacije (vidi nap. 122).

121 Ratna šteta koju su počinile hortijevska Mađarska i borisovska Bugarska iznosila je ukupno oko 1,2 milijarde dolara, ali je odluka o plaćanju reparacija ove

dvije zemlje bila više nego simbolična. Međutim, potraživanja su na osnovu reparacija regulisana tek 1946. Tako je u Budimpešti između predstavnika jugoslovenske i mađarske vlade potpisan sporazum o reparacijama 11. maja 1946, a s Bugarskom u Beogradu 15. juna iste godine.

[122] To je bila prva cifra koja je sačinjena na osnovu tadašnjih procjena. Konačna šteta koja je pričinjena za vrijeme drugog svjetskog rata Jugoslaviji iznosila je zvanično 46,9 milijardi dolara po cijenama iz 1938. godine, tj. po kursu 44 dinara za 1 dolar. Samo je nacistička Njemačka pričinila štetu Jugoslaviji od 35,8 milijardi dolara. Tako je u Jugoslaviji za vrijeme drugog svjetskog rata spaljeno, srušeno ili oštećeno 504 160 zgrada (20,7% stambenog i drugog fonda), bez krova nad glavom je ostalo 3,33 miliona ljudi, uništeno je 289 000 seoskih gazdinstava s cjelokupnim inventarom, razoreno je 83,9% željezničkog saobraćaja, 6478 osnovnih i srednjih škola ili 65% od ukupnog broja ovih prosvjetnih ustanova itd.

[123] Tito ima u vidu sporazum koji je potpisao s predstavnicima otečestvenofrontovske Bugarske 5. oktobra 1944. u rumunskom gradu Krajovi. Potpunije o njemu govori se u tomu 24, str. 18.

[124] Poslije sporazuma koji je Tito postigao s predstavnicima otečestvenofrontovske Bugarske 5. oktobra 1944. u Krajovi, u oslobađanju istočnih krajeva Makedonije učestvovale su dvije bugarske armije: 1. i 4. armija (vid. tom 24, nap. 16). Diplomatski odnosi su uspostavljeni u decembru 1944. s dolaskom u Beograd bugarskog opunomoćenog ministra Petra Todorova.

[125] Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije priznala je Narodnu Republiku Albaniju i s njom uspostavila diplomatske odnose 28. aprila 1945; za prvog jugoslovenskog diplomatskog predstavnika jugoslovenske vlade u Tirani imenovan je pukovnik Velimir Stojnić, dotadašnji šef Vojne misije JA u Tirani. Saradnja na vojnom polju počela je krajem ljeta 1944. na inicijativu maršala Tita. Tako je Tito 2. septembra 1944. uputio jedan radiogram Glavnom štabu NOV i PO Albanije u kome je predložio zajednička dejstva jedinica NOV i POJ i NOV Albanije sjeverno od rijeke Drima. U vezi s tim u oktobru 1944. upućene su dvije brigade 5. divizije NOV Albanije u pravcu Metohije, a zatim je kasnije upućena i njihova 6. divizija koja je uzela učešća u borbama zajedno s jedinicama 2. udarnog korpusa NOVJ. Potpunije o tome vid. tom 23, str. 25, tom 25, str. 54. i 70. i tom 27, str. 138.

[126] Potpunije o potpisivanju Ugovora o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj saradnji između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije vid. u tomu 27, str. 138.

[127] Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije na ovoj sjednici od 30. marta 1945. odlučila je da prizna Privremenu poljsku vladu i tom prilikom je svojim ukazom od 28. aprila imenovala Božu Ljumovića za jugoslovenskog opunomoćenog ministra u Varšavi, koji je na tu dužnost otputovao 3. maja 1945 (vid. tom 27, nap. 386 i 387).

[128] Do čvršćeg povezivanja Jugoslavije i Čehoslovačke je došlo 1946. prilikom Titove posjete Čehoslovačkoj Republici od 21. do 24. marta 1946, poslije čega je došlo do potpisivanja Ugovora o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i saradnji u miru između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Čehoslovačke Republike u Beogradu 9. maja 1946.

[129] Diplomatski odnosi između vlada Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, s jedne strane, i vlade Demokratske Federativne Jugoslavije uspostavljeni su poslije uspostavljanja jedinstvene jugoslovenske vlade 7. marta 1945. Tako je američki ambasador Ričard Kaningen Peterson predao svoje akreditive 31. marta 1945. u Beogradu, a britanski ambasador Ralf Skrajn Stivenson malo ranije – 12. marta 1945.

[130] Privremena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije uspostavila je normalne diplomatske odnose s Francuskom 10. maja 1945.

[131] Prvi zvanični kontakti s rumunskom vladom otpočeli su početkom oktobra 1944. kada je u Bukurešt delegiran kao predstavnik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije njegov povjerenik inž. Nikola Petrović. On se na tom položaju zadržao

kraće vrijeme, pa je poslije njega u Bukurešt upućen Nikola Grulović. U Mađarsku je za šefa Vojne misije NOVJ krajem zime 1945. upućen pukovnik Obrad Cicmil. Normalni diplomatski odnosi s ovim zemljama uspostavljeni su poslije potpisivanja mirovnih ugovora krajem 1946.

132 Jugoslavija je u drugom svjetskom ratu pretrpjela štete u iznosu od 46,9 milijardi dolara. Potpunije o tome govori se u nap. 37.

133 Jugoslovenska mornarica nazvana je tako po odluci vrhovnog komandanta maršala Tita od 1. marta 1945. Tada je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije (NOVJ) preimenovana u Jugoslovensku armiju (JA), Vrhovni štab NOV i POJ u Generalštab JA, a Mornarica NOVJ u Jugoslovensku mornaricu (vid. J. B. Tito, *Sabrana djela,* tom 27, str. 3).

134 Grupa novinara iz Sovjetskog Saveza, Francuske, Čehoslovačke, Engleske, Kanade i Sjedinjenih Američkih Država doputovala je u Beograd 1. avgusta 1945. da bi pratila rad Prvog kongresa Narodnog fronta Jugoslavije i Trećeg zasjedanja AVNOJ-a. Iz Sovjetskog Saveza doputovala su četvorica novinara; dopisnici »Pravde«, »Izvestije« i »Krasnaje zvezde«, kao dopisnik francuskog lista »Se Soar« doputovao je Žorž Soria, kao dopisnik agencije AFP Gistav Okutirje, kao član čehoslovačkog Presbiroa Dagmar Štajn, kao izvjestilac američke radio-kompanije »Nejšen« Robert Magidof, kao dopisnik »Rojtera« Dankan Persi Huper, kao dopisnik »Atlantik Mansvia« Ana Lujza Strong, kao dopisnik »Satardej najta« Rajmon Artur Devis, kao dopisnik »Junajted presa« Anri Šapiro, kao dopisnik »Opservera« Vivien Ilis Žakob, kao dopisnik »Dejli ekspresa« Harold Alarik Žakob i kao dopisnik »Dejli vokera« Džon Džibon. Te novinare Tito je primio u Belom dvoru i odgovarao im na postavljena pitanja.

135 Poslije iznenadnog napada nacističke Njemačke na Poljsku 1. septembra 1939. Francuska i Engleska su 3. septembra objavile rat Njemačkoj čime je otpočeo drugi svjetski rat. Od tada na francusko-njemačkoj granici je vladalo ratno stanje, a obje protivničke armije nalazile su se na jako utvrđenim položajima – francuska vojska na Mažino-liniji, a njemačke oružane snage na Zigfridovoj liniji. Ti jako utvrđeni položaji od čelika i betona nalazili su se cijelom dužinom francusko-njemačke granice, jedan naspram drugog. Takvo stanje je vladalo sve do 12. maja 1940. kada su njemačke trupe prešle francusku granicu i otpočele dejstva na francuskoj državnoj teritoriji. Poslije šest nedjelja borbi francuska armija je kapitulirala, pa je 22. juna u Kompjenjskoj šumi zaključeno primirje, a 25. juna u 1,35 časova obustavljena su sva neprijateljstva.

136 Hitlerovska Njemačka i njeni saveznici napali su Sovjetski Savez 22. juna 1941, pa je jedan broj njemačkih divizija neposredno prije napada na SSSR prebačen na istočni front. To su uglavnom bile njemačke divizije prve linije, dok su se u dijelu Jugoslavije okupiranom od njemačkih trupa nalazile njemačke posadne divizije čije je brojno stanje iznosilo oko 5000–7000 vojnika. Napadom na Sovjetski Savez stvoreni su povoljni uslovi za oružani ustanak jugoslovenskih naroda, a i pripreme za dizanje na ustanak su bile u potpunosti završene. Tito, čim je saznao za napad na SSSR, sazvao je 22. juna sjednicu Politbiroa CK KPJ. Sjednica je održana u Molerovoj ulici br. 43. u Beogradu, u stanu bankarskog službenika Voja Mrčarice. Na sjednici je razmatrana situacija nastala napadom nacista na SSSR i s tim u vezi ocijenjeno je da je nastupio trenutak otpočinjanja oružane borbe protiv okupatora i njegovih slugu. Na sjednici je donesena odluka da se CK KPJ odmah obrati proglasom komunistima i narodima Jugoslavije i pozove ih na oružanu borbu. (O tome opsežnije vid. u tomu 7. Titovih *Sabranih djela.*) Zatim je 27. juna Tito ponovo sazvao Politbiro CK KPJ na kome je odlučeno da se umjesto dotadašnjeg Vojnog komiteta obrazuje Glavni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije (GŠ NOPOJ), dok je 4. jula na proširenoj sjednici Politbiroa održanoj u vili Vladislava Ribnikara u Botićevoj ulici br. 5 odlučeno da se od sabotaža i diverzija pređe na opšti ustanak.

137 Otpočinjanjem oružanog ustanka protiv okupatora i njegovih slugu u Jugoslaviji njemački okupator je bio primoran da u Jugoslaviju prebacuje izvjesne snage s istočnog fronta i iz Grčke da bi ugušio ustanak u njegovom začetku, dok su u Sje-

vernoj Africi sredinom 1941. vođene borbe s promenljivim uspjehom. Britanska ofanziva u junu 1941. doživjela je neuspjeh, jer su njemačko-italijanske snage (3 pješadijske i 2 oklopne divizije) uspjele da potisnu Britance i izbiju na libijsko-egipatsku granicu. Tek u drugoj britanskoj ofanzivi koja je počela 18. novembra 1941. prelaskom 8. britanske armije u napad, njemačko-italijanske snage (3 oklopne, 3 motorizovane i 4 pješadijske divizije) pretrpjele su poraz, jer su Britanci uspjeli da ovladaju cijelom Kirenajkom i izbiju daleko na zapad. Međutim, u tim najtežim trenucima po osovinske snage u Sjevernoj Africi, Italijani su u Jugoslaviji imali dvije armije (2. i 9. armiju) s 12 divizija i više desetina jedinica bataljonskog i pukovskog sastava. Oni, kao i Nijemci, nisu mogli da prebace nijednu svoju jedinicu u sjevernu Afriku, tako da su u okupiranoj Jugoslaviji snage njemačkog i italijanskog okupatora (ne računajući kvislinge, mađarske i bugarske okupacione jedinice) bile dvostruko veće nego što su njihove snage bile na afričkom ratištu.

[138] Riječ je o izjavi kralja Petra II Karađorđevića koju je dao 8. avgusta 1945. tj. za vrijeme Trećeg zasjedanja AVNOJ-a. Ovom svojom izjavom kralj je pokušao da povuče svoje ovlašćenje koje je dao kraljevskim namjesnicima kada ih je imenovao svojim ukazom od 2. marta 1945. Tada je na Srđana Budisavljevića, Dušana Serneca i Antu Mandića prenio svoju kraljevsku vlast da je vrše sve dotle dok narodi Jugoslavije ne budu izrazili svoju slobodnu volju o društvenom uređenju Jugoslavije na izborima za Ustavotvornu skupštinu (Konstituantu). Međutim, taj kraljev potez nije naišao na odjek i kraljevski namjesnici su zadržali i dalje svoje dužnosti u svojim rukama.

[139] Beogradskim sporazumom koji su Tito i Šubašić potpisali 1. novembra 1944. predviđeno je da kraljevska vlast bude prenijeta na instituciju namjesništva (regentstva) i to tako što je kralj Petar II trebalo da imenuje tri kraljevska namjesnika – jednog srpske, jednog hrvatske i jednog slovenačke nacionalnosti i da na njih prenese svoju kraljevsku vlast, što je, poslije mnogih zatezanja i učinio 2. marta 1945, čime je de facto potpisao svoju abdikaciju. Kraljevski namjesnici su vršili svoje dužnosti sve do 29. novembra 1945, kada se sastala izabrana Ustavotvorna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije, koja je toga dana – 29. novembra – proglasila Demokratsku Federativnu Jugoslaviju za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, čime je pitanje monarhije skinuto s dnevnog reda, a time i definitivno zabranjen povratak kralja Petra II u zemlju, što je bilo u skladu s odlukom Drugog zasjedanja AVNOJ-a od 29/30. novembra 1943.

[140] Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) usvojila je Ustavotvorna skupština 30. januara 1946, a proglašen je sutradan, 31. januara, čime su prestale funkcije Ustavotvorne skupštine (Konstituante), koja se poslije toga konstituisala u Narodnu skupštinu FNRJ sastavljenu od dvaju vijeća: Saveznog vijeća i Vijeća naroda. Time je ustavnim putem riješeno pitanje oblika vladavine, o čemu je već ranije, 29. novembra 1945. Konstituanta DFJ jednoglasno odlučila da se DFJ proglasi za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju.

[141] Poslije Titovog sastanka u Moskvi sa Staljinom u septembru 1944. postojala je kombinacija da se između Bugarske i Jugoslavije stvori zajednička federativna država u kojoj bi Bugarska bila federalna jedinica ravna drugima. Međutim, zapadni saveznici su se suprotstavili tim planovima, pa su nastojali da kao protivtežu zajedničkoj jugoslovensko-bugarskoj državi stvore balkansku federaciju, ili u krajnjem slučaju konfederaciju, kako bi se na Balkanu stvorila država u kojoj slovenski narodi ne bi imali većinu. Naravno, taj pokušaj je ostao bez odjeka (vid. u tomu 25, nap. 29).

[142] Potpunije o ratnoj šteti koju su njemački, italijanski, bugarski i mađarski okupatori nanijeli za vrijeme četvorogodišnje okupacije Jugoslaviji u drugom svjetskom ratu govori se u nap. 38. i 122.

[143] *Unra* je skraćenica od američkih riječi United Nations Relief and Rehabilitation Administration, tj. Uprava (Administracija) Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu. Opširnije o njenom stvaranju govori se u nap. 119.

[144] Tito ima u vidu Konferenciju Ujedinjenih naroda koja je održana od 25. aprila do 26. juna u Domu veterana u San Francisku (Kalifornija, Sjedinjene Američke Države). U radu Konferencije su uzela učešća 282 delegata iz 50 država, koje su pratila 1444 savjetnika i stručnjaka. Na 335 sjednica plenuma i posebnih komisija i komiteta razmatrani su problemi stvaranja buduće svjetske organizacije mira, koja je trebalo da radi i počiva na sasvim drugim osnovama nego što je bilo Društvo naroda. Dvadeset šestog juna svečano je objavljena Povelja Ujedinjenih nacija s njenim sastavnim dijelom – Statutom Međunarodnog suda pravde. Poveljom su određeni ciljevi i načela Oganizacije ujedinjenih nacija i djelatnost njenih glavnih organa: Generalne skupštine, Savjeta bezbijednosti, Privrednog i Socijalnog savjeta, Starateljskog savjeta, Međunarodnog suda pravde i Sekretarijata. *Savjet bezbijednosti,* koji se sastojao od 11 članova od kojih su pet bili stalni: SSSR, SAD, Kina, Francuska i Velika Britanija, i danas je jedan od glavnih organa OUN čiji je glavni zadatak da se brine o obezbjeđenju trajnog mira u svijetu.

[145] Jugoslovenska vlada je u predstojećoj 1946. i narednim godinama činila sve kako bi Trst pripao Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Međutim, zapadne sile su bile protiv takvog rješenja, a naročito u danima hladnog rata u prvim poslijeratnim godinama. Trst je konačno pripao Italiji Londonskim sporazumom od 5. oktobra 1954. Tada je ukinuta Slobodna teritorija Trsta, a Zona »A« je pripala Italiji, dok je Zona »B« pripala Jugoslaviji uz manje korekcije granica, pa su srezovi Kopar i Buje i neka mjesta iz opštine Milje pripali Jugoslaviji. Svi granični problemi definitivno su riješeni 10. oktobra 1975, kada su vlade Republike Italije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije potpisale u Osimu Ugovor o definitivnom rješenju graničnih i drugih pitanja između dvije zemlje (Osimski sporazumi). Time je definitivno regulisan dio granice koji nije bio označen u Ugovoru o miru s Italijom potpisanom 10. februara 1947. u Parizu (vid. i nap. 409).

[146] Jugoslavija nije imala nikada pretenzija na te teritorije, ali je uvijek zastupala interese onog dijela makedonskog naroda koji živi u Pirinskoj Makedoniji (u Bugarskoj) i Egejskoj Makedoniji (u Grčkoj) tražeći da se poštuju njihova prava, kao što se poštuju sva prava narodnosti i etničkih grupa koje žive na tlu Jugoslavije.

[147] Opširnije o svim demokratskim snagama okupljenim u okviru Narodnog fronta Jugoslavije govori se u nap. 75.

[148] Tito ima u vidu njemačke zimske operacije 1943/1944. koje je okupator preduzeo širom Jugoslavije, tj. na okupacionom području Komande Jugoistoka (vid. nap. 76).

[149] Misli se na njemački desant na Drvar (drvarsku operaciju), sedmu neprijateljsku ofanzivu. Potpunije o ovoj neprijateljskoj ofanzivi govori se u nap. 83.

[150] U Jugoslaviji je za vrijeme okupacije bilo prosječno oko 20 neprijateljskih divizija. Brojno stanje okupatorskih vojnika se mijenjalo, ali nikada nije bilo ispod 500 000 vojnika, ne računajući kvislinge, čije se brojno stanje kretalo oko 400 000 vojnika.

[151] To je izjava feldmaršala Harolda Aleksandera, vrhovnog savezničkog komandanta za Sredozemlje, od juna 1945. u kojoj se on na uvredljiv način osvrnuo na novu Jugoslaviju i na Tita (vid. u tomu 28, str. 62).

[152] Petog jula 1945. u Velikoj Britaniji su održani prvi poslijeratni izbori za Gornji dom (parlament). U tim izborima je dotadašnja vodeća stranka – Konzervativna stranka – čiji je šef i predsjednik britanske vlade bio Vinston Čerčil, izgubila; pobjedu je izvojevala Laburistička stranka na čelu s Klementom Atlijem. Do uspostavljanja dobrih odnosa s Britancima u toku drugog svjetskog rata uslijedilo je krajem 1943. kada je uspostavljena diplomatska prepiska Tito–Čerčil, a svoj zenit su ti odnosi dostigli ličnim susretom Tita i Čerčila u Napulju (u Italiji) 12. i 13. avgusta 1944.

[153] Tito je pozdrav Srpskog dobrotvornog društva »Vladika Rade« primio početkom avgusta iz Vest Hejzltona, iz države Pensilvanije (Sjedinjene Američke Države) u vidu telegrama slijedeće sadržine:

»Obrazovanje narodne vlade Jugoslavije pod Vašim mudrim rukovodstvom jamči narodima Jugoslavije oslobođenje od fašističkih varvara i domaćih izdajnika, kao i sretnu budućnost Srba, Hrvata, Slovenaca i ostalih naroda u novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Za to veliko djelo i za slobodu čovječanstva pale su i padaju velike žrtve, ali blagodareći natčovječanskoj borbi partizanskih odreda i narodnooslobodilačke vojske pod Vašim herojskim i mudrim rukovodstvom, ove su žrtve urodile plodom i donijele našim narodima slobodu.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!«

154 Hrvatsko-američki Jugoslovenski klub »Partizan« iz Čikaga početkom avgusta 1945. uputio je Titu telegram kojim ga je obavijestio da su posvetili novu zastavu – simbol nove i slobodne federativne Jugoslavije, kao svoju zastavu – zastavu Jugoslovenskog kluba »Partizan«, pa im je Tito na njihov pozdravni telegram i izraženu želju da su spremni pružiti svaku pomoć narodu nove Jugoslavije uzvratio ovim telegramom.

155 Početkom avgusta 1945. u Pitsburgu (Sjedinjene Američke Države) održana je skupština svih Amerikanaca jugoslovenskog porijekla u čast oslobođenja Jugoslavije. S te Skupštine Amerikanci jugoslovenskog porijekla uputili su Titu jedan poduži telegram u kome su čestitali Titu na oslobođenju Jugoslavije i obećali da će »slijedeći vaš primjer u izgradnji bratskog nesalomljivog jedinstva Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca i Makedonaca« voditi »s ove strane Okeana nemilosrdnu borbu protiv svih neprijatelja našeg i vašeg jedinstva«.

156 Riječ je o grupi italijanskih komunista koji su za vrijeme fašističke vladavine u Italiji živjeli u emigraciji, u Sovjetskom Savezu. Međutim, nije poznato zašto su se oni morali ilegalno prebacivati u Italiju preko Jugoslavije kada se zna da su u tadašnjoj italijanskoj vladi učestvovali i komunisti.

157 Udruženje slobodnih strijelaca (Franc-tireurs) bilo je udruženje koje je oko sebe okupljalo učesnike francuskog pokreta otpora, pristalice generala Šarla de Gola, predsjednika Komiteta slobodnih Francuza u toku drugog svjetskog rata. Upućujući telegram Titu sa svog I kongresa održanog sredinom ljeta 1945. ovo udruženje je pozdravilo Jugoslovensku armiju i Tita »zbog veličanstvene borbe jugoslovenskih partizana za oslobođenje svoje zemlje«. Učesnici kongresa su pozdravili i one jugoslovenske borce koji su se borili za oslobođenje Francuske, kao i francuske borce koji su se borili za oslobođenje Jugoslavije. Učešće Jugoslovena u francuskom pokretu otpora bilo je znatno, jer su tom pokretu pristupili mnogi radnici iz ekonomske emigracije, kao i jedan broj španskih dobrovoljaca, koji su se poslije poraza Španske Republike prebacili u Francusku, da bi u drugom svjetskom ratu neki od njih zauzimali i odgovorne položaje u pokretu otpora Francuske.

158 Druga konvencija Saveza kanadskih Hrvata održana je 30. juna, 1. i 2. jula 1945. u Vindzoru, u državi Ontario (Kanada). Učesnici Konvencije pozdravili su Tita i borce Jugoslovenske armije za oslobođenje »rodne nam zemlje ispod jarma krvožednog fašizma i njegovih domaćih služnika – ustaških i četničkih koljača«. Konvencija je takođe podržala Titove stavove u vezi s Istrom, Trstom, Goricom, Slovenačkim primorjem i Koruškom smatrajući sve te krajeve istorijski i etnografski kao »naše krajeve« koje »niko nema prava svojatati«.

159 Ovo je Titov odgovor Kanađanima jugoslovenskog porijekla rodom iz Like. Oni su se sakupili u Vankuveru (u Kanadi) na Dan borca – 4. jula 1945. na zabavi priređenoj u vezi sa sakupljanjem pomoći »našem narodu i domovini«. Oni su tom prilikom u telegramu upućenom Titu rekli i ovo: »Mi smo ponosni što smo sinovi i kćeri naroda čija je borba protiv fašističkih osvajača zadivila cijeli svijet« i obećali su da će, »iako su daleko od rodne grude«, raditi što budu mogli bolje »na pomaganju naše drage domovine Jugoslavije«.

160 Predstavnici Saveza češke omladine u Dobrovici uručili su pozdravni telegram Titu preko jugoslovenskog poslanika u Čehoslovačkoj Republici dr Darka Černeja prilikom predaje 500 tona (50 vagona) šećera koji je čehoslovačka vlada uručila kao svoj poklon jugoslovenskoj djeci.

[161] Ovaj telegram uputilo je Ujedinjeno makedonsko društvo iz Toronta (Kanada) maršalu Titu najvjerovatnije 25. maja 1945. povodom njegovog 53. rođendana, ali je taj telegram koji je upućen u ime 10 000 Makedonaca iz Kanade, članova pomenutog društva, stigao sa zakašnjenjem u zemlju, pa je Tito na njega odgovorio u avgustu, što je »Borba« objavila 21. avgusta 1945. Inače, riječ je o Makedoncima koji su se iselili iz Jugoslavije kao ekonomska emigracija i obreli se u Kanadi. U čestitki upućenoj Titu Makedonci iz Kanade obećali da će »učiniti sve da bi pomogli da se izgradi bolja, nova naša budućnost«.

[162] Potpunije o konferenciji Ujedinjenih nacija održanoj u San Francisku od 25. aprila do 26. juna 1945. govori se u nap. 144.

[163] Konferencija u Dambarton-Ouksu održana je od 21. avgusta do 7. oktobra 1944. u prisustvu predstavnika Sovjetskog Saveza (A. A. Gromika), Sjedinjenih Američkih Država (Edvarda Stetinijusa), Velike Britanije (Aleksandera Kadogana) i kuomintanške Kine (dr Velingtona Kua). Na ovoj konferenciji obavljeni su vrlo važni poslovi na izradi prvog projekta Povelje Organizacije ujedinjenih nacija (OUN), koji je konačno usvojen 26. juna 1945. na konferenciji u San Francisku (vid. nap. 144).

[164] Konferencija u Jalti održana je od 4. do 12. februara 1945. u prisustvu šefova država i vlada triju velikih sila antifašističke koalicije: Sjedinjenih Američkih Država (Franklin Ruzvelt), Sovjetskog Saveza (Josif Visarionovič Staljin) i Velike Britanije (Vinston Čerčil). Na konferenciji je dominiralo poljsko pitanje, ali su razmatrani i drugi problemi vezani za dalje vođenje rata, kao i problemi obezbjeđivanja mira u svijetu po završetku ratnih dejstava i poraza fašističkih sila: Njemačke i Japana. Razmatrani su i neki problemi u vezi s Organizacijom ujedinjenih nacija za koje nisu nađena rješenja na konferenciji u Dambarton-Ouksu, tj. kao najznačajnije pitanje o pravu glasa u Savjetu bezbijednosti, odnosno uvođenja principa jednoglasnosti u donošenju važnijih odluka, ali i prava veta triju velikih sila: Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Sovjetskog Saveza (vid. i u nap. 117).

[165] Povelja Ujedinjenih nacija usvojena 26. juna 1945. na konferenciji u San Francisku ima 19 glava i 111 članova i sadrži odredbe o ciljevima i načelima OUN i o njenim glavnim organima: Generalnoj skupštini, Savjetu bezbijednosti, Privrednom i socijalnom savjetu, Starateljskom savjetu, Međunarodnom sudu pravde i Sekretarijatu.

[166] Statutom Međunarodnog suda pravde predviđeno je da ovaj sud bude glavni sudski organ OUN. Svi članovi OUN su ipso facto ugovorne strane Međunarodnog suda pravde. Sud se sastoji od kolegijuma nezavisnih sudija izabranih između lica bez obzira na njihovu narodnost, s visokim moralnim vrlinama. Sud sačinjavaju 15 članova, od kojih samo po jedan može biti državljanin iste države. Sudije se biraju na devet godina i smatraju se izabranim oni kandidati koji dobiju apsolutnu većinu u Generalnoj skupštini i u Savjetu bezbijednosti. Rad suda se zasniva na Statutu koji je sastavni dio Povelje OUN.

[167] Dvadeset četvrtog oktobra 1945. ratifikovale su Povelju OUN i Statut Međunarodnog suda pravde svih pet velikih sila i većina njenih članova, pa se taj dan praznuje u svijetu kao Dan Ujedinjenih nacija.

[168] Privremena narodna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije poslije Titovog obrazloženja prijedloga Zakona o ratifikaciji Povelje OUN i Statuta Međunarodnog suda pravde usvojila je aklamacijom pomenuti Zakon odnosno Titov Prijedlog da se zakon usvoji.

[169] Tito je ovaj prijedlog Zakona o ratifikaciji Povelje OUN i Statuta Međunarodnog suda pravde sastavio 23. avgusta, a podnio ga Privremenoj narodnoj skupštini 24. avgusta.

[170] Tito je obrazloženje Prijedloga zakona o ustrojstvu nadležnosti vojnih sudova u Jugoslovenskoj armiji obrazložio pred Privremenom narodnom skupštinom Demokratske Federativne Jugoslavije 24. avgusta 1945, tj. poslije prijedloga Zakona o ratifikaciji Povelje OUN (vid. prethodnu napomenu).

171 Tito je u svojstvu vrhovnog komandanta NOV i POJ donio pomenutu uredbu 29. decembra 1942, čime su izmijenjeni neki odjeljci Statuta proleterskih narodnooslobodilačkih udarnih brigada donijetog februara 1942 (vid. tom 13, str. 128–130).

172 Tito je i ovu Uredbu o vojnim sudovima i ustrojstvu i nadležnosti vojnih sudova donio 24. maja 1944. u svojstvu vrhovnog komandanta NOV i POJ. Uredba je imala 35 članova i stupila je na snagu danom njenog objavljivanja. Potpunije o ovoj Uredbi govori se u tomu 20, str. 233–241.

173 Tito ovdje ima u vidu Povjereništvo narodne odbrane Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Međutim, u to vrijeme Vojnosudsko odjeljenje se nalazilo u sastavu Vrhovnog štaba NOV i POJ.

174 Govoreći o *Kozari* Tito ima u vidu herojsku borbu naroda tog bastiona narodnooslobodilačkog pokreta u sjeverozapadnom dijelu Bosanske krajine, a posebno za vrijeme ofanzive udruženih snaga njemačkog i italijanskog okupatora i Pavelićeve marionetske Nezavisne Države Hrvatske. Oko 40 000 neprijateljskih vojnika u sastavu Borbene grupe »Zapadna Bosna« prešlo je u napad 10. juna 1942. iz pravca Banjaluke i Bosanskog Novog u pravcu planina Kozare i Prosare, gdje se nalazio 2. krajiški NOP odred. Ofanziva je trajala do kraja jula i tom prilikom neprijatelj je popalio desetine sela i internirao oko 68 000 ljudi, žena i djece, od kojih je dio sposobnih odveden na prinudan rad u Njemačku, dok je veći dio upućen u zloglasni logor Jasenovac, odakle se više nikad nisu živi vratili izgubivši živote izgladnjavanjem, zverskim mučenjima i ubijanjima. Od 1941. do 1945. Hitlerovi vojnici i Pavelićeve ustaše na najsuroviji su način ugasili živote 11 219 kozaračke djece, čija je prosječna starost bila 6–7 godina. Najviše djece (5683) ubijeno je na jasenovačkom stratištu od 23 858 kozaračkih dječaka i djevojčica koji su prošli kroz ustaške logore smrti.

Govoreći o *Drvaru i Janju* Tito je takođe imao u vidu privrženost naroda tih krajeva narodnooslobodilačkom pokretu, a koji je naročito stradao za vrijeme sedme neprijateljske ofanzive, tj. za vrijeme desanta na Drvar, odnosno drvarske operacije, koja je otpočela 25. maja 1944. godine njemačkim desantom na Drvar, a završila se u prvoj polovini juna.

175 Patrijarh Srpske pravoslavne crkve Gavrilo Dožić poslije komadanja i raspada Kraljevine Jugoslavije po završetku kratkotrajnog aprilskog rata 1941. odbio je svaku saradnju s okupatorom, pa je bio konfiniran u manastiru Ostrogu, zatim u manastirima u Rakovici, kod Beograda, i u Vojlovici, gdje se danas nalazi pančevačka azotara. Potom je prebačen u Austriju, u logor Dahau, i bio jedini crkveni velikodostojnik tog ranga s kojim su nacisti grubo postupali. Međutim, patrijarh Gavrilo u toku narodnooslobodilačkog rata odbijao je i svaku saradnju s narodnooslobodilačkim pokretom, pa je pri kraju rata 1945. obilazio četnike i ljotićevce u zapadnim krajevima zemlje i držao im govore. Dožić se nije vratio u zemlju poslije ovog Titovog pisma, već je otišao u Karlove Vari, u Čehoslovačku, gdje je ostao duže vrijeme na liječenju; u zemlju se vratio 1947, ali je ubrzo i umro uslijed narušenog zdravlja.

176 Treće zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a) poslije dva odlaganja (2. i 3. avgusta) otpočelo je s radom 7, a završilo 10. avgusta 1945 (vid. nap. 75).

177 Pomenuta tri zakona: *Zakon o biračkim spiskovima, Zakon o Ustavotvornoj skupštini* i *Zakon o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu* objavljeni su u »Službenom listu« Demokratske Federativne Jugoslavije broj 59 od 11. avgusta i broj 63 od 24. avgusta 1945.

178 Tito ima u vidu Viški sporazum od 16. juna i Beogradski sporazum od 1. novembra 1944. Opširnije o njima govori se u tomu 20, str. 250. i tomu 24, str. 162.

179 Na Krimskoj konferenciji, tj. konferenciji šefova vlada i država: Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije (Franklina Delana Ruzvelta, Josifa Visarionoviča Staljina i Vinstona Čerčila) održanoj u Jalti (na poluostrvu Krimu) od 4. do 11. februara 1945. na Čerčilovu intervenciju »velika trojica« su donijela preporuku koju su objavili u završnom kominikeu od 11. februara 1945. U njemu

su bila naglašena tri osnovna stava »velike trojice«: da Beogradski sporazum Tito–Šubašić od 1. novembra 1944. stupi odmah na snagu; da se AVNOJ proširi članovima posljednjeg jugoslovenskog parlamenta (izabranog u decembru 1938), a koji se nisu kompromitovali saradnjom s neprijateljem i da sva zakonodavna akta koja je donio AVNOJ podlegnu naknadnoj ratifikaciji od strane Ustavotvorne skupštine. U vezi s tim preporukama izvršeno je proširenje AVNOJ-a, koji je 10. avgusta 1945. preimenovan u Privremenu narodnu skupštinu DFJ (vid. i u nap. 75).

180 Posle izbora izvršenih 11. novembra 1944. za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije, ona se sastala 29. novembra 1945. i Demokratsku Federativnu Republiku Jugoslaviju proglasila za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju (vid. str. 356).

181 Izbori za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije održani su na dan koji je Tito predložio tj. 11. novembra 1945 (vid. nap. 324).

182 Tito je održao ovu zdravicu u čast šest članova američkog Kongresa koji su došli u Beograd 30. avgusta 1945. iz Budimpešte. Delegaciju Kongresa predvodio je poslanik Viktor Uikerešem (Victor Wichersham), vođa grupe demokrata iz države Oklahoma (SAD). Kongresmeni su stigli u Beograd iz Budimpešte na proputovanju za Bukurešt. Tito ih je primio 31. avgusta i s njima vodio duži razgovor, poslije čega ih je zadržao na svečanom ručku, kome su prisustvovali dr Ivan Ribar, predsjednik Privremene narodne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije, Dmitar Vlahov i Josip Rus, potpredsjednici Privremene narodne skupštine, Edvard Kardelj, potpredsjednik Ministarskog savjeta i ministar za Konstituantu, Sava Kosanović, ministar za informacije, Mile Peruničić, sekretar Privremene narodne skupštine, Vladimir Dedijer, narodni poslanik, i Mitar Bakić, sekretar Predsjedništva savezne vlade.

183 Na Titovu zdravicu odgovorio je kongresmen Viktor Uikerešem. Poslije ručka gosti su istog dana napustili Beograd na putu za Bukurešt.

184 Konvencija Kanađana srpskog porijekla održana je najvjerovatnije početkom jula 1945. u Vindzoru, u državi Ontario, u Kanadi, tj. kada je održana i II konvencija kanadskih Hrvata (vid. str. 106). Tito je na njihov pozdravni telegram odgovorio vjerovatno krajem avgusta, ali je Titov odgovor objavljen u »Borbi« 3. septembra 1945.

185 Početkom jula 1945. u državi Ontario, u Kanadi, održani su kongresi jugoslovenskih iseljenika (ekonomske emigracije). Početkom jula održani su kongresi (konvencije) Kanađana hrvatskog i srpskog porijekla, pa je vjerovatno u to vrijeme održan i kongres Kanađana slovenačkog porijekla, u Sadberiju, u državi Ontario (u Kanadi), s kojeg je upućen pozdravni telegram, na koji je Tito ovim odgovorio.

186 Tito je ovim telegramom objavljenom u »Borbi« 3. septembra 1945. najvjerovatnije odgovorio na pozdrav konvencije koju je održavala Liga američkih Makedonaca iz Detroita (Sjedinjene Američke Države). Konvencija (kongres) je vjerovatno održana u julu ili avgustu 1945, slično konvencijama Srba, Hrvata i Slovenaca kanadskih državljana (vid. str. 58, 59, 60 i 66).

187 Tito je ovaj govor održao preko Radio-Beograda u vezi s otvaranjem predizborne kampanje Narodnog fronta Jugoslavije za izbor narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Republike Jugoslavije. Nosilac savezne liste NFJ bio je Tito.

Narodni front se počeo stvarati 1935. pod imenom *Front narodne slobode (FNS)* i Narodni front slobode (NFS). Imao je specifičan naziv i politički oblik narodnog fronta u Jugoslaviji. Te nazive je dobio u korespondenciji između CK KPJ i pokrajinskih rukovodstava 1935, a zvaničnu potvrdu je dobio na Splitskom plenumu CK KPJ juna 1935. Delatnost NFS se izdržavala u programskoj platformi, proglasima i na raznim zborovima FNS koji su naročito uspješno održavani u toku 1935. i 1936. itd. Vid. nap. 50. i 61.

188 Tito ima u vidu pripadnike *Zemljoradničke stranke* i *Narodne seljačke stranke.*

Zemljoradnička stranka formirana je 1920. Osnovna programska orijentacija ove stranke je bila da se društvo reformiše »mirnim putem«, pomoću zadrugarstva. Njen šef je bio Jovan Jovanović-Pižon, a poslije njegove smrti 1939. na čelo stranke je došao Milan Gavrilović. God. 1927. stranci se pridružila Grupa za socijalnu i kulturnu akciju s dr Dragoljubom Jovanovićem i Milanom Pribićevićem. U ovoj grupi značajnu ulogu je igrao i Otokar Keršovani, pa je ona u stvari činila i ljevicu u stranki, koja je tridesetih godina u mnogim pitanjima sarađivala s KPJ.

Godine 1940. dr Dragoljub Jovanović izdvojio je ljevicu iz sastava Zemljoradničke stranke i formirao *Narodnu seljačku stranku.*

189 Tito ima u vidu *Demokratsku stranku* osnovanu 1919. kao protivtežu tada vladajućoj Radikalnoj stranci. Zbog svoje orijentacije na integralno jugoslovenstvo i centralističku državnu organizaciju, gubila je uticaj među hrvatskim stanovništvom, pa se jedan od njenih lidera Svetozar Pribićević odvaja 1924. i formira zasebnu stranku – Samostalnu demokratsku stranku, dok na čelu Demokratske stranke, koja je orijentisana uglavnom na Srbiju, ostaje Ljuba Davidović sve do svoje smrti 1940, kada na položaj šefa stranke dolazi Milan Grol. Treba reći i to da je DS postepeno prihvatala federalističku koncepciju i svoju djelatnost nastavila u okviru Udružene opozicije.

190 Riječ je o *Samostalnoj demokratskoj stranci* formiranoj odvajanjem grupe Svetozara Pribićevića marta 1924. iz krila Demokratske stranke, najprije kao Samostalni demokratski klub. God. 1927. SDS zajedno s Hrvatskom seljačkom strankom (HSS) stvorila je Seljačko-demokratsku koaliciju (SDK), od kada praktično počinje da evoluira u svojim koncepcijama od centralističke ka federalističkim koncepcijama. Poslije Pribićevićeve smrti 1936. na čelo SDS dolazi Adam Pribićević, a od 1939. je na čelu stranke dr Srđan Budisavljević. Veći dio pripadnika ove stranke sarađivao je s narodnooslobodilačkim pokretom.

191 Tito ima u vidu pristalice Jugoslovenske republikanske demokratske stranke, čiji je osnivač i predsjednik bio Jaša Prodanović.

192 *Hrvatska seljačka stranka (HSS)* osnovana je 1904. kao Hrvatska pučka seljačka stranka na inicijativu braće Ante i Stjepana Radića. God. 1919. promijenila je naziv u Hrvatsku republikansku seljačku stranku i od tada se počela naglo razvijati. HRSS suprotstavljajući se centralističkom upravljanju zemljom iz taktičkih razloga pristupila je 1924. Seljačkoj internacionali. Međutim, kada je režim Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca počeo i prema HRSS-u da primenjuje zloglasnu »Obznanu«, rukovodstvo stranke se sporazumjelo s radikalima, prihvatilo Vidovdanski ustav i promijenilo naziv HRSS u HSS.

U toku narodnooslobodilačkog rata desne snage HSS-a okupljene oko njenog šefa dr Vladimira (Vlatka) Mačeka sarađivale su s ustašama, dok su napredne snage (lijevo krilo) pristupile saradnji s narodnooslobodilačkim pokretom. Poslije oslobođenja Jugoslavije ovaj se dio HSS-a konstituisao u Hrvatsku republikansku seljačku stranku (HRSS), uzimajući na taj način naziv iz 1919.

193 Tito ima u vidu pristalice Jugoslovenske muslimanske organizacije (JMO) na čelu s Mehmedom Spahom. JMO pristupila je 1935. Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici koju su činile Radikalna stranka, Slovenska ljudska stranka i JMO.

194 Tito ovdje, na prvom mjestu, ima u vidu pripadnike: hrišćanskih socijalista na čelu s Tonetom Fajfarom i Edvardom Kocbekom, »Sokola« na čelu s dr Josipom Rusom i slovenačkih kulturnih radnika na čelu s Josipom Vidmarom, dr Fran Šturmom i Ferdom Kozakom, koji su zajedno s KP Slovenije bili osnivači Osvobodilne fronte 26. aprila 1941. Međutim, u Sloveniji i prije početka prvog svjetskog rata nalazili su se i ogranci Radikalne stranke i Jugoslovenske nacionalne stranke, dok je kao partija građanskog tipa najjača bila klerikalna Slovenska ljudska stranka (SLS) na čelu s dr Antonom Korošecom. U toku rata ove su se partije raspale, a među njihovim pristalicama došlo je do snažne diferencijacije, pa je veći dio pristupio narodnooslobodilačkom pokretu u Sloveniji, tj. njegovoj Osvobodilnoj (Oslobodilačkoj) fronti, čime su udarene osnove jedinstva slovenačkog naroda.

195 Ima se u vidu Ugovor koji je Tito potpisao 11. aprila 1945. u Moskvi (vid. nap. 9).

196 Konferencija u Potsdamu, predgradu Berlina (u istoriografiji se često zbog toga naziva – *Potsdamskom,* odnosno *Berlinskom konferencijom*) održana je od 17. jula do 2. avgusta 1945. To je bila treća po redu konferencija šefova savezničkih država i vlada Sjedinjenih Američkih Država (Hari Truman), Sovjetskog Saveza (Staljin) i Velike Britanije (Čerčil). Do 25. jula održano je 9 plenarnih sjednica, pa je potom učinjen kraći predah, da bi konferencija ponovo otpočela rad 28. jula, ali bez prisustva Čerčila, koji je u to vrijeme izgubio mandat premijera kao šef Konzervativne stranke na parlamentarnim izborima u Velikoj Britaniji. Njegovo mjesto je tada zauzeo Klement Atli, vođa Laburističke stranke i novi predsjednik britanske vlade. Konferencija se bavila uglavnom evropskim pitanjima i ulaskom Sovjetskog Saveza u rat protiv Japana, koju je obavezu Sovjetski Savez prihvatio na konferenciji u Jalti (Krimskoj konferenciji). Opozicija je vještačkim izazivanjem »krize vlade« imala namjeru da svrati pažnju učesnika pomenute konferencije i na taj način iznude neke eventualne mjere u odnosu na Demokratsku Federativnu Jugoslaviju, što im nije pošlo za rukom. Naime, opoziciona manjina u Ministarskom savjetu, tj. u privremenoj jugoslovenskoj vladi, nastojala je krajem jula da izazove krizu vlade zahtijevajući da se preispitaju projekti političkih zakona koje je trebalo da usvoji Privremena narodna skupština DFJ kada se bude konstituisala.

197 U privremenoj jugoslovenskoj vladi obrazovanoj 7. marta 1945. na čelu s maršalom Josipom Brozom Titom opozicioni ministri su bili Milan Grol, potpredsjednik Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije, i dr Juraj Šutej, ministar bez portfelja; njima se kasnije pridružio i dr Ivan Šubašić, ministar spoljnih poslova. Kada je konstituisana Privremena narodna skupština DFJ 10. avgusta 1945. nocioci opozicione politike u Skupštini bili su poslanici iz redova Demokratske stranke Milana Grola, Radikalne stranke Miše Trifunovića i Zemljoradničke stranke Milana Gavrilovića.

Da bi se izazvala kriza vlade potpredsjednik vlade Milan Grol podnio je ostavku na svoj položaj, koju je Tito usvojio 20. avgusta 1945, a zatim su mu se ubrzo priključili dr Juraj Šutej i dr Ivan Šubašić. Poslije Grolove ostavke izdato je saopštenje tzv. Udruženih opozicionih stranaka u kome su iznijeta »ograničenja« za nesmetano učešće na predstojećim izborima i navodno nepoštovanje odredaba sporazuma Tito–Šubašić »o sprovođenju slobodnih izbora«. Grolov list »Demokratija« je savetovao da se izbori bojkotuju i da svi oni kojima »preti opasnost« koriste »kutiju bez liste«. Zatim je Telegrafska agencija nove Jugoslavije (TANJUG) donijela vijest 26. septembra da su Slobodan Jovanović, Jovan Banjanin i Milan Gavrilović dostavili memorandum Savjetu ministara spoljnih poslova u Londonu u kome je, pored ostalog, rečeno da »režim u Jugoslaviji nema ničeg zajedničkog s demokratijom i slobodom«. Vid. i nap. 216, 221. i 234.

198 Tito misli na Hrvatsku seljačku stranku (HSS), čiji je jedan dio ostao vjeran njenom vodi dr Vladimiru Mačeku i neprijateljski se, kao i sam Maček, držao u drugom svjetskom ratu prema narodnooslobodilačkom pokretu, sarađivao s vlastima Pavelićeve Nezavisne Države Hrvatske i tražio oslonca u konzervativnim krugovima na Zapadu. Drugi dio je prišao narodnooslobodilačkom pokretu na čelu s Franjom Gažijem, potpredsjednikom HSS-a. Poslije rata ovaj progresivni dio HSS-a osnovao je Hrvatsku republikansku seljačku stranku (HRSS). Vidi i nap. 192.

199 Pod *bjelogardejštinom* se podrazumijevaju pripadnici klerofašističke reakcionarne vojno-političke organizacije slovenačke buržoazije *Bele garde* stvorene u proljeće 1942. u tzv. Ljubljanskoj provinciji, tj. u onom dijelu Slovenije koji je priključen Kraljevini Italiji, u stvari okupiran od italijanskih oružanih snaga. Jedan od njenih osnivača je bio i dr Marko Natlačen, bivši ban Dravske banovine u Kraljevini Jugoslaviji. Poslije kapitulacije Italije 8. septembra 1943. i okupacije dotadašnje italijanske okupacione zone od strane njemačkih jedinica, Bela garda se raspala i njeni dijelovi su prišli slovenačkom domobranstvu, takođe kvislinškoj oružanoj formaciji, koju je stvorio šef kvislinške uprave u Sloveniji general Leon Rupnik pod okriljem njemačkog okupatora.

[200] *Zakon o štampi* usvojila je Privremena narodna skupština 24. avgusta, a objavljen je u »Službenom listu« Demokratske Federativne Jugoslavije br. 65 od 31. avgusta 1945.

[201] *Zakon o udruživanjima, zborovima i drugim javnim skupovima* usvojila je Privremena narodna skupština 25. avgusta, a objavljen je u »Službenom listu« Demokratske Federativne Jugoslavije broj 65 od 31. avgusta 1945.

[202] Tito ima u vidu razvoj događaja i previranje u Grčkoj, Mađarskoj i Rumuniji, gdje su neki reakcionarni i vladajući krugovi uživali podršku konzervativnih krugova na Zapadu. Ali, prije svega, to se odnosi na Bugarsku, gdje su intervencijom zapadnih sila odloženi opšti izbori.

[203] To je bio u stvari Osnivački kongres Hrvatske republikanske seljačke stranke koja je obrazovana od onog dijela Hrvatske seljačke stranke koji je u narodnooslobodilačkom ratu prišao narodnooslobodilačkom pokretu. Kongres je otvorio Tuna Babić, predsjednik HRSS-a za Slavoniju, dok je Titov pozdravni telegram pročitao Ante Vrkljan, ministar prosvjete Narodne vlade Hrvatske.

[204] Misli se na starijeg brata Antuna Radića, književnika i političara, koji je zastupao jedinstvo Južnih Slovena i osudivao svaku hegemonističku koncepciju, i na mlađeg Antunovog brata Stjepana Radića, jednog od osnivača Seljačke stranke. Bio je na čelu Hrvatske republikanske seljačke stranke, a docnije Hrvatske seljačke stranke. Zajedno sa Svetozarom Pribićevićem bio je osnivač 1927. Seljačko-demokratske koalicije. Zalagao se za federativno uređenje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

[205] Riječ je o generalu Enriku Listeru, proslavljenom komandantu Španske republikanske vojske u građanskom ratu u Španiji (1936–1939).

[206] *Santjago Alvarez* i *Sebastijan Zapirain* su bili istaknuti španski komunisti, borci protiv fašizma. U španskom građanskom ratu prvi je bio politički komesar 4, a drugi 5. korpusa Španske republikanske armije. Emigrirali su po završetku španskog građanskog rata u Francusku, gdje su u toku drugog svjetskog rata učestvovali u francuskom pokretu otpora. Obojica su bili članovi Izvršnog komiteta KK Španije i vratili su se u Španiju posle proglašene amnestije u ljeto 1945, ali su ih frankisti uhapsili.

[207] Odgovor na ovo nije pronađen, ali se iz jugoslovenske štampe vidi da je preduzeta široka kampanja za njihovo oslobađanje iz zatvora. Međutim, i pored široke kampanje koje su preduzele i sve demokratske snage na Zapadu, Zapiraina i Alvareza frankisti su osudili na smrt i pogubili u decembru 1945.

[208] To Smodlakino pismo nije pronađeno, ali se iz ovog Titovog pisma vidi o čemu je riječ.

[209] Potpunije o rješenju tršćanskog pitanja govori se u nap. 145.

[210] Dr Josip Smodlaka je bio predstavnik jugoslovenske vlade pri savezničkom Savjetodavnom vijeću za Italiju. Vijeće je radilo sve do 1947, kada je potpisan mirovni ugovor s Italijom u Parizu. Inače, dr Josip Smodlaka, kao povjerenik za inostrane poslove Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, imenovan je za člana Savjetodavnog vijeća poslije sporazuma Tito–Šubašić od 1. novembra 1944; do tada se na toj dužnosti nalazio predstavnik kraljevske jugoslovenske vlade Milan Smiljanić. Savjetodavno vijeće je obrazovano na osnovu tajnog protokola prve Moskovske konferencije. Sačinjavali su ga predstavnici Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Grčke i Jugoslavije, koji su imali rang ambasadora. Vijeće je bilo nadležno da u nevojnim pitanjima savjetuje savezničkog vrhovnog komandanta na Sredozemlju – prvo generala Henrija Mejtlenda Vilsona, a poslije njegovog odlaska na novu dužnost u decembru 1944 – feldmaršala Harolda Aleksandera, novopostavljenog savezničkog vrhovnog komandanta za to područje. Članovi jugoslovenske delegacije su bili smješteni u ulici Kvinto Sela u Rimu, u zgradi bivšeg poslanstva Nezavisne Države Hrvatske.

[211] Tito ima u vidu sovjetskog ambasadora u Beogradu Sadčikova.

[212] Tito je ovaj kratki govor održao prilikom prijema najvišeg sovjetskog ratnog odlikovanja – Ordena pobjede, koji je primio iz ruku sovjetskog ambasadora Sa-

dčikova. Toj svečanoj predaji odlikovanja, kojim je Prezidijum Vrhovnog sovjeta Sovjetskog Saveza odlikovao 9. septembra 1945. maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita za izvanredne uspjehe u izvođenju vojnih operacija velikih razmjera koje su doprinijele pobjedi Ujedinjenih nacija nad hitlerovskom Njemačkom, prisustvovali su, pored ostalih, dr Ivan Ribar, predsjednik Privremene narodne skupštine DFJ, potpredsjednici Marko Vujačić i Filip Lukaš, veći broj članova privremene jugoslovenske vlade, general-major Kiseljov, šef Vojne misije SSSR-a u Beogradu, članovi sovjetske ambasade, Blagoje Nešković, predsjednik Narodne vlade Srbije, i jedan broj jugoslovenskih generala, među kojima Savo Orović, Mihailo Apostolski, Svetozar Vukmanović Tempo, Branko Obradović i dr.

213 Riječ je o Prvom kongresu Srba u Hrvatskoj koji je održan 29. i 30. septembra 1945. u Zagrebu. Referat o položaju Srba u Hrvatskoj je podnio Dušan Brkić, ministar pravosuđa u Narodnoj vladi Hrvatske.

214 Poslije završetka prvog svjetskog rata plašeći se mađarskog revanšizma za teritorije oduzete mirovnim ugovorima, Kraljevina Jugoslavija, Kraljevina Rumunija i Čehoslovačka Republika sklopile su između sebe vojni odbrambeni savez, nazvan *Mala antanta*, za razliku od vojne sprege Francuska–Engleska, koja je nazivana Velikom antantom. Tako su prvo 14. avgusta 1920. potpisale u Beogradu pakt Kraljevina Jugoslavija i Čehoslovačka Republika, zatim je 22. aprila 1921. sklopljen češko-rumunski pakt, a 7. juna 1921. i jugoslovensko-rumunski pakt. Cilj Male antante je bio da očuva politički poredak u Podunavlju. Na taj savez KPJ je gledala kao na savez podunavske buržoazije. Međutim, pošto ti međusobni paktovi nisu bili čvrsti, to je kasnije zbog uspona revizionizma i fašizma, kao i sve jačeg pritiska Italije na Jugoslaviju, potpisan 16. februara 1933. u sjedištu Društva naroda u Ženevi novi pakt Male antante, koji su potpisale sve tri pomenute države. KPJ je ovaj novi pakt okarakterisala kao »kontrarevolucionaran savez« i kao jedan od ratnih blokova koji sprema rat protiv drugog bloka – Njemačke, Italije, Bugarske i Mađarske (vid. nap. 218, 233. i 404).

215 Krajem septembra 1945. održana je Zemaljska konferencija Demokratske stranke, čiji je šef do tada bio Milan Grol. Konferencija je izrazila nepovjerenje prema rukovodstvu stranke na čelu s Grolom, koji je u avgustu 1945. podnio ostavku na položaj prvog potpredsjednika privremene jugoslovenske vlade Demokratske Federativne Jugoslavije obrazovane 7. marta 1945. Delegacija, izabrana na Zemaljskoj konferenciji, posjetila je 28. septembra Josipa Broza Tita i u ime učesnika Zemaljske konferencije izrazila podršku Narodnom frontu Jugoslavije.

216 Milan Grol je u to vrijeme već bio podnio ostavku na položaj prvog potpredsjednika Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije. Njegovu ostavku Tito je u svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ uvažio 20. avgusta 1945. Zatim su Milan Grol, vođa Demokratske stranke, Miša Trifunović, vođa radikala i Milan Gavrilović, šef Zemljoradničke stranke, izjavili 20. septembra da neće učestvovati na izborima za Ustavotvornu skupštinu DFJ, a njima su se zatim pridružili svojim ostavkama 8. oktobra 1945. dr Ivan Šubašić, ministar spoljnih poslova, i Juraj Šutej, ministar bez portfelja u privremenoj jugoslovenskoj vladi, i time otvoreno stali na čelo opozicije Narodnom frontu Jugoslavije (vid. nap. 197).

217 Tito ima u vidu sastanak Savjeta ministara spoljnih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije, Francuske i kuomintaške Kine, koji je otpočeo sa zasjedanjem u Londonu 11. septembra 1945. radi usaglašavanja štabova oko sklapanja mirovnih ugovora s Italijom, Finskom, Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom. Na čelu jugoslovenske delegacije nalazio se Edvard Kardelj, koji je u London stigao 17. septembra. Prva sjednica posvećena Italiji održana je 18. septembra. Tog dana su na sjednici Savjeta ministara spoljnih poslova govorili i članovi jugoslovenske delegacije Ljubo Leontić i Sava Kosanović, dok je Edvard Kardelj dao odgovor na gledišta italijanske vlade u vezi s tršćanskim problemom. Konferencija je završila rad 2. oktobra. Na konferenciji su usvojena četiri protokola, od kojih se jedan odnosi na mirovni ugovor s Italijom (vid. nap. 402).

218 Kada je otpočeo prvi svjetski rat 1914. Kraljevina Italija je bila neutralna. Državnici sila Antante poveli su razgovore s njenom vladom o uslovima za stupanje Italije u rat na njihovoj strani. Pregovori su završeni u Londonu 26. aprila 1915. kada su na osnovu tajnog ugovora Italiji obećani za stupanje u rat i oni jugoslovenski krajevi koje Tito pominje. Po završetku prvog svjetskog rata Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca je bila primorana pod pritiskom zapadnih sila da s Kraljevinom Italijom potpiše 12. novembra 1920. Ugovor u Rapalu (po kome se mjestu taj ugovor naziva Rapalskim ugovorom) na osnovu koga su regulisane granice između Italije i Kraljevine SHS. Po tom ugovoru Italiji su pripali Gradiška – Goriška, Trst i okolina, dio Kranjske, Istra bez jednog dijela opštine Kastav, otoci Krk, Lastovo, Lošinj i Palagruža i Zadar s okolinom, tako da je oko 500 000 Slovenaca i Hrvata potpalo pod Italiju (vid. nap. 214, 233. i 404).

219 »*Bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ*« počeo je izlaziti 1941. Prvi broj izašao je 10. avgusta 1941. pod naslovom *Bilten Glavnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije*. Prvih šest brojeva izišlo je u Beogradu. Njegov prvi urednik je bio Josip Broz Tito. Izlazio je obično kao dvobroj, rеđe kao trobroj ili četvorobroj, a samo jednom kao petobroj u Đurđevića Tari (23–27) 1943. Poslije napuštanja Užica krajem novembra 1941. *Bilten* je štampan na Romaniji, u Foči, Drinićima, Đurđevića Tari, Busijama, Šipovljanima, na Visu i u oslobođenom Beogradu. Ukupno je izišlo 47 brojeva u 24 sveske od kojih: 11 pojedinačnih brojeva, 6 dvobrojeva, 5 trobrojeva, 1 četvorobroj i 1 petobroj. Komplet *Biltena* štampan je u *Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom II, knj. 1, Vojnoistorijski institut, Beograd 1949.

220 Riječ je o pomoći koju je sovjetska Vrhovna komanda dodijelila Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije za naoružanje 12 pješadijskih divizija punog brojnog stanja, 2 vazduhoplovne divizije i 1 tenkovske brigade (vid. nap. 104).

221 Dr Ivan Šubašić, ministar inostranih poslova privremene jugoslovenske vlade, podnio je ostavku na svoj položaj 8. oktobra 1945. Istog dana podnio je ostavku i Juraj Šutej, ministar bez portfelja. U stvari to su bile dogovorne ostavke da bi se pred izbore za Ustavotvornu skupštinu DFJ uticalo na neki način na biračko tijelo da ne da svoj glas za kandidate na listi Narodnog fronta Jugoslavije. To je bio jedan od posljednjih poteza opozicije u njenim nastojanjima da izazove odgovarajuću reakciju kod zapadnih saveznika (vid. nap. 197).

Ukazom kraljevskih namjesnika od 9. oktobra 1945. uvažene su ostavke.

222 Tito ima u vidu izbore za Ustavotvornu skupštinu (Konstituantu) Demokratske Federativne Jugoslavije, koji su trebali da se održe 11. novembra 1945 (vid. nap. 324).

223 Jedinstvena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije stvorena je 7. marta 1945. na osnovu Beogradskog sporazuma Tito–Šubašić od 1. novembra 1944. Potpunije o tome govori se u tomu 24, str. 162 i tomu 27, str. 12.

U privremenu jedinstvenu vladu DFJ (Ministarski savjet) obrazovanu 7. marta 1945. ušli su kao Šubašićevi kandidati: Milan Grol, kao prvi potpredsjednik vlade, dr Ivan Šubašić, kao ministar inostranih poslova, Juraj Šutej, kao ministar bez portfelja, Sava Kosanović, kao ministar za informacije. Pored toga, u vladi su bili zastupljeni i neki ugledni političari građanskih partija iz zemlje i inostranstva (vid. u tomu 24, str. 162, i u tomu 27, str. 12).

224 Predaju ordenâ narodnog heroja Jugoslavije Tito je izvršio za vrijeme svečane akademije održane 10. oktobra 1945. u zgradi Narodnog pozorišta u Skoplju. Tito je uručio ordene majkama poginulih narodnih heroja: Jordana Nikolova Orceta, Kuzmana Josifovskog Pitua, Mirča Aceva, Straša Pindžura, Stevana Naumova Stiva, Cvetana Dimova i Hristijana Todorovskog Karpoša – istaknutih rukovodilaca narodnooslobodilačke borbe u Makedoniji. Tito je ovo visoko jugoslovensko odlikovanje predao poslije referata Lazara Koliševskog, predsjednika Narodne vlade federalne Makedonije. Poslije svečane predaje ordenâ izveden je prigodan kulturno-umjetnički program pjesama i igara makedonskih pjesnika i kompozitora. Po završetku svečane akademije narod je pred Narodnim pozorištem priredio manifestacije Titu.

225 Tito je ovaj govor održao na četvrtu godišnjicu ustanka makedonskog naroda. Tog dana, 11. oktobra 1941. Prilepski NOP odred organizovao je napad na policijsku stanicu, zatvor, poštu i TT postrojenja u Prilepu, čime je označen ustanak makedonskog naroda protiv okupatora i njegovih slugu.

Govor je održan na Trgu maršala Tita u Skoplju u prisustvu preko 30 000 građana iz Skoplja i okoline.

226 Tito ima u vidu kratkotrajni aprilski rat 1941, kada su jugoslovenske oružane snage primorane na kapitulaciju poslije 11 dana borbi, poslije čega je zemlja raskomadana i podijeljena između njemačkih, italijanskih, mađarskih i bugarskih okupatora na osnovu Hitlerovih Privremenih smjernica od 12. aprila 1941. Dio Makedonije (istočni) pripojen je Bugarskoj, a dio zapadne Makedonije marionetskoj italijanskoj tvorevini tzv. Velikoj Albaniji.

227 *Pirinskom Makedonijom* nazivao se dio Makedonije u okviru Bugarske, Egejskom Makedonijom – u okviru Grčke, i Vardarskom Makedonijom – teritorija u okviru Demokratske Federativne Jugoslavije. Inače podjela Makedonije izvršena je poslije balkanskih ratova. Vardarska Makedonija je ušla u sastav Kraljevine Srbije, Pirinska u sastav Bugarske, a Egejska u sastav Grčke. Po završetku prvog svjetskog rata Vardarska Makedonija postala je sastavni dio Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, ali nacionalni identitet Makedonaca nije priznavan. Kada je stvorena nova Jugoslavija u oslobodilačkoj i revolucionarnoj borbi njenih naroda, Makedonci su dobili svoju državu, dok su u okviru Bugarske i Grčke i dalje ostali potpuno nacionalno obespravljeni, te im prijeti opasnost od potpune asimilacije.

228 Tito ovdje misli prije svega na konzervativne krugove na Zapadu. Inače, zapadnim saveznicima memorandume su upućivali neki istaknuti članovi bugarske opozicije tražeći da se formira federalna makedonska država od Vardarske, Pirinske i Egejske Makedonije pod mandatom pet velikih sila.

229 Titova aluzija na morske vile zvane sirene.

230 Prije i za vrijeme aprilskog rata 1941. dio jugoslovenske trgovačke mornarice se nalazio u savezničkim lukama, ili je napustio jugoslovenske luke i otplovio Saveznicima. To se desilo i s dijelom Jugoslovenske ratne mornarice. Ti brodovi su za vrijeme rata bili u službi zapadnih saveznika i oni su sve do avgusta 1945. odugovlačili s njihovim vraćanjem Jugoslaviji vršeći na taj način stalan pritisak na novu Jugoslaviju u nadi da će postići povoljne pozicije za jugoslovensku monarhiju (vid. nap. 98).

231 Riječ je o brodovima Jugoslovenskog rječnog brodarstva koje su Nijemci prilikom svog povlačenja iz Jugoslavije iskoristili za transport razne opreme i prebacili ih Dunavom u Austriju, gdje su ih zapadni saveznici zaplijenili i prikupili u Lincu.

232 Za vrijeme oslobodilačkog i revolucionarnog rata naroda Jugoslavije zapadni saveznici su priznavali samo i jedino kraljevsku jugoslovensku vladu u izbjeglištvu i s novom Jugoslavijom uspostavili su diplomatske odnose tek u martu 1945 (vid. nap. 129).

233 Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca stvorena je 1. decembra 1918. po izraženoj želji ogromne većine njenih naroda, dok je pobijeđena Njemačka potpisala u Versaju 28. juna 1919. ugovor o miru s državama Antante (stupio je na snagu 20. januara 1920). Međutim, granice Kraljevine SHS regulisane su mirovnim ugovorima u Sen Žermenu, Nejiu, Trijanonu i Rapalu. Ovaj poslednji ugovor je potpisan 12. novembra 1920. na štetu jugoslovenskih naroda, pa je veliki dio jugoslovenske teritorije, uključujući i jedan broj jadranskih ostrva, pripao Kraljevini Italiji. Zbog tog sistema versajskih ugovora, koji su diktirale velike sile učinjena je velika nepravda novostvorenoj jugoslovenskoj državi pa je uslovno upotrebljavan i izraz »Versajska Jugoslavija« (vid. i u nap. 214, 218. i 404).

234 Potpunije o zamjeni valute vid. u nap. 118.

235 Izbori za Ustavotvornu skupštinu su održani 11. novembra 1945. Opširnije o rezultatima izbora govori se u nap. 324.

236 Tito ima u vidu Sporazum o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj saradnji između Sovjetskog Saveza i Demokratske Federativne Jugoslavije koji je potpisan u Moskvi 11. aprila 1945 (vid. u tomu 27, str. 138).

237 Tito je za vrijeme svog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. postigao sporazum sa sovjetskom Vrhovnom komandom o učešću trupa Crvene armije u oslobađanju istočnih krajeva Jugoslavije zajedno s Narodnooslobodilačkom vojskom Jugoslavije (vid. i nap. 103).

238 Ima se u vidu konferencija Savjeta ministara spoljnih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske održana od 11. septembra do 2. oktobra 1945 (vid. nap. 217).

239 Opširnije o šteti koju su fašistički okupatori nanijeli Jugoslaviji u drugom svjetskom ratu govori se u nap. 38.

240 Potpunije o rješenju tršćanskog pitanja govori se u tomu 28, nap. 181, 207. i 254.

241 Tito je ovaj govor održao u zemunskom Domu kulture 16. oktobra 1945. u okviru predizborne kampanje na konferenciji članica Antifašističkog fronta žena Zemuna.

242 Tito je ovaj govor održao istog dana po podne (16. oktobra 1945) u sali Šumarskog fakulteta u Zemunu, pred 500 oficira bivše Jugoslovenske vojske koji su se vratili iz zarobljeništva u domovinu.

Do kraja 1945. vratilo se iz zarobljeništva u zemlju 267 406 lica i to: 7130 oficira, 3647 podoficira, 88 428 kaplara i redova i 168 201 civil, dok se 1946. vratilo 15 oficira, 364 podoficira, 2824 kaplara i redova, 16 067 civila i 70 ostalih. Tako se u domovinu do kraja 1946. ukupno vratilo 287 377 vojnih lica i građana koji su se nalazili bilo u koncentracionim logorima bilo na prinudnom radu u Njemačkoj. Treba pri tom imati u vidu da je od vojnih lica najviše bilo Srba, jer svi oni koji su se deklarisali u pripojenim krajevima Bugarskoj kao Bugari nisu podlegali zarobljeničkom statusu, kao ni građani tzv. Nezavisne Države Hrvatske, i Slovenci, ako nisu odbili da se vrate kao jugoslovenski građani, a takvih je bio veći broj.

243 Sastanak između Tita i Dragoljuba Draže Mihailovića održan je 19. septembra 1941. u kući majora Aleksandra Mišića, sina vojvode Živojina Mišića, u Struganiku. S Titom su na sastanak pošli Miloš Minić, instruktor PK KPJ za Srbiju, i Obrad Stefanović, radnik i član OK KPJ za Valjevo. Od četnika, pored Mihailovića, prisustvovali su četnički ideolog Dragiša Vasić i major Aleksandar Mišić. Više o Titovim razgovorima sa D. Mihailovićem vid. u tomu 7. njegovih *Sabranih djela*.

244 Za vrijeme aprilskog rata 1941. pukovnik Mihailović bio je načelnik Operativnog odjeljenja 2. armije, koja se nalazila u istočnoj Bosni. S raspadom jugoslovenske vojske Mihailović se s grupom oficira i vojnika uputio prema Srbiji, pa su se njih osamdesetak prebacili preko Drine kod Starog Broda 29. aprila, a zatim se preko planine Tare uputili prema Suvoboru i Maljenu, gdje su 11. maja 1941. stigli na zaravan zvanu Ravna gora između tih planina. S Mihailovićem se tada nalazilo 7 oficira i 13 vojnika i podoficira, a po nekim verzijama, 26, odnosno 32 lica. U stvari to je bilo bežanje od okupatora da se ne padne u zarobljeništvo. Tek kasnije Mihailović je počeo da kuje planove za stvaranje pokreta, oslanjajući se prvenstveno na preživele kategorije i vojno-političke strukture starog, buržoaskog društva.

245 Tito ima u vidu proces koji je održan u Beogradu 28. jula 1945. Potpunije o tome procesu govori se u nap. 69.

Što se tiče *gestapovca*, ovdje je riječ o kapetanu Jozefu Matlu, šefu III odjeljenja Gestapoa u Beogradu, predratnom profesoru slavistike u Gracu i ličnom poznaniku Dragiše Vasića, jednog od vodećih četničkih ideologa. Matl nije išao kod D. M. na Ravnu goru, već je vodio razgovore s njegovim opunomoćenicima pukovnikom Branislavom Pantićem i kapetanom Nenadom Mitrovićem, koji su se krajem oktobra sastali s njim u Beogradu, a potom je postignuta saglasnost o sastanku D. M. s njemačkim predstavnicima Komande Srbije 11. novembra 1941. u selu Divcima kod Valjeva.

246 Krupanj je oslobodio 4. septembra 1941. Valjevski NOP odred u sadejstvu s četnicima popa Vlade Zečevića i poručnika Ratka Martinovića (njihov četnički odred poslije oslobođenja Krupnja ušao je u sastav Valjevskog NOP odreda); Loznicu je oslobodio 4. septembra Mačvanski NOP odred; Užice (današnje Titovo Užice) i Užička Požega oslobođeni su 22. septembra; Gornji Milanovac oslobodili su 29. septembra 1941. Čačanski i Kraljevački NOP odred, a 1. oktobra isti odredi i Čačak. Kopaonički NOP odred oslobodio je 3. oktobra Rašku, a Kraljevački NOP odred oslobodio je Ušće 20. septembra, a zatim krajem septembra Mataruge i Vrnjačku Banju. Na taj način je stvorena velika slobodna teritorija u zapadnoj Srbiji, Šumadiji i Pomoravlju, koju je narod nazvao Užičkom Republikom, po Užicu, gdje se od sredine oktobra 1941.nalazilo najviše rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta s Titom na čelu. Tako je Užice postalo centar iz koga se rukovodilo narodnooslobodilačkom borbom u Jugoslaviji.

247 Tito ima u vidu napad četnika na jedan vod Valjevskog NOP odreda u zgradi osnovne škole u selu Planinici na obroncima planine Maljena krajem avgusta 1941. Tom prilikom četnici su ubili dva partizana, a nekoliko ranili i zarobili.

248 Pukovnik Dragoljub Mihailović nije išao na direktan sastanak s Milanom Nedićem, predsjednikom kvislinške vlade u Srbiji, već je jedna njegova delegacija s njim vodila razgovore od 1. do 5. septembra 1941. Tom prilikom su se dogovorili o saradnji između Nedića i Mihailovića, o pružanju novčane pomoći četnicima, o održavanju veze određivanjem oficira za vezu, o legalizaciji četnika i o borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta u Srbiji, Bosni i Crnoj Gori.

249 Drugi sastanak između Tita i Dragoljuba Mihailovića održan je 26. i 27. oktobra 1941. u selu Brajićima na Ravnoj gori. U tim razgovorima, pored Tita, učestvovali su Sreten Žujović i Mitar Bakić, s jedne strane, a s četničke strane, pored Mihailovića, Dragiša Vasić, potpukovnik Dragoslav Pavlović i kapetan Milorad Mitić, oficir za vezu četnika s Vrhovnim štabom NOPOJ. Prije održavanja tog drugog sastanka s Mihailovićem u selu Brajićima, Vrhovni štab NOPOJ uputio je jedno pismo Mihailoviću koje je Tito napisao 20. oktobra; sadržalo je 12 tačaka u kojima je formulisan prijedlog sporazuma za zajedničku borbu protiv okupatora. Pismo je upućeno na Ravnu goru po kapetanu Miloradu Mitiću, ali na razgovorima 27. oktobra na Ravnoj gori Mihailović nije prihvatio bitne prijedloge. Potpunije o tome govori se u tomu 7. Titovih *Sabranih djela.*

250 Tito ima u vidu otvorena neprijateljstva koja su četnici ispoljili protiv partizanskih jedinica u toku prve neprijateljske ofanzive napadajući ih s leđa dok su držale front na kraljevačkom sektoru, kao i kod Čačka, Ivanjice i Užica. Tom prilikom su četnici razbijeni i odbačeni prema Ravnoj gori, gdje su se nalazili pred uništenjem, ali je na molbu Draže Mihailovića Vrhovni štab obustavio dalje napade (vid. i nap. 26).

251 Prva velika neprijateljska ofanziva na tlu Jugoslavije preduzeta je od strane njemačkog okupatora u zapadnoj Srbiji, krajem septembra 1941. Bilo je predviđeno da se nizom uzastopnih operacija uništi na oslobođenoj teritoriji zapadne Srbije, Šumadije i dijela Pomoravlja 12 partizanskih odreda s oko 15 000 boraca primjenom nečuvenih mjera odmazde i strijeljanja svih lica od 16 do 60 godina starosti koja pružaju otpor, a odvođenje u logore svih starijih od 14 godina. Njemački okupator za ovu ofanzivu angažovao je i snage dovedene iz Grčke i Francuske, tako da je pred početak i u toku ofanzive bilo angažovano 6 njemačkih divizija, jedan ojačani njemački puk, a zatim i kvislinške snage: ustaške, domobranske, ljotićevske i nedićevske, a na pojedinim sektorima i četničke – ukupno oko 80 000 vojnika. Masovna paljenja sela, bombardovanja naseljenih mjesta i strijeljanja su pratili te tzv. njemačke kaznene ekspedicije. Tako je početkom oktobra kod Topole strijeljano 2100 ljudi, 14. oktobra u selu Dragincu (kod Loznice) oko 3000 ljudi, žena i djece, u Kraljevu od 10. do 20. oktobra preko 6000 ljudi, žena i djece, od kojih su dobar dio bile izbjeglice iz Bosne i Slovenije, u Kragujevcu 21. oktobra preko 7000 ljudi, dok su Šabac i okolina očišćeni od muškaraca koji su odvedeni u sabirni logor u luku rijeke Save kod Sremske Mitrovice, izrađen od organizacije »Tot« da može u prvi mah da primi 50 000,

a po potrebi do 500 000 ljudi. Tako je, prema jednom njemačkom policijskom izvještaju od 9. oktobra, uhapšeno 22 000 muškaraca i smješteno u provizorni logor, koje je trebalo da »prorešeta« jedna policijska komanda uz pomoć beogradske policije. Ova velika ofanziva završena je početkom decembra 1941. Što se pak tiče Krupnja koji Tito pominje, riječ je o herojskom otporu Podrinjskog NOP odreda i dijelova Valjevskog NOP odreda koji su pružali otpor nadmoćnijem neprijatelju od 14. do 20. oktobra, kada su njemačke jedinice slomile otpor, spalile Krupanj i pobile sve ranjenike i bolničko osoblje, kao i civilno stanovništvo koje nije uspjelo da se skloni. Cijeni se da je u ovoj ofanzivi neprijatelj ubio i odveo u logore oko 50 000 muškaraca, žena i djece.

252 Tito ima u vidu, pored ove prve ofanzive, *drugu ofanzivu*, koju su njemački okupatori preduzeli 15. januara 1942. u istočnoj Bosni; *treću ofanzivu*, koja je počela 31. marta 1942. u jugoistočnoj Bosni; *Četvrtu ofanzivu* (poznatu kao bitka na Neretvi) koja je počela 20. januara 1943; *petu neprijateljsku ofanzivu* odnosno bitku na Sutjesci, koja je počela 15. maja 1943; *šestu neprijateljsku ofanzivu*, koja je počela početkom decembra 1943. i na kraju *sedmu neprijateljsku ofanzivu*, koja je počela njemačkim desantom na Drvar 25. maja 1944. Potpunije o svim tim neprijateljskim ofanzivama vid. nap. 76–83.

253 Tito je o rovarenju tih oficira koji su služili u Nedićevoj Srpskoj državnoj straži i na drugim mjestima, a potom primljeni u NOVJ svakako obaviješten od organa Ozne. Međutim, ti primjeri nisu poznati.

254 To pismo nije pronađeno, a nisu poznati ni podaci o Josipu Alaču. Vjerovatno je riječ o Jugoslovenu s Novog Zelanda, gdje je živio jedan dio naše ekonomske emigracije koji je pružao podršku novoj Jugoslaviji.

255 Ovo je Titov odgovor na izlaganje Vlahâ iz zaječarskog okruga 18. oktobra 1945. Delegati su upoznali Tita s aktuelnim problemima svog kraja, a posebno vlaškog življa, s posledicama velike suše, koja je nanijela velike štete ovom inače plodnom kraju, kao i sa zločinima četnika, koji su zaklali čitave porodice u tom okrugu.

256 Poljski ambasador u Beogradu je bio Jan Karol Vende. Titu je odlikovanje predao u velikoj sali Privremene narodne skupštine DFJ u prisustvu članova poljske ambasade i visokih vojno-političkih i državnih rukovodilaca DFJ.

257 Prezidijum Narodnog vijeća Narodne Republike Poljske odlikovao je Tita svojim ukazom od 7. septembra 1945. najvišim poljskim odlikovanjem – Ordenom krsta Grunvalda I reda.

258 U drugom svjetskom ratu Jugoslavija je izgubila oko 1 700 000 muškaraca, žena i djece ili 11,2% od ukupnog broja stanovništva, dok su Poljaci imali oko 6 miliona žrtava, što je predstavljalo 17,31% od ukupnog broja stanovništva, po čemu su bili prvi u svijetu – ispred Sovjetskog Saveza i Jugoslavije.

259 Riječ je o predsjedniku Predsjedništva Privremene narodne skupštine DFJ dr Ivanu Ribaru, koji je Titu uručio Orden partizanske zvijezde I reda i Orden bratstva i jedinstva I reda. Oba odlikovanja su uručena u velikoj sali Privremene narodne skupštine DFJ odmah po održanoj ceremoniji predaje najvišeg poljskog odlikovanja – Ordena krsta Grunvalda I reda.

260 Tito se ovim riječima obratio delegatima prosvjetnih radnika Federalne Srbije, koji su došli da mu uruče pozdrave sa trodnevnog Kongresa prosvjetnih radnika iz uže Srbije, Vojvodine, Kosova i Metohije. Prijemu je prisustvovala i Mitra Mitrović Đilas, ministar prosvjete Narodne vlade Federalne Srbije.

261 Tito je ovaj razgovor vodio u svojoj rezidenciji s dopisnikom »Komsomolske pravde« A. Blatinom, koji je u Jugoslaviju došao na poziv Centralnog odbora Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ-a).

»Komsomolska pravda« (Комсомольская правда) je organ Centralnog komiteta Lenjinskog komunističkog saveza omladine (CK VLKSM). List izlazi šest puta sedmično. Prvi broj je izišao 24. maja 1925.

262 Najveći broj starješina u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije bio je mladi od 30 godina. Tako je, na primjer, Slavko Rodić postao general-major i komandant 5. udarnog korpusa NOVJ u svojoj 25. godini, dok je s istim brojem godina u činu pukovnika bio i komandant 3. udarnog korpusa NOVJ Pero Kosorić, kao i mnogi drugi (Radivoje Jovanović Bradonja, Đoko Jovanić, Đuro Lončarević, Bogdan Oreščanin, Milija Stanišić itd.)

263 Prvo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a) održano je 26. i 27. novembra 1942. u Bihaću u prisustvu 54 delegata. Potpunije o njemu i njegovim odlukama govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 13, nap. 92.

264 Drugo zasjedanje AVNOJ-a održano je 29/30. novembra 1943. u Jajcu. Opširnije o njemu i njegovim odlukama vid. u Titovim *Sabranim djelima*, tom 17, nap. 632.

265 Riječ je o djeci ratnoj siročadi koja su u toku narodnooslobodilačkog rata ostala bez svojih roditelja, a mnoga i bez bliže porodice uopšte. Njihovi roditelji ili rođaci ili su izginuli kao borci NOVJ ili su bili žrtve fašističkih okupatora i njihovih slugu, što je bio najčešće slučaj. Za zbrinjavanje te djece-ratne siročadi širom zemlje poslije rata otvoreni su mnogi dječji domovi, u kojima su se ta djeca vaspitavala i školovala, dok nisu postala sposobna za samostalan život, pri čemu su imali prioritet u zapošljavanju.

266 Kragujevac su oslobodile 21. oktobra 1944. godine 17. udarna divizija NOVJ i 113. i 93. streljačka divizija 68. streljačkog korpusa Crvene armije u borbama koje su počele još 14. oktobra. Nastupajući u više pravaca jedinice NOVJ i Crvene armije nanijele su dijelovima njemačkih 297. pješadijske, 117. lovačke, 181. pješadijske i 7. SS-divizije »Princ Eugen« (oko 8000 vojnika) težak poraz: poginulo je 2127 neprijateljskih vojnika, a zaplijenjeno je 12 topova, 11 minobacača, 10 012 pušaka i raznog drugog materijala. Oslobođenjem Kragujevca i prenošenjem dejstava prema Kraljevu završena je beogradska operacija. U Srbiji su ostali neoslobođeni gradovi u dolini rijeka Ibra i Zapadne Morave.

267 Tito ima u vidu strijeljanje preko 7000 ljudi od 16 do 60 godina starosti (među kojima je bio veliki broj đaka starijih razreda), koje su izvršili 21. oktobra 1941. njemački 3. bataljon 749. puka 717. pešadijske divizije i nedićevski 5. dobrovoljački odred.

268 Više o suštini naziva »versajska Jugoslavija« vid. u nap. 233.

269 Opširnije o tom *savezu* sa Sovjetskim Savezom govori se u *Sabranim djelima* J. B. Tita, tom 27.

270 Beograd je oslobođen 20. oktobra 1944. poslije sedmodnevnih borbi koje su vodile jedinice 1. armijskog korpusa NOVJ, Glavnog štaba NOV i PO Srbije i Crvene armije. Potpunije o tome govori se u Titovim *Sabranim djelima*, tom 24, nap. 151, 152, 153. i 196.

271 Ta depeša dr Josipa Smodlake, jugoslovenskog delegata u Savjetodavnom vijeću za Italiju sa sjedištem u Rimu, nije pronađena, ali se iz ovog Titovog odgovora može nazreti njen sadržaj.

272 Potpunije o rješenju tršćanskog pitanja govori se u nap. 145.

273 U vrijeme kada je taj zakon predložen, u Jugoslaviji su još postojali ozbiljni problemi na komunikacijama. Putovi su bili u lošem stanju, željeznički kapaciteti nedovoljni, a pruge porušene. Nedostajalo je i drugih transportnih sredstava. Pored toga, pitanje zapošljavanja nije bilo riješeno na odgovarajući način da bi se mogli prihvatiti svi oni demobilisani borci koje je uglavnom trebalo da prihvati društveni sektor. Zbog svega toga, Tito je predložio da se otpuštanje demobilisanih boraca Jugoslovenske armije vrši postepeno, tj. u dve partije.

274 *Zakon o demobilizaciji* od 19. jula 1945. objavljen je u »Službenom listu« Demokratske Federativne Jugoslavije broj 51 od 20. jula 1945.

275 *Pastirsko pismo* je jedna vrsta poslanice koja je usvojena 20. septembra 1945. na opštoj biskupskoj konferenciji i upućena vjernicima katoličke vjeroispovjesti u Hrvatskoj i Sloveniji s ciljem da se narod ove dvije federalne jedinice podstakne protiv narodne vlasti i na neki način bojkotuje izbore za Ustavotvornu skupštinu DFJ zakazane za 11. novembar 1945. Ovaj Titov odgovor na izazov reakcionarnog katoličkog klera i najviših crkvenih prelata koji su stali u odbranu nadbiskupa Alojzija Stepinca, kao i drugih svećenika koji su se nalazili u službi neprijatelja, objavljen je u cjelokupnoj jugoslovenskoj štampi.

276 *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji* donijela je Privremena narodna skupština 23. avgusta 1945. Na osnovu ovog zakona agrarna reforma je izvršena na načelu da »zemlja pripada onima koji je obrađuju«. Zakonom o agrarnoj reformi izvršena je eksproprijacija velikih posjeda od preko 45 hektara (poljoprivredna i šumska dobra) ili 25 do 35 hektara obradive zemlje ako se iskorišćava putem zakupa ili upotrebom najamne radne snage. Pored toga, zakonom su eksproprisani zemljišni posjedi banaka, crkava i manastira, višak zemljišnog posjeda iznad maksimuma, posjedi bez sopstvenika i višak obradive zemlje iznad 3 do 5 hektara čiji vlasnici nisu zemljoradnici. Od oduzete zemlje je stvoren zemljišni fond od oko 800 000 hektara, koji je potom besplatno podijeljen siromašnim zemljoradnicima. Tako je zemlju dobilo preko 316 000 siromašnih seljačkih porodica.

277 Tačan broj pobijenih Srba u Pavelićevoj tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj do sada nije ustanovljen. Međutim, ako se uzmu žrtve u Jasenovcu, gdje je pobijeno oko 700 000 ljudi, žena i djece i broj poginulih i pobijenih u drugim krajevima NDH, onda se taj broj kreće vjerovatno oko 900 000.

278 Nije poznat broj pobijenih Hrvata u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od strane ustaša, ali bi se, po sličnoj gore izvedenoj procjeni, taj broj mogao da kreće oko 50 000.

279 Zloglasni ustaški logor u *Jasenovcu* je bio jedan od najvećih koncentracionih logora za vrijeme drugog svjetskog rata koje su stvarali fašisti i njihove marionete. U Jasenovcu ustaše su pobile na najbrutalniji način oko 700 000 ljudi, žena i djece pretežno srpske nacionalnosti. Logor je osnovan u drugoj polovini 1941. Sastojao se iz pet manjih logora: Krapje, Bročice, Ciglana, Kožara, Stara Gradiška. Neposredni organizator ovog logora za masovno mučenje i ubijanje ljudi bio je poznati ustaški koljač i ratni zločinac Vjekoslav Luburić Maks. U toku 1942. strijeljano je ili umoreno na razne načine oko 50 000 Kozarčana koje su Nijemci, ustaše i domobrani pohvatali za vrijeme svoje ofanzive na Kozari koja je počela 10. juna te godine.

280 Tito ima u vidu njemačku operaciju koju su preduzele njemačka 369. legionarska divizija »Vražja« i ustaško-domobranska 9. gorska (brdska) divizija 27. januara 1945. iz Mostara u pravcu slobodne teritorije i tom prilikom su zauzele Metković, Čapljinu i Gabelu. U ovoj operaciji učestvovali su i katolički svećenici (fratri) iz Širokog Brijega (današnje Ljštice) uz pomoć proustaških elemenata koji su nanijeli veće gubitke 4. dalmatinskoj NOU brigadi 9. NOU dalmatinske divizije. Jedan od organizatora ove akcije je bio i sarajevski nadbiskup dr Ivan Šarić, ratni zločinac. Postupajući po Titovom naređenju, jedinice 8. udarnog korpusa NOVJ i 29. NOU (hercegovačke) divizije 2. udarnog korpusa NOVJ prešle su u protivnapad početkom februara i tom prilikom borbe u Širokom Brijegu vodile su se prsa u prsa, naročito oko bloka katoličkih crkvenih zgrada. Ovaj protivnapad jedinica NOVJ poznat je kao mostarska operacija i završio se 14. februara oslobođenjem Mostara i Nevesinja. Opširnije o tome vid. u tomu 26, nap. 160. i 162.

281 O tim izjavama A. Stepinca i nekih drugih crkvenih velikodostojnika koje su oni vjerovatno davali novinarima ili su to saopštavali na neki drugi način, javnosti o tome ništa nije poznato, a Tito je do njih došao najvjerovatnije drugim kanalima.

282 Tito ima u vidu razgovore koje je vodio s predstavnicima katoličke crkve za vrijeme svog boravka u Zagrebu početkom jula 1945. Tada je razgovarao i s A. Stepincom, ali o tom razgovoru javnosti ništa nije saopšteno. O tome vid. i u tomu 28.

283 *Mošetov* je najvjerovatnije bio predstavnik Centralnog komiteta Svesavezne komunističke partije (boljševika), zadužen za školovanje jugoslovenskih kadrova u Sovjetskom Savezu, ali njegovo ime nije razrešeno.

284 Riječ je o Dobrivoju Radosavljeviću Bobiju, članu CK KP Srbije. On je na prvom plenarnom sastanku CK KP Srbije izabran za člana Politbiroa.

285 Odnosi se na Svetislava Stefanovića Ćeću u to vrijeme člana CK KP Srbije i jednog od rukovodilaca Odjeljenja zaštite naroda Jugoslavije (Ozne).

286 Misli se na Krstu Popivodu, koji je na V zemaljskoj konferenciji održanoj u Dubravi kraj Zagreba od 19. do 23. oktobra 1940. izabran za kandidata za člana CK KPJ. Opširnije o tome vid.: Josip Broz Tito *Sabrana djela*, tom 6, nap. 155.

287 Odnosi se na Vladimira Popovića Vladu, izabranog za kandidata za člana CK KPJ na V zemaljskoj konferenciji (vid. prethodnu nap.).

288 *Lazar Koliševski Lazo* u to vrijeme je bio politički sekretar CK KP Makedonije.

289 Osnivački kongres Komunističke partije Srbije održan je od 8. do 12. maja 1945. u Beogradu. Na Osnivačkom kongresu izabran je Centralni komitet od 43 člana i 6 kandidata. Na prvoj plenarnoj sjednici CK KP Srbije održanoj 12. maja izabran je i njegov Politbiro na čelu s Blagojem Neškovićem kao političkim i Jovanom Veselinovom kao organizacionim sekretarom (vid. J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom 28, nap. 92).

290 Prvi kongres ratnih invalida održan je u Domu ratnih vojnih invalida u Beogradu 28. i 29. oktobra 1945.

291 Tito ima u vidu ratne vojne invalide iz minulih ratova: prvog i drugog balkanskog i prvog svjetskog rata. U Kraljevini Jugoslaviji njihov problem nije adekvatno riješen i ratni invalidi slabog imovnog stanja bili su dovedeni do prosjačkog štapa.

292 Jedna od najhumanijih bitaka koja se vodila u drugom svjetskom ratu bila je i bitka za spas oko 4000 ranjenika u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi (vid. J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom 14, nap. 1. i 270).

293 General-lajtnant Petar Drapšin, komandant 1. tenkovske armije JA, nesrećno se ranio 28. oktobra 1945; podlegao je ranama 2. novembra. Tito je ovu naredbu izdao imajući u vidu smrt jednog istaknutog i talentovanog komandanta u oslobodilačkom i revolucionarnom ratu naroda Jugoslavije 1941–1945.

294 Načelnik Generalštaba Jugoslovenske armije u to vrijeme je bio general-lajtnant Koča Popović; dotadašnji načelnik Generalštaba JA general-lajtnant Arso Jovanović se nalazio na školovanju u SSSR-u.

295 Tito ima u vidu pismo aleksinačkih rudara od 28. oktobra 1945. U tom pismu koje je objavila »Borba« 1. novembra 1945, aleksinački rudari prihvatili su poziv vrdničkih rudara za takmičenje i obećali Titu da će predviđeni plan ispuniti do 1. januara 1946. i da će ga premašiti za 10%.

296 Tito je ovu izjavu dao gospodinu Mariusu Manjenu (Manienne), specijalnom dopisniku lista »Imanite« u Beogradu, početkom novembra 1945.

List *»Imanite«* (L'Humanité) je dnevni list koji je počeo da izlazi 1904. Sada je organ Komunističke partije Francuske.

297 Riječ je o izborima za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije koji su bili zakazani za 11. novembar 1945 (vid. nap. 324).

298 Najvjerovatnije je riječ o diplomatskom pritisku zapadnih sila, ali to konkretno nije poznato, kao i o kampanji koja se u to vrijeme vodila na Zapadu.

299 Opozicija se pojavila poslije Trećeg zasjedanja AVNOJ-a na kome je AVNOJ proširen onim poslanicima Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije izabranim na izborima 1938, a koji se nisu kompromitovali saradnjom s okupatorom, pa je svojim proširenjem AVNOJ konstituisan u Privremenu narodnu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije. Jedan dio tih poslanika stupio je na čelu s Milanom Grolom i Jurjem Šutejom u opoziciju suprotstavljajući se svim progresivnim mjerama koje je usvajala Privremena narodna skupština DFJ. Prema tome, ovdje je riječ o pri-

padnicima preživjelih građanskih partija koji su uvidjeli da ih je vrijeme pregazilo i pokušavali su poslednjim sredstvima – stupanjem u opoziciju – da preokrenu točak istorije u razvoju nove i socijalističke Jugoslavije (vid. nap. 197, 216. i 221).

300 Riječ je o Ustavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije koji je usvojen u Narodnoj skupštini FNRJ 31. januara 1946. To je bio prvi ustav nove Jugoslavije, o kome se opširnije govori u Titovim *Sabranim djelima,* tom 30.

301 Na plenarnom sastanku Ustavotvorne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije održanom 29. novembra 1945. proglašena je Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ), dok je njen ustav usvojen 31. januara 1946. (vid. u tomu 30).

302 U vrhu ratnih zločinaca koji su se za vrijeme drugog svjetskog rata stavili u službu njemačkog i talijanskog okupatora, odobravali iseljavanja, nasilna prekrštavanja iz pravoslavne u katoličku vjeru, teror i zločine bili su zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac i ljubljanski nadbiskup dr Georgij Rožman. Prvi je osuđen na višegodišnju robiju, a drugi na smrt.

303 Tito ima u vidu razgovor s katoličkim svećenicima koji je održao za vrijeme svog boravka u Zagrebu početkom juna 1945 (vid. u tomu 28, str. 86).

304 Potpunije o *pastirskom pismu* govori se na str. 126.

305 *Križari* su klerikalna organizacija nastala u prvim godinama diktature kralja Aleksandra I Karađorđevića čije je glasilo bio »Križ«. Križarski pokret je raspirivao nacionalnu mržnju između hrvatskog i srpskog naroda i propagirao koncepcije ustaškog pokreta. Njegov duhovni vod je bio zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac (vid. nap. 302 i Titova *Sabrana djela,* tom. 3, nap. 21).

306 Opširnije o *agrarnoj reformi* govori se u nap. 276.

307 *Kagulari* (Cagoulards) su tajna fašistička i teroristička organizacija osnovana u Francuskoj 1932. Sastanci su im imali ritualni karakter. Pripremili su teren za višijevski režim na čelu s maršalom Petenom. Inače sam naziv »kagulari« potiče od francuske reči »cagoule« što znači mantija s kapuljačom koja je imala otvore za oči (maska).

308 Tito je ovaj svoj predizborni govor održao u Sarajevu 5. novembra 1945. u 11 časova pred oko 80 000 građana Sarajeva i okoline. Govor je održao s balkona Zemaljske banke koja se nalazila uz Gradski park.

309 Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca proglašena je 1. decembra 1918. Tito ovdje očigledno misli na 28. jun 1919, kada su sile-pobjednice u prvom svjetskom ratu potpisale s Njemačkom mir u Versaju (vid. nap. 218).

310 Tito ima u vidu period od 1919. do 1929, tj. period tzv. »lažnog parlamentarizma«, kada su se pod plaštom demokratije progonile sve progresivne snage u zemlji uvođenjem Zakona o zaštiti države, što se nastavilo i uvođenjem vojno-monarhističke diktature 6. januara 1929. Potpunije o toj diktaturi govori se u Titovim *Sabranim djelima,* tom 2.

311 Imaju se u vidu progoni i ubistva štrajkača, razbijanje studentskih demonstracija i hapšenja i ubijanja studenata, a posebno progoni, hapšenja i ubistva članova KPJ. Tito je takođe osuđen na dugogodišnju robiju u trajanju od 5 godina na tzv. »bombaškom« procesu održanom od 6. do 14. novembra 1928. u Zagrebu. Vid. J. B. Tito, *Sabrana djela,* tom 2, nap. 10.

312 Tito ima u vidu sporazum koji je zaključen 26. avgusta 1939. između Dragiše Cvetkovića, predsjednika vlade Kraljevine Jugoslavije i mandatara krune, s jedne, i dr Vladimira Mačeka, predsjednika Hrvatske seljačke stranke (HSS) i Seljačke demokratske koalicije, s druge strane. Sporazum, poznat u istoriji kao sporazum Cvetković–Maček, sklopljen je u cilju rješenja hrvatskog pitanja. Poslije toga je stvorena Banovina Hrvatska, čiji je ban bio dr Ivan Šubašić.

313 Od pripadnika Hrvatske seljačke stranke (HSS) dr Vladimir Maček je stvorio tzv. Građansku zaštitu (gradsku i seljačku zaštitu), u stvari naoružane odrede

HSS-a koji su u aprilskom ratu i poslije njega postali okosnica za stvaranje ustaških i domobranskih formacija.

314 Kada je izbio aprilski rat vlada armijskog generala Dušana Simovića je donijela odluku o puštanju svih političkih zatvorenika koji su se nalazili u raznim koncentracionim logorima širom zemlje. Međutim, kako je to u Banovini Hrvatskoj bilo u nadležnosti njenog bana dr Ivana Šubašića, on tu odluku nije sproveo u život, već su svi komunisti – zatvorenici izručeni ustašama. Među njima su se nalazili i Božidar Adžija, Ognjen Prica i August Cesarec – korifeji radničkog pokreta i istaknuti komunistički intelektualci i rukovodioci. Cesareca su strijeljale ustaše 1941. u blizini Zagreba, dok su se Prica i Adžija nalazili u logoru Kerestinec zajedno s još 109 drugih komunista. Adžiju i Pricu strijeljale su ustaše 11. jula 1941 (vid. nap. 195. u tomu 7 Titovih *Sabranih djela*).

315 Opširnije o stvaranju Narodnog fronta Jugoslavije govori se u nap. 61.

316 Tito je ovaj razgovor vodio u svojoj rezidenciji s grupom britanskih parlamentaraca (devet poslanika britanske Laburističke stranke) i s dopisnicima britanskih listova: »Tajmsa«, »Nju Stejtsmena« i »Dejli Heralda« i jednim izveštačem britanskog radija. Svi su oni došli 6. novembra 1945. na poziv jugoslovenske vlade da bi pratili izbore za Ustavotvornu skupštinu DFJ.

317 Konferencija Savjeta ministara spoljnih poslova Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske počela je s radom u Londonu 11. septembra 1945. Savjet ministara je imao zadatak da razmotri uslove za sklapanje mira s Italijom, kao i da razmotri problem Trsta i Julijske krajine. Jugoslovensku delegaciju, koja je povremeno učestvovala u radu Savjeta ministara, predvodio je Edvard Kardelj, potpredsjednik Ministarskog savjeta DFJ (vid. nap. 195. i 402).

318 Riječ je o Klementu Atliju, predsjedniku britanske vlade i šefu Laburističke stranke. Postao je predsjednik britanske vlade poslije Čerčilovog poraza na parlamentarnim izborima jula 1945.

319 Ima se u vidu Hari Truman, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država. Na taj položaj je došao poslije Ruzveltove smrti 12. aprila 1945.

320 Na raznim mitinzima, konferencijama i sličnim manifestacijama narod je redovno za vrijeme rata isticao slike Franklina Ruzvelta, predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, Josifa Visarionoviča Staljina, predsjednika Savjeta narodnih komesara SSSR-a i šefa sovjetske države, i Vinstona Čerčila, predsjednika britanske vlade. Međutim, kada je krajem rata i neposredno poslije toga došlo do zategnute situacije oko Trsta u kojem su se nalazile i savezničke jedinice i koje nisu htjele da ga napuste čineći pri tome i razne provokacije, narod je spontano prestao da ističe slike američkih i britanskih rukovodilaca. O tršćanskom problemu vid. Titova *Sabrana djela*, tom 28, nap. 181, 207 i 254.

321 *Demokratija* je bio list Demokratske stranke Milana Grola, koji je do 20. avgusta 1945. kada je podnio ostavku, bio prvi potpredsjednik Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije.

322 Misli se na bacanje prve atomske bombe u drugom svjetskom ratu na Hirošimu 6, a druge na Nagasaki 9. avgusta 1945. u vrijeme trajanja rata na Dalekom istoku i Pacifiku. Bacanje ovih bombi na pomenute japanske gradove ubrzalo je kapitulaciju Japana 2. septembra 1945, kada je završen drugi svjetski rat.

323 Tito je tako formulisao svoje mišljenje smatrajući da ako se problemi nastali na konferenciji ministara spoljnih poslova budu rješavali u krugu tzv. *velike trojice* (Trumana, Staljina i Atlija) da će biti povoljnije riješeni, a posebno u vezi s Jugoslavijom zbog toga što bi tada došao do većeg izražaja stav i uticaj Sovjetskog Saveza i na taj način bi se neutralisali glasovi većine država koje su bile pod uticajem Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije.

324 Riječ je o izborima za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije održanim 11. novembra 1945. Tom prilikom se glasalo za Saveznu skupštinu i Skupštinu naroda kao sastavnim dijelovima Ustavotvorne skupštine DFJ. U cijeloj zemlji je u biračke spiskove bilo upisano 8 313 455 birača. Na izbore je izašlo

za Saveznu skupštinu 7 432 469 ili 88,66% od ukupnog broja upisanih birača. Za kandidate Narodnog fronta za Saveznu skupštinu glasalo je 6 725 047 ili 90,48%, dok je za kutiju bez liste glasalo 707 422 ili 9,52 birača. Za Skupštinu naroda od ukupnog broja upisanih birača izašlo je na izbore 7 413 214 ili 88,43%. Za kandidate Narodnog fronta za ovu skupštinu glasalo je 6 574 975 ili 88,69 birača, dok je za kutiju bez liste glasalo 838 239 ili 11,31% birača.

U stvari, veliki odziv birača i njihovo povjerenje dato kandidatima za poslanike s liste Narodnog fronta Jugoslavije *najbolji su odgovor* naroda Jugoslavije, koji su se opredijelili time za nove društveno-političke odnose.

325 Tito ima u vidu *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji* usvojen od strane Privremene narodne skupštine DFJ i u vezi s kojim su došli pod udar svi posjedi veći od maksimuma, pa time i velika crkvena imanja (vid. u nap. 276).

326 *Njemačka nacionalna manjina* u Jugoslaviji, tj. Njemačka narodnosna grupa (Die deutsche Volksgruppe, kako su je Nijemci nazivali) listom se, osim časnih izuzetaka, stavila u službu okupatora i preko svojih brojnih oružanih formacija, među kojima je najozloglašenija bila 7. SS-brdska dobrovoljačka divizija »Princ Eugen«, počinila je nečuvena zvjerstva nad pripadnicima narodnooslobodilačkog pokreta. Zbog svih tih nedjela najveći dio njemačke nacionalne manjine je poslije rata protjeran (iseljen) iz zemlje (vid. J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom 24, nap. 166).

Mađarska nacionalna manjina nastanjivala je uglavnom Bačku i Baranju. Dio Mađara priključio se NOP-u i bio je zvjerski proganjan, dio je bio pasivan, a jedan dio je takođe počinio mnogobrojna zvjerstva nad Srbima koji su kao doseljenici (kolonisti) ili starosjedioci živjeli u Bačkoj. Poznat je pokolj mađarskih fašista nad ljudima, ženama i omladincima i djecom u januaru 1942. kada je u Šajkaškoj i u Novom Sadu (od 21. do 23. januara) pobijeno oko 4000 ljudi, žena, omladine i djece. Jedina svijetla tačka u mađarskom političkom životu bio je poslanik mađarskog parlamenta Endre Bajči-Žilinski, koji je podigao svoj glas i ustao protiv tih pokolja.

Zabranjena Komunistička partija Mađarske povodom toga krvoprolića u Bačkoj izdala je 6. februara letak u kome se ti zločini osuđuju i poziva mađarski narod na zajedničku borbu protiv neprijatelja i izdajnika naroda. Letak je počinjao riječima:

»Mađari! Radnici, seljaci i građani! U Vojvodini Hortijevi dželati, bez suđenja, pogubili su više hiljada civilnog stanovništva. Mitraljezima su iskasapili nevine stanovnike dva sela Vojvodine. Protest Novosađana ugušili su u krvi i pobili bezbroj mirnih građana«. (*Zbornik NOR*, tom XV, knj. 1, dok. br. 89).

Treba reći da su žrtve ubijali, poput ustaša, i maljevima i bacali ih pod led zaleđenog Dunava. Osim toga, protjerano je više hiljada Srba u Srbiju, a takođe je više hiljada Srba deportovano u koncentracione logore u Bačkoj i Mađarskoj, od kojih je bio najpoznatiji logor Šarvar u Mađarskoj. Samo, na primjer, 21. i 22. aprila 1941. protjerano je u Srbiju 7013 osoba, dok je internirano više od 12 000 osoba. Bilo je predviđeno da se u Bačkoj naseli iz Mađarske 110–120 hiljada ljudi. Potpunije o zlodjelima u šarvarskom logoru govori se u *Zborniku NOR*, tom XV, str. 333 i 334.

Postojala je takođe tendencija da se i Mađari isele kao i pripadnici njemačke nacionalne manjine, ali to nije realizovano, jer su se u Mađarskoj nalazili komunisti na vlasti, s jedne strane, a s druge strane, i sami Mađari trpjeli su fašistički teror, pa se mađarska nacionalna manjina nije mogla poistovjetiti s manjinom mađarskih fašista.

327 Poslije okupacije Čehoslovačke od strane nacističke Njemačke došlo je do njenog komadanja, pa je jedan manji dio na sjeveru Čehoslovačke pripojila sebi Poljska Republika, a neke južne dijelove zemlje pripojili su sebi Mađari. U tim krajevima su vršeni i progoni Čehoslovaka i nasilna asimilacija. Po završetku drugog svjetskog rata čehoslovačke vlasti preduzele su represivne mjere.

328 Tito ima u vidu ustanak u Slovačkoj koji je izbio 29. avgusta 1944, kada su partizanske jedinice oslobodile Bansku Bistricu, koja je postala centar slovačkog narodnog ustanka. Plan za ustanak razradio je Vojni centar po naređenju Slovačkog nacionalnog savjeta. Tako je do ustanka došlo u vrijeme kada je već u Slovačkoj dejstvovalo oko 14 000 partizana. Međutim, Nijemci su ubrzo angažovali oko 20 000 vojnika i do 27. oktobra uspjeli da slome otpor ustaničke vojske zauzevši Bansku Bist-

ricu, poslije čega su se ustaničke snage po naređenju Glavnog štaba partizanskih snaga povukle u naprijed određene, teže prohodne rejone, da bi s proljeća 1945. sadejstvovale jedinicama Crvene armije i 1. čehoslovačkog korpusa (formiranog u SSSR-u) u borbama za konačno oslobođenje zemlje.

329 Sadržina note se vidi iz Titovog odgovora.

330 Tito ima u vidu preporuku šefova triju velikih sila: Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije – Franklina Ruzvelta, Josifa Visarionoviča Staljina i Vinstona Čerčila u vezi s proširenjem AVNOJ-a, obrazovanjem jedinstvene jugoslovenske vlade i sprovođenjem slobodnih izbora po završetku rata za Ustavotvornu skupštinu DFJ, i Beogradski sporazum Tito–Šubašić od 1. novembra 1944 (vid. J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom 24, str. 162).

331 Jedinstvena (privremena) jugoslovenska vlada DFJ obrazovana je na osnovu Beogradskog sporazuma od 1. novembra 1944. godine 7. marta 1945. Na čelu Ministarskog savjeta nalazio se Josip Broz Tito kao predsjednik i ujedno ministar narodne odbrane, dok je dr Šubašić u tom savjetu (vladi) imao resor ministra spoljnih poslova (vid. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 27, str. 12).

332 Na Trećem zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) ovo vijeće je konstituisano 10. avgusta 1945. u Privremenu narodnu skupštinu (vid. u nap. 75).

333 Potpunije o zakonima koje je usvojila Privremena narodna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije na ovom zasijedanju u avgustu 1945. govori se u nap. 75.

334 Dr *Ivan Šubašić*, ministar spoljnih poslova u vladi DFJ, podnio je ostavku 8. oktobra 1945, kada i dr Juraj Šutej, ministar bez portfelja u istoj vladi. Ostavku je podnio na položaj potpredsjednika Ministarskog savjeta DFJ i Milan Grol 20. avgusta 1945 (vid. u nap 197).

335 Tito je održao konferenciju s predstavnicima strane i domaće štampe u svojoj rezidenciji 16. novembra 1945. u 15,00 časova. Prvo je dao izjavu, a potom je odgovarao na postavljena pitanja od strane novinara.

336 Tito je te podatke iznio najvjerovatnije na osnovu izvještajâ primljenih od organa Odjeljenja zaštite naroda.

337 U vezi s ovom Titovom konstatacijom o pitanju rezultata izbora u gradovima: *Beogradu*, *Zagrebu*, *Sarajevu*, *Ljubljani*, *Skoplju* i *Cetinju*, na osnovu objavljenih izvještaja vidi se da je u *Beogradu* od ukupnog broja glasača na izbore izišlo 91%, od toga je za kandidate Narodnog fronta za Saveznu skupštinu glasalo 81,53%, a za kutiju bez liste – 18,47%, dok je za kandidate Narodnog fronta za Skupštinu naroda glasalo 83,2%, a za kutiju bez liste 16,8%; u *Skoplju* je na biračka mjesta izišlo 96,3% birača od ukupnog broja upisanih u biračke spiskove, pa je za kandidate Narodnog fronta glasalo za Saveznu skupštinu 97,3%, a za kutiju bez liste 2,7%, dok je za kandidate Narodnog fronta za Skupštinu naroda glasalo 97,6%, a za kutiju bez liste 2,4%; u *Sarajevu* je izišlo na izbore 96,4% od ukupnog broja upisanih birača, pa je za kandidate Narodnog fronta za Saveznu skupštinu glasalo 97,1%, a za kutiju bez liste 2,9%, dok je za kandidate Narodnog fronta za Skupštinu naroda glasalo 97,1%, a za kutiju bez liste 2,9%; u *Ljubljani* je na biračka mjesta od ukupnog broja birača izašlo 97,8, a za kandidate Narodnog fronta je glasalo 93%, dok je 7% glasalo za kutiju bez liste; u *Zagrebu* je na biračkim mjestima od ukupnog broja upisanih u biračke spiskove za kandidate Narodnog fronta za Saveznu skupštinu glasalo 93,93%, a za kutiju bez liste 6,07%, dok je za kandidate Narodnog fronta za Skupštinu naroda glasalo 91,49%, a za kutiju bez liste 8,51%. Potpunije o rezultatima izbora u cjelini govori se u nap. 324.

338 Novi Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije (kako je promijenjen naziv Demokratske Federativne Jugoslavije od strane Ustavotvorne skupštine 29. novembra 1945) usvojen je od Ustavotvorne skupštine FNRJ 30, a proglašen 31. januara 1945. Potpunije o tome vid. u tomu 30. *Sabranih djela* Josipa Broza Tita.

339 Misli se na Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije koja je na svojoj prvoj plenarnoj sjednici proglasila 29. novembra 1945. Demokratsku

Federativnu Jugoslaviju za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju usvajanjem Deklaracije. O proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije vid. str. 197.

340 Vjerovatno se misli na sporazum koji je zaključen u Beogradu 9. juna 1945. između vlade DFJ, s jedne strane, i vlada Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, s druge strane, o privremenoj vojnoj upravi u Julijskoj krajini i Trstu. Taj sporazum je kasnije, 20. juna 1945, dopunjen djelimičnim sporazumom između jugoslovenske delegacije i savezničke vojne delegacije feldmaršala Harolda Aleksandera, vrhovnog savezničkog komandanta za Sredozemlje (vid. i u tomu 28. *Sabranih djela* J. B. Tita).

341 Tito ima u vidu 9. korpus Glavnog štaba Slovenije.

342 Izbori u Francuskoj održani su 21. oktobra 1945. Na tim izborima Komunistička partija Francuske izišla je kao najjača izborna grupacija s osvojenih 156 poslaničkih mjesta u francuskom parlamentu. Za komuniste je dalo svoj glas 4 556 000 birača.

343 Riječ je o dr Anti Paveliću, poglavniku tzv. Nezavisne Države Hrvatske. On nije izručen, već je uz pomoć crkvenih i nekih drugih reakcionarnih krugova uspio krajem rata po napuštanju Zagreba da prebjegne u Austriju, a odatle preko Rima u Argentinu, gdje je na njega pokušan atentat. Zbog toga je otišao u Španiju, gdje je i umro (od posljedica ranjavanja) 28. decembra 1959. u Madridu.

344 Tito ima u vidu Milana Nedića, armijskog generala i predsjednika kvislinške vlade u Srbiji od 29. avgusta 1941. Nedić je početkom oktobra 1944. pobjegao iz Beograda u Austriju, gdje su ga poslije rata 1945. uhapsili Saveznici i izručili jugoslovenskim vlastima. Izvršio je samoubistvo u istražnom zatvoru 4. februara 1946.

345 Tito ima u vidu prije svega Liku, Bosansku krajinu i neke dijelove Hercegovine i Crne Gore.

346 Tito je ovaj memorandum uputio u vrijeme kada se u zemlji intenzivno radilo na obnovi zemlje i kada je bilo potrebno da se organizuje jedno centralno koordinaciono tijelo kako bi se izbjegli dupliranje poslova, nenamjensko trošenje finansijskih sredstava i rascjepkanost jugoslovenskih zastupništava u inozemstvu.

347 Tito ima u vidu neke istaknute članove KP Italije koji su se nalazili u emigraciji u Sovjetskom Savezu i koje je trebalo prebaciti u Italiju. Međutim, nije poznato o kojima je ljudima riječ, jer je Jugoslavija u to vrijeme bila punkt za prebacivanje grčkih, italijanskih i španskih komunista u njihove zemlje, kuda su oni upućivani iz Sovjetskog Saveza.

348 U Čehoslovačkoj ambasadi u Beogradu, čehoslovački ambasador dr Jozef Korbel priredio je svečani prijem u čast Huberta Ripke, čehoslovačkog ministra spoljne trgovine, koji je u Beograd stigao 26. novembra 1945. u cilju potpisivanja trgovinskog sporazuma između Čehoslovačke Republike i Demokratske Federativne Jugoslavije (potpisan je 28. novembra). U kraćoj zdravici Korbel je nazdravio Titu i dr Ivanu Ribaru, predsjedniku Predsjedništva Privremene narodne skupštine DFJ, i jugoslovensko-čehoslovačkom prijateljstvu na što mu je Tito odgovorio ovom zdravicom.

349 Tito ima u vidu Huberta Ripku, ministra za spoljnu trgovinu Čehoslovačke Republike.

350 Odnosi se na dr Jozefa Korbela, čehoslovačkog poslanika u Beogradu.

351 Lužički Srbi su slovenski narod u Srednjoj Evropi, koji je prvobitno naseljavao oblast između rijeka Zele, donjeg toga Hafela, koji utiče u Labu, s desne strane zapadno od Berlina, i Hafelove pritoke Špreje. Uslijed stalne denacionalizacije i germanizacije, naročito u 18. i 19. vijeku, ova slovenska zajednica, koja sada broji oko 100 000 žitelja, rasprostranjena je danas u maloj oblasti Lužice, koja se pruža sjeveroistočno od Labe (u rejonu oko Drezdena), oko gornjeg toka Špreje, u trouglu između Berlina, Drezdena i Frankfurta na Odri. Glavni gradovi Lužičkih Srba su Hojtebus na sjeveru i Budišin na jugu – oba na obalama rijeke Špreje. U lužičke krajeve Nijemci su počeli da prodiru još u 10. vijeku, a u 12. vijeku su ih pokorili. Od 1368.

lužička oblast je bila ujedinjena s Češkom, ali za vrijeme tridesetogodišnjeg rata pripojena je Praškim mirom od 1635. Saksonskoj. Od tada je nastala sistematska germanizacija Lužičkih Srba. Poslije dolaska nacista na vlast 1933. denacionalizacija je dostigla vrhunac. Međutim, poslije drugog svjetskog rata Saveznici uopšte nisu pristupili rješavanju lužičkog pitanja, pa su lužički Srbi ostali u sastavu Istočne Njemačke, svedeni na pomenuti broj od oko 100 000.

Lužičkosrpsko narodno vijeće u Budišinu uputilo je 1. marta 1946. Prezidijumu Narodne skupštine SFRJ pismo u kojem ga je obavijestilo o imenovanju svog opunomoćenika u FNRJ, dok je, malo ranije, 7. januara 1946, uputilo memorandum predat ambasadi FNRJ u Varšavi u kome je traženo da Lužičkosrpsko narodno vijeće bude priznato od Saveznika kao »vlada samostalne Lužice«. Na pismo od 1. marta odgovorio je predsjednik Predsjedništva (Prezidijuma) Narodne skupštine FNRJ dr Ivan Ribar 7. aprila 1946. U svom odgovoru je iznio stav da će se FNRJ boriti za prava Lužičkih Srba i da uđu u sastav »slavenske zajednice«.

352 Tito je ovaj članak »Naši prijatelji na Dunavu« napisao na ruskom najvjerovatnije krajem novembra 1945. Objavljen je u časopisu Sovjetske ratne mornarice »Krasnoflotec« (»Crveni mornar«) br. 1 za 1946. godinu. Uputio nam ga je iz Moskve dr Vladimir Vladimirovič Zelenjin, istoričar i za vrijeme drugog svjetskog rata član Vojne misije SSSR-a pri Vrhovnom štabu. Inače, ni priređivač, ni redakcija do tada nisu znali za postojanje tog Titovog članka posvećenog mornarima Dunavske rečne flotile Sovjetskog Saveza, koji su se borili na Dunavu, rame uz rame s borcima NOVJ (JA) od oktobra 1944. pa do proboja sremskog fronta u proljeće 1945.

353 Riječ je o *operaciji iskrcavanja* koja je izvršena noću 29. septembra 1944. u 2,40 časova pod komandom kapetana bojnog broda Deržavina, heroja Sovjetskog Saveza. Dok su divizije 75. streljačkog korpusa prešle Dunav kod Kladova 22. septembra i otpočele dejstva u sjeveroistočnoj Srbiji, a 68. streljački korpus Crvene armije otpočeo napad prema Zaječaru, Štab 57. sovjetske armije je odlučio da se istovremeno izvrše desantne operacije u rejonima Radujevca i Prahova i time pomenutim korpusima olakša izvršenje zadataka.

Poslije brižljivih priprema Odred oklopnih čamaca za artiljerijsku podršku i oklopni čamac Desantnog odreda iskrcali su se u pomenuto vrijeme poslije ponoći 29. septembra i do 6,30 časova ujutro Radujevac je bio odsječen, dok se 30. septembra 113. streljačka divizija 75. streljačkog korpusa Crvene armije spojila s desantom, čime je sudbina njemačkog uporišta u Radujevcu bila zapečaćena – istog dana do 20,30 časova Radujevac je bio oslobođen.

354 *Desant kod Prahova* izvršen je istovremeno kad i desant kod Radujevca, ali uz sadejstvo 93. streljačke divizije 68. streljačkog korpusa Crvene armije. Prahovo je oslobođeno takođe 30. septembra, kad je oslobođen i Negotin.

355 *Desantnu operaciju kod Smederava* izvršila je 15/16. oktobra Brigada oklopnih čamaca pod komandom kapetana bojnog broda Deržavina. Desant je izvršen na 1 km od Smedereva uzvodno Dunavom. U toku 16. oktobra mornarička pješadija Deržavinove brigade presjekla je put Smederevo – Grocka. U 13 časova 17. oktobra jedinice 75. streljačkog korpusa generala Akimenka i Brigade oklopnih čamaca kapetana bojnog broda Deržavina oslobodile su Smederevo.

356 Riječ je o poručniku bojnog broda *S. I. Barbotku,* komandantu 1. gardijskog diviziona oklopnih čamaca iz Brigade oklopnih čamaca Dunavske ratne flotile. Barbotko je u borbama za oslobođenje *Radujevca* učestvovao kao komandant iskrcavanja, dok u desantu za oslobođenje *Prahova* bio komandant udarnog odreda, kao i u desantu za oslobođenje Smedereva. Zbog izuzetne njegove lične hrabrosti i cijelog diviziona, njegova jedinica (1. gardijski divizion oklopnih čamaca) dobio je ukazom Vrhovne komande Crvene armije od 17. novembra 1944. počasni naziv »Beogradski«.

357 Riječ je o njemačkoj Dunavskoj flotili, koju Tito naziva *prahovska dunavska flotila.* Ta flotila je otpočela s probijanjem uzvodno Dunavom iz crnomorskih luka 26. avgusta 1944, tj. u vrijeme kada su trupe 2. i 3. ukrajinskog fronta Crvene armije dovršavale uništenje njemačke Grupe armija »Južna Ukrajina« na širem pro-

storu Jaši – Kišinjev, tj. u poznatoj jaško-kišinjevskoj operaciji. U toku probijanja Nijemci su u Černovodi i Kalaftu izgubili oko 30 ratnih i pomoćnih brodova do njihovog pristaništa u Prahovu 31. avgusta 1944. Tu su iskrcali oko 5000 vojnika, koje su željeznicom uputili k Beogradu, dok su noću 5. septembra u Prahovu potopili preko 60 transportnih brodova i drugih plovnih objekata da bi ovu luku učinili nepristupačnom Dunavskoj ratnoj flotili Crnomorske flote pod komandom viceadmirala Sergeja Georgijeviča Gorškova. Istovremeno su pokušali da se probiju u pravcu Beograda s oko 200 brodova i šlepova natovarenih raznim ratnim i drugim materijalom. Međutim, i pored angažovanja dviju borbenih grupa koje su dejstvovale uzvodno desnom i lijevom obalom Dunava, u tome nisu uspjeli, pa je i to usputno potopljeno.

358 *Zaporoščima* se nazivaju stanovnici Zaporožja, oblasti u jugoistočnom dijelu Ukrajine. Čuveni su zaporoški kozaci, koji su u trgovini Dunavom dospijevali čak do Beograda, pa su tako učestvovali i u njegovoj odbrani 1456. pri neuspješnom napadu Mehmeda II Osvajača, turskog sultana.

359 Bitka za *Staljingrad* (sada Volgograd), odlučujuća i prelomna bitka u drugom svjetskom ratu počela je 13. septembra 1942. direktnim napadom na taj grad na desnoj obali Volge koji je tada nosio Staljinovo ime. Sve do 19. novembra 1942. vođene su veoma teške i krvave borbe u Staljingradu u kojima su se crvenoarmejci herojski borili, tako da su pojedine divizije Crvene armije spale na stotinak boraca. Devetnaestog novembra 1943. trupe Crvene armije su prešle u protivofanzivu kod Staljingrada; to je bio početak zimskih operacija Crvene armije po planu »Uran«. U veoma teškim dvoipomjesečnim borbama trupe Crvene armije slomile su 2. februara 1943. posljednji otpor opkoljene njemačke grupe i zarobile 91 000 vojnika, među kojima 24 generala i 2500 oficira. Time je završena bitka na Volgi, u kojoj su fašisti izgubili od njenog početka 1 450 000 ljudi, oko 2000 tenkova i samohodnih oruđa, preko 10 000 topova i minobacača, 2000 aviona i preko 70 000 motornih vozila.

360 Tito se od 16. do 25. oktobra nalazio u Vršcu. Tada se automobilom prebacio do Pančeva, a odatle je preko Dunava prešao u Beograd na jednom oklopnom čamcu sovjetske Dunavske ratne flotile. Potpunije o tome govori se u Titovim *Sabranim djelima,* tom 24, nap. 233.

361 Britanci i Amerikanci su iz svojih aviona polagali ploveće mine u Dunav da bi onemogućili za Nijemce te najvažnije rječne saobraćajne arterije na Balkanu. Međutim, po približavanju Crvene armije Balkanu njemačke komande su i same preduzele miniranje Dunava i time spriječile plovidbu sovjetskoj Dunavskoj rječnoj flotili k Beogradu i Budimpešti. Od takve jedne mine prilikom prebacivanja od Pančeva za Beograd stradao je 23. oktobra 1944. i general-lajtnant Ivan Milutinović, član Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ, kada je šlep kojim se prevozio preko Dunava naletio na minu.

362 Riječ je o kapetanu fregate Georgiju Nikolajeviču Ohrimenku, komandantu Brigade minolovaca Dunavske ratne flotile, u čijem se sastavu nalazilo 47 ratnih brodića namijenjenih za čišćenje rječnih mina (minolovaca).

363 Od kraja oktobra do kraja decembra 1944. Dunavom očišćenim od mina prošlo je 20 konvoja u kojima je bilo preko 400 transportnih objekata kojima je, pored ostalog, prevezeno i 15 000 tona uglja u Beograd, i 41 543 tone ratnog i drugog materijala za potrebe 3. ukrajinskog fronta Crvene armije.

364 Tu pomoć od 50 000 tona žita dodijelila je sovjetska vlada za vrijeme Titovog boravka u Moskvi od 21. do 28. septembra 1944. usljed toga što je Unra postavljala neprihvatljive uslove za dodjelu hrane ugroženim krajevima u Jugoslaviji. Opširnije o tome govori se u 24. tomu, nap. 121.

365 *Orden narodnog heroja Jugoslavije* uručio je *Ohrimenku* dr Ivan Ribar, predsjednik Prezidijuma AVNOJ-a, 17. jula 1945. u Beogradu.

366 *Viceadmiral Georgij Nikitič Holostjakov* primio je dužnost komandanta Dunavske rječne flotile 12. decembra 1944. od viceadmirala Sergeja Georgijeviča Gorškova, koji je određen na novu dužnost – za komandanta eskadre Crnomorske flote.

367 Tito ovdje ima u vidu desant koji je izvršen 11/12. aprila 1945. kod Sabadoševog salaša između Sotina i Opatovca, oko 8 km jugoistočno od Vukovara. Međutim, pored ove desantne operacije, u decembru 1944. izvršene su još tri slične operacije, od kojih jedna upravo u samom Vukovaru i koja po težini borbe i žrtvama prevazilazi ovu operaciju.

U drugoj polovini novembra 1944. u Beogradu su se sastali Tito i maršal Tolbuhin, komandant 3. ukrajinskog fronta, i tom prilikom su se dogovorili, pored ostalog, i o prelasku u ofanzivu na sremskom frontu 1. proleterskog udarnog korpusa NOVJ i 68. streljačkog korpusa Crvene armije u cilju ovladavanja Osijekom, Vukovarom i Vinkovcima i daljeg prodora na zapad. Ofanziva je počela 3. decembra 1944. (vid. u tomu 25, str. 158). Uzvodno desnom obalom Dunava na pravcu Ilok–Vukovar napadao je 68. korpus.

U cilju uspješnijeg proboja njemačkih odbrambenih položaja odlučeno je da se izvrše dva desanta – jedan manji kod Iloka i drugi veći kod Opatovca. Desantnim operacijama rukovodio je lično viceadmiral Gorškov s komandnog mjesta u Čereviću. Pet minobacačkih čamaca Dunavske ratne flotile iskrcalo je jedan mali odred od 52 borca mornaričke pješadije 3/4. decembra u iločko pristanište. Ova mala četa se junački borila sve dok u Ilok nije prodrla 52. streljačka divizija Crvene armije. Od 52 borca 26 je poginulo, a 19 ranjeno.

Drugi desant je izvršen iste noći, 3/4. decembra u rejonu Opatovca, zapadnije od Iloka. Tom prilikom se iskrcalo 1570 crvenoarmejaca i četiri bataljona 3. vojvođanske brigade (komandant Nikola Đurašević Niko, politički komesar Milorad Radulović Mišo) 36. vojvođanske NOU divizije s oko 1500 boraca.

U veoma teškim okolnostima, verući se uz strmu obalu Dunava, 3000 boraca NOVJ i Crvene armije uspjeli su da obrazuju mostobran i da 4. decembra oslobode Mohovo i Šarengrad, a oko podne 5. decembra i Opatovac.

Treći desant su izvršili 7/8. decembra 1944. u rejonu Vukovara dva sovjetska bataljona i 5. vojvođanska brigada (komandant major Pavle Kapičić, politički komesar Esad Cerić) 36. vojvođanske NOU divizije s ukupno oko 3000 boraca.

Iskrcavanje desanta izvršeno je brodovima 2. brigade rječnih brodova Dunavske ratne flotile.

U teškim uličnim borbama u Vukovaru i uz velike žrtve Nijemci su uspjeli da likvidiraju mostobran i da jugoslovensko-sovjetske jedinice primoraju pod veoma nepovoljnim okolnostima da se povuku na lijevu obalu nabujalog Dunava poslije trodnevnih borbi bez sna i odmora 10. decembra 1944. Pet oklopnih i 4 minobacačka čamca prebacili su 988 boraca na lijevu obalu, dok se jedan broj probio u pozadinu. Samo 5. vojvođanska brigada je imala 161 poginulog, 20 nestalih i 308 ranjenih boraca, dok su sovjetske jedinice bile prepolovljene – iz stroja je izbačeno 527 vojnika i rukovodilaca, a potopljena su im bila i dva oklopna čamca. Neprijatelj je takođe pretrpio teške gubitke: poginulo je oko 470 njemačkih vojnika, ali je opasnost u pozadini sremskog fronta bila otklonjena.

368 Taj desant je izvršen 11/12. aprila 1945. kod Sabadoševog salaša, jugoistočno od Vukovara. U desantu su učestvovali 2. bataljon 5. srpske brigade (komandant brigade major Jovo Miljević) 21. udarne divizije JA i 7 oklopnih čamaca 1. brigade rječnih brodova pod komandom kapetana bojnog broda Deržavina, koji su preko Dunava prebacili bataljon kod pomenutog salaša. U toku 12. aprila iskrcani su 1. i 3. bataljon 5. brigade, tako da je uspostavljen mostobran širine oko 2, a dubine oko 1,5 km. Mostobran su štitili artiljerijskom vatrom oklopni čamci »Azov« i »Kerč« Deržavinove brigade, pa je ubrzo slomljen otpor neprijatelja u rejonu Opatovca i ovo mjesto oslobođeno, čime su desantne jedinice izvršile postavljeni zadatak u pozadini neprijatelja.

369 Prva armija Jugoslovenske armije prešla je u ofanzivu 12. aprila 1945. u cilju proboja sremskog fronta i gonjenja ili zarobljavanja neprijatelja do sjeverozapadnih granica Jugoslavije u sadejstvu s 3. i 2. armijom JA.

370 Vrijeme kad je osnovan Dubrovnik do sada nije tačno utvrđeno. Prema zapisima Konstantina Porfirogenita, Dubrovnik su osnovale u VII vijeku naše ere iz-

bjeglice iz grčko-rimskog grada Epidaurusa (danas Cavtat), kada su taj grad uništili Sloveni. U X vijeku osnovu gradskog stanovništva čine stanovnici slovenskog porijekla. Dubrovnik je stradao 6. aprila 1667. od zemljotresa, koji ga je skoro potpuno razorio, dok je u njemu poginulo 3/4 stanovništva. U narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji Dubrovnik su 18. oktobra 1944. oslobodile jedinice 29. hercegovačke NOU divizije.

371 Grad Perast star je oko 800 godina. Osnovalo ga je ilirsko pleme Pirusti, a u VIII ili IX vijeku u ovom gradu su se nastanili Sloveni.

372 Matija Zmajević je emigrirao u Rusiju 1712, gdje je dobio čin kapetana bojnog broda, a zatim viceadmirala i admirala. Jedno vrijeme je komandovao i ruskom flotom (1722).

373 Mornarički oficiri Milan Spasić i Sergej Mašera imali su u Kraljevskoj jugoslovenskoj mornarici činove poručnika bojnog broda. Oni su eksplozivom digli u vazduh razarač »Zagreb« i zajedno s njim 17. aprila 1941. potonuli u zalivu Boke kotorske; posmrtno su proglašeni za narodne heroje Jugoslavije.

374 Odnosi se na 10. septembar 1942, kada su biokovski partizani u Podgori preduzeli prve mornaričke akcije, pa se taj dan praznuje kao Dan mornarice, odnosno od 1962. kao Dan Ratne mornarice i pomorstva Jugoslavije.

375 Tito ovdje misli na Vrhovni štab NOV i POJ, koji se 7/8. juna 1944. prebacio iz Barija na Vis i tu ostao do 16. oktobra 1944, kada je po njegovom naređenju prešao u Srbiju (Aranđelovac). Više o tome vid. u tomu 24, nap. 91.

376 Mornarica NOVJ preimenovana je 1. marta 1945. u Jugoslovensku mornaricu. Opširnije o tome govori se u tomu 26, na str. 3.

377 *Verbalna nota vlade Demokratske Federativne Jugoslavije* nastala je u aparatu njenog Ministarstva inostranih poslova. Međutim, zbog izuzetne važnosti ove note u vezi s tršćanskim problemom, kao i činjenice da je i Tito konsultovan u svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ, Redakcija je odlučila da notu uvrsti u Priloge.

378 Razgovori u Devinu vođeni su u junu 1945. Prvi razgovori su završeni sporazumom od 9. juna koji se odnosi na privremenu vojnu upravu u Julijskoj krajini. Kasnije, u Devinu vođeni su ponovni razgovori u vezi s problemima iskrslim na osnovu sporazuma od 9. juna, pa je jugoslovenski predstavnik predložio dva amandmana: 1) da se u Zonu »A« uključe i Beneška Slovenija i deo provincije Udine i 2) da se u Zoni »A« koristi jugoslovenska administracija, na što Saveznici nisu pristali, pa je u toj zoni ostao samo Jugoslovenski odred od 2000 vojnika. Razgovori su završeni potpisivanjem sporazuma 20. juna 1945. između jugoslovenskih i britanskih predstavnika.

379 Riječ je o sporazumu koji je sklopljen 9. juna 1945. u Beogradu po kome je Julijska krajina podijeljena na dvije zone: »A« i »B« međusobno odvojene tzv. Morganovom linijom. Zona »A« potpala je pod savezničku vojnu upravu, a u Zoni »B« administracija je pripala jugoslovenskoj vojnoj upravi (vid. u tomu 28, str. 150).

380 To je u stvari Proklamacija br. 1 od 12. juna 1945. koju je objavila Komanda savezničkog 13. korpusa u listu »The Allied Military Government Gazette« br. 1 od 15. septembra 1945. na str. 3.

381 Ima se u vidu datum kad je italijanska vlada maršala Pjetra Badolja potpisala akt o kapitulaciji.

382 Nota identičnog sadržaja upućena je i vladi Sjedinjenih Američkih Država.

383 Ova nota vlade Demokratske Federativne Jugoslavije, kao i prethodna nota, nastala je u aparatu njenog Ministarstva inostranih poslova. Nota je informativnog karaktera o stanju makedonske nacionalne manjine u Grčkoj izložene progonima reakcionarnih monarhističkih krugova. O sadržaju note konsultovan je i predsjednik Ministarskog savjeta DFJ maršal J. B. Tito. S obzirom na zategnute odnose između grčke i jugoslovenske vlade u vezi s progonima Makedonaca u Grčkoj, od-

lučeno je da se ta nota objavi u Prilozima i to nota upućena vladi SSSR-a, a identične note upućene su i vladama Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije.

384 Poslije izbijanja građanskog rata u Grčkoj 3. decembra 1944. u Atini je pod zaštitom britanskog Ekspedicionog korpusa obrazovana vojno-monarhistička vlada, koja je sprovela nečuven teror nad naprednim i demokratskim snagama u Grčkoj, a posebno nad Makedoncima. Mada se od 1945. do 1946. smijenilo više vlada, ipak su sve one stajale na istim pozicijama prema naprednim snagama u zemlji i prema Makedoncima u Egejskoj Makedoniji.

Prije ove note vlade DFJ, Ministarstvo informacija u vladi DFJ izdalo je 9. jula 1945. saopštenje u kome je iznelo situaciju u Egejskoj Makedoniji. U saopštenju je navedeno da se izbjeglice iz Grčke smještaju u posebno pripremljene logore. Tako je navedeno da je samo u logoru u Buljkesu (Vojvodina) smješteno 3500 izbjeglica, od kojih su 3000 grčke nacionalnosti, a 500 Makedonci. Najviše Grka ima iz zapadne Trakije, a zatim iz Egejske Makedonije, te iz Atine, Pireja, Soluna i drugih većih grčkih gradova. Navedeno je takođe da je samo iz sela Zernova, u srezu dramskom, bilo primorano sve stanovništvo da prebjegne preko granice. To je bio odgovor Ministarstva za informacije u vladi DFJ na izjavu pomoćnika ministra informacija grčke vlade da je neosnovano jugoslovensko tvrđenje da se oko 20 000 izbjeglica iz Grčke već sklonilo u Jugoslaviju.

385 *Atlantska povelja* je dokument koju su na palubi britanskog bojnog broda »Princ od Velsa« u zalivu Placente na ostrvu Njufaundlendu u Atlantskom okeanu potpisali 12, a potom objavili 14. avgusta 1941. godine Franklin Delano Ruzvelt, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, i Vinston Čerčil, predsjednik britanske vlade. Ta povelja je bila prva šira platforma spoljne politike SAD i Velike Britanije. U Povelji je naglašeno da SAD i Velika Britanija ne traže teritorijalna povećanja, da će se uložiti posebni napori za uspostavljanje trajnog mira, da će se poštovati pravo svih naroda da slobodno izraženom voljom izaberu sebi oblik vladavine i da se usvajaju načela pune ekonomske saradnje svih nacija radi boljih uslova rada, ekonomskog napretka i socijalne sigurnosti.

Atlantsku povelju je u Londonu 24. septembra 1941. prihvatilo 15 savezničkih zemalja, među kojima su bili Sovjetski Savez i Kraljevina Jugoslavija.

386 *Deklaracija Ujedinjenih nacija* potpisana je 1. januara 1942. u Vašingtonu od strane predstavnika 26. država. U Deklaraciji je istaknuto: prihvatanje programa i principa Atlantske povelje, upotreba vojnih i ekonomskih sredstava protiv članova Trojnog pakta, unapređenje međusavezničke saradnje i dr.

387 *Povelja Ujedinjenih nacija* je bila rezultat konferencije 282 delegata iz 50 država koji su se sastali u San Francisku (SAD) od 25. aprila do 26. juna 1945. da bi usvojili Povelju s njenim sastavnim dijelom – Statutom Međunarodnog suda pravde (vid. u nap. 144).

388 Riječ je o grčkom generalu Georgiosu Čolakoglu, koji je 21. aprila 1941. potpisao u Larisi, bez znanja grčke vlade, primirje s Nijemcima, a zatim je 1. maja iste godine formirao kvislinšku vladu u Atini.

389 *Međunarodno pravo* je skup pravnih normi i pogleda na međunarodne probleme u ratu koje je priznala većina država u svijetu. Jedino fašističke sile nisu priznavale kodekse Međunarodnog prava.

390 Nota vlade Demokratske Federativne Jugoslavije nastala je u njenom Ministarstvu inostranih poslova i potpisali su je Josip Broz Tito, predsjednik Ministarskog savjeta DFJ, i dr Ivan Šubašić, ministar inostranih poslova u vladi DFJ. Iako je 17. jula 1945. upućena verbalna nota ambasadama Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, vlada DFJ se odlučila na ovaj korak smatrajući da će se direktnim obraćanjem Hari Trumanu, predsjedniku SAD, postići veći efekat u rješenju problema oko Julijske krajine na predstojećoj mirovnoj konferenciji. Međutim, taj problem neće biti riješen onako kako je to vlada DFJ očekivala. Potpunije o tome govori se u Titovim *Sabranim djelima,* tom 30.

391 Verbalna nota koju je ministar inostranih poslova uručio u ime vlade DFJ 17. jula 1945. ambasadama SAD i Velike Britanije objavljuje se na str. 173. ovog toma.

392 Više o tom sporazumu potpisanom u Beogradu 9. juna 1945. od strane ambasadora SAD i Velike Britanije, s jedne strane, i ministra inostranih poslova u vladi DFJ dr Ivana Šubašića, s druge strane, vid. u Titovim *Sabranim djelima*, tom 28, str. 150.

393 Osmog septembra 1943. italijanska vlada na čelu s maršalom Pjetrom Badoljom potpisala je akt o kapitulaciji Kraljevine Italije, čime je ova fašistička država istupila iz rata. Međutim, fašističke zakone koji su važili do 8. septembra 1943. na cijeloj teritoriji fašističke Italije, potvrdila je Saveznička vojna uprava svojom Proklamacijom br. 1 od 12. juna 1945, čime su pripadnici hrvatske i slovenačke nacionalnosti u savezničkoj Zoni »A« stavljeni u podređen položaj u kome su se nalazili i za vreme Kraljevine Italije na čelu s Benitom Musolinijem, šefom države (vid. u nap. 330).

394 Plenarno III zasjedanju AVNOJ-a održano je u Beogradu od 7. do 10. avgusta 1945. Kada je kralj Petar II donio tu odluku pokušavajući još jednom da izazove krizu u vladi DFJ i preokrene na neki način situaciju u svoju korist, to nije izazvalo odgovarajući efekat ni u Jugoslaviji ni na Zapadu, jer se više ništa nije moglo promijeniti. U Ministarstvu inostranih poslova DFJ s Titovim znanjem sastavljeno je za javnost i za III zasjedanje AVNOJ-a ovo saopštenje, čime je kraljeva odluka postala bespredmetna.

395 Beogradski sporazum Tito – Šubašić od 1. novembra 1941. objavljuje se u cjelini u 24. tomu *Sabranih djela* Josipa Broza Tita na str. 162 i 163.

396 Integralni tekst odluke objavljen je i u »Službenom listu DFJ« br. 11 od 9. marta 1945.

397 Prema sporazumu između Tita i Šubašića, kraljevski namjesnici (njih trojica) morali su biti jedan srpske, jedan hrvatske i jedan slovenačke nacionalnosti. Trebalo je da oni budu određeni kraljevim ukazom, a sporazumno s maršalom Titom, predsjednikom Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Međutim, kralj Petar II otezao je s njihovim imenovanjem skoro dva mjeseca, dok je najzad, pritisnut čvrstim i energičnim stavovima J. B. Tita i vlada Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i SAD, bio primoran da ih imenuje svojim ukazom od 2. marta 1945. Ukaz je objavljen u »Službenom listu DFJ« br. 11 od 9. marta 1945.

398 Kraljevski namjesnici dr Srđan Budisavljević (Srbin), dr Ante Mandić (Hrvat) i inž. Dušan Sernec (Slovenac) položili su zakletvu 5. marta 1945. Potpunije o tome govori se i u tomu 27 *Sabranih djela* Josipa Broza Tita.

399 Ustavotvorna skupština DFJ sastala se 29. novembra 1945. kada je Demokratska Federativna Jugoslavija proglašena za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, čime je u Jugoslaviji pitanje monarhije skinuto s dnevnog reda.

400 Memorandum vlade Demokratske Federativne Jugoslavije nastao je u njenom Ministarstvu inostranih poslova. Sačinjen je uz Titovu saglasnost i dostavljen 3. septembra vladama Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, a 7. septembra vladama SSSR-a i kuomintanške Kine neposredno pred Konferenciju ministara inostranih poslova SAD, SSSR-a, Velike Britanije, Francuske i koumintanške Kine koja je trebalo da otpočne s radom 11. septembra 1945. u Londonu. Pošto se na Konferenciji razmatralo pitanje sklapanja mirovnog ugovora s Italijom, vlada DFJ je smatrala da će se dostavljanjem ovog memoranduma naći rješenje za Julijsku krajinu kojim ne bi bili povrijeđeni opravdani zahtjevi DFJ za rješenje tog problema.

401 Imaju se u vidu vlade Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske.

402 Konferencija Savjeta ministara spoljnih poslova vlada SAD, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske otpočela je s radom u Londonu 11. septembra 1945. Savjet ministara spoljnih poslova uputio je poziv vladi DFJ da u London po-

šalje svoju delegaciju. Jugoslovenska delegacija u sastavu: Edvard Kardelj, šef delegacije, i članovi: Sava Kosanović, Drago Marušič, Pavle Gregorić, Stanoje Simić, dr Štangler i Srećko Manola, stigla je u London 17. septembra. Jugoslovenska delegacija je u vezi s problemom Julijske krajine i Trstom prvi put istupila 18. septembra, kojom prilikom su govorili Ljubo Leontić, jugoslovenski ambasador u Londonu, i Sava Kosanović, dok je Kardelj dao odgovor na gledišta italijanske vlade.

Savjet ministara spoljnih poslova završio je rad 2. oktobra 1945. Za to vrijeme, od 11. septembra do 2. oktobra, Savjet je održao 33 sjednice i usvojio osnove koje se odnose na sklapanje mirovnog ugovora s Italijom (vid. nap. 195).

Savjet ministara za spoljne poslove osnovan je na konferenciji šefova velikih sila: Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije: Hari Trumana (došao je na položaj predsjednika SAD poslije Ruzveltove smrti 12. aprila 1945), Staljina i Čerčila (ovaj je prisustvovao u radu konferencije do 28. jula 1945. kada ga je zamijenio Klement Atli kao lider Laburističke stranke koja je na izborima u julu 1945. odnijela pobjedu nad Konzervativnom strankom) održanoj u Potsdamu (predgrađu Berlina) od 17. jula do 2. avgusta 1945. U sastav Savjeta su ušli ministri spoljnih poslova SAD, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije, Francuske i kuomintanške Kine.

403 Riječ je o vojnom savezu (nazvanom Antanta) sklopljenom 1914. između Rusije, Francuske i Engleske. Stvoren je kao protivteža Centralnim silama (Njemačkoj i Austro-Ugarskoj). Poslije početka prvog svjetskog rata 28. jula 1914. izazvanog austrougarskom agresijom na Srbiju, Antanti su se, pored Crne Gore i Belgije (koje su pristupile neposredno pred rat), pridružile sledeće države: Japan (23. avgusta 1914), Italija (23. maja 1915), Rumunija (avgusta 1916) Portugalija (1916), Sjedinjene Američke Države (15. aprila 1917) i Grčka (1917). Na strani Antante bilo je još 18 država koje su samo objavile rat Centralnim silama, ali nisu učestvovale u ratnim operacijama, dok je 25 država proglasilo neutralnost. U toku rata istupile su iz Antante Rusija i Rumunija, koje su sklopile separatni mir s Centralnim silama.

404 Ima se u vidu Londonski ugovor – čisto imperijalistički ugovor sklopljen tajno između Kraljevine Italije i sila Trojnog sporazuma odnosno Antante (Velike Britanije, Francuske i Rusije). Potpisan je 26. aprila 1915. u Londonu kao cijena da se Itaija, koja je imala savez s Njemačkom i Austro-Ugarskom (Trojni savez), pridobije na stranu Antante u prvom svjetskom ratu na štetu susjednih, prije svega, podjarmljenih naroda.

Ugovorom je predviđena neutralizacija obale od rta Ploče do Pelješca, zatim dijela Primorja od Cavtata do rijeke Vojuše u Albaniji. Pošto je zadovoljila svoje imperijalističke prohtjeve potpisivanjem Londonskog ugovora, Italija, koja se do tada držala izvan ratnog sukoba proglašavanjem neutralnosti 2. avgusta 1914, objavila je 24. maja 1915. rat Njemačkoj i Austro-Ugarskoj, čime je u prvom svjetskom ratu stupila na stranu Antante (vid. i nap. 214, 218. i 233).

405 Misli se na Rapalski ugovor zaključen u Rapalu (Italija) 12. novembra 1920. između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, s jedne strane, i Kraljevine Italije, s druge strane, o međusobnim granicama, o stvaranju nezavisne države Rijeke i o političkoj saradnji protiv eventualne restauracije Habsburgovaca.

Prije sklapanja Ugovora, Karlo Sforca, tadašnji ministar spoljnih poslova Kraljevine Italije, u razgovorima koje je vodio s Antom Trumbićem, ministrom spoljnih poslova Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 5. i 17. jula 1920. u Spau, iznio je svoje gledište po kome je Rijeka trebalo da dobije nezavisnost, da se uspostave takve strategijske granice koje bi štitile Trst, stvori autonomija Zadra i pripoje Istri i ostrvo Lošinj Kraljevini Italiji.

Zvanični razgovori na nivou vlada otpočeli su 8. novembra 1920. a završeni su 12. novembra 1920, kojom prilikom je oko 500 000 Slovenaca i Hrvata pod pritiskom velikih sila, odvojeno od svoje matice zemlje. Tim ugovorom uspostavljena je granica na Snježniku, dok su Kraljevini Italiji pripali Goriška–Gradiška, Trst i okolina, Istra (bez dijela opštine Kastav i ostrva Krka), Zadar i otoci Lastovo i Palagruža. Ukazom kralja Aleksandra I Karađorđevića od 26. juna 1922. Ugovor je sproveden u život.

Kraljevina Italija, međutim, i pored potpisivanja Rapalskog ugovora kojim je Rijeci garantovan status samostalne i nezavisne države, taj ugovor nije poštovala, već je 3. decembra 1922. okupirala i anektirala Rijeku. Poslije toga je u Rimu 27. januara 1924. sklopljen rimsko-jadranski pakt, po kome je Kraljevina SHS priznala italijanski suverenitet nad Rijekom (vid. nap. 145 i 218).

406 Imaju se u vidu aprilski rat 1941. i komadanje Jugoslavije na osnovu Hitlerovih Privremenih smjernica od 12. aprila 1941. i kasnijih dopuna i postignutih sporazuma između nacističke Njemačke i fašističke Italije. Tako je italijanska okupaciona zona obuhvatala dio Slovenije, Dalmaciju, dio Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Metohiju i dijelove Sandžaka i zapadne Makedonije.

407 Misli se na mirovni ugovor koji je sklopljen s Austrijom 10. septembra 1919. u Sen-Žermenu. Ovim ugovorom Austrija se obavezala da ustupi Italiji Južni Tirol, Istru, oblast Gorice, dijelove Kranjske i Koruške, a Jugoslaviji, odnosno Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, veći dio Kranjske, južnu Štajersku i jugoistočnu Korušku, kao i da prizna novonastale države – Jugoslaviju, Čehoslovačku, Poljsku i Mađarsku. Pored toga, tim ugovorom bilo je određeno da se granica između Jugoslavije i Austrije u sjevernom dijelu Koruške ima odrediti plebiscitom. Na tom plebiscitu održanom 10. oktobra 1920. većina stanovništva se izjasnila da ostane u Austriji, pa je u njoj ostalo oko 120 000 Slovenaca. Iako je jugoslovenska vlada po završetku drugog svjetskog rata zahtijevala da se pri sklapanju mirovnog ugovora s Austrijom dijelovi Koruške pod Austrijom pripoje matici zemlji Jugoslaviji, velike savezničke sile to nisu prihvatile i pridržavale su se sporazuma postignutog u Jalti u februaru 1945. da granice Austrije ostanu onakve kakve su bile prije priključenja (»anšlusa«) Trećem Rajhu 13. marta 1938. Inače mirovni ugovor s Austrijom potpisan je 5. maja 1955. sa stupanjem na snagu 27. jula iste godine.

408 U Trijanonu, kod Pariza je zaključen mirovni ugovor s Mađarskom 4. jula 1920. Po tom ugovoru Mađarska je priznala otcepljenje iz svog sastava dijelova tuđih nacionalnih teritorija susjednih joj zemalja. Tako su dijelovi Bačke, Baranje, Banata i Međumurja (oko 60 000 km²) pripali Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, veći dio Banata, Transilvanije i Bukovine pripao je Rumuniji, dijelovi Slovačke i Potkarpatske Ukrajine Čehoslovačkoj, a Gradišćanska oblast – Austriji. Na taj način Mađarska je svedena u svoje nacionalne granice.

409 Ugovor o miru s Italijom potpisan je 10. februara 1947. u Parizu, a stupio je na snagu 15. septembra iste godine. Međutim, pitanje Julijske krajine i Trsta ostalo je i dalje nerješeno, jer se Zona »A« s Trstom nalazila i dalje pod savezničkom upravom.

Pariskim ugovorom Jugoslaviji su pripojena znatna područja nastanjena Hrvatima i Slovencima: Istra, Zadar, Rijeka, ostrva Lošinj, Cres, Unije, Palagruža i više manjih ostrva, što je Italija dobila poslije prvog svjetskog rata, tj. na osnovu Rapalskog ugovora. Poslije toga na Londonskoj konferenciji zapadne sile su odlučile 9. maja 1952. da se Zona »A« Slobodne teritorije Trsta priključi Italiji. U vezi s tim jugoslovenskoj vladi je upućen memorandum, a širom Jugoslavije održani su masovni protestni zborovi, jer je to odlučeno bez učešća Jugoslavije.

Poslije ove jednostrane odluke zapadnih sila nastavljeni su diplomatski razgovori koji su završeni potpisivanjem Londonskog sporazuma 5. oktobra 1954. po kome je ukinuta Slobodna teritorija Trsta, Zona »A« pripala Italiji, a zona »B« Jugoslaviji, uz manje korekcije granica. Za Slovence koji su ostali u Italiji obezbijeđena su nacionalna prava, dok su srezovi Kopar i Buje i neka mjesta iz opštine Milje priključeni Jugoslaviji.

Konačno rješenje graničnih i drugih pitanja postignuto je 10. novembra 1975. potpisivanjem tzv. Osimskih sporazuma između vlada Republike Italije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Sporazum je potpisan u Osimu (u Italiji), a razmjenom ratifikacionih povelja u Beogradu, stupili su na snagu 3. aprila 1977. Time je granica između Italije i SFRJ postala jedna od najmiroljubivijih granica na svijetu (vid. i nap. 145).

410 Ovo naređenje je napisano u Ministarstvu narodne odbrane DFJ i Tito ga je potpisao u svojstvu ministra narodne odbrane u vladi DFJ. Inače je poznato da je Tito posvećivao uvek punu pažnju ratnim invalidima i žrtvama fašističkog terora. Svi ratni vojni invalidi su razvrstani u 10 grupa, s tim da su najveća primanja obezbjeđena invalidima I grupe.

411 Taj intervju koji je Tito dao specijalnom dopisniku »Tajmsa« u Beogradu nastao je poslije velike pobjede koju je Narodni front Jugoslavije odnio na izborima održanim 11. novembra 1945. za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije. Intervju su prenijeli svi jugoslovenski listovi. Londonski »Tajms« ga je objavio 15. novembra 1945. pod naslovom *Maršal Tito o novoj Jugoslaviji.*

»Tajms« (»Times«) je inače dnevni list koji je počeo da izlazi u Londonu 1785. pod imenom *The London Daily Universal Register,* a od 1788. pod nazivom »The Times«. Dnevni mu je tiraž oko 450 000 primjeraka.

412 Tito ima u vidu Prvo i Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Prvo zasjedanje održano je 26. i 27. novembra 1942. u Bihaću (vid. ovo izdanje, tom 13, str. 41–43), a Drugo zasjedanje održano 29/30. novembra u Jajcu (vid. ovo izdanje, tom 17, str. 258–268)

413 U Narodnom frontu Jugoslavije od građanskih stranaka nalazili su se dio Demokratske stranke, Zemljoradnička stranka, Narodna seljačka stranka, Jugoslovenska republikanska stranka i Hrvatska republikanska seljačka stranka i dr. Potpunije o političkoj strukturi Narodnog fronta Jugoslavije vid. u nap. 54 i 61.

414 Tito ima u vidu rad Međunarodne konferencije za reparacije koja se sastala u Londonu 9. novembra 1945. Konferencija je završila rad 21. decembra i tom prilikom su pripremljeni podaci za Savjet ministara inostranih poslova četiri velike sile: Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske. Šef jugoslovenske delegacije na Međunarodnoj konferenciji za reparacije bio je dr Aleš Bebler (vid. u ovom izdanju tom 30).

415 U vrijeme kada je Tito dao ovaj intervju, ministri inostranih poslova Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije pripremali su se za sastanak u Moskvi, koji je održan od 16. do 26. decembra 1945. Na tom sastanku bilo je riječi i o reparacijama. Prilikom potpisivanja ugovora o miru s Italijom, Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom i Finskom 10. februara 1947. utvrđeni su konačni iznosi za reparacije, odnosno nadoknade ratne štete pričinjene od strane Italije, Mađarske i Bugarske Jugoslaviji (vid. u ovom izdanju tom 30).

416 Tito je 23. oktobra 1945. uputio Privremenoj narodnoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije prijedlog Zakona o demobilizaciji najmlađih godišta i druge partije starijih godišta, obveznika hranilaca i svih žena Jugoslovenske armije i Mornarice. Zakon je usvojila Narodna skupština DFJ 26. oktobra 1945.

417 Misli se na *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji* koji je Privremena narodna skupština DFJ usvojila 23. avgusta 1945. Opširnije o tom zakonu i njegovom sprovođenju vid. u nap. 276.

418 Riječ je o feldmaršalu Haroldu Aleksanderu, vrhovnom savezničkom komandantu za Sredozemlje. Tito se s Aleksanderom dva puta lično sastao u drugom svjetskom ratu – jednom 7. avgusta 1944. u njegovom štabu na jezeru Bolseno u Italiji, a drugi put u Beogradu, gdje je Aleksander boravio od 21. februara do 1. marta 1945. Tom prilikom su vođeni i zvanični razgovori od 21. do 24. februara. Pored toga, Tito je razmijenio veći broj telegrama i pisama s Aleksanderom od njihovih prvih kontakata pa do kraja rata. Ali je krajem rata uslijed problema koji su nastali u vezi s Trstom i Julijskom krajinom došlo privremeno do zahlađenja odnosa.

419 O tom neoficijelnom sporazumu opširnije se govori o ovom izdanju, tom 26, str. 119–127.

420 Ovo Titovo naređenje nastalo je u Organizacijskom odjeljenju Generalštaba Jugoslovenske armije u vrijeme koje je zahtijevalo da se pristupi novoj vojnoteritorijalnoj organizaciji zemlje da bi se ona prilagodila postojećoj administrativno-političkoj podjeli zemlje i obezbjeđenju boljih mobilizacijskih priprema.

U prvim danima oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije na slobodnoj teritoriji su od vojnoteritorijalnih organa postojale samo komande mjesta, da bi se početkom 1942. kao više vojnoteritorijalne instance uvele komande vojnih područja. Kada su formirani korpusi NOVJ obrazovane su korpusne vojne oblasti kao najviše vojnoteritorijalne institucije. One su svoju vlast ostvarivale na operativnom području odnosnih korpusa. Tako je, na primjer, u istočnoj Bosni postojala Vojna oblast 3. udarnog korpusa NOVJ. U okviru oblasti postojalo je više vojnih područja, a ovima su bile potčinjene komande mjestâ. Rasformiranjem pojedinih korpusa i oslobađanjem pojedinih krajeva Jugoslavije u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, vrši se ponovo reorganizacija vojnoteritorijalnih organa, pa tako, na primjer, u Srbiji imamo Vojnu oblast istočne Srbije, Vojnu oblast centralne Srbije, Vojnu oblast zapadne Srbije, za Kosovo i Metohiju Vojnu oblast Kosova i Metohije, a u okviru vojnih oblasti ostaju i dalje vojna područja s komandama mjesta. S ovom posljednjom reorganizacijom država se dijeli na vojne okruge, a oni na vojne odsjeke.

421 To naređenje nalazi se u Arhivu oružanih snaga SFRJ, tj. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

422 Deklaracija je nastala u Ustavotvornoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije 29. novembra 1945, kada se ova sastala na svom prvom zasjedanju u cilju konstituisanja poslije sprovedenih izbora 11. novembra 1945. Pošto je Deklaracija usvojena na zasebnim sjednicama Savezne skupštine i Skupštine naroda, na zajedničkoj sjednici oba doma Ustavotvorne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije usvojena je aklamacijom Deklaracija o proglašenju Demokratske Federativne Jugoslavije za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju; prijedlog Deklaracije tada je pročitao dr Siniša Stanković.

423 Ima se u vidu kratkotrajni aprilski rat koji se završio 17. aprila 1941. bezuslovnom kapitulacijom Jugoslovenske vojske, dok je kralj Petar II s članovima vlade pobjegao s nikšićkog aerodroma još u toku rata (15. aprila) preko Grčke za Bliski istok.

424 Iza potpisa Josipa Vidmara i Vladimira Simića slijedili su potpisi svih ostalih poslanika Ustavotvorne skupštine DFJ na čelu s Titom.

HRONOLOGIJA

1945.

7. jul Tito je prije podne održao govor na velikom narodnom zboru na Kosmaju pred oko 50 000 ljudi i žena povodom četvrte godišnjice ustanka naroda Srbije; po podne je održao povodom iste proslave i govor u ustaničkoj Beloj Crkvi, gdje je 1941. ispaljen prvi metak na sluge okupatora u Srbiji, čime je označen početak ustanka naroda Srbije.

10. jul Održao je govor u dvorani Kolarčevog univerziteta u Beogradu pred delegatima I kongresa Antifašističke omladine Balkana.

U *Borbi* je objavljen pozdravni telegram koji su Jugosloveni iz Švedske uputili Titu povodom proslave Dana ustanka naroda Srbije 7. jula. Okupljeni u udruženju »Slobodna Jugoslavija«, oni su pored ostalog, rekli: »Herojski druže, mi znamo da si ti taj koji je podigao tu pušku slobode, koja je zauvijek razbila krvavi jaram ropstva s našeg naroda, i nikada više neće dopustiti da mu se nanese nepravda«.

Izdao je naređenje svim potčinjenim štabovima i komandama u vezi s odnosom prema sovjetskim instruktorima.

11. jul Izdao je naređenje Štabu 5. armije JA sa zahtjevom da dostavi podatke o incidentima na jugoslovensko-grčkoj granici.

12. jul Uputio je čestitku narodu Crne Gore povodom 13. jula, Dana ustanka crnogorskog naroda.

Naredio je general-majoru Branku Obradoviću, komandantu Glavne trofejne baze u Zagrebu, da vlasnicima autotaksija vrati oduzete automobile.

13. jul Uputio je odgovor Namjesništvu otečestvenofrontovske Bugarske, Sveslovenskom komitetu u Sofiji i Radničkoj socijaldemokratskoj partiji Bugarske na njihove čestitke upućene 6. jula povodom 7. jula, Dana ustanka naroda Srbije. Naredio je Štabu 4. armije JA da 250 konja preda narodnim vlastima na Kordunu.

Izdao je Uredbu o regulisanju prinadležnosti lica na službi u Jugoslovenskoj armiji i Jugoslovenskoj mornarici.

Naredio je Štabu 5. armije da majora Gustava Vlahova uputi u Beograd.

14. jul Zatražio je izvještaj od Štaba 4. armije JA u vezi s pritužbama feldmaršala Harolda Aleksandera, vrhovnog savezničkog komandanta na Sredozemlju.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s Vladislavom Ribnikarom, ministrom prosvjete, Uredbu o nostrifikovanju diploma i o priznavanju ispita i semestara stečenih za vrijeme rata na stranim univerzitetima i vosokim školama.

U pratnji generala Koče Popovića, Milovana Đilasa, Vladimira Velebita i sovjetskog general-majora Genadija Aleksandroviča Šadrina obišao je u Subotici jedinice 16. vojvođanske udarne divizije povodom dvogodišnjice njenog formiranja. Ispred postrojenih brigada raport su vrhovnom komandantu Jugoslovenske armije maršalu Titu predali pukovnik Marko Peričin Kamenjar, komandant, i pukovnik Miloš Pajković, politički komesar divizije.

15. jul — Po povratku iz Subotice Tito je u popodnevnim časovima održao govor pred nekoliko hiljada Novosađana okupljenih na trgu ispred zgrade Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ donio je Odluku o ustanovljenju »Spomenice 1941« i o povlasticama nosilaca Spomenice.

16. jul — Primio je pozdravni telegram s I kongresa jugoslovenskih iseljenika u Francuskoj, Belgiji i Luksemburgu održanog u Parizu.

Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ s dnevnim redom: 1) Izvještaj Vladimira Bakarića, političkog sekretara CK KP Hrvatske, o situaciji u Hrvatskoj; 2) Izvještaj Andrije Hebranga, ministra za tešku industriju i predsjednika Planske komisije FNRJ, o privrednim pitanjima; 3) Razno. Odlučeno je na sjednici Politbiroa CK KPJ da se smanji aparat Uprave narodnih dobara i da se povede kampanja za veću produktivnost rada.

17. jul — Izdao je naređenje štabovima 1, 2. i 3. armije JA za formiranje konjičkih brigada.

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije uputila je verbalnu notu britanskoj vladi u vezi s civilnom upravom u Zoni »A« Julijske krajine.

Tito je u svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ odredio komisiju za izradu projekta Uredbe o odjeći Jugoslovenske armije.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ izdao je naređenje za čišćenje teritorije od ostataka razbijenih zaostalih četničko-ustaških bandi na teritoriji DFJ.

18. jul — O prisustvu inž. Nikole Petrovića, ministra trgovine i snabdijevanja savezne vlade, primio je Mihaila Sergejčika, šefa misije Unre za Jugoslaviju, i s njim razgovarao o potrebama za hranom i motornim saobraćajnim sredstvima koje bi Unra trebalo da isporuči Jugoslaviji.

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije uputila je notu vladi Sovjetskog Saveza u vezi s povredom principâ međunarodnog prava od strane grčke vlade.

Izdao je naređenje Komandi Jugoslovenske mornarice da formira Štab flote.

Uputio je dvije instrukcije general-lajtnantu Koči Popoviću, koji se nalazio u Moskvi, jednu da zamoli sovjetsku vladu da ustupi jugoslovenskoj vladi neke zavode i radionice koji se nalaze u sovjetskoj okupacionoj zoni, a drugu da se upute specijalisti za proizvodnju municije i oružja.

19. jul — Predsjedništvo AVNOJ-a donijelo je na Titov prijedlog Zakon o demobilizaciji starih godišta obveznika, žena i hranilaca u Jugoslovenskoj armiji i Mornarici.

Uputio je depešu general-lajtnantu Koči Popoviću u Moskvu kojom je zahtijevao da on preduzme određene korake kod sovjetske vlade radi slanja specijalista za proizvodnju municije i oružja u Jugoslaviju.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ izdao je objašnjenje o pozivu u JA repatriraca iz bivše jugoslovenske vojske.

20. jul — Dostavio je instrukciju general-lajtnantu Rudolfu Primorcu, šefu Jugoslovenske vojne misije u Moskvi, da preduzme korake kod sovjetske vlade radi repatrijacije porodica vojnika–dobrovoljaca iz Irana za Jugoslaviju.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s Vladislavom Ribnikarom, ministrom prosvjete, Uredbu o kulturnim atašeima u inostranstvu.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s Vladislavom Ribnikarom, ministrom prosvjete, Uredbu o obaveznom dostavljanju štampanih stvari i Uredbu o Državnoj centralnoj biblioteci DFJ.

21. jul — Tito je uputio pozdravne telegrame I kongresu Antifašističkog fronta žena Hrvatske, Narodnom vijeću Hrvata u Pitsburgu i Ujedinjenom odboru Amerikanaca jugoslovenskog porijekla u Ohaju (SAD).

Naredio je Štabu 5. armije JA da dostavi pismeni izvještaj o provokacijama na jugoslovensko-grčkoj granici.

22. jul — Zahvalio je Zdenjeku Firlingeru, predsjedniku čehoslovačke vlade, na upućenoj pošiljci od oko 50 vagona šećera za djecu Jugoslavije.

Tito je preko svog izaslanika general-lajtnanta Velimira Terzića krstio deseto dijete Ljubomira Kosanića, siromašnog šumadijskog seljaka iz sela Mali Popović, i dao mu ime Slobodanka.

24. jul — U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ postavio je za komandanta grada Beograda narodnog heroja Miloja Milojevića, a za pomoćnika komandanta artiljerije Ministarstva narodne odbrane pukovnika Radivoja Jovanovića Bradonju, dotadašnjeg komandanta grada Beograda.

25. jul — Uputio je depešu general-lajtnantu Koči Popoviću u Moskvu sa zahtjevom da zamoli sovjetsku vladu da za potrebe Jugoslovenske armije ustupi određene količine trofejnog materijala iz oku-

pacione zone pod komandom maršala Ivana Stepanoviča Konjeva, komandanta 1. ukrajinskog fronta.

Primio je generalnog direktora Unre Herberta Lemena u prisustvu Andrije Hebranga, predsjednika Privrednog savjeta DFJ, inž. Nikole Petrovića, ministra trgovine i snabdijevanja savezne vlade, general-majora Ljubodraga Đurića i dr Rudolfa Bićanića, upravnika Uprave za spoljnu trgovinu DFJ. U jednočasovnom razgovoru Tito je, pored ostalog, rekao: »Pomoć koju Unra daje našoj zemlji može se sada pohvaliti. Pomoć Unre ide zaista u krajeve koji su toliko osiromašili da je ona prosto spas za taj narod. Ta je pomoć bila dragocjena i potrebna svakome bez razlike. Narod bi u tim krajevima inače umirao od gladi, jer mi nismo imali transportnih sredstava da mu pomoć odavde prebacimo. Stoga je pomoć Unre imala ogromno značenje i za Crnu Goru, i za Dalmaciju i za sve ostale postradale krajeve«. (*Borba,* 26. jul 1945).

Izdao je naređenje štabovima 1, 2, 3. i 4. armije JA da upute kamione za potrebe Komande Vazduhoplovstva JA.

Pod predsjedavanjem maršala Tita održana je sjednica Ministarskog savjeta DFJ na kojoj se raspravljalo o tekućim problemima.

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije uputila je notu Hari Trumanu, predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država, o pitanju civilne uprave u Julijskoj krajini.

26. jul — Primio je u jednočasovnu posjetu Acu Stanojevića, predsjednika Glavnog odbora Radikalne stranke. Obavijestio je Georgi Dimitrova o prikupljanju podataka o KP Grčke.

27. jul — Uputio je depešu general-lajtnantu Koči Popoviću u Moskvu s nalogom da zamoli sovjetsku vladu za dozvolu da se iz njene okupacione zone mogu uzeti neki rezervni dijelovi za potrebe Jugoslovenske mornarice.

Zatražio je od general-lajtnanta Rudolfa Primorca, šefa Jugoslovenske vojne misije u Moskvi, da dostavi izvještaj o transportovanju 2.000 tona goriva iz Sovjetskog Saveza koje još nije stiglo u Jugoslaviju.

29. jul — Tito je u 18,30 časova u Belom dvoru primio grupu dalmatinskih pionira i pionirki koji su se nalazili u zbjegu u El Šatu. Oni su pred Titom i njegovim gostima igrali narodna kola i pjevali narodne i partizanske pjesme, a zatim su izveli vrlo uspjelu sliku iz života dalmatinskog seljaka. Poslije toga djeca su pričala Titu o životu pod šatorima na vrelom pustinjskom pijesku, o svom školovanju i o organima narodne vlasti koji su organizovani u tom zbjegu na Sinajskom poluostrvu. Pri odlasku Tito im je poklonio svoju sliku s posvetom: »Našim dragim pionirima iz Dalmacije, koji se vratiše na svoju rodnu grudu iz Afrike, prilikom posjete u Beogradu. 29. jul 1945. Josip Broz Tito«.

30. jul — U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je Pravilnik o likvidaciji Državnog savjeta.

31. jul — U *Borbi* su objavljeni pozdravni telegrami koji su upućeni Titu s godišnje skupštine bugarskih advokata održane u Sofiji i bivših jugoslovenskih ratnih zarobljenika iz njemačkog logora u Šlezvigu.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ izdao je naređenje za formiranje Pješadijskog, Artiljerijskog, Inženjerijskog, Vazduhoplovnog i Vojnog učilišta veze.

1. avgust — Uputio je čestitku Narodnom sobranju federalne Makedonije povodom Ilindena, praznika makedonskog naroda.

3. avgust — Na Titov prijedlog Predsjedništvo AVNOJ-a izdalo je Ukaz o opštoj amnestiji i pomilovanju; stupio je na snagu 5. avgusta.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s Vladislavom Ribnikarom, ministrom prosvjete, Uredbu o cenzuri filmova.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s Todorom Vujasinovićem, ministrom saobraćaja, Uredbu o osnivanju Glavne uprave pomorstva i Uprave pomorstva.

4. avgust — Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica Ministarskog savjeta DFJ na kojoj su usvojeni prijedlozi Edvarda Kardelja, ministra za Konstituantu, o proširenju AVNOJ-a, i projekti zakona o biračkim spiskovima, o Ustavotvornoj skupštini i o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu.

Donio je Pravilnik za izvršenje Zakona o demobilizaciji starijih godišta obveznika, žena i hranilaca u Jugoslovenskoj armiji i Mornarici.

6. avgust — Tito je na zahtjev delegata Prvog kongresa Narodnog fronta Jugoslavije, koji je počeo s radom 5. avgusta, održao kraći govor.

7. avgust — Poslije izbora za predsjednika Glavnog odbora Narodnog fronta Jugoslavije, Tito je održao opširniji govor delegatima Prvog kongresa.

8. avgust — Tito je podnio ekspoze na III zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a).

Obavijestio je CK SKP(b) da će 9. avgusta stići u Moskvu pukovnik Radoje Dakić na operaciju.

10. avgust — Izdao je naredbu o praznovanju 10. septembra kao Dana Mornarice kao uspomene kad je formiran Prvi mornarički odred u sastavu 4. operativne zone u luci Podgori na Jadranu.

Dostavio je biografske podatke CK SKP(b) (Djedu) za Mihaila Pekpašidisa, članu KP Grčke.

Tito je u 13,30 časova primio predstavnike sovjetske, američke, engleske, kanadske, čehoslovačke i francuske štampe i s njima vodio razgovor; po završenoj konferenciji zadržao ih je na ručku.

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije na III zasjedanju AVNOJ-a izdala saopštenje povodom izjave kralja Petra II o opozivu kraljevskih namjesnika.

11. avgust — Obavijestio je Borisa Ziherla, delegata CK KPJ u Moskvi, da pukovnik Radoje Dakić odlazi avionom za Moskvu 12. avgusta, da ga treba dočekati i smjestiti na liječenje.

13. avgust — *Borba* je objavila Titove telegrame upućene Srpskom dobrotvornom društvu »Vladika Rade« iz Hejzltona (država Pensilvanija, SAD), Hrvatsko-američkom klubu »Partizan« iz Čikaga i Amerikancima jugoslovenskog porijekla iz Pitsburga (SAD).

14. avgust — Obavijestio je CK SKP(b) (Djedu) da je grupa italijanskih komunista stigla u Bari 13. avgusta, odakle će se prebaciti u Rim.

15. avgust — Tito je saopštio ministru savezne vlade da treba prekinuti sa slanjem pojedinaca u inostranstvo bez znanja Predsjedništva savezne vlade.

16. avgust — *Politika* je objavila pozdravni telegram sovjetskog akademika i filologa Nikolaja Sevastijanoviča Deržavina upućen Titu povodom njegovog izbora za predsjednika Glavnog odbora Narodnog fronta Jugoslavije.

17. avgust — Održana je sjednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ s dnevnim redom: 1) Sindikalno pitanje; 2) Razno. Na sjednici, kojoj je prisustvovao i Tito, usvojene su promjene u sastavu Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu – Jovan Veselinov, politički sekretar PK KPJ za Vojvodinu, povučen je na rad u CK KP Srbije.

Tito je odgovorio telegramom na pozdrav Udruženja prijatelja slobodnih strelaca i francuskih partizana iz oblasti Buš di Ron sa svog I kongresa.

18. avgust — *Borba* je objavila Titovu poruku na pozdravni telegram Saveza kanadskih Hrvata s njihove II konvencije održane u Vindzoru u državi Ontario (Kanada).

Tito je u 12,30 u parku Belog dvora na Dedinju primio delegaciju USAOJ-a na čelu sa Slavkom Komarom, koja je dva mjeseca boravila u Sovjetskom Savezu; delegacija je Titu uručila poklone sovjetske omladine.

19. avgust — *Borba* je objavila Titov odgovor Savezu češke omladine u Dobrovici na njegovo pismo u kojem je izraženo divljenje jugoslovenskoj omladini zbog njihove herojske borbe, kao i pozdravni telegram Ličanima iz Vankuvera (Kanada).

20. avgust — Tito je uvažio ostavku Milana Grola, potpredsjednika Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije.

Tito je zahvalio Ujedinjenom makedonskom društvu iz Toronta u Kanadi na njegovoj čestitki povodom njegovog 53. rođendana.

21. avgust — U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je Uredbu o osnivanju Državne komisije za vjerska pitanja.

22. avgust — Tito je zatražio od Vojne misije Jugoslovenske armije u Moskvi podatke o datumu kada treba da budu upućeni iz Jugoslovenske mornarice kursisti na školovanje u SSSR.

23. avgust — Tito je u svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ uputio pismo Predsjedništvu Privremene narodne skupštine u vezi s ra-

tifikacijom Povelje Ujedinjenih nacija i Statuta Medunarodnog suda pravde.

24. avgust — Tito je uputio pismo u svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ Privremenoj narodnoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije s obrazloženjem prijedloga Zakona o ustrojstvu i nadležnosti vojnih sudova u Jugoslovenskoj armiji.

25. avgust — Tito je u podne u svojoj rezidenciji u Belom dvoru primio u posjetu francuskog ambasadora u Beogradu Žana Pajara i s njim se zadržao u dužem razgovoru.

26. avgust — *Borba* je objavila Titovo pismo Rodoljubu Čolakoviću, predsjedniku Narodne vlade Bosne i Hercegovine, kojim ga je obavijestio da je uputio narodu Drvara, Kozare i Janja 50 vagona hrane, tekstila, posuđa i drugog materijala kao znak pažnje i zahvalnosti za doprinos naroda ovih krajeva narodnooslobodilačkoj borbi.

Upućen Memorandum vlade Demokratske Federativne Jugoslavije vladama Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije o Julijskoj krajini povodom predstojećeg zasjedanja Savjeta ministara inostranih poslova u Parizu.

28. avgust — Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije na kojoj su razmatrana tekuća pitanja.

29. avgust — U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s ostalim ministrima Uredbu o agrarnom savjetu DFJ na čelu s Mošom Pijade kao predsjednikom.

U prisustvu Tita, Kardelja, Rankovića, Žujovića, Đilasa, Neškovića, Hebranga, Svetozara Vukmanovića, Mihe Marinka, Moše Pijade i Ivana Krajačića održana je sjednica CK KPJ s dnevnim redom: 1) O izborima; 2) Izvještaj Hebranga o situaciji u Hrvatskoj i 3) Razno.

30. avgust — Uputio je telegram srpskom patrijarhu Gavrilu Dožiću u kojem je pozdravio njegovu odluku da se vrati u domovinu.

31. avgust — Tito je priredio svečani ručak u čast šestorice članova američkog Kongresa, koji su kao parlamentarci iz države Oklahoma i članova Demokratske stranke došli u posjetu Jugoslaviji 30. avgusta 1945. Na čelu delegacije nalazio se poslanik Viktor Uikereš. Ručku su prisustvovali, pored američkih gostiju, dr Ivan Ribar, predsjednik Privremene narodne skupštine, potpredsjednici Dmitar Vlahov i Josip Rus, Edvard Kardelj, potpredsjednik savezne vlade i ministar za Konstituantu, sekretar Privremene narodne skupštine Mile Peruničić, poslanik Vladimir Dedijer i generalni sekretar Predsjedništva savezne vlade Mitar Bakić. Za vrijeme ručka Tito je održao zdravicu.

Tito je u Privremenoj narodnoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije obrazložio Prijedlog o raspisivanju izbora za Ustavotvornu skupštinu DFJ.

2. septembar — Tito je prisustvovao poslednjem danu fiskulturnog takmičenja Jugoslovenske armije na stadionu »20. oktobar«.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane donio je Uredbu o redu prvenstva u dodjeljivanju zemlje na osnovu Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji.

3. septembar — Uputio je telegrame Ligi kanadskih Srba u Torontu (Kanada), Kongresu Slovenaca u Sudberiju, u državi Ontario (Kanada) i Ligi američkih Makedonaca u Detroitu (SAD).

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ pohvalio je borce, podoficire, oficire i vojne inženjere 1. pontonirske i 2. željezničke brigade za zasluge u ratu i u obnovi zemlje.

4. septembar — Dao je uputstva Avdu Humu u vezi s predstojećim izborima za Ustavotvornu skupštinu DFJ.

Uputio je čestitke Staljinu, Hari Trumanu, predsjedniku SAD, i Klementu Atliju, predsjedniku vlade Velike Britanije, povodom Dana pobjede nad japanskim osvajačima.

Primio je u podne delegaciju Antifašističkog fronta žena Hrvatske koja mu je u ime I kongresa AFŽ-a Hrvatske (kome je prisustvovalo 6000 žena Hrvatske) donijela poklone. Tito se poslije razgledanja darova zadržao duže vrijeme u razgovoru s delegatkinjama interesujući se za njihove probleme, za njihovo učešće prilikom sastavljanja biračkih spiskova, za učešće u izgradnji porušenih i popaljenih krajeva, zbrinjavanju djece bez roditelja, za brigadu za invalide itd. Poslije razgovora zadržao ih je na ručku i uručio im je kao svoj dar 50 000 dinara za poboljšanje ishrane djece u dječjim domovima na Kordunu.

5. septembar — U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane DFJ zajedno s ostalim ministrima donio je Odluku o obaveznom tumačenju članova 6. i 20. Zakona o biračkim spiskovima. Prijedlog je vladi dostavio Tito.

6. septembar — U *Borbi* je objavljen Titov odgovor Vilijamu Lionu Makenzi Kingu, predsjedniku kanadske vlade, na njegovu čestitku povodom pobjede Ujedinjenih naroda nad fašističkim zavojevačima.

7. septembar — Predsjedništvo Poljskog narodnog vijeća donijelo je odluku da se Tito odlikuje najvišim poljskim odlikovanjem Krstom Grunvalda I reda.

8. septembar — Izdao je naređenje da se rasformiraju radni bataljoni formirani od domobrana i bjelogardejaca.

9. septembar — Primio je učesnike plenarnog sastanka USAOJ-a i s njima vodio jednočasovni razgovor.

Prisustvovao je finalnoj fudbalskoj utakmici za prvenstvo države na stadionu »20. oktobar« između reprezentacije Srbije i Jugoslovenske armije, u kojoj je Srbija pobijedila tim JA s 1:0; utakmici je prisustvovalo 15 000 gledalaca.

Prezidijum Vrhovnog sovjeta SSSR-a odlikovao je svojim ukazom maršala Josipa Broza Tita najvišim sovjetskim vojnim odlikovanjem – Ordenom pobjede.

10. septembar — Glavni odbor Narodnog fronta Jugoslavije prijavio je Saveznoj izbornoj komisiji saveznu listu NFJ za izbore za Ustavotvornu

skupštinu; za nosioca savezne liste NFJ imenovan je Josip Broz Tito.

Primio je u prisustvu inž. Nikole Petrovića, ministra savezne vlade DFJ za trgovinu i snabdijevanje, i Mihaila Sergejčika, šefa misije Unre u Jugoslaviji, američke članove Kongresa Harolda Hasena, Čarlsa Robertsona i Ričarda Brauna, šefa odjeljenja Unre u Vašingtonu, i s njima se zadržao u jednočasovnom razgovoru u vezi s pomoći koje Unra pruža narodima Jugoslavije.

12. septembar — Tito je održao prvi predizborni govor preko Radio-Beograda.

Uputio je radiogram CK SKP(b) – Djedi u kome je dao neke sugestije u vezi s dolaskom sovjetske omladinske delegacije u Jugoslaviju.

13. septembar — U Narodnom muzeju, u Titovom prisustvu, otvorena je u 11 časova izložba fotografija iz narodnooslobodilačke borbe; izložbu je otvorio general-major Svetozar Vukmanović Tempo.

14. septembar — *Politika* je objavila vijest da je na Titov prijedlog Predsjedništvo Privremene narodne skupštine DFJ odlikovalo fudbalski klub »Hajduk« Ordenom zasluga za narod II reda za njegov doprinos reprezentovanju jugoslovenskog sporta u NOR-u.

U prisustvu Tita, Kardelja, Đilasa, Rankovića, Hebranga, Moše Pijade, Neškovića, Žujovića, Mihe Marinka i Svetozara Vukmanovića održana je sjednica CK KPJ s dnevnim redom: 1) Pitanje snabdijevanja i 2) Razno.

16. septembar — *Borba* je objavila Titovo pismo Centralnom odboru Antifašističkog fronta žena Jugoslavije u kome je on izrazio nadu da će Centralni odbor na najbolji način izvršiti raspodjelu 50 vagona šećera koje je čehoslovačka vlada uputila jugoslovenskoj djeci.

Razgledao je radove na podizanju Savskog željezničkog mosta i vodio razgovore s graditeljima mosta.

Uputio je pozdravni telegram Kongresu Hrvatske republikanske seljačke stranke. Kongres je otvorio Tuna Babić, predsjednik HRSS-a za Slavoniju, a telegram je pročitao Ante Vrkljan, ministar prosvjete Narodne vlade Hrvatske.

17. septembar — Ukazom kraljevskih namjesnika Tito je preuzeo dužnost ministra inostranih poslova za vrijeme odsustvovanja (bolesti) dr Ivana Šubašića.

Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije objavila je Memorandum o pitanju Julijske krajine i drugih jugoslovenskih teritorija pod Italijom pred sastanak Savjeta ministara inostranih poslova Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske u Londonu. Memorandum je štampan kao knjiga.

18. septembar — U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je Uredbu o osnivanju Vanredne uprave za snabdijevanje.

19. septembar — Primio je britanskog ambasadora u Beogradu Ralfa Skrajna Stivensona i s njim se zadržao u dužem razgovoru.

20. septembar — Primio je poljskog ambasadora u Beogradu Jana Karela Vendea i s njim se zadržao u dužem i srdačnom razgovoru.

21. septembar — Zatražio je mišljenje od CK SKP(b) (Djede) u vezi s vođenjem kampanje povodom hapšenja dvojice španskih rodoljuba i komunista u Španiji.

25. septembar — Uputio je pozdravni telegram Prvom kongresu Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Slovenije održanom u Ljubljani od 25. do 27. septembra 1945.

26. septembar — Primio je u 17,15 časova sovjetsku fiskulturnu delegaciju koja oko mjesec dana boravi u Jugoslaviji i tom prilikom je kazao u razgovoru i ovo: »I ja sam se bavio sportom, i on mi je mnogo pomogao da izdržim sve napore i teškoće u ovom ratu. Sport razvija otpornost i gipkost vojnika omogućujući mu da savlada sve teškoće«.

27. septembar — Obavijestio je CK SKP(b) (Djedu) da delegat Centralnog komiteta KP Italije u Trstu priprema rascjep talijanskih komunista.

Obavijestio je dr Josipa Smodlaku, jugoslovenskog ministra pri savezničkoj Savjetodavnoj komisiji u Italiji, o rezultatima razgovora na konferenciji Savjeta ministara spoljnih poslova u Londonu u vezi s problemom Trsta i dao mu instrukcije za njegov rad u Rimu.

Obavijestio je CK SKP(b) (Djedu) da se za sada ne predviđa slanje djece koja su ostala bez roditelja u Međunarodni dječji dom u Sovjetskom Savezu.

Uputio je pismo dr Josipu Smodlaki kao odgovor na njegovo pismo od 24. septembra u vezi s razvojem događaja oko Trsta i Julijske krajine o kojem se govorilo na sjednicama Savjeta ministara spoljnih poslova u Londonu.

28. septembar — U beogradskoj štampi objavljeno je Titovo pismo Janu Karolu Vendeu, poljskom ambasadoru u Beogradu, kojim Tito zahvaljuje poljskoj vladi na upućenih 112 vagona kamenog uglja kao pomoć Jugoslaviji.

Primio je delegate Zemaljske konferencije Demokratske stranke koja je član Narodnog fronta Jugoslavije, i s njima se zadržao u dvočasovnom razgovoru.

29. septembar — Sovjetski ambasador u Beogradu Ivan Vasiljevič Sadčikov predao je na svečan način Titu Orden pobjede kojim ga je Prezidijum Vrhovnog sovjeta SSSR-a odlikovao svojim ukazom od 9. septembra 1945. Tito je srdačno zahvalio na primljenom odlikovanju.

Uputio je pozdravni telegram Prvom kongresu Srba u Hrvatskoj.

30. septembar — Na velikoj predizbornoj skupštini u Zagrebu Tito je imenovan za nosioca kandidacione liste Narodnog fronta Zagreba.

Uputio je pozdravni telegram Prvom kongresu radnika i namještenika metalne industrije Jugoslavije.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s Todorom Vujasinovićem, ministrom saobraćaja, Uredbu o osnivanju, premještaju i ukidanju pomorskih stručnih škola.

1. oktobar — Uputio je pismo Staljinu u kome zahvaljuje na pomoći u izgradnji Dunavskog mosta.

Primio je po podne u Belom dvoru 36 bugarskih pionira (septemvriča) iz Orehova, koji su u Jugoslaviju došli kao članovi Dječjeg muzičkog udruženja »Slavej« i s njima se zadržao u jednočasovnom razgovoru.

2. oktobar — Na velikoj predizbornoj skupštini Tito je u Ljubljani izabran za nosioca kandidacione liste NF Ljubljane.

Po podne je primio u Belom dvoru grupu poljskih novinara i odgovorio im na više postavljenih pitanja.

3. oktobar — U beogradskoj štampi objavljen je Titov članak *Zadaci lista »Narodna armija«.*

4. oktobar — Preko CK SKP(b) (Djede) u Moskvi obavijestio je Borisa Ziherla, delegata CK KPJ, da više svoje radiograme ne šalje preko Ministarstva spoljnih poslova.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i ministra narodne odbrane izdao je Uredbu o nadležnosti i djelokrugu vojne uprave.

Preko CK SKP(b) (Djede) obavijestio je Borisa Ziherla, delegata CK KPJ, kako da dostavlja podatke o zavrbovanim jugoslovenskim kadrovima od strane zapadnih obavještajnih službi koji se školuju u SSSR-u.

6. oktobar — Izdao je naređenje o demobilizaciji u Jugoslovenskoj armiji godišta rođenih 1928. i mlađih.

7. oktobar — General-lajtnant Koča Popović predao je kao Titov dar zastavu 2. dalmatinskoj (proleterskoj) brigadi povodom trogodišnjice formiranja brigade; zastavu je primio komandant brigade Ivan Gaće.

9. oktobar — Tito je odgovorio dr Ivanu Šubašiću, ministru spoljnih poslova Ministarskog savjeta DFJ, na njegovu ostavku na taj položaj 8. oktobra 1945.

Primio je članove Komiteta za spoljne poslove američkog Kongresa gospođu Fransis Bolton i gospodina Karla Munga i s njima se zadržao u jednočasovnom prijateljskom razgovoru.

10. oktobar — Tito je u pratnji generala Aleksandra Rankovića i Milovana Đilasa specijalnim vozom napustio Beograd i otputovao za Skoplje. Istog dana stigao je u 16,50 u Skoplje, gdje su ga po dolasku pozdravili Lazar Koliševski, politički sekretar CK KP Makedonije, i Metodije Androv Čento, predsjednik Privremenog narodnog sobranja (skupštine), na što je Tito uzvratio kraćim govorom.

Na svečanoj akademiji koja je priređena u Narodnom pozorištu u Skoplju Tito je poslije himne i održanog referata od strane Lazara Koliševskog, svečano uz kraći govor predao ordene narodnih heroja majkama palih junaka makedonskog naroda: Jordana Nikolova Orceta, Kuzmana Josifovskog Pitua, Mirčeta Aceva, Straše Pinđura, Stevana Naumovskog Stiva, Cvetana Dimova i Hristijana Todorovskog Karpoša.

11. oktobar — Na proslavi Dana ustanka naroda Makedonije Tito je održao govor u Skoplju.

12. oktobar	Tito se krajem dana vratio sa svojom pratnjom iz Skoplja u Beograd.
13. oktobar	Primio je u 16 časova opunomoćenog ministra Čehoslovačke Republike u Beogradu dr Jozefa Korbela i s njim se zadržao jedan čas u razgovoru; Korbel je predao akreditive 11. oktobra kraljevskim namjesnicima dr Srđanu Budisavljeviću, inž. Dušanu Sernecu i dr Anti Mandiću.
	U 17 časova primio je poljskog ambasadora u Beogradu Jana Karola Vendea i s njim se zadržao u jednočasovnom prijateljskom razgovoru.
15. oktobar	Uputio je pismo dr Josipu Smodlaki u Rim u kome ga je obavijestio o definitivnom jugoslovenskom stavu na konferenciji Savjeta ministara spoljnih poslova u vezi s Trstom i Julijskom krajinom.
16. oktobar	Izvršio je smotru zemunskog garnizona na zemunskom aerodromu.
	Sa svojom pratnjom otišao je u Dom kulture u Zemunu, gdje se održavala Konferencija članica Antifašističkog fronta žena Zemuna i tom prilikom je održao govor.
	U sali Šumarskog fakulteta u Zemunu Tito je u pratnji generala Arsa Jovanovića, Koče Popovića, Koste Nađa i France Pirca pozdravio 500 oficira vojske Kraljevine Jugoslavije koji su se vratili iz zarobljeništva u zemlju i održao im govor.
17. oktobar	Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica Ministarskog savjeta na kojoj su usvojene Uredba o reviziji penzija i Uredba o penzionisanju državnih službenika, a razmatrana su i tekuća pitanja.
	Odgovorio je pismom Centralnom izvršnom odboru Sveslovenskog savjeta u Oklandu (Novi Zeland) na njegovu poruku.
18. oktobar	Primio je u 12 časova delegaciju Vlaha iz zaječarskog okruga i s njima vodio jednočasovni razgovor.
	U 13 časova Tito je u prisustvu general-majora Vladimira Velebita, pomoćnika ministra inostranih poslova DFJ, primio američkog ambasadora u Beogradu Ričarda Petersona u pratnji savjetnika ambasade Harolda Šanca.
	Predsjedništvo Privremene narodne skupštine DFJ svojim ukazom odlikovalo je Tita Ordenom partizanske zvijezde I reda i Ordenom bratstva i jedinstva I reda.
	Primio je u 12 časova delegaciju prosvjetnih radnika federalne Srbije. Na pozdravni govor jednog od delegata, Tito je uzvratio govorom.
19. oktobar	U velikoj sali zgrade Privremene narodne skupštine DFJ u 18 časova ambasador Poljske Republike Jan Karol Vende svečano je uručio Titu odlikovanje Krst Grunvalda I reda, a dr Ivan Ribar, predsjednik Privremene narodne skupštine DFJ, predao je Titu Orden partizanske zvijezde I reda i Orden bratstva i jedinstva I reda kojim ga je dan ranije odlikovalo Predsjedništvo Privremene narodne skupštine DFJ. Tito je zahvalio na primljenim odlikovanjima.

20. oktobar U 11 časova u Beogradu je održan svečani defile u prisustvu 250 000 Beograđana povodom godišnjice oslobođenja glavnog grada Demokratske Federativne Jugoslavije. Tito je po prijemu raporta od komandanta parade general-majora Danila Lekića Španca, dao odobrenje za početak parade u prisustvu kraljevskih namjesnika, generaliteta, diplomatskog kora, članova Ministarskog savjeta, Predsjedništva Privremene narodne skupštine i drugih organa DFJ i Narodne vlade federalne Srbije.

Tito je uveče prisustvovao svečanoj akademiji u Narodnom pozorištu u Beogradu koju je priredio Gradski narodni odbor. Referat je podnio general-lajtnant Koča Popović.

21. oktobar Tito je doputovao u Kragujevac u pratnji general-lajtnanta Aleksandra Rankovića i dr Blagoja Neškovića, predsjednika Narodne vlade federalne Srbije. Pozdravio ga je predsjednik Gradskog odbora Kragujevca Milutin Marković, na što je Tito odgovorio: »Ja sam odavno želio da posjetim ovo mjesto koje je među prvima stradalo i gdje je okupator učinio tipičan svoj zločin i pokazao namjeru da uništi sve Jugoslovene«. Poslije dočeka otišao je u Sindikalni dom, s čijeg je balkona posmatrao defile jedinica kragujevačkog garnizona. Po završenom defileu Tito je položio vijenac na groblje strijeljanih rodoljuba u Kragujevcu 21. oktobra 1941. Potom se vratio ponovo na balkon Sindikalnog doma, odakle je pred 40 000 Šumadinaca, burno pozdravljen, održao govor. Zbor je prethodno otvorio predsjednik Okružnog narodnog odbora Nemanja Marković. Tito se istog dana vratio u Beograd.

23. oktobar Uputio je depešu dr Josipu Smodlaki u Rim u kojoj mu je dao instrukcije u vezi s Trstom.

Tito je u Privremenoj narodnoj skupštini DFJ obrazložio Prijedlog zakona o demobilizaciji najmlađih godišta obveznika hranilaca i žena Jugoslovenske armije i Mornarice.

24. oktobar Odgovorio je pismom seljacima stubičkog sreza na njihovu molbu da ih posjeti 27. oktobra 1945. u vezi s predizbornim mitingom.

25. oktobar Na prvim stranama cjelokupne štampe objavljen je Titov članak *O pastirskom pismu*.

U svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta DFJ potpisao je zajedno s ostalim ministrima Uredbu o penzionisanju državnih službenika i Uredbu o ustanovljenju prava na penziju.

26. oktobar Tito je preko CK SKP(b) uputio za Borisa Ziherla, delegata CK KPJ, jedan radiogram u kome je dao objašnjenja za kursiste u SSSR-u, o izlasku časopisa »Komunist« i o slanju kadrova u Višu partijsku školu pri Centralnom komitetu SKP(b).

27. oktobar U beogradskoj štampi je objavljen Titov odgovor na pozdrav koji je Titu uputilo Društvo za kulturnu saradnju Albanije s Jugoslavijom.

Tito je preko CK SKP(b) uputio jedan radiogram za Borisa Ziherla, delegata CK KPJ, u kome je dao osnovne podatke za školovanje kadrova u Višoj partijskoj školi pri Centralnom komitetu SKP(b).

Tito je s kraljevskim namjesnicima, dr Ivanom Ribarom, Edvardom Kardeljem, Mošom Pijade i drugim funkcionerima prisustvovao u Oficirskom domu JA predaji odlikovanja kojima je Prezidijum Vrhovnog sovjeta SSSR-a odlikovao zaslužne poginule i žive rukovodioce narodnooslobodilačkog pokreta svojim ukazom od 15. oktobra 1945. Predaju odlikovanja izvršio je sovjetski ambasador u Beogradu Ivan Vasiljevič Sadčikov. Odlikovani su Ordenom otadžbinskog rata Ivo Lola Ribar, Ivan Milutinović, Pero Ćetković, Ratko Mitrović, Ratko Pavlović i Savo Kovačević – svi narodni heroji Jugoslavije. Ordenom Kutuzova I stepena odlikovani su Andrija Hebrang, dr Blagoje Nešković, Boris Kidrič, Vladimir Bakarić i general-lajtnant Peko Dapčević, dok su ordenima Suvorova I stepena odlikovani generali Arso Jovanović, Aleksandar Ranković i Koča Popović.

28. oktobar — Tito je čestitao Zdenjeku Firlingeru, predsjedniku vlade Čehoslovačke Republike, praznik oslobođenja češkog i slovačkog naroda 28. oktobar.

Tito je prije podne u prisustvu Save Kosanovića, ministra informacija, Stanoja Simića, ministra spoljnih poslova i njegovog pomoćnika Vladimira Velebita, primio američkog senatora Kloda Pepera, u čijoj se pratnji nalazio američki ambasador u Beogradu Ričard Peterson. Dvočasovni razgovori o tekućim pitanjima protekli su u prijateljskom tonu.

Uveče je Tito priredio svečanu večeru u čast američkog senatora Kloda Pepera. Na večeri su bili američki ambasador u Beogradu, dr Ivan Ribar, Moša Pijade, Stanoje Simić, Vladimir Velebit, general Koča Popović i drugi.

30. oktobar — Tito je primio delegaciju I kongresa ratnih invalida i tom prilikom im se obratio dužim govorom.

31. oktobar — Primio je predstavnike sovjetske omladine koji su u Jugoslaviji boravili od 27. septembra 1945. Tito se s njima zadržao u dužem razgovoru i tom prilikom predstavnicima sovjetske omladine je živo evocirao momente iz teških dana stradanja kod Drvara, Ključa, Jajca, Mrkonjić-Grada, na dalmatinskim ostrvima, u Lici, Kordunu i drugim krajevima Jugoslavije. Tito je posebno ukazao na značaj omladine u narodnooslobodilačkom ratu i istakao da jugoslovenska omladina danas s velikim entuzijazmom radi na obnovi Jugoslavije, zajedno s cijelim narodom. Sovjetski omladinci po završetku razgovora predali su Titu lijepo ukrašenu lovačku pušku koju su izradili radnici – omladinci Tulske fabrike oružja, kao dar sovjetske omladine.

Primio je u prisustvu Vladimira Velebita američkog ambasadora u Beogradu Ričarda Petersona.

Kraj oktobra — Razgovarao je s dopisnikom *Komsomolske pravde.*

2. novembar — Izdao je naredbu povodom smrti general-lajtnanta Petra Drapšina, komandanta 1. tenkovske armije.

Odgovorio je na pismo rudara aleksinačkih rudnika od 28. oktobra.

Početak novembra — Primio je specijalnog dopisnika organa KP Francuske *Imanite* i odgovorio mu na postavljena pitanja.

3. novembar — Tito je s članovima pratnje stigao automobilom na Ilidžu, gdje ga je pozdravio dr Vojislav Kecmanović, predsjednik Narodne skupštine Bosne i Hercegovine, na što mu je Tito uzvratio kraćim govorom.

5. novembar — Na velikom narodnom zboru u Sarajevu Tito je u 11 časova održao govor pred 80 000 građana.

Uputio je poruku građanima Zagreba u kojoj je izrazio žaljenje što ne može da prisustvuje predizbornom mitingu.

6. novembar — Tito se prije podne vratio iz Sarajeva u Beograd. Uputio je pozdravne telegrame Josifu Visarionoviču Staljinu i Vjačeslavu Mihailoviču Molotovu povodom 28. godišnjice oktobarske revolucije.

Prisustvovao je svečanoj akademiji u Narodnom pozorištu u Beogradu povodom 28. godišnjice oktobarske revolucije. Referat je podnio Andrija Hebrang.

8. novembar — Tito je u prisustvu Vladimira Velebita, pomoćnika ministra inostranih poslova, primio britanskog ambasadora u Beogradu Ralfa Skrajna Stivensona.

9. novembar — Tito je primio čehoslovačkog opunomoćenog ministra u Beogradu Jozefa Korbela.

11. novembar — Tito je u 12 časova glasao na izborima za poslanike Ustavotvorne skupštine na 45. glasačkom mjestu VII rejona na Dedinju.

Tito je priredio svečani prijem u čast britanskih parlamentaraca koji su došli u Beograd 6. novembra s predstavnicima britanske štampe.

12. novembar — Tito je u prisustvu Save Kosanovića, ministra za informacije, primio britanske parlamentarce i novinare i s njima vodio duži razgovor.

14. novembar — Upućena je verbalna nota vlade Demokratske Federativne Jugoslavije vladama Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske povodom izbora u Austriji.

Tito je dao intervju dopisniku *Tajmsa.*

15. novembar — Tito (Valter) obavijestio je CK SKP(b) (Djedu) da mogu poslati svog kurira oko 25. novembra.

Tito je po podne primio čehoslovačke novinare i s njima se zadržao u razgovoru jedan čas.

16. novembar — Tito je u prisustvu Save Kosanovića, ministra za informacije, održao konferenciju za štampu u 16 časova i odgovarao je na pitanja novinara u vezi s izborima za Ustavotvornu skupštinu DFJ.

Tito je u svojstvu predsjednika Ministarskog savjeta i zastupnika ministra spoljnih poslova uputio notu izvanrednom i opunomoćenom ambasadoru Sjedinjenih Američkih Država Ričardu Petersonu u vezi s ispunjenjem Sporazuma Tito – Šubašić od 1. novembra 1944. i preporukama Ruzvelta, Staljina i Čerčila s konferencije u Jalti.

17. novembar Uputio je memorandum Privremenoj narodnoj skupštini.

Zamolio je Djedu – CK SKP(b) da mu preko kurira pošalju podatke za Mirka Markovića i Srđu Pricu.

18. novembar Tito (Valter) zatražio je od Djeda – CK SKP(b) da prethodno obaviještava o slanju kadrova iz Moskve kako ne bi dolazilo do raznih teškoća.

20. novembar Tito je uputio pozdravni telegram u Moskvu povodom 70. rođendana Mihaila Ivanoviča Kalinjina, predsjednika Vrhovnog sovjeta SSSR-a.

Tito je preko Djede uputio radiogram Borisu Ziherlu, delegatu CK KPJ u Moskvi, u vezi sa upućivanjem tri lica iz Moskve u Jugoslaviju.

21. novembar Tito je vodio razgovor s čehoslovačkim novinarima.

23. novembar Tito je predsjedavao sjednici Centralnog komiteta KPJ na kojoj je pretresan Projekat ustava. Odlučeno je da se 29. novembra 1945. proglasi Federativna Narodna Republika Jugoslavija.

24. novembar Centralni komitet KPJ uputio je pozdravni telegram Centralnom komitetu KP Engleske povodom održavanja X kongresa britanskih komunista.

25. novembar Održana je sjednica Centralnog komiteta KPJ na kojoj su razmatrani sastav Predsjedništva Ustavotvorne skupštine (Konstituante), predsjedništva oba doma i nove vlade, kao i rada omladine. Na sjednici je usvojen Titov prijedlog da se na III kongresu USAOJ-a ovaj preimenuje u Narodnu omladinu.

27. novembar Pod Titovim predsjedavanjem održana je sjednica Ministarskog savjeta na kojoj su razmatrana tekuća pitanja.

28. novembar Predsjedništvo Privremene narodne skupštine odlučilo je da se Tito odlikuje Ordenom zasluga za narod I reda.

Uputio je pozdravni telegram Enveru Hodži, predsjedniku vlade Narodne Republike Albanije, povodom Dana nezavisnosti – 28. novembra.

Tito je u prisustvu Nikole Petrovića, ministra spoljne trgovine i snabdijevanja, primio čehoslovačkog ministra Herberta Ripku (koji je u Beograd stigao 27. oktobra) u pratnji čehoslovačkog ambasadora Jozefa Korbela povodom potpisivanja jugoslovensko-čehoslovačkog trgovinskog ugovora koji je potpisan istog dana u kabinetu saveznog ministra spoljne trgovine i snabdijevanja.

Tito je prisustvovao u 20 časova svečanoj akademiji u Narodnom pozorištu povodom prvog sastanka poslanika Ustavotvorne skupštine i godišnjice Drugog zasjedanja AVNOJ-a.

29. novembar U 0,15 časova po ponoći sastala se Ustavotvorna skupština, koja je na prijedlog narodnih poslanika Srbije usvojila Deklaraciju o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije, koju su potom potpisali svi poslanici Ustavotvorne skupštine na čelu s Titom.

	Tito je priredio svečani prijem povodom proglašenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije.
30. novembar	Čehoslovački poslanik dr Jozef Korbel priredio je u čehoslovačkom poslanstvu svečani ručak u čast boravka čehoslovačkog ministra Huberta Ripke u Beogradu i potpisivanja jugoslovensko-čehoslovačkog trgovinskog ugovora. Svečanom ručku prisustvovali su Tito, dr Ivan Ribar, Moša Pijade, Edvard Kardelj, Andrija Hebrang, inž. Nikola Petrović, Sava Kosanović, dr Vladimir Velebit, Mitar Bakić i generali Aleksandar Ranković, Koča Popović i Ljubodrag Đurić.
Kraj novembra	Za časopis sovjetske Ratne mornarice »Crveni mornar« napisao je članak *Naši prijatelji na Dunavu*.

BIOGRAFSKE BELEŠKE
REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA
SKRAĆENICE
POPIS ILUSTRACIJA

BIOGRAFSKE BELEŠKE*

Acev Mirče (1915–1942), kao srednjoškolac i student pripadao revolucionarnom pokretu Makedonije; od 1940. ilegalni partijski radnik. Kao član PK KPJ za Makedoniju i Glavnog štaba bio organizator ustanka u Makedoniji; u junu 1942. sekretar privremenog PK KPJ za Makedoniju. Krajem 1942. uhapšen u Velesu, odveden u Skoplje i na svirep način u zatvoru ubijen. Narodni heroj. – 230, 265

Aćimović Milan, (1898–1945), u policijskoj službi od 1921, šef odjeljenja Opšte policije do januara 1936, zatim upravnik grada Beograda (od tada usko saraduje i sa Gestapoom); od kraja 1938. ministar unutrašnjih poslova u Stojadinovićevoj vladi. U početku maja 1941. njemačke okupacione vlasti postavile su ga za predsjednika tzv. komesarske vlade, u kojoj je bio i povjerenik za unutrašnje poslove; od 28. avgusta iste godine u Nedićevoj kvislinškoj vladi ministar unutrašnjih poslova; sarađuje s Dražom Mihailovićem; 1944. pobjegao iz zemlje; 1945. pri pokušaju povratka uhvaćen i osuđen kao ratni zločinac na smrt – 3, 4, 12, 201

Adžija dr Božidar (1890–1941), publicist i političar. Doktorirao na Pravnom fakultetu u Pragu 1914. Priključio se radničkom pokretu, aktivno se borio, pa je 1935. primljen u KPJ. Bio predsjednik Inicijativnog odbora Jedinstvene radničke stranke Hrvatske, a 1938. predsjednik Stranke radnog naroda u Zagrebu. Uhapšen 31. marta 1941. i strijeljan 9. jula 1941. od ustaša. Narodni heroj – 139, 239

Akimenko Andrijan Zaharovič (1898), učesnik građanskog rata. U Crvenu armiju stupio 1918. Član KPSS od 1940. Do početka drugog svjetskog rata bio je, pored ostalog, načelnik odjeljenja u armiji i načelnik štaba streljačkog korpusa. U otadžbinskom ratu Sovjetskog Saveza je bio komandant 127. (2. gardijske) streljačke divizije, zatim 3. gardijske divizije, a od 1944. do kraja rata – komandant 75. streljačkog korpusa 2, a potom 3. ukrajinskog fronta Crvene armije. Poslije rata bio je na raznim dužnostima do 1955. kada je penzionisan. General-major je Sovjetske armije od 1942 – 243

Aksentijević Aleksandar Aca (1889–?), činovnik Ministarstva saobraćaja, pripadnik Jugoslovenske nacionalne stranke i bivši narodni poslanik; član četničkog Centralnog nacionalnog komiteta i njihov delegat pri Vrhovnoj komandi. Zarobljen na Zelengori i avgusta 1945. osuđen na 5 godina robije. Nakon dvadesetogodišnjeg mirovanja, ponovo suđen zbog neprijateljskog rada protiv SFRJ – 210

Alač Josip – 110, 234

Aleksandar I Karađorđević (1888–1934), kralj Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije od 1921. do 1934, zagovornik unitarizma. Za vrijeme njegove vladavine izglasana je Obznana u Narodnoj skupštini i donesen Zakon o zaštiti javne bezbijednosti i poretka u državi (decembar 1920. i avgust 1921). Godine 1929. uspostavlja apsolutističku diktaturu. Ubijen 9. oktobra u Marselju – 139, 238, 249

Aleksander Harold (Alexander Harold, 1891–1969), feldmaršal. Završio je Imperijalni koledž odbrane; u I svjetskom ratu je bio komandant bataljona, zatim je služio u Indiji. Za vrijeme II svjetskog rata bio komandant divizije i korpusa (kod Denkerka, 1940), komandant britanskih snaga u Bur-

*Biografske beleške priredila Ljiljana Matić.

mi (1942), zatim komandant na Bliskom istoku, komandant 18. grupe armija u Tunisu, pa 15. grupe armija u Italiji. Od decembra 1944. je vrhovni saveznički komandant na Sredozemlju. Poslije rata je bio britanski guverner u Kanadi (1946–1951) i ministar narodne odbrane u britanskoj vladi (1952–1954) – 22, 158, 191, 205, 209, 213, 214, 221, 228, 242, 251, 255

Alvarez Santjago (?–1945), član IK KP Španije – 80, 228

Andonov Metodija – Čento (1903–1957). U međuratnom periodu pripadao je Udruženoj opoziciji, čiji je kandidat bio na izborima za Narodnu skupštinu 1935. i 1938. U ovom periodu više puta je zatvaran. Od ljeta 1941. do ljeta 1943. nalazio se u bugarskom zatvoru i u internaciji. Član KPJ od 1943. Oktobra 1943. prešao na slobodnu teritoriju u zapadnu Makedoniju kada je postavljen za člana GŠ NOV i PO Makedonije. Bio je predsjednik Inicijativnog odbora za sazivanje ASNOM-a, vijećnik II zasjedanja AVNOJ-a, član Prezidijuma ovog tijela i predsjednik Prezidijuma ASNOM-a. Poslije rata (do 16. marta 1946) bio je poslanik Narodne skupštine FNRJ i predsjednik Narodnog sobranja Makedonije. Zbog nacionalističkih stavova isključen je iz KPJ i osuđen – 33, 265

Apostolski Mihailo (1906–1987). Do drugog svjetskog rata bio je generalštabni major JV, kada je počela njegova saradnja s naprednim i revolucionarnim pokretom. Član KPJ i učesnik NOR-a od 1941. U toku NOR-a bio je član i komandant Pokrajinskog štaba i GŠ NOV i PO Makedonije, vijećnik i član Predsjedništva AVNOJ-a, član Inicijativnog odbora za osnivanje ASNOM-a, delegat na Prvom zasjedanju ASNOM-a i član Predsjedništva ovog tijela. Poslije rata (1945–1948) bio je pomoćnik načelnika Generalštaba JNA, komandant armije i vojne oblasti, načelnik VVA i pješadije JNA. Za člana CKKPM izabran 1948. Poslije 1959. bio je direktor Instituta za nacionalnu isotriju u Skoplju i predsjednik MANU. Objavio više knjiga iz oblasti istorijske nauke. Član je Savjeta Federacije. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj – 206, 229

Atli Klement Ričard (Attlee Clement Richard, 1883–1967), engleski političar i državnik, advokat; raniji vođ Laburističke stranke; bio potpredsjednik ratne koalicione vlade 1940–1942. i predsjednik laburističke vlade 1945–1951, koja je sprovela niz socijalnih reformi i djelimičnu nacionalizaciju u industriji, transportu itd.; 1955. podnio ostavku na položaj lidera opozicije – 143, 213, 221, 227, 239, 249, 262

Babić Antun Tuna (1879–1946), zemljoradnik iz Gradišta, pristalica Stjepana Radića. Biran je za poslanika na listi Hrvatske seljačke stranke 1923, 1925, 1927. i 1935, a 1938. izabran je za poslanika na listi Udružene opozicije. Pristupio je NOP-u, potvrđen mu je mandat u Privremenoj narodnoj skupštini DFJ, a potom je u novembru 1945. biran za poslanika Ustavotvorne skupštine DFJ – 35, 40, 208, 228, 263

Babović Spasenija (1907–1977), tekstilna radnica. Mlada pristupa radničkom pokretu, član SKOJ-a od 1927, a KPJ od 1928. Od 1928. do 1937. na raznim dužnostima: član MK KPJ za Beograd, član OK KPJ u Kragujevcu. Aktivno radila na stvaranju Narodnog fronta (1935–1937). Više puta hapšena i mučena, a 1937. Sud za zaštitu države osudio ju je na 2 godine robije. Iz zatvora izašla 1939. i izabrana za člana PK KPJ za Srbiju. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ izabrana za člana CK KPJ. Jedan je od organizatora ustanka u Srbiji; bila je član Vojne komisije PK KPJ za Srbiju, pa partijski radnik u vojnim jedinicama; 1942. pomoćnik je političkog komesara 2. proleterske brigade. Bila je predsjednik AFŽ Jugoslavije. Na Prvom zasjedanju AVNOJ-a izabrana za člana Predsjedništva. Poslije oslobođenja bila je poslanik Savezne skupštine i Skupštine Srbije, ministar u vladi Srbije i vladi Jugoslavije, pa član Izvršnog veća Srbije i SIV-a; član Saveznog odbora SSRNJ, član Predsjedništva SUBNORJ, IK CK SK Srbije i član CK SKJ – 206, 208

Badoljo Pjetro (Pietro Badoglio, 1871–1956), maršal italijanske vojske i istoričar. U I svjetskom ratu načelnik štaba i komandant korpusa i pomoćnik načelnika štaba Vrhovne komande. U međuratnom

periodu bio komesar Julijske krajine, načelnik Generalštaba, guverner u Libiji (1928–1933), komandant invazionih snaga u Etiopiji i vicekralj ove kolonije; od 1937. do 1940. bio je načelnik Generalštaba italijanskih oružanih snaga. Istupio je protiv italijanskog napada na Grčku, pa je posle poraza u ovom ratu smijenjen i penzionisan. U sporazmu s kraljem Italije učestvovao je u obaranju Musolinija. Njegova vlada je potpisala kapitulaciju Italije 1943. Kasnije je smijenjen kao bivši Musolinijev saradnik – 246, 248

Bajči-Žilinski Endre, (Bajcsy–Zsilinsky Endre, 1886–1944), poslije sloma Austro-Ugarske i mađarske revolucije bio jedno vreme član Gembešove profašističke partije, zatim je prišao liberalnoj opoziciji protiv konzervativnog kontrarevolucionarnog režima. God. 1939. postao je vođ Stranke malih posjednika. On je 1929. upozoravao javnost na buduću njemačku opasnost, 1932. se zalagao za austro-češko-njemačku saradnju, a 1932–1933. je tražio oslonac na Italiju. Aprila 1941. u Parlamentu je ustao protiv napada na Jugoslaviju. Organizovao je pokret protiv Njemačke, osobito poslije okupacije Mađarske marta 1944. Uhvaćen od strane okupatora i strijeljan decembra 1944. – 240

Bakal Risto – 176

Bakarić dr Vladimir (1912–1983), pravnik, aktivan u revolucionarnom pokretu od 1932; član KPJ od 1933. Zbog revolucionarnog rada policija ga više puta hapsila i proganjala. Bio izabran za sekretara organizacije SKOJ-a na Zagrebačkom sveučilištu 1935, a maja 1937. postao član Agitpropa CKKPH. Član CKKPH od 1940. U NOR-u istaknuti organizator i rukovodilac oslobodilačke borbe: bio politički komesar GŠ Hrvatske; vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a; 1944. postavljen za sekretara CKKPH. Poslije oslobođenja predsjednik vlade Hrvatske (1945–1953); od 1953. predsjednik Sabora; član CKKPJ od 1948; na VI kongresu KPJ izabran za člana Izvršnog komiteta CKSKJ; bio predsjednik CKSKH; član Predsjedništva CKSKJ i Predsjedništva SFRJ; član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 206, 256, 268

Bakić Mitar (1908–1960), diplomirao prava; politički radnik. Pripadao naprednom omladinskom pokretu; član KPJ od 1932. Godine 1936. postao je član Centralnog odbora Jedinstvene radničke partije Jugoslavije. Od 1939. bio opunomoćenik CK KPJ za partijsko-politički rad u jugoslavenskoj vojsci, a potom član Vojne komisije CK KPJ. Učestvovao u organizovanju ustanka u Crnoj Gori, a zatim radio u Vrhovnom štabu; član Glavnog NOO Srbije (1941). Od aprila 1942. politički komesar Glavnog štaba za Crnu Goru, pa politički komesar 4. proleterske brigade, 2. proleterske divizije i 2. udarnog korpusa. Juna 1944. imenovan za sekretara Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije; od kraja 1945. bio generalni sekretar vlade FNRJ. Od 1949. do 1960. sekretar Koordinacionog komiteta vlade Jugoslavije, sekretar Savezne skupštine i dr. Biran je za člana CK SK Crne Gore, Saveznog odbora SSRNJ i CK SKJ. General-potpukovnik JNA – 225, 233, 261, 271

Banjanin Jovan (1876–?), novinar. Studirao prava u Zagrebu. Saradnik i urednik »Srbobrana« i »Slobodne tribune«. Godine 1906. prvi put izabran za predstavnika Hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskom saboru. Kasnije više puta biran za narodnog poslanika; imenovan za senatora 1932; bio ministar bez portfelja u vladi D. Simovića, pripadnik Hrvatsko-srpske koalicije, član Jugoslovenskog odbora u Londonu, potpredsjednik Jugoslovenske nacionalne stranke (JNS) i dr. – 227

Barbotko S.I, poručnik bojnog broda, komandant 1. gardijskog diviziona oklopnih čamaca Dunavske ratne flotile Crvene armije – 165, 166, 243

Bebler dr Aleš (Primož, 1907–1981), doktor prava, publicist. Član SKOJ-a od 1927, KPJ od 1929. U emigraciji od 1931. u Francuskoj, SSSR-u. U Španiji (1937–1939) zamjenik političkog komesara XV interbrigade. U NOR-u od 1941. Jedan od istaknutih organizatora ustanka u Sloveniji. Bio je načelnik i zamjenik komandanta GŠ NOV i PO Slovenije (Glavnog poveljstva slovenskih partizanskih čet), politički komesar Pokrajinskog štaba

NOV i PO za Dolenjsko, 3. grupe NOP odreda. Član AVNOJ-a od 1943. i član prve vlade federalne Slovenije. Poslije rata pomoćnik ministra spoljnih poslova vlade FNRJ, učesnik na Mirovnoj konferenciji u Parizu (1946), ambasador, stalni delegat FNRJ pri OUN, sudija Ustavnog suda SFRJ i dr. Član CKSKJ. General-major JNA u rezervi. Narodni heroj – 251

Bećarević Božidar Boško, šef 4. (antikomunističkog) odsjeka Specijalne policije Uprave grada Beograda. Pobjegao početkom oktobra 1944. u Beč, gdje je po nalogu Gestapoa, radio na organizovanju i pripremanju grupa za izvršenje diverzantsko-terorističkih zadataka u Srbiji. Kao ratni zločinac predat jugoslovenskim vlastima i osuđen na smrt – 210

Belić Aleksandar (1876–1960), akademik, lingvista, profesor univerziteta i predsjednik Srpske akademije nauka. Studirao u Odesi, Moskvi i Lajpcigu. God. 1905. postao je vanredni, a 1919. redovni profesor Beogradskog univerziteta. U I svjetskom ratu boravio u Rimu, Petrogradu i Parizu, boreći se perom i rečju za stvaranje jugoslovenske države po koncepcijama srpske vlade. Za vrijeme II svjetskog rata penzionisan i više mjeseci proveo u logoru. Poslije oslobođenja vratio se na Univerzitet. Bavio se mnogim oblastima srpskohrvatskog jezika – dijalektima, akcentologijom, pitanjima sintakse, jezičkog razvitka i napisao djela od velike vrijednosti. Bio je član svih slovenskih akademija i počasni doktor mnogih stranih univerziteta. Ubraja se u najveće predstavnike lingvističke nauke – 211

Belić-Penezić Grozdana Zina (1920–1987), student ekonomije. U napredni omladinski pokret uključila se rano, a član KPJ postala je 1940. U NOP stupila 1941. Bila je kurir CK KPJ 1941. u Beogradu, član Politodela 2. proleterske brigade, član CK SKOJ-a. Posle rata bila je član CK SKOJ, politički radnik u Međunarodnom odeljenju CK SKJ, načelnik u Sekretarijatu za informacije. Major JNA u rezervi – 208

Bičanić dr Rudolf (1905–1968), funkcioner HSS-a i »Gospodarske sloge«. Kao pripadnik URO (koja je bila pod uticajem SDS) uhapšen 1932. i osuđen na 3 godine zatvora. Godine 1937. i 1938. izdavao ilegalni bilten »Politički vjesnik«. Za vrijeme okupacije radio je u administraciji izbjegličke vlade u Londonu, odakle je upućivao apele za jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda. Poslije oslobođenja načelnik Odjeljenja za spoljnu trgovinu u Ministarstvu inostranih poslova Privremene vlade DFJ odnosno vlade FNRJ, zatim profesor na zagrebačkom Pravnom fakultetu – 258

Bilinkin Džordž (George Bilainkin, 1903), britanski diplomatski dopisnik. Godine 1938–40 diplomatski dopisnik Allied Newspapers, a 1942. specijalni dopisnik iz Rusije londonskog »Star«-a i američkih listova. 1945. nalazio se u specijalnoj misiji za »Daily Mail« u Parizu, Berlinu, Pragu i Beogradu. Od 1920. piše priloge za Enciklopediju Britaniku i vodeće listove i časopise. Napisao je više publicističkih radova između kojih i: »Four weeks in Yugoslavia« (1948), »Tito (a biography)« (1949), »Tito to Salazar« (1954) i dr. – 146

Blatina A., dopisnik »Komsomolske pravde« – 234

Bogdanov Dinko – 176

Bogoev Georgije Ivanov – 177

Bolton Fransis, član Komiteta za spoljne poslove američkog Kongresa – 265

Božikov Boris Georgijev – 177

Braun Ričard (Richard Brown), šef Sekcije UNRR-e u Vašingtonu – 263

Brkić Dušan (1913), pravnik. Član KPJ od 1939. Učesnik NOR-a od 1941. U toku NOR-a je bio politički komesar 1. slavonskog korpusa, član Sekretarijata CK KPH, član Oblasnog komiteta KPH za Slavoniju, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a i vijećnik II i III zasjedanja AVNOJ-a, odnosno Privremene narodne skupštine DFJ. Poslije rata je bio ministar pravosuđa i potpredsjednik vlade NR Hrvatske, poslanik Narodne skupštine FNRJ (1945–1949), član i organizacioni sekretar CK KPH i član CK KPJ. Prihvatio Rezoluciju IB. Zbog neprijateljske djelatnosti je osuđen – 229

Budisavljević dr Srđan (1883–1968), pravnik, političar i narodni poslanik. Do I svjetskog rata djelovao u Hrvatsko-srpskoj koaliciji, pa u Samostalnoj demokratskoj stranci. Poslije I svjetskog rata bio je sekretar Narodnog vijeća u Zagrebu (1918), predsjednik Samostalne demokratske stranke i prvak Seljačko-demokratske koalicije. Do 1929. nalazio se u rukovodstvu Jugoslovenskog saveza sokola; svoju aktivnost u ovoj organizaciji prekinuo u znak protesta protiv šestojanuarske diktature. Bio je ministar unutrašnjih poslova u vladi D. Simovića (1941), s kojom je otišao u inostranstvo. Godine 1944. vratio se u Beograd kao jedan od trojice kraljevskih namjesnika, potom je živeo u Zagrebu – 181, 220, 226, 248, 266

Cakirev Noli – 178

Cankar dr Izidor (1886–1958), istoričar umjetnosti, pisac i političar. Pristalica Krekovog krila Slovenske ljudske stranke; član Narodnog savjeta u Zagrebu i delegacije za uključivanje u državu SHS. Godine 1920. jedan od organizatora autonomističke deklaracije slovenačkih kulturnih radnika. Godine 1923. izabran za profesora istorije umjetnosti na Univerzitetu u Ljubljani. Od 1926. do 1946. bio u diplomatskoj službi kao jugoslovenski poslanik u Argentini, Kanadi i Grčkoj i član vlade dr Ivana Šubašića od početka oktobra 1944. Pisac je više knjiga iz svjetske istorije umjetnosti. Bio je član SAZU – 213

Canu Tana – 177

Caov Dimitar Avramov – 177

Cereti, član KP Italije – 56

Cerić Esad (1922), đak. Član SKOJ i u NOR od 1941. Član KPJ od 1942. U ratu je bio: politički radnik na terenu, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ i član Opštinskog komiteta KPJ, brigadni komesar SKOJ u 5. kozaračkoj i 7. krajiškoj brigadi, komesar čete i bataljona 1. vojvođanske brigade, komesar bataljona u 4. vojvođanskoj i 3. vojvođanskoj brigadi, politički komesar 5. vojvođanske brigade. Poslije rata do 1963. nalazio se na raznim dužnostima u JNA. Zatim bio sekretar i predsjednik GO SSRN BiH, član IK CK SK BiH, potpredsjednik Savezne konferencije SSRNJ, a od 1972–1984. u diplomatskoj službi: ambasador u Zairu, Belgiji i Luksemburgu, predsjednik Savjeta za međunarodne odnose BiH, republički i savezni poslanik – 245

Cesarec August (1893–1941), kljiževnik i revolucionar. Osuđen na tri godine teške tamnice zbog učešća u atentatu na bana Slavka Cuvaja. Poslije prvog svjetskog rata pristupio revolucionarnom radničkom pokretu; 1920. učestvovao u radu Vukovarskog kongresa; 1922. proveo u SSSR-u šest mjeseci. Aktivno sudjelovao u idejnoj borbi u KPJ. Od 1934–1937. nalazio se u SSSR–u, odakle otišao u Španiju. Poslije poraza republikanske Španije ilegalno se vratio u Jugoslaviju. Ustaše ga strijeljale 1941. u blizini Zagreba – 139, 239

Cicmil Obrad (1904–1976), prosvjetni radnik; član KPJ i u NOR-u od 1941. Bio je komandant bataljona u Durmitorskom NOPO i komandant istog, član Operativnog štaba za istočnu Bosnu i u štabu 2. korpusa. Poslije rata šef jugoslovenske delegacije u Savezničkoj kontrolnoj komisiji za Mađarsku; ambasador i opunomoćeni ministar, potom sekretar Prosvjetnog savjeta Jugoslavije – 219

Cvetković Dragiša (1893–1969), narodni poslanik i ministar u vladi V. Vukićevića 1928, M. Stojadinovića 1935–1939, predsjednik vlade 1939–1941. Potpisao u Beču 25. marta 1941. protokol o pristupanju Jugoslavije silama Osovine. Oboren, zajedno s vladom, 27. marta 1941; u emigraciji od 1944. – 238

Čauš Andon – 177

Čerčil Vinston (Churchill Winston, 1874–1965), jedan od najvećih britanskih državnika i političara; pripadnik Konzervativne stranke. Završio Vojnu akademiju 1897; više puta bio ministar (od 1908. do 1939); predsjednik vlade od maja 1940. do 1945. i od 1951. do 1955. U doba oktobarske socijalističke revolucije jedan od zagovornika i organizatora intervencije protiv

Sovjetske Rusije. Kao pobornik tradicionalne britanske politike ravnoteže snaga na Kontinentu, još 1936. zahtijevao je energičnu akciju protiv nacističke agresije. Od trenutka fašističkog napada na Sovjetski Savez zalagao se za stvaranje antihitlerovske koalicije – 44, 205, 211, 213, 214, 217, 221, 223, 224, 227, 239, 241, 247, 249, 269

Černej dr Darko (1906), pravnik. Studirao prava u Ljubljani, Pragu i Zagrebu gdje je doktorirao. Bio advokat u Ljubljani. Od 1941. kao predstavnik SDS član je vrhovnog plemuna OF. Od 1943. na oslobođenoj teritoriji, izabran je za člana SNOS, zatim je načelnik odseka za izgradnju narodne vlasti pri predsjedništvu SNOS, pa kod NKOJ, član IOOF. Poslije rata bio ambasador FNRJ u Čehoslovačkoj, Meksiku, Švedskoj i Italiji, zatim pomoćnik državnog sekretara za spoljne poslove, ambasador u Francuskoj i državni podsekretar u SIV-u. Član je GO SSRN Slovenije i sudija Ustavnog suda SRS – 222

Čolakoglu Georgios, grčki general – 247

Čolaković Rodoljub (1900–1983), revolucionar, državnik, publicist. Član KPJ od 1919. Pripadao organizaciji Crvena pravda, koja je 1921. u Delnicama izvršila atentat na ministra Milorada Draškovića, pa je zbog učešća u atentatu osuđen na 12 godina robije. Po izdržanoj kazni emigrirao u Beč; u Moskvi je završio Međunarodnu lenjinsku školu. Po zadacima Partije radio u Francuskoj, Čehoslovačkoj i Španiji do 1939. Na savjetovanju u Moskvi 1936. kooptiran u rukovodstvo KPJ i na toj dužnosti ostao do 1938. U NOR-u član Glavnog štaba za Srbiju, politički komesar Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu, član PK KPJ za BiH, vijećnik na Prvom i Drugom zasjedanju AVNOJ-a, vijećnik ZAVNOBiH-a, sekretar Predsjedništva AVNOJ-a. U vladi DFJ ministar, pa prvi predsjednik vlade BiH. Od 1948. bio član CK SKJ, CK SK BiH, Savezne vlade, a potom član i potpredsjednik SIV-a i dr. Objavio više književnih i istoriografsko-publicističkih djela. Narodni heroj – 66, 261

Čubrilović dr Vaso (1897), istoričar. Kao učenik gimnazije učestvovao u radu revolucionarne omladine i bio jedan od atentatora na austrougarskog prestolonaslednika Franju Ferdinanda, zbog čega je osuđen na 16 godina zatvora. Između dva svjetska rata radio kao profesor gimnazije a od 1929. radi na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Osim naučnog i pedagoškog rada, Čubrilović se aktivno bavio i politikom. Prije II svjetskog rata pripadao je progresivnom krilu Zemljoradničke stranke, za vreme rata bio zatvoren u koncentracionom logoru na Banjici, a posle oslobođenja kao ministar, zauzimao više resora u saveznoj vladi FNRJ. Član je SANU, CANU i ANUBiH. Objavio veliki broj radova iz naše istorije. Dobitnik je Sedmojulske i Oktobarske nagrade – 56, 211

Ćetković Petar Pero (1907–1943), kapetan I klase vojske Kraljevine Jugoslavije. Član KPJ od 1942, u NOR-u od 1941; komandant Lovćenskog bataljona Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku; komandant 1. bataljona 1. proleterske brigade; komandant I. dalmatinske brigade i komandant 3. divizije NOVJ. Smrtno ranjen 28. marta 1943. Narodni heroj – 268

Dakić Radoje Brko (1911–1946), radnik. Hapšen i proganjan više puta. U radničkom pokretu od tridesetih godina, a član KPJ od 1934. Sekretar MK KPJ Beograd (1939) i organizator više akcija beogradskih radnika i studenata. U NOR-u od 1941; član i sekretar PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak, politički komesar 2. udarnog korpusa NOVJ. Poslije rata sekretar Sindikata Jugoslavije. Narodni heroj – 259, 260

Dalov Stefan – 177

Damovski Talo – 176

Dapčević Peko (1913). U radnički pokret stupio kao gimnazijalac, a član je KPJ od 1933. God. 1936. i 1937. bio član OK KPJ za Cetinje. U španskom građanskom ratu bio komandant bataljona (u činu poručnika). Poslije poraza Republike 1939. zatočen u logoru u Francuskoj; sljedeće godine pobjegao u Austriju, a 1941. došao u Jugoslaviju. U NOR-u od 1941; komandant Lovćenskog odreda, zatim Glavnog štaba

za Crnu Goru, 4. proleterske crnogorske brigade, 2. divizije, 2. udarnog korpusa, 1. armijske grupe, 1. armije; član AVNOJ-a i CASNO-a. Poslije rata zamjenik zatim načelnik Generalštaba JNA, član SIV-a, ambasador, potpredsjednik Skupštine Jugoslavije; član CKSKJ, general-pukovnik JNA. Član Savjeta Federacije – 205, 268

Davidović Ljubomir Ljuba (1863–1940), političar i državnik; ministar u vladi Kraljevine Srbije i Jugoslavije; predsjednik vlade 1919, 1920. i 1924. Poslije toga politički aktivan uglavnom kao šef Demokratske stranke, na čijem je čelu ostao sve do smrti. Sredinom tridesetih godina zalagao se za okupljanje opozicionih i antifašističkih snaga u demokratski front – 226

Davkov Laza – 177

Dedijer Vladimir (1914), novinar i publicista. Bio dopisnik »Politike« iz republikanske Španije (1936); po povratku u zemlju sarađuje u progresivnim listovima i časopisima na liniji KPJ; član KPJ od 1939. U NOR-u od 1941: član Agitpropa VŠ, jedan od urednika »Borbe« u toku NOR-a i poslije oslobođenja, član Agitprop-komisije CK KPJ; direktor »Borbe«, autor više zapaženih radova iz oblasti istorije: Josip Broz Tito, Prilozi za biografiju i dr.; profesor univerziteta; član SANU – 225, 261

Dejvis Rajmon Artur (Arthur Raymond Davis), kanadski novinar, dopisnik »Saturday night«-a – 53, 219

Delčev Goce (1872–1903), ideolog i organizator makedonskog nacionalno-revolucionarnog pokreta s kraja XIX i početka XX veka. Član Centralnog komiteta VMRO od 1894. Borio se za političku autonomiju Makedonije i za njenu federaciju s drugim balkanskim državama. Sa svojim saradnicima pripremao je ustanak za oslobođenje Makedonije, ali je odluku o dizanju ilindenskog ustanka 1903. smatrao preuranjenom i nastojao da je izmeni. Poginuo je sa svojom četom u borbi sa turskom zasedom, koju su udesili tzv. vrhovisti, agenti bugarskog dvora, koji su pripremali teren da Bugarska prigrabi Makedoniju – 207

Derikonja Savo (–1947), potporučnik vojske Kraljevine Jugoslavije; jedan od organizatora četničkih odreda u oblasti Sarajeva i komandant 1. sarajevske brigade Romanijskog četničkog korpusa. Ubijen kao odmetnik 1947 – 210

Deržavin Nikolaj Sevastjanovič (1877—1953), ruski slavist, filolog i istoričar. Član Akademije nauka SSSR. Istraživao poriјeklo ruskog naroda, proučavao prošlost Slovena, posebno Bugara. Dela: Poreklo ruskog naroda, Sloveni u drevno doba, Istorija Bugarske, Hristo Botev i dr. – 164, 168, 243, 245, 260

Dimitrov Georgi, (1882–1949), revolucionar bugarskog i međunarodnog radničkog pokreta. Član SDP Bugarske od 1902. Od 1906. sekretar je nacionalnog sindikalnog saveza Bugarske i rukovodi mnogim radničkim akcijama. Član CK SDP (tijesni socijalisti) od 1909. Zalagao se za saradnju balkanskih socijaldemokratskih partija i za stvaranje Balkanske socijalističke federacije. Borac protiv bugarske osvajačke politike u balkanskim ratovima i prvom svjetskom ratu. Jedan je od osnivača Bugarske komunističke partije i organizator septembarskog ustanka u Bugarskoj (1923). Na III kongresu KI (1921) izabran u Izvršni komitet. Po emigriranju radio u KI i BKP. U Njemačkoj uhapšen 1933. i na procesu u Lajpcigu uspješno branio komunistički pokret. Iz Njemačke protjeran u SSSR 1934. Na VII kongresu KI dao jedan od najznačajnijih referata. Od 1935. do 1943. bio je generalni sekretar KI, organizator otečestvenog fronta Bugarske i otpora fašizmu u njoj. Od 1945. do 1948. bio je predsjednik vlade i generalni sekretar KP Bugarske – 258

Dimitrov Petar Sakinov – 177

Dimov Cvetan (1910–1942), krojač. Prije rata jedan od rukovodilaca radničkog sindikalnog pokreta u Skoplju. Član KPJ od 1933, a član MK KPJ u Skoplju od 1939. Poslije okupacije Jugoslavije radi na formiranju prvih partizanskih odreda. Godine 1942. postao je član privremenog PK KPJ za Makedoniju. Jula 1942. pao je u ruke bugarske okupatorske policije i, posle zver-

skog mučenja, ubijen u skopskom zatvoru. Narodni heroj – 230, 265

Dinakov Kire – 176

Dods Norman (Norman Noel Dodds, 1903), britanski političar. Laburistički poslanik u britanskom parlamentu od 1945–1955 – 142, 144

Donovan Vilijem (Donovan William), američki brigadni general, direktor (šef) američkog Ureda za strategijske službe (Office of Strategic Services – OSS) – 212, 214

Dont Viktor (Victor d'Hondt, 1841–1901), belgijski pravnik. Bavio se advokaturom, a od 1885. profesor je za građansko pravo na Univerzitetu u Gand-u. Razradio je metod za raspodelu mandata koji se primenjuje u izbornom sistemu – 10, 202

Dožić dr Gavrilo (1881–1950), srpski patrijarh. Završio bogoslovsko-učiteljsku školu u Prizrenu, teološki fakultet sa doktoratom u Atini. Od 1920–1938. bio mitropolit crnogorsko-primorski, a srpski patrijarh od 1938. do 1950. U toku II svjetskog rata bio interniran u manastir Rakovica, a zatim u logor Dahau – 67, 224, 261

Drapšin Petar (1914–1945). Do II svjetskog rata student i revolucionar. Član KPJ od 1937. Učestvovao u španskom građanskom ratu od 1937. do 1939. Po slomu Republike interniran u logor u Francuskoj. Poslije ilegalnog povratka u zemlju odlazi u Hercegovinu, gdje je bio jedan od organizatora ustanka. U NOR-u je bio komandant Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu, komandant 2. operativne zone Hrvatske, 12. divizije, 6. i 8. korpusa, 4. armije i Prve tenkovske armije. General-potpukovnik JNA. Narodni heroj – 131, 237, 268

Đermanović Živorad Života (1897–1982), advokat. Pravni fakultet završio na Sorboni; pripadao je levom krilu Zemljoradničke stranke i bio član njenog IO, a pred rat i poslanički kandidat Stranke radnog naroda. Kao advokat u Valjevu branio je komuniste i druge opozicionare tadašnjeg režima. Tesnu saradnju sa komunistima nastavio je i za vreme okupacije zbog čega je bio proganjan i hapšen. Član KPJ postao je marta 1946. Posle oslobođenja izabran je za prvog predsednika Privremenog okružnog NOO u Valjevu, bio delegat na Velikoj antifašističkoj skupštini Srbije, član Predsedništva i poverenik za ishranu ASNOS-a; kooptiran je za člana AVNOJ-a iz Srbije, bio poslanik Narodne skupštine FNRJ, Ustavotvorne skupštine NR Srbije, ministar za socijalnu politiku i potpredsednik vlade NR Srbije. Od 1950–1953. bio je poslanik vlade FNRJ u Švajcarskoj. Bio je član Saveta SR Srbije – 211

Đilas Milovan (Đido) (1911), studirao filozofiju i pravo. Kao član KPJ uhapšen 1933. i osuđen na 3 godine robije. Po izlasku s robije bio član MK KPJ Beograda i PK KPJ za Srbiju. Na V konferenciji KPJ izabran za člana Politbiroa CK KPJ. U NOR-u član Vrhovnog štaba. Od 1945. do 1954. ministar i član Politbiroa (IK) CK SKJ i predsjednik Skupštine FNRJ. U 1953. godini objavio niz članaka revizionističke i anarhističko-liberalističke sadržine suprotstavljajući se politici SKJ. Na plenumu CK SKJ 1954. isključen iz CK, a potom i iz SKJ. Zbog neprijateljskog rada od 1956. tri puta suđen. Lišen funkcija i odlikovanja i penzionisan. Postao antikomunist i neprijatelj socijalističke Jugoslavije. Objavio u inostranstvu više knjiga i napisa antijugoslovenskog i antikomunističkog sadržaja – 256, 261, 263, 265

Đurašević Nikola Niko (1915), nadničar. Član KPJ od 1939. Zbog revolucionarnog rada zatvaran i osuđivan od Državnog suda za zaštitu države; učesnik je šesnaestodnevnog štrajka glađu u cetinjskom zatvoru. Učestvuje u trinaestojulskom ustanku i pljevaljskoj bici, zatim bio na raznim dužnostima u 1. proleterskoj od njenog osnivanja, komandant 1. bataljona 1. vojvođanske brigade, zamjenik komandanta 1. vojvođanske brigade i komandant 3. vojvođanske brigade. Posle rata do 1955. ostao je u JNA: bio komandant 12. proleterske slavonske brigade, komandant škole rezervnih oficira 3. armije, načelnik štaba 20. divizije i upravi Generalštaba JNA. Zatim radio u IV SR Srbije (komisija za boračko-invalidska pitanja) i bio generalni sekretar

finansijsko-računovodstvenih radnika SR Srbije. Završio VVA JNA. Pukovnik JNA u rezervi – 245

Đurđević Živan – 209

Đurić Ljubodrag Ljubo (1917–1988), učitelj. Član KPJ od 1939, a u NOR-u od 1941. Bio je zamjenik komandanta 2. proleterske brigade, komandant iste brigade i 2. proleterske divizije, zamjenik komandanta GŠ Srbije i komandant Beograda od oktobra 1944. Poslije rata generalni sekretar i član Savezne vlade, direktor »Službenog lista SFRJ«. General-major JNA u penziji – 258, 271

Đurišić Pavle (1907–1945), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije; četnički komandant. U decembru 1941. od Draže Mihailovića dobio zvanje vojvode i imenovan za komandanta Limskih četničkih odreda, zamjenik komandanta Nedićevog dobrovoljačkog korpusa, komandant četničke komande Crne Gore, Boke i Starog Rasa. Njegove jedinice su učestvovale u više krupnih poduhvata (samostalno i zajedno s okupatorom) protiv NOVJ i izvršile brojne zločine nad rodoljubima i pripadnicima NOP-a i genocid nad muslimanskim življem u Sandžaku i istočnoj Bosni. Ubile su ga ustaše u Staroj Gradiški aprila 1945 – 210

Đurović dr Đuro, pravnik; bivši vršilac dužnosti direktora snabdijevanja Beograda, a od kraja januara 1944. jedan od sekretara četničkog Centralnog nacionalnog komiteta. Uhapšen 1945. i osuđen na 20 godina robije. Posle izdržane kazne zbog istih dela osuđen na 7 godina robije – 210

Džejkob Harold Alarik (Harold Alarick Jacob), dopisnik »Daily express«-a – 219

Džejkob Vivijen Ilis (Vivian Ilis Jacob), dopisnik »Observer«-a – 219

Fajfer Tone Gašpar (1913–1981), grafički radnik. Pripadao radničkom pokretu hrišćanskih socijalista. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ od 1946. Na osnivačkom sastanku Osvobodilne fronte 1941. izabran kao predstavnik hrišćanskih socijalista u Izvršni odbor OF. Maja 1942. iz Ljubljane prelazi na slobodnu partizansku teritoriju. Bio je član delegacije Slovenije na II zasjedanju AVNOJ-a i član Predsjedništva AVNOJ-a. Poslije rata radio u Beogradu na stvaranju Jedinstvenih sindikata Jugoslavije. Bio je član GO OF, NF i SSRNJ, ministar više resora u vladi NR Slovenije i poslanik Savezne narodne skupštine – 226

Ferster Helmut (Förster Helmut), njemački general avijacije, komandant okupirane Srbije od aprila do juna 1941. – 201

Firlinger Zdenjek Zdenko (Zdeněk Fierlinger, 1891–1976), čehoslovački politički radnik i diplomata; od 1918. radio u Ministarstvu inostranih poslova, bio član Socijaldemokratske partije, a 1945–1947. njen predsjednik. Poslije spajanja SDP sa KP 1948, postao član CK i Predsjedništva CKKP Čehoslovačke; zauzimao više značajnih državnih funkcija: 1945–1946. predsjednik vlade, 1948–1953. potpredsjednik vlade, 1953–1964. predsjednik Narodne skupštine – 32, 257, 268

Gaće Ivan, komandant 2. dalmatinske (proleterske) brigade – 270

Galašev Zaor – 177

Gamel Džems (James Andrew Harcourt Gammell, 1892–1975), britanski general-lajtnant, načelnik štaba Vrhovne komande savezničkih snaga na Sredozemlju – 214

Gašparević Branko (1907–1945), učitelj. Prije rata pripadao je Ljotićevom »Zboru«. Za vrijeme rata bio načelnik štaba 12. dobrovoljačkog odreda u Nišu, propagandist i prosvetar. Krajem zime 1945. ubačen je u Srbiju kao terorista, uhvaćen od organa Ozne i kao ratni zločinac osuđen na smrt. Imao je čin SS-kapetana – 210

Gavrilović dr Milan (1882–1976), novinar, političar i diplomata. Od 1920. član Saveza zemljoradnika; bio sekretar i potpredsjednik Glavnog odbora i vođ desnog krila zemljoradničkog pokreta. Šef Zemljoradničke stranke postaje 1939. Za poslanika Kraljevine Jugoslavije u SSSR-u postavljen 1940. Kao član emigrantske jugoslo-

venske vlade u Londonu isticao se svojim nepomirljivim stavom prema NOP-u. Poslije rata ostao u emigraciji, gdje je bio jedan od vođa srpske emigrantske građanske desnice – 208, 226, 227, 229

Gazelov Stelo – 176

Gaži Franjo (1900–1964), prije rata zemljoradnik. Pripadao je HSS-u i 1935. izabran za predsjednika sreske organizacije u Koprivnici. U NOB-u od 1943. Biran je za vijećnika AVNOJ-a. Po oslobođenju potpredsjednik vlade NR Hrvatske, član Saveznog izvršnog vijeća od 1953. i Izvršnog vijeća NRH. Biran za narodnog poslanika Narodne skupštine FNRJ i za narodnog poslanika Sabora NR Hrvatske. Predsjednik kulturnog društva »Seljačka sloga« – 208, 227

Georgievski Dima – 177

Gibons Džon (John Gibbons), engleski novinar, dopisnik »Daily Walker«-a – 53, 219

Gočeva Marija – 177

Gol Šarl de (Charles de Gaulle 1890–1970), francuski general i državnik. U II svjetskom ratu organizovao pokret »Slobodna Francuska« i njegovu vojsku za borbu na strani saveznika. Od novembra 1943. predsjednik je Francuskog komiteta nacionalnog oslobođenja koji je rukovodio svim francuskim snagama u borbi protiv fašističke koalicije. Godine 1944–1946. predsjednik Privremene vlade. Na čelu francuske vlade ponovo 1958. Predsjednik Republike 1959–1969. Povukao francuske oružane snage iz NATO pakta i učinio Francusku nuklearnom silom. Napisao »Ratne memoare«, »Memoare nade«, i dr. – 222

Golovko Arsenij Grigorevič (1906–1962), sovjetski admiral. Do 1940. načelnik štaba Severne flote i komandant Kaspijske i Amurske flotile. U II svjetskom ratu komandant Severne flote. Poslije rata načelnik Admiraliteta, komandant Baltičke flote i prvi zamjenik komandanta ratne mornarice – 83

Gorškov Anatolij Petrovič (1908–1985), borac Crvene armije od 1930. Za vrijeme velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza 1941–1945. bio je komandant Tulskog radničkog puka, zamjenik načelnika štaba Brjanskog partizanskog odreda, načelnik Operativne grupe partizanskih odreda Orlovske oblasti, delegat Centralnog i Beloruskog štaba partizanskih odreda pri Beloruskom frontu. Od februara 1944. zamjenik načelnika Vojne misije SSSR pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. Od jula 1944. do kraja godine šef Sovjetske vojne misije pri GŠ NOV i PO Srbije. Od 1945. do 1957. na raznim dužnostima. Od 1957. je u ostavci. General-major je Sovjetske armije od 1943. – 244, 245

Gregorić dr Pavle (1892–1989), ljekar i politički radnik. Učesnik u oktobarskoj revoluciji, član RKP(b) od 1920, a KPJ od 1921. Uhapšen 1932. i osuđen na 2 godine strogog zatvora, ali mu je u toku izdržavanja robije kazna povećana za još 2 godine zbog učešća u martovskim demonstracijama osuđenika-komunista. Po izlasku s robije nastavlja rad, te 1937. postaje član CK KPH. Rukovodi u Zagrebu slanjem dobrovoljaca u Španiju. Hapšen 1938. i u decembru 1939. Iz lepoglavskog koncentracionog logora izašao u martu 1940. Organizator ustanka u Moslavini i Slavoniji 1941. U toku NOR-a na raznim dužnostima, a poslije oslobođenja bio je: član vlade NR Hrvatske, predsjednik Savjeta za narodno zdravlje vlade FNRJ, potpredsjednik Savezne narodne skupštine, ambasador u Rimu, član CK SKJ do VIII kongresa. Narodni heroj – 249

Grol dr Milan (1876–1952), političar i novinar; bio je upravnik Narodnog pozorišta; u toku prvog svjetskog rata radio je u srpskom Presbirou u Ženevi. Poslije rata učestvuje u stvaranju Demokratske stranke, na čije čelo dolazi poslije Davidovićeve smrti (1940); ministar je u Vukićevićevoj i Koroščevoj vladi 1928, u Simovićevoj 1941, u emigrantskoj Trifunovićevoj 1943, u koalicionoj vladi maršala Tita od 7. marta 1945. Poslije izbora za Ustavotvornu skupštinu (novembra 1945) opoziciono raspoložen prema Narodnom frontu i povlači se iz političkog života – 87, 211, 226, 227, 229, 230, 237, 239, 241, 260

Gromiko Andrej Andrejevič (1909–1989), sovjetski diplomata i političar. Ambasador u Vašingtonu 1943–46. Od 1946. poslanik Vrhovnog sovjeta SSSR. Iste godine jedan od zamjenika ministra spoljnih poslova, s funkcijom stalnog predstavnika SSSR pri Savjetu bezbjednosti UN (1946–48). Godine 1949–52. i 1953–57. prvi zamjenik ministra spoljnih poslova, 1952–53, ambasador u Londonu. Od 1956. član CK KPSS; od 1957. ministar spoljnih poslova. Sudjelovao je u radu konferencija u Teheranu, Jalti i Potsdamu. Bio je šef sovjetske delegacije u Dambarton Ouksu (1944). Član Politbiroa CK KPSS od 1973. – 223

Grulović Nikola (1888–1959), obućarski radnik. U revolucionarnom pokretu od 1906, a član Srpske socijaldemokratske partije od 1910. Učestvovao u oktobarskoj revoluciji i građanskom ratu u SSSR-u, gdje je bio organizator jugoslovenskih jedinica, komandant 3. jugoslovenskog odreda i politički komesar Jugoslovenskog komunističkoj puka Crvene armije. Član RKP(b) od 1918. Po povratku u Jugoslaviju (1919) učesnik kongresa ujedinjenja, biran za poslanika 1920. Član PK KPJ za Srbiju od 1935. U NOR-u član Glavnog štaba Srbije, vijećnik AVNOJ-a, član PK KPJ i NOO Vojvodine. Bio član CK SK Srbije, predsjednik Republičkog veća Skupštine Srbije, član SO SSRNJ i SO SUBNORJ – 219

Gržetić Marija Maca (1910), radnica; član KPJ postaje 1935, a odmah zatim i sekretar jednog RK Partije u Zagrebu; od 1938. je član MK KPH za Zagreb. Hapšena je više puta; od 24. decembra 1939. bila je u koncentracionim logorima u Lepoglavi, Jaski i Danici (kod Koprivnice), odakle uspijeva da pobjegne najprije u Zagreb, zatim u partizane u januaru 1942; član je OK KPH za Karlovac, sekretar OK KPH za Gorski kotar, predsjednica GO AFŽ za Hrvatsku, a poslije oslobođenja član CK KPH, poslanik u Saboru NRH, predsjednica Saveza ženskih društava Hrvatske – 206

Habsburgovci, dinastija – 249

Hačinson Lester (Lester Hutchinson), engleski pukovnik – 143

Hantington Eleri (Huntington Ellery), pukovnik, šef Obavještajnog odjeljenja 5. američke armije, a od 11. avgusta 1944. šef Samostalne američke vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ (ili kako su Amerikanci govorili: kod maršala Tita) – 212

Hasen Harold, član američkog Kongresa – 263

Hebrang Andrija (1899–1948), namještenik. Radničkom pokretu pristupio sredinom dvadesetih godina; član MK KPJ u Zagrebu od 1927. Uhapšen 1929. i osuđen na 12 godina robije. Izašao je s robije 1941. U NOR na odgovornim političkim dužnostima u Hrvatskoj. Uhapšen kao ilegalac marta 1942, a 22. septembra iste godine razmijenjen za zarobljene fašiste. U zatvoru podlegao neprijatelju i prihvatio suradnju s ustašama (što se nije odmah doznalo). Po izlasku iz zatvora bio sekretar CK KPH do 14. oktobra 1944. U jesen 1943. kooptiran za člana Politbiroa CK KPJ (isključen aprila 1946). Poslije rata bio ministar u vladi FNRJ. U vrijeme napada Staljina na KPJ i socijalističku Jugoslaviju (1948) podržavao je njegove stavove; uhapšen je kao otkriveni ustaški agent; izvršio samoubistvo u zatvoru. – 256, 258, 261, 263, 268, 269

Hitler Adolf (1889–1945), njemački nacistički diktator, vođa NSNRP, kancelar Trećeg Rajha od 1933. do 1945; jedan od najvećih zločinaca u novijoj istoriji. Kao eksponent revanšističko-militarističkih krugova Njemačke, pokušao da izvrši državni prevrat (9. novembra 1923). Napisao je knjigu *Mein Kampf* u kojoj je izložio program nacizma i svoje rasističke poglede. Zahvaljujući podršci krupne buržoazije, junkera i sitnoburžoaskih elemenata, 1933. postao kancelar Njemačke, potom zaveo najsuroviju vladavinu. Jedan je od tvoraca »Osovine Rim–Berlin«, »Antikominternapakta« i »Trojnog pakta«. Pod njegovim vođstvom Njemačka je vodila osvajački rat (1939–1945) u kome je izgubilo živote oko 50 miliona ljudi – 4, 52, 84, 85, 202, 217

Hodža Enver (Hoxha Enver, 1908–1985), albanski državnik i general. Do 1936. studirao u Francuskoj prirodne nauke, a poslije toga bio sekretar albanskog poslanstva u Briselu. Prije početka II svjetskog rata učestvovao u stvaranju KP Albanije, a kada su italijanske trupe okupirale Albaniju radi na organizovanju oružane borbe protiv fašističkih okupatora. Bio član Privremenog CK i generalni sekretar CK KP Albanije, član Prezidijuma Komiteta nacionalnog oslobođenja Albanije, politički komesar Vrhovnog štaba NOV Albanije i vrhovni komandant NOV Albanije. Poslije rata predsjednik vlade NR Albanije 1946–1954. Od 1954. je prvi sekretar CK Partije rada Albanije. Od Rezolucije Informbiroa 1948. aktivno učestvuje u kampanjama protiv KPJ i Jugoslavije – 270

Holostjakov Georgij Nikitovič, (1902–1984), učesnik Oktobarske revolucije i Građanskog rata; član KPSS od 1920. Poslije rata bio komandant 7. vojno-mornaričke flote i načelnik Uprave borbene pripreme u Generalštabu Crvene armije; od decembra 1944. komandant Dunavske ratne flotile Crvene armije – 167, 244

Humo Avdo (1914–1983), politički radnik, diplomirao filozofiju. Član SKOJ-a i KPJ od 1935. Aktivist naprednog studentskog pokreta. Član PK KPJ za BiH od 1939; aktivno radio na organizovanju ustanka u BiH. U NOR-u član PK KPJ za BiH, član Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu, vijećnik na Prvom i Drugom zasjedanju AVNOJ-a; vijećnik ZAVNOBiH-a. Poslije rata obavljao više odgovornih funkcija (predsjednik Izvršnog vijeća BiH). Zbog neslaganja s politikom SKJ oslobođen političkih funkcija (1972). Narodni heroj – 262

Huper Dankan Persi (Percy Duncan Hooper), dopisnik »Reuter«-a – 219

Iker Ajra Klerins (Eaker Ira Clarence, 1896), pilot. Jedan od pionira američke vojne avijacije. Prvi je preduzeo 1936. transkontinentalni avionski let. Bio je komandant 8. bombarderske vazduhoplovne komande i 15. američke vazduhoplovne armije. Od januara 1944. je vrhovni savez-nički vazduhoplovni komandant na Sredozemlju, a potom komandant strategijskih vazduhoplovnih snaga u Evropi. Od aprila 1945. do juna 1947. je zamjenik vrhovnog komandanta američkih vazduhoplovnih snaga. Penzionisan je 1947. u činu general-lajtnanta, a zatim je prešao na rad u vazduhoplovnu industriju SAD – 214

Jadrov Steva – 177

Jakovljević dr Stevan (1890–1962), književnik, botaničar, profesor Univerziteta u Beogradu. Oficir u I i u zarobljeništvu u II svjetskom ratu. Bio rektor Univerziteta (1945–50), narodni poslanik, dopisni član SANU. Romani: Srpska trilogija, Smena generacija, Velika zabuna i dr. – 211

Jakšić Mato (1903–1983), advokat. Po završetku Pravnog fakulteta i l'Ecole libre des sciences politiques 1936. u Parizu, radi najpre kao pripravnik u Državnom savjetu u Beogradu, a zatim u banskoj upravi Zetske banovine na Cetinju, a od 1936. kao advokat u Dubrovniku. Kao advokat, besplatno branio komuniste pred sudom u Dubrovniku. Oktobra 1941. postao blagajnik prvog NOO za Dubrovnik. Primljen u KPJ januara 1942. i radio na organizovanju oružanog otpora do polovine 1942. kada stupa u Pelješački NOP odred gdje ostaje do januara 1943. kada je izabran u Predsjedništvo Oblasnog NOO za Dalmaciju. Sa dalmatinskim jedinicama prošao je četvrtu i petu ofanzivu i avgusta 1943. vratio se u Dalmaciju. U međuvremenu izabran je za člana ZAVNOH-a. Marta 1944. odlazi na lečenje u Italiju, odatle u Alžir pa u Kairo gdje organizuje i vodi Vojnu misiju NOVJ. Na Srednjem istoku biran je za člana Izvršnog odbora NOF u zbijegu, predsjednika Jugoslovenskog crvenog križa i predstavnika jugoslovenske vlade pri Unri. Poslije oslobođenja bio opunomoćeni ministar pri Ambasadi FNRJ u Parizu, poslanik FNRJ u Kanadi i Holandiji i upravnik Diplomatskog arhiva u Dubroniku – 213

Jerković Mate (1915–1980), pravnik. Pripadao naprednom omladinskom pokretu. Član KPJ od februara 1942. U NOR-u na svim komandnim mjestima, od bataljona

do armije: komandant 5. banijskog bataljona, komandant Kliničkog partizanskog odreda, komandant 4. slavonske divizije, načelnik Štaba i komandant 6. slavonskog korpusa i zamjenik komandanta 3. armije. Poslije rata završio VVA »K.J.Vorošilov« u Moskvi, a zatim bio načelnik Štaba i komandant Jugoslovenske ratne mornarice i pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu. Stalni je saradnik armijskih i mornaričkih listova i časopisa. Autor je knjige »Borba u Slavoniji za vrijeme IV i V ofanzive« i zbirke ratnih priča »Četiri proletera« i većeg broja vojno-stručnih studija i članaka. Admiral JNA. Narodni heroj – 206

Josifovski Kuzman (1915–1944), student, jedan od rukovodilaca naprednih studenata Pravnog fakulteta u Beogradu. Član je KPJ od 1938. Od 1939. nalazio se na partijskom radu u Prilepu; bio je sekretar MK KPJ u Prilepu i član PK KPJ za Makedoniju. Jedan je od organizatora NOP-a u Makedoniji. U toku NOR-a bio je sekretar OK KPJ za zapadnu Makedoniju, član CK KPM i rukovodilac NOP-a Makedonije pod bugarskom okupacijom i vijećnik II zasjedanja AVNOJ-a. Poginuo u borbi s bugarskom policijom. Narodni heroj – 230

Jovanić Đoko (1917), student. Član SKOJ-a od 1935, član KPJ od 1939. Zbog ilegalnog revolucionarnog rada, kao đak viših razreda gimnazije uhapšen u Subotici, osuđen na 10 mjeseci strogog zatvora i isključen iz svih srednjih škola. God. 1941. radi na organizovanju oružanog ustanka u južnoj Lici. Pod njegovim rukovodstvom 27. jula 1941. počele su oružane akcije u okolini Srba. Bio komandant partizanskih odreda za Srb, zatim politički komesar 2. bataljona odreda »Sloboda«, komandant bataljona »Marko Orešković«, komandant 3. ličkog odreda, pomoćnik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i komandant 6. proleterske divizije. Poslije rata završio VVA »K.J.Vorošilov« u Moskvi, a zatim vršio razne odgovorne dužnosti u Generalštabu JNA, načelnik štaba i komandant armijske oblasti i dr.; član Konferencije Organizacije CK u JNA. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj – 235

Jovanović Arso (1907–1948), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1941, član Glavnog štaba NOPO za Crnu Goru, komandant Crnogorskog NOPO za operacije u Sandžaku, od decembra 1941. do kraja rata načelnik Vrhovnog štaba odnosno Generalštaba JA. Od 1946. do 1948. u SSSR-u završio Vojnu akademiju »Vorošilov«, po povratku u zemlju (1948) načelnik Više vojne akademije; general-pukovnik JNA. Prihvatio Rezoluciju IB; poginuo na granici pri pokušaju bjekstva iz zemlje, avgusta 1948 – 173, 237, 266

Jovanović dr Dragoljub (1895–1977), profesor univerziteta i političar. U Zemljoradničkoj stranci pripadao njenom lijevom krilu. Pod diktaturom pripadao opoziciji. Iako je suradivao s KPJ u okviru Narodne fronte, odbio učešće u narodnooslobodilačkom pokretu i NOR-u. Poslije rata sa svojim pristalicama pristupio JNOF-u, ali je 1947. isključen zbog neprijateljskog djelovanja i osuđen na višegodišnji zatvor – 208, 226

Jovanović Jovan Pižon (1869–1939), diplomata i političar; od 1903. u diplomatskoj službi; ministar spoljnih poslova Srbije (1912). Od 1923. do smrti predsjednik GO Zemljoradničke stranke. Poslije zavođenja šestojanuarske diktature jedan od istaknutih vođa građanske opozicije; zalagao se za saradnju opozicionih snaga Srbije i Hrvatske. Sarađivao u mnogim listovima – 226

Jovanović Radivoje Bradonja (1918), oficir vojske Kraljevine Jugoslavije. Učesnik NOR-a i član KPJ od 1941. U toku rata bio je komandir Kolubarske čete Valjevskog NOPO, komandant Užičkog NOPO, načelnik GŠ Srbije, komandant GŠ za Srbiju i član VŠ, komandant 1. šumadijske brigade, komandant 3. srpske brigade, zamenik komandanta 2. proleterske divizije, komandant 25. divizije i komandant 14. korpusa. Poslije rata bio na školovanju u SSSR-u. Do 1959. bio na raznim dužnostima u JNA: komandant grada Beograda, zamenik komandanta artiljerije JA, komandant grupe divizija za čišćenje četnika u Srbiji, komandant artiljerije JA, komandant korpusa, komandant Vojnog područja i načelnik štaba armijske oblasti. Po

izlasku iz JNA bio je sekretar Sekretarijata za saobraćaj i veze IV Srbije. Bio je član CKSKS i republički i savezni poslanik. Iz SKJ isključen 1968. Narodni heroj – 235, 257

Jovanović dr Slobodan (1869–1958), pravnik, pisac i istoričar. Bio je profesor univerziteta, akademik i predsjednik Srpskog književnog kluba. Potpredsjednik u vladi generala Dušana Simovića (od 27. III 1941.), predsjednik kraljevske vlade i zastupnik njenog ministra vojnog Dragoljuba Draže Mihailovića (1942–1943). U odsustvu osuđen na 20. godina zatvora (1946) – 227

Jovanović Živorad Žikica – Španac (1914–1942), student filozofije na Beogradskom univerzitetu. Član KPJ od 1935. Učestvovao je u španskom građanskom ratu 1937–1939 (zadobio je 10 rana). U Jugoslaviju se vratio 1940. i nastavlja s aktivnim partijskim radom u Beogradu, zbog čega je proganjan. U NOR-u učestvuje od 1941. Jedan od organizatora ustanka u valjevskom kraju. Prvi je ispalio 7. jula 1941. u Beloj Crkvi hice na sluge okupatora čime je označen početak oružanog ustanka naroda Srbije. Bio je komandir čete i komandant bataljona u Valjevskom NOP odredu, politički komesar Suvoborskog NOP odreda i član Komande Grupe NOP odreda u zapadnoj Srbiji, na kojoj je dužnosti i poginuo u borbi protiv četnika 12. marta 1942. u selu Radanovcima. Narodni heroj – 200, 203

Kadogan sir Aleksander (Alexander Sir Cadogan, 1884–?), britanski diplomata; ataše u Carigradu (1909), u Ministarstvu spoljnih poslova (1912–1914), poslanik, pa ambasador u Kini (1934–36), zamjenik državnog podsekretara u Ministarstvu spoljnih poslova (1936–38), stalni državni podsekretar (1938–46), stalni predstavnik Ujedinjenog kraljevstva u Savjetu bezbjednosti 1946–50. i dr. – 223

Kajtel Vilhelm (1882–1946), feldmaršal nacističke Njemačke. Od 1938. do 1945. načelnik Štaba Vrhovne komande Vermahta i jedan od najodanijih Hitlerovih saradnika, lično odgovoran za mnoga zverstva počinjena od njemačkih trupa u toku II svjetskog rata. Potpisnik akta o bezuslovnoj kapitulaciji Njemačke 8. marta 1945. Međunarodni vojni sud u Nirnbergu proglasio ga je ratnim zločincem i osudio na smrt vješanjem – 216

Kalinjin Mihailo Ivanovič (1875–1946), sovjetski državnik. Lenjinov bliski saradnik u RSDRP(b), učesnik oktobarske revolucije. Član CK RKP od 1919, a Politbiroa SKP(b) od 1926, predsjednik Centralnog izvršnog komiteta SSSR – Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR od 1924–1946 – 270

Kaningen Ričard Peterson mlađi (Kuninghan Richard Petterson Junior), prvi američki ambasador u Beogradu poslije obrazovanja Privremene jugoslovenske vlade 7. marta 1945. Do određivanja na ovu dužnost bavio se raznim humanitarnim, finansijskim i privrednim poslovima. Bio je direktor Armije spasa Hrišćanske zajednice mladih ljudi, predsjednik Društva za pomoć putnicima, pomoćnik ministra trgovine, povjerenik Eksport-import banke, predsjednik Odbora za ratne zajmove u državi Njujork – 152, 218, 266, 268, 269

Kapičić Pavle (1921), student. U NOR od 1941, a član KPJ od 1942. U ratu je bio komandant 2. bataljona 16. divizije, politički komesar 2. brigade 16. divizije i komandant 5. brigade 36. divizije i dr. Posle rata bio je komandant divizije i pomorske zone, komandant flotile, pomoćnik komandanta područja, inspektor u Glavnoj inspekciji JNA. Završio oficirsku školu Vistrel u SSSR i VVA JNA. Viceadmiral u penziji – 245

Karadokofski Mihailo – 177

Karađorđevići, dinastija – 198

Karajanov Petko – 177

Karajanov Vasil – 177

Karakolev Laza – 177

Kardelj Edvard (Bevc, Krištof, 1910–1979). Revolucionarnom pokretu prišao kao đak učiteljske škole; član SKOJ-a od 1926; član KPJ i član PKSKOJ-a za

Sloveniju od 1928, a 1929, njegov sekretar. Do 1932. bio dva puta hapšen i odležao dvije godine na robiji. Od 1932. radio na obnavljanju partijskih organizacija u Sloveniji, a od novembra 1934. do početka 1937. bio u SSSR-u; pohađao je aspiranturu na MLŠ, a istovremeno bio predavač na kursevima u istoj školi i na KUNMZ-u; poslije je po odluci CKKPJ upućen u Sloveniju kao instruktor CKKPJ. Od maja 1938. član Privremenog rukovodstva KPJ, odnosno Politbiroa CKKPJ. Od tada do smrti kao jedan od najbližih saradnika Josipa Broza Tita, u NOR-u i poslije rata, na najvišim društveno-političkim funkcijama u zemlji. Napisao je niz studija i rasprava iz društveno-političke i ekonomske problematike. Narodni heroj – 36, 208, 212, 225, 229, 239, 249, 259, 261, 263, 268, 271

Karev Nikola (1877–1905), makedonski revolucionar. Pripadao levom krilu VMRO. Komandovao ustaničkim snagama koje su 3. VIII 1903. oslobodile Kruševo; formirao ustaničku vlast i bio predsjednik Kruševske Republike koja je živela 10 dana. Posle gušenja ustanka emigrirao u Bugarsku. Poginuo 1905. u borbi kada je s četom pokušao da se prebaci u Makedoniju – 207

Kavčič Stane (1919–1987), član KPJ od 1941. U NOB-u bio sekretar Okružnog komiteta KP Vrhnika, sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Sloveniju, član CK SKOJ-a i predsjednik USAOJ-a, član SNOS-a i AVNOJ-a. Poslije rata bio organizacioni sekretar CK KPSl, potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine NRSl, predsjednik Republičkog vijeća Saveza sindikata Slovenije i predsjednik Izvršnog vijeća SR Slovenije, u svim sazivima bio poslanik Republičke skupštine i dvaput poslanik Savezne skupštine. Bio je član CK (i član IK) CK SK Slovenije, CK SKJ i Predsjedništva SKJ (izabran 1964). Godine 1971. oslobođen političkih funkcija i penzionisan – 208

Kecmanović Vojislav (Đedo, 1881–1953), ljekar i politički radnik. Studirao medicinu u Pragu, gdje je i diplomirao. Kao ljekar radio u Tuzli. Učesnik je u balkanskom ratu kao dobrovoljac. Za vrijeme I svjetskog rata suđen u banjalučkom procesu, a potom bio u zatvoru u Zenici. Od 1918. ljekar u Sarajevu i Bijeljini. Istaknuti kulturno-prosvjetni radnik u Bijeljini i Semberiji. Učesnik NOP-a od 1941. Bio član Predsjedništva AVNOJ-a, vijećnik i predsjednik ZAVNOBiH-a. Poslije rata predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine BiH – 208

Keršovani Otokar (1902–1941), publicist, novinar i politički radnik. Član PK SKOJ-a za Srbiju 1927. Uhapšen 1928. i osuđen na godinu dana zatvora, ponovo uhapšen 1930. i osuđen na 10 godina robije zbog revolucionarne djelatnosti. Na izdržavanju kazne kao predavač i rektor ilegalnog Komunističkog univerziteta aktivno učestvovao u diskusijama o svim u to vrijeme aktuelnim pitanjima. S robije izašao 17. februara 1940. Ponovo uhapšen 30. marta 1941. i strijeljan od ustaša 9. jula iste godine – 226

Keserović Dragutin (1896–1945), major vojske Kraljevine Jugoslavije; jula 1941. komandant Rasinskog četničkog odreda Koste Pećanca; januara 1942. sa odredom prešao pod komandu Draže Mihailovića; do maja 1944. komandant Rasinskog četničkog korpusa, a od tada komandant Rasinsko-topličke grupe korpusa. Osuđen na smrt i strijeljan avgusta 1945. – 210

Kidrič Boris (Peter, 1912–1953). Član SKOJ-a od 1927, a član KPJ od 1928. Zbog revolucionarnog rada 1929. osuđen na godinu dana robije. Radio na obnavljanju organizacije KPJ u Sloveniji; član PK KP Slovenije. Od 1935. kandidat za člana CK i sekretar CK SKOJ-a. Od 1935. do 1939. živeo u emigraciji. U Parizu je radio s Titom. Od 1939. u Jugoslaviji živi ilegalno i obavlja važne funkcije. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana CKKPJ. U NOR-u je prvi politički komesar Glavnog štaba Slovenije, sekretar IO OF i sekretar SNOS-a, član Politbiroa – CKSKSl; vijećnik AVNOJ-a decembra 1942. Do 1946. predsjednik vlade Slovenije, a od tada do 1953. ministar u vladi Jugoslavije,

pa član SIV-a. Biran za poslanika Skupštine Slovenije i Skupštine Jugoslavije. Do 1948. član CK, a od tada član Politbiroa odnosno Izvršnog komiteta i Sekretarijata IK CKSKJ. Jedan je od istaknutih teoretičara Jugoslavije i graditelj njenog ekonomskog sistema. Narodni heroj – 268

Kiseljev Anisim Fjodorovič (1901–1952), stupio je u Crvenu armiju 1920. godine. Prije rata završio je Vojno-političku akademiju »V.I.Lenjin«, a od 1944. do 1946. bio je načelnik Sovjetske vojne misije pri VŠ NOV i POJ, odnosno Generalštabu JA. Po povratku u Sovjetski Savez završio je Generalštabnu vojnu akademiju »K.E.Vorošilov«. Bio je na dužnostima načelnika armijskih političkih odjela i načelnik Političke uprave vojnih okruga. Imao je čin general-majora – 229

Ključuva Vica – 177

Kocbek Edvard (1904–1981), profesor i književnik. Učesnik NOR-a od 1941. Prišao NOR-u u Sloveniji kao kršćanski socijalista. Bio je član i potpredsjednik IO OF, vijećnik AVNOJ-a i povjerenik za prosvjetu u NKOJ. Poslije rata je bio savezni ministar, potpredsjednik Prezidijuma Skupštine Slovenije, republički i savezni poslanik; bavi se književnim radom (pjesnik, pripovedač i prevodilac) – 226

Kokomanov Rista – 177

Koliševski Lazar (1914), metalski radnik. Član KPJ od 1935. Do 1941. bio je organizacioni sekretar OK KPJ za Kragujevac i delegat na V zemaljskoj konferenciji KPJ u Zagrebu 1940. Po okupaciji Jugoslavije, kao član PK KPJ, prelazi na rad u Makedoniju. U pripremanju ustanka došao u sukob sa sekretarom PK KPJ za Makedoniju Metodijem – Šarlom Šatorovim. Septembra 1941. postavljen za sekretara PK KPJ za Makedoniju. Novembra 1941. pao u ruke bugarskoj policiji. Smrtna kazna zamijenjena je doživotnom robijom koja je okončana 9. septembra 1944. Marta 1943. izabran za sekretara CK KPM, na kojoj funkciji je ostao do 1963. Bio je vijećnik II zasjedanja AVNOJ-a i član Prezidijuma ovog tijela, delegat Petog zasjedanja i član Prezidijuma ASNOM-a. Poslije rata bio je predsjednik vlade NR Makedonije, predsjednik Narodnog sobranja NR Makedonije, republički i savezni poslanik svih saziva od 1945. do 1972, član Savjeta Federacije (1967–1972) i član Predsjedništva SFRJ (1972–1974). Narodni heroj – 129, 230, 237, 265

Komar Slavko (1918), završio Veterinarski fakultet u Zagrebu. Član SKOJ-a od 1937. U NOR-u od 1941. Bio na raznim partijskim dužnostima u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Član je Biroa CKSKOJ-a od 1942–1947. Na I kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije održanom decembra 1942. biran je za člana Sekretarijata Zemaljskog odbora USAOJ-a, a na II kongresu USAOJ-a održanom početkom maja 1944. izabran je takođe za člana Sekretarijata Centralnog odbora USAOJ-a. Poslije rata se nalazio na raznim odgovornim dužnostima u vladi NR Hrvatske. Od 1948. je član CKKPH, a na VI kongresu SKJ izabran je za člana CKSKJ. Bio je član Saveznog odbora SSRNJ i nalazio se i u diplomatskoj službi SFRJ (ambasador u Indiji). Član je Savjeta Federacije. Narodni heroj – 208, 260

Konstantin VII Porfirogenit (905–959), vizantijski car, 913–959. Okupivši na svom dvoru niz obrazovanih ljudi, organizovao je naučno-književnu aktivnost čiji rezultat su brojni traktati i spisi enciklopedijskog karaktera. Sam Konstantin sastavio je nekoliko spisa. Za istoriju Južnih Slovena posebno je važan spis *De administrando imperio* – 245

Konjev Ivan Stepanovič (1897–1973), učesnik građanskog rata u Rusiji od 1918; bio politički komesar armijskog korpusa. Član SKP(b) od 1919, a CKKPSS od 1952. Između dva svjetska rata bio na raznim komandnim dužnostima. Za vrijeme velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza bio komandant Kalinjinskog, Stepskog, 1. i 2. ukrajinskog fronta. Učestvovao je sa svojim jedinicama u svim velikim bitkama (za odbranu Moskve, kod Kurska, na Dnjepru, za Berlin i dr.). Od 1946. do novembra 1950. je vrhovni komandant suvozemnih snaga i zamjenik ministra Narodne odbra-

ne SSSR-a. Od 1961. do 1962. je vrhovni komandant sovjetskih snaga u Njemačkoj. Maršal Sovjetske armije i dvostruki heroj Sovjetskog Saveza – 212, 258

Korbel dr Jozef, čehoslovački poslanik u Beogradu – 163, 242, 266, 269, 271

Kornjejev Nikolaj Vasiljevič (1900–1976), učesnik građanskog rata. U Crvenoj armiji od 1918. od kada je i član KPSS. Između dva rata nalazio se na raznim komandnim i štabnim dužnostima, a od 1934. je načelnik štaba streljačke divizije. U velikom otadžbinskom ratu Sovjetskog Saveza 1941–1945. bio je načelnik štaba niza armija. Od 1944–1945. načelnik Vojne misije SSSR pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. Poslije rata do penzionisanja predavač u vojnim školama Sovjetske armije do 1950. General-lajtnant Sovjetske armije je od 1943. 212

Korošec dr Anton (1872–1940), doktor teologije; vođa slovenačkih klerikalaca u Kraljevini Jugoslaviji. Kao šef (klerikalne) SLS potpredsjednik je prve vlade SHS. Aprila 1920. kao ministar za saobraćaj ugušio je generalni štrajk željezničara i štrajkove solidarnosti koji su izbili u vezi s njim; 1928. ministar unutrašnjih poslova, a poslije atentata Puniše Račića na poslanike HSS pa do zavođenja šestojanuarske diktature predsjednik vlade. Od juna 1935. ministar unutrašnjih poslova u profašističkoj vladi dr Milana Stojadinovića i potpredsjednik JRZ. Od kraja 1938. predsjednik Senata, a od juna 1940. ministar prosvjete u vladi Cvetković–Maček – 226

Kosanić Ljubomir – 257

Kosanić Slobodanka – 257

Kosanović Sava (1894–1956), političar, pravni fakultet završio u Budimpešti. Prije II svjetskog rata bio sekretar Samostalne demokratske stranke i narodni poslanik; u predratnoj političkoj aktivnosti isticao se stavom protiv vojno-monarhističke diktature, u vladi od 27. marta 1941. bio ministar snabdijevanja. Po okupaciji emigrirao i pridružio se akciji za priznanje NOP-a; 1944. ušao u vladu I. Šubašića, a od 7. marta 1945. bio ministar informacija; bio ambasador u SAD i član Savezne vlade; poslije ustavne reforme 1953. član SIV-a – 211, 213, 225, 229, 230, 249, 268, 269, 271

Kosorić Pero (1918–1969), student prava. U napredni radnički pokret uključio se 1937. a član KPJ od 1941. U NOR-u od 1941; komandir grupe na Romaniji i zamjenik komandanta Kalinovičkog i Jahorinskog NOPO, član Operativnog štaba za istočnu Bosnu, zamjenik komandanta 6. proleterske istočno-bosanske brigade, komandant I. majevičke brigade, komandant 27. divizije, pa 3. korpusa NOVJ. Poslije rata završio Vojnu akademiju »Vorošilov«; komandant korpusa, načelnik štaba armije, komandant 1. armije, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu. Član CKSKJ. General-pukovnik JNA. Narodni heroj – 235

Kovačević Sava (1905–1943), radnik i seljak, a niz godina bio profesionalni revolucionar. Član KPJ od 1925; 1928. član MK KPJ Grahovo, a 1934. član OK KPJ Nikšić i sekretar MK. Na VI konferenciji 1937. izabran za člana PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju. 1937. i 1938. jedan je od rukovodilaca Radničko-seljačke stranke u Crnoj Gori. Više puta hapšen, dva puta izvođen pred Sud za zaštitu države, godinu dana proveo u ilegalnosti. Angažovao se i u stvaranju partijskih organizacija u vojsci (u Trebinju i Bileći). U NOR-u: organizator ustanka u nikšićkom okrugu, komandant Nikšićkog NOPO, komandant Privremenog operativnog štaba za Hercegovinu, zamjenik komandanta Glavnog štaba za Crnu Goru i Boku, komandant 5. proleterske crnogorske brigade i 3. divizije NOVJ. Od maja 1942. član Vrhovnog štaba. Poginuo na Sutjesci 13. juna 1943. Proslavljeni junak i komandant. Narodni heroj – 268

Kovačević Vlado (1918), student prava. Član SKOJ-a od 1938, a KPJ od 1941. U NOR-u od 1941. U ratu je bio komesar bataljona, rukovodilac politodjela brigade, zamjenik političkog komesara brigade, instruktor CK KPJ divizije, načelnik Službe bezbjednosti u armiji. Poslije rata bio na raznim dužnostima u JNA, pomoćnik direktora Instituta za međunarodni radnički pokret i dr. – 347

Kozak dr Ferdo (1894–1957), književnik, esejist i prevodilac. Završio Filozofski fakultet i doktorat filozofije u Pragu. Prije rata radio kao profesor gimnazije i uređivao časopis »Sodobnost«. Jedan je od osnivača Osvobodilne fronte. Poslije kapitulacije Italije, gdje je bio interniran, priključuje se NOB; bio član Vojne misije u Bariju. Nakon oslobođenja bio urednik časopisa »Novi svet« i »Naša sodobnost«, ministar prosvjete NRSl i predsjednik Narodne skupštine NRSl. Glavni radovi: »Od vojne do vojne«, »Potoval sam v domovino«, »Vida Granatova«, »Profesor Klepec« i dr. – 226

Krajačić Ivan Stevo (1906–1986), radnik. Mlad se uključio u radnički pokret; više puta hapšen zbog revolucionarnog rada. Primljen u KPJ 1933. Bio član MK KPJ za Zagreb, a 1935. kooptiran u PK KPJ za Hrvatsku. Umjesto na školovanje u SSSR, otišao 1937. u Španiju, gdje se borio u 13. internacionalnoj brigadi. Po povratku u Jugoslaviju uključio se u partijski rad u Zagrebu. U NOR-u od 1941: bio član Predsjedništva AVNOJ-a i član Predsjedništva ZAVNOH-a, organizacioni sekretar CK KPH 1944. Poslije oslobođenja ministar unutrašnjih poslova u vladi NRH i predsjednik Sabora SRH. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 261

Kristojanov Spiro – 178

Krštovica Dina – 178

Kua dr Velington, predstavnik Kine na konferenciji u Dambarton Ouksu – 223

Leman Herbert (Lehman Herbert, 1878–1963), bio je jedna od vodećih ličnosti Demokratske stranke, guverner Njujorka i senator SAD. Zbog velikog ugleda koji je uživao u Sjedinjenim Državama i kod saveznika, izabran je 1943. godine za prvog direktora UNRRA (Administracija Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu) – 258

Leontić dr Ljubo (1887–1967), pravnik i publicist. Za vrijeme I svjetskog rata član Jugoslovenskog odbora. Od 1924. član Samostalne demokratske stranke. Od 1936. zagovornik saradnje ove stranke s KPJ. Od 1941. do 1943. u koncentracionom logoru u Liparima. Poslije kapitulacije Italije (septembra 1943) pristupa NOP-u. Biran je za člana ZAVNOH i vijećnika AVNOJ-a. Poslije rata na dužnostima u Ministarstvu inostranih poslova; bio je sekretar Ministarstva, ambasador FNRJ u Londonu, član jugoslovenske delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu – 229, 249

Ler Aleksandar (Alexander Löhr, 1885–1947), general-pukovnik njemačke Luftwaffe. Do marta 1938. austrijski oficir, a od tada oficir njemačke vojske. U toku II svjetskog rata kao komandant 4. vazduhoplovne armije, 12. armije i Grupe armija »E« ratovao u Poljskoj, Jugoslaviji, SSSR-u i Grčkoj. Organizator vazdušnog napada na Beograd 6. aprila 1941. i operacije »Vajs« I i II i »Švarc«. Od septembra 1944. rukovodio povlačenjem trupa iz Grčke; u zimu i proljeće 1944/45. komandovao njemačkim sremsko-bosanskim frontom. Zarobljen maja 1945. Osuđen od Vojnog suda u Beogradu i strijeljan 1947. – 215

Lister Enrike (Lister Enrique), general španske republikanske vojske, član CK i Politbiroa KP Španije. Za vrijeme građanskog rata u Španiji 1936–1939. bio je komandant 5. regimente, pa 11. divizije i 5. korpusa. Poslije pobjede frankista emigrirao 1939. u Sovjetski Savez. Po Frankovoj smrti vratio se u Španiju, odvojio se od KP Španije i osnovao svoju lijevo orijentisanu partiju – 80, 228

Lončarević Đuro (1920–1987), student matematike. U napredni radnički pokret uključio se kao gimnazijalac. Član SKOJ-a postao je kao đak, a član KPJ 1939. Aktivist Beogradskog univerziteta. U NOR-u od 1941. Bio član Sreskog komiteta KPJ Andrijevica, politički komesar bataljona Komskog odreda, pomoćnik političkog komesara 2. bataljona 1. proleterske brigade, pomoćnik političkog komesara 3. proleterske (krajiške) brigade, politički komesar 14. korpusa NOVJ (u završnim operacijama za oslobođenje Srbije). Poslije rata politički komesar armije, načelnik Uprave za moralno-političko vaspitanje, komandant armije, načelnik Centra visokih vojnih škola JNA, general-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj – 235

Luburić Vjekoslav Maks (?–1969), jedan od najvećih ustaških zločinaca; ustaški pukovnik, zapovednik ustaškog odbrambenog zdruga kome je poveren zadatak da organizuje i čuva koncentracione logore (Jasenovac, Stara Gradiška), zapovednik Drugog zbora sa sedištem u Sisku, zapovednik svih sabirnih i koncentracionih logora u NDH. Pred kraj rata pobegao u Španiju gdje je osnovao ekstremnu terorističku organizaciju Hrvatski narodni otpor (HNO). Ubijen 1969. godine – 236

Luis G. (Louis), poslanik britanskog parlamenta – 145

Lukačević Vojislav (1908–1945), privatni činovnik i rezervni kapetan vojske Kraljevine Jugoslavije. Četničkom pokretu D. Mihailovića pristupio u ljeto 1941. Komandovao je četničkim vojnim formacijama u Sandžaku i Crnoj Gori. U toku 1943. komandovao je odredom i brigadom u toku bitke na Neretvi. Od ljeta 1943. bio je specijalni izaslanik D. Mihailovića u Crnoj Gori, a u proljeće 1944. u Kairu i Londonu. Po povratku u zemlju odvojio se od D. Mihailovića. Decembra 1944. britanska jedinica (ka kojoj je došao na pregovore u Bileću) predala ga Štabu 29. hercegovačke divizije. Avgusta 1945. u Beogradu Viši vojni sud osudio ga je kao ratnog zločinca na smrt strijeljanjem – 210

Lukas Filip (1871–?). U Zadru je završio teologiju, a univerzitet (geografija i istorija) u Gracu i Beču. Bio nastavnik po raznim školama, Trgovačkoj akademiji i Visokoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Zagrebu. Saradivao je u stručnim i političkim časopisima. Bio je potpredsjednik Privremene narodne skupštine – 229

Ljotić Dimitrije (1891–1945). Osnivač i vođa fašističke organizacije Jugoslovenski narodni pokret »Zbor«, obrazovane 1935. Od pristalica »Zbora«, organizovao je u vrijeme okupacije vojne formacije pod nazivom Srpska dobrovoljačka komanda (od 1943. Srpski dobrovoljački korpus), koje su bile u službi okupatora i borile se protiv partizana. Poginuo (23. aprila 1945) u automobilskom udesu u Slovenačkom primorju. Ratni zločinac – 12, 210

Ljumović Božo (1895–1987), završio Ekonomski institut (u Italiji), privatni namještenik. Član KPJ od 1919. U Crnoj Gori na raznim partijskim funkcijama: član i sekretar PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju i dr. Hapšen više puta; emigrirao u Albaniju (1936). Na V konferenciji KPJ izabran za člana CK KPJ. U NOR-u sekretar PK KPJ za Crnu Goru, a 1942. smijenjen s te funkcije; 1944/1945. član CASNO-a. Poslije rata ambasador u Poljskoj, potpredsjednik vlade NR Crne Gore. Prihvatio Rezoluciju IB i isključen iz CK KPJ i Partije – 218

Maček dr Vladimir Vlatko (1879–1964), pravnik i političar; predsjednik HSS-a. Nosilac liste Bloka narodnog sporazuma, odnosno UO na parlamentarnim izborima 1935. i 1938. Potpredsjednik vlade u avgustu 1939. i krajem te godine osniva koncentracione logore za antifašiste. Bio potpredsjednik u vladi D. Simovića; kad je proglašena NDH, kao vođa HSS-a pozvao je hrvatski narod da se pokori novoj vlasti. U maju 1945. odlazi iz zemlje; do 1946. živio u Parizu, a poslije u SAD – 127, 139, 203, 208, 211, 226, 238

Magidof Robert, izvestilac američke radio-kompanije »Nation« – 219

Maklejn Ficroj (Maklean, 1911), diplomata, političar i brigadir. Školovao se u Eton-koledžu, a studije završio na Univerzitetu u Kembridžu. Do II svjetskog rata bio sekretar britanskih ambasada u Parizu i Moskvi. Po izbijanju II svjetskog rata napušta diplomatsku službu i prijavljuje se u vojnu jedinicu. Kao komandos učestvuje u mnogim akcijama na Bliskom istoku i Grčkoj. Polovinom 1943. godine Vinston Čerčil ga određuje za šefa Britanske vojne misije i ličnog predstavnika pri VŠ NOV i POJ. U ovoj misiji ostao je od 17. IX 1943. do 13. III 1945. Poslije rata objavio je memoare koji su u Jugoslaviji prevedeni 1953. pod naslovom »Zlatni drum, pijesak Orijenta, rat na Balkanu« – 212

Makmilan Herold (Harold Macmillan, 1894–1986), britanski političar. Od 1921. radio u porodičnom preduzeću, a kasnije se bavio politikom. U Parlamentu, kao

mladi konzervativac, istupao s idejama o socijalnim reformama. Bio je protiv ustupaka Hitleru. Od 1942. do 1945. bio ministar rezident za Mediteran. Postao član vlade 1945. Od 1951. do 1963. bio je predsjednik vlade – 214

Mančev Timjo – 178

Mandić dr Ante (1881–1959), političar. Pravo studirao u Beču i Gracu. Bio advokatski pripravnik, zatim advokat. Prvi svjetski rat zatekao ga je u Rusiji gdje je 1915. kao član Jugoslovenskog odbora postao delegat tog odbora za Rusiju. Od septembra 1917. vodi u Londonu centralnu kancelariju Jugoslovenskog odbora do kraja njegovog postojanja. Po povratku u domovinu 1919. sarađuje u Jadranskom odboru i predsjednik je Jugoslovensko-čehoslovačke lige; 1921. odlazi u Opatiju a 1937. se nastanjuje u Beogradu. Poslije aprilskog sloma 1941. živi ponovo u Opatiji, a 1943. poslije kapitulacije Italije, prelazi na oslobođenu teritoriju. U oktobru iste godine izabran je za vijećnika ZAVNOH-a. U novembru 1943. učestvuje kao delegat na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu, gdje je izabran u njegovo Predsjedništvo. Godine 1944. je predsjednik republičke Komisije za ratne zločine, a od marta do 29. novembra 1945. član Kraljevskog namjesništva – 181, 220, 248, 266

Manola Srećko (1914–1979). Član KPJ od 1935. U španskom građanskom ratu učestvovao od 1937. do 1939. god; bio komandant diviziona, poručnik. Od februara 1939. do maja 1941. bio u koncentracionom logoru u Francuskoj. U NOR–u od 1941. Bio je delegat Vojnog komiteta CK KPH, komandant grupe NOP odreda Banije i Korduna, 1. operativne zone Hrvatske, 6. ličke divizije, prvi pomoćnik komandanta GŠ Hrvatske, zamjenik komandanta Mornarice. Poslije rata načelnik Više vojne akademije, komandant Štaba Teritorijalne odbrane Hrvatske, general-pukovnik JNA. Narodni heroj – 249

Manjen Marijus (Manienne Marius), dopisnik lista »Humanité« u Beogradu – 237

Marfi Robert (Robert Daniel Murphy, 1894); američki diplomata. U diplomatskoj službi od 1921, američki predstavnik u Savjetodavnom savjetu za Italiju (1943–1944), politički savjetnik (u rangu ambasadora) generala Ajzenhauera 1944–1945. Poslije rata bio ambasador u Belgiji i Japanu, pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove, zamjenik podsekretara za inostrane poslove i dr. – 214

Marinko Miha (1900–1983), radnik. Član SKOJ-a od 1919, a član KPJ od 1924. Učestvovao u borbi rudara Trbovlja 1. juna 1924. protiv orjunaša, poslije čega je uhapšen. Emigrirao u Francusku gdje je aktivno radio u jugoslovenskoj sekciji KPF. Od 1931. do 1933. na partijskom školovanju u SSSR-u, odakle se vraća u Jugoslaviju i radi kao instruktor CKKPJ. Ubrzo je izabran za sekretara PKKPJ za Sloveniju. Bio je član CKKPJ. Jedan je od organizatora ustanka u Sloveniji, politički komesar Glavnog štaba. Godine 1941. bio je uhapšen i osuđen; iz zatvora je pobjegao 1943. Do kraja rata radio u vojnom i partijskom rukovodstvu Slovenije. Poslije oslobođenja predsjednik vlade NR Slovenije, sekretar CKKPSl i na drugim odgovornim partijskim i državnim dužnostima. Narodni heroj. Član Savjeta Federacije – 261, 263

Marković Milutin, sekretar Gradskog odbora Kragujevca – 267

Marković Mirko (1907), član KPJ od 1924; od 1926. do 1929. završio KUNMZ; poslije je u SAD radio među jugoslovenskim iseljenicima, a od 1937. do 1939. bio je u Španiji, zatim u SAD. Poslije oslobođenja bavio se naučnim i pedagoškim radom. Član KPJ bio je do 1948. – 270

Marković Nemanja (1915), prije II svjetskog rata studirao prava na Beogradskom univerzitetu. Član KPJ od 1937. U NOR-u od 1941. u kragujevačkom odredu i 1. proleterskoj brigadi. Poslije rata bio član i sekretar OK KPJ za kragujevački okrug, direktor Direkcije elektroprivrede NR Srbije, ministar u vladi NR Srbije, predsjednik Narodnog odbora sreza Kragujevac, predsjednik Komisije za vjerska pitanja Izvršnog vijeća SR Srbije, član CK SK Srbije, član Glavnog odbora SSRN Srbije i predsjednik Streljačkog saveza Srbije. Biran za poslanika Savezne i republičke skupštine u više saziva – 267

Markovski Dimitrije – 177

Markovski Kosta – 177

Marović-Stefanović Neda (1920), nameštenik. Član SKOJ od decembra 1934, a KPJ od 1937: član i sekretar MK SKOJ Split, član i sekretar ObK SKOJ za Dalmaciju; član PK SKOJ za Hrvatsku, član CK SKOJ, član MK KPH Split, član Biroa PK KPH za Dalmaciju. Jedan je od organizatora NOP u Dalmaciji. Bila je član CK SKOJ i sekretarijata USAOJ. Posle rata radila u CO AFŽJ, CK SKJ i bila pomoćnik direktora Saveznog zavoda za naučno-tehničku saradnju i dr. – 208

Martinović Ratko (1916), poručnik vojske Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. Bio je načelnik štaba Valjevskog NOPO, komandant 2. krajiške brigade, načelnik štaba 5. divizije NOVJ i načelnik Glavnog štaba Srbije. Poslije rata pomoćnik komandanta armije, nastavnik Više vojne akademije i dr. General-potpukovnik JNA u penziji – 13, 204, 233

Marušič dr Drago (1884–1964), pravnik i advokat. Bio je sekretar slovenačke nacionalne stranke za Gorišku. U I svjetskom ratu pobjegao je iz austrijske vojske i kao dobrovoljac prešao u Srbiju 1915. Bio je član Jugoslovenskog odbora, a 1917. osnovao je u SAD Slovenački nacionalni savez. Poslije I svjetskog rata, pored ostalog, bio je ban Dravske banovine, ministar u Jevtićevoj vladi i dr. Za vrijeme II svjetskog rata pristupio je NOP-u i bio član Vrhovnog plenuma Osvobodilne fronte slovenačkog naroda. Uhapsili su ga Italijani 1942. i internirali. Poslije kapitulacije Italije prešao je na slobodnu teritoriju početkom 1944. Po zaključenju Viškog sporazuma Tito–Šubašić bio je ministar u Šubašićevoj vladi. Biran je za člana AVNOJ-a. Poslije rata je ministar PTT u vladi DFJ, savezni poslanik i član Glavnog odbora SSRN Slovenije – 211, 213, 249

Maslov Argir Angelov – 177

Maslov Panda – 177

Mašera Sergej (1912–1941), poručnik bojnog broda II klase JV. U aprilskom ratu 1941. zajedno sa Milanom Spasićem potopio je 17. IV 1941. u Boki kotorskoj razarač Zagreb da ne padne u neprijateljske ruke. Tom prilikom je i sam poginuo. Narodni heroj – 169, 246

Matl Jozef, (1897), kapetan Abvera; profesor slavistike na Univerzitetu u Gracu. Poslije pripajanja Austrije Njemačkoj radio za nacističku obavještajnu službu SD, a zatim mobilisan u Abver. Od maja 1941. do jeseni 1944. bio na službi u Abverovoj ustanovi u Beogradu. Organizovao je sastanak predstavnika njemačkih okupacionih vlasti i četničkog vođe Draže Mihailovića novembra 1941. u selu Divcima. Kasnije je održavao vezu s nekolicinom četničkih komandanata i razvijao obavještajnu mrežu prema Kosovu i Albaniji. Poslije sloma Trećeg Rajha živio u Gracu, gdje je i umro – 232

Mehmed II Osvajač (1429–1481), turski sultan 1451–1481. Osvojio Carigrad, Srbiju, Bosnu i dr. Reorganizovao tursku državnu upravu; podizao džamije, karavan-seraje i bolnice – 244

Mekenzi King Vilijam (William Lyon Mackenzie King, 1874–1950), kanadski državnik. Ministar rada (1909–1911), vođa liberalne stranke (1919) i predsednik vlade (1921–1930) i (1935–1948). Doneo je odluku o ulasku Kanade u rat 10. septembra 1939. – 262

Mekferson Malkolm (Malcolm Macpherson, 1908), britanski političar. Diplomirao humanističke nauke na Oksfordu. Učesnik II svetskog rata: član britanske vojne misije na Madagaskaru i u istočnoj Africi 1943–1945. Član britanskog parlamenta 1945–1950, predsedavajući organizacije proizvođača Britanskog komonvelta, član generalnog saveta BBC-a, i jedan od državnih podsekretara za Škotsku 1955–60. – 144

Mening Lia (Leah Manning), laburistički poslanik britanskog parlamenta 1931. i 1945–1950. – 144

Mihailović Dragoljub Draža (1893–1946), vođa četničkog pokreta u Jugoslaviji od 1941. do 1945. Do rata generalštabni pukovnik vojske Kraljevine Jugoslavije, vojni izaslanik u Sofiji i Pragu. Maja 1941. počeo da stvara četničke odrede. Njegov pokret ima izrazito nacionalistički, šovinistički, velikosrpski i antikomunistički karakter. U cilju slamanja NOP-a u Jugoslaviji i očuvanja monarhije, uspostavlja saradnju i sklapa sporazume s okupatorom i kvislinzima. Četničke vojne formacije vodile su borbu protiv NOP-a od jeseni 1941. do maja 1945. Mihailović je uživao pomoć i podršku nekih krugova zapadnih saveznika naročito od 1943. Bio je ministar izbjegličke vlade, načelnik Štaba Vrhovne komande vojske Kraljevine Jugoslavije i komandant tzv. Jugoslovenske vojske u otadžbini; jula 1942. unaprijeđen je u čin armijskog generala. Uhvaćen 1946. i na javnom procesu u Beogradu kao ratni zločinac i izdajnik osuđen na smrt – 12, 13, 38–41, 46, 72, 74, 77, 106, 107, 115, 203, 209–211, 232, 233

Milojević Miloje (1912–1984), prije rata vojni službenik JV. U NOR-u od 1941. Član KPJ od marta 1942. Bio zamjenik komandanta bataljona, zamjenik komandanta i komandant 1. proleterske brigade, zamjenik komandanta i komandant divizije i dr. Poslije rata na raznim dužnostima u JNA – komandant grada Beograda, komandant armije; bio član Predsjedništva Saveznog odbora SUBNORJ, Centralnog odbora SSRNJ i dr. Godine 1964. penzionisan u činu general-pukovnika JNA. Narodni heroj – 257

Milutinović Ivan (Milutin, 1901–1944). Završio studije prava. Član KPJ od 1923. Kao student rukovodio Udruženjem marksista na Beogradskom univerzitetu. God. 1928. osuđen na 6 mjeseci, 1929. na 6 godina, a 1934. na još 2 godine robije. Tokom 1940. postao član CKSKJ. Od kraja 1939. do maja 1940. nalazio se u koncentracionom logoru u Bileći. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana Politbiroa CKKPJ. Istaknuti je organizator narodnog ustanka. Član Vrhovnog štaba od 1941. komandant Glavnog štaba za Crnu Goru, delegat Vrhovnog štaba i CKKPJ u Crnoj Gori. Organizator narodne vlasti; vijećnik AVNOJ-a i član njegovog Predsjedništva; od II zasjedanja AVNOJ-a član NKOJ-a; general-lajtnant NOVJ. Poginuo nesrećnim slučajem na Dunavu kod Beograda 23. oktobra 1944. Narodni heroj – 244, 268

Miljević Jovo (1915), rudarski radnik. Član KPJ od 1942. U NOB od 1941: u 3. krajiškoj brigadi od njenog formiranja kao komandant 1. bataljona, zatim zamjenik komandanta brigade i komandant 5. srpske udarne brigade. Poslije rata završio Višu pješadijsku oficirsku školu u SSSR i bio na raznim dužnostima u JNA: komandant 9. krajiške brigade, načelnik 5. pomorske zone u Puli, komandant 3. krajiške brigade u St. Peteru, komandant Vojnog odseka u Pančevu. Završio VVA JNA. Pukovnik JNA u rezervi – 168, 245

Minić Miloš (1914), diplomirani pravnik. Član KPJ od 1936. Član rukovodstva KPJ na Pravnom fakultetu i član Univerzitetskog komiteta KPJ u Beogradu, član PK SKOJ-a za Srbiju. 1939/40. član OK Čačak; 1940/41. instruktor PK Srbije, a zatim sekretar OK KPJ Kruševac. Učesnik je na Pokrajinskom savjetovanju KPJ za Srbiju, koje je, uz Titovo učešće, održano februara 1941. Jedan od organizatora Valjevskog NOPO. Po nalogu Vrhovnog štaba 1941. vodio pregovore s Dražom Mihailovićem, a na pregovorima između Tita i Mihailovića bio član delegacije VŠ. Od kraja 1941. do oktobra 1944. sekretar OK Valjevo, pa OK Čačak, vijećnik AVNOJ-a na Drugom i Trećem zasjedanju, poslanik ASNOS-a. Od oktobra 1944. do marta 1945. rukovodilac OZN-e za Beograd, a zatim javni tužilac Srbije. Ministar u vladi Srbije od 1950. do 1953, potpredsjednik Skupštine Jugoslavije, potpredsjednik SIV-a i savezni sekretar za inostrane poslove. Član Predsjedništva CK SKJ. Narodni heroj – 232

Mišić Aleksandar (1914–1941), major vojske Kraljevine Jugoslavije. Bio u štabu Draže Mihailovića. U decembru 1941. Nijemci ga zarobili na Ravnoj Gori i strijeljali – 232

Mišić Živojin (1855–1921), vojvoda, jedan od najistaknutijih srpskih vojskovođa;

učestvovao u svim ratovima koje Srbija vodila u periodu 1876–1918. Posebno se istakao u kolubarskoj bici i proboju Solunskog fronta; 1918–1921 bio načelnik Generalštaba. Napisao je »Strategiju« i više rasprava iz oblasti ratne veštine – 204, 232

Mitić Milorad, kapetan vojske Kraljevine Jugoslavije i oficir u četničkom štabu D. Mihailovića u jesen 1941. D. Mihailović ga je delegirao u Vrhovni štab NOPOJ kao svog oficira za vezu. Novembra 1943. u ime Draže Mihailovića vodio u Beogradu pregovore s Nijemcima o saradnji – 233

Mitrović Mitra (1912) završila Filozofski fakultet u Beogradu. Član KPJ od 1933; član PK KPJ za Srbiju. U NOR-u od 1941; član Politodjela 1. proleterske brigade, član redakcije »Borbe«, član Centralnog odbora AFŽ-a, vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata ministar u vladi Srbije; direktor Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvjetnih pitanja. Bila član CK SKS i CK SKJ – 208, 234

Mitrović Nenad (?–1943), kapetan vojske Kraljevine Jugoslavije; član obaveštajne grupe Draže Mihailovića u Beogradu i saradnik nemačke obaveštajne službe Abvera; radio na ugovaranju sastanka Draže Mihailovića sa predstavnicima nemačke okupacione vlasti u Divcima kojem je prisustvovao. U decembru 1941. uhapsila ga je nemačka policija, ali ga je dr Jozef Matl uspeo da oslobodi kao svog agenta; godine 1943. nemačka policija ga je ponovo uhapsila i ubila u zatvoru – 232

Mitrović Ratko (1913–1941), student na Beogradskom univerzitetu. Zbog revolucionarne djelatnosti hapšen i proganjan više puta. Sekretar OK KPJ za čačanski okrug. U NOB-u od 1941. Jedan od najistaknutijih organizatora ustanka u čačanskom kraju. Bio je politički komesar Čačanskog NOP odreda. Zarobili su ga četnici i predali Nijemcima. U zatvoru za vrijeme istrage i pod vješalima 11. decembra 1941. držao se herojski. Narodni heroj – 268

Morača Mira (1920). Do rata student. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ od 1942. U toku NOR-a najduže bila u sastavu 3. krajiške brigade. Ostale partijske i druge aktivnosti: član Sreskog i Okružnog komiteta KPJ za Drvar (1942–1944), član Sazivačkog odbora Prve zemaljske konferencije AFŽ Jugoslavije (Bosanski Petrovac, 6–8. decembra 1942). Poslije rata radila u više ustanova na stručnim poslovima – 208

Moskovljević Miloš (1884–1968), književnik, prevodilac, naučni i javni radnik. Završio Filozofski fakultet sa doktoratom. Između dva rata bio profesor VPŠ i narodni poslanik Zemljoradničke stranke. Poslije II svjetskog rata savezni narodni poslanik, ministar i diplomata. Objavio veći broj radova iz lingvistike, dva udžbenika i rečnika ruskog jezika, prevod Ljermontova, Krilova, Turgenjeva i dr. – 208

Mošetov – 129, 237

Mrčarica Voja, bankarski službenik – 201, 219

Mulalić Mustafa (1898–?), političar i publicist. Član JNS i njen poslanik 1931. i 1935; administrator i saradnik lista »Sokolski glasnik«. Od juna 1941. do juna 1943. živeo u Beogradu a onda se priključio četničkom pokretu Draže Mihailovića i ušao u VK u kojoj je jedini Musliman: piše napise za radiofonske emisije ove komande namenjene Muslimanima kojima ih poziva na ideološku borbu protiv komunista. Bio član političkog dela VK, potpredsednik CNK, urednik lista »Istok«. Radio je aktivno na organizovanju četničkih jedinica među Muslimanima. Jula 1945. predao se vlastima i osuđen na 5 godina robije – 210

Mung Karl, član Komiteta za spoljne poslove američkog Kongresa – 265

Musolini Benito (Mussolini Benito, 1883–1945), italijanski fašistički diktator, organizator i vođa fašizma. Jedan od organizatora italijanskog iredentizma. Godine 1919. formirao fašističke odrede za borbu protiv revolucionarnog pokreta Italije. 1922. izveo marš na Rim i postao predsjednik vlade. Godine 1925. zaveo fašističku diktaturu. Spoljnu politiku usmjerio na os-

vajanja u Evropi i Africi i na borbu protiv progresa u svijetu. Pod njegovim rukovodstvom fašistička Italija je vodila rat za osvajanje Etiopije (1935–1936), intervenisala u Španiji u korist Franka i učestvovala u II svjetskom ratu kao član koalicije fašističkih država. Po padu fašizma (1943) u sjevernoj Italiji, koju su okupirali Nijemci, bio šef Italijanske Socijalne Republike. Uhvatili ga italijanski partizani i ubili 28. aprila 1945. – 84, 85, 173, 174, 248

Nađ Kosta (1911–1986), radnik i podoficir vojske Kraljevine Jugoslavije. U naprednom radničkom pokretu učestvuje od rane mladosti. Proganjan i hapšen više puta, a 1933. osuđen na 2 godine robije. Po odluci KPJ otišao u Španiju. U španskoj republikanskoj vojsci bio komandant Balkanskog bataljona. Član KPJ od 1937. Od 1939. u koncentracionom logoru u Francuskoj. U NOR-u jedan od organizatora ustanka na Kordunu, član Glavnog štaba BiH, komandant Operativnog štaba za Bosansku krajinu, komandant 1. bosanskog pa 3. korpusa NOVJ; komandant Glavnog štaba Vojvodine i komandant 3. armije JA. Poslije rata komandant armije, komandant vojne oblasti, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu, poslanik Skupštine Srbije i Skupštine Jugoslavije, član CK SKS i CKSKJ, predsjednik SUBNORJ. Autor je više knjiga o NOB-u. Narodni heroj. General armije JNA – 206, 266

Natlačen Marko (?–1942), bivši ban Dravske banovine, jedan od vođa Slovenačke ljudske stranke, klerofašista i jedan od osnivača Narodnog veća i njihovih oružanih formacija: Slovenske legije i Narodne straže; stavio se na raspolaganje okupatorima i bio njihov verni saradnik; likvidiran kao izdajnik slovenačkog naroda od strane VOS-a oktobra 1942. – 227

Naumov Stevan Stiv (1920–1942), student, član KPJ od 1939. U jesen 1940. sekretar MK KPJ za Bitolj. Po okupaciji Jugoslavije ostao dosljedan liniji KPJ i suprotstavio se M. Šatorovu; član PK KPJ za Makedoniju. Poginuo u septembru 1942. – 230, 265

Nazor Vladimir (1876–1949), književnik. Službovao kao profesor u nizu mjesta Dalmacije i Istre. Od 1931. u Zagrebu, gdje je penzionisan 1933. prije punog radnog staža. U sporu na književnoj levici optuživan zbog glasanja 1935. za listu B. Jevtića. U danima okupacije aktivan u NOP-u, a 1942. odlazi s Goranom Kovačićem u partizane. Predsjednik ZAVNOH-a, a potom i Prezidijuma Sabora NRH – 206

Nedelkov Aleksandar – 177

Nedić Milan (1877–1946), oficir srpske vojske, a potom u vojsci Kraljevine Jugoslavije armijski general, komandant armije, načelnik Glavnog generalštaba, ministar vojske i mornarice. Kao ministar podržao Ljotićevu organizaciju, propagirao snagu Hitlerove Njemačke i unosio defetizam u JV. Otvoreno se stavio u službu njemačkih okupatora i od 29. avgusta 1941. predsjednik kvislinške srpske vlade. Za cijelo vrijeme rata borio se protiv NOP-a. Njegove vojne jedinice počinile su brojne zločine. Uhvaćen i kao kvisling i ratni zločinac predat sudu; u zatvoru u Beogradu izvršio samoubistvo 4. februara 1946. – 3, 4, 12–14, 39, 41, 72, 77, 107, 160, 201, 209, 211, 233, 234, 242

Nenadović – 201

Neoričić Milijan (1920), đak. Član KPJ postao 1941. U NOB od 1941. kao borac Užičkog partizanskog odreda i 2. proleterske brigade, zatim član Politodela 4. krajiške brigade, član CK SKOJ-a i Sekretarijata CO USAOJ-a. Po oslobođenju sekretar PK SKOJ-a za Srbiju, predsednik GO Antifašističke omladine Srbije, sekretar CK SKOJ-a i predsednik CV Narodne omladine Jugoslavije, član CK SKJ i CK SK Srbije, ambasador u Švedskoj, predsednik Gradskog odbora Beograda, savezni poslanik, predsednik Odbora za društveno-političke odnose Društveno-političkog veća Savezne skupštine. Član Saveta federacije – 208

Nešković dr Blagoje (Mihailo, 1907–1984), ljekar. U naprednom studentskom pokretu

učestvuje od 1927, član KPJ od 1936. Dobrovoljac u španskom građanskom ratu u redovima španske republikanske vojske. Po povratku u Jugoslaviju (1940) uključio se u partijski rad. U NOR-u od 1941. Sekretar PKKPJ za Srbiju i član CKKPJ, a od Osnivačkog kongresa KPS (maja 1945), do 1948. sekretar CKKPS i predsjednik vlade NR Srbije, 1948–1952. bio potpredsjednik vlade FNRJ i član PBCKKPJ. Poslije isključenja iz SKJ (1952) zbog kolebljivog stava u odnosu na partijsku liniju, posvetio se ljekarskom pozivu i naučnom radu u Onkološkom institutu u Beogradu. Profesor univerziteta – 229, 237, 261, 263, 267, 268

Nikolov Jordan Orce (1916–1942), radnik, član KPJ od 1935; sekretar MK KPJ za Skoplje i član PK KPJ Makedonije od 1939; 1940. uhapšen i osuđen na dvije godine robije. U avgustu 1941. pobjegao s grupom osuđenika komunista iz sremskomitrovačkog zatvora i došao na oslobođenu teritoriju zapadne Srbije. CK KPJ ga je iz Užica uputio u Makedoniju, ali je na tom putu poginuo kod Vladičinog Hana 4. januara 1942. Narodni heroj – 230, 265

Nikolova Marija A. – 178

Novosel Vanda (1915), u revolucionarnom pokretu učestvuje kao studentkinja na Zagrebačkom sveučilištu. Član SKOJ-a od 1933. a član KPJ od 1935. Aktivno radi u studentskoj, odnosno omladinskoj sekciji Ženskog pokreta, u uredništvima časopisa »Mlada žena« i »Ženski svijet«; 1941. je član Inicijativnog odbora AFŽ za Hrvatsku. U oktobru 1941. uhapšena od ustaša i po izlasku iz zatvora (1942. na osnovu razmjene) postaje član Sekretarijata CO AFŽ. Poslije oslobođenja bavi se publicističkim i drugim društvenim radom – 208

Obradović Branko (1907–1983), kapetan I klase vojske Kraljevine Jugoslavije. U NOR-u od 1941. Član KPJ od 1943. Za vrijeme rata bio komandant bataljona, načelnik štaba 3. divizije NOVJ, komandant Haubičkog diviziona Vrhovnog štaba NOV i POJ, vršilac dužnosti načelnika Štaba 2. proleterske divizije, pomoćnik načelnika Štaba 2. udarnog korpusa, pomoćnik načelnika i načelnik Artiljerijskog odjeljenja Vrhovnog štaba i komandant artiljerije JA. Poslije rata završio Višu vojnu akademiju i kurs operatike JNA. Bio je na visokim komandnim i štapskim dužnostima, komandant artiljerije JNA i komandant protivvazdušne odbrane JNA, na kojoj je dužnosti i penzionisan 1962. u činu general-potpukovnika JNA – 229, 255

Ohrimenko Grigorij Nikolajevič (1915), kontraadmiral Sovjetske armije. Rukovodio je od 1943. brigadom minolovaca u sastavu Dunavske flotile i uspešno izvršio zadatak čišćenja mina na Dunavu, čime je olakšana plovidba i snabdevanje Dunavom Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u Beogradskoj i završnim operacijama. Za izvršenje ovog zadatka proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije – 166, 167, 244

Okutirje Gistav (Gustave Ocouturier), dopisnik agencije France-Presse – 219

Oldfild V. H. (Oldfield), engleski novinar – 145

Oreščanin Bogdan (1917–1977), prije rata apsolvirao prava. U napredni pokret uključio se još kao dak, a član KPJ od 1941. Jedan je od organizatora ustanka u svom kraju; bio je komandir 1. partizanskog odreda »Perna«, potom operativni oficir kordunaškog odreda, komandant 2. kordunaškog odreda, komandant 5. hrvatske brigade, načelnik Štaba 4. korpusa NOVJ, pomoćnik načelnika Glavnog štaba Hrvatske, komandant 4. korpusa NOVJ, a pred kraj rata na dužnosti u Generalštabu JA. Poslije rata načelnik Uprave u Generalštabu, pomoćnik saveznog sekretara za narodnu odbranu, ambasador, predsjednik Odbora za narodnu odbranu Vijeća naroda SNS i dr. Napisao je više radova iz oblasti vojne nauke. General-pukovnik JNA. Narodni heroj – 235

Orović Savo (1888–1974). Do I svjetskog rata završio Pešadijsku vojničku školu na Cetinju (1910), politički emigrant u Južnoj Americi (1911–1914); u I svjetskom ratu dobrovoljac u crnogorskoj vojsci i komita. U vojsci Kraljevine Jugoslavije stekao čin pukovnika. U aprilskom ratu komando-

vao pješadijskim pukom. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ od 1943. U NOR-u bio zamjenik komandanta Nikšićkog NOPO, član Glavnog štaba za Crnu Goru i Boku, član Vrhovnog štaba, komandant Oficirske škole VŠ, načelnik Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine. Bio delegat na II zasjedanju AVNOJ-a, poslanik Privremene narodne skupštine DFJ i Narodne skupštine NR Crne Gore. General-pukovnik JNA. Objavio više knjiga i brošura iz vojne problematike i NOR-a – 229

Pajar Žan (Jean Paillard), francuski ambasador u Beogradu – 261

Pajković Miloš (1915), prije rata student prava. Član KPJ od 1935. Više puta hapšen, a 1936. je interniran 8 mjeseci. Poslije povratka postaje sekretar OK KPJ za Berane (Ivangrad). Jedan od organizatora ustanka 1941. u svom kraju. Za vrijeme NOR-a bio je politički komesar bataljona, rukovodilac Politodjela 6. krajiške brigade, zamjenik političkog komesara 5. krajiške, politički komesar 16. divizije i dr. Poslije rata na raznim dužnostima u Političkoj upravi i Istorijskom institutu JNA. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. General-potpukovnik JNA u penziji – 256

Pantić – 209

Pantić Branislav, pukovnik vojske Kraljevine Jugoslavije, obavještajac četničke Vrhovne komande, organizator sastanka D. Mihailovića sa Nijemcima u selu Divcima 1941. Odveden u njemačko zarobljeništvo 1942. Ostao u emigraciji – 232

Pantić Ljubomir – 209

Papadopulo Andrea – 177

Pavelić dr Ante (1889–1959), advokat, vođa fašističkog ustaškog pokreta, poglavnik Nezavisne Države Hrvatske, kvisling i ratni zločinac. God. 1928. osnovao klerofašistički pokret (Hrvatski ustaški pokret), koji je djelovao kao ultradesničarska teroristička organizacija. U zemlji 1939. osnovao ustaški centar u Zagrebu, a aprila 1941. uz pomoć Nijemaca, obrazovao ustašku vladu; stvorio je oružane snage, aparat državne i policijske vlasti i ustaške organizacije. Po ugledu na nacizam i fašizam, zaveo fašistički režim, čiji je cilj bio uništenje Srba, Jevreja, Roma i svih političkih protivnika. Po njegovom nalogu represivni organi i oružane snage NDH ubile su stotine hiljada ljudi. Poslije bjekstva iz Jugoslavije živio pod zaštitom reakcionarnih krugova i umro u Madridu – 41, 46, 76, 126–128, 160, 210, 211, 242

Pavlović Dragoslav (1888–1944), potpukovnik vojske Kraljevine Jugoslavije. Četničkom pokretu D. Mihailovića pristupio u ljeto 1941. Učestvovao je skoro u svim pregovorima koje je D. Mihailović lično vodio s Titom (ili s GŠ NOVJ) i predstavnicima Vermahta. Bio je načelnik štaba D. Mihailovića. Od avgusta 1942. bio delegat Štaba D. Mihailovića u Šumadiji i sjevernoj Srbiji; 1943. delegat u istočnoj Srbiji, a potom komandant pozadine VK JVUO. Zbog razilaženja s D. Mihailovićem oktobra 1944. ubijen od četnika – 233

Pavlović Ratko Ćićko (1913–1943), politički radnik, član KPJ od 1933. U revolucionarni pokret uključio se još kao srednjoškolac. Bio predsjednik Udruženja jugoslovenskih studenata u Pragu i sekretar partijske ćelije jugoslovenskih studenata. Iz Praga otišao za Španiju i od januara 1937. borio se u Bataljonu »Georgi Dimitrov«. U NOR-u jedan od organizatora Topličkog NOP odreda; komesar odreda, komandant 2. južnomoravskog NOP odreda. Poginuo u aprilu 1943. – 268

Pejnović Kata (1899–1966). Do II svjetskog rata seoska domaćica. Član KPJ od 1938. Učesnik NOR-a od 1941. Jedan od organizatora ustanka u Lici. U toku rata posebno se bavila radom na organizovanju žena. Na 1. zemaljskoj konferenciji AFŽ (6–8. decembra 1942. Bosanski Petrovac) izabrana za predsjednicu AFŽ Jugoslavije. Bila je i vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Poslije rata obavljala je više funkcija u Saboru SR Hrvatske i drugim društveno-političkim organizacijama. Bila je član CK KPH. Narodni heroj – 208

Pekpašidis Mihailo, član KP Grčke – 259

Pengov Mine – 176

Peper Klod (Claude Denson Pepper, 1900), američki političar. Završio je prava na Harvardu i bavio se advokaturom; učesnik je I svjetskog rata. Bio je senator u tri mandata: 1936–1938, 1938–1940. i 1944–1946. i poslanik SAD u Interparlamentarnoj uniji u Hagu (1938) i Dablinu (1950) – 268

Peričin Marko Kamenjar (1912–1982), kovački radnik. U NOR-u jedan od stvaralaca prvih borbenih grupa u Sremu 1941. Bio je komandir čete, komandant bataljona, komandant Fruškogorskog, pa Sremskog NOPO. Prvi je komandant 1. vojvođanske brigade; 1944. postao komandant 16. divizije. Član KPJ od 1942. Tri puta je pohvaljen od vrhovnog komandanta NOV i POJ. Poslije rata komandant 1. proleterske divizije, komandant korpusa, komandant Glavnog štaba teritorijalne odbrane Vojvodine i dr. General-pukovnik JNA u penziji. Narodni heroj – 256

Peruničić Mile (1889–1961), učitelj. Učesnik mladoturske revolucije, I balkanskog i I svetskog rata. U NOR od 1941, a član KPJ od 1942. U ratu je bio komandant Crnogorsko-sandžačkog odreda, član GŠ NOPO za Sandžak, član Izvršnog odbora AVNOJ-a, poverenik za ishranu NKOJ-a, sekretar AVNOJ-a. Posle oslobođenja bio je sekretar Privremene narodne skupštine, zatim sekretar Ustavotvorne skupštine i Prezidijuma Savezne narodne skupštine – 225, 261

Petar II Karađorđević (1923–1970), sin kralja Aleksandra; na prijesto stupio 27. marta 1941. nakon vojnog puča koji je izveden pod vođstvom generala Dušana Simovića i u kome je oboreno namjesništvo s knezom namjesnikom Pavlom na čelu. Poslije fašističkog napada na Jugoslaviju, 15. aprila 1941. bježi iz domovine i živi u Kairu i Londonu. U toku NOR-a podržava četnički pokret Draže Mihailovića, koga u januaru 1942. imenuje za ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva. Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a (29. novembra 1943), zabranjen mu je povratak u zemlju dok narod nakon oslobođenja zemlje ne riješi pitanje kralja, što je i učinila Ustavotvorna skupština 29. novembra 1945. ukidanjem monarhije, oduzimanjem svih prava kralju Petru II i njegovoj rodbini. Poslije rata živio do smrti u SAD – 52, 157, 181, 197, 198, 210, 211, 213, 217, 220, 230, 248, 252, 259

Petar I Veliki (1672–1725), ruski car od 1682. Jedan od najistaknutijih vojskovođa Rusije. Izveo je Rusiju iz srednjevekovne zaostalosti. Njegova vladavina čini značajnu prekretnicu u istoriji Rusije – 169

Peten Anri-Filip (Pétain Henri-Philippe, 1856–1951), francuski maršal i političar; načelnik Generalštaba 1917; ministar vojni 1934, kada je bio povezan s francuskim klerikalno-fašističkim pokretom kagulara i nacističkim emisarima u Francuskoj. U junu 1940. potpisao kao kvisling kapitulaciju Francuske i postao predsjednik vlade. Poslije oslobođenja osuđen na smrt zbog veleizdaje, ali je pomilovan zbog starosti i osuđen na doživotnu robiju – 238

Petrović dr Nikola (1910), mašinski inženjer. U revolucionarni radnički pokret uključio se za vreme studija u Pragu gdje je bio u rukovodstvu organizacije Međunarodni revolucionarni studenti i predsjednik kluba jugoslovenskih studenata »Matija Gubec«. Član SKOJ-a od 1930, a KPJ od 1932. Radio je u Agitpropu PKKPJ za Srbiju od 1938. i bio član redakcije i saradnik »Naše stvarnosti«, NIN-a i dr. U toku rata bio je na čelu Agitprop grupe Komiteta i Biroa PK KPJ za Vojvodinu, sekretar ObK za Bačku i Baranju, diplomatski predstavnik i predstavnik VŠ NOV i POJ u Rumuniji, vijećnik II i III zasjedanja AVNOJ-a i član njegovog Predsjedništva, poslanik Privremene narodne skupštine i povjerenik za trgovinu i snabdijevanje NKOJ-a. Na raznim resorima bio u vladi DFJ i FNRJ do avgusta 1951. Poslije radio u Istorijskom institutu u Beogradu, doktorirao istorijske nauke. Penzionisan kao naučni savjetnik – 218, 256, 258, 259, 263, 270, 271

Pijade Moša (1890–1957). Studirao slikarstvo u Minhenu i Parizu; od 1910. bavio se

novinarstvom. Član KPJ od 1920. Poslije zabrane KPJ 1921. postao član njenog IO. Radio na stvaranju Nezavisnih radničkih sindikata. Bio delegat na II konferenciji BKF 1922. Jedan je od osnivača NRPJ 1923. Zbog organizovanja ilegalne štamparije i publikovanja organa KPJ »Komunista«, 1925. osuđen na 20 godina robije, koja mu je smanjena na 12 godina. U Sremskoj Mitrovici, zbog političkog rada 1934. osuđen na još 2 godine robije. Mandator CKKPJ, jedan od glavnih organizatora i predavača komunističkog univerziteta u sremskomitrovačkoj kaznioni. S R. Čolakovićem na robiji preveo Marksov »Kapital«. Po izlasku s robije bio zatvoren u bilećkom logoru. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana CKKPJ. U NOR-u od 1941; radio na organizovanju ustanka u Crnoj Gori; u Vrhovnom štabu rukovodio radom vojnih vlasti u pozadini; vijećnik AVNOJ-a na I zasjedanju; od Drugog zasjedanja potpredsjednik Predsjedništva AVNOJ-a. Poslije rata bio potpredsjednik Prezidijuma Savezne skupštine; potpredsjednik SIV-a, predsjednik Savezne narodne skupštine; član PB odnosno IKCKSKJ. Napisao je više radova. Narodni heroj – 261, 268, 271

Pindžur Strahil Strašo (1915–1943), politički radnik, član KPJ od 1945; diplomirao prava na Beogradskom univerzitetu; aktivan u naprednom studentskom pokretu; osnovao ilegalno studentsko društvo »Vardar« i poslije njegovog otkrivanja uhapšen; od 1938. na partijskom radu u Makedoniji; jedan od prvih urednika organa PK KPJ za Makedoniju »Iskra«; kao član PK KPJ za Makedoniju i Glavnog štaba NOPO Makedonije pao u ruke policiji bugarskog okupatora i poslije dužeg mučenja strijeljan 1943. Narodni heroj – 230, 265

Pirc France Franjo (1899–1954), u austrougarskoj vojsci završio oficirsku školu, a u Jugoslovenskoj vojsci pilotsku školu. Imao je čin pukovnika. Za NOP radio od 1941. a u NOVJ od 1943. U ratu je bio načelnik Odjeljenja za vazduhoplovstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ i komandant Vazduhoplovstva Jugoslovenske armije. Poslije rata je komandant Vazduhoplovstva JNA i ambasador FNRJ u Argentini. General-major avijacije u penziji – 206, 266

Plets-Mils Džon (John Platts-Mills, 1906), advokat. Završio prava na Oksfordu i bavio se advokaturom. Za vreme II svetskog rata bio je pilot-oficir RAF-a. Godine 1945–1948. bio je laburistički poslanik u Britanskom parlamentu – 144, 145.

Pop Azov Angel Nikolov – 177

Popapostolov Evstati – 177

Popivoda Krsto (1910–1988), revolucionarnom pokretu pristupio u cetinjskoj gimnaziji. Član KPJ od oktobra 1933. Radio u tehnici MKKPJ za Suboticu, gdje je uhapšen u oktobru 1933. i osuđen na 18 mjeseci strogog zatvora. Ponovo je uhapšen u junu 1937. kao član oblasnog rukovodstva KP za užu Srbiju sa sjedištem u Kragujevcu i osuđen na 2 godine robije. I pored strahovitog mučenja, držao se herojski i nije ništa priznao. Po izlasku s robije član je Agitpropa PKKPJ za Srbiju; organizator i rukovodilac partijskih kurseva, a na V konferenciji KPJ (1940) izabran je za kandidata za člana CKKPJ. Nakon okupacije je bio član Biroa PKKPJ za Crnu Goru, a poslije oslobođenja na visokim partijskim i političkim dužnostima. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 129, 237

Popov Nasi – 178

Popović Konstantin Koča (1908), književnik, ratnik, državni funkcioner. Apsolvirao na Filozofskom fakultetu u Parizu; bavio se književnošću i publicistikom. Član KPJ od 1933. Više puta hapšen. Učesnik španskog građanskog rata, 1939. vratio se u Jugoslaviju; bio član PKKPJ za Srbiju do hapšenja 1940. U NOR-u jedan od organizatora ustanka u Srbiji, komandant Posavskog NOPO, 1. proleterske brigade, 1. proleterske divizije i 1. proleterskog korpusa, Glavnog štaba NOV i PO Srbije i komandant 2. armije. Bio je član AVNOJ-a od I i član njegovog Predsjedništva od II zasjedanja. Poslije rata bio načelnik Generalštaba JNA, državni sekretar za inostrane poslove, član SIV-a, potpredsjednik Re-

Republike, član Predsjedništva SFRJ, CK-SKJ, Predsjedništva CKSKJ i Savjeta Federacije. Narodni heroj – 32, 206, 256–258, 265–268, 271

Popović Milentije (1913–1971). Završio Tehnički fakultet u Beogradu. Član SKOJ-a od 1934, a član KPJ od 1939: partijski instruktor PKKPJ za Srbiju u Beogradu i, kratko vrijeme, sekretar MKKPJ za Beograd. U NOR-u od 1941: rukovodilac Politodjela 4. proleterske (crnogorske) brigade, politički komesar Oficirske škole pri VŠ, vijećnik AVNOJ-a, poslanik ASNOS-a. Poslije rata poslanik Privremene narodne skupštine DFJ; ministar u vladi Srbije i u saveznoj vladi; član CKSKJ; generalni sekretar SSRNJ; predsjednik Savezne skupštine – 213

Popović Vladimir Vlado (1914–1972), student. U radnički pokret stupio 1929; član KPJ od 1932. Bio sekretar MK KPJ u Beogradu. Hapšen i proganjan. Kao predstavnik Beogradskog univerziteta učestvovao na Svjetskoj konferenciji studenata komunista i socijalista i Svjetskoj konferenciji studenata. U španskom građanskom ratu dobio čin kapetana Španske republikanske vojske. Po povratku iz Španije član PK SKOJ-a za Srbiju, instruktor CK KPJ. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana CK KPJ. U NOR-u od 1941. Bio delegat CK KPJ u Hrvatskoj, sekretar Operativnog rukovodstva CK KPH, sekretar Biroa CK KPH (1941. i 1942), član Vrhovnog štaba, politički komesar, pa komandant 3. udarnog korpusa NOVJ, potom šef Vojne misije NOVJ i predstavnik NKOJ-a i CK KPJ u Bugarskoj. Poslije rata ambasador, član SIV-a, generalni sekretar predsjednika Republike, biran za člana CK KPJ na V, VI, VII i VIII kongresu. Na IX kongresu izabran za člana Predsjedništva SKJ. General-major JNA u rezervi. Narodni heroj – 129, 237

Pribićević Adam (1880–1957), političar, publicist i novinar; pristalica SDS, a poslije smrti S. Pribićevića (1936) postao je njen predsjednik (do 1938). Godine 1941. dao podršku četnicima. Od kraja iste godine živio u emigraciji. Izvršio samoubistvo u Kanadi – 226

Pribićević Milan (1877–1937), političar; pristalica Demokratske stranke, ali se ubrzo razilazi s njom i pristupa Zemljoradničkoj stranci; idejni vođ ljevice u toj stranci. Zalagao se za politiku Narodnog fronta – 226

Pribićević Svetozar (1875–1936), političar, vođ Srpske samostalne stranke u Hrvatskoj i jedan od osnivača Hrvatsko-srpske koalicije; 1924. formirao Samostalnu demokratsku stranku. Poslije 1929. nalazio se u opoziciji prema režimu diktature, zbog čega je hapšen i konfiniran. Od 1931. do smrti bio je u emigraciji (u Francuskoj i Čehoslovačkoj) gdje je nastavio politički rad; u to vrijeme evoluirao u svojim političkim i idejnim koncepcijama sve do odbacivanja kapitalizma i opredjeljenja za socijalizam i prihvatanje suradnje s KPJ – 226, 228

Prica Ognjen (1889–1941), profesor, publicist i politički radnik. Član KPJ od 1921. Član PK KPJ za BiH 1927. Tokom 1928. do početka 1929. glavni urednik »Borbe«. Uhapšen 1929. i osuđen na 7 godina robije. Po izlasku s robije 8. avgusta 1936. nastavio s političkim radom. Uhapšen 27. marta 1941. i poslije proglašenja NDH predat ustaškim vlastima. Strijeljan 9. jula 1941. Narodni heroj – 139, 239, 270

Primorac Rudolf (1904–1979). Prije II svjetskog rata oficir Jugoslovenske vojske. Učesnik NOR-a od 1941. Član KPJ od 1943. U toku NOR-a je bio instruktor u 4. operativnoj zoni, načelnik Štaba 1. dalmatinske brigade, načelnik Štaba 3. divizije, načelnik Štaba 2. korpusa, načelnik GŠ NOV i PO Srbije, pomoćnik načelnika VŠ NOVJ i šef Vojne misije u SSSR-u. Poslije rata je bio pomoćnik načelnika Generalštaba JNA, glavni inspektor JNA i komandant Graničnih jedinica Jugoslavije. General-pukovnik JNA. Narodni heroj – 29, 257, 258

Prodanović Jaša (1867–1948), političar, publicist i pisac. Bio ministar privrede, zastupnik ministra prosvete, jedan od osnivača Samostalne radikalne stranke i Jugoslovenske republikanske stranke, narodni poslanik, glavni urednik »Odjeka« i saradnik književnih listova. Posle II svetskog rata

stupio u Narodni front i bio ministar za Srbiju u vladi DFJ; 1946. postao potpredsednik vlade FNRJ i na tom položaju ostao do svoje smrti – 208, 211, 226

Račić Dragoslav (1905–1945), kapetan I klase vojske Kraljevine Jugoslavije. Kao komandant četničkog Cerskog odreda u zapadnoj Srbiji 1941. učestvovao zajedno s partizanskim jedinicama u borbama protiv okupatora. Početkom novembra stupa u otvorenu borbu protiv NOP-a i sa svojim jedinicama, kao komandant odreda, komandant grupe korpusa i komandant 4. grupe jurišnih korpusa vodio borbe protiv partizana u Srbiji i istočnoj Bosni. Ubijen kao odmetnik 1945. – 210

Radić Antun (1868–1919), književnik i političar; tajnik Matice hrvatske (1901–1909) i urednik njenog »Glasa« (1906–1907). Zastupao je jedinstvo Južnih Slovena i osuđivao svaku hegemonističku koncepciju među njima, kao i klerikalizam i kapitalizam, ali se zadovoljavao postojećim društvenim stanjem i nije pokazivao crte borbenosti kao njegov mlađi brat Stjepan – 80, 226, 228

Radić Stjepan (1871–1928), godine 1903. učestvuje u hrvatskom narodnom pokretu protiv mađarskog pritiska i već tada odlučuje da s bratom Antunom osnuje Seljačku stranku (1904). Zasnivajući svoju politiku na priznavanju jugoslovenske državne zajednice, uz punu afirmaciju hrvatske nacionalne individualnosti, zalagao se za federativno uređenje, zbog čega je došao u sukob s nosiocima unitarističkih i centralističkih koncepcija u Kraljevini SHS. Bio je na čelu HRSS-a, a docnije HSS-a. Zajedno sa Svetozarom Pribićevićem formira 1927. Seljačko-demokratsku koaliciju. Umro je poslije ranjavanja u Narodnoj skupštini (8. avgusta). Kao jedan od vođa Hrvatsko-srpske koalicije, do proljeća 1918. kolebao se između imperijalizma (borba za posebnost Južnih Slovena u okviru Austro-Ugarske) i jugoslovenstva, a poslije se odlučno opredijelio za nezavisnost južnoslovenskih naroda – 80, 226, 228

Radosavljević Dobrivoje Bobi (1915–1984), član SKOJ-a i KPJ postao kao student Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Zemunu 1933; sekretar Univerzitetskog komiteta SKOJ-a od kraja 1933. Uhapšen 1934. i osuđen na 3 godine robije. Od 1937. do rata član PK SKOJ-a za Srbiju, zatim član CK SKOJ-a, a 1940. sekretar OK KPJ za Zaječar. U NOR-u jedan od organizatora ustanka u istočnoj Srbiji; od sredine 1942. do kraja 1944. instruktor CK KPJ pri PK KPJ za Makedoniju. Vijećnik AVNOJ-a. Od februara 1945. sekretar GK KPJ Beograda i član PB CK KPS. Poslije rata organizacioni sekretar CK KP Srbije, član CK SKJ i predsjednik CK SK Srbije 1967–1969, ministar u vladi FNRJ i član SIV-a, narodni poslanik. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 129, 237

Radović Darinka (1896–1943), seoska domaćica iz Rajkovca u Šumadiji. Saradnju s NOP-om počela 1942. iz patriotskih pobuda; kasnije je ta saradnja postala aktivna; organizovala je prikupljanje pomoći, zbrinjavala ranjene borce i obavljala kurirske poslove. Saznavši za tu njenu aktivnost, četnici Nikole Kalabića zaklali su je 23. maja 1943. zajedno s dvije kćeri. Narodni heroj – 209

Radović Radmila – 209

Radović Stana – 209

Radulović Milorad Mišo (1919), student. Član SKOJ-a od 1937, a KPJ od 1940. U NOR-u od 1941, kao omladinski rukovodilac bataljona, a zatim komesar bataljona 5. proleterske (crnogorske) brigade. Od avgusta 1943. bio je u vojvođanskim jedinicama na slijedećim dužnostima: član Politodjela 2. vojvođanske brigade, član Politodjela 36. vojvođanske divizije i politički komesar 3. i 6. vojvođanske brigade. Poslije rata bio je politički komesar divizije, pomoćnik komandanta korpusa i vojnog područja, direktor NIP »Narodna armija«. General-major u rezervi – 245

Ranković Aleksandar Marko (1909–1983), krojački radnik. Član SKOJ-a od 1927. a KPJ od 1928; iste godine postaje i sekretar PK SKOJ-a za Srbiju; 1929. osuđen na 6 godina robije; član i sekretar PK-KPJ za Srbiju od 1937; član Privreme-

nog rukovodstva KPJ od maja 1938. (kasnijeg CKKPJ). Na V konferenciji KPJ 1940. izabran za člana Politbiroa CKKPJ. U NOR-u od 1941: član VŠ NOV i POJ, član Predsjedništva AVNOJ-a. Odlikovan Ordenom narodnog heroja i Ordenom junaka socijalističkog rada. Poslije rata bio ministar unutrašnjih poslova i potpredsjednik Savezne vlade odnosno SIV-a; od 1963. do 1966. potpredsjednik Republike, član IK CKSKJ. Zbog birokratsko-dogmatskog suprotstavljanja razvitku socijalističkog samoupravljanja i politici nacionalne ravnopravnosti i zloupotrebe svog položaja u Službi državne bezbijednosti, na IV plenumu CKSKJ jula 1966. lišen funkcija, a na sjednici CKSK Srbije septembra iste godine isključen iz SKJ i penzionisan – 261, 263, 265, 267, 268, 271

Rašović Miloš (1892–1989), advokat. Učesnik je I svetskog rata u kome se posebno istakao (nosilac Karađorđeve zvezde, Legije časti, Belog orla itd.). Bio poslanik na opozicionoj listi i, kao protivnik tadašnjeg režima, penzionisan 1937. god. Za vreme NOR bio zatvaran od okupatora u Kotoru, a 1944. prebačen na Vis. Član KPJ postao 1944. U ratu je bio predsednik CASNO i predsednik NOF Crne Gore i Boke. Posle oslobođenja bio je predsednik Skupštine Crne Gore i potpredsednik Narodnog fronta Jugoslavije – 208

Ribar dr Ivan (1881–1968), advokat i političar. Jedan od osnivača Hrvatske demokratske stranke. Od 1919. aktivan učesnik u političkom životu u Jugoslaviji i branilac demokratskih sloboda u okviru Demokratske stranke, u kojoj vrši funkciju potpredsjednika. U vrijeme diktature pripada lijevom krilu ove stranke. Pristalica narodnog fronta. U NOR-u od 1941. Vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata predsjednik Privremene narodne skupštine, a od 1945. do 1953. predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine – 212, 234, 242, 243, 261, 268

Ribar Ivo Lola (Fišer, Lola, Lolo; 1916–1943), student; 1953. postao član SKOJ-a, a 1936. član KPJ. U 1935. i 1936. učestvovao u više akcija i borbi studenata Beograda protiv režima. Kao predstavnik jugoslovenske omladine učestvovao na Međunarodnoj omladinskoj konferenciji za mir u Briselu (1936) i na Svjetskom omladinskom kongresu za mir u Ženevi (1936). Od Titovog dolaska na čelo KPJ 1937, rukovodio Centralnom izvršnom omladinskom komisijom pri CK KPJ. Bio je sekretar CK SKOJ-a (1939–1943). Na V konferenciji KPJ izabran je za člana CK KPJ, a 1943. za člana PB CK KPJ. Uhapšen decembra 1939, a od januara do aprila 1940. bio u logoru u Bileći. U NOR-u od 1941. član VŠ NOV i POJ. Na Prvom kongresu USAOJ-a (decembra 1942) izabran za njegovog predsjednika. Poginuo je kao šef Vojne misije VŠ NOV i POJ pri Savezničkoj komandi za Srednji istok na Glamočkom polju 27. novembra 1943. Narodni heroj – 212, 213, 225, 268, 271

Ribnikar Vladislav (1900–1955), novinar i politički radnik. Od 1924. direktor lista »Politika«; velikim dijelom njegova je zasluga što se »Politika« od sredine tridesetih godina sve izrazitije antifašistički orijentisala. Član KPJ od 1941; u NOB-u od 1941; bio član AVNOJ-a i potpredsjednik NKOJ-a; jedan od osnivača agencije Tanjug i njen prvi direktor. Poslije oslobođenja savezni ministar, predsjednik Komiteta za kinematografiju, predsjednik Crvenog krsta Jugoslavije – 201, 219, 256, 257, 259

Ričkov Georgije – 177

Ripka Hubert, čehoslovački ministar za spoljnu trgovinu – 163, 242, 270, 271

Robertson Čarls (Charles Robertson), član američkog Kongresa – 263

Rodić Slavko (1918–1949), geometar. U NOR-u i član KPJ od 1941. Jedan od organizatora ustanka i prvi komandant gerilskih odreda Drvara. U oslobađanju Drvara 27. jula 1941. istakao se hrabrošću i vještim rukovođenjem. Do februara 1942. komandant Petrovačkog pa komandant Bihaćkog bataljona. Prvi je komandant 5. krajiškog odreda, a potom zamjenik komandanta Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu, komandant 5. divizije, komandant 5. korpusa NOVJ (od maja 1943). Kao komandant istakao se u operacijama u tzv. 4. ofanzivi, sarajevskoj opera-

ciji i dr. Poslije rata komandant 5. armije JA, zamjenik načelnika Generalštaba, član CK KP BiH, član Saveznog odbora NF Jugoslavije. General-potpukovnik JA. Narodni heroj – 235

Rožman dr Gregorij (1883–1959), sveštenik, od 1912. doktor teologije i biskup. Profesor Teološkog fakulteta u Ljubljani (1924–1929). Poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije aprila 1941. postao saradnik Trećeg Rajha organizujući oružane jedinice seoske straže – vrstu slovenačkog domobranstva protiv NOP-a. Zbog svog antikomunizma bio je tokom NOR-a među vodećim ličnostima kontrarevolucije u Sloveniji. Poslije rata (1946) u odsustvu osudio ga je Vojni sud u Ljubljani na 18 godina prinudnog rada. Umro u izbjeglištvu – 238

Rupnik Leon (1880–1946), general vojske Kraljevine Jugoslavije. Po okupaciji zemlje 1941. stavio se na raspolaganje talijanskoj vojnoj komandi; postao ljubljanski župan i organizator kvislinške civilne uprave. Poslije kapitulacije Italije stavlja se u službu Nijemaca. Organizator kvislinške vojne formacije Slovensko domobranstvo. Kao ratni zločinac osuđen na smrt – 41, 72, 211, 227

Rus Josip (1893–1985), sudija. Veoma angažovan u sokolskoj organizaciji u Sloveniji. Kao predstavnik demokratskog krila ove organizacije učestvovao na osnivačkom sastanku Osvobodilne fronte. Biran za člana IO OF. Februara 1942. prešao u ilegalnost, a u maju na slobodnu teritoriju. Bio vijećnik AVNOJ-a od decembra 1942, a od novembra 1943. jedan od njegovih potpredsjednika. Poslije rata potpredsjednik Ustavotvorne skupštine (1945), potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ (1946–1953), predsjednik Republičkog vijeća Narodne skupštine NR Slovenije (1954–1958) i predsjednik DTV »Partizan« – 225, 226, 261

Rusev Dimitrije – 176

Ruzvelt Franklin Delano (Roosevelt Franklin Delano; 1882–1945), političar i istaknuti državnik SAD. Kao svršeni pravnik pristupio je Demokratskoj stranci i 1910. izabran za senatora države Njujork. U vladi Vudroa Vilsona bio pomoćnik u Ministarstvu mornarice; 1928. izabran je za guvernera države Njujork, na kom je položaju ostao do njegovog izbora 1932. za predsjednika SAD. Od tada je biran još tri puta za istu funkciju, na kojoj je i umro. Tvorac je ekonomske reforme tzv. Nju dila. Za vrijeme rata zalagao se za tijesnu saradnju SAD, Velike Britanije i SSSR-a. Iako paralizovan, učestvovao je na nekoliko konferencija u drugom svjetskom ratu, pored ostalih na Teheranskoj i Krimskoj konferenciji. Zajedno s Čerčilom tvorac je Atlantske povelje od 12. avgusta 1941. – 205, 211, 214, 217, 223, 224, 239, 241, 247, 249, 269

Sadčikov Ivan Vasiljevič (1906), sovjetski diplomata. Od 1940. do 1945. nalazio se na službi u centralnom aparatu Narodnog komesarijata za spoljne poslove, od 1945. do 1946. je poslanik u Jugoslaviji, a od 1946. do 1953. u Iranu, zatim radi u Ministarstvu spoljnih poslova Sovjetskog Saveza. Od 1959. do 1970. bio je direktor Moskovskog odjeljenja Međunarodnog biroa rada. Od 1970. je u ostavci – 83, 228, 264, 268

Sajers (Sayers), engleski novinar – 145

Salaj Đuro (1889–1958), partijski i sindikalni funkcioner. Član KPJ od 1919, a član PB CK KPJ od III kongresa KPJ 1926. do 1930. U emigraciji u SSSR-u od 1930. do 1944. Od 1942. do 1944. bio je urednik i spiker Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«. Vratio se u zemlju krajem 1944. Član CK KPJ od V kongresa KPJ (1948), član PB CK KPJ, predsjednik CV SSJ, član SIV-a – 211

Salov Ivan Kostadinov – 177

Sapirani Sebastijan v. Zapirain Sebastian

Sardžent Sir Orm (Orm Sargent, 1884–1962), britanski političar. Godine 1906. ušao u Ministarstvo inostranih poslova; od 1946. do 1949. bio stalni državni podsekretar za spoljne poslove – 213

Sergejčik Mihailo, šef Misije UNRR-e za Jugoslaviju – 256, 263

Sernec Dušan (1882–1952), inženjer, profesor univerziteta i političar. Do 1920. obavljao razne dužnosti u privredi; 1920. postao povjerenik za javne radove u industriji u Sloveniji. Od 1921. do 1941. bio docent i profesor Ljubljanskog univerziteta, poslanik i ban dravske banovine. U NOP-u od 1941. Od tada je član Vrhovnog plenuma OF, potom član SNOO-a, vijećnik AVNOJ-a, povjerenik NKOJ-a, a 2. marta 1945. imenovan za člana Kraljevskog namjesništva. God. 1945. penzionisan – 181, 220, 248, 266

Sforca Karlo, (Sforza Carlo; 1872–1952), italijanski državnik i političar, potomak stare italijanske plemićke porodice. Diplomatski izaslanik Italije u više zemalja, a od 1915. do 1918. u Srbiji. Kao ministar spoljnih poslova potpisao je Rapalski ugovor na štetu Jugoslavije. Poslije Musolinijevog dolaska na vlast napustio Italiju i živio u nekim zemljama Evrope dok nije prešao u SAD, gdje je bio profesor univerziteta. Poslije sloma fašizma vratio se u zemlju i 1945. bio predsjednik Konsultativne skupštine, od 1947. do 1951. ministar spoljnih poslova; 1949. uveo je Italiju u Sevemoatlantski pakt. Autor nekoliko knjiga iz istorije i politike – 249

Simeonov Sotir – 177

Simić Stanoje (1893–1970), diplomata i političar. Diplomirao prava. Između dva svjetska rata diplomatski činovnik. Izbjeglička vlada Kraljevine Jugoslavije 1943. imenovala ga je za ambasadora u SSSR-u. Godine 1944. podnio je ostavku na taj položaj i stavio se na raspolaganje rukovodstvu NOP-a Jugoslavije. U NOR-u je bio predsjednik Narodnog fronta Srbije. Poslije rata ambasador Jugoslavije u SAD, ministar inostranih poslova, zatim ministar bez portfelja u vladi FNRJ – 249, 268

Simić dr Vladimir (1894–1974), pravnik i politički radnik; član Jugoslovenske republikanske stranke od 1920, zatim njenog Izvršnog odbora, a kasnije generalni sekretar; od 1934. bio predsjednik Advokatske komore, često branio političkinapredne ljude pred Državnim sudom za zaštitu države. Od 1941. do 1945. bio u zarobljeništvu u Italiji i Njemačkoj. Po oslobođenju bio predsjednik Saveznog vijeća Narodne skupštine 1945–53, a od 1953. potpredsjednik Savezne narodne skupštine. Bio član delegacije na Konferenciji mira u Parizu 1946, član Komisije OUN za Palestinu, član Saveznog odbora SSRNJ, predsjednik Saveza udruženja pravnika Jugoslavije, sudija Ustavnog suda SFRJ, član Savjeta Federacije. Objavio veliki broj članaka i rasprava o pravnoj, političkoj i društvenoj problematici – 198, 252

Simović Dušan (1882–1962), armijski general Jugoslovenske vojske; 27. marta 1941. stavio se na čelo grupe prozapadno i patriotski orijentisanih oficira koja je oborila vladu Cvetković–Maček i obrazovala novu vladu s njim na čelu. Poslije kapitulacije Jugoslavije emigrirao u London; bio na čelu emigrantske vlade do 11. januara 1942. Godine 1944. izjasnio se za sporazum Tito – Subašić. Bio je jedan od Titovih kandidata za kraljevskog namjesnika, ali ga zbog njegovog stava prema NOP-u kralj Petar II nije prihvatio – 239

Slopliev Atanas – 176

Smiljanić Milan (1891–1979), protojerej. Završio bogosloviju u Beogradu. Učestvovao u balkanskim ratovima i I svjetskom ratu. Između dva svjetska rata radio u zadružnom pokretu. Učesnik NOP-a od 1941. Poznat kao istaknuti rodoljub. Bio poslanik ASNOS-a i potpredsjednik Narodnog fronta Srbije. Poslije rata poslanik Privremene narodne skupštine DFJ, potpredsjednik Prezidijuma Skupštine Srbije, član Glavnog odbora NF Srbije – 228

Smodlaka dr Josip (1869–1956), političar; advokat. Od 1901. poslanik u Dalmatinskom saboru; oštro je kritikovao austrijsku upravu u Dalmaciji; u Narodnom vijeću u Zagrebu zalagao se za ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom. Potkraj 1939. postao je senator. U NOP stupa 1941. u Splitu; biran je za vijećnika AVNOJ-a i ZAVNOH-a; bio je povjerenik za inostrane poslove NKOJ-a, zatim ministar i u diplomatskoj službi – 81, 103, 124, 228, 235, 264, 266, 267

Smoljan Ivo (1926), publicist. Diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bio je glavni urednik »Podravske revije«, član redakcije časopisa »Republika«, redaktor u izdavačkom preduzeću »Zora« i urednik »Almanaha revolucije«. Od 1973. glavni je urednik časopisa »Matica« i »Iseljeničkog kalendara«. Objavio knjige: »Neretva«, »Upoznajte Hrvatsku bratsku zajednicu«, »Hrvatski Odisej«, »Tito i iseljenici« i dr. – 110

Solev Kuza – 177

Sorije Žorž (Georges Sorié), dopisnik francuskog lista »Le soir« – 52, 54, 219

Spaho Mehmed (1883–1939), pravnik i političar, prvak Jugoslovenske muslimanske organizacije (JMO) od 1921. do svoje smrti 1939. Do 1918. sekretar Trgovačke komore u Sarajevu. U međuratnom perio du (1919–1939) ministar u više vlada. Imao veliki uticaj na muslimansko stanovništvo u Bosni i Hercegovini – 226

Spasić Milan (1909–1941), poručnik bojnog broda JV. U aprilskom ratu 1941. Spasić je zajedno sa Sergejom Mašerom potopio u Boki Kotorskoj razarač Zagreb, da ne bi pao neprijatelju u ruke. Tom prilikom je i sam poginuo. Narodni heroj – 169, 246

Sremec dr Zlatan (1898–1971), ljekar i politički radnik. Član HSS-a od 1924. U NOR-u od 1943. Bio je član Predsjedništva ZAVNOH-a, član Predsjedništva AVNOJ-a, član NKOJ-a (povjerenik za narodno zdravlje) i ministar u Privremenoj vladi DFJ. Poslije rata ministar u vladi FNRJ, predsjednik Sabora Hrvatske, član Glavnog odbora NF Hrvatske, član Saveznog odbora SSRNJ – 208

Staljin Josif Visarionovič (1879–1953), sovjetski državnik, političar, generalisimus. Član RSDRP od 1898; po njenom rascepu prilazi boljševicima. Više puta hapšen i proganjan. Od 1917. član PB RSDRP i vojnog rukovodstva revolucije. U Lenjinovoj vladi komesar za nacionalna pitanja. Od 1922. do 1953. generalni sekretar SKP(b); od 1925. član Izvršnog komiteta KI. Od 1941. do 1953. predsjednik sovjetske vlade i vrhovni komandant oružanih snaga SSSR-a. Uzeo svu vlast u svoje ruke, stvorio kult sopstvene ličnosti. Postao je glavni nosilac dogmatizma i odstupanja od marksizma. Inicijator kampanje IB protiv socijalističke Jugoslavije i SKJ. Na XX kongresu KPSS kritikovana je njegova politika – 24, 82, 83, 101, 103, 142, 165, 205, 214, 215, 217, 220, 223, 224, 227, 239, 241, 249, 262, 264, 269

Stanišić Milija (1921), student medicine. Član KPJ od 1940, a u NOR-u od 1941. Bio je politički komesar Sjevernohercegovačkog NOPO, 5. i 3. dalmatinske, 3. sandžačke i 4. proleterske (crnogorske) brigade, 46. i 2. proleterske divizije. Poslije rata je politički komesar JRV, načelnik štaba korpusa i načelnik Više vazduhoplovne vojne akademije. General-potpukovnik JNA u penziji – 235

Stanković dr Siniša (1892–1974), biolog i član SANU; od 1934. redovni profesor Beogradskog univerziteta. Poslije okupacije 1941. zatvoren u koncentracioni logor na Banjici, iz kojeg je 1943. pobjegao. U međuvremenu je izabran za člana Glavnog NOO Srbije; uhapšen ponovo 1943; iz logora na Banjici oslobađa se 1944. bjekstvom. Poslije oslobođenja predsjednik NOF-a Beograda, prvi predsjednik ASNOS-a i Prezidijuma Narodne skupštine NR Srbije. Objavio je više naučnih radova iz oblasti ekologije i biogeografije – 208, 252

Stanojević Aca (1852–1947), političar. Dugogodišnji član Glavnog odbora Radikalne stranke i narodni poslanik. S lijevim krilom stranke odbio da pristupi Stojadinovićevoj Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici (JRZ) i sa šefovima Demokratske stranke i Zemljoradničke stranke prešao u opoziciju. Poslije oslobođenja sa svojom strankom pristupio Narodnom frontu – 208, 258

Stefanović Obrad (Ličanin, ?–1941), stolarski radnik. Učesnik radničkog i sindikalnog pokreta; organizator mnogih štrajkova drvodeljaca i drugih akcija preko sindikata. Zbog svoje revolucionarnosti primljen je za člana KPJ 1939. god. Proganjan i hapšen napušta Čačak i dolazi u Valjevo gdje je

biran za člana Okružnog komiteta KPJ, a ubrzo zatim i za sekretara; posebno se ističe u stvaranju i jačanju Valjevskog partizanskog odreda i nove vlasti NOO na slobodnoj teritoriji. Poginuo krajem novembra 1941. prilikom povlačenja s partizanskim jedinicama sa slobodne teritorije prema Sandžaku – 232

Stefanović Svetislav (Ćeća, 1910–1980). Član SKOJ-a od 1927, a član KPJ od 1928. U SSSR-u od 1930. do 1933. gdje je završio KUNMZ. 1934. nalazio se kao instruktor CKKPJ u Zagrebu gdje je bio uhapšen i osuđen na 4 godine robije. Po izlasku sa robije sekretar PO Narodne pomoći za Srbiju. U NOR-u od 1941: instruktor PKKPJ za Srbiju, instruktor CKKPJ u Crnoj Gori, Sandžaku i Dalmaciji, pomoćnik političkog komesara Durmitorskog NOPO, politički komesar Hercegovačkog NOP odreda. U OZN-i od 1944. Poslije rata bio je zamjenik ministra unutrašnjih poslova FNRJ, savezni sekretar za unutrašnje poslove, član SIV-a, član CKSKJ. Zbog zloupotrebe položaja u Službi državne bezbjednosti, na IV plenumu CKSKJ (jula 1966), razriješen svih političkih funkcija, isključen iz CKSKJ i penzionisan. Narodni heroj – 129, 237

Stepinac dr Alojzije (1898–1960), kardinal; za vrijeme drugog svjetskog rata bio zagrebački nadbiskup; sarađivao s ustašama i marionetskom vladom NDH i odobravao njihove zločine. Osuđen od vlasti FNRJ na 16 godina zatvora; pomilovan poslije dvije godine – 126, 128, 236, 238

Stetinijus Edvard (Edward Stettinius Reilly, 1900–1949), američki privrednik i političar. Potpredsednik General Motorsa 1931, zatim predsednik United State Steel Company 1938; član savetodavne komisije Ministarstva za nacionalnu odbranu (1940) i u okviru nje pripremio zakon o zajmu i najmu iz 1941. Podsekretar u Ministarstvu inostranih poslova (1943), zamenio je Kordela Hola na mestu državnog sekretara 1944. Došao je u sukob sa Čerčilom po pitanju Balkana i Italije. Učesnik je Jaltske konferencije (1945), zatim je Truman na njegovo mesto postavio Bernsa. Od tada je šef američke delegacije u OUN (1945–1946) – 223

Stivenson Ralf Skrajn (Scrine Ralph Stevenson, 1895–1977), britanski diplomata. Prije rata u diplomatskoj službi u Kopenhagenu, Berlinu, Sofiji, Hagu, Kairu i Barceloni, 1939–1941. glavni privatni sekretar britanskog ministra inostranih poslova, 1942–1946. poslanik (ambasador) kod jugoslovenske vlade u emigraciji u Londonu i Kairu, pa kod vlade FNRJ, a docnije poslanik u Kini i Egiptu. Od 1955. godine u penziji – 218, 263, 269

Stojadinović dr Milan (1888–1961), državnik i političar. Od 1922. bio je u više vlada ministar finansija. U junu 1935. obrazovao vladu u kojoj je držao i resor inostranih poslova; orijentiše se na fašističke države. Godine 1935. formirao novu režimsku stranku JRZ i postao njen šef. Od aprila 1940. bio konfiniran, a sredinom marta 1941. Cvetkovićeva vlada ga predala Englezima. II svjetski rat proveo na ostrvu Mauricijusu – 10, 201, 203

Stojnić Velimir (1916), učitelj. Član KPJ od 1936. U NOR-u od 1941. Bio je politički komesar 1. krajiškog NOPO i 1. krajiške brigade, član Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, politički komesar 2. (5) bosanskog korpusa, šef Vojne misije NOVJ u Albaniji. Poslije rata bio član SIV-a, generalni sekretar SUBNOR-a Jugoslavije, član Generalnog savjeta Svjetske federacije bivših boraca, član CK SKJ. Član Savjeta Federacije. General-major JNA u rezervi. Narodni heroj – 218

Strong Ana Lujza (Ana Louise Strong), dopisnik »Atlantic Monthly« – 52–54, 219

Stumbula Stilja – 177

Suliv Panda Dimitrov – 177

Šadrin Genadij Aleksandrović, general-lajtnant Crvene armije. Rukovodio je Titovim obezbedenjem u Krajovi i Vršcu, tj. do njegovog dolaska u oslobođeni Beograd – 256

Šanc Harold, savjetnik američke ambasade u Beogradu – 266

Šapiro Anri (Henri Chapiro), dopisnik »United Press«-a – 53, 54, 219

Šarac dr Zaim (1892–1965), sudija i advokat. Kao gimnazijalac pripadao tadašnjem naprednom omladinskom pokretu i 1918. učestvovao u antiaustrougarskoj pobuni vojnika u Puli. Između dva svetska rata, dosledan svojim slobodarskim i demokratskim opredeljenjima, suprotstavljao se konzervativnim građanskim strujama u političkom i kulturnom životu. U NOP se uključio 1941. U toku rata bio je predsednik prvog ilegalnog NOO i odbora Narodnooslobodilačkog fronta u Sarajevu i jedan od organizatora NOP u ovom gradu. Nakon oslobođenja biran je za većnika III zasedanja ZAVNOBiH i za potpredsednika prve vlade BiH; bio je i većnik III zasedanja AVNOJ, ministar Savezne vlade i vlade NR BiH, potpredsednik Saveznog odbora NFJ, član GO NF BiH, poslanik Savezne narodne skupštine i član Zakonodavnog odbora – 211

Šarić dr Ivan Evangelista (1871–1960), zaređen za sveštenika 1894, a Teološki fakultet u Zagrebu završio je 1898. Bio je kanonik u Sarajevu i urednik lista »Vrhbosna«. Za pomoćnog biskupa imenovan je 1908, a od 1918. do 1922. je kapitularni vikar sarajevske biskupije; vlasti Kraljevine SHS zbog njegovih nacionalističkih i separatističkih shvatanja nisu htjele da ga prihvate za nadbiskupa do 1922. Za vrijeme rata je bio otvoreni protivnik narodnooslobodilačkog pokreta, a podržavao je ustašku vlast u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Emigrirao iz zemlje 1945. i živio u Španiji, gdje je i umro u Madridu 1960. Do njegove smrti dužnost sarajevskog nadbiskupa u funkciji Ordinari Sede impedita vršio je kao administrator biskup dr Marko Alauković – 236

Šiljegović Boško (1915). Do II svjetskog rata student Filozofskog fakulteta u Skoplju. Član KPJ od 1940. Pred rat je bio sekretar SK KPJ za srez Bosanska Dubica. Učesnik NOR-a od 1941. Istaknuti organizator ustanka na Kozari. U toku rata je najduže bio politički komesar i to: 2. krajiškog odreda, 5. krajiške brigade, 4. divizije, 8. korpusa i 4. armije NOVJ; član Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu; vijećnik II i III zasjedanja AVNOJ-a i vijećnik ZAVNOBiH-a. Poslije rata je komesar armije, načelnik Političke uprave JNA, načelnik VII, glavni urednik Vojne enciklopedije, član CK SKJ, poslanik Savezne narodne skupštine više saziva. Predsjednik je Komisije CK SKJ za istoriju KPJ–SKJ; general-pukovnik JNA u rezervi. Narodni heroj – 205

Štajn Dagmar, član čehoslovačkog presbiroa – 219

Štanger dr Uliks (1882–?). Pravne nauke završio u Zagrebu i Beču. Za poslanika u italijanskom parlamentu izabran od istaknutih Hrvata i Slovenaca 1921. Godine 1929. emigrirao je u Jugoslaviju zbog progona italijanskog fašističkog režima. Od 1944. predsednik je Istarskog društva u Splitu, kao ogranak JNOF u Istri. U Narodnoj vladi Hrvatske, aprila 1945. preuzeo resor ministra obalnog pomorstva, ribolova i lokalnog saobraćaja – 249

Šturm dr Franc (1881–1944), romanist, kritičar i prevodilac, profesor francuskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Jedan je od osnivača OF i njen glavni organizator na Univerzitetu. Od oktobra 1943. član je SSNO, odnosno SNOS. Ubili su ga belogardisti. Napisao je udžbenik francuskog jezika i pripremio francusko-slovenački rečnik – 226

Šubašić dr Ivan (1892–1955), advokat i političar. Bio pristalica Hrvatske seljačke stranke. Za bana Banovine Hrvatske imenovan 1939. poslije Sporazuma Cvetković–Maček; aprila 1941. odbio zahtjeve za puštanje na slobodu pohapšenih komunista. Pred ulazak Nijemaca pobjegao zajedno sa članovima vlade u emigraciju. Predsjednik izbjegličke vlade od juna 1944; u tom svojstvu sklopio s maršalom Titom dva sporazuma (16. VI i 1. XI 1944), na osnovu kojih je u novoj jedinstvenoj privremenoj vladi, formiranoj 7. marta 1945, postavljen za ministra inostranih poslova. Zbog neslaganja s političkim kursom u zemlji podnio ostavku pred izbore za Ustavotvornu skupštinu – 39, 44, 46, 76, 93, 139, 153, 180, 181, 209, 213, 214, 217, 220, 227–230, 238, 239, 241, 247, 248, 263, 265, 269

Šutej dr Juraj (1889–1976), političar, završio je prava u Zagrebu; jedan od osnivača Hrvatske težačke stranke u BiH; narodni poslanik na listi HSS-a 1927, 1935. i 1938; ministar u vladi Cvetković–Maček i u Simovićevoj vladi, zatim ministar bez portfelja u jedinstvenoj jugoslovenskoj vladi obrazovanoj 7. marta 1945. Došao u sukob s politikom Narodnog fronta i podnio ostavku na položaj – 153, 213, 227, 229, 230, 237, 241

Tanuleva Magdali – 176

Terzić Velimir (1908–1983), oficir (kapetan) vojske Kraljevine Jugoslavije, završio Višu školu Vojne akademije. U NOR i član KPJ od 1941; komandant Bjelopoljskog NOPO, načelnik GŠ Crne Gore, zamjenik komandanta 5. crnogorske proleterske brigade, načelnik štaba 4. operativne zone Hrvatske, zamjenik načelnika VŠ. Poslije rata komandant armije, glavni inspektor JNA, načelnik Više vojne akademije i Vojnoistorijskog instituta i dr. General-pukovnik JNA u penziji. Napisao više radova iz oblasti istorije i vojne nauke – 257

Tifani Stenli (Stanley Tiffany, 1908), laburistički poslanik u britanskom parlamentu (1945–1950), član više parlamentarnih delegacija u evropskim zemljama – 145

Tito Josip Broz (Valter)

Todorov Petar, član CKBRP(k), delegat bugarske vlade Otečestvenog fronta za razgovore s Titom u Krajovi 5. oktobra 1944. i bugarski opunomoćeni ministar pri NKOJ-u u oslobođenom Beogradu, a kasnije pri Privremenoj vladi DFJ – 218

Todorovski Hristijan Karpoš (1921–1944), đak. Zbog aktivnosti u naprednom radničkom pokretu isključen je 1940. iz gimnazije. Iste godine postao je član SKOJ. U NOR od 1941. Kao ilegalni politički radnik delovao je u okolini Kumanova i bio član štaba Kumanovskog NOPO. U 1942. radi na okupljanju i mobilizaciji boraca na terenu 2. južnomoravskog i Kukavičkog NOPO, a u 1943. formira nov Kumanovski narodnooslobodilački partizanski odred. Poginuo je u borbi protiv bugarskih okupatora. Narodni heroj – 230, 265

Todorovski Lamba Mihajlov – 177

Todorovski Nikola – 177

Tolbuhin Fjodor Ivanovič (1894–1949), maršal Sovjetskog Saveza. U I svjetskom ratu komandovao bataljonom. U građanskom ratu u Rusiji 1918–1920. načelnik štaba divizije i na službi u Štabu 3. armije Zapadnog fronta. Završio vojnu akademiju »M.V. Frunze«. U II svjetskom ratu načelnik Štaba Zakavkaskog fronta, komandant 57. armije, komandant Južnog fronta, komandant 4. ukrajinskog fronta i komandant 3. ukrajinskog fronta. Poslije rata predsjednik Savezne kontrolne komisije u Rumuniji i Bugarskoj i komandant Zakavkaskog vojnog okruga. Odlikovan Ordenom heroja SSSR i dr. Narodni heroj Jugoslavije – 216, 245

Trifunović Miloš Miša (1871–1957), političar, profesor. Narodni poslanik u užičkom srezu 1903. zatim s prekidima poslanik do 1938. Ministar u više vlada do 1929. Pripadao tzv. starim radikalima (potpredsjednik Glavnog odbora) koji su bili u opoziciji Stojadinovićevom i Cvetkovićevom režimu. Ministar i u vladi D. Simovića (od 27. marta 1941). Predsjednik emigrantske vlade u Londonu od 26. juna do 10. avgusta 1943; ostao u inostranstvu – 227, 229

Trokov Živko – 177

Truman Hari (Harry Truman, 1884–1972), američki političar i državnik. Jedan od vođa Demokratske stranke, senator. Predsjednik SAD 1945–1953. Doneo odluku da se bace atomske bombe na gradove Hirošimu i Nagasaki. Tvorac je ekonomske pomoći u okviru Maršalovog plana i vojne pomoći zemljama uključenim u paktove sa SAD – tzv. Trumanova doktrina. Vodio oštar kurs u međunarodnim odnosima; njegova administracija donela više zakona protiv progresivnih kretanja – 143, 239, 247, 249, 258, 262

Uikeršem Viktor (Victor Wichersham), član američkog Kongresa – 225, 261

Valter v. Tito Josip Broz

Vasić Dragiša (1885–1945), književnik, advokat i akademik. Bio potpredsjednik Srpskog književnog kluba. U ljeto 1941. dolazi u štab D. Mihailovića. Smatran je za zamjenika D. Mihailovića i njegovog nasljednika u slučaju njegove pogibije. Učestvovao u pregovorima Tito–Mihailović u Struganiku i Brajićima 1941. Po dolasku Stevana Moljevića u štab D. Mihailovića njegova uloga političkog i ideološkog vođe opada. God. 1943. pasivizirao se i izvjesno vrijeme nalazio se u Gruži. Na kongresu u selu Ba izabran je za člana Izvršnog odbora tzv. Centralnog nacionalnog komiteta, u kojem je bio predsjednik pravnog i zakonodavnog odbora. Bio je urednik izdanja »Ravna gora«. S D. Mihailovićem se povukao iz Srbije u Bosnu. Bio je u grupi komandanata koja je napustila D. Mihailovića. Ubijen od strane ustaša u Jasenovcu krajem aprila 1945. – 232, 233

Velebit dr Vladimir Vlatko (1907), završio Pravni fakultet u Zagrebu 1931, a doktorirao 1933. Član KPJ od 1939. U NOR-u od 1941. Bio je ilegalni politički radnik u Zagrebu, načelnik Vojnosudskog odjeljenja pri VŠ i šef Vojne misije u Kairu i Londonu. Preveden u rezervu u činu general-majora JA. Poslije rata bio je pomoćnik ministra za inostrane poslove FNRJ, ambasador, državni podsekretar u DSIP-u, izvršni sekretar Evropske ekonomske komisije OUN i dr. – 44, 188, 213, 256, 266, 268, 269, 271

Vende Jan Karol (Wende, 1910–1981), poljski političar, publicista, književni kritičar. Pripadao naprednom studentskom pokretu i sarađivao u demokratskim časopisima, zbog čega je hapšen i zatvaran (1932. i 1935). Za vreme II svetskog rata boravio je u Sovjetskom Savezu i radio u poljskom školstvu; kao aktivista Saveza poljskih rodoljuba radio na osnivanju i organizovanju poljske vojske (1943) u Sovjetskom Savezu; godine 1944. bio je generalni sekretar Predsedništva Poljskog komiteta za nacionalno oslobođenje. Posle rata bio je zamenik ministra kulture i umetnosti, ambasador u Jugoslaviji, predsednik Komiteta za kulturnu saradnju sa inostranstvom, potpredsednik Interparlamentarne unije, vicemaršal Sejma i dr. Bio je jedan od osnivača i funkcionera DS – 234, 263

Veselinov Jovan (1906–1982). Član KPJ od 1923. Do 1926, kada po nalogu CK KPJ odlazi u Sovjetski Savez, radio je kao sindikalni i partijski radnik u Smederevu, Beogradu i Banatu. U Moskvi je završio studije na KUNMZ-u. Po povratku u zemlju postaje član PK KPJ za Vojvodinu 1930. a 1931. po nalogu rukovodstva KPJ odlazi na partijski rad u Sloveniju. U aprilu iste godine uhapšen je i osuđen na 15 godina robije, od kojih je 10 izdržao u kaznionama u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici. Na robiji je bio sekretar Kazníoničkog komiteta KPJ. Noću 21/22. avgusta 1941. pobjegao je iz zatvora u Sremskoj Mitrovici s grupom partijaca i priključio se sremskim partizanima. Odmah postaje organizacioni sekretar OK KPJ za Srem, 1942. član Biroa PK KPJ za Vojvodinu, a 1943. sekretar PK KPJ Vojvodine. Biran je za vijećnika AVNOJ-a i člana Predsjedništva ovog tijela. Poslije rata bio je ministar u vladi NR Srbije, poslanik Narodne skupštine Srbije i Savezne narodne skupštine u više saziva, predsjednik Izvršnog vijeća SR Srbije i predsjednik Skupštine SR Srbije, politički sekretar CK SK Srbije, član CK KPJ i SKJ, član Izvršnog komiteta CK SKJ, član Savjeta Federacije. Rezervni general-major JNA. Narodni heroj – 237, 260

Vešilov Evripid – 177

Vešilov Georgije – 177

Vidmar Josip (1895), akademik, kritičar, esejista, dramaturg i prevodilac. Godine 1914. upisao se na Visoku tehničku školu u Pragu. Od 1915. do 1918. u ruskom zarobljeništvu, a potom studirao istoriju književnosti u Beču, Pragu, Parizu i diplomirao na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Od 1934. je dramaturg Narodnog pozorišta u Ljubljani. Aktivno je učestvovao u organizovanju Društva prijatelja Sovjetskog Saveza. Jedan je od osnivača OF 27. aprila 1941. Kao član Izvršnog odbora OF djelovao je do ljeta 1942. u Ljubljani, a zatim se prebacio na oslobođenu teritoriju.

Za predsjednika Izvršnog odbora OF izabran 14. januara 1943. na kojoj dužnosti je ostao sve do aprila 1953. Bio je predsjednik SNOS-a i član AVNOJ-a. Poslije rata je predsjednik Vijeća naroda Narodne skupštine FNRJ, predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine Slovenije, redovni profesor za teoriju drame na ljubljanskoj Akademiji za pozorišnu umjetnost, član i predsjednik Slovenačke akademije nauka i umjetnosti. Dobio je nagradu AVNOJ-a. Odlikovan je Ordenom junaka socijalističkog rada i drugim visokim odlikovanjima. Dodijeljena mu je Njegoševa nagrada za književnost 1981. – 198, 208, 226, 252

Vilson Henri Mejtlend (Henry Maitland Wilson, 1881–1964), britanski feldmaršal, učesnik burskog, I i II svjetskog rata. U toku II svjetskog rata bio je komandant britanskih snaga u Africi (1939–1941), komandant korpusa u toku operacija u Grčkoj (1941), komandant britanskih snaga na Sredozemlju (1942–1944). Od 1944. do 1947. šef Britanske vojne misije u Vašingtonu – 213, 214, 228

Vitruk Andrej Nikiforovič (1902–1946), general-major avijacije Crvene armije, heroj Sovjetskog Saveza i narodni heroj Jugoslavije. Za vrijeme II svjetskog rata u borbama za oslobođenje Jugoslavije komandovao jurišnom vazduhoplovnom divizijom i vazduhoplovnom grupom »Vitruk«, koja je uspješno sadejstvovala s jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije – 216

Vlahov Dimitar (1878–1953). Politički radnik i publicista. U toku studija u Njemačkoj i Švajcarskoj postao je član Makedonskog socijalističkog i oslobodilačkog pokreta. Član je CK VMRO od 1904. a od 1908. Federativne partije i Mladoturskog parlamenta. Poslije prvog svjetskog rata živio je u emigraciji i bio je angažovan u naprednim makedonskim organizacijama. Bio je urednik časopisa »Balkanska federacija« i jedan je od osnivača (1924) VMRO (ujedinjenje). Od 1935. do 1944. boravio je u Sovjetskom Savezu. U toku NOR-a biran je za člana ASNOM-a, vijećnika i potpredsjednika II i III zasjedanja AVNOJ-a. Poslije rata bio predsjednik NOF Makedonije, poslanik Privremene narodne skupštine DFJ i potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ. Autor je više radova iz makedonske istorije – 208, 225

Vlahov Gustav (1912), inženjer. Od 1929. je u organizaciji socijalističkih srednjoškolaca u Beču. Član KPJ od 1933. Jula 1941. stupio kao dobrovoljac u Crvenu armiju; nalazio se na odgovornim dužnostima u Internacionalnoj brigadi specijalne namene (OMSBON). Od oktobra 1944. je u NOVJ: direktor partijske škole i instruktor pri CK KPM, član Agitpropa, član ASNOM-a i dr. Posle oslobođenja bio politički sekretar Kabineta vrhovnog komandanta oružanih snaga FNRJ, pomoćnik ministra inostranih poslova, ambasador pri OUN, u Pakistanu, Meksiku i Austriji, savezni sekretar za socijalnu politiku, za rad i informacije i potpredsjednik Savezne skupštine – 255

Vrkljan Ante (1899–?). Od 1923, kao pristalica Stjepana Radića, bio sekretar gradske i kotarske organizacije HSS u Sušaku. Kandidovao se na listama Udružene opozicije 1935. i 1938. Više puta hapšen. U leto 1943. prešao na oslobođenu teritoriju: bio potpredsednik Okružnog NOO za Hrvatsko primorje, a zatim član ZAVNOH i AVNOJ, glavni sekretar IO HSS i član Zemaljskog izvršnog odbora JNOF Hrvatske. U prvoj Narodnoj vladi Hrvatske izabran za ministra prosvete – 228, 263

Vujačić Marko (1889–1974), političar i novinar. Član Izvršnog odbora Zemljoradničke stranke; narodni poslanik i senator. Učestvovao u julskom ustanku u Crnoj Gori. Novembra 1943. izabran za člana Odbora za saziv skupštine ZAVNO-a Crne Gore i Boke. Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a izabran za jednog od potpredsjednika. Poslije rata bio potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ – 229

Vujasinović Todor (1904–1988), student. Kao omladinac pristupio naprednom omladinskom pokretu, član KPJ od 1930; od 1934. bio član PK KPJ za Srbiju. Zbog revolucionarnog rada više puta hapšen i bio na robiji u Sremskoj Mitrovici i u koncentracionom logoru u Bileći. U NOR-u od

1941; bio jedan od organizatora ustanka u istočnoj Bosni, komandant Ozrenskog NOPO, član Operativnog štaba za istočnu Bosnu, zamjenik komandanta 1. bosanskog korpusa NOV i POJ, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a i povjerenik NKOJ-a. Poslije rata bio ministar u vladi FNRJ, član vlade, odnosno IV NR BiH; član CK SKJ i CK SK BiH; poslanik Savezne skupštine. Član Savjeta Federacije – 206, 229, 259, 264

Vukanović Radovan (1906–1987), apsolvent prava. Član SKOJ-a od 1924, a član KPJ od 1926; bio je sekretar PKSKOJ-a za Crnu Goru i član PKKPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak. U NOR od 1941: politički komesar bataljona, zamjenik komandanta Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku, komandant 2. bataljona 1. proleterske brigade, 4. proleterske (crnogorske) brigade, 3. udarne divizije, komandant grupe korpusa u Sarajevskoj operaciji, 2. udarnog korpusa NOVJ i pomoćnik komandanta 2. armije. Poslije rata komandant 6. armije i 3. vojne oblasti, načelnik Uprave pješadije JNA, načelnik VVA, direktor i glavni i odgovorni urednik »Službenog lista FNRJ«. Završio je VA »M. V. Frunze«. Bio je vijećnik AVNOJ-a i CASNO, član Opunomoćstva CKKPJ u JNA i poslanik Skupštine Crne Gore. Generalpukovnik JNA u penziji. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 206

Vukmanović Svetozar Tempo (1912), pravnik. Član SKOJ-a od 1932, a član KPJ od 1933; od 1935. profesionalni revolucionar. Hapšen i proganjan. Član MKKPJ Beograd od 1928, a PKKPJ za Srbiju od 1939. Od 1940. kandidat za člana CKKPJ. Jedno vrijeme bio instruktor CK, a dosta dugo radio u partijskoj tehnici CKKPJ. U NOR-u od 1941: delegat CKKPJ i VŠ u BiH, komandant GŠ BiH, član VŠ, delegat CKKPJ i VŠ u Makedoniji i Kosovu. Jedan od organizatora saradnje između komunističkih partija Albanije, Grčke i Bugarske i KPJ. Poslije rata bio načelnik Glavne političke uprave JNA, pomoćnik ministra narodne odbrane, ministar u saveznoj vladi, potpredsjednik SIV-a, predsjednik CVSSJ, član CK i IKCKSKJ, član Saveznog odbora SSRNJ, poslanik Skupštine Jugoslavije. Član Savjeta Federacije. Narodni heroj – 229, 261, 263

Vukosavljević Sreten (1881–1960), sociolog. Učiteljsku školu završio u Aleksincu 1900; bio učitelj i nadzornik u Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori. Učesnik balkanskih ratova i I svjetskog rata. U međuratnom periodu bio je glavni povjerenik za agrarnu reformu u Skoplju (1919/20), narodni poslanik (1921/24) i državni podsekretar. Poslije penzionisanja posvećuje se sociologiji sela, a rezultate svojih istraživanja objavljuje u više listova i časopisa. God. 1938. izabran za honorarnog profesora na Pravnom fakultetu u Beogradu. NOP-u pristupio 1943. Bio je predsjednik ZAVNO-a Sandžaka, ministar u vladi Ivana Šubašića. Poslije rata je član Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ i Narodne skupštine Srbije, redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu i upravnik Instituta za proučavanje sela pri SANU – 213

Vuković Rajko (?–1947), zamenik komandanta Vlaseničke brigade Romanijskog četničkog korpusa – 210

Zabunova Flora – 177

Zapirain Sebastijan (?–1945), član IK KP Španije – 80, 228

Zečević Vladimir Vlada (1903–1970), sveštenik. U NOR-u od 1941, a član KPJ od 1942. Član Vrhovnog štaba, vijećnik AVNOJ-a, član Izvršnog odbora na Prvom zasjedanju, a član NKOJ-a na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Poslije rata ministar unutrašnjih poslova; ministar građevina Savezne vlade; predsjednik Saveznog vijeća Savezne narodne skupštine. Bio poslanik Ustavotvorne i Savezne narodne skupštine, član SO SUBNORJ. Rezervni pukovnik JNA – 13, 204, 233

Zelenjin dr Vladimir Vladimirovič, sovjetski istoričar. Bavi se istorijom Srbije u XIX i Jugoslavije u XX veku, kao i prevođenjem. Za vreme II svetskog rata bio je član Vojne misije SSSR-a pri NKOJ-u. Saradnik je Instituta slavjanovedenija i balkanistiki AN SSSR – 243

Ziherl Boris (1910–1976), politički radnik, pravnik, sociolog, akademik. Do II svjetskog rata studirao pravo u Ljubljani. Član KPJ od 1930. Robijaš u Sremskoj Mitrovici od 1934. do 1937. Učesnik NOR-a od 1941; jedan od osnivača Osvobodilne fronte aprila 1941. U toku NOR-a član Agitpropa CK KPSl, član Propagandnog odeljenja VŠ NOVJ. Poslije rata bio (1945–1946) predstavnik CK KPJ kod CK SKP(b), predsjednik Komiteta za nauku i školstvo vlade FNRJ, ministar u vladi Slovenije, član CK KPSl i CK KPJ–SKJ, član i potpredsjednik Slovenačke akademije nauka i umjetnosti i profesor Univerziteta u Ljubljani. Napisao više radova iz marksističke teorije – 129, 265, 267

Zilijakus dr Koni (Konni Zilliacus, 1894–?), britanski političar. Doktorirao na Jejlu; učesnik I svjetskog rata: obavještajni oficir vojne misije u Sibiru 1917–19. Bio je član Lige naroda (1919–39); laburistički poslanik u britanskom parlamentu (1945–50). Maja 1949. isključen iz Laburističke stranke zbog stalnog suprotstavljanja vladinoj spoljnoj politici; 1952. ponovo primljen. Autor je više publicističkih redova o I i II svetskom ratu, kao i knjige »Tito of Yugoslavia« – 142, 147

Zmajević Matija (1680–1735), bokeljski pomorac i ruski admiral. Godine 1712. emigrirao u Rusiju gdje je primljen u RM sa činom kapetana bojnog broda, a zatim vice-admirala i admirala; zaslužan za izgradnju ratne luke u Sankt-Peterburgu i jedan je od osnivača flotile na Kaspijskom moru – 169, 246

Žujović Sreten (Crni, Švarc, 1899–1976), namještenik. U radničkom pokretu od 1921; član KPJ od 1924, a od 1926. sekretar RK KPJ u Beogradu i sekretar SBOTIČ-a. Više puta hapšen; od 1933. do 1935. nalazio se u emigraciji i na školovanju u SSSR. Od 1935. instruktor CKKPJ, a od avgusta 1936. do početka 1938. član Politbiroa CKKPJ. Na V konferenciji KPJ izabran u CKKPJ. U NOR od 1941; komandant GŠ za Srbiju, član VŠ NOV i POJ, član Politbiroa CKKPJ, vijećnik AVNOJ-a, član NKOJ i Privremene vlade DFJ. Poslije rata ministar u vladi FNRJ; general-pukovnik. God. 1948. solidarisao se s Rezolucijom Informbiroa, zbog čega je bio isključen iz CKKPJ i Partije. Kasnije (1965), ponovo primljen u SKJ – 233, 261, 263

REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA

AFRIKA 44, 52, 220, 258
ALBANIJA 5, 49, 75, 101, 150, 202, 204, 215, 218, 231, 249, 267
ALEKSANDRIJA 213
ALIPAŠA 177
ALIPAŠIN-MOST 210
ALŽIR 213
AMERIKA V. SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE
ARANĐELOVAC 246
ARGENTINA 60, 211, 262
ASANOVO (MESOHORION) 177
ATINA 178, 202, 247
ATLANTIK SITI (ATLANTIC CITY, SAD, N.J.) 217
ATLANTSKI OKEAN 30, 69, 222, 247
AUCKLAND V. OKLAND
AUSTRALIJA 60
AUSTRIJA 88, 89, 102, 182, 191, 202, 224, 231, 242, 250, 269
AUSTRO-UGARSKA 88, 89, 182–184, 249

BABUNA 207
BAČINAC 209
BAČKA 202, 206, 240, 250
BAĆEVAC 209
BAJRAMOVCI 212
BALKAN 5, 18, 19, 31, 33, 84, 96, 103, 142, 150, 157, 185, 186, 190, 204, 207, 215, 220, 244
BANAT 250
BANSKA BISTRICA 240
BANJA LUKA 224
BARAJEVO 209
BARI 44, 56, 212, 213, 246, 260
BATINA 216
BARANJA 240, 250
BEČ 167, 184, 202, 210
BELA CRKVA 11, 201, 203, 255
BELGIJA 60, 249, 256
BELJAK (VILLACH) 184
BENEŠKA SLOVENIJA 246
BEOGRAD 3, 4, 12, 18, 20, 21, 22, 29–36, 43, 45, 46, 55–59, 61, 66–70, 80–84, 87, 90, 103, 110–113, 115, 122, 124, 128, 129, 131, 132, 136, 137, 139, 142, 148, 12–154, 162–168, 173–175, 179–182, 186–188, 191–194, 200, 202–204, 207–211, 215, 217–219, 224, 229, 232, 234, 235, 237, 241, 242, 244–246, 248, 250, 251, 255, 258, 263–271
BERLIN 210, 216, 242, 249
BIHAĆ 188, 208, 235, 251
BITOLJ 204
BJELORUSKA SOVJETSKA SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA 60
BLACA (OKSIA) 177
BOKA KOTORSKA 193, 246
BOLEČ 209
BOLIVIJA 60
BOLSENA 214
BOSANSKA KRAJINA 66, 136, 224
BOSANSKI NOVI 224
BOSANSKI PETROVAC 208
BOSNA 12, 15, 24, 41, 43, 45, 47, 127, 196, 204, 206, 210, 212, 232–234, 252
BOSNA I HERCEGOVINA 33, 40, 41, 47, 72, 73, 77, 97, 98, 111, 116, 127, 128, 136, 137, 142, 203, 208, 250
BRAJIĆI 203, 233
BRATISLAVA 167
BRAZIL 60
BROČICE 236
BUDIMPEŠTA 167, 218, 225, 244
BUDIŠIN (BAUTZEN) 242, 243
BUGARSKA 5, 33, 48, 49, 74, 75, 96, 101, 150, 202, 204, 207, 216–218, 220, 221, 228, 229, 231, 232, 251
BUJE 221, 250
BUKOVINA 250
BUKUREŠT 218, 219, 225
BULJKES V. MAGLIĆ
BUSIJE 230
BUŠ DI RON (BOUCHES-DU-RHÔNE) 57, 260

CAVTAT 246, 249
CELOVEC 160
CELJE 184, 216
CETINJE 154, 204, 241
CRES 250
CRNA GORA 22, 24, 33, 40, 41, 47–49, 72, 77, 111, 116, 159, 193, 203, 204, 206, 208, 215, 233, 242, 250, 255, 258
CRNO MORE 165
CRNOGORSKO PRIMORJE 205, 249

ČAČAK 107, 204, 233
ČAPLJINA 236
ČEHOSLOVAČKA 5, 32, 50, 58–60, 89, 101, 106, 111, 151, 163, 164, 202, 207, 218, 222, 229, 240, 242, 250, 266, 268
ČEREVIĆ 245
ČERNOVOĐ 244
ČEŠKA 243
ČETIROK (MESOPOTAMIA) 178
ČIKAGO (CHICAGO) 55, 222, 260
ČILE 60

ĆUPRIJA 210

DAHAU 14, 204, 224
DAJREN (DALIEN) V. TALIEN
DALEKI ISTOK 205, 239
DALMACIJA 24, 41, 45–48, 73, 77, 98, 116, 159, 185, 215, 258
DAMBARTON OUKS (DUMBARTON-OAKS, SAD, COL.) 60, 223

DANSKA 60, 202
DEBAR 207
DEMIR HISAR (SIDIROKASTRON) 177
DETROIT 70, 225, 262
DEVIN (DUINO) 173, 246
DIVCI 232
DOBROVICE 32, 58, 222, 260
DOMINIKANSKA REPUBLIKA 60
DRAGINAC 233
DRAVA 215, 216
DRAVOGRAD 216
DRAŽANJ 209
DREZDEN (DRESDEN) 242
DRIM 218
DRINA 215, 232
DRINIĆI 230
DRVAR V. TITOV DRVAR
DUBRAVA 237
DUBROVNIK 168, 245, 246
DUMBARTON-OAKS V. DAMBARTON-OUKS
DUNAV 45, 83, 98, 111, 164–169, 215, 216, 231, 243–245, 264, 271

ĐEVDELIJA 86
ĐURĐEVIĆA TARA 230

EGEJSKA MAKEDONIJA (JEGEJSKA MAKEDONIJA) 53, 96, 97, 176, 178, 202, 221, 231, 247
EGEJSKO MORE 215
EGIPAT 60
EKVADOR 60
EL KATADBA 213
EL ŠAT 213, 258
ENGLESKA V. VELIKA BRITANIJA
EPIDAUR V. CAVTAT
ETIOPIJA 60
EVROPA 7, 18, 19, 34, 78, 85, 142, 155, 157, 158, 185, 186, 204, 206, 242

FILIPINI 60
FINSKA 229, 251
FOČA 230
FRANCUSKA 50, 52, 60, 75, 106, 135, 136, 159, 202, 218, 219, 221, 222, 228, 232, 233, 238, 239, 242, 248, 256, 263, 269
FRANKFURT NA ODRI 242

GABELA 236
GLAMOČKO POLJE 213
GORICA 183, 184, 250
GORIŠKA 230, 249
GORNIČEVO 204
GORNJI MILANOVAC 107, 233
GORSKI KOTAR 41, 47, 73, 212, 216
GRAC (GRAZ) 210, 232
GRADIŠĆE (BURGENLAND) 250
GRADIŠKA (GRADISCA) 230, 249
GRČKA 5, 6, 60, 176, 185, 202, 145, 204, 219, 228, 231, 233, 246, 247, 249
GROCKA 243
GUMENDŽA (GUMENICA) 176
GVATEMALA 60

HAFEL (HAVEL) 242
HAG 60
HAITI 60
HEJZLTON (HAZLETON, SAD, PENN.) 260
HERCEGOVINA 48, 127, 206, 210, 242
HIROŠIMA 239
HOLANDIJA 60
HONDURAS 60
HOTJEBUS (COTTBUS) 242
HRVATSKA 13, 24, 29, 30, 33, 41, 43, 47, 72, 77, 80, 82, 126, 134, 139, 154, 159, 183, 193, 207, 208, 210, 217, 224, 227–229, 232, 236, 238, 239, 242, 250, 261, 262, 264
HRVATSKO PRIMORJE 191, 209, 211

IBAR 235
ILIDŽA 269
ILOK 245
INDIJA 60
IRAK 60
IRAN 60, 257
ISTOČNA NEMAČKA 243
ISTRA 81, 183, 186, 194, 209, 211, 222, 230, 249, 250
ITALIJA 44, 48, 56, 81, 89, 158, 183, 185, 186, 189, 202, 212, 213, 221, 222, 227–231, 239, 242, 248–251, 263, 264
IVANJICA 204, 233
IZGLEBI (PORIJA) 178

JADAR 11
JADRAN 51, 168, 186, 259
JAGODINA V. SVETOZAREVO
JAJCE 43, 188, 235, 251, 268
JALTA 46, 60, 152, 217, 224, 227, 251, 269
JANJ 66, 224, 261
JAPAN 205, 227, 239, 249
JASENOVAC 14, 126, 224
JAŠI 244
JESENICE 184
JONSKO MORE 215
JUGOSLAVIJA 3–18, 22–27, 30–37, 40–55, 58–64, 67–75, 77–83, 86–89, 93, 95–106, 108–124, 126, 128, 131, 133, 161–169, 173–176, 179, 181–186, 188–191, 196–198, 201–235, 237–252, 256–259, 26–265, 268, 270
JULIJSKA KRAJINA 88, 158, 159, 173, 179–186, 194, 239, 242, 246, 247, 249, 251, 256, 258, 261, 263, 264, 266
JULIJSKI ALPI 183
JUŽNI TIROL 250
JUŽNOAFRIČKA UNIJA 60

KAIRO 44, 212, 213
KAJLARI 178
KAJMAKČALAN 14, 204
KAJZERVALD 210
KALAFAT 244
KAMENIK (PETREA) 177
KALIFORNIJA 221
KANADA 58, 60, 69, 70, 219, 222, 223, 225, 260, 262
KARAGOJ 177
KARAVANKE 46, 217
KARLHORST 216
KARLOVAC 216
KARLOVE VARI 207, 224
KASTAV 230, 249
KAZERTA 213, 214
KEMBRIDŽ (CAMBRIDGE, ENGL.) 144
KERESTINEC 139, 239
KIČEVO 207
KINA 60, 205, 221, 223, 229, 249
KIRENAIKE (CIRENAIKE) 220
KIŠINJEV 244
KLADOVO 215, 243
KLATOVO (KLATOVY) 207
KLISURA 207
KLOKA 209

KLJUČ 268
KOČEVSKI ROG 212
KOLUMBIJA 60
KOMPIJENJSKA ŠUMA 219
KOPAR 221, 250
KORDUN 47, 73, 77, 255, 262, 268
KORUŠKA 160, 209, 217, 222, 250
KOSMAJ 3, 4, 10–12, 201, 203, 255
KOSOVO 193, 196, 215, 234
KOSTARIKA 60
KOSTUR (KASTORIA) 207
KOZARA 66, 236, 261
KOŽANI 178
KRAGUJEVAC 119, 233, 235, 267
KRAJOVA 48, 212, 214, 216, 218
KRALJEVINA BELGIJA V. BELGIJA
KRALJEVINA JUGOSLAVIJA V. JUGOSLAVIJA
KRALJEVINA NIZOZEMSKA V. HOLANDIJA (NIZOZEMSKA)
KRALJEVINA SHS V. JUGOSLAVIJA
KRALJEVO 204, 233, 235
KRANJ 184
KRANJSKA 230, 250
KRIM 211, 217, 224
KRK 230, 249
KRUPANJ 107, 233, 234
KRUŠEVAC 40
KRUŠEVO 207
KUBA 60
KUMANIČEVO 177
KUPREŠKO POLJE 212

LABA (ELBE) 242
LARISA 177, 247
LASTOVO 183, 230, 249
LEPOGLAVA 139
LERIN (PHLORINA) 176, 177
LIBAN 60
LIBERIJA 60
LIKA 41, 48, 58, 73, 77, 111, 116, 159, 216, 222, 242, 268
LINC (LINZ) 98, 231
LIŠTICA 127, 236
LONDON 39, 44, 81, 88, 89, 93, 102, 103, 146, 152, 170, 181, 182, 188, 213, 227, 229, 230, 239, 247–249, 251, 263, 264
LOŠINJ 191, 230, 249, 250
LOZNICA 107, 233
LUKSEMBURG (LUXEMBOURG) 60, 256
LUŽICA 242, 243

LJUBLJANA 131, 154, 184, 241, 264

MAČVA 12
MADRID 211, 242
MAĐARSKA 5, 48, 50, 89, 102, 151, 157, 189, 214, 217, 219, 228, 229, 240, 250, 251
MAGLIĆ 202, 247
MAJDANPEK 14
MAKEDONIJA 5, 33, 45, 49, 53, 72, 73, 94–99, 102, 103, 121, 176, 193, 207, 208, 215, 216, 218, 230, 231, 250, 265
MALI POPOVIĆ 257
MALKA NIDŽE 204
MALTA 44, 213
MALJEN 232
MANDŽURIJA 205
MARIBOR 184
MATARUGE 233
MARSELJ (MARSEILLE) 57

MEĐUMURJE 250
MEKSIKO 60
METKOVIĆ 236
METOHIJA 218, 250
MIKA 168
MILJE (MUGGIA) 221, 250
MLADA BOLESLAVA (MLADÁ BOLESLAV) 32
MOHOVO 245
MOJKOVIĆ 11
MOLDAVA-VEKA (MOLDOVA VECHE) 166
MOSKVA 24, 28, 29, 32, 44, 49, 56, 80, 202, 205, 206, 212, 214, 215, 220, 227, 232, 243, 244, 251, 257–260, 265, 270
MOSTAR 131, 236
MRKONJIĆ-GRAD 268

NAGASAKI 239
NAPULJ (NAPOLI) 212–214, 221
NEGOTIN 243
NEJI (NEUILLY-SUR-SEINE) 231
NEMAČKA (NJEMAČKA) 4, 14, 46, 48, 50, 54, 102, 151, 183, 189, 197, 202, 204, 217–219, 224, 229, 232, 238, 240, 249, 250
NERETVA 234
NESTRA (NESTORION) 178
NEVESINJE 236
NEVESKA 207
NIKARAGVA 60
NIKŠIĆ 205
NIDŽE 204
NOJŠTRELIC (NEUSTRELITZ) 210
NORVEŠKA 60
NOVI SAD 23, 206, 240
NOVI ZELAND (NEW ZEALAND), 60, 110, 234, 266

NJUFAUNDLEND (NEWFOUNDLAND) 247

ODRA 242
OHAJO (OHIO) 31, 207, 257
OKEAN V. ATLANTSKI OKEAN
OKLAHOMA 225, 261
OKLAND (AUCKLAND) 110, 266
OKSFORD (OXFORD, ENGL.) 144
ONTARIO (KANADA) 69, 70, 222, 225, 260, 262
OPATOVAC 245
OREHOVO 265
OSIJEK 245
OSIMO 221, 250
OSTROG 224
OTOČAC 212

PACIFIK 239
PALAGRUŽA 183, 230, 249, 250
PANAMA 60
PANČEVO 244
PAPAŽDANE 176
PAPLI (LEVKON) 178
PARIZ 80, 221, 228, 250, 256, 261
PARAGVAJ 60
PELJEŠAC 249
PENSILVANIJA 54, 221, 260
PERAST 169, 246
PERU 60
PIREJ (PIRYI) 247
PIRINSKA MAKEDONIJA 96, 207, 221, 231
PITSBURG (PITTSBURG, SAD) 30, 55, 200, 222, 257, 260
PLACENTIA 247
PLANINICA 233
PLOČE 249

PLJEVLJA 205
POCERINA 11
PODGORA 51, 246, 259
PODGORICA V. TITOGRAD
PODUNAVLJE 165, 201, 229
POLJSKA 5, 61, 88, 89, 101, 106, 111, 112, 202, 206, 219, 234, 230, 250, 266
POMORAVLJE 203, 233
PORT-ARTUR (PORT ARTHUR) 205
PORTUGALIJA 249
POSAVINA 12, 201
POTKARPATSKA UKRAJINA 250
POTSDAM 249
POŽEGA (UŽIČKA) 107, 233
PRAHOVO 164–166, 243, 244
PRILEP 231
PROSARA 224
PULA (POLA) 22, 103

RADUJEVAC 164, 166, 168, 216, 243
RAĐEVINA 3, 11, 12, 48
RAKOVICA 224
RAPALO 230, 231, 249
RAŠKA 233
RAVNA GORA 12, 107, 203, 204, 232, 233
REPUBLIKA KINA V. KINA
RIJEKA 89, 103, 131, 183–185, 194, 216, 249, 250
RIM 56, 81, 103, 124, 213, 228, 235, 242, 250, 260, 264, 266, 267
ROBAJE 201, 203
ROMANIJA 230
RUMUNIJA 5, 50, 75, 157, 158, 202, 204, 215, 216, 228, 229, 249–251
RUSIJA V. SSSR

SABADOŠEV SALAŠ 245
SADBERI (SUDBURY, ONTARIO, KANADA) 70, 225
SAHALIN 205
SAKSONIJA (SACHSEN) 243
SALVADOR 60
SAN FRANCISKO (SAN FRANCISCO) 53, 59, 61, 201, 221, 223, 247
SANDŽAK 49, 107, 203, 210, 215, 250
SARAJEVO 136, 154, 215, 238, 241, 269
SAUDIJSKA ARABIJA 60
SAVA 233
SAVEZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČKIH REPUBLIKA 4, 5, 18, 24, 27, 45, 49, 52, 60, 61, 73, 75, 82, 85, 90, 101, 103, 111, 116, 122, 141, 142, 144, 149, 152, 158, 164, 166, 169, 176, 181, 190, 202, 204, 206, 211, 214, 216–219, 221–224, 227–229, 232, 234, 235, 237, 239, 241, 242, 246–249, 251, 256, 258, 260, 261, 263–265, 267, 269
SAVKOVIĆ 210
SEHOVO (IDOMENI) 176
SEKULEVO (MARINA) 177
SEMIZOVAC 210
SEN ŽERMEN (SAINT GERMAIN) 185, 231, 250
SINAJSKA PUSTINJA 213
SINAJSKO POLUOSTRVO 213, 258
SIRIJA 60
SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE 6, 31, 45, 50, 59–61, 69, 70, 73, 75, 78, 143, 144, 152, 178, 179, 181, 202, 207, 211, 217–219, 221–225, 227, 228, 232, 239, 241, 246–249, 251, 257, 258, 260–263, 269
SKOPLJE 94, 95, 154, 177, 193, 204, 231, 241, 265, 266
SKRAD 212
SLAVONIJA 73, 210
SLOVAČKA 240, 250
SLOVENIJA 24, 33, 41, 43, 45–48, 72, 77, 134, 154, 183, 184, 193, 203, 208, 209, 211, 212, 226, 233, 236, 250
SLOVENSKO PRIMORJE 81, 89, 173, 183–195, 194, 209, 211, 222
SMEDEREVO 164, 166, 243
SNEŽNIK 249
SOČA 46, 104
SOFIJA 177, 207, 255, 259
SOLUN 14, 247
SOTIN 245
SOVJETSKA RUSIJA V. SAVEZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČKIH REPUBLIKA
SPA 249
SPLIT 131
SRBIJA 3, 4, 11–13, 24, 27, 33, 40, 45, 48, 73, 106, 107, 111, 113, 154, 193, 203, 207, 208–210, 215, 216, 226, 231, 233–235, 240, 243, 249, 252, 255, 262, 266, 270
SREDNJI ISTOK 212
SREDOZEMNO MORE 168, 215
SREM (SRIJEM) 46
SREMSKA MITROVICA 233
STALJINGRAD V. VOLGOGRAD
STARA GRADIŠKA 236
STARČIŠTE 177
STARI BROD 232
STARKOV GROB 204
STRUGANIK 106, 203, 232
SUBOTICA 206, 256
SUDBURY V. SADBERI
SUTJESKA 212, 234
SUVOBOR 232
SV. LUCIJA 184
SVETOZAREVO 209

ŠABAC 11, 233
ŠAJKAŠ 240
ŠARENGRAD 245
ŠARVAR 240
ŠIPOVLJANI 230
ŠIROKI BRIJEG V. LIŠTICA
ŠLEZVIG (SLESVIG) 259
ŠPANIJA 80, 211, 222, 228, 242, 264
ŠPREJA (SPREE) 242
ŠTAJERSKA 217, 250
ŠTORE 184
ŠUMADIJA 12, 119, 203, 233
ŠVEDSKA 255

TALIEN 205
TARA 232
TIMOČKA KRAJINA 11, 12
TIMOK 3, 215
TIRANA 218
TITOGRAD 205
TITOV DRVAR 43, 66, 212, 221, 224, 234, 261, 268
TITOVO UŽICE 107, 204, 233
TOPLICA 11
TOPLICA (REKA) 3
TOPOLA 233
TOPUSKO 207
TORONTO 57, 59, 69, 223, 260, 263
TRAKIJA 247
TRANSILVANIJA 250
TRBOVLJE 184
TRLIS 177
TRST 22, 53, 81, 86, 88, 89, 102, 103, 121, 124, 142, 143, 173, 183–186, 191, 209, 211, 216, 221, 222, 230, 239, 242, 249–251, 264, 266, 267

TRŽIČ (MONTFALCONE) 103, 184
TULUMBAT 213
TURSKA 60, 185, 202

UDINE 246
UJEDINJENO KRALJEVSTVO VELIKE BRITANIJE I SEVERNE IRSKE V. V. BRITANIJA
UKRAJINSKA SOVJETSKA SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA 244
UNIJE 250
URUGVAJ 60
UŠĆE 233
UŽIČKA POŽEGA V. POŽEGA

VALJEVO 11, 201, 209, 232
VANKUVER (VANCOUVER, KANADA) 58, 222, 260
VARDARSKA MAKEDONIJA, 96, 231
VARŠAVA 218, 243
VAŠINGTON (WASHINGTON) 60, 201, 247
VELIKA BRITANIJA 6, 44, 45, 50, 54, 60, 61, 73, 75, 143–145, 173, 178, 179, 181, 189, 190, 202, 218, 219, 221, 223, 224, 227–229, 232, 239, 247–249, 251, 261, 263, 269
VELIKO VOJVODSTVO LUKSEMBURG V. LUKSEMBURG
VENECIJA 168
VENECUELA 60
VERSAJ (VERSAILLES) 238
VEST HAJZLTON (WEST–HAZLETON, SAD, PENN.) 54, 221
VINDZOR (WINDSOR, ONTARIO, KANADA) 57, 69, 222, 225, 260
VINKOVCI 245
VIS 43, 169, 209, 212, 214, 230, 246
VODEN (EDESSA) 207
VOJLOVICA 224
VOJUŠA 249
VOJVODINA 6, 23–25, 73, 111, 154, 160, 193, 206, 211, 215, 216, 234, 240, 247
VOLGA 165, 244
VOLGOGRAD 101, 165, 244
VRANIĆI 209
VRNJAČKA BANJA 233
VRŠAC 217, 244
VUKOVAR 167, 168, 216, 245

ZADAR 89, 183, 185, 249, 250
ZAGREB 29, 82, 110, 128, 134, 137, 154, 206, 215, 216, 229, 236, 238, 241, 242, 255, 264, 269
ZALA (SAALE) 242
ZAPADNA MORAVA 235
ZAPOROŽJE 244
ZEMUN 104, 105, 194, 195, 232, 266
ZRNOVO (KATO NEVROKOPION) 177, 247

ŽELENGOŽE (PENDAVRISO) 177
ŽENEVA 229

SKRAĆENICE

A–CKSKJ	– Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije
A–VII	– Arhiv Vojnoistorijskog instituta
AFŽ	– Antifašistički front žena
AFŽJ	– Antifašistički front žena Jugoslavije
AN	– Akademija nauka
ANUBiH	– Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
ASNOS	– Antifašistička skupština narodnog oslobođenja Srbije
AVNOJ	– Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
BBC	– British Broadcasting Corporation (Britanska radio-stanica)
CANU	– Crnogorska akademija nauka i umjetnosti
CASNO	– Crnogorska antifašistička skupština narodnog oslobođenja
CKKPJ	– Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
CKKPSl	– Centralni komitet Komunističke partije Slovenije
CKSKJ	– Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije
CK SKP(b)	– Centralni komitet Svesavezne komunističke partije (boljševika)
CK VLSKM	– Centralni komitet Svesaveznog lenjinskog saveza komunističke omladine
DFJ	– Demokratska Federativna Jugoslavija
D.M.	– Draža Mihailović
DS	– Demokratska stranka
EAM	– Ellinikon Apeleftherotikon Metopon (Narodnooslobodilački front Grčke)
EDES	– Etnikos Demokratos Hellenikos Stratos (Grčka demokratska nacionalna vojska)
ELAS	– Etnikos Laikos Apeleftherotikos Stratos (Narodnooslobodilačka vojska Grčke)
FNRJ	– Federativna Narodna Republika Jugoslavija
FNS	– Front narodne slobode
FO	– Foreign Office (Ministarstvo inostranih poslova Velike Britanije)
GO	– Glavni odbor
GŠ	– Glavni štab
GŠ NOPOJ	– Glavni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije
HNO	– Hrvatski narodni otpor
HRSS	– Hrvatska republikanska seljačka stranka
HSS	– Hrvatska seljačka stranka
IB	– Informbiro (Informacioni biro)
IO	– Izvršni odbor
JA	– Jugoslovenska armija
JMO	– Jugoslovenska muslimanska organizacija
JNA	– Jugoslovenska narodna armija
JNOF	– Jedinstveni narodnooslobodilački front
JNS	– Jugoslovenska nacionalna stranka
JRZ	– Jugoslovenska radikalna zajednica
JV	– Jugoslovenska vojska (vojska Kraljevine Jugoslavije)
KNOJ	– Korpus narodne odbrane Jugoslavije
KP	– Komunistička partija

KPJ – Komunistička partija Jugoslavije
KUNMZ – Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada
MK – Mjesni komitet
MLŠ – Međunarodna lenjinska škola
MNO – Ministarstvo narodne odbrane
NDH – Nezavisna Država Hrvatska
NF – Narodni front
NFJ – Narodni front Jugoslavije
NKOJ – Nacionalni komitet oslobodenja Jugoslavije
NO – Narodnooslobodilački
NOB – Narodnooslobodilačka borba
NOF – Narodnooslobodilački front
NOFJ – Narodnooslobodilački front Jugoslavije
NOO – Narodnooslobodilački odbor
NOP – Narodnooslobodilački pokret
NOR – Narodnooslobodilački rat
NOVJ – Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije
NR – Narodna republika
NRS – Narodna Republika Slovenija
ObK – Oblasni komitet
OF – Osvobodilna fronta
OSS – Office of Strategic Services (Ured za strategijske službe)
OUN – Organizacija Ujedinjenih nacija
OZNA – Odeljenje za zaštitu naroda
PO – Pokrajinski odbor
RAF – Royal Air Force (Kraljevske vazduhoplovne snage Velike Britanije)
RM – Ratna mornarica
SAD – Sjedinjene Američke Države
SANU – Srpska akademija nauka i umetnosti
SDK – Seljačko-demokratska koalicija
SDP – Socijaldemokratska partija
SDS – Samostalna demokratska stranka
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV – Savezno izvršno vijeće
SK – Savez komunista
SKJ – Savez komunista Jugoslavije
SKOJ – Savez komunističke omladine Jugoslavije
SLS – Slovenska ljudska stranka
SNOS – Slovenski narodnoosvobodilni svet
SSNO – Savezni sekretarijat za narodnu odbranu
SSRNJ – Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije
SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SUBNOR – Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
TANJUG – Telegrafska agencija nove Jugoslavije
TASS – Telegrafska agencija Sovjetskog Saveza
UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu)
USAOJ – Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije
VK – Vrhovna komanda
VK JVUO – Vrhovna komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini
VMRO – Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija
VPŠ – Viša pedagoška akademija
VŠ – Vrhovni štab
VVA – Viša vojna akademija
ZAVNOBiH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine
ZAVNOH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

POPIS ILUSTRACIJA

Tito podnosi ekspoze na III zasedanju AVNOJ-a 8. avgusta 1945. u Beogradu

Tito na Kosmaju 7. jula 1945.

Tito sa svečane tribine govori okupljenom narodu povodom proslave četvrte godišnjice ustanka naroda Srbije (Bela Crkva, 7. jul 1945)

Fotokopija prve strane *Politike* od 11. jula 1945. posvećene održavanju Prvog kongresa balkanske omladine u Beogradu

Tito govori na I kongresu Narodnog fronta Jugoslavije (Beograd, 7. avgust 1945)

Tito razgleda izložbu fotografija i dokumenata iz narodnooslobodilačkog rata (Narodni muzej u Beogradu, 13. septembar 1945)

Tito nakon prijema Ordena pobede kojim ga je odlikovao Vrhovni Sovjet SSSR-a 9. septembra 1945; levo od njega je dr Ivan Ribar, a uniformisana lica su članovi Sovjetske ambasade u Beogradu

Kseroks kopija dela prve strane iseljeničkog lista *Slobodna reč* iz Pitsburga od 13. septembra s Titovom porukom Srpskom dobrotvornom društvu »Vladimir Radec«

Fotokopija prve strane prvog broja *Narodne armije* od 2. oktobra 1945. s Titovim uvodnim člankom o značaju i zadacima armijskog lista

Tito govori okupljenom narodu prilikom proslave prve godišnjice oslobođenja Kragujevca (21. oktobra 1945)

Tito se pozdravlja s delegacijom I kongresa ratnih vojnih invalida; desno od njega, sa štakom, je pukovnik Petar Brajović (Beograd, 30. oktobar 1945)

Tito s predstavnicima sovjetske omladine (Beograd, 31. oktobar 1945)

Tito govori na velikom predizbornom narodnom zboru u Sarajevu 5. novembra 1945.

U ispunjavanju svoje građanske dužnosti: Tito na 45. biračkom mestu VII rejona na Dedinju (Beograd, 11. novembar 1945)

Fotokopija Deklaracije o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije u Ustavotvornoj skupštini 29. novembra 1945.

Predsjednik Ministarskog savjeta DFJ maršal Tito potpisuje tekst usvojene Deklaracije o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije 29. novembra 1945; lijevo od njega je dr Siniša Stanković

Faksimil Titove naredbe od 10. avgusta 1945. o proslavi 10. septembra kao »Dana Mornarice«

Faksimil Titovog pisma od 30. avgusta 1945. srpskom patrijarhu Gavrilu Dožiću

Faksimil Titovog pisma od 17. oktobra 1945. Centralnom izvršnom odboru Sveslavenskog saveza u Oklandu

Faksimil Titovog naređenja od 15. jula 1945. o odnosima pripadnika Jugoslovenske armije prema sovjetskim vojnim savjetnicima i instruktorima

SADRŽAJ

Strana

Redakcijske napomene uz Titova djela iz poslijeratnog perioda VII

Predgovor XIII

[Govor održan na Kosmaju 7. jula 1945] 3

[Govor održan u Beloj Crkvi 7. jula 1945) 11

[Pozdravna riječ održana u Beogradu 10. jula 1945. na Prvom kongresu Antifašističke omladine Balkana] 18

Odjeljenju za mornaricu Generalštaba [JA], 10. jul 1945. 20

[Štabu 5. armije JA], 11. jul 1945. 21

[Čestitka narodnoj vladi Crne Gore povodom Dana ustanka 13. jula 1941], 12. jul 1945. 22

Štabu 4. armije [JA], 14. jul 1945. 22

[Govor na velikom narodnom zboru održanom u Novom Sadu 15. jula 1945.] 23

[Koči] Popoviću, Moskva, 18. jul 1945. 28

[Koči] Popoviću, Moskva, 18. jul 1945. 28

General-lajtnantu [Rudolfu] Primorcu, Moskva, 20. jul 1945. 29

[Štabu 5. armije JA], 21. jul 1945. 29

Antifašističkom kongresu žena Hrvatske, Zagreb, 21. jul 1945. 29

Narodnom vijeću američkih Hrvata, Pitsburg, 21. jul 1945. 30

Ujedinjenom odboru Amerikanaca jugoslovenskog porekla, Ohajo, 21. jul 1945. 31

Predsjedniku čehoslovačke vlade gospodinu Z[denjeku] Firlingeru, 22. jul 1945. 32

[Koči] Popoviću, Moskva, 27. jul 1945. 32

[Čestitka Metodiju Andonovu Čentu, predsjedniku Narodnog sobranja Makedonije, povodom Ilindena – praznika makedonskog naroda], 1. avgust 1945. 33

[Pozdravna riječ održana u Beogradu 6. avgusta 1945. na I kongresu Narodnog fronta Jugoslavije] 33

[Govor održan u Beogradu 7. avgusta 1945. na I kongresu Narodnog fronta Jugoslavije] 36

[Ekspoze održan u Beogradu 8. avgusta 1945. na Trećem zasjedanju AVNOJ-a] 43

[Naredba za proslavu 10. septembra 1942. kao dana Jugoslovenske mornarice], 10. avgusta 1945. 51

Strana

[Razgovor sa stranim novinarima održan u Beogradu 10. avgusta 1945] 52

Srpskom dobrotvornom društvu »Vladika Rade«, Vest Hejzlton, Pensilvanija, oko 13. avgusta 1945. 54

Hrvatsko-američko-jugoslovenskom klubu »Partizan«, Čikago, oko 13. avgusta 1945. 55

Odboru Amerikanaca južnoslovenskog porekla, Pitsburg, oko 13. avgusta 1945. 55

Djedu [Centralnom komitetu SKP(b), Moskva], 14. avgust 1945. 56

Ministarstvu poljoprivrede Demokratske Federativne Jugoslavije Lično ministru dr Vasi Čubriloviću, 15. avgust 1945. 56

Udruženju slobodnih strelaca i francuskih partizana oblasti Buš di Ron, Marselj, oko 18. avgusta 1945. 57

Savezu kanadskih Hrvata, Toronto, oko 18. avgusta 1945. 57

Ličanima Vankuvera, Kanada, oko 19. avgusta 1945. 58

Savezu češke omladine u Dobrovici, Čehoslovačka, oko 19. avgusta 1945. 58

Ujedinjenom makedonskom društvu, Toronto, oko 20. avgusta 1945. 59

Obrazloženje Predloga zakona o ratifikaciji Povelje Ujedinjenih nacija i Statuta Međunarodnog suda pravde, 24. avgust 1945. 59

Obrazloženje Predloga zakona o ustrojstvu i nadležnosti vojnih sudova u Jugoslovenskoj armiji, 24. avgust 1945. 61

Predsjedniku Narodne vlade Bosne i Hercegovine Drugu Rodoljubu Čolakoviću, Sarajevo, oko 25. avgusta 1945. 66

Njegovoj svetosti patrijarhu srpskom gospodinu Gavrilu [Dožiću], 30. avgust 1945. 67

Predlog o raspisivanju izbora za Ustavotvornu skupštinu, 31. avgust 1945. 67

[Zdravica održana na svečanom ručku u Beogradu 31. avgusta 1945. u čast američkih kongresmena] 68

[Ligi kanadskih Srba u Torontu] Ontario (Kanada), oko 3. septembra 1945. 69

[Kongresu Slovenaca u Sadberiju] Ontario (Kanada), oko 3. septembra 1945. 70

[Ligi američkih Makedonaca u Detroitu, Sjedinjene Američke Države], oko 3. septembra 1945. 70

Govor održan preko Radio-Beograda 12. septembra 1945. povodom izbora za Konstituantu 71

[Kongresu Hrvatske republikanske seljačke stranke, 16. septembar 1945) 80

Djedu [Centralnom komitetu SKP(b), Moskva], 21. septembar 1945. 80

Ministru dr Josipu Smodlaki [Rim], 27. septembar 1945. 81

[Govor prilikom prijema sovjetskog odlikovanja Ordena pobede u Beogradu 29. septembra 1945] 82

Kongresu Srba u Hrvatskoj, Zagreb, 29. septembar 1945. 82

Drugu Staljinu [Josifu Visarionoviču, predsjedniku Savjeta narodnih komesara SSSR-a], kraj septembra 1945. 83

Razgovor s poljskim novinarima [održan u Beogradu 2. oktobra 1945) 84

Strana

Zadaci lista »Narodna armija« 90

[Ministru inostranih poslova gospodinu dr Ivanu Šubašiću], 9. oktobra 1945. 93

[Govor održan u Skoplju 10. oktobra 1945. prilikom predaje odlikovanja Narodnog heroja Jugoslavije majkama poginulih heroja] 94

[Govor na proslavi Dana ustanka makedonskog naroda, u Skoplju 11. oktobra 1945] 95

Dr Josipu Smodlaki, Rim, 15. oktobar 1945. 103

Govor održan u Zemunu 16. oktobra 1945. na Konferenciji Antifašističkog fronta žena Zemuna 104

[Govor na mitingu bivših aktivnih oficira – zarobljenika, održan u Zemunu 16. oktobra 1945.] 105

Centralnom izvršnom odboru Sveslavenskog saveza Auckland – New Zealand, 17. oktobar 1945. 110

[Iz razgovora s delegacijom Vlaha iz okruga zaječarskog održanog u Beogradu 18. oktobra 1945.] 111

Zahvalnost Prezidijumu NR Poljske povodom odlikovanja Ordenom Grunvalda I reda [izrečena u velikoj sali Privremene narodne skupštine u Beogradu 19. oktobra 1945] 111

[Zahvalnost izrečena u Beogradu 19. oktobra 1945. predsedniku Privremene narodne skupštine povodom odlikovanja Ordenom bratstva i jedinstva I reda i Partizanskom zvezdom I reda] 112

[Odgovor na pozdrav delegaciji prosvjetnih radnika federalne Srbije prilikom prijema u Beogradu 19. oktobra 1945] 113

Razgovor s dopisnikom »Komsomolske pravde« [održan u Beogradu 20. oktobra 1945] 115

Govor na proslavi oslobođenja Kragujevca održan 21. oktobra 1945. 119

Dr Josipu Smodlaki, Rim, 23. oktobar 1945. 124

Obrazloženje Predloga zakona o demobilizaciji najmlađih godišta i druge partije starijih godišta obveznika hranilaca i svih žena Jugoslavenske armije i mornarice, 26. oktobar 1945. 124

O pastirskom pismu, 25. oktobar 1945. 126

Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)] za [Borisa] Ziherla, 27. oktobar 1945. 129

[Završna riječ u razgovoru održanom s delegacijom I kongresa ratnih invalida u Beogradu 30. oktobra 1945] 129

[Naredba povodom smrti general-lajtnanta Petra Drapšina, komandanta I tenkovske armije] 131

[Odgovor na pismo rudara aleksinačkih rudnika], 2. novembar [1945] 132

Izjava dopisniku lista »Imanite«, početak novembra 1945. 133

Izborni govor [održan na velikom narodnom zboru u Sarajevu 5. novembra 1945] 136

[Razgovor održan u Beogradu 12. novembra 1945. s članovima Britanskog parlamenta i engleskim novinarima] 142

Razgovor s čehoslovačkim novinarima [održan u Beogradu 15. novembra 1945] 148

Strana

Njegovoj ekselenciji gospodinu Richardu Pattersonu [Ričardu Petersonu], izvanrednom i opunomoćenom ambasadoru Sjedinjenih Američkih Država, Beograd, 16. novembra 1945. 152
Konferencija s predstavnicima strane i domaće štampe [održana u Beogradu 16. novembra 1945] 153
Memorandum [dostavljen Privremenoj narodnoj skupštini], 16. novembra 1945. 161
Djedu [Centralnom komitetu SKP(b)], 18. novembar 1945. 162
[Odgovor na zdravicu dr Jozefa Korbela, čehoslovačkog poslanika u Beogradu], 30. novembar 1945. 163
Naši prijatelji na Dunavu 164
Ustavotvorna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 30. novembra 1945. 170

PRILOZI

Nota vlade DFJ vladi Velike Britanije o pitanju civilne uprave u »Zoni A« Julijske krajine, 17. jul 1945. 173
Nota vlade DFJ vladi SSSR-a povodom povreda principa međunarodnog prava od strane grčke vlade, 18. jul 1945. 176
Nota vlade DFJ predsedniku SAD-a Hariju Trumanu o pitanju civilne uprave u Julijskoj krajini, 25. jul 1945. 179
Saopštenje vlade DFJ na Trećem zasedanju AVNOJ-a povodom izjave kralja Petra II kojom opoziva kraljevske namesnike, 10. avgust 1945. 181
Memorandum vlade DFJ o Julijskoj krajini savezničkim vladama, povodom predstojećeg zasedanja Saveta ministara inostranih poslova, 26. avgust 1945. 182
[Štabovima I, II, III, IV, V, i VI armije JA], 10. septembar 1945. 187
[Intervju dat dopisniku »Tajmsa« u Beogradu 15. novembra 1945] 188
[Štabovima I, II, III, IV i V armije], 27. novembar 1945. 192
Deklaracija o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 29. novembar 1945. 197
NAPOMENE 201
HRONOLOGIJA 255
BIOGRAFSKE BELEŠKE 275
REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA 316
SKRAĆENICE 321
POPIS ILUSTRACIJA 323

NIRO »KOMUNIST« – Izdavački centar Komunist, Beograd

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

Tom 29
I izdanje

Recenzenti
dr Dušan Živković
dr Đoko Tripković

Registri
Ljiljana Matić

Tekstove pisane na stranom jeziku preveo
Milorad Simonović

Izbor fotografija
Pavle Ljumović

Jezički redaktor
Milorad Simonović

Likovno rešenje korica
Jovan Lukić

Grafička oprema
Vladana Mrkonja
Miloš Majstorović

Ortografska lektura
Ruža Veličković

Tiraž 10 000

Štampa
Vojna štamparija Beograd

YU ISBN 86-339-0075-2
YU ISBN 86-339-0104-8

CIP — КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ

Народна библиотека Србије, Београд

323(497.1)»1945«

ТИТО, Јосип Броз

Sabrana djela / Josip Broz Tito. — [1. izd.]. — Beograd : Izdavački centar Komunist, 1977 — . — књ. ; 22 cm

ISBN 86-339-0075-2

Т. 29 : 7. jul — 30. novembar 1945. — XX, 327 стр.

Predgovor /Milovan Dželebdžić : стр. XIII—XX.

ISBN 86-339-0104-8

327 (497.1) »1945«

ПК: а. Југославија — Политичке прилике, 1945

б. Међународни односи — Југославија, 1945